3 Μηδ᾽ ὡς κατακυριεύοντες τῶν κλήρων, ἀλλὰ τύποι γινόμενοι τοῦ ποιμνίου.

4 Καὶ φανερωθέντος τοῦ ἀρχιποίμενος, κομιεῖσθε τὸν ἀμαράντινον τῆς δόξης στέφανον.

5 Ὁμοίως νεώτεροι ὑποτάγητε πρεσβυτέροις· πάντες δὲ ἀλλήλοις ὑποτασσόμενοι. τὴν ταπεινοφροσύνην ἐγκομβώσασθε, ὅτι ὁ Θεὸς ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν.

6 Ταπεινώθητε οὖν ὑπὸ τὴν κραταιὰν χεῖρα τοῦ Θεοῦ, ἵνα ὑμᾶς ὑψώσῃ ἐν καιρῷ.

7 Πᾶσαν τὴν μέριμναν ὑμῶν ἐπιρρίψαντες ἐπ᾽ αὐτόν, ὅτι αὐτῷ μέλει περὶ ὑμῶν.

8 Νήψατε, γρηγορήσατε, ὅτι ὁ ἀντίδικος ὑμῶν διάβολος, ὡς λέων ὠρυόμενος, περιπατεῖ ζητῶν τίνα καταπίῃ.

9 Ὧ ἀντίστητε στερεοὶ τῇ πίστει, εἰδότες τὰ αὐτὰ τῶν παθημάτων τῇ ἐν κόσμῳ ὑμῶν ἀδελφότητι ἐπιτελεῖσθαι.

10 Ὁ δὲ Θεὸς πάσης χάριτος, ὁ καλέσας ἡμᾶς εἰς τὴν αἰώνιον αὐτοῦ δόξαν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὀλίγον παθόντας, αὐτὸς καταρτίσαι ὑμᾶς, στηρίξαι, σθενώσαι, θεμελιώσαι.

11 Αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

3 Neque vt dominãtes cleris, sed vt qui sitis exemplaria gregis.

4 Et quum apparuerit ille Pastorum princeps, reportabitis immarcescibilẽ illam gloriæ coronam.

5 Similiter iuniores subiecti estote senioribus, & omnes vicissim subiicimini. Modestia estote intus ornati. nam ‖ Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.

6 ‖Submittite igitur vos ipsos potenti manui Dei, vt vos in tempore extollat:

7 ‖Omni cura vestra in eũ con iecta: nam illi cura est de vobis.

8 ‖Sobrii estote, vigilate: nam aduersarius vester diabolus, tanquam leo rugiens, obambulat, quærens quem deuoret.

9 Cui resistite firmi per fidem: scientes easdem afflictiones, à vestra quæ in mũdo est fraternitate impleri.

10 Cæterùm Deus omnis gratiæ *author*, qui vocauit nos ad æternã suam gloriam in Christo Iesu, paulisper afflictos, is *inquã* absolutos vos reddat, stabiliat, roboret, fundet.

11 Ipsi gloria & robur in secula seculorum. Amen.

3 Neque ut dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animo.

4 Et quũ apparuerit princeps pastorum, percipietis immarcescibilem gloriæ coronam.

5 Similiter adolescentes subditi estote senioribus, omnes aut inuicẽ humilitatẽ insinuate: q.a De⁹ superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.

6 Humiliamini igitur sub potenti manu Dei, ut uos exaltet in tempore uisitationis:

7 Omnem solicitudinẽ uestram proiicientes in eũ, quoniam ipsi cura est de nobis.

8 Sobrij estote, et uigilate: quia aduersarius uester diabolus, tãquam leo rugiens, circuit, quærẽs quẽ deuoret.

9 Cui resistite fortes in fide: scientes eãdem passionem ei quæ in mundo est uestræ fraternitati fieri.

10 Deus autem omnis gratiæ, q uocauit nos in æternã suam gloriã in Christo Iesu, modicum passos, ipse perficiet, confirmabit, solidabitque.

11 Ipsi gloria & imperium in secula seculorũ. Amen.

Rom.12.c.18 iac.4.b.6

Iac.4.c.10

Psal.55.d.23 sap.12.b.13 matth.6.c.25 luc.12.c.22

Luc.22.d.31

3 Neque vt dominantes cleris, μηδ᾽ ὡς κατακυριεύοντες κλήρων. Non regnum, sed curam presbyteris commissam esse docet. Clerum autem sortem & hæreditatem Domini (id est Ecclesiam) vocat: sicut apud Hebræos נחלה dicitur Israeliticus populus. Sed & quia hoc corpus variis iisque dispersis membris constat, & Christus in solidum singularum partium caput est, ideo singulis etiam partibus nihil obstat quominus idem nomen atque toti ipsi corpori tribuatur. Veteres patres cleri nomen postea ad collegium Ecclesiasticorum ministrorum transtulerunt, parum certè auspicatò, vt euentus ostẽdit. Cæterùm si pastoribus non licet regum more gregi dominari, vbi tandem patrimonium Petri? vnde duplex ille gladius? vbi illa potestas trahendi omnes ad inferos impunè?

5 Senioribus, πρεσβυτέροις. Hic poscit ratio antithesis vt hoc nomen de ætate accipiamus, non de dignitate: quanuis hoc quoque certum sit, iuniores non temere ad functiones illas Ecclesiasticas fuisse accitos. Modestia estote intus ornati, τὴν ταπεινοφροσύνην ἐγκομβώσασθε. Complutensis codex legit ἐγκομπώσασθε eadem sententia. nam & κόμβωμα inuenio dici τὸν κόσμον, ornatũ, & κομβώσασθαι Hesychius interpretatur στολίσασθαι. quæ significatio pulchrè conuenit iis quæ sequuntur. Vulg. Omnes autem inuicem humilitatem insinuate. Neque enim legit ὑποτασσόμενοι, sed præterea multis modis mendosa est ista interpretatio. Eras. Humilitatem animi vobis infixam habete. Sentit enim (inquit) humilitatem in animo arctè retinendam, veluti nodis alligatam. Nam ἐγκομβώσασθε vertit innodate: quæ significatio translatitia est, neque huic loco conuenit.

6 In tempore, ἐν καιρῷ. Vetus interpres addit visitationis, ἐπισκοπῆς, quod & in duobus Græcis codicibus inuenimus, sed irrepsisse puto ex cap.2.c.12.

9 Fraternitate, ἀδελφότητι. Id est, fratrum cœtui per orbem terrarum disperso. Vide suprà, 2.c.17. Impleri, ἐπιτελεῖσθαι. Vtitur Paulus verbo ἀνταναπληρῶ eodem sensu, Coloss.1.c.24.

10 Qui vocauit, ὁ καλέσας. Vide Gal.1.a.6. Nos, ἡμᾶς. Vetusti multi codices habent ὑμᾶς, vos. Paulisper, ὀλίγον. Vulg. suo more, Modicum. Eras. Parũ. Ego malo ad tempus referre, vt idem hoc sit atque illud quod scripsit Paulus 2.Cor.4.d.17. Is, *inquam*, αὐτός. Eras. Idem, id est ὁ αὐτός. Abundat autem, ex Hebræorũ consuetudine, sed ita vt sit tamen magna eius emphasis hoc in loco. Absolutos vos reddat, καταρτίσαι. Vulgata, Perficiet. legit enim καταρτίσει, στηρίξει, θεμελιώσει. sed omnes nostri codices, tribus tantùm exceptis, scriptũ habebant καταρτίσαι, στηρίξαι, &c. non in modo infinito, sed tertia persona optatiui modi. Idem conuertit, Instauret: non satis apposite, vt mihi videtur. Vide Matth.21.b.16. Roboret, σθενώσαι. Hoc non legit Vetus interpres. nisi velimus legisse στερεώσει, quod interpretetur Solidabit, atque ita fie[ri] [v]t sequens verbum θεμελιώσαι non legerit.

12 Διὰ Σιλουανοῦ ὑμῖν τοῦ πιστοῦ ἀδελφοῦ, ὡς λογίζομαι, δι᾽ ὀλίγων ἔγραψα, παρακαλῶν καὶ ἐπιμαρτυρῶν ταύτην εἶναι ἀληθῆ χάριν τοῦ Θεοῦ εἰς ἣν ἑστήκατε.

13 Ἀσπάζεται ὑμᾶς ἡ ἐν Βαβυλῶνι συνεκλεκτή, καὶ Μάρκος ὁ υἱός μου.

14 Ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἀγάπης. Εἰρήνη ὑμῖν πᾶσι τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. ἀμήν.

12 Per Syluanum vobis (vt opinor) fidelem fratrẽ, paucis scripsi, adhortans *vos*, & testificans hanc esse veram gratiam Dei in qua statis.

13 Salutat vos ea quæ est Babylone vobiscum electa *Ecclesia*, & Marcus filius meus.

14 ‖Salutate alii alios charitatis osculo. Pax vobis omnibus qui estis in Christo Iesu. Amẽ.

12 Per Syluanum fidelem fratrẽ uobis (ut arbitror) breuiter scripsi: obsecrãs & contestans hanc esse ueram gratiam Dei in qua statis.

13 Salutat uos Ecclesia quæ est in Babylone, coelecta, & Marcus filius meus.

14 Salutate inuicem in osculo sancto. Gratia uobis omnibus qui estis in Christo Iesu. Amen.

Rom.16.c.16 1.cor.16.d.20 2.cor.13.d.12 1.pet.5.d.14

13 Babylone, ἐν Βαβυλῶνι. Babylona propriè accipio pro celebri illa Assyriæ vrbe, in qua tum esset Petrus circuncisionis Apostolus. Cur enim Romæ nomen subiiceret? Et quod traditum est de XXV illis annis quibus Petrus Romæ sederit, partim ex Pauli epistolis Roma scriptis, probabiliter refellitur, partim etiam necessariis argumẽtis demonstratur ex temporum supputatione, sicut diximus Act.12.c.17. Vobiscum electa *Ecclesia*, ἡ συνεκλεκτή. Ecclesiæ nomen omittit, vt in vocabulis communi vsu tritis fieri sæpe solet.

Epistola catholica Petri Apostoli posterior.

Πέτρου τοῦ ἀποστόλου ἐπιστολὴ καθολικὴ δευτέρα.

Κεφάλαιον α.

NOVA INTERPR. CAP. I.

VETVS. CAP. I.

1 ΣΥΜΕΩΝ Πέτρος δοῦλος καὶ ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῖς ἰσότιμον ἡμῖν λαχοῦσι πίστιν ἐν δικαιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν καὶ σωτῆρος ~~ἡμῶν~~ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

2 Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη πληθυνθείη ἐν ἐπιγνώσει τοῦ Θεοῦ, καὶ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν.

3 Ὡς πάντα ἡμῖν τῆς θείας δυνάμεως αὐτοῦ τὰ πρὸς ζωὴν καὶ εὐσέβειαν δεδωρημένης, διὰ τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ καλέσαντος ἡμᾶς διὰ δόξης καὶ ἀρετῆς.

1 SIMEON Petrus seruus & Apostolus Iesu Christi, iis qui æquè pretiosam fidem nobiscum sortiti sunt per iustitiã Dei nostri & seruatoris Iesu Christi:

2 Gratia vobis & pax multiplicetur per agnitionem Dei, & Iesu Domini nostri:

3 Vtpote quum diuina vis ipsius omnia nobis donarit quæ ad vitam & pietatẽ *pertinent* per agnitionem illius qui vocauit nos ad gloriam ac virtutem:

1 Simeon Petrus, seruus & Apostolus Iesu Christi, iis qui coæqualẽ nobiscũ sortiti sunt fidẽ in iustitia Dei nostri et saluatoris Iesu Christi.

2 Gratia uobis et pax adimpleatur in cognitione Dei, et Iesu Domini nostri:

3 Quomodo omnia nobis diuinæ uirtutis suæ quæ ad uitam & pietatem donata est, per cognitionem eius qui uocauit nos propria gloria & uirtute:

IN CAPVT I.

1 Simeon, Συμεών. Complutensis codex & tres alii legunt Σίμων. Vide Act.15.c.14. Per iustitiam, ἐν δικαιοσύνῃ. Id est ex eo quòd Deus (vt staret promissis) fidelem sese ac proinde iustum nobis exhibuit. Consideratur enim hîc ea iustitia ex qua in nos promanauit fidei donum, vt Rom.3.d.25 & 26. Dei nostri & seruatoris, &c. τοῦ Θεοῦ ἡμῶν καὶ σωτῆρος, &c. Ista necesse est coniunctim legamus, quia vnicus est articulus, vt copiosius diximus Tit.2.d.13. Itaque continet etiam hic locus manifestum diuinitatis Christi testimonium.

3 Vtpote quum, &c. Ὡς, &c. Vulg. & Eras. Sicut. Itaque perinde hoc accipiũt acsi pro δεδωρημένης scriptum esset δεδώρηται: quanuis quod ad sensum attinet, nõ multum intersit si Erasmi interpretationẽ sequamur, modò nouerimus particulam ὡς non inchoare nouã periodũ, sed à superioribus pendere. Diuina vis ipsius, τῆς θείας δυνάμεως αὐτοῦ. De Christo loquitur, quem rursus Deum facit, & quidem seruatorem vnicum. Vulgata, Omnia nobis diuinæ virtutis suæ quæ ad vitam & pietatem donata est: prorsus absurdè, quod & ipsa constructio tota declarat, quum πάντα, id est omnia, necessariò regatur à δεδωρημένης, secundo casu absolutè posito. itaque vt hoc vitium emendaretur, scriptum est in nonnullis codicibus, Quomodo omnia nobis diuinæ virtu-

tis suæ quæ ad vitam & pietatem donata sunt: vt sit hæc sentẽtia, quicquid est in Christi diuina virtute pertinens ad vitam ac pietatem, nobis esse donatum. Sed neque tota distinctio huius loci, vt est in Græcis, neque etiam participium δεδωρημένης, quod media significatione hic accipitur, istam interpretationem ferre vllo modo possunt. Quæ ad vitam, τὰ πρὸς ζωὴν. Id est, quæ ad salutem. Ergo Christus sua vi diuina gratuitò nobis dat vitam æternam. Et pietatem, καὶ εὐσέβειαν. Hoc iter est per quod Christus ad vitam nos deducit, quia videlicet per Spiritũ suum gratis donatum nos ad veram religionem format. Per agnitionem illius qui vocauit nos, διὰ τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ καλέσαντος ἡμᾶς. Hæc est summa & vitæ & religionis, quarum mentio facta est, nempe vt à Christo manu ducamur ad Patrem qui nos in Filio vocat, Ioh. 17. a. 3. vt neque breuius neque diuinius potuerit Christi officium omnisque nostra salus per partes explicari. Vetus interpres pro agnitione dixit cognitionẽ, non satis expressè, quanuis hoc discrimen non semper obseruetur. Nam cognoscunt etiam impii multi, atque adeo cognitum etiam Deum vtcunque gustant: sed soli fideles Deum vt Patrem suũ agnoscunt in Christo. Est enim agnitio Dei nos vocantis, nobilissimus fidei effectus. Iam verò si hæc in nobis efficit diuina vis Christi, & quidem ex mera liberalitate, vbi liberum arbitrium? & quo iure ab aliis hunc Spiritum flagitamus quàm ab eo in quo vno sunt omnes thesauri, & de cuius beneuolentia quisquis dubitat, indignus est qui accipiat? Iac. 1. a. 6, & c. 17. Ad gloriam ac virtutem, διὰ δόξης καὶ ἀρετῆς. Vulg. Propria gloria & virtute, ἰδίᾳ δόξῃ καὶ ἀρετῇ, quæ lectio in paucis admodum codicibus, iisque dubiæ fidei, à nobis est inuenta: neque mihi sanè probari potest. Neque enim vsquam (quod sciam) dicitur Deus nos vocasse sua gloria, sed in suam gloriam, Rom. 9. e. 23, & 15. b. 7, & 1. Cor. 2. b. 7, & 2. Thess. 2. e. 11, & alibi sæpe. Nisi malimus gloriæ nomine intelligere Christũ ipsum μετωνυμικῶς, Patris videlicet gloriam, vel Euãgelium, quod & ipsum gloria Dei dicitur Rom. 1. b. 16, & 1. Tim. 1. b. 11. Sed vtraque hæc interpretatio est violenta, quum nihil adiiciatur ex quo id possit intelligi. Deinde τῆς ἀρετῆς (id est virtutis) nomen, nemo non videt quanto melius conueniat hominibus quàm Deo, cui potius tribuitur δύναμις, id est potentia seu potestas, vel κράτος, id est robur: quanuis idem noster Petrus in superiore epistola 2. b. 9, Deo τὰς ἀρετὰς (id est virtutes) tribuerit. Sed nomẽ ἀρετῆς de nobis potius quàm de Deo dici, liquet etiam ex iis quæ sequuntur ver. 5. Itaque quum tota hæc formula loquendi noua sit, vt dicatur Deus nos vocare gloria & virtute, siue (vt conuertit Erasmus) Per gloriam & virtutem, sit autem hæc peruisitata, qua dicitur Deus nos ad gloriam & iustitiã, seu sanctimoniã vocare: mihi quidem multo probabilius videtur, διὰ præpositionẽ pro εἰς vsurpatam, sicut etiam annotauimus Rom. 6. a. 4, & ἀρετὴν idem atque ἁγιασμὸν declarare, quo potius vtitur Paulus, vt Rom. 6. d. 22, & 1. Thess. 4. b. 7, & alibi sæpe. Pulchrè autem ista cum superioribus cohærebunt. Respõdebit enim vitæ, gloria: pietati seu veræ religioni, virtus. Quorsum enim ad vitam æternam ducimur? vt illic gloria Dei in nobis eluceat. quorsum omnis pietatis cognitione imbuimur? vt in sanctitate & iustitia Deo seruiamus. Sed cur illic vitam, hic verò gloriam priore loco commemorauit? Quia quanuis nondum apparuerit vita nostra & gloria, tamen ex illa emanant pietas ac virtus. Prius enim oportet nos filios Dei fieri quàm Spiritu Dei agamur, vt ab adoptione necesse sit auspicari. Iam verò qui adoptatus est, æternæ vitæ gloriam est nactus, quanuis nondũ apparuerit quod erimus, 1. Ioh. 3. a. 2.

Δι᾽ ὧν τὰ μέγιστα ἡμῖν καὶ τίμια ἐπαγγέλματα δεδώρηται, ἵνα διὰ τούτων γένησθε θείας κοινωνοὶ φύσεως, ἀποφυγόντες τῆς ἐν κόσμῳ ἐν ἐπιθυμίᾳ φθορᾶς.

4 Ex eo quòd maxima nobis ac pretiosa promissa donata sint, vt per hæc efficeremini diuinæ cõsortes naturæ, elapsi ex corruptione quæ est in mundo per cupiditatem.

4 *Per quæ maxima & pretiosa nobis promissa donauit: vt per hæc efficiamini diuinæ cõsortes naturæ, fugientes eius quæ in mundo est concupiscentiæ corruptionem.*

Καὶ αὐτὸ τοῦτο δὲ σπουδὴν πᾶσαν παρεισενέγκαντες, ἐπιχορηγήσατε ἐν τῇ πίστει ὑμῶν τὴν ἀρετήν, ἐν δὲ τῇ ἀρετῇ τὴν γνῶσιν,

5 Ad hoc ipsum verò *vos* omni præterea collato studio, adiicite fidei vestræ virtutem, virtuti verò scientiam,

5 *Vos autẽ curã omnẽ subinferẽtes, ministrate in fide vestra virtutem in virtute autem scientiam,*

4 Ex eo quòd, δι᾽ ὧν. Ad verbum, Per id quòd: vt si vernaculo nostro sermone dicas Par ce que. Incipit enim Apostolus superiora duo (i. quæ ad vitam & gloriam, item quæ ad pietatem & virtutem nostram pertinent) explicare, quomodo, per quem, & quorsum nobis sint data: estque phrasis illa apud Græcos satis vsitata, sicut etiam καθ᾽ ὧν, ἀφ᾽ ὧν, ἐξ ὧν, ἐφ᾽ οἷς frequenter vsurpant, vt copiosè docet Budæus in Commentariis. Itaque causa nulla erat cur nonnulli pro δι᾽ ὧν scriberẽt δι᾽ ὅν, propter quem. Vulgata & Erasmus, Per quæ, prorsus absurdè, vt mihi quidem videtur. Sed Erasmum nimirum abduxit Græcus scholiastes qui totum hunc contextum lacerat, nec tamen sese potuit expedire. Diuinæ naturæ, θείας φύσεως. Naturam non vocat ipsam οὐσίαν, sed certas (vt ita loquar) qualitates quas Dei virtus in nobis efficit, vt hactenus Dei imago simus: veluti quum nos cælesti sapientia, boni amore, vicii odio, & veris virtutibus imbuit. Nam & hoc ipsum postea indicat, quum definit naturæ diuinæ participem fieri, idem esse atque mundi corruptionem effugisse, siue (vt loquitur Paulus) mortuum esse peccato, nec amplius esse in carne. Itaque non modò impii, sed planè etiam ridiculi sunt qui ~~ex hoc loco~~ diuinæ essentiæ in nos transfusionem imaginantur: vt impius ille Seruetus præfractè ad mortem vsque defendit. ~~Et tamen sunt qui magnam bono viro scilicet iniuriam factam putent.~~ In mundo, ἐν κόσμῳ. Id est in hominibus: nam de iis agitur. Per cupiditatem, ἐν ἐπιθυμίᾳ. Sedes igitur corruptionis mundi in visceribus nostris est collocata, adeo vt nisi animum purget Deus per gratiam in Christo, quocunque veneris, mundum tecum circunferas, etiamsi in penitissimum Thebaidos desertum te contuleris. Vetus interpres legit τῆς ἐν κόσμῳ ἐπιθυμίας φθοράν, eius quæ in mundo est concupiscentiæ corruptionem, eodem manente sensu. & sanè τὸ ἀποφυγεῖν vsitatius est quarto casui coniungere.

5 Ad hoc ipsum verò, καὶ αὐτὸ τοῦτο δέ. Aut supplenda est præpositio εἰς, vel κατά, quæ tamen eclipsis planè dura est: aut potius legendum κατ᾽ αὐτὸ τοῦτο δέ. Cæterùm sententia ipsa plana est. monet enim Petrus ne Dei gratiæ desimus. neque enim trunci aut stipites sumus, sed oportet nos vicissim omnem diligentiam adferre, nos inquam qui liberum (id est, à seruitute peccati per gratiam manumissum) arbitrium habemus. Nam alioqui ad malum præcipites ferimur, ad bonum verò non modò tardi & imbecilli, (vt tradunt sophistæ Semipelagiani) sed omni etiam bonæ voluntatis principio prorsus destituti sumus. Quid enim habes (inquit Apostolus, de gratia, non de natura loquens) quod non acceperis? Sic ergo accipiendum est τὸ παρεισφέρειν: non quasi de nostro aliquid adferamus, nisi prius effecerit Deus in nobis vt & velimus & faciamus, idque etiam ita vt semper exclamare cogamur, Non facio bonum quod volo, & facio malum quod nolo: ac proinde ne tantillũ quidẽ nostræ iustitiæ, sed Christo prorsus innitamur. Adiicite, ἐπιχορηγήσατε: id est præterea sufficite & suggerite. Vulgata, Ministrate. Erasmus, Subministrate: nimium obscurè, neque expressa præpositione ἐπί. Virtu-

tem, τὴν ἀρετήν. Id est sanctos & honestos mores, quorum fons est fides: sicut cum vtrisque cohæret γνῶσις, id est voluntatis Dei cognitio. nam ita in tota ista descriptione ἐν pro σὺν accipio. neq; enim philosophicas, sed Christianas virtutes describit Apostolus. Vnde igitur fidei implicitæ commentum nisi ex inferorum gurgitibus emersit?

Ἐν δὲ τῇ γνώσει τὴν ἐγκράτειαν, ἐν δὲ τῇ ἐγκρατείᾳ τὴν ὑπομονήν, ἐν δὲ τῇ ὑπομονῇ τὴν εὐσέβειαν,

6 Scientiæ verò temperantiã, temperantiæ verò tolerãtiam, tolerantiæ pietatem:

6 *In scientia autem abstinentiam, in abstinentia autem patientiam, in patientia autem pietatem:*

Ἐν δὲ τῇ εὐσεβείᾳ τὴν φιλαδελφίαν, ἐν δὲ τῇ φιλαδελφίᾳ τὴν ἀγάπην.

7 Pietati verò animum in fratres propensum, animo verò in fratres propenso charitatem.

7 *In pietate autem amorem fraternitatis, in amore autẽ fraternitatis charitatem.*

Ταῦτα γὰρ ὑμῖν ὑπάρχοντα, καὶ πλεονάζοντα, οὐκ ἀργοὺς οὐδὲ ἀκάρπους καθίστησιν εἰς τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπίγνωσιν.

8 Hæc enim si vobis adsunt & exuberant, non inertes, nec infructuosos vos efficiunt ad Domini nostri Iesu Christi cognitionem.

8 *Hæc enim vobis quũ adsint, & superent, nõ vacuos nec sine fructu nos cõstituẽt in Domini nostri Iesu Christi cognitione.*

Ὧι γὰρ μὴ πάρεστι ταῦτα, τυφλός ἐστι, μυωπάζων, λήθην λαβὼν τοῦ καθαρισμοῦ τῶν πάλαι αὐτοῦ ἁμαρτιῶν.

9 Nam cui hæc non adsunt, is cæcus est, nihil procul cernẽs, oblitus sese à veteribus peccatis suis fuisse purgatum.

9 *Cui enim nõ præstò sũt hæc, cæcus est, & manu tentans, obliuionem accipiens purgationis veterum suorum delictorum.*

Διὸ μᾶλλον, ἀδελφοί, σπουδάσατε βεβαίαν ὑμῶν τὴν κλῆσιν καὶ ἐκλογὴν ποιεῖσθαι. ταῦτα γὰρ ποιοῦντες οὐ μὴ πταίσητέ ποτε.

10 Quapropter, fratres, potius studete vocationem & electionem vestram firmam efficere. hæc enim si feceritis, nũquam impingetis.

10 *Quapropter fratres magis satagite vt per bona opera certã vestrã vocationẽ & electionem faciatis. hæc enim facientes non peccabitis aliquando.*

Οὕτω γὰρ πλουσίως ἐπιχορηγηθήσεται ὑμῖν ἡ εἴσοδος εἰς τὴν αἰώνιον βασιλείαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ.

11 Ita enim copiosè subministrabitur vobis introitus in æternũ regnum Domini nostri & seruatoris Iesu Christi.

11 *Sic enim abundanter ministrabitur vobis introitus ĩ æternũ regnũ Domini nostri & saluatoris Iesu Christi.*

Διὸ οὐκ ἀμελήσω ὑμᾶς ἀεὶ ὑπομιμνήσκειν περὶ τούτων, καίπερ εἰδότας, καὶ ἐστηριγμένους ἐν τῇ παρούσῃ ἀληθείᾳ.

12 Quapropter nõ negligã vos de istis semper cõmonefacere, tametsi periti & confirmati sitis in præsenti veritate.

12 *Propter quod ĩcipiã vos sẽper cõmonere de his, & quidem sciẽtes & cõfirmatos vos in præsenti veritate.*

Δίκαιον δὲ ἡγοῦμαι, ἐφ᾽ ὅσον εἰμὶ ἐν τούτῳ τῷ σκηνώματι, διεγείρειν ὑμᾶς ἐν ὑπομνήσει.

13 Iustum enim arbitror, quãdiu sum in hoc tabernaculo, excitare vos per commonefactionem:

13 *Iustum autem arbitror, quandiu sum in hoc tabernaculo, suscitare vos in commonitione:*

6 Scientiæ verò, ἐν δὲ τῇ γνώσει. Mutuo vinculo cohærent cognitio & sanctificatio, adeo quidem vt mutuò se foueant, ac velut altera alteram in dies gignat. Ideo quum antea γνῶσιν subiecisset virtuti, nunc priore loco constituit, & aliquot virtutum species præcipuas enumerat.

7 Charitatẽ, τὴν ἀγάπην. Latius patet Charitatis quàm τῆς φιλαδελφίας nomẽ. Deinde fortassis illo vocabulo significat animi affectus: isto verò officia quæ ex illo affectu proficiscuntur: is enim verè diligit qui reipsa iuuat quos diligit, Luc. 1. c. 15 & 16.

9 Nihil procul cernẽs, μυωπάζων. Nõ assentior Gellio qui μύωπα lusciosum interpretatur, quũ lusciosus potius νυκτάλωψ dicatur. Sic enim Varro, Vesperi non vident quos appellant lusciosos. quo modo νυκτάλωπας definit Aristoteles author maximè idoneus. Idem, μυωπάζειν λέγονται οἱ ἐκ φύσεως τὰ μὲν ἐγγὺς βλέποντες, τὰ δὲ ἐξ ἀποστάσεως οὐχ ὁρῶντες. (id est, Budæo interprete) Myopes dicuntur qui ab ortu primo proxima quidem vident, remota verò non vident. Hoc est igitur quod significat Petrus, eum in quo cognitio Dei non est efficax, cæcum esse, quod ad regnum Dei attinet, qui non cernat cælestia, longius videlicet & extra mundum remota: sed terrestria duntaxat, quæ proxima sunt: vt hac in parte planè sit μύωψ. Nã si cerneret, daret sese procudubio in viã qua in cælũ peruenitur. Alioqui nulli magis se putant perspicaces quàm qui hominũ consortia fugiunt, & sese contemplantes vocant, ii nimirum quibus innumera illa somniorum portenta debemus, quũ vita Christiana in actione nunc quidem (i. quandiu in hac vita versamur) consistat. Vulg. Et manu tentans. Eras. Et manu viã tẽtans: allata etiam quadam huius trãslationis ratione, quam ego planè absurdam iudico. Neque enim μύωπες à muribus dicti sunt, vt existimauit, sed παρὰ τὸ μύειν τοὺς ὦπας, quòd perpetuò nictent oculis.

10 Firmam efficere, βεβαίαν ποιεῖσθαι. Atqui ea nititur Dei proposito, vt nũquã possit labascere. Firma est igitur ĩ sese electio, sed in nobis quotidie cõfirmãda est. Cõfirmatur autẽ ex effectis fidei, i. Spiritus fructibus in nobis. Nã iustus est qui facit iustitiã. Qui iustificatus est, idẽ vocatus est: quũ iustificatio sit per fidẽ, fides ex auditu. Qui porro vocatus est, electus est ex Dei proposito. Vides quomodo vocatio & vocationis basis, i. electio, quotidie magis ac magis cõfirmetur, quãuis vno Dei proposito certo & æterno fulciatur. Inepti sũt igitur qui hoc loco abutũtur ad euertẽdã cõsolationis nostræ basin: & manifesti sycophãtæ, quos nõ pudet dicere electionis æternæ doctrinã iter ad Epicurismũ patefacere: quũ indiuiduo nexu cohæreãt, propositũ, electio, vocatio, sanctificatio & iustificatio. Ideo in nõnullis codicibus additum inuenimus διὰ τῶν καλῶν ἔργων, Per bona opera.

12 Non negligam, οὐκ ἀμελήσω. Vulg. Incipiam, prorsus absurdè.

13 Tabernaculo, τῷ σκηνώματι, i. corpore, vt 2. Cor. 5. a. 1.

14 Εἰδὼς ὅτι ταχινή ἐστιν ἡ ἀπόθεσις τοῦ σκηνώματός μου, καθὼς καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐδήλωσέ μοι. (Iohan.21.c.17)

14 Quum sciã breui futurũ vt deponã hoc tabernaculũ meum: sicut Dominus noster Iesus Christus declarauit mihi.

14 *Certus quod uelox est depositio tabernaculi mei secundũ quod et Dominus noster Iesus Christus significauit mihi.*

15 Σπουδάσω δὲ καὶ ἑκάστοτε ἔχειν ὑμᾶς μετὰ τὴν ἐμὴν ἔξοδον, τὴν τούτων μνήμην ποιεῖσθαι.

15 Sed & studebo vt vos subinde post exitum meum, possitis horum mentionem facere.

15 *Dabo autẽ operã, & frequenter habere nos post obitum meum, ut horum memoriam faciatis.*

16 Οὐ γὰρ σεσοφισμένοις μύθοις ἐξακολουθήσαντες ἐγνωρίσαμεν ὑμῖν τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δύναμιν καὶ παρουσίαν, ἀλλ' ἐπόπται γενηθέντες τῆς ἐκείνου μεγαλειότητος. (1.Cor.1.c.17. & 2.4.1.c.13)

16 Non enim arte compositas fabulas sequuti, notam vobis fecimus Domini nostri Iesu Christi potentiam & aduentum: sed vt qui oculis nostris aspeximus illius maiestatem.

16 *Non enim doctas fabulas sequuti, notam fecimus uobis Domini nostri Iesu Christi uirtutem, & præsentiam, sed speculatores facti illius magnitudinis.*

17 Λαβὼν γὰρ παρὰ Θεοῦ πατρὸς τιμὴν καὶ δόξαν, φωνῆς ἐνεχθείσης αὐτῷ τοιᾶσδε ὑπὸ τῆς μεγαλοπρεποῦς δόξης, Οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, εἰς ὃν ἐγὼ εὐδόκησα. (Mat.17.a.5)

17 Acceperat enim à Deo Patre honorem & gloriam, voce ad eum delata huiusmodi à magnifica gloria, Hic est ille filius meus dilectus, in quo acquiesco.

17 *Accipiens enim à Deo Patre honorẽ & gloriã, uoce delapsa ad eum huiuscemodi à magnifica gloria, Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui, ipsum audite.*

18 Καὶ ταύτην τὴν φωνὴν ἡμεῖς ἠκούσαμεν ἐξ οὐρανοῦ ἐνεχθεῖσαν, σὺν αὐτῷ ὄντες ἐν τῷ ὄρει τῷ ἁγίῳ.

18 Et hanc vocem nos audiuimus è cælo delatam, quum essemus vnà cum eo in monte sancto.

18 *Et hanc uocẽ nos audiuimus de cælo allatam, quũ essemus cum ipso in monte sancto.*

19 Καὶ ἔχομεν βεβαιότερον τὸν προφητικὸν λόγον, ᾧ καλῶς ποιεῖτε προσέχοντες, ὡς λύχνῳ φαίνοντι ἐν αὐχμηρῷ τόπῳ, ἕως οὗ ἡμέρα διαυγάσῃ, καὶ φωσφόρος ἀνατείλῃ ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν.

19 Et habemus firmissimum sermonem propheticum: cui rectè facitis quòd attendatis, velut lucernæ splendenti in obscuro loco, vsquedum dies illucescat, & lucifer exoriatur in cordibus vestris.

19 *Et habemus firmiorẽ propheticum sermonem, cui benefacitis attendentes, quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco, donec dies illucescat, & lucifer oriatur in cordibus uestris.*

20 Τοῦτο πρῶτον γινώσκοντες, ὅτι πᾶσα προφητεία γραφῆς, ἰδίας ἐπιλύσεως οὐ γίνεται. (2.Tim.3.d.16)

20 Si illud primùm noueritis, nullam prophetiam Scripturæ esse propriæ explicationis.

20 *Hoc primùm intelligentes, quòd omnis prophetia Scripturæ propria interpretatione non fit.*

21 Οὐ γὰρ θελήματι ἀνθρώπου ἠνέχθη ποτὲ προφητεία, ἀλλ' ὑπὸ Πνεύματος ἁγίου φερόμενοι ἐλάλησαν οἱ ἅγιοι Θεοῦ ἄνθρωποι.

21 Nõ enĩ libidine hominis allata est olĩ prophetia, sed actiã Spiritu sancto loquuti sunt sancti Dei homines.

21 *Non enim uoluntate humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu sancto inspirati loquuti sunt sancti Dei homines.*

18 Quum essemus in monte, ὄντες ἐν τῷ ὄρει. Quum tres duntaxat in monte fuerint transformationis Domini testes, Iohannes, Iacobus Iohannis frater, & Petrus, Iacobus autem pridem esset interfectus ab Herode antequam hæc scriberentur, Act.12.a.2, superest vt vel Iohanni vel Petro tribuatur hæc epistola: in qua certè nihil est quod Petri Apostolicam maiestatem non recipiat, vt mihi quidẽ videtur. Sed etiã mihi videor genus illud dicendi Petro præ cæteris peculiare, in hac epistola facilè dignoscere, quo videlicet omnia inter se connectũtur, vix distinctis periodis. Græci πλοκὴν illud vocant.

19 Firmissimum, βεβαιότερον. Comparatiuus pro superlatiuo, vt diximus Act.15.c.10. Vulg. & Eras. Firmiorem: quam etiam interpretationem minimè repudio. Sic enim accipi potest, vt dicatur Petrus habuisse eorum rationem ad quos scribebat, apud quos doctrina Prophetarum maior erat omni exceptione. Erasmo magis placet vocem ipsam Patris vocari Propheticum sermonem: quam explicationem vt coactam repudio, quũ præsertim ex iis quæ sequuntur apertè refellatur. Dies, ἡμέρα. i. plenior & apertior cognitio quàm sub Legis vmbris fuerit. Lucifer, φωσφόρος. i. clarior illa Euangelii doctrina, ipso videlicet lucifero iam exorto, quum antea veluti in nocte delitescerent homines.

20 Nullam prophetiam Scripturæ, πᾶσα προφητεία γραφῆς. Prophetiam in Scriptura, i. Sacris libris cõprehensam, ab aliis pseudoprophetarum & profanorum vatum scriptis distinguit: de quibus proximo capite dissereret. Ideo malui Prophetiam Scripturæ interpretari ad verbum, quàm cum Erasmo, Propheticam scripturam. Deinde πᾶσα οὐ, Omnis non, cõuertere placuit per negantẽ vniuersalem particulam Nulla. qua de re diximus Mat.24.b.22, & Luc.1.d.37. Propriæ explicationis, ἰδίας ἐπιλύσεως. Sic legitur hic locus, & ἐπιλύσεως certum est deduci ab ἐπιλύειν, quod dissoluere & explicare significat. Et est maximi ponderis hoc verbũ, quo significatur petendam esse à Deo Scripturæ interpretationẽ, quum ea cõplectatur quæ caro & sanguis non reuelant. Doctissimus interpres (id est D. Iohannes Caluinus, meus in Christo parens, à quo quum hæc scriberem sum in hoc misero mundo desertus, & cuius memoria penè vna me nunc solatur, tantisper dum vnà cum eo in communi illa spe nostra colligar) Impulsum siue Afflatum interpretari mauult, vt si scriptum sit ἐπηλύσεως. quæ sententia mihi vehementer placet. Nusquam tamen hoc in Græcis codicibus reperi, & ἐπηλύσεως nomẽ poeticum esse constat, quanuis huic argumento optimè conueniens.

21 Acti, φερόμενοι. Dextrè hoc intelligẽdũ est, nequis diuini Spiritus cõpositos & verè diuinos afflatus

…titium opponit ei quod homines habent à natura.

comparet cum profanorum vatum furoribus, quales describuntur in ipsis etiam Sibyllarum libris, quos nonnulli libenter Prophetarum libris æquarent.

Κεφάλαιον β΄.

CAP. II.

CAP. II.

1 Ἐγένοντο δὲ καὶ ψευδοπροφῆται ἐν τῷ λαῷ, ὡς καὶ ἐν ὑμῖν ἔσονται ψευδοδιδάσκαλοι, οἵτινες παρεισάξουσιν αἱρέσεις ἀπωλείας, καὶ τὸν ἀγοράσαντα αὐτοὺς δεσπότην ἀρνούμενοι, ἐπάγοντες ἑαυτοῖς ταχινὴν ἀπώλειαν.

1 FVerunt autem & pseudoprophetæ in populo: vt etiam inter vos erunt falsi doctores, qui subintroducent hæreses exitiales, etiam dominum qui illos mercatus est abnegantes, accersentes sibiipsis velox exitium.

1 *FVerunt uerò & pseudoprophetæ in populo, sicut & in uobis erunt magistri mendaces, qui introducent sectas perditionis, & eum qui emit eos dominum negant, superducentes sibi celerem perditionem.*

2 Καὶ πολλοὶ ἐξακολουθήσουσιν αὐτῶν ταῖς ἀπωλείαις, δι' οὓς ἡ ὁδὸς τῆς ἀληθείας βλασφημηθήσεται.

2 Et multi sequentur eorum exitia: per quos via veritatis blasphemabitur.

2 *Et multi sequentur eorũ luxurias, per quos uia ueritatis blasphemabitur.*

3 Καὶ ἐν πλεονεξίᾳ πλαστοῖς λόγοις ὑμᾶς ἐμπορεύσονται· οἷς τὸ κρίμα ἔκπαλαι οὐκ ἀργεῖ, καὶ ἡ ἀπώλεια αὐτῶν οὐ νυστάζει.

3 Et per auaritiã fictis sermonibus vos negotiabuntur. quibus damnatio iam olim non otiatur, & quorum exitium non dormitat.

3 *Et in auaritia fictis uerbis de uobis negotiabuntur, quibus iudicium iam olim non cessat, & perditio eorum nõ dormitat.*

4 Εἰ γὰρ ὁ Θεὸς ἀγγέλων ἁμαρτησάντων οὐκ ἐφείσατο, ἀλλὰ σειραῖς ζόφου ταρταρώσας παρέδωκεν εἰς κρίσιν τετηρημένους·

4 Nam si Deus Angelis qui peccauerant non pepercit, sed in tartarum detrusos, catenis caliginis tradidit, damnationi seruatos.

4 *Si enim Deus angelis peccantibus nõ pepercit, sed rudentibus inferni detractos in tartarum, tradidit cruciandos, in iudicium reseruari:* (Iud.a.6) (Ioh. 8. 44.)

5 Καὶ ἀρχαίου κόσμου οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὄγδοον Νῶε δικαιοσύνης κήρυκα ἐφύλαξε, κατακλυσμὸν κόσμῳ ἀσεβῶν ἐπάξας·

5 Et prisco mundo non pepercit, sed octauum Noe, iustitiæ præconem seruauit, diluuio in mũdum impiorum inducto:

5 *Et originali mundo non pepercit, sed octauum Noe iustitiæ præconem custodiuit, diluuium mundo impiorum inducens:* (Gen.7.a.1)

Dei homines, Θεοῦ ἄνθρωποι. Id est, diuini interpretes ac nuntii, ex Hebræorum more. Vide 1.Tim.6.c.11.

IN CAPVT II.

1 In populo, ἐν τῷ λαῷ. Populũ intelligit stante Israelis republica, & postea regno florente, sub Lege.

2 Exitia, ταῖς ἀπωλείαις. Vulg. Lasciuias, ἀσελγείαις: quæ lectio confirmatur Complutensis editionis & sex præterea codicum authoritate, ac mihi quidem satis videtur cõuenire sequenti descriptioni. Sed si receptum illud sequamur, exitiorum nomine intelligentur viæ seu potius errores illi multiplices quibus in exitium præcipitantur homines.

3 Vos negotiabuntur, ὑμᾶς ἐμπορεύσονται. i. vobis tanquam pecoribus ad nundinationem abutentur. quomodo dixit imperitos medicos Plinius animas negotiari. Quæso verò an Simonis Petri successor est qui hac fraude non contentus regna in nassam suam illexisse, non aliunde etiamnum hodie quàm ex hac nundinatione viuit? Et tamen hoc est patrimonium Petri, hæc Ecclesia quæ nunquam errauit, hic Spiritus sanctus lõga temporis præscriptione cathedræ Petri fictitiæ deuinctus.

4 Angelis, ἀγγέλων. Hîc mirum quanto ludibrio Satan ipse homines habuerit, dum illos à negotio salutis auocatos, in hac speculatione retinuit. At nos sobriè philosophari discamus, & hoc vno contenti simus quod nobis aperuit Spiritus sanctus. Reperio autem tribus omnino locis factam Angelorum lapsus mentionem, Ioh.8.f.44. Iud.a.6, & hoc loco. Et generalis hæc ratio quibusuis non profanis ingeniis abundè sufficit, oportere necessariò vt quicquid malum est, ab origine sua defecerit, quum à Deo nihil nisi bonum condi potuerit. In tartarũ detrusos, ταρταρώσας. Sic vocarunt Græci infima terræ loca, quæ puniendis nocentium animis essent destinata. Itaque quod ad vocabulum ipsum attinet, non dubitauit Petrus illud tanquam vulgò tritum vsurpare. quo modo etiam Matthæus & Lucas ᾅδην vocarunt. Sed non est tamen quòd aliquis idcirco putet poetarum deliria, vel quæ postea theologi contemplantes, quos vocant, de inferis disseruerunt, à Petro comprobari. E cælo in infimas istas regiões detrusos esse diabolos res ipsa ostendit, quum nimium multi inter nos versentur. Princeps aeris dicitur diabolus Eph.2.a.2. Spiritualium malitiarum quæ sunt in sublimi, nostri videlicet respectu, mentio fit Eph.6.b.12. Sed abyssum illis aliquam esse constitutam quam reformident, liquet ex Luc.8.e.31. Amplius de istis inquirere non expedit. Quæramus potius quomodo illius leonis rugientis vngues vitare & in cælum peruenire possumus. Catenis caliginis, σειραῖς ζόφου. Id est, caligine quasi catenis constrinxit. Caliginem autem vocat miserrimam & terribilis horroris plenam vitæ conditionem, & trãslationem sumit à damnatis facinorosis, qui in carceris pedore retinentur constricti, dum ad vltimum supplicium pertrahantur.

5 Et prisco mundo, καὶ ἀρχαίου κόσμου. Vulgata, Et originali mundo. Ergo mundus ille diluuium præcedẽs comparatur cum eo in quo nunc sumus: non quasi nouam rerum vniuersitatem condiderit Dominus, sed quia hoc diluuio tanta fuit rerum omnium euersio, vt sequens mundi instauratio veluti pro noua quadam creatione habeatur. Sed quid si priscum mundum pro priscis illis primæ ætatis hominibus cæterisque animantibus

subuersis accipias? Octauum Noe, ὄγδοον Νῶε. Eras. Octauum iustitiæ præconem Noe, ambiguè. posset enim videri Noe dici octauus præco iustitiæ, quod inter Adami posteros octauus numeretur: quum longè aliud dicatur, nempe quòd Noe octauus (id est cum aliis septem) sit seruatus. Dicitur autem præco iustitiæ, propterea quòd totos illos annos c x x non desierit impios illos & dictis & factis commonefacere quanta illis ira Dei immineret.

Gen 19.c.13

Καὶ πόλεις Σοδόμων καὶ Γομόῤῥας τεφρώσας καταστροφῇ κατέκρινεν, ὑπόδειγμα μελλόντων ἀσεβεῖν τεθεικώς.

6 Et ciuitates Sodomorum ac Gomorrhæ in cinerem redactas subuersione damnauit, fecitque vt essent exemplar impiè victuris.

6 *Et ciuitates Sodomorum & Gomorrhæorũ in cinerem redigens, euersione damnauit, exemplũ eorũ qui impiè acturi sunt ponens.*

Καὶ δίκαιον Λὼτ καταπονούμενον ὑπὸ τῆς τῶν ἀθέσμων ἐν ἀσελγείᾳ ἀναστροφῆς, ἐῤῥύσατο.

7 Et iustum Lot libidinosa nefariorum conuersatione fatigatum eripuit.

7 *Et iustum Lot oppressũ à nefandorum luxuriosa conuersatione eripuit.*

(Βλέμματι γὰρ καὶ ἀκοῇ ὁ δίκαιος, ἐγκατοικῶν ἐν αὐτοῖς, ἡμέραν ἐξ ἡμέρας ψυχὴν δικαίαν ἀνόμοις ἔργοις ἐβασάνιζεν)

8 (Iustus enim ille, quum habitaret inter eos, in dies animã iustam iniquis *illorum* factis, & videndo & audiendo excruciabat)

8 *(Aspectu enim & auditu iustus erat, habitans apud eos qui de die in diẽ animam iustam iniquis operibus cruciabant)*

Οἶδε Κύριος εὐσεβεῖς ἐκ πειρασμοῦ ῥύεσθαι, ἀδίκους δὲ εἰς ἡμέραν κρίσεως κολαζομένους τηρεῖν.

9 Nouit Dominus pios è tentatione eripere, iniustos autem in diem iudicii ~~puniendos~~ seruare, [puniendos].

9 *Nouit Dominus pios de tẽtatione eripere, iniquos verò in diem iudicij reseruare cruciandos.*

Μάλιστα δὲ τοὺς ὀπίσω σαρκὸς ἐν ἐπιθυμίᾳ μιασμοῦ πορευομένους, καὶ κυριότητος καταφρονοῦντας, τολμηταὶ, αὐθάδεις, δόξας οὐ τρέμουσι βλασφημοῦντες.

10 Maximè verò eos qui carnem sequentes, in impura cupiditate incedunt, & dominatum despiciunt, *qui, inquam, ut sunt* audaces & sibi placentes, non horrent dignitates cõuitiis incessere.

10 *Magis autem eos qui post carnẽ in concupiscentia immunditiæ ambulant, dominationémque contemnunt, audaces, sibi placentes, sectas non metuunt blasphemantes:*

Ὅπου ἄγγελοι ἰσχύϊ καὶ δυνάμει μείζονες ὄντες, οὐ φέρουσι κατ' αὐτῶν παρὰ Κυρίῳ βλάσφημον κρίσιν.

11 Quum ipsi Angeli qui sunt robore ac potestate maiores, non ferant aduersus eas apud Dominum maledicum iudicium.

11 *Vbi Angeli, fortitudine & virtute quum sint maiores, non portant aduersum se à Domino execrabile iudicium.*

8 Et videndo & audiendo, βλέμματι καὶ ἀκοῇ. Id est, Quocunque vel oculos vel aures applicuisset, quicquid cerneret vel audiret, hoc illũ miserrimè torquebat. Vulg. Aspectu enim & auditu iustus erat, quasi post δίκαιος subaudiatur ἦν. Erasmus, Is enim oculis & auribus iustus, &c. Hæc enim coniunxerũt cum ὁ δίκαιος, quasi dicatur Lot iustus fuisse & oculis & auribus, i. (vt Erasmus in annotationibus explicat) oculos & aures habuisse ab omni turpitudine abhorrentes. Sed vt taceam quòd Vetus interpres constructionem neglexit, nec potuit subaudire ἦν propter articulum adiectum, qui indicat δίκαιος rationẽ habere non prædicati, sed subiecti: (quos errores Erasmus emendauit) vt inquam hæc omittam, primùm quæri posset cur non manuum quoque mentionem fecisset: deinde ipsa constructio hanc interpretationem apertè refellit, ostenditque βλέμματι καὶ ἀκοῇ cum verbo ἐβασάνιζεν ita construi oportere vt nos fecimus, à doctissimo interprete admoniti. Omnino enim scribendum fuisset ὁ γὰρ βλέμματι καὶ ἀκοῇ δίκαιος, vt spero mihi concessuros quicunque vel mediocriter in Græcis literis sunt versati. Excruciabat, ἐβασάνιζεν. i. anxiam ac doloribus confectã vitam trahebat, nõ minus laborans quàm si equuleo fuisset impositus. quo modo in vernaculo sermone, si velim extremũ tædium significare, dicam *ie suis en une gehenne.* Vetus interpres mendosè legit ἐβασάνιζον, excruciabant.

9 Nouit, οἶδε. Heb. ידע, id est, longo vsu exercitatus est in liberandis & eripiendis iustis. Est autem hæc conclusio inductionis.

10 Qui carnem sequentes, τοὺς ὀπίσω σαρκός. Vulg. ad verbum, Qui post carnem, i. præeunte carne: quem Hebraismum alibi exposuimus. Et dominatum despiciunt, καὶ κυριότητος καταφρονοῦντας. Id est, eos quorũ potestati subiecti sunt aspernantur. Nam κυριότητα vocat senatorum aut aliorum magistratuum collegium, vt paulo antè ἀδελφότητα (id est fraternitatem) dixit pro fratrum cœtu: eadem prorsus ratione qua dicimus in vernaculo nostro sermone *la seigneurie.* Quàm autem hoc conueniat clericis, quos nunc vocant, vel illud testatur quòd sceleratissimus quisque palàm hodie non erubescit clericalis, quam vocant, tonsuræ priuilegio, quorumuis magistratuum imperium aspernari. Quòd si quis reclamet, actum est de Ecclesia scilicet. Et tamen hi omnes à Petri successore pendent. *Qui, inquam, ut sunt* audaces, τολμηταί. Necessariò supplendum fuit aliquid propter mutatam constructionem. Vide Eph. 2. a. 5. Et sibi placentes, αὐθάδεις. Eras. Præfracti. Vide Tit. 1. b. 7.

Dignitates, δόξας. i. principes, & quantumuis augusta maiestate præditos. Exẽplo sit Iulius quartus, Romanus quum hæc scriberem Pontifex, non modò conuitiis, sed etiam atrocissimo bello vicinum regem petens, & funestissimis cladibus orbem terrarum paululum iam respirantem, conturbans. Quidni enim id faciat Hildebrandi successor, qui Cæsaris Henrici collum pede conculcans, huc etiam verbum Domini detorquere palàm est ausus, vt hoc pacto sese germanam Satanæ progeniem esse comprobaret? Super aspidem, inquit, & basiliscum ambulabis. Et adhuc ambigunt homines an iste non sit Petri successor?

11 Aduersus eas, κατ' αὐτῶν. Aduersus eas videlicet dignitates. Reuerentur enim Angeli ipsi ἐξουσίας à

Domino constitutam, & regnis etiam impiorum custodiendis tanquam ministri Dei præsunt, vt liquet ex Danielis 10 & 11. neque in conspectu Domini aduersus Achab, quantumuis impium regem, conuitium vllum ab ipsis profertur, 1. Reg. 22. c. 20. sed solus ille spiritus mendax reperitur qui sese sponte ad malas artes offerat, 1. Regum 22. c. 21, quique ipsos etiam seruos Dei calumnietur, Iob 1. c. 9 & 10. Similis est Prophetarũ ratio, qui quum Spiritu Dei regerentur, fortiter quidem & constanter munus reprehensionis sibi à Deo impositum obierunt, sed regibus tamen ac principibus quos arguebant (sicuti par erat) honorem habuerunt. Cæterùm Vetus interpres aliter prorsus hunc locum interpretatus est, perinde nimirum acsi diceretur Angelos suos Dominus nunquam execrari. Sic enim conuertit, Non portant aduersum se à Domino execrabile iudicium. Atqui (vt nihil aliud obiiciam) Græcis non respondet ista interpretatio. Neque enim scriptum est καθ' αὐτῶν sed κατ' αὐτῶν, neque ὑπὸ Κυρίου sed παρὰ Κυρίῳ. Erasmus verò sic conuertit, Non ferant aduersus sese apud Dominum maledicum conuitium: id est, mutuò sibi non conuicientur apud Dominum, nec alii de aliis detrahant, sed stationem suam quisque conseruet: quum alii aliis subsint, vt apparet ex Danielis 10. c. 13, & 12. a. 1, & Apoc. 12. b. 7. Hanc verò interpretationem si amplectamur, videbitur Petrus allusisse ad Psal. 103. d. 20. Nam etiam in vno exemplar scriptum erat καθ' ἑαυτῶν.

Οὗτοι δὲ, ὡς ἄλογα ζῶα φυσικὰ, γεγεννημένα εἰς ἅλωσιν καὶ φθορὰν, ἐν οἷς ἀγνοοῦσι βλασφημοῦντες, ἐν τῇ φθορᾷ αὐτῶν καταφθαρήσονται·

12 At isti, veluti animantia rationis expertia quæ naturali impetu feruntur, facta ad eum finem vt capta intereant, ea vituperantes quæ ignorant, sua ipsorum corruptela interibunt:

12 *Hi verò, velut irrationabilia pecora, naturaliter in captionem & in perniciem, in iis quæ ignorant blasphemantes, in corruptione sua peribunt:*

Κομιούμενοι μισθὸν ἀδικίας, ἡδονὴν ἡγούμενοι τὴν ἐν ἡμέρᾳ τρυφὴν, σπίλοι καὶ μῶμοι, ἐντρυφῶντες ἐν ταῖς ἀπάταις αὐτῶν, συνευωχούμενοι ὑμῖν.

13 Reportaturi mercedem iniustitiæ, vt qui pro voluptate ducãt quotidianas delicias, labes ac maculæ, qui fraudibus suis se oblectant, vobiscũ epulãdo.

13 *Percipientes mercedem iniustitiæ, voluptatem existimantes diei delicias, coinquinationes & maculæ, deliciis affluentes, in conuiuiis suis luxuriantes vobiscum.*

12 Animantia rationis expertia, &c. ἄλογα ζῶα φυσικὰ, &c. Vulgata, Irrationabilia pecora, naturaliter in captionem, &c. in qua interpretatione nihil est quod probes: primùm enim irrationabilia, barbarũ est: ζῶα verò non vocant Græci pecora, sed animantia. Sed tertius error fœdior est, nempe quòd φυσικὰ coniunxit cum sequentibus, ideóque γεγεννημένα quasi redundans expunxit. In eodem hoc errore versatus est etiã Eras. adeo vt putarit participium γεγεννημένα ex albo libri irrepsisse in contextum. Nam, inquit, naturalia ad captionem dixit, quemadmodum dicimus natus ad discẽdum, pro eo quod est Natura compositus. Atqui præterquã quòd Græci codices summo consensu addunt γεγεννημένα, vnde tandem esset petitum tam obscurũ tàmque inusitatũ dicẽdi genus? Quid igitur? nẽpe hoc epitheto voluit Petrus explicare qua in re isti brutis animãtibus sint similes, in eo videlicet quòd nec consilio, nec ratione, nedũ Spiritu Dei, sed cæco naturæ rationis expertis impetu ad belluinas cupiditates ferantur. Naturæ enim nomine, de brutis loquens, sensualitatem (quam vocant) intelligit. Germanam autem esse hanc expositionem liquet etiã ex epistolæ Iudæ ver. 10, ex quo loco φυσικὰ possis optimè interpretari τὰ φθειρόμενα ἐν ὅσοις φυσικῶς ὡς τὰ ἄλογα ζῶα ἐπίστανται, id est eos qui in iis sese corrumpunt quæ brutorũ instar naturaliter norunt. Facta ad eũ finẽ vt capta intereant, γεγεννημένα εἰς ἅλωσιν καὶ φθοράν. Id est, Idcirco condita vt aliis cedant in prædam à quibus cõsumpta pereant. Ita enim isti sponte sese in diaboli ac mortis laqueos induunt, vasa nimirum ad interitum coagmentata, vt dicit Paulus Rom. 9. d. 22. & pridem ad hoc ita dictum descripta, Iudæ 4. Vulgata, In captionem & in perniciem: quod nemo intelligat. Erasmus, Genita in capturam & perniciem: nihilo melius. Ea vituperantes quæ ignorant, ἐν οἷς ἀγνοοῦσι βλασφημοῦντες. Hebr. בדברים אשר לא יבינו. Nam verbum דיבר cum ב constructum, in malam partem accipitur. Vulgata, In iis quæ ignorant blasphemantes. Erasmus, In iis quæ non intelligunt maledicentes. Sua ipsorum corruptela interibũt, ἐν τῇ φθορᾷ αὐτῶν καταφθαρήσονται. Id est, eo exitio peribunt quod ipsi sibi suis illis perditis & corruptis moribus accersunt. Vulgata, In corruptione sua peribunt. Erasmus, In perditione sua peribunt: quas interpretationes mirror à quoquam intelligi potuisse. non enim animaduerterunt φθορὰν paulo antè accipi pro interitu, ita vt respondeat verbo καταφθαρήσονται in accommodatione similitudinis: posteriore autem hoc loco poni pro morũ corruptela, in qua quisquis sibi placet, planè omnem vsum rationis ac iudicii amisit: vt qui sese sponte sua in mortem æternam præcipitet.

13 Reportaturi, κομιούμενοι. Vulgata & Erasmus, Reportantes, κομιζόμενοι. Quotidianas delicias, τὴν ἐν ἡμέρᾳ τρυφήν. Vulg. Diei delicias. Erasmus, Si in diem deliciis fruantur. Atqui ἐν ἡμέρᾳ non aliud declarat quàm Exodi 29. f. 36, ליום, pro καθ' ἡμέραν. Qui fraudibus suis, &c. ἐντρυφῶντες ἐν ταῖς ἀπάταις αὐτῶν, συνευωχούμενοι ὑμῖν. Fœdè profectò corruptus fuit hic locus tum à Vetere interprete, tum etiam ab Erasmo, vt facilè cuiuis poterit liquere. Sic enim ille, Deliciis affluentes, in conuiuiis suis luxuriantes vobiscum: acsi scribendum sit ἐντρυφῶντες ἐν ταῖς ἀγάπαις αὐτῶν, &c. Atqui falsa est ista distinctio, neque ἀγάπαις legi potest sequente illo reciproco, quin istis impiis vendicetur quod erat totius Ecclesiæ. Neque enim ἀγάπαι certorum hominum erant, sed Ecclesiæ totius. quod si considerasset Erasmus, nõ putasset hunc locum fuisse corruptum ab iis qui ἀπάταις scripserunt, quum contrà sit ab iis deprauatus qui pro ἀπάταις substituerunt ἀγάπαις. Præterea quid illud est, Luxuriantes vobiscum? ita enim reprehenderentur omnes tanquam eiusdem luxus socii: quod minimè existimandum est. Erasmus verò sic maluit hunc locum interpretari, Qui conuiuantes, in erroribus suis insultant vobis. in qua interpretatione multa cogor desiderare. Nam ἀπάτας pro erroribus nũquam certè memini legere: &, vt ita accipi possit, detrahetur sanè multum de sententiæ pondere si ita interpreteris: quum de iis potius agatur qui per summam improbitatem alios illiciant, quàm de iis qui aliorum fraude decepti, in aliquo errore versentur. Deinde nemo non videt quàm dura sit traiectio si ὑμῖν connectas cum ἐντρυφῶντες: quum præsertim tã propinqua sit præpositio σύν. Itaque hanc etiam interpretationem vt manifestè detortam repudio. Quomodo verò sit explicãdus hic locus, apertè liquet ex epistolæ Iudæ versu 12, vbi ita scribit, οὗτοί εἰσιν ἐν ταῖς ἀγάπαις ὑμῶν σπιλάδες, συνευωχούμενοι. i. Hi sunt in vestris agapis quasi maculæ, dum vobiscum epulantur. Est ergo hæc sententia, istos in sacris Ecclesiæ conuiuiis versantes, quum hoc pacto videri vellent vera esse Ecclesiæ membra, nihil aliud esse quàm labes ac maculas Ecclesiæ, vtpote quos etiam, inquit, non pudeat illic vobiscum epulantes & sa

cro conuiuio adhibitos, sese vobis fallendis suauiter oblectare, denique totam Ecclesiam ludibrio habere. Itaque συνευωχούμενοι ὑμῖν hoc in loco idem declarat atque συνευωχούμενοι ἐν ταῖς ἀγάπαις ὑμῶν apud Iudã. Quòd autẽ ἀγάπας nõnulli accipiũt non pro conuiuiis, sed pro collatis in pauperũ subsidiũ donis, ita vt συνευωχούμενοι ὑμῖν idẽ declaret atque Vestris sumptibus & eleemosynis sua cõuiuia agitãtes: mihi quoque non probatur. Nam verum quidem est ista conuiuia sic vocata quòd ex collatis donis instruerentur: sed conuiuia fuisse Ecclesiastico cœtui communia, ex Act.5, & 1.Cor.11, Iustino, Tertulliano, & aliis veteribus apparet. Itaque de conuiuiis ipsis præstat accipere quàm de conuiuiorum dapibus.

14 Ὀφθαλμοὺς ἔχοντες μεστοὺς μοιχαλίδος, καὶ ἀκαταπαύστους ἁμαρτίας, δελεάζοντες ψυχὰς ἀστηρίκτους, καρδίαν γεγυμνασμένην πλεονεξίαις ἔχοντες, κατάρας τέκνα·

14 Oculos habentes plenos adulterii, & qui à peccando cessare nesciant, inescantes animas instabiles, cor habentes ad auaritiam exercitatum, execrandi homines:

14 *Oculos habentes plenos adulterij & incessabilis delicti, pellicientes animas instabiles, cor exercitatum auaritia habentes, maledictionis filij:*

15 Καταλιπόντες τὴν εὐθεῖαν ὁδὸν, ἐπλανήθησαν, ἐξακολουθήσαντες τῇ ὁδῷ τοῦ Βαλαὰμ τοῦ Βοσὸρ, ὃς μισθὸν ἀδικίας ἠγάπησεν.

15 Qui relicta recta via, aberrarunt, sequuti viam Balaam *filii* Bosor, qui mercedem iniquitatis amauit.

15 *Derelinquẽtes rectã uiã, errauerũt, sequuti uiam Balaã ex Bosor, q mercedem iniquitatis amauit.*

Num.22.d.23 iud.b.11

16 Ἔλεγξιν δὲ ἔσχεν ἰδίας παρανομίας· ὑποζύγιον ἄφωνον, ἐν ἀνθρώπου φωνῇ φθεγξάμενον, ἐκώλυσε τὴν τοῦ προφήτου παραφρονίαν.

16 Sed redargutionem suæ trãsgressionis sustinuit: *nam* subiugis asina muta, humana voce loquuta, prohibuit Prophetæ dementiam.

16 *Correctionem uerò habuit suæ uesaniæ: subiugale mutũ, hominis uoce loquens, prohibuit Prophetæ insipientiam.*

Iuda c.12

17 Οὗτοί εἰσι πηγαὶ ἄνυδροι, νεφέλαι ὑπὸ λαίλαπος ἐλαυνόμεναι, οἷς ὁ ζόφος τοῦ σκότους εἰς αἰῶνα τετήρηται.

17 Isti sunt fontes aqua carentes, nebulæ à turbine agitatæ: quibus caligo tenebrarum in æternum seruata est.

17 *Hi sunt fontes sine aqua, & nebulæ turbinib⁹ exagitatæ, qbus caligo tenebrarum reseruatur.*

18 Ὑπέρογκα γὰρ ματαιότητος φθεγγόμενοι δελεάζουσιν ἐν ἐπιθυμίαις σαρκὸς, ἐν ἀσελγείαις, τοὺς ὄντως ἀποφυγόντας τοὺς ἐν πλάνῃ ἀναστρεφομένους·

18 Nam prætumidam vanitatem loquendo per carnis cupiditates lasciuas, eos inescant qui verè effugerant eos qui in errore versantur:

18 *Superba enim uanitatis loquentes pelliciunt in desiderijs carnis luxuriæ, eos qui paululum effugiunt, qui in errore conuersantur:*

Ioh.8.d.34 rom.6.d.20

19 Ἐλευθερίαν αὐτοῖς ἐπαγγελλόμενοι, αὐτοὶ δοῦλοι ὑπάρχοντες τῆς φθορᾶς. ᾧ γάρ τις ἥττηται, τούτῳ καὶ δεδούλωται.

19 Libertatem eis pollicendo, quum ipsi serui sint corruptionis. siquidem à quo quis superatus est, huic etiam in seruitutẽ est addictus.

19 *Libertatem illis promittentes, quum ipsi serui sint corruptionis: à quo enim qs superatus est, huius & seruus est.*

14 Oculos, ὀφθαλμούς. Rectè. hic enim apparet potissimũ libido. Oculi (inquit obscœnus ille) sunt in amore duces. Adulterii, μοιχαλίδος. Eras. ad verbum, Adulteræ: quod est admodũ obscurũ. Sciendũ est igitur, ex Hebræorũ idiotismo, poni epitheton pro substantiuo quod vocant: cuius enallages manifestũ mihi exemplum videtur extare Dan.9.f.24, vbi ponitur נביא pro נבואה. quò etiã forrassis pertinet illud Deu.29.c.19, למען ספות הרוה את הצמאה. i. Vt addat ebriã sitiẽti: pro eo quod est, Vt addat ebrietatẽ siti. Quidã hoc cõnectũt cum ἁμαρτίας, & pro ἀκαταπαύστους legũt ἀκαταπαύστου, quod Græcis nõnullis placuisse apparet ex scholiaste: vt & Castellioni, qui hunc locum cõuertit his verbis, Oculos habentes degeneris perpetuique peccati plenos. Sed prætérquã φ Græca exemplaria summo cõsensu legũt ἀκαταπαύστους, nusquã inuenio illud epithetõ peccato attributũ. Apparet igitur ita conatos fuisse hunc locũ expedire nonnullos ex Græcis Hebraicæ linguæ imperitos.
Execrandi homines, κατάρας τέκνα. Vulg. ad verbũ, Maledictionis filii. Eras. Execrabiles filii. Vide Eph.2.a.2.

15 Mercedem iniquitatis, μισθὸν ἀδικίας. Id est, lucrum ex scelere quæsitum. Retinui autẽ Hebraismũ, quia si vel Mercedem iniquam, vel Lucrum iniquum dixeris, quippiam multo minus significaris.

16 Subiugis asina, ὑποζύγιον. Vulg. & Eras. Subiugale, de quo diximus Mat.21.a.5. Est autem hoc exemplum valde appositum ad id quod antè dixit, quum istiusmodi homines cum bestiis compararet.

17 Fontes aqua carentes, πηγαὶ ἄνυδροι. Id est, qui scientiam quidem iactant, sed intus nihil minus habent. Eosdem comparat nubibus à turbine agitatis: quòd nimirum spem aliquam faciant cælestis alicuius pluuiæ, sed solo vento turgeant. Caligo tenebrarum, ὁ ζόφος τοῦ σκότους. i. densissimæ tenebræ: ex Hebræorum idiotismo, vt quum Terram pulueris, Cœnum luti dicunt.

18 Prætumidam vanitatẽ, ὑπέρογκα ματαιότητος. Sic infra, 3.a.3. ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν, pro ἐσχάταις ἡμέραις. Vulg. Superba vanitatis. Eras. Vehementer fastuosa vanitatis verba. Sentẽtia ipsa plana est, istos nimirum vanis quibusdam & inanibus verborum ampullis incautos decipere. Lasciuas, ἐν ἀσελγείαις. Sic restituo hunc locum ex Græcis scholiis. Est enim subaudiẽdus articulus ταῖς, quã eclipsin annotauimus 1.Pet.1.b.7, & alibi sæpe. ideóque Lasciuas conuerti. Vulg. legit ἀσελγείας, vt qui Luxuriæ interpretetur, eadem manente sententia: & ita etiã in vno Græco exẽplari legimus. Inescant, δελεάζουσι. i. quasi pisces hamo captãt. Sed aliud est captare, aliud capere. Nam qui verè credunt, illos certum est vel nunquã vel ad tẽpus rãtùm capi. Deinde certi sunt veræ, i. non simulatæ cognitionis gradus. Vide Heb.6.a.5. Verè, ὄντως. i. re ipsa, non autẽ simulatè, vt illi. Complutẽsis editio legit ὀλίγον, & in duobus aliis codicibus scriptum legimus ὀλίγως, i. penè, vel propemodum. Vetus quoq; interpres legit ὀλίγον, paululum. Sed notandum est verè dici aufugisse qui sincerè sunt puram vitam professi, relicta idololatria. quod nonnullis etiam reprobis ad tẽpus euenire potest. Nã electi longius progrediuntur, vt qui non sint πρόσκαιροι. vt interim taceam posse aberrare etiam eos qui rectam viam sunt ingressi, sed ad tẽpus duntaxat. Quidam codices habent τοὺς ὀλίγως ἀποφεύγοντας, qui paulatim effugiebant.

IN CAP.

20 Εἰ γὰρ ἀποφυγόντες τὰ μιάσματα τοῦ κόσμου, ἐν ἐπιγνώσει τοῦ Κυρίου καὶ σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ, τούτοις δὲ πάλιν ἐμπλακέντες ἡττῶνται, γέγονεν αὐτοῖς τὰ ἔσχατα χείρονα τῶν πρώτων.

20 Itaque si postquam inquinamenta mundi, per agnitionem Domini & Seruatoris Iesu Christi effugerint, his rursum implicati superẽtur, facta est vltima eorum conditio deterior priore.

20 *Si enim refugientes coinquinationes mundi in cognitione Domini nostri et Saluatoris Iesu Christi, his rursus implicati superãtur, facta sunt eis posteriora deteriora prioribus.*

Mat.12.d.45 heb.6.a.4

21 Κρεῖττον γὰρ ἦν αὐτοῖς μὴ ἐπεγνωκέναι τὴν ὁδὸν τῆς δικαιοσύνης, ἢ ἐπιγνοῦσιν ἐπιστρέψαι ἐκ τῆς παραδοθείσης αὐτοῖς ἁγίας ἐντολῆς.

21 Satius enim fuisset eis nõ cognouisse viã iustitiæ, quàm cognita *illa*, regredi à sancta doctrina ipsis tradita.

21 *Melius enim erat illis non cognoscere uiã iustitiæ, quàm post agnitionem retrorsum conuerti ab eo quod illis traditum est sancto mandato.*

22 Συμβέβηκε δὲ αὐτοῖς τὸ τῆς ἀληθοῦς παροιμίας, Κύων ἐπιστρέψας ἐπὶ τὸ ἴδιον ἐξέραμα· καὶ, Ὗς λουσαμένη, εἰς κύλισμα βορβόρου.

22 Sed accidit eis quod vero prouerbio dici solet, Canis reuersus est ad suũ ipsius vomitũ, &, Sus lota, ad volutabrũ cœni.

22 *Cõtigit enim eis illud ueri prouerbij, Canis reuersus ad suum uomitum: et, Sus lota, in uolutabro luti.*

Prou.26.b.11

Κεφάλαιον γ.

CAP. III.

CAP. III.

1 Ταύτην ἤδη, ἀγαπητοὶ, δευτέραν ὑμῖν γράφω ἐπιστολὴν, ἐν αἷς διεγείρω ὑμῶν ἐν ὑπομνήσει τὴν εἰλικρινῆ διάνοιαν·

1 HAsce iam alteras vobis literas scribo, dilecti, quib⁹ sinceram mẽtem vestram per commonefactionem excito:

1 *HAnc ecce uobis, charissimi, secundã scribo epistolam, in quibus uestram excito in commonitione sinceram mẽtem:*

2 Μνησθῆναι τῶν προειρημένων ῥημάτων ὑπὸ τῶν ἁγίων προφητῶν, καὶ τῆς τῶν ἀποστόλων ἡμῶν ἐντολῆς, τοῦ Κυρίου καὶ σωτῆρος·

2 Vt memores sitis verborum quæ prædicta sunt à sãctis Prophetis, & doctrinæ nostræ qui sumus Apostoli Domini & Seruatoris:

2 *Vt memores sitis eorum quæ prædixi uerborũ à sãctis Prophetis, & Apostolorũ uestrorũ, præceptorũ Domini & Saluatoris:*

3 Τοῦτο πρῶτον γινώσκοντες, ὅτι ἐλεύσονται ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν ἐμπαῖκται, κατὰ τὰς ἰδίας αὐτῶν ἐπιθυμίας πορευόμενοι·

3 Illud primùm sciẽtes, venturos extremis diebus irrisores, vt qui in suis ipsorũ cupiditatibus incedant:

3 *Hoc primùm sciẽtes, φ uenient in nouissimis dieb⁹ in deceptione illusores, iuxta proprias concupiscẽtias ambulantes:*

1.Tim.4.a.1 2.tim.3.a.1 iuda c.18

4 Καὶ λέγοντες, Ποῦ ἐστιν ἡ ἐπαγγελία τῆς παρουσίας αὐτοῦ; ἀφ' ἧς γὰρ οἱ πατέρες ἐκοιμήθησαν, πάντα οὕτω διαμένει ἀπ' ἀρχῆς κτίσεως.

4 Et dicant, Vbi est pollicitatio aduentus eius? nam ex quo *die* Patres obdormierunt, omnia ita permanent ab initio creationis.

4 *Dicẽtes, Vbi est promissio aut aduentus eius? ex quo enim Patres dormierunt, omnia sic perseuerant ab initio creaturæ.*

20 Vltima cõditio, τὰ ἔσχατα, Vide Mat.12.d.45. 21 Regredi, ἐπιστρέψαι. Id est, εἰς τὰ ὀπίσω ἀνακάμψαι: vt in vno vetusto codice scriptum inuenimus. Vulg. Retrorsum conuerti, ἐπιστρέψαι εἰς τὰ ὀπίσω: consentiente vno ex vetustis nostris codicibus. Erasmus, Conuerti ab eo præcepto, &c. ambiguè, & nimium obscurè. Doctrina, ἐντολῆς. Hebr. מצוה. Erasmus, Præcepto. Vulg. Mandato: quo modo & nos vbique fere sumus interpretati: sed spectandum quid cui loco conueniat.

IN CAPVT III.

1 Hasce iã alteras, ταύτην ἤδη δευτέραν. Hic etiã locus, & quod statim subiicitur de Apostolica functione, si cõiungãtur cũ eo quod scriptũ est suprà, 1.d.18, manifestè ostẽdunt hãc epistolã nulli alii quàm Petro esse tribuẽdã. Alioquin obsecro cuius esset spirit⁹ ita impudẽter mẽtiri. Certè impiũ esse videtur tale quicquã de eo suspicari cuius tã pura tãmq; sãcta sit doctrina: & quod allatũ à Hieronymo cõfirmãt Eras. de styli dissimilitudine, ego nõdũ potui perspicere. Quibus, ἐν αἷς. Hoc pertinet ad vtrãque epistolã: alioq dicendum fuisset ἐν ᾗ.

2 Quæ prædicta sunt à sanctis Proph. τῶν προειρημένων ὑπὸ τῶν ἁγίων προφητῶν. Vulg. Quæ prædixi à sãctis Prophetis: quã interpretationẽ nemo non videt meritò esse ab Erasmo reprehẽsam. Et doctrinæ nostræ q sumus Apost. καὶ τῆς τῶν ἀποστόλων ἡμῶν ἐντολῆς. Ἐντολὴν rursus interpretor doctrinã, vt suprà, 2.d.21. Rectè verò Prophetis adiũgit Apostolos, vt Paulus Eph.2.d.20, & vtrisq; demũ angularẽ illũ lapidẽ substernit. Quãobrẽ valde etiã insignis est locus, & artificiosæ illi breuitati Petri cũ sũma quadã maiestate cõiunctæ mirè cõueniẽs. Vulg. Et Apostolorũ vestrorũ, præceptorũ. Legit enim ὑμῶν, quod nõ videtur cũ iis quæ sequũtur posse cohærere. Nam quod affert Græcus scholiastes de propositione ὑπὸ reperẽda ἀπὸ τοῦ κοινοῦ, quasi scriptũ sit καὶ ὑπὸ τοῦ Κυρίου, & à Domino, planè est absurdũ.

3 Irrisores, ἐμπαῖκται. Hos vocant Hebræi לצים, de quibus Dauid Psal.1, mõstra hominũ videlicet, qui Dei cõtẽptu & sacrilega audacia volunt ingeniosi apparere. Cæterùm in Vulg. editione legitur, In deceptione illusores: cuius rationẽ nullã inuenio. Nã quòd in quibusdã vetustis Græcis codicibus legitur ἐμπαιγμονῇ pro ἐμπαῖκται, mẽndosè scriptũ esse apparet. Vt qui in suis ips. κατὰ τὰς ἰδίας αὐτῶν. Hoc verò est ἰκονικὲ istos Epicureos depingere: quib⁹ si Mosen, si Prophetas, si Apostolos, si deniq; Filiũ ipsũ Dei obiicias solent cũ Sardonio nescio quo risu quærere quinam illi fuerint: interim verò vt germanã se prolẽ Epicuri esse ostẽdãt, quicquid illis insana sua libido suggessit, firmũ, certũ, cõstãs esse volũt: & quũ õnes à se doceri posse putẽt, nihil magis timẽt φ ne quicquã à quoquã didicisse videãtur. At tu Domine cæli & terræ veni, veni tãdẽ, vt hæc mõstra potẽti illa tua virtute cõfecta, & tibi & tuis iucũdũ iustitiæ tuæ spectaculũ præbeant.

4 Obdormierũt, ἐκοιμήθησαν. Iterũ exprimitur hoc verbo blasphema illorũ derisio: acsi dicerẽt, iãpridẽ oportuisse illos excitatos, quos nõ tã mortuos φ in sepulchro quiescere verè dicimus.

Λανθάνει γὰρ αὐτοὺς τοῦτο θέλοντας, ὅτι οὐρανοὶ ἦσαν ἔκπαλαι, καὶ γῆ ἐξ ὕδατος καὶ δι' ὕδατος συνεστῶσα, τῷ τοῦ Θεοῦ λόγῳ.

5 Illud enim "sponte ipsos latet, cælos iam olim extitisse per Dei sermonem", & terram ex aqua & in aqua consistentem.

5 *Latet enim eos hoc uolentes, quòd cæli erant prius & terra, de aqua & per aquam consistens Dei uerbo.*

Δι' ὧν ὁ τότε κόσμος ὕδατι κατακλυσθεὶς ἀπώλετο.

6 "Quamobrem is qui tum erat "mundus, aqua inundatus periit.

6 *Per quæ ille tunc mundus aqua inundatus periit.*

Οἱ δὲ νῦν οὐρανοὶ καὶ ἡ γῆ τῷ αὐτῷ λόγῳ τεθησαυρισμένοι εἰσί, πυρὶ τηρούμενοι εἰς ἡμέραν κρίσεως καὶ ἀπωλείας τῶν ἀσεβῶν ἀνθρώπων.

7 Qui verò nunc sunt cæli ac terra, "eodē sermone repositi, seruantur igni in diem damnationis & exitii impiorum hominum.

7 *Cæli autē qui nunc sunt & terra eodem uerbo repositi sunt, igni reseruati in diē iudicij & pditionis impiorum hominum.*

Psal.90.a.4

Ἓν δὲ τοῦτο μὴ λανθανέτω ὑμᾶς, ἀγαπητοί, ὅτι μία ἡμέρα παρὰ Κυρίῳ ὡς χίλια ἔτη, καὶ χίλια ἔτη ὡς ἡμέρα μία.

8 Vnum autem hoc ne vos lateat, dilecti, ‖vnum diem apud Dominum *perinde esse* vt mille annos, & mille annos vt diē vnum.

8 *Vnum uerò hoc non lateat uos, charissimi, quia unus dies apud Dominū sicut mille anni, & mille anni sicut dies unus.*

Οὐ βραδύνει ὁ Κύριος τῆς ἐπαγγελίας, (ὥς τινες βραδυτῆτα ἡγοῦνται) ἀλλὰ μακροθυμεῖ εἰς ἡμᾶς, μὴ βουλόμενός τινας ἀπολέσθαι, ἀλλὰ πάντας εἰς μετάνοιαν χωρῆσαι.

9 Non tardat Dominus qui promisit, (vt nonnulli tarditatem *hanc esse* ducunt) sed patiens est erga nos, ‖"nolens vllos perire, sed omnes ad resipiscentiam tendere.

9 *Non tardat Dominus promissi, (sicut quidam existimant) sed patiēter agit propter uos nolens aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiam reuerti.*

Ezech.18.g.32, & 33.c.11
1.tim.2.b.4

Ἥξει δὲ ἡ ἡμέρα Κυρίου ὡς κλέπτης ἐν νυκτί, ἐν ᾗ οἱ οὐρανοὶ ῥοιζηδὸν παρελεύσονται, στοιχεῖα δὲ καυσούμενα λυθήσονται, καὶ γῆ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἔργα κατακαήσεται.

10 ‖Veniet autem noctu, sicut fur, dies ille Domini, quo cæli cum stridore præteribunt, elementa verò æstuantia soluentur, terráque & quæ in ea sunt opera exurentur.

10 *Adueniet autem dies Domini ut fur, in quo cæli magno impetu transient, elementa uerò calore soluentur, terra autem & quæ in ipsa sunt opera exurentur.*

Mat.24.d.44
1.thess.5.a.2
apocal.3.a.3, & 16.c.15

Τούτων οὖν πάντων λυομένων, ποταποὺς δεῖ ὑπάρχειν ὑμᾶς ἐν ἁγίαις ἀναστροφαῖς καὶ εὐσεβείαις,

11 Quū igitur hæc omnia soluantur, quales oportet esse vos in sanctis conuersationibus "& pietatis officiis,

11 *Quum igitur hæc omnia dissoluenda sint, quales oportet uos esse in sanctis conuersationibus & pietatibus,*

Προσδοκῶντας καὶ σπεύδοντας τὴν παρουσίαν τῆς τοῦ Θεοῦ ἡμέρας, δι' ἣν οὐρανοὶ πυρούμενοι λυθήσονται, καὶ στοιχεῖα καυσούμενα τήκεται;

12 Expectantes "& properantes *ad* aduentum diei Dei, in quo cæli conflagrantes soluentur, & elementa æstuātia liquescēt?

12 *Expectantes & properantes in aduentum diei Dei, per quem cæli ardētes soluentur, & elementa ignis ardore tabescent?*

Καινοὺς δὲ οὐρανοὺς καὶ γῆν καινὴν κατὰ τὸ ἐπάγγελμα αὐτοῦ προσδοκῶμεν, ἐν οἷς δικαιοσύνη κατοικεῖ.

13 ‖Sed cælos nouos ac terram nouam secundum promissum expectamus, "in quibus iustitia inhabitat.

13 *Nouos uerò cælos et nouā terrā secūdū promissa ipsius expectamus, in quibus iustitia habitat.*

Esa. 65.e.17, & 66.g.22
apoc.21.a.1

Διό, ἀγαπητοί, ταῦτα προσδοκῶντες, σπουδάσατε ἄσπιλοι καὶ ἀμώμητοι αὐτῷ εὑρεθῆναι ἐν εἰρήνῃ.

14 Quapropter, dilecti, hæc expectantes, studete vt immaculati & incontaminati ab eo reperiamini "cum pace:

14 *Propter quod, charissimi, hæc expectantes, satagite immaculati & inuiolati ei inueniri in pace.*

Καὶ τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν μακροθυμίαν, σωτηρίαν ἡγεῖσθε, καθὼς καὶ ὁ ἀγαπητὸς ἡμῶν ἀδελφὸς Παῦλος κατὰ τὴν αὐτῷ δοθεῖσαν σοφίαν ἔγραψεν ὑμῖν·

15 ‖Dominíque nostri patientiam, salutem arbitremini: sicut & charus frater noster Paulus pro sibi data sapientia scripsit "vobis:

15 *Et Domini nostri longanimitatem, salutem arbitremini, sicut & charissimus frater noster Paulus secundum datam sibi sapientiam scripsit uobis*

Rom.2.a.4

5 Sponte, θέλοντας. Id est, quia nescire volūt. Quis enim est ita amens & īsanus qui non fateri cogatur, si conscientiæ suæ iudicium sequi velit, Deum omnia hæc condidisse? Sed alloquitur Apostolus homines religionem Christianam aliquando professos qui à sana doctrina deficiunt: quorum vtinam non esset hodie tanta, præsertim in aulis principum, multitudo. Et terrā ex aqua, &c. & γῆ ἐξ ὕδατος συνεστῶσα. Participium συνεστῶσα, consistens, quod ad solam terram refertur, duo manifestè ostendit quæ plerosque interpretes fefellerunt: nempe quod de aqua commemoratur, nihil ad cælos pertinere: & hæc verba, Per Dei Sermonem, coniungenda esse cum verbo ἦσαν, extiterint: ita vt cælum & terra dicantur per Dei sermonem iampridem extitisse, nempe ex quo esse cœperunt: terræ verò addatur aliqua descriptio, propter iniectam diluuii mentionem: quod & ipsum diluuium cælos non attingit. Hinc verò etiam liquet quid appellatione aquæ intelligatur: nempe non illud chaos ~~initio conditum~~, sed aquæ elementum, ex quo dicitur terra cōsistere: quòd ex aquis in vnū locum collectis emergens cœperit tum demum apparere, & suo quodam vultu exornari, quum antea quodāmodo nusquam esset. Deinde quòd δι' ὕδατος dicitur cōsistere, ad id refero quod scriptum est Psal.24.a.1, Super maria fundauit eam, & super flumina firmauit eam: minimè id quidem quasi (vt nonnulli videntur existimare) subterraneis quibusdam aquis terra fulciatur: (certum enim est Dauidem de mari & fluminibus illis quæ oculis cernimus, illic agere: & certis demonstrationibus constat aquarum molem supra terram omnium elemētorum grauissimam & infimam eminere) sed partim quia Dominus ita digessit aquas vt tamen, si littora duntaxat consideres, editior tellus & quodammodo aquis imposita videatur, partim quòd Oceano circumsepta, & tot fluminibus passim scaturientibus irrigua, verè in ipsis aquis fundata ac stabilita dicatur. Itaque δι' ὕδατος impropriè conuertunt, Per aquam, quum potius illud sit quod in vernaculo sermone dicimus, *en l'eau*, vel *parmi l'eau*: sicut etiam Noe dicitur seruatus δι' ὕδατος, i. in aqua, siue per medias aquas, vt exponendum esse diximus prioris epistolæ 3.d.20. Ita planus est hic locus, qui non satis à quibusdam expensus, fecit vt nonnullis huius epistolæ fides esset immeritò suspecta. Vulg. Quòd cæli erant prius, & terra, de aqua & per aquam consistens, Dei verbo. Ita enim solet mēdosè distingui: quū ita oportuerit interpungere, Cælos fuisse prius, & terram ex aqua & per aquam consistentem, Dei verbo. Erasmus verò & ipse perperam hunc locum in Græco etiam Frobenii exemplari distinxit, nempe hoc modo, ὅτι οὐρανοὶ ἦσαν ἔκπαλαι καὶ γῆ, ἐξ ὕδατος καὶ δι' ὕδατος συνεστῶσα τῷ τοῦ Θεοῦ λόγῳ. id est, (vt ipse quoque suam interpretationem distinxit) Quòd cæli iam olim fuerint ac terra, ex aqua & per aquam consistens Dei sermone. Mendosam autem esse illam interpunctionem quæ tam multos fefellit, partim res ipsa clamat, (vt pluribus exposuimus) partim ex vetustis libris deprehendimus, in quibus summo consensu ita distinguitur hic locus, ὅτι οὐρανοὶ ἦσαν ἔκπαλαι, καὶ γῆ ἐξ ὕδατος καὶ δι' ὕδατος συνεστῶσα, τῷ τοῦ Θεοῦ λόγῳ, id est, Quòd cæli extiterint iampridem, & terra ex aqua & in aqua consistens, per Dei sermonem. Itaque (vt nemo deinceps falli posset, τῷ τοῦ Θεοῦ λόγῳ, quod ad vtrunque membrum pertinet, medio loco constitui. Adfert Erasmus aliam ex Beda lectionem, Cæli erant olim de aqua & per aquam constituti: quæ sanè lectio (inquit ille in annotationibus) congruit cum Græcis exemplaribus. Iudicet nunc lector an temere maiorem in Erasmo attentionem sæpe requisierim.

6 Quamobrē, δι' ὧν. Id est διό, vt sensus ipse ostendit, & διά pro propter, cum quarto etiam casu positū annotauimus Ioh.6.f.57, Rom.3.d.25. & aliis aliquot locis. Nazianz. δι' ἡμᾶς τὸν ἄνθρωπον Θεὸς ἐγένετο, pro δι' ἡμᾶς, vt contrà, accusatiuus pro genit. Hesiod. Ον τε διὰ βροτοὶ ἄνδρες ὁμῶς ἄφατοί τε φατοί τε. Sic apud Demosthenē διὰ πολλούς, pro διὰ τῶν πολλῶν, vt Budæus annotauit. Itaq; hæc particula multos interpretes frustra hic torsit, neque à Vet. interp. & Eras. rectè est expressa, vt qui cōuerterint, Per quæ: manifesto certè errore, quum mox sequatur ὕδατι. Cohærent igitur ista cum eo quod dixerat de terra, illam videlicet ex aqua & in aqua consistere: vnde etiam factum inquit vt aquis obruta fuerit in diluuio, antiquas nimirum sedes repetentibus, eo ipso mandante cuius imperio recesserant. Mundus, ὁ κόσμος. Id est, aspectabilis iste terræ decor, & quæcunque animantia in terra degebant, iis duntaxat exceptis quæ in arca erant inclusa. Neque enim aquæ in cælos redundarunt, imò ne ipsa quidem terræ substantia periit. Sed futuræ conflagrationis longè alia erit ratio: ideo cælum & terram, id est rerum vniuersitatem, distinctè nominauit in proximo versiculo.

7 Eodem sermone, τῷ αὐτῷ λόγῳ. Ita lego partim ex Veteris interpretis, partim ex duorum vetustorū codicum authoritate. Multo enim vberior est lectio quàm si legas αὐτοῦ λόγῳ, eius sermone. Erasmus, Eiusdem sermone, τῷ αὐτοῦ λόγῳ.

9 Nolens vllos perire, &c. μὴ βουλόμενός τινας ἀπολέσθαι, &c. Hunc etiam locū nōnulli deprauāt vt æternæ electionis & reprobationis discrimen tollāt: nec interim cōsiderāt sese in Charybdin incidere dū Syllā volunt effugere. Nam si ita res est vt ipsi volunt, certè inuito Deo perimus: adeo vt omnipotens esse negetur. Nam permissio otiosa & separata à decreto, Epicureorum est potius quàm Christianorum. Mutari autē reuera Dei voluntatem qui dixerit, magis etiam impiè de Deo loquatur quàm Epicurus. Quid igitur? Nempe spectādum est quos alloquatur Apostolus. Dilecti, inquit, vel, (vt in duobus veteribus libris legimus) ἀδελφοί, fratres, hoc non lateat vos. Et paulo pòst, Non tardat, inquit, Dominus qui promisit, vt nonnulli existimant, sed patiens est erga nos. Quis verò non videat Apostolum disertè his verbis secernere electos ab istis irrisoribus quorum antè facta est mentio: neque impios dignatur responso, sed electos confirmat: quibus & ipse sese adiungit, quum inquit μακροθυμεῖ εἰς ἡμᾶς, patiens est erga nos. Perinde est igitur ac si diceret, Nonnulli miserè falluntur quibus cessare videtur Dominus, & quasi redemptionem suorum negligere. Nam contrà idcirco aduentū suū differt vt nullus ex suis electis pereat, sed omnes illos ad salutē aggreget. Tantisper igitur cunctatur dum qui vocati sunt electi, vocanti respondeant: & qui vocandi supersunt, vocētur: id est, tantisper dū electorum numerus expleatur: tātum abest vt Ecclesiam suam despiciat. Hæc est (opinor) simplex & cum superioribus cōsentiēs huius loci explicatio, vt disertè etiam liquet ex Mat.24.c.31, Mar.13.d.27, & apertius ex Apoc.6.c.11.

10 Cū stridore, ῥοιζηδόν. Ῥοῖζος impetū veluti sibilātis procellæ declarat: ideo Eras. conuertit, In morē procellæ.

11 Et pietatis officiis, & εὐσεβείαις. Vsurpauit numerū multitudinis ex Hebr. more, vt pietas significetur omnibus suis numeris ac partibus cōstās, quā pro viribus sectari nos oporteat. Vulg. & Eras. ad verbū, Et pietatibus.

12 Et properātes, &c. & σπεύδοντας, &c. Malui subaudire præpositionē cū Vetere interprete, quàm vertere cū Erasmo, Accelerantes aduentū. Vsitatū enim est Græcis in hoc dicendi genere supplere præpositionē πρός vel εἰς, vt apud Thucydidē aliquoties inuenitur. In summa, postulat à nobis Apostolus patientiā, in qua minimè torpeamus, sed excubemus potius, diem illum nostræ redemptionis felicem ac beatum auidè expectantes.

13 In quibus, ἐν οἷς. In quibus videlicet cælis nouis & terra noua, habitat iustitia, quū hic mundus instaurationem expectans, omni scelerum specie sit inquinatus. Vel, in quibus habitat iustitia, i. qui iustorū domicilium existūt, vt explicat Dauid Psalmo 15. Vel denique supplendum est ἡμεῖς, vt ita conuertas, Sed cælos nouos & terrā nouā expectamus *nos* in quibus habitat iustitia, nimirum Christi: vt explicat Paulus Phil.3.b.9.

14 Cum pace, ἐν εἰρήνῃ. Id est vestro bono, clemētem illum videlicet ac pacificum experturi. Nisi malimus hoc coniungere cum participio προσδοκῶντες, vt iubeat Apostolus à nobis iustificatis & sanctificatis placida ac tranquilla conscientia diem Domini expectari.

15 Vobis, ὑμῖν. Rectè. Quanuis enim certis Ecclesiis inscriptæ sint Pauli epistolæ, vniuersalē tamen doctrinam cōplectuntur. Fit autē istorum mētio præcipuè Rom.8.d.19, & deinceps, 1. Cor.15, capite integro, 1. Thess. 4.c.13. & deinceps ad finē vsque capitis. Itē 2. Thess. capite penè integro. Pseudoprophetas verò passim idem Paulus depingit non aliter quàm Petrus hoc in loco.

De cælo nouo et terra [illegible]

16 Ὡς καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἐπιστολαῖς, λαλῶν ἐν αὐταῖς περὶ τούτων, ἐν οἷς ἐστι δυσνόητά τινα, ἃ οἱ ἀμαθεῖς καὶ ἀστήρικτοι στρεβλοῦσιν, ὡς καὶ τὰς λοιπὰς γραφάς, πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἀπώλειαν.

16 Vt qui in omnibus fere epistolis loquatur de istis, ˚inter quæ sunt nonnulla difficilia intellectu, quæ indocti parúmque stabiles detorquẽt, ˚vt & reliquas Scripturas, suo ipsorum exitio.

16 *Sicut & in omnibus epistolis, loquens in eis de his, in quibus sunt quædam difficilia intellectu, quæ indocti & instabiles deprauant, sicut & cæteras Scripturas ad suam ipsorum perniciem.*

17 Ὑμεῖς οὖν, ἀγαπητοί, προγινώσκοντες, φυλάσσεσθε ἵνα μὴ τῇ τῶν ἀθέσμων πλάνῃ συναπαχθέντες, ἐκπέσητε τοῦ ἰδίου στηριγμοῦ.

17 Vos igitur dilecti qui hæc præscitis, ˚cauete ne illorũ nefariorum errore abducti, excidatis à propria stabilitate mento

17 *Vos igitur fratres, præscientes, custodite ne insipientium errore traducti excidatis à propria firmitate.*

18 Αὐξάνετε δὲ ἐν χάριτι καὶ γνώσει τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ. αὐτῷ ἡ δόξα καὶ νῦν καὶ εἰς ἡμέραν αἰῶνος. ἀμήν.

18 Sed crescite in gratia & agnitione Domini nostri & Seruatoris Iesu Christi: cui gloria & nunc & ad tempus sempiternum. Amen.

18 *Crescite verò in gratia & in cognitione Domini nostri & Saluatoris Iesu Christi. Ipsi gloria et nũc & in diem æternitatis. Amen.*

16 Inter quæ, ἐν οἷς. Relatiuum οἷς (vt rectè obseruat doctissimus interpres) non cohæret cum ἐπιστολαῖς, sed cum τούτων. Itaque non satis appositè citatus est hic locus, perinde acsi Pauli epistolas difficiles & obscuras esse significaret Petrus. Neque enim de Pauli epistolarum obscuritate mentionem vllam facit: non, inquam, disputat perspicuè an obscurè scripserit Paulus: sed in iis de quibus tum Paulus, tum ipse in vtraque epistola disseruit, quædam esse dicit quæ non ita facilè possint à quibusuis comprehendi, ac proinde à quibusdam torqueantur ad suum ipsorum exitium, sicut etiam, inquit, cæteras Scripturas ad suum ipsorũ exitiũ detorquẽt. Ex his verò ista consequũtur: Primùm nõ de ipso Pauli charactere, imò ne de epistolis quidẽ propriè, sed de rebus ipsis hæc dici, quæ tum à Paulo tum ab aliis sacris scriptoribus explicantur. Deinde hanc istarum rerum obscuritatem minimè proponi vt ab illarum cognitione absterreamur: quas necesse est vt ad salutẽ requiri fateamur, nisi Apostolos malimus (quod absit) existimare in curiosis quibusdam speculationibus explicandis operam posuisse: sed idcirco potius vt ista quæ non in rebus ipsis, sed in nostris ingeniis difficultas inest, nostram diligentiam exacuat, quò possimus à pseudoprophetarum imposturis cauere. Id autem ita esse accipiendum, liquet ex ipsis Petri verbis. Primùm enim, non dicit vlla esse eiusmodi vt cognosci vel nõ possint, vel non debeant: sed quædam inquit esse δυσνόητα, i. quæ non quibusuis pateant. Quamobrem id vero? Quia caro & sanguis ista non reuelat: nostrúmque adeo ingenium non modò obtusum est & hebes, sed etiã ab istis abhorret quæ maximè nos consectari oportuerat. Sed quæso, an ideo solis claritatem reprehendemus, vel occludendos omnium oculos putabimus, quòd illius fulgorem non possimus sustinere? Sed nihil tamen hîc dici potest eiusmodi. nam quæcunque præcipua sunt, & sine quibus nullum nobis iter ad cætera patebat, illa ita planè ac perspicuè tradita sunt, vt his vnis sint obscura qui quod norunt, volunt tamen ignorare, vt paulo antè dixit Petrus, & apertè testatur Paulus 1. ad Corinthios cap. 4. versu 3. Ad cætera verò quod attinet, sunt quidem δυσνόητα, sed modò lux illa cælestis nobis præeat, (præit autem omnibus qui Spiritu Dei aguntur) quid tandem erit in illis tam obscurum vt nobis non sit perspicuum? Accepistis enim (inquit Paulus 1. Cor. 2. c. 10) Spiritum qui omnia scrutatur, etiam profunditates Dei. Sed has profunditates primùm meminerimus non nostro, quicunque tandem simus, sed Dei Spiritu præeunte concipi: quo fit vt illa piscator Petrus, & humilis Paulus, non autem vel Plato ille, quem diuinum profani homines appellant, vel acutus Aristoteles, cognouerint. Deinde non segnes, non pigros, non præfidentes nos à Dei Spiritu, sed ad inuocandum solicitos, ad arripiendam oblatam gratiam promptos, ad retinendã fortes ac constantes effici: eiusmodi denique qui Spiritum sanctum in nobis habitantem noua & assidua alacritate quodammodo recreemus. Denique meminerimus istarũ profunditatũ limites verbo Dei circunscribi, vt quicunque hos fines fuerit transgressus, illum nouerimus, quo lõgius progreditur, eo magis à scopo aberrare. Vt & reliquas, &c. ὡς καὶ τὰς λοιπὰς, &c. Vides hominum esse, non Scripturarum vitium.

17 Cauete, φυλάσσεσθε. Non dicit, Ab istis obscuris scriptis abstinete, quædam tantùm capita seligite, reliqua doctioribus vel magis curiosis relinquite, nouas reuelationes expectate, & sinite interim crescere zizania. quis enim es qui iudicas? Non denique dicit, Fide implicita matris nostræ Ecclesiæ cõtenti estote. hæc inquam non dicit: sed, Quum ista nunc præsciatis, cauete, inquit, ne vos illi secum abripiant. Illæ igitur sunt Antichristianorũ voces. Nos Apostoli Christi vocẽ audiam9, & à fide primùm omniũ inchoemus. i. à veræ doctrinæ firma, solida, integra, quoad eius fieri potest, cognitione inchoemus. Qui fidem se habere dicit, neque charitatem habet, illum vt mendacem execremur: sed vicissim, quicunque falsam doctrinam edit, etiamsi, Eliæ instar, cælũ claudat & aperiat, pro falso & impio pseudopropheta habeamus. Cedò prius arborẽ, deinde fructus.

18 In gratia & agnitione, ἐν χάριτι καὶ γνώσει. Vides iterum ista coniungit. Anathema sit igitur qui separat quæ Deus verè indiuiduo vinculo coniunxit. Neque enim nos sensibus sed malitia pueros esse oportet.

Ad tempus sempiternum, εἰς ἡμέραν αἰῶνος. Diem pro tempore, & appellatiua, quæ vocant, pro adiectiuis, Hebræorum more vsurpari, sæpissime est à nobis annotatum.

Epistola catholica Iohannis Apostoli prima. Ἰωάννου ἀποστόλου ἐπιστολὴ καθολικὴ πρώτη.

Prima, πρώτη. Ita quidem legimus in omnibus vetustis codicibus, sed perinde hoc accipiendum est acsi scriptum esset, Iohannis epistola prima, quæ quidem catholica est. Vel mendosa est inscriptio, quum reliquæ duæ, etiamsi Iohannis esse concesserimus, tamen Catholicæ non sint, sed vna quidem Gaio, altera Electæ cuidam sit inscripta. Potest tamen ea etiam ratione vtcunque excusari inscriptio, quòd reliquæ duæ sint in vnum veluti corpus cum Catholicis epistolis coniunctæ, nempe quia breuiores erant quàm vt seorsim peculiarem haberent inscriptionem.

NOVA INTERPR. — VETVS.

Κεφάλαιον α.

1 Ὃ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ὃ ἀκηκόαμεν, ὃ ἑωράκαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, ὃ ἐθεασάμεθα, καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν περὶ τοῦ λόγου τῆς ζωῆς·

2 (Καὶ ἡ ζωὴ ἐφανερώθη, καὶ ἑωράκαμεν, καὶ μαρτυροῦμεν, καὶ ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον, ἥτις ἦν πρὸς τὸν πατέρα, καὶ ἐφανερώθη ἡμῖν)

CAP. I.

1 QVOD erat à principio, ˚quod audiuimus, quod vidim9 oculis nostris, ˚quod spectauim9, & manus nostræ contrectarũt ˚de Sermone vitæ:

2 (˚Nam vita patefacta est, & vidimus, & testamur, & annuntiamus vobis vitã illam æternam quæ erat apud Patrem, & patefacta est nobis)

CAP. I.

1 *QVOD fuit ab initio, quod audiuimus, quod uidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ contrectauerunt de Verbo uitæ:*

2 *(Et uita manifestata est: & uidimus, & testamur, & annuntiamus uobis uitam æternam quæ erat apud Patrem, & apparuit nobis)*

IN CAPVT I.

1 Quod erat à principio, Ὃ ἦν ἀπ' ἀρχῆς. Incipit primùm omniũ à Christi personæ descriptione, id est à Christianæ doctrinæ basi, vt etiam in Euangelio fecit, & Paulus initio epistolæ ad Romanos. Hunc igitur primùm omnium proponit vt Deum, vt qui sit æternus. Nam quum dicit, Erat à principio, significat iam extitisse antequam rerũ creatarũ vllum esset initiũ, vt exposuimus Ioh. 1. a. 1. Non rectè igitur cõuertit Vetus interpres, Quod fuit ab initio. Quod audiuimus, ὃ ἀκηκόαμεν. Iam vt hominem proponit eum ipsum de quo dixit, Quod ab initio erat, ita ex duabus non confusis sed coniunctis naturis vna Christi persona statuitur. Verbum autem ἀκούειν non significat hoc in loco ex aliorum narratione aliquid accipere, sed suis auribus aliquid audire. Audiui, inquit, loquentem, vidi ipse meis oculis, contrectaui meis manibus, verum Deum, verum hominem factum: nec ego solus, sed alii præterea qui mecum fuerunt. Quorsum hæc autem Iohannes? nempe iam insurrexerant tum qui naturam diuinam, tum qui naturam humanam Christi negarent. Non est igitur quòd miremur hodie existere qui vel hæc ipsa, vel alia eiusmodi errorum portenta audeant reuehere, quũ adhuc superstite eo ipso qui præsens omnia spectarat, ea fuerit quorundam impudentia vt quod superstitibus ocularis testibus probari poterat, auderent tamen inficiari. Quod spectauimus, ὃ ἐθεασάμεθα. Non est ταυτολογία, sed amplius aliquid significat τὸ θεᾶσθαι, id est spectare, quàm videre: acsi diceret, Quod ego his oculis vidi, idque non semel neque obiter, sed quod ego verè & penitus sum contemplatus: ne præstigias aliquas fuisse existimetis. De Sermone vitæ, περὶ τοῦ λόγου τῆς ζωῆς. Id est, ipsum illum sermonem æternum per quem omnia facta sunt, & in quo vno est vita, vt Ioh. 1. a. 2.

2 Nam vita, Καὶ ἡ ζωή. Καὶ pro γὰρ accipio, sicut apud Hebræos ו pro כי sæpe vsurpatur. Fuit enim explicandum Vitæ nomen, & Christi officium, quod facit quasi ad tacitam obiectionem respondens, quo modo videri æterna illa & inuisibilis vita potuerit. Itaque hunc versiculum includo parenthesi, vt magis perspicua sit oratio.

Ὃ ἑωράκαμεν καὶ ἀκηκόαμεν, ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν, ἵνα καὶ ὑμεῖς κοινωνίαν ἔχητε μεθ' ἡμῶν· καὶ ἡ κοινωνία δὲ ἡ ἡμετέρα μετὰ τοῦ πατρὸς καὶ μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

3 Quod, *inquam*, vidimus & audiuimus, id annuntiamus vobis, vt & vos communionē habeatis nobiscum: & communio nostra *sit* cum Patre & cum Filio eius Iesu Christo.

3 *Quod uidimus & audiuimus, annūtiamus uobis, ut & uos societatem habeatis nobiscum: & societas nostra sit cum Patre & cum Filio eius Iesu Christo.*

Καὶ ταῦτα γράφομεν ὑμῖν ἵνα ἡ χαρὰ ὑμῶν ᾖ πεπληρωμένη.

4 Et hæc scribimus vobis vt gaudium vestrum sit plenum.

4 *Et hæc scribimus uobis ut gaudium uestrum sit plenum.*

Iohan.8.b.12

Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ ἐπαγγελία ἣν ἀκηκόαμεν ἀπ' αὐτοῦ, καὶ ἀναγγέλλομεν ὑμῖν, ὅτι ὁ Θεὸς φῶς ἐστι, καὶ σκοτία ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν οὐδεμία.

5 ‖ Hoc est igitur nuntium quod audiuimus ex ipso, & renuntiamus vobis, Deum lucem esse, nec tenebras in eo esse vllas.

5 *Et hæc est annuntiatio quam audiuimus ab eo, & annuntiamus uobis, quoniam Deus lux est, & tenebræ in eo nō sunt ullæ.*

Ἐὰν εἴπωμεν ὅτι κοινωνίαν ἔχομεν μετ' αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ σκότει περιπατῶμεν, ψευδόμεθα, καὶ οὐ ποιοῦμεν τὴν ἀλήθειαν.

6 Si dixerimus nos societatem habere cum eo, & in tenebris incedimus, mentimur, nec sincerè agimus.

6 *Si dixerimus quoniā societatem habemus cum eo, & in tenebris ambulamus, mentimur, & ueritatem non facimus.*

Heb.9.g.28
1.pet.1.d.19
apoc.1.a.5

Ἐὰν δὲ ἐν τῷ φωτὶ περιπατῶμεν, ὡς αὐτός ἐστιν ἐν τῷ φωτί, κοινωνίαν ἔχομεν μετ' ἀλλήλων, καὶ τὸ αἷμα Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ καθαρίζει ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας.

7 Quòd si in luce incedimus, sicut ipse est in luce, communionem habemus cum eo mutuam, ‖ & sanguis Iesu Christi Filii eius purgat nos ab omni peccato.

7 *Si autem in luce ambulamus, sicut & ipse est in luce, societatem habemus ad inuicē, et sanguis Iesu Christi Filij eius emundat nos ab omni peccato.*

1.Reg.8.e.46
2.paral.6.g.36
prouerb.20.b.9

Ἐὰν εἴπωμεν ὅτι ἁμαρτίαν οὐκ ἔχομεν, ἑαυτοὺς πλανῶμεν, καὶ ἡ ἀλήθεια οὐκ ἔστιν ἐν ἡμῖν.

8 ‖ Si dixerimus nos peccatum non habere, nosipsos fallimus, & veritas in nobis non est.

8 *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & ueritas in nobis non est.*

3 Quod, *inquam*, vidimus, ὃ ἑωράκαμεν. Propter interiectum secundum versiculum, quum adhuc sentētia penderet, aliquot verba ex initio periodi repetiit per epanalepsin: quam qui non cōsiderant, multū & quidem frustra in istis connectendis laborant, vt ex Erasmi annotationibus facilè perspici potest. Annuntiamus, ἀπαγγέλλομεν. Nempe vt ab eo missi. rectè autem dixit annuntiamus: nam fides est ex auditu. Itaque Euangelium dicitur hæc doctrina, quòd nullus ne suspicari quidem de ea possit nisi cui fuerit prædicata. Vt & vos, ἵνα καὶ ὑμεῖς. Scopus Euangelii, vt omnes vnà coniuncti in Christo per fidem, filii Dei simus, Iohannis cap.1.b.12.

4 Et hæc, καὶ ταῦτα. Conclusio procemii.

5 Hoc est igitur, καὶ αὕτη ἐστι. Καὶ pro οὖν, vt alibi sæpe, ex Hebræorum idiotismo. Hinc enim inchoat argumenti tractationem: cuius hæc summa est, Quum Deus sit ipsa puritas, mendaces ac blasphemos esse qui se dicunt cum Deo commune aliquid habere, quum interim in densissimis peccatorum tenebris versentur. Auspicatur ergo à fidei fructibus vt ab effectis ad causam ascendat. Nuntium, ἡ ἐπαγγελία. Vel, vt Vulgata, Annuntiatio. Eras. Promissio: quæ declaratio non conuenit huic loco. Lucem, φῶς. Hoc est ἐμφατικώτερον, quàm si Lucidum, Purū, Sincerum dixisset. Nec tenebras, καὶ σκοτία, &c. Repetitio Hebraica, de qua diximus Iohannis 1.c.20. Est autem Iohanni præ cæteris familiare hoc dicendi genus, vt quod affirmauit, contraria negatione illustret.

6 Nec sincerè agimus, οὐ ποιοῦμεν τὴν ἀλήθειαν. Vulg. & Eras. Et veritatem non facimus: seruato Hebraismo. Vide Ioh.3.c.21.

7 Communionem habemus, &c. κοινωνίαν ἔχομεν μετ' ἀλλήλων. Vulgata, Societatem habemus ad inuicem. Erasmus, Societatem habemus inter nos mutuam. Ego primùm omnium malui κοινωνίας Communionē dicere quàm Societatem, quòd κοινωνία videatur pleniorem & arctiorem quandam coniunctionem declarare, qualis nimirum est patris & filiorum. Deinde μετ' ἀλλήλων interpretor Cum illo mutuam. Agitur enim nunc de communione non sanctorum inter se, sed Dei & sanctorum. Rectè autem omnino colligit Apostolus. nam sicut nulla est luci cum tenebris coniunctio, ita luci cum luce optimè conuenit. Sed meminerimus oportere prius nostras pelli tenebras, neque causam nostræ cum Deo communionis, sed consequens ita explicari. Deinde de nobis non dici quòd lux simus, vel in luce simus, sed nos in luce incedere: quanuis interdum etiam Lucis nomen sanctis tribuatur, sed ex participatione. Hîc autem dicitur Deus lux esse ex sua natura, atque in luce esse, i. in æterna illa & infinita beatitate: nos verò in luce incedere, quatenus videlicet nobis ipsius radii prælucent in Verbo, ad illam ipsius lucem ac beatitudinem contendentibus. Et sanguis, καὶ τὸ αἷμα. Vidén' quo vinculo coaluerit nostra illa communio? nempe quòd in Christo simus, qui nos suo sanguine gratis purgatos, etiam sanctificauit.

8 Si dixerimus, &c. ἐὰν εἴπωμεν, &c. Consideremus quis loquatur, nempe fidelis ille & Christo præ cæteris charus Apostolus, & quidem iam veteranus: neque dicit, Si dixerimus nos nō habuisse peccatum, (quod ipsum tamen mox subiiciet) sed, Si dixerimus nos non habere. Itaque nostra iustitia arguit nos cum Deo communionem habere. Sed ô nos miseros si vel tātillum nostra salus basi tam infirma nitetur. Quid igitur illis fiet quos non pudet de ipsa quoque perfectione atque adeo supererogatione gloriari? Et veritas, &c. καὶ ἡ ἀλήθεια, &c. Non igitur modestiæ causa docemur ita loqui, sed quia ita se res habet.

Ἐὰν ὁμολογῶμεν τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, πιστός ἐστι καὶ δίκαιος, ἵνα ἀφῇ ἡμῖν τὰς ἁμαρτίας, καὶ καθαρίσῃ ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀδικίας.

9 Si confiteamur peccata nostra, fidelis est & iustus, vt remittat nobis peccata nostra, & purget nos ab omni iniquitate.

9 *Si confiteamur peccata nostra, fidelis est & iust', ut remittat nobis peccata nostra, & emundet nos ab omni iniquitate.*

Ἐὰν εἴπωμεν ὅτι οὐχ ἡμαρτήκαμεν, ψεύστην ποιοῦμεν αὐτόν, καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἐν ἡμῖν.

10 Si dixerimus nos non peccasse, mendacem facimus eum, & sermo eius non est in nobis.

10 *Si dixerimus quoniam non peccauimus, mendacem facimus eum, & uerbum eius non est in nobis.*

Κεφάλαιον β.

CAP. II.

CAP. II.

Τεκνία μου, ταῦτα γράφω ὑμῖν, ἵνα μὴ ἁμάρτητε. καὶ ἐάν τις ἁμάρτῃ, παράκλητον ἔχομεν πρὸς τὸν πατέρα, Ἰησοῦν Χριστὸν δίκαιον.

1 Filioli mei, hæc scribo vobis, ne peccetis. Quòd siquis peccarit, aduocatum apud Patrē habemus, Iesum Christum iustum.

1 *Filioli mei, hæc scribo uobis, ut non peccetis. Sed & siquis peccauerit, aduocatū habemus apud Patrem, Iesum Christum iustum.*

Καὶ αὐτὸς ἱλασμός ἐστι περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν· οὐ περὶ τῶν ἡμετέρων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ ὅλου τοῦ κόσμου.

2 Et ipse est propitiatio pro peccatis nostris: nec pro nostris solùm, sed etiam pro totius mundi *peccatis*.

2 *Et ipse est propitiatio pro peccatis nostris: non pro nostris autem tātùm, sed etiam pro totius mundi.*

Καὶ ἐν τούτῳ γινώσκομεν ὅτι ἐγνώκαμεν αὐτόν, ἐὰν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τηρῶμεν.

3 Et per hoc scimus nos eum nosse, si mandata ipsius obseruamus.

3 *Et in hoc scimus quoniā cognouimus eum, si mandata eius obseruemus.*

Ὁ λέγων, ἔγνωκα αὐτόν, καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ μὴ τηρῶν, ψεύστης ἐστί, καὶ ἐν τούτῳ ἡ ἀλήθεια οὐκ ἔστιν.

4 Qui dicit, noui eum, & mandata eius non seruat, mendax est, & in eo veritas non est:

4 *Qui dicit se nosse eum, & mandata eius non custodit, mendax est, & in hoc ueritas non est:*

9 Si confiteamur, &c. ἐὰν ὁμολογῶμεν, &c. Id est, Si nos seriò & palàm non pudeat coram Deo nos miseros peccatores agnoscere, vt Matth.3.b.6. Nimium enim sunt ridiculi qui ex istiusmodi testimoniis nitūtur suam illam auricularem carnificinam (quam confessionem vocant) stabilire. Fidelis est & iustus, πιστός ἐστι καὶ δίκαιος. Pendet ergo salus nostra à gratuita Dei promissione, quæ quidem fallere nos non potest, quum idem sit summè fidelis & iustus, id est reipsa præstans quod promisit. Vt remittat, ἵνα ἀφῇ. Hæc verò nostra est felicitas, vt definit Dauid Psal.32.a.1 & 2. Vbi igitur merita quæ coram Deo adferamus? quasi verò ad illum accedamus tanquam aliquid daturi, ac non potius tanquam accepturi. Et purget, καὶ καθαρίσῃ. Hoc alterum est beneficium Christi, vt qui filii Dei sunt facti, Spiritu Dei agantur. Sed alibi tamen spem nostram esse collocandam meminerimus cum Paulo Philip.3.b.9.

10 Mendacem, &c. ψεύστην, &c. Non modò, inquit, seipsos fallunt, & mentiuntur, sed etiam in Deum sunt blasphemi, qui Deo contrarium testificante, sibi puritatem arrogant: contrà verò Dei veritatem obsignat quisquis Dei misericordiam in Christo oblatam, fide amplectitur, Ioh.3.d.33. Et sermo, &c. καὶ ὁ λόγος, &c. Id est, Doctrina eius nullum in nobis locum habet. Neque enim qui sani sunt, opus habēt medico. Bene autem dixit ἐν ἡμῖν, in nobis. Neque enim in labris vult sedere Dei verbum, sed vt nobis sit frugiferum, oportet vt in cordis penetralibus radices agat.

IN CAPVT II.

1 Aduocatum, παράκλητον. Christum quum nominat, cæteros omnes excludit. Quid igitur illis fiet qui sanctissimæ Virgini hanc faciunt iniuriam vt Christi spoliis velint illam exornari, imò etiam contentissima voce Christum illi tanquam matri infantulum subiiciunt? Cæterùm quum aduocatum esse Christum audimus, statim ad vnicam illam oblationem respiciamus. Nam qui deprecandi munus à Sacerdotio diuellunt, ii planè nesciunt neque quis sit Deus, neque quid Christus: denique nihil minus quàm seipsos norunt. Ideo statim subiicitur, Christum esse propitiationem nostram, vt intelligamus non alium nos aduocatum quàm eum ipsum habere qui solus noster est Pontifex. Apud Patrem, πρὸς τὸν πατέρα. Rectè. nam qui Deum pro Patre suo non agnoscit, extra Christum est, ideóque nec deprecatorem nec pacificatorem habet.

2 Pro totius mundi *peccatis*, περὶ ὅλου τοῦ κόσμου. Subauditur articulus τῶν, vt legas περὶ τῶν, &c. pro ὑπὲρ τῶν, &c. quæ eclipsis etiam extat Ioh.5.f.36. Mūdi verò appellatione omnes omnium ætatum, ordinum, locorum, fideles intelliguntur: vt nouerimus nusquam esse salutem extra Christum, & sancti illius sacrificii pretiosus odor quàm latè porrigatur. Nam quum ἡμετέρων diceret, solos Iudæos videbatur significasse, nisi hoc addidisset. Iudæis enim ipsum peculiariter scribere, quāuis vniuersalis sit hæc doctrina, liquet ex versu 7. Cæterùm qui ex hoc etiam loco volunt æternæ electionis & reprobationis discrimē tollere, si non ex fidelibus verbi Dei interpretibus, saltem ex Christi ipsius ore discant quomodo hîc accipiendū sit mundi nomen. Neque enim quæ sit Patris voluntas, quódve Filii officium melius quàm ex ipsius Filii solenni illa oratione intellexerint, qua, tanquam æternus Pontifex, vsus est quum ad vnicam illam oblationem properaret, Ioh.17.b.9, & c.20.

3 Nos eum nosse, ὅτι ἐγνώκαμεν. De fidei cognitione loquitur, quod aliis etiam sequentibus locis obseruandum est. Neque enim ex tribulis aliquis petat ficus: & vbi fides non est, nō est vera cognitio, sed mortuum duntaxat illius simulacrum. Deinde nō dicit, Per hoc sumus in eo, vel eum agnoscimus, sed Per hoc scimus nos illum agnouisse. Bona igitur opera nos non inserunt Deo, sed insitos & per hoc gratis iustificatos consequuntur. Si mandata ipsius, &c. ἐὰν τὰς ἐντολάς, &c. Hæc est regula omnium bonorum operum. Quòd si nos ista non seruant, sed salutem in Christo iam adeptos consequuntur, quis tādem locus erit omnibus quantūuis speciosis hominum ἐθελοθρησκείαις? Nempe ad illam Dei vocem omnes isti fumi euanescent, Quis hæc requisiuit à manibus vestris?

4 Qui dicit, ὁ λέγων. Gratuita igitur iustificatio ex vna fide in Christo, non excludit bona opera, vt

Sophistæ Euangelicam doctrinam calumniari non cessant:sed fontem bonorum operum,id est veram Dei cognitionem,aperit.Imò verò ex suis illis speculationibus,quæstionibus,distinctionibus,realitatibus, quidditatibus ostendant quomodo tandem homines apti & idonei ad bene agendum reddantur.

5 Ὃς δ' ἂν τηρῇ αὐτοῦ τὸν λόγον, ἀληθῶς ἐν τούτῳ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ τετελείωται· ἐν τούτῳ γινώσκομεν ὅτι ἐν αὐτῷ ἐσμεν.

5 Qui autem seruat sermonē eius, verè in hoc charitas Dei expleta est: per hoc scimus nos in ipso esse.

5 Qui autem seruat uerbum eius,uerè in hoc charitas Dei perfecta est: in hoc scimus quoniam in ipso sumus.

6 Ὁ λέγων ἐν αὐτῷ μένειν, ὀφείλει, καθὼς ἐκεῖνος περιεπάτησε, καὶ αὐτὸς οὕτως περιπατεῖν.

6 Qui dicit se in eo habitare, debet, sicut ille ambulauit, ita & ipse ambulare.

6 Qui dicit se in ipso manere, debet, sicut ille ambulauit, & ipse ambulare.

7 Ἀδελφοί, οὐκ ἐντολὴν καινὴν γράφω ὑμῖν, ἀλλ' ἐντολὴν παλαιάν, ἣν εἴχετε ἀπ' ἀρχῆς. ἡ ἐντολὴ ἡ παλαιά, ἔστιν ὁ λόγος ὃν ἠκούσατε ἀπ' ἀρχῆς.

7 Fratres, nouam doctrinam non scribo vobis, sed doctrinam veterem, quam *videlicet* habuistis *iam inde* à principio. Vetus hæc doctrina, sermo ille est quem audistis *iam inde* à principio.

7 Charissimi,non mandatum nouum scribo uobis, sed mandatū uetus quod habuistis ab initio. mandatum uetus, est uerbum quod audistis.

5 Charitas Dei, ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Id est,charitas qua Deus diligitur. In eo versatur vt doceat quis verè dicatur Deum nosse,is nimirum qui Deum amat.Ecquis autem verè amat?is qui mandata ipsius obseruat. Ergo hæc necessariò cohærent,Deum nosse, Deum amare,Dei mandata seruare: quibus totidem contraria opponuntur. Expleta est, τετελείωται. Vulgata & Erasmus,Perfecta est. Atqui(vt mihi videtur) non quæritur hoc in loco quis perfectè Deum diligat,sed quisnam verè illum diligat,id est quis non verbo tantùm,sed reipsa dici possit illum diligere:is nimirum qui obseruat eius mandata. Itaque τελειοῦν hoc in loco non declarat perfectè aliquid præstare,sed mendacio & simulationi,inani denique speciei opponitur:vt hoc planè sit quod dicimus in vulgato sermone, *Mettre en execution*. Sed hoc quoque notandum est, Iohannem non scripsisse οὗτος τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ ἐτελείωσεν,hic verè charitatem Dei præstitit,neque τούτῳ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ τετελείωται, charitas Dei ab isto præstita est:minimè id quidem quasi stipites simus aut trunci,sed quia Deus is est qui pro gratuita sua beneuolentia efficit in nobis vt velimus & possimus. Hoc neglexit Castellio quum hunc locum ita conuerteret, Qui verò eius dictis paret , is verè Dei amore perfecto præditus est: in qua interpretatione quàm multa sint manifesta errata licet intelligere ex iis quæ attigimus. Nos in ipso esse, ὅτι ἐν αὐτῷ ἐσμέν. Nulla est ταυτολογία, eo tātùm excepto quòd familiare est Iohāni(vt suprà admonui 1.a.5)ex Hebræorum consuetudine,quod semel dictum est amplificare ex contrarii collatione:vt si quis superiorem versiculum cum priore eius parte comparet,& infrà ver.9.10 & 11. Verùm hæc appendix minimè est otiosa. Assurgit enim vno gradu altius, nempe ad nostram in Christum insitionem.

6 Habitare, μένειν. Id est καθίσιν. Ita enim accipitur τὸ μένειν hoc in loco vti apud Hebræos ישב, quo modo etiam Ioh.6.f.56,interpretandum est:vt In Christo esse & In Christo habitare, idem declarent.nisi subtilius malimus distinguere,quod alicubi faciendum est.Multi enim specie tenus insiti dicuntur , qui postea resecantur,quia fructum non ferunt,vt Iohan.15.a.2.de quibus diximus 1.Tim.4.a.1.

7 Nouam doctrinam, ἐντολὴν καινήν. Vel mandatum nouum.Sed doctrinam malo interpretari, sicut ab Hebræis quoque accipitur מצוה pro omni eo quod ab aliquo exigitur. Sed quorsum in hunc sermonem ingreditur Apostolus , & quodnam istud doctrinæ seu mandati genus est quod & Vetus & nouum esse dicit? Nempe,quòd dixerat oportere eos instar Christi ambulare qui se in Christo habitare dicerent, id in causa fuit cur hac præfatione vteretur,antequam apertè explicaret ~~quænam illa~~ sint Christi vestigia quæ nos consectari oporteat.At quænam illa est doctrina? Ista videlicet, vt ~~fratrem~~ amemus.Hanc igitur negat per se nouam esse, quum hoc iam inde à Legis initio præscriptum fuerit. Sed nouam postea, quasi sese reuocans , appellat , idque (quod sine cuiusquam præiudicio dictum sit)duplici respectu. Primùm enim in Lege scriptum fuit DILIGES PROXIMVM TVVM SICVT TEIPSVM. In Euangelio verò Dominus, hac ipsa de re loquens,Ioh. 13.d.34,Præceptum nouum , inquit , do vobis , VT DILIGATIS VOS MVTVO. Hîc verò quid tandem est noui? Nihil profectó.Sed audiamus cur nouum vocarit , SICVT DILEXI VOS, VT ET VOS DILIGATIS VOS MVTVO. Hîc igitur non ipsam præcepti naturam , sed formam videmus immutatam : siquidem longè rectior ac certior charitatis canon nobis hîc proponitur quàm antea. Sed nunquid Euangelium noua quædam Lex est? minimè:quum ad ipsius exortum vna pars Legis disparuerit , ab alterius verò execratione simus per illud liberati:nedum vt Legis vinculum adstrinxerit. Quid igitur?consideremus noui fœderis formulam,sicut describitur Ierem.31.f.33,Legem meam,inquit,ipsorum cordi inscribam.Hæc igitur est altera illa ratio cur nouum hoc præceptum dicatur.quod nimirum non in tabulis lapideis , vt antea sub Legis tenebris,sed in corde sit inscriptum,cui vetus ille sol illuxerit.Itaque nihil mirum est perfectiore nunc ab iis qui in Christo habitant, ~~non dico~~ exigi, ~~sed reipsa præstari~~, quàm ab iis qui olim sub Lege vixerunt , ~~exigua quadam Spiritus~~ particula ~~pro nobis donati~~. Meritò igitur hoc mandatum & vetus per se, & aliquatenus etiam nouum Iohannes vocauit, ~~veluti~~ dictum illud Domini nostri explicās ~~quod paulo antè citaui, ut mihi quidem uidetur. Nam diuersis interpretationibus nullum præiudicium adferre velim. Huc etiam spectat, opinor, exacta illa Decalogi explicatio quæ commemoratur Matthæi cap. 5 & 6.~~ *Iam inde* à principio, ἀπ' ἀρχῆς. Addidi Iam inde,nequis in principii vocabulo philosopharetur: quod aliquoties factum est admodum intempestiué. Sermo ille, ὁ λόγος. Exprimendi fuerunt articuli , ab Erasmo & Vetere interprete neglecti. Explicat autem Apostolus apertius quid illud sit quod dixerat ἣν εἴχετε ἀπ' ἀρχῆς, quā *videlicet* habuistis *iam inde* à principio. Itaque principii nomē omnino videtur vtrobique simili ratione explicandū, ita videlicet vt tempus datæ Legis respiciat. At enim cur tēpus illud vocauit principium? Nēpe quia tum demū Israel cœpit esse populus ab aliis distinctus,qui suis legibus regeretur : quū antea vel vnica tantùm esset familia,vti sub Abrahamo,Isaaco,& Iacobo:vel gens, vt quum inter Ægyptios,tanquam inquilini & mercenarii degerent.Iudæis autem peculiariter scribit,quamuis vniuersalis sit hæc doctrina, vt etiam liquet ex ver.5.

8 Πάλιν ἐντολὴν καινὴν γράφω ὑμῖν, ὅ ἐστιν ἀληθὲς ἐν αὐτῷ, καὶ ἐν ὑμῖν, ὅτι ἡ σκοτία παράγεται, καὶ τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν ἤδη φαίνει.

8 E contrario doctrinam nouā scribo vobis, quod verum est in ipso,& in vobis: quia tenebræ prætereunt, & vera illa lux iam lucet.

8 Iterum mandatū nouū scribo uobis,quod uerum est in ipso, & in uobis: quia tenebræ transierunt, & uerum lumen iam lucet.

9 Ὁ λέγων ἐν τῷ φωτὶ εἶναι, καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μισῶν, ἐν τῇ σκοτίᾳ ἐστὶν ἕως ἄρτι.

9 Qui dicit se in luce esse,& fratrem suum odit , in tenebris est vsque adhuc.

9 Qui dicit se in luce esse, & fratrem suū odit, in tenebris est usque adhuc:

10 Ὁ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἐν τῷ φωτὶ μένει, καὶ σκάνδαλον ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν.

10 ‖ Qui diligit fratrem suum, in luce manet,& offendiculum in eo non est:

10 Qui diligit fratrem suum,in lumine manet, & scandalum in eo non est: Infrà,3.c.14

11 Ὁ δὲ μισῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἐν τῇ σκοτίᾳ ἐστί, καὶ ἐν τῇ σκοτίᾳ περιπατεῖ, καὶ οὐκ οἶδε ποῦ ὑπάγει, ὅτι ἡ σκοτία ἐτύφλωσε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ.

11 Qui autem odit fratrem suū, in tenebris est , & in tenebris ambulat,& nescit quò eat, quia tenebræ oculos ipsius obcæcarunt.

11 Qui autem odit fratrē suum,in tenebris est,et in tenebris ambulat, & nescit quò eat , quia tenebræ obcæcauerunt oculos eius.

12 Γράφω ὑμῖν, τεκνία, ὅτι ἀφέωνται ὑμῖν αἱ ἁμαρτίαι διὰ τὸ ὄνομα αὐτοῦ.

12 Scribo vobis , filioli , quoniam remissa sunt vobis peccata propter nomen eius.

12 Scribo uobis,filioli,quoniā remittuntur uobis peccata propter nomen eius.

13 Γράφω ὑμῖν, πατέρες, ὅτι ἐγνώκατε τὸν ἀπ' ἀρχῆς. Γράφω ὑμῖν, νεανίσκοι, ὅτι νενικήκατε τὸν πονηρόν.

13 Scribo vobis , patres, quoniam nostis eum qui à principio est.Scribo vobis,adolescentes,quoniam Malum illum vicistis.

13 Scribo uobis , patres, quoniā cognouistis eum qui ab initio est.Scribo uobis, adolescentes, quoniā uicistis Malignum.

14 Γράφω ὑμῖν, παιδία, ὅτι ἐγνώκατε τὸν πατέρα. ἔγραψα ὑμῖν, πατέρες, ὅτι ἐγνώκατε τὸν ἀπ' ἀρχῆς. ἔγραψα ὑμῖν, νεανίσκοι, ὅτι ἰσχυροί ἐστε, καὶ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐν ὑμῖν μένει, καὶ νενικήκατε τὸν πονηρόν.

14 Scribo vobis,pueruli, quoniam nostis Patrem. Scripsi vobis, patres , quoniam nostis eum qui *est* à principio. Scripsi vobis,adolescentes,quia fortes estis, & verbum Dei habitat in vobis,& illū Malum vicistis.

14 Scripsi uobis , infantes, quoniam cognouistis Patrem. Scripsi uobis,adolescentes,quoniam fortes estis , & uerbum Dei manet in uobis , & uicistis Malignum.

8 E contrario, πάλιν. Vel rursum,vt Erasmus. sed illud est planius. Vulgata, Iterum.quod non conuenit. Est enim hîc non repetitio,sed contrarii declaratio. Quod verum est,&c. ὅ ἐστιν ἀληθὲς,&c. i. Quæ res, nēpe nouā esse doctrinā quā vobis scribo, vera est in illo & in vobis:vel, *id videlicet* quod verum est in ipso & in vobis:vt sit appositio,huic Apostolo in primis,tū in Euāgelio,tū in hac epistola valde familiaris. Vtrouis autē modo interpretemur,hæc doctrina illius primùm respectu noua est qui est Ecclesiæ caput & canon : deinde etiam nostri,qui Spiritu ipsius regimur. Eras. Quod verum est in ipso, *idem uerum est* & in vobis: perinde nimirum acsi noua hæc esset periodus:repugnante omnium Græcorum codicum fide. Quia tenebræ,&c. ὅτι ἡ σκοτία,&c. ὅτι accipiendum est αἰτιολογικῶς. Aperit enim fontem istius nouitatis,non in ipsa(vt modò dixi)substantia sed forma præcepti positæ: quia nimirum nobis nunc plena lux solis resplendet, vt suprà copiosius exposuimus. Castellio perabsurdè conuertit, Videlicet tenebras præterire, quasi scilicet ὅτι ponatur εἰδικῶς.

9 Qui dicit,&c. ὁ λέγων,&c. Nunc,absoluta præfatione de qua diximus ver.7,ad secundam Tabulam descendit,id est ad proximi charitatem:& simili ratione ab hoc effectu ad causam argumentatur. Coniuncta enim hæc sunt,Deum nosse,siue in luce esse & habitare,& fratrem diligere.

12 Scribo vobis,filioli, γράφω ὑμῖν, τεκνία. Meritò superiori de charitate tractationi subiicit ipsius basin,nostri nimirum cum Deo reconciliationem:ac primùm quidem in genere fideles omnes compellat filiorū nomine,tanquam spiritualis illorum Pater:deinde in tres ætatum classes multitudinem diuidit:quarum singulis tribuit quod illis maximè proprium est ac peculiare. Senibus enim scientia & cognitio rerum maximarum, ætatis vigentis hominibus vires conueniunt:inferiori demū ætati hoc quadrat vt eos agnoscant ac reuereantur à quibus tenera ipsorum ætas regitur. Quod igitur inquit γράφω, ad præsentem epistolam est accommodandum,vt apparet ex ver.16.acsi diceret,Hæc vobis scribo,filioli,quia estis ex eorum numero quos Deus sibi reconciliauit,& sic deinceps in iis quæ sequuntur. Τεκνίων autem appellatio blandior est quàm si τέκνα eos vocasset.qua ratione etiam mox παιδία maluit quàm παῖδας vocare eos qui sunt infra adolescentiam. Sed in eo post alios nonnullos deceptus est Erasmus,quòd inter τεκνία & παιδία non distinxerit:quū tamē illud ad totā Ecclesiā,cui⁹ ipse sit veluti cōmunis pater,istud verò ad infimæ ætatis fideles referatur. Rectè igitur Vetus interpres hæc distinxit. Remissa sunt, ἀφέωνται. Vulg.& Eras. Remittuntur:non satis rectè. est enim hoc in loco magna præteriti temporis energia. Vide Mar. cap.2.a.5. Propter nomen eius, διὰ τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Id est,propter eum,ex Hebræorum idiotismo. Christum autem nominans , cæteros omnes excludit , siue in cælo sint , siue in terra,vt Act.4.b.12.

14 Scripsi vobis,patres, ἔγραψα ὑμῖν, πατέρες. Vide infrà ver.21. Cæterùm videri quidem potest supervacanea ista repetitio,sed tamen duæ causæ faciunt vt minimè putem redūdare. Vna,quòd in omnibus nostris codicibus vetustis inuenitur:altera,quòd causam non video cur potius repetenda fuerint illa quæ sequuntur. Vetus tamen interpres non legit hoc membrum,nec habet Complutēsis editio. Atenim quorsum hæc repeteret, dices? Adferam quod coniicio,nec tamen velim affirmare. Sicut Christi beneficium singulis ætatibus applicauit,ita nunc constituit singulis proprias exhortationes applicare. Quia igitur interiecta fuerat apostrophe ad

pueros, id est adolescentibus inferiores, redit ad id quod de senibus & adolescentibus dixerat, aliquid etiam adiiciens quod ad adolescentes attinet. Deinde subiicit exhortationem & adolescentibus & adolescentum patribus propriam, à ver. 15 vsque ad initium versiculi 18. Nam si diligenter consideremus quænam ista sit adhortatio, comperiemus illarum ætatum hominibus multo magis quàm inferiori ætati esse accommodatam: quanuis doctrinæ ipsius vsum non negem omnibus ætatibus non vtilem modò, sed etiam necessarium esse.

Μὴ ἀγαπᾶτε τὸν κόσμον, μηδὲ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ. ἐάν τις ἀγαπᾷ τὸν κόσμον, οὐκ ἔστιν ἡ ἀγάπη τοῦ πατρὸς ἐν αὐτῷ.

15 Ne diligite mũdum, neque ea quæ in mundo sunt. siquis diligit mundum, nõ est charitas Patris in eo.

15 *Nolite diligere mundũ, neque ea quæ in mundo sunt. siquis diligit mundum, non est charitas Patris in eo.*

Ὅτι πᾶν τὸ ἐν τῷ κόσμῳ, ἡ ἐπιθυμία τῆς σαρκὸς, καὶ ἡ ἐπιθυμία τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ ἡ ἀλαζονεία τοῦ βίου, οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ πατρὸς, ἀλλ' ἐκ τοῦ κόσμου ἐστί.

16 Quoniam quicquid est in mundo, cupiditas carnis, & libido oculorum, & fastus vitæ, non est ex Patre, sed ex mũdo est.

16 *Quoniam omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorũ, & superbia vitæ, quæ non est ex Patre, sed ex mundo est.*

Καὶ ὁ κόσμος παράγεται, καὶ ἡ ἐπιθυμία αὐτοῦ· ὁ δὲ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, μένει εἰς τὸν αἰῶνα.

17 Porro mundus præterit, & cupiditas ipsius: qui verò præstat voluntatem Dei, manet in æternum.

17 *Et mundus transit, & concupiscentia eius: qui autẽ facit voluntatẽ Dei, manet in æternum.*

Παιδία, ἐσχάτη ὥρα ἐστί· καὶ καθὼς ἠκούσατε ὅτι ὁ ἀντίχριστος ἔρχεται, καὶ νῦν ἀντίχριστοι πολλοὶ γεγόνασιν· ὅθεν γινώσκομεν ὅτι ἐσχάτη ὥρα ἐστίν.

18 Pueruli, vltimũ tẽpus adest: & sicut audistis antichristum ventũrum, etiã nunc antichristi multi cœperunt esse: vnde scimus vltimum tempus adesse.

18 *Filioli, nouissima hora est: & sicut audistis quia antichristus venit, nunc antichristi multi facti sũt: unde scimus quia nouissima hora est.*

Ἐξ ἡμῶν ἐξῆλθον, ἀλλ' οὐκ ἦσαν ἐξ ἡμῶν. εἰ γὰρ ἦσαν ἐξ ἡμῶν, μεμενήκεισαν ἂν μεθ' ἡμῶν· ἀλλ' ἵνα φανερωθῶσιν ὅτι οὐκ εἰσὶ πάντες ἐξ ἡμῶν.

19 E nobis egressi sunt, sed non erant ex nobis. nam si fuissent ex nobis, permansissent vtique nobiscum: sed *hoc factum est* vt patefieret non omnes esse ex nobis.

19 *Ex nobis prodierũt, sed nõ erant ex nobis. nam si fuissent ex nobis, permansissent utiq; nobiscũ: sed ut manifesti sint quoniã nõ sunt omnes ex nobis.*

Καὶ ὑμεῖς χρίσμα ἔχετε ἀπὸ τοῦ ἁγίου, καὶ οἴδατε πάντα.

20 At vos vnctionem habetis à Sancto illo *profectam*, & nostis omnia.

20 *Sed uos unctionem habetis à Sancto, & nostis omnia.*

15 Ne diligite, μὴ ἀγαπᾶτε. Mundum considerat quatenus cum Dei voluntate non consentit, & eum amorem damnat qui nos à Deo abducit: alioquin dicitur Deus ipse mundum infinito quodam amore dilexisse, Ioh. 3. b. 16, id est eos quos ex mundo elegit. Charitas Patris, ἡ ἀγάπη τοῦ πατρὸς. Patrem intelligit cælestem κατ' ἐξοχὴν, addito articulo, vt in superiore versiculo. & charitas Patris dicitur qua diligitur Pater, vt diximus suprà ver. 5. Qui enim post Deum diligere qui Dei aduersarium amplectitur?

18 Pueruli, παιδία. Nunc pueros quoque seorsim compellat, sicut antea adolescentes & illorum patres fuerat exhortatus: vtitúrque diminutiuo nomine, (vt antè dixi) nõ quasi infantulos alloquatur, sed blandioris appellationis causa. Est autem rursus obseruandũ quod diximus ver. 14, nempe quanuis omnibus omniũ ætatum hominibus necessaria sit hæc doctrina, tamen admonitionem istam iis potissimùm conuenire qui adhuc in catechismo instituuntur. Nam alios iam firmiore cognitione instructos, oportuit ista religionis rudimenta prorsus tenere. Rudimenta autem appello non quòd vulgarem aliquam & puerilem doctrinam contineãt, quum hæc sint eiusmodi reipsa vt ipsam quoque cælorũ altitudinẽ superẽt: sed quia hæc prima sunt religionis Christianæ fundamenta. Qui enim Christi officium intelligas nisi prius quis sit Christus cognoueris? Itaque non sine pudore veteris Ecclesiæ, tandiu de iis disputatum est quæ Christianorum pueros penè vnà cum lacte sugere oportuerat. Sed vicissim nunquam satis poterit commendari inuicta bonorum patrum pietas ac constantia, qui ne tantillum quidem cesserunt hæreticorũ impudentiæ, iis in rebus quibus vel minima ex parte labefactatis, necesse sit totum ædificium corruere. Quid igitur illis fiet quos hodie non pudet partim eosdẽ illos errores reuocare, partim etiam ista vt curiosa & inutilia reiicere? Vltimum tempus adest, ἐσχάτη ὥρα ἐστί. Quàm bene hoc pueris præcipuè conuenit! Scimus enim huic ætati præ cæteris familiarẽ esse socordiam, quasi nondum maturuerint, & satis adhuc illis ad discendum temporis supersit. Audistis, ἠκούσατε. Non alloquitur prorsus rudes, sed qui iam Patrem cognouissent, vt dixit suprà ver. 14, & repetet ver. 21, denique qui confirmatione potius egerent quàm doctrina. Erant enim tum in hoc ordine plerique etiam proculdubio iam adulti & firmioris iudicii homines: sed pudoris causa quasi sola παιδία compellauit.

19 Nam si fuissent ex nobis, εἰ γὰρ ἦσαν ἐξ ἡμῶν. Quomodo nectent hoc argumentum qui dicunt electos posse à fide excidere?

20 At vos, καὶ ὑμεῖς. Id est ἀλλὰ ὑμεῖς. Ponitur enim καὶ pro aduersatiua coniunctione, vt Act. 10. d. 28, & alibi sæpe, ex Hebræorum idiotismo. Vnctionem, χρίσμα. Id est, gratiam Spiritus sancti, translatione sumpta à consuetudine vnctionum quæ in Lege vsurpabantur. quod monere volui, nequis ineptus impurum illum adipem pseudepiscoporum hoc loco significari putet. A Sancto illo *profectam*, ἀπὸ τοῦ ἁγίου. Id est à Christo, qui sanctus peculiariter dicitur, vt Luc. cap. 1. d. 35. imò verò peculiariter Sanctus sanctorum, id est Sanctus sanctissimus, Dan. cap. 9. g. 24. Sed & Deo Patri hoc tribui potest, qui nos vngat in Filio: & peculiariter etiam dicitur ab Hebræis קדוש. Vel etiã Spiritui sancto, qui sanctus propriè dicitur ab hoc effectu. Est enim Dei virtus essentialis, vt qui & ipse sit Patri ac Filio ὁμοούσιος & æqualis per omnia, qua nos Pater vngit in Filio.

Nostis omnia, οἴδατε πάντα. Sic ver. 14, dixit eos Patrem nosse. Nam qui Patrem nouit, omnia certè nouit,

quum Pater in Filio agnoscatur, in quo sunt omnes absconditi thesauri. Sed si norunt omnia, quorsum eos docet? Quære responsum 2. Petri 1. c. 12, & deinceps.

Οὐκ ἔγραψα ὑμῖν ὅτι οὐκ οἴδατε τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ὅτι οἴδατε αὐτὴν, καὶ ὅτι πᾶν ψεῦδος ἐκ τῆς ἀληθείας οὐκ ἔστι.

21 Non scripsi vobis *idcirco* quòd veritatem ignoretis: sed quia eam nostis, & nullum mendacium ex veritate esse.

21 *Non scripsi uobis quasi ignorãtibus ueritatẽ, sed quasi scientibus eã: & quoniam omne mendacium ex ueritate non est.*

Τίς ἐστιν ὁ ψεύστης, εἰ μὴ ὁ ἀρνούμενος ὅτι Ἰησοῦς οὐκ ἔστιν ὁ Χριστός; οὗτός ἐστιν ὁ ἀντίχριστος, ὁ ἀρνούμενος τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱόν.

22 Quis est mendax, nisi qui negat Iesum esse Christum? hic est antichristus, negãs Patrem & Filium.

22 *Quis est mendax, nisi is qui negat quoniam Iesus est Christus? Hic est antichristus qui negat Patrem & Filium.*

Πᾶς ὁ ἀρνούμενος τὸν υἱὸν, οὐδὲ τὸν πατέρα ἔχει.

23 Quisquis negat Filium, is ne Patrem quidem habet.

23 *Omnis qui negat Filiũ, nec Patrem habet: qui confitetur Filium, & Patrẽ habet.*

Ὑμεῖς οὖν ὃ ἠκούσατε ἀπ' ἀρχῆς, ἐν ὑμῖν μενέτω. ἐὰν ἐν ὑμῖν μείνῃ ὃ ἀπ' ἀρχῆς ἠκούσατε, καὶ ὑμεῖς ἐν τῷ υἱῷ καὶ ἐν τῷ πατρὶ μενεῖτε.

24 Quod igitur audistis à principio, in vobis maneat: si in vobis manserit quod audistis à principio, vos quoque in Filio & Patre manebitis.

24 *Vos quod audistis ab initio, in uobis permaneat: si in uobis pmãserit quod audistis ab initio, & uos in Filio & Patre manebitis.*

Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ ἐπαγγελία ἣν αὐτὸς ἐπηγγείλατο ἡμῖν, τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον.

25 Hæc autem illa est promissio quam ipse pollicitus est nobis, *nempe* vitã illa æterna.

25 *Et hæc est repromissio quam ipse pollicitus est nobis, uitam æternam.*

Ταῦτα ἔγραψα ὑμῖν περὶ τῶν πλανώντων ὑμᾶς.

26 Hæc scripsi vobis de iis qui seducunt vos.

26 *Hæc scripsi uobis de ijs qui seducunt uos.*

Καὶ ὑμεῖς τὸ χρίσμα ὃ ἐλάβετε ἀπ' αὐτοῦ, ἐν ὑμῖν μένει· καὶ οὐ χρείαν ἔχετε ἵνα τις διδάσκῃ ὑμᾶς· ἀλλ' ὡς τὸ αὐτὸ χρίσμα διδάσκει ὑμᾶς περὶ πάντων, καὶ ἀληθές ἐστι, καὶ οὐκ ἔστι ψεῦδος· καὶ καθὼς ἐδίδαξεν ὑμᾶς, μενεῖτε ἐν αὐτῷ.

27 Sed vnctio quam vos accepistis ab eo, manet in vobis: nec necesse habetis vt quisquã doceat vos: verùm sicut eadem vnctio docet vos de omnibus, *quæ* & verax est, & non mendax: & sicut docuit vos, manebitis in eo.

27 *Et uos unctionem quã accepistis ab eo, maneat in uobis: & nõ necesse habetis ut aliqs doceat uos: sed sicut unctio eius docet uos de omnibus, & uerũ est, & non est mendaciũ: & sicut docuit uos, manete in eo.*

21 Scripsi, ἔγραψα. Loquitur de hac ipsa epistola, imò de hoc ipso quod scribit: sed vtitur præterito tempore quòd rationem habeat eius temporis quo epistola perlegetur: quem morem etiam Latini seruant, vt si dicas, Has literas ad te dedi, vel ad te scribere non dubitaui, minimè id quidem quòd te existimarem mea cohortatione indigere, sed vt meam in te beneuolentiam agnosceres. Sic inquit Paulus, Non scripsi vobis idcirco quòd veritatem ignoretis, sed contrà, idcirco scripsi quòd eam noueritis, & ita quidem vt à mendacio noueritis distinguere. Sed quorsum hoc? Nempe vt commemoratione præclaræ huius opinionis quam de ipsis conceperat, non modò ad perseuerandum in iis quæ didicerant, sed etiam ad proficiendum, ipsorum animos accendat. Est autem operæpretium considerare etiam atque etiam quousque sese fidelis Apostolus Domini demittat, & quàm paternè infimis etiam docendis sese accommodet. Hoc tamen certum est, ad totam Ecclesiam pertinere hanc doctrinam, quæ vel præcipua erat: sed non temere est quòd quasi infimos compellans, hæc omnia commemorat: nempe ne se putent illa suspicione grauari: deinde vt illos pudeat ea ignorare, vel de iis dubitare quæ infimis etiam ipsis abunde nota esse oporteat.

22 Christum? Χριστόν; Id est, verum illum Messiam. Negat autem Iesum esse Messiam qui vel alteram illi naturam vel penitus vel aliqua ex parte adimit, vel naturas confundit aut separat, qui Filii hypostasin non distinguit, qui in eo vno per vnicam eius oblationem semel factam non confidit sese à Deo Patre gratis per fidem iustificatum, ac proinde corpore & animo tandem glorificandum.

23 Quisquis, &c. πᾶς, &c. Falluntur ergo & alios etiam fallunt qui Turcas aliósve infideles tradunt eundem illum Deum adorare quem adoramus.

24 Audistis, ἠκούσατε. Iterum audiendi verbum conuenit discipulis, sed qui multum iam promouerint. Ideo addit ἀπ' ἀρχῆς, à principio. id est, ex eo quo institui cœpistis in primis Christianæ religionis rudimentis. Notanda autem etiam est traiectio pronominis ὑμεῖς.

25 *Nempe* vita illa æterna, τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον. Repetitio articuli magnum addit pondus orationi, ideóque omitti non debuit. Positũ est autem antecedẽs in relatiui casu, Hebræorũ more: de quo alibi diximus.

26 Hæc scripsi, ταῦτα ἔγραψα. Nequis miretur tam solicitè hoc inculcari ab Apostolo, & quidem infimos alloquente, obseruet quod antè dixi, totam Ecclesiam in infimorum persona compellari.

27 Vnctio, τὸ χρίσμα. Id est, Spiritus quem à Christo accepistis, quique vos in omnẽ veritatem induxit. Et notanda est rursus altera eiusdem pronominis traiectio valde dura, quam Vetus interpres neglexit.

Nec necesse habetis, καὶ οὐ χρείαν ἔχετε. Ego, inquit, spero vos ita in his rebus esse feliciter ac sanctè institutos vt doctore non egeatis. Quid igitur? (dicet aliquis) cur tu illos doces? Respõdeo, vel summos doctores posse ac debere etiam quotidie aliquid in Domini schola discere, quum omnes ex parte cognoscamus, nedum vt ii quos Apostolus alloquitur, nullo præceptore indigerent. Deinde hoc esse dextrè accipiendum, hactenus videlicet vt significentur harum rerum minimè rudes esse quas illis non tanquam ignotas proponat, sed tanquã cognitas inculcet. Præterea causam etiam aliam fuisse arbitror cur hoc adderet Apostolus, nempe vt ostẽderet

ſeſe minimè proponere diuerſam doctrinam ab ea quam ex ſuis doctoribus iam antea non audiſſent modò, ſed etiam didiciſſent. Ita enim fit vt & doctrinam ſuam & illorum diligentiam laudet, quò magis ac magis confirmentur. Eadem vnctio, τὸ αὐτὸ χρίσμα. Non potuit luculentiore teſtimonio paſtores & doctores ornare à quibus iſti inſtituti fuerant, & quotidie adhuc inſtituebantur, quàm quum ipſos diceret ab ipſo Spiritu ſancto doceri, & iam antea eſſe edoctos: idque nihilominus ita facit artificioſe, vt ſimul & doctrinam ipſam vt cæleſtẽ, & doctorum diligentiam, pietatem, fidem, auditorum denique alacritatem ſine vlla adulationis ſuſpicione, non minus verè quàm magnificè prædicet. Et non mendax, καὶ οὐκ ἔστι ψεῦδος. Eiuſmodi repetitiones à contrariis ſumptas ſæpe iam admonuimus Iohanni præcipuè eſſe familiares. Non contentus igitur dixiſſe vnctionem illam veracem eſſe, addit mendacem non eſſe. Nam ψεῦδος pro ψευδὴς ponitur: cuius enallages exempla paſſim annotauimus, vt 1.Cor.3.c.9, & 7.d.14. Sed & Homerus Iliad β, hoc ipſum nomen ſimiliter prorſus vſurpauit in his verſiculis, Πεῖρ' Ἄργος δ' ἵξεσθαι, ἐπεὶ καὶ Διὸς αἰγιόχοιο Γνώμεναι εἶπε ψεῦδος ἐπώχετος, εἶ καί εἰσι. Non ſatis rectè igitur conuertit Vetus interpres, Et non eſt mendacium: quem tamen ſequutus eſt Eraſmus. Manebitis, μενεῖτε. Vulg. & Eraſ. Manete. Sæpe enim apud Hebræos futura indicatiui pro imperandi modo vſurpantur. Sed mihi quidem hic videtur omnino ſeruãda futuri propria ſignificatio, vt ſit bene ominãtis, & iſta prorſus cohæreant cum eo quod dixerat, ipſos nullo iam in his rebus alio doctore indigere. In eo, ἐν αὐτῷ. In eo videlicet Chriſto, ſiue in Filio. de eo enim agitur. Et vnctionem diſtinxit ab eo à quo illam acceperant: in quo etiam vult vt per eandem vnctionem maneant. Eraſmus, In ea ſcilicet vnctione.

Καὶ νῦν, τεκνία, μένετε ἐν αὐτῷ· ἵνα ὅταν φανερωθῇ, ἔχωμεν παῤῥησίαν, καὶ μὴ αἰσχυνθῶμεν ἀπ' αὐτοῦ, ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ.

Ἐὰν εἰδῆτε ὅτι δίκαιός ἐστι, γινώσκετε ὅτι πᾶς ὁ ποιῶν τὴν δικαιοσύνην, ἐξ αὐτοῦ γεγέννηται.

28 Nunc igitur, filioli, manete in eo: vt quum patefactus fuerit, habeamus fiduciam, neque pudefiamus coram eo in ipſius aduentu.

29 Si ſcitis eum iuſtum eſſe, noſtis, quicunque exercet iuſtitiã, ex ipſo natum eſſe.

28 Et nũc, filioli, manete in eo: ut quũ apparuerit, habeamus fiduciam, & nõ cõfundamur ab eo in aduentu eius.

29 Si ſcitis quoniam iuſtus eſt, ſcitote quoniam & omnis qui facit iuſtitiam, ex ipſo natus eſt.

Κεφάλαιον γ.

Ἴδετε ποταπὴν ἀγάπην δέδωκεν ἡμῖν ὁ πατὴρ, ἵνα τέκνα Θεοῦ κληθῶμεν. διὰ τοῦτο ὁ κόσμος οὐ γινώσκει ἡμᾶς ὅτι οὐκ ἔγνω αὐτόν.

Ἀγαπητοὶ, νῦν τέκνα Θεοῦ ἐσμεν, καὶ οὔπω ἐφανερώθη τί ἐσόμεθα· οἴδαμεν δὲ ὅτι ἐὰν φανερωθῇ, ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα, ὅτι ὀψόμεθα αὐτὸν καθώς ἐστι.

CAP. III.

1 Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, *nempe* vt filii Dei vocemur: propterea mundus non nouit nos quia non nouit eum.

2 Chariſſimi, nunc filii Dei ſumus, ſed nondum patefactum eſt quod erimus: ſcimus autem fore vt quum *ipſe* patefactus fuerit, ſimiles ei ſimus: quoniã videbimus eum ſicuti eſt.

CAP. III.

1 Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, ut filij Dei nominemur & ſimus: propter hoc mundus non nouit nos quia non nouit eum.

2 Chariſſimi, nũc filij Dei ſumus, & nondum apparuit quid erimus. ſcimus quoniam quum apparuerit, ſimiles ei erimus, quoniam uidebimus eum ſicuti eſt.

18 Nunc igitur, filioli, καὶ νῦν, τεκνία. Iam manifeſtè videmus ad vniuerſalem illam exhortationem regredi Apoſtolum. Itaque καὶ pro νῦν iterum ponitur, vt ſuprà, 1.a.5. Et τεκνίον, id eſt filiorum appellatio toti Eccleſiæ communis eſt, vt ſuprà expoſuimus, ver.12. Coram eo, ἀπ' αὐτοῦ. Sic loquuntur Hebræi, apud quos pudefieri non ab aliquo, ſed ex aliquo dicitur qui pudoris occaſionem ex conſpectu alicuius arripiat, quem ſuſtinere non poſſit. Diſtinguẽda ſunt igitur ἀπ' αὐτοῦ & ὑπ' αὐτοῦ. Pudor enim hic à nobis, non à Deo manat. Neque rectè Vetus interpres & Eraſmus conuerterunt Ab eo. Et quod addidit Eraſmus ſenſum eſſe poſſe, Vt illũ non pudeat noſtri: valde eſt abſurdum.

19 Noſtis, γινώσκετε. Vulg. & Eraſ. Scitote: quod non admodum quadrat. Vbique enim ſolet Apoſtolus ita temperare doctrinam quaſi non doceat imperitos. Tantùm igitur oſtendit quæ ſint connexa, nempe Patris & Filii natura. Ergo quos Deus iuſtus genuit ex Filio ſuo iuſto, neceſſe etiam eſt vt iuſti ſint. Inde ingreditur deſcriptionem eius ſimilitudinis quæ eſt inter caput & membra.

IN CAPVT III.

1 Qualem charitatem, ποταπὴν ἀγάπην. Id eſt, cuius charitatis munus. Malui autem hoc exprimere ad verbum quàm quicquam immutare: quòd neſcio quomodo videatur illud magis expreſſum, quaſi charitatem ipſam, eámque ſummam nobis largitus ſit Dominus. Cæterùm de capitis ac membrorum conuenientia dicturus Apoſtolus, contrario prorſus ordine quàm antea, id eſt non ab effectis ad cauſam aſcenſurus, ſed à cauſa deſcenſurus ad effecta, meritò ab ipſo fonte auſpicatur, nempe à Dei charitate, quam ſolet Paulus εὐδοκίαν vocare. Scopus autem huius charitatis eſt, vt filii Dei ſimus in Chriſto. Hinc demum deſcendit Apoſtolus ad filiorum Dei qualitates conſiderandas, vt germanos filios à ſpuriis diſtinguamus. Sed in primis, nequis hanc dignitatem, carnis iudicio metiatur, duo voluit præfari: vnum, eiuſmodi eſſe hanc prærogatiuam vt tamen à mundo cognoſci non poſſit. quomodo enim noſtram cum Deo conuenientiam cognoſceret qui Deum ipſum non nouit? Alterum, nondum etiam in nobis patefactam eſſe illius dignitatis gloriam, quanuis iam ſimus filii Dei: ſed in eius aduentum differri, quo nos ille redimet in quo filii Dei ſumus. Sed, inquit, certa eſt iſta expectatio. His verò præpoſitis, tum demum incipit quæ ſit illa noſtri cum Chriſto conuenientia explicare: in eo videlicet quòd puri ſumus, ſicut & ille purus eſt. Vocemur, κληθῶμεν. Id eſt ſimus, & ita quidem vt tales nos eſſe conſtet. neque apud Hebræos duntaxat ita accipitur verbum קרא, ſed & apud Græcos verbũ καλεῖσθαι. Hom. Iliad. δ, — ἢ σὴ ἄκοιτις κέκλημαι. Vbi Euſtathius, diligentiſſimus interpres. Τὸ κέκλημαι, inquit, οὐκ ὀνομασμὸν δηλοῖ, ἀλλ' αὐτὸ τὸ εἰμὶ κεῖται. ἵνα λέγῃ ὡς οὐ ψεύδομαι, τοῦτο ἀλλ' ὑπὸ πάντων οὕτω καλοῦμαι. Vulg. Nominemur & ſimus: non ineptè profectò, ſi ſenſum ſpectes.

2 Sed nondũ, καὶ οὔπω. Καὶ pro ἀλλὰ, vt ſuprà, 2.c.10, & d 27. Quũ *ipſe* patefactus fuerit, ἐὰν φανερωθῇ. Ἐὰν pro

ἐπειδὰν ponitur, ſicut εἰ ſæpe pro ἐπειδὴ, id eſt ſi pro quia. Deinde ſupplendum eſt relatiuum αὐτὸς ipſe, videlicet Chriſtus: vt ex eo apparet quod ſtatim ſubiicitur, & ex Col.3.a.3: ſicut rectè omnino annotauit doctiſſimus interpres. Similis atque adeo multo durior eſt eclipſis Pſal.87.a.1. Similes, ὅμοιοι. Similes intellige, non pares, vt deſcribitur 1.Cor.15.f.42, & 43, & Philip.3.d.21. Nam inter caput & membra ſemper erit diſcrimẽ: atque vtinam hic potius ſtudeamus viam tenere qua ad gloriam illam peruenitur quàm curioſè de eo inueſtigemus quod omnem captum noſtrum, qualis quidem nunc eſt, exuperat. Sicuti eſt, καθώς ἐστι. Nunc igitur etiam illum videmus, ſed per ænigma, in fide & ſpe: qua de re 1.Cor.13.d.12.

Καὶ πᾶς ὁ ἔχων τὴν ἐλπίδα ταύτην ἐπ' αὐτῷ, ἁγνίζει ἑαυτὸν, καθὼς ἐκεῖνος ἁγνός ἐστι.

Πᾶς ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν, καὶ τὴν ἀνομίαν ποιεῖ· καὶ ἡ ἁμαρτία ἐστὶν ἡ ἀνομία.

Καὶ οἴδατε ὅτι ἐκεῖνος ἐφανερώθη, ἵνα τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἄρῃ, καὶ ἁμαρτία ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστι.

Πᾶς ὁ ἐν αὐτῷ μένων οὐχ ἁμαρτάνει· πᾶς ὁ ἁμαρτάνων οὐχ ἑώρακεν αὐτὸν, οὐδὲ ἔγνωκεν αὐτόν.

Τεκνία, μηδεὶς πλανάτω ὑμᾶς· ὁ ποιῶν τὴν δικαιοσύνην, δίκαιός ἐστι, καθὼς ἐκεῖνος δίκαιός ἐστιν.

Ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν, ἐκ τοῦ διαβόλου ἐστὶν· ὅτι ἀπ' ἀρχῆς ὁ διάβολος ἁμαρτάνει. εἰς τοῦτο ἐφανερώθη ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἵνα λύσῃ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου.

Πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ Θεοῦ ἁμαρτίαν οὐ ποιεῖ· ὅτι σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ μένει·

3 Et quiſquis habet hanc ſpem in eo *ſitam*, purificat ſe, ſicut & ille purus eſt.

4 Quiſquis committit peccatum, etiam Legem tranſgreditur. nã peccatũ eſt Legis tranſgreſſio.

5 Et ſcitis illum patefactũ eſſe vt peccata noſtra tolleret, & peccatum in eo non eſſe.

6 Quiſquis in eo manet, non peccat: quiſquis peccat, non vidit eum, neque nouit eum.

7 Filioli, nemo vos ſeducat: qui exercet iuſtitiam, iuſtus eſt, ſicut ille iuſtus eſt.

8 Qui cõmittit peccatũ, ex diabolo eſt: quoniam à principio diabolus peccat. ad hoc patefactus eſt Filius Dei vt diſſoluat opera diaboli.

9 Quiſquis natus eſt ex Deo, peccatum nõ committit: quoniam ſemẽ ipſius in eo manet:

3 Et omnis qui habet hanc ſpẽ in eo, ſanctificat ſe, ſicut & ille ſanctus eſt.

4 Omnis qui facit peccatũ, & iniquitatem facit: & peccatum eſt iniquitas.

5 Et ſcitis quia ille apparuit ut peccata noſtra tolleret, & peccatum in eo non eſt. Eſa.53.b.6.c.9.d.11 1.Pet.2.d.22.24

6 Omnis qui in eo manet, non peccat: & omnis qui peccat, non uidit eum, nec cognouit eum.

7 Filioli, nemo uos ſeducat. qui facit iuſtitiam, iuſtus eſt, ſicut & ille iuſtus eſt.

8 Qui facit peccatum, ex diabolo eſt: quoniam ab initio diabolus peccat. In hoc apparuit Filius Dei ut diſſoluat opera diaboli. Iohan.8.f.44

9 Omnis qui natus eſt ex Deo peccatũ nõ facit: quoniam ſemen ipſius in eo manet:

3 Sicut, καθώς. Similitudinem iterum ſignificat, non autem paritatem. Quis enim ita purus eſt vt Deus, in cuius conſpectu ipſi etiam Angeli ſordent ſi cum ipſo comparentur? Iob.4.d.18. Ideo non dicit ἅγιος, puriſicauit, ſed ἁγνίζει, purificat: vt puritatis ſtudium, nõ autem perfectam aliquam puritatis ἕξιν ſignificari intelligamus: ad quam tamen totis viribus contendere nos oportet, tum demum metam adepturos quum Deus erit omnia in omnibus.

4 Quiſquis committit peccatum, πᾶς ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν. Committere peccatum & Purificare ſe, opponuntur: itaque nõ dicitur cõmittere peccatum quiſquis labitur, ſed quiſquis ſanctitati nõ ſtudet, id eſt in quo regnat peccatum. idque ita eſſe non modò liquet ex antitheſi, ſed etiam ex eo quod ſuprà commemorauit, 1.d.8, & 2.a.1, ex to. a. c. eniqueScriptura & rei experientia perpetua. Itaque non homines, ſed monſtra hominum ſunt Pelagiani, Cathari, Cæleſtiani, Donatiſtæ, Anabaptiſtæ, Libertini, qui ex hoc loco perfectionem illam ſomniant à qua abſunt ipſi omnium hominum longiſſimé. Quorſum autem hoc? an vt ſtudium ſanctimoniæ damnemus? an vt homines doceamus quotidie non progredi? Minimè profectò, quum perpetuum ſanctificationis progreſſum doceamus certum ac perpetuum eſſe fidei effectum. Quorſum ergo? Nempe ne Satan nobis hanc conſolationem noſtram eripiat. Nam ſi tum demum nos in Chriſto eſſe colligemus quum non amplius indigebimus illa precatione, ET REMITTE NOBIS DEBITA NOSTRA, quis non videt, quis non ſentit, quis non millies quotidie experitur, fruſtra nobis hanc conſolationem proponi? Etiam Legem tranſgreditur, καὶ τὴν ἀνομίαν ποιεῖ. Vulg & Eraſ. Et iniquitatẽ facit: vterque nimium obſcuré. Definit autẽ Apoſtolus peccatum eſſe ἀνομίαν, id eſt Legis tranſgreſſionem: ex qua demum definitione intelligitur quàm horrendum ſit & alienum à natura filiorũ Dei, peccatorem eſſe, quum longè aliter ſoleat mundus iudicare. Nam peccatum, καὶ ἡ ἁμαρτία. Καὶ pro γὰρ, ex Hebræorum idiotiſmo.

5 Et ſcitis, καὶ οἴδατε. Reuocat filios ad archetypon illius ex quo ſunt geniti, ſiue in quo ſunt adoptati.

6 Non peccat, οὐχ ἁμαρτάνει. Concluſio ex contrarii collatione (vti facere ſolet) amplificata. Quid ſit autem Non peccare, diximus ver.4, nempe non purificare ſe.

7 Qui exercet, &c. ὁ ποιῶν, &c. Nulla eſt ταυτολογία, ſed definit quid ſit non peccare, nempe nõ modò abſtinere à peccato, ſed etiam exercere iuſtitiam.

8 Qui cõmittit peccatum, ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν. Vide ſuprà, ver.4. Aperit autẽ fontem collationũ quæ ſequuntur, Chriſti & diaboli, filiorum Dei & filiorum Satanæ: ex qua diſſidentia oritur mundi odium perpetuum aduerſus Dei filios. Ex diabolo eſt, ἐκ τοῦ διαβόλου ἐστίν. Id eſt, Diabolum refert vt filius patrem, & eius ſpiritu regitur: non autem quaſi ex traduce diaboli gignantur qui ipſius filii dicantur, vt ſomniarunt Manichæi. A principio, ἀπ' ἀρχῆς. Id eſt iam inde à conditi mundi initio, vt in Adamo declarauit. Vide Iohan.8.f.44. Peccat, ἁμαρτάνει. Nõ dicit, Peccauit, ſed, Peccat. Nam in eo aſſiduè perſeuerat, ſicut & ipſius filii. Huic opponitur qui non modò non peccat, ſed etiam venit vt peccata diſſolueret.

9 Semen ipſius, σπέρμα αὐτοῦ. Sic vocatur Spiritus ſanctus ab effectu, quòd eius virtute, tanquã ex ſemine

quodam, noui homines efficiamur: id est corruptæ nostræ qualitates instaurentur per Christum, cui per fidem sumus coniuncti, vt peccato mortui, viuamus Deo. Itaque hic quoque mirè se ridiculos præbent fanatici illi qui diuinæ essentiæ traducem imaginantur. Quid sit autem peccare, diximus suprà, versu 4.

καὶ οὐ δύναται ἁμαρτάνειν, ὅτι ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγέννηται.

nec potest peccare, eo quòd ex Deo natus est.

& non potest peccare, quoniam ex Deo natus est.

10 Ἐν τούτῳ φανερά ἐστι τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ τέκνα τοῦ διαβόλου. πᾶς ὁ μὴ ποιῶν δικαιοσύνην, οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ ὁ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ.

10 Per hoc manifesti sunt filii Dei & filii diaboli. quisquis non exercet iustitiam, nō est ex Deo, & qui non diligit fratrem suum.

10 *In hoc manifesti sunt filij Dei & filii diaboli. omnis qui nō facit iustitiā, non est ex Deo, & qui nō diligit fratrem suum.*

Iohan.13.d.34, & 15.b.12

11 Ὅτι αὕτη ἐστὶν ἡ ἀγγελία ἣν ἠκούσατε ἀπ' ἀρχῆς, ἵνα ἀγαπῶμεν ἀλλήλους.

11 ‖Quoniam hoc est nuntium quod audistis à principio, vt diligamus alii alios.

11 *Quoniam hæc est annuntiatio quam audistis ab initio, ut diligamus alterutrum.*

Gen.4.b.8

12 Οὐ καθὼς Κάϊν ἐκ τοῦ πονηροῦ ἦν, καὶ ἔσφαξε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ. καὶ χάριν τίνος ἔσφαξεν αὐτόν; ὅτι τὰ ἔργα αὐτοῦ πονηρὰ ἦν, τὰ δὲ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ δίκαια.

12 Non sicut ‖Cain, *qui* ex illo Malo erat, & occidit fratrem suum. Cuius autem rei gratia occidit eum? quia opera eius mala erāt, fratris autem eius iusta.

12 *Non sicut Cain, qui ex Maligno erat, & occidit fratrem suum. Et propter quid occidit eum? quoniā opera eius maligna erāt, fratris autē eius iusta.*

13 Μὴ θαυμάζετε, ἀδελφοί μου, εἰ μισεῖ ὑμᾶς ὁ κόσμος.

13 Ne miremini, fratres mei, si odit vos mundus.

13 *Nolite mirari, fratres, si odit uos mundus.*

14 Ἡμεῖς οἴδαμεν ὅτι μεταβεβήκαμεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωήν, ὅτι ἀγαπῶμεν τοὺς ἀδελφούς. ὁ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφόν, μένει ἐν τῷ θανάτῳ.

14 Nos scimus nos translatos esse ex morte ad vitam, quia diligimus fratres: qui non diligit fratrem, manet in morte.

14 *Nos scimus quoniā trāslati sumus de morte ad uitam, quoniam diligimus fratres: qui non diligit, manet in morte.*

Suprà, 2.b.19
leuit.19.d.17

15 Πᾶς ὁ μισῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἀνθρωποκτόνος ἐστί· καὶ οἴδατε ὅτι πᾶς ἀνθρωποκτόνος οὐκ ἔχει ζωὴν αἰώνιον ἐν αὐτῷ μένουσαν.

15 ‖Quisquis odit fratrem suum, homicida est: & nostis nullum homicidam habere vitam æternam in se manentem.

15 *Omnis qui odit fratrē suum, homicida est. & scimus quoniā omnis homicida non habet uitam æternam in semetipso manentem.*

Iohan.15.b.13
ephes.5.a.2

16 Ἐν τούτῳ ἐγνώκαμεν τὴν ἀγάπην, ὅτι ἐκεῖνος ὑπὲρ ἡμῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔθηκε· καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν τὰς ψυχὰς τιθέναι.

16 ‖Per hoc cognouimus charitatem, quòd ille animam suam pro nobis posuit: nos igitur debemus pro fratribus animas ponere.

16 *In hoc cognouimus charitatem Dei, quoniam ille animam suam pro nobis posuit: & nos debemus pro fratribus animas ponere.*

Luc.3.c.11

17 Ὃς δ' ἂν ἔχῃ τὸν βίον τοῦ κόσμου, καὶ θεωρῇ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ χρείαν ἔχοντα, καὶ κλείσῃ τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ ἀπ' αὐτοῦ, πῶς ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ μένει ἐν αὐτῷ;

17 ‖Qui verò habuerit mundanas facultates, & viderit fratrem suum egentem, & clauserit viscera sua coram eo, quomodo charitas Dei manet in eo?

17 *Qui habuerit substātiā mundi, & uiderit fratrē suum necesse habere, & clauserit uiscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo?*

10 Et qui non diligit, καὶ ὁ μὴ ἀγαπῶν. Nunc quoque vt antea in superiore tractatione, quum ab effectis ad causam argumentaretur, 2 b.9, à prima Tabula ad secundam descendit.

11 A principio, ἀπ' ἀρχῆς. Vide suprà, 1.a.7.

12 Non sicut Cain, οὐ καθὼς Κάϊν. Exemplum & antiquissimum & aptissimum proponit, in quo contemplemur tum filiorum Dei, tum filiorum diaboli naturam: quæ nos maneat conditio in hoc mundo, & quis demū sit vtrorumque futurus exitus. Subaudimus autem אשר, ex Hebræorum more.

14 Scimus, οἴδαμεν. Hæc verò consolatio nostra est certissima, cuius præsidio in quibusuis calamitatibus tantum abest vt despondeamus animum vt contra etiam exultemus. Sinamus mundum opinari nos esse miseros: nos verò discamus ex eo ipso nos non modò non miseros, sed etiam immortali beatitate donatos, ex quo illi nos calamitosos esse iudicant. Deinde obseruemus, Apostolum hoc non dicere, nos per id quod fratres diligimus, trāslatos esse ex morte ad vitam, (est enim vita æterna donum Dei per Christum, Rom.6.d.23) sed nos ex eo quòd fratres diligamus, scire nos esse ex morte trāslatos ad vitā. Prius enim viuere nos oportet quàm vitæ fructus edamus, ex quibus demum vita nostra tum à nobis tum ab aliis perspiciatur. Charitas igitur signum est vitæ, non causa.

16 Per hoc cognouimus, ἐν τούτῳ ἐγνώκαμεν. Nunc veræ charitatis descriptionem aggreditur ab effectis, id est ex officiis quæ ab ea ducūtur: ac primū quidem omniū, absolutissimū eius exemplar nobis in Christo proponit, vt in primis statuatur qualem intus animum esse oporteat: deinde ab animo ad manus descendet.

17 Mundanas facultates, τὸν βίον τοῦ κόσμου. Hebr. מחיה מן העולם, id est, vnde hæc vita sustentatur. Vulgata & Erasmus, Substantiam mundi: nimium profectò obscurè. Nos in vernaculo sermone dicimus, Des biens de ce mōde. Et clauserit viscera sua coram eo, καὶ κλείσῃ τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ ἀπ' αὐτοῦ. Id est, non aperuerit illi veluti

suum pectus, nec prompto animo illi succurrerit. Huic formulæ dicendi videtur affinis Terentiana illa, Nunc abi meam benignitatem sensisti in te claudier?

18 Τεκνία μου, μὴ ἀγαπῶμεν λόγῳ μηδὲ γλώσσῃ, ἀλλ' ἔργῳ καὶ ἀληθείᾳ.

18 Filioli mei, ne diligamus verbo neque lingua *solùm*, sed opere & veritate:

18 *Filioli mei, non diligamus uerbo, neque lingua, sed opere & ueritate.*

19 Καὶ ἐν τούτῳ γινώσκομεν ὅτι ἐκ τῆς ἀληθείας ἐσμέν, καὶ ἔμπροσθεν αὐτοῦ πείσομεν τὰς καρδίας ἡμῶν.

19 Et per hoc cognoscimus nos ex veritate esse, & corā ipso secura reddemus corda nostra.

19 *In hoc cognoscimus quoniam ex ueritate sumus, & in conspectu eius suadebimus corda nostra.*

20 Ὅτι ἐὰν καταγινώσκῃ ἡμῶν ἡ καρδία, ὅτι μείζων ἐστὶν ὁ Θεὸς τῆς καρδίας ἡμῶν, καὶ γινώσκει πάντα.

20 Nam si nos condemnet cor nostrū, potētior est Deus corde nostro, & nouit omnia.

20 *Quoniam si reprehēderit nos cor nostrum, maior est Deus corde nostro: & nouit omnia.*

21 Ἀγαπητοί, ἐὰν ἡ καρδία ἡμῶν μὴ καταγινώσκῃ ἡμῶν, παρρησίαν ἔχομεν πρὸς τὸν Θεόν.

21 Charissimi, si cor nostrum nos non condemnet, fiduciam habemus apud Deum.

21 *Charissimi, si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum.*

22 Καὶ ὃ ἐὰν αἰτῶμεν, λαμβάνομεν παρ' αὐτοῦ, ὅτι τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τηροῦμεν, καὶ τὰ ἀρεστὰ ἐνώπιον αὐτοῦ ποιοῦμεν.

22 ‖Et quicquid petierimus, accipimus ab eo, quoniam præcepta eius custodimus, & ea quæ ipsi placent facimus.

22 *Et quicquid petierimus accipiemus ab eo, quoniā mādata eius custodimus, & ea quæ sunt placita coram eo, facimus.*

Matth.21.b.22
iohan.15.b.7,
16.c.23
infrà, 5.c.14

23 Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ ἐντολὴ αὐτοῦ, ἵνα πιστεύσωμεν τῷ ὀνόματι τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἀγαπῶμεν ἀλλήλους, καθὼς ἔδωκεν ἐντολὴν ἡμῖν.

23 ‖Hæc est igitur eius doctrina vt credamus nomini Filii eius Iesu Christi, & diligamus, alii alios sicut mandauit nobis.

23 *Et hoc est mandatum eius, ut credamus in nomine Filii eius Iesu Christi: & diligamus alterutrum, sicut dedit mandatum nobis.*

Iohan.6.c.29,
& 17.a.3

24 Καὶ ὁ τηρῶν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, ἐν αὐτῷ μένει, καὶ αὐτὸς ἐν αὐτῷ· καὶ ἐν τούτῳ γινώσκομεν ὅτι μένει ἐν ἡμῖν, ἐκ τοῦ πνεύματος οὗ ἡμῖν ἔδωκεν.

24 Nam qui seruat eius mandata, in eo habitat, & ipse in eo: & per hoc nouimus eum habitare in nobis, *nempe* ex Spiritu quē nobis dedit.

24 *Et qui seruat mandata eius, in illo manet, & ipse in eo: & in hoc scimus quoniam manet in nobis, de Spiritu quem dedit nobis.*

Iohan.13.d.34,
& 15.b.12

Κεφάλαιον δ'.

CAP. IIII.

CAP. IIII.

1 Ἀγαπητοί, μὴ παντὶ πνεύματι πιστεύετε, ἀλλὰ δοκιμάζετε τὰ πνεύματα εἰ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστιν· ὅτι πολλοὶ ψευδοπροφῆται ἐξεληλύθασιν εἰς τὸν κόσμον.

1 Dilecti, ne cuiuis spiritui credite, sed probate spiritus an ex Deo sint: nam multi pseudoprophetæ venerunt in mundū.

1 *Charissimi, nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sint: quoniam multi pseudoprophetæ exierunt in mundum.*

2 Ἐν τούτῳ γινώσκετε τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ· πᾶν πνεῦμα ὃ ὁμολογεῖ Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα, ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστι.

2 Ex hoc cognoscite Dei Spiritum: Quicunque spiritus confitetur Iesum Christum in carnem venisse, ex Deo est.

2 *In hoc cognoscitur Spiritus Dei: omnis spiritus qui confitetur Iesum Christum in carne uenisse ex Deo est.*

18 Neque lingua *solùm*, μηδὲ γλώσσῃ. Sub. μόνον, quod nos expressimus. Vide Rom.2.d.28

19 Ex veritate, ἐκ τῆς ἀληθείας. Id est, verè Dei filii. Loquitur autem de signo, non de causa. Secura reddemus, πείσομεν. Vulg. Suadebimus corda nostra. Eras. Suadebimus cordib. nostris. Neuter intellexit quid sibi velit Apostolus. neque enim de suasione, sed de persuasione animi loquitur, id est de πληροφορίᾳ illa quæ facit vt nos filios Dei esse in Christo gratis per fidem apprehenso, certò statuamus: vt πείθειν illud planè sit quod Hebræi declarant verbo הבטיח. Neque verò charitas fidem illam gignit: sed contrà ex illa gignitur, per quam tamen illa magis ac magis confirmatur, propterea quòd ex effectis causam colligimus. Vide 2.Pet.1.b.10.

20 Potentior. μείζων. Μέγαν (id est magnum) vocat qui ab Hebræis רב dicitur. est enim hic sensus, Si nos coarguat mala conscientia, multo magis valere ad nos cōdemnandos Dei iudicium, qui melius etiam corda nostra norit quàm nos ipsi.

23 Nomini, ὀνόματι. Nomen ad prædicationem Verbi respicit. Nam fides ex Verbi auditu, Rom.10.b.8, & c.17.

24 Nam qui seruat, καὶ ὁ τηρῶν. Iterum καὶ pro γὰρ, vt apud Hebræos ו pro כי. Habitat, μένει. Vide suprà, 2.a.6. Ex spiritu, ἐκ τοῦ πνεύματος. Spiritū sanctificationis intelligit, id est quo regenerati viuimus Deo.

IN CAPVT IIII.

1 Spiritui, πνεύματι. Spiritum accipio μετωνυμικῶς cum doctissimo interprete, pro eo qui Spiritus dono se præditum dicat ad obeundum Prophetæ munus. Redit autem Apostolus ad id quod attigerat de pseudoprophetis, secundo capite.

2 Quicūq; confitetur, &c. ὃ ὁμολογεῖ, &c. De doctrina simpliciter loquitur, nō de persona. Nā fieri potest vt quis sincerè doceat, qui tamen ipsius doctrinæ non est particeps cuius est nuntius. Antea docuit quomodo

homines probarentur, nunc de doctrina differit: quamuis mox ad charitatem regredietur, nempe à versu 7. In carne Iesum Christum, Ἰησοῦν Χριστόν. Ergo Messiam, & redemptorem vnicum, eúmque vnũ, non duplicem. Venisse, ἐληλυθότα, ἐν σαρκί. Ergò verum hominem. hoc enim designat carnis nomen, vt diximus Rom. 1. a. 3. Castellio interpretatur, Venisse corporatum: & quidem malé. Posset enim videri corpus è cælo attulisse: quod nonnulli olim somniarunt, & adhuc quidam somniant.

Καὶ πᾶν πνεῦμα ὃ μὴ ὁμολογεῖ τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα, ἐκ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔστι· καὶ τοῦτό ἐστι τὸ τοῦ ἀντιχρίστου, ὃ ἀκηκόατε ὅτι ἔρχεται, καὶ νῦν ἐν τῷ κόσμῳ ἐστὶν ἤδη.

3 At ³quicunque spiritus non confitetur Iesum Christum in carnem venisse, ex Deo nõ est: sed hic est ille *spiritus* Antichristi, de quo audistis eũ venturũ fuisse, & iam nũc in mũdo esse.

3 *Et omnis spiritus qui soluit Iesum, ex Deo non est: & hic est antichristus, de quo audistis quoniã venit, & nunc iam in mundo est.*

Ὑμεῖς ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστε, τεκνία, καὶ νενικήκατε αὐτούς· ὅτι μείζων ἐστὶν ὁ ἐν ὑμῖν ἢ ὁ ἐν τῷ κόσμῳ.

4 Vos ex Deo estis, filioli, & vicistis eos: quoniam ⁴potentior est qui est in vobis quàm qui in mundo est.

4 *Vos ex Deo estis, filioli, & vicistis eos: quoniã maior est qui in vobis est quàm qui in mundo.*

Αὐτοὶ ἐκ τοῦ κόσμου εἰσί, διὰ τοῦτο ἐκ τοῦ κόσμου λαλοῦσι, καὶ ὁ κόσμος αὐτῶν ἀκούει.

5 Ipsi è mundo sunt, ideo ⁵mundana loquuntur, & mũdus eos audit.

5 *Ipsi de mũdo sunt, ideo de mundo loquuntur, & mundus eos audit.*

Ἡμεῖς ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐσμεν· ὁ γινώσκων τὸν Θεόν, ἀκούει ἡμῶν· ὃς οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἀκούει ἡμῶν. ἐκ τούτου γινώσκομεν τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας καὶ τὸ πνεῦμα τῆς πλάνης.

Iohan. 8. f. 47

6 ‖Nos ex Deo sumus: qui nouit Deum audit nos: qui nõ est ex Deo, non audit nos. ex hoc cognoscimus ⁶spiritum veritatis & spiritum erroris.

6 *Nos ex Deo sumus: qui nouit Deum, audit nos: qui non est ex Deo, non audit nos. in hoc cognoscimus spiritum veritatis & spiritum erroris.*

Ἀγαπητοί, ἀγαπῶμεν ἀλλήλους, ὅτι ἡ ἀγάπη ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστι· καὶ πᾶς ὁ ἀγαπῶν, ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγέννηται, καὶ γινώσκει τὸν Θεόν.

7 Dilecti, diligamus alii alios: nam charitas ex Deo est: quisquis diligit, ex Deo natus est, & nouit Deum.

7 *Charissimi, diligamus nos inuicem, quia charitas ex Deo est: & omnis qui diligit, ex Deo natus est, & cognoscit Deum.*

Ὁ μὴ ἀγαπῶν, οὐκ ἔγνω τὸν Θεόν. ὅτι ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν.

8 Qui non diligit, non nouit Deum: nam ⁸Deus est charitas.

8 *Qui non diligit, non nouit Deum: quoniã Deus charitas est.*

Ἐν τούτῳ ἐφανερώθη ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐν ἡμῖν, ὅτι τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἀπέσταλκεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν κόσμον, ἵνα ζήσωμεν δι' αὐτοῦ.

Iohan. 3. b. 16

9 ‖Per hoc patefacta est charitas Dei in nobis, quòd Filiũ illũ suum vnigenitum misit Deus in mundũ vt viuamus per eũ.

9 *In hoc apparuit charitas Dei in nobis, quoniam Filium suum vnigenitũ misit Deus in mundũ, vt viuamus per eum.*

Ἐν τούτῳ ἐστὶν ἡ ἀγάπη, οὐχ ὅτι ἡμεῖς ἠγαπήσαμεν τὸν Θεόν, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς, καὶ ἀπέστειλε τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἱλασμὸν περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν.

10 In hoc est charitas, nõ quòd nos dilexerimus Deũ, sed quòd ipse dilexerit nos, & miserit Filium suum vt esset propitiatio pro peccatis nostris.

10 *In hoc est charitas, non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse dilexit nos, & misit Filium suum propitiationem pro peccatis nostris.*

Ἀγαπητοί, εἰ οὕτως ὁ Θεὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς, καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν ἀλλήλους ἀγαπᾶν.

11 Dilecti, si Deus nos ita dilexit, debemus & nos alii alios diligere.

11 *Charissimi, si sic Deus dilexit nos, & nos debemus alterutrum diligere.*

3 Quicunque nõ confitetur Iesum Christum in carnem venisse, ὃ μὴ ὁμολογεῖ τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα. Sic legitur in omnibus Græcis exemplaribus quæ quidem mihi inspicere licuit: & familiaris est hæc formula Iohanni, vt (quod sæpe iam annotauimus) eandem sententiam ex collatione contrariorũ amplificet. Vetus tamen interpres habet, Et omnis spiritus qui soluit Iesum, ex Deo non est, Καὶ πᾶν πνεῦμα ὃ λύει τὸν Ἰησοῦν, &c. quam lectionem confirmat Socrates in Ecclesiastica historia. Ego tamen alteram antepofuerim. Ille *spiritus* Antichristi, τὸ τοῦ ἀντιχρίστου. Vulg. Antichristus, ὁ ἀντίχριστος, repugnante Græcorũ codicũ fide. Oportet autẽ tritũ in Ecclesia fuisse de Antichristi regno sermonẽ, eum videlicet qui à Paulo explicatur 2. Thess. 2. a. 3, & deinceps. Satis enim intelligitur vnica persona ex eo quòd vnum Iesum Christum nominat qui in carnem venerit.

4 Potentior, μείζων. Vulg. & Eras. Maior. Vide suprà, 3. d. 20.

5 Mundana, ἐκ τοῦ κόσμου. Vulg. & Eras. ad verbum, E mundo. Similis est formula Ioh. 3. d. 31, & 6. d. 31.

6 Spiritum veritatis, &c. τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, &c. Id est veridicos Prophetas: quibus opponuntur spiritus erroris, id est errantes, & alios in errorem abducentes. Neque verò ἐκ τούτου, ex hoc, ad proximam tantũ sententiam refero, sed ad ea omnia quæ iam inde à capitis initio dixit. Videtur enim esse repetitio propositionis, sicuti in conclusionibus facere necesse est.

8 Deus est charitas, ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν. Multo ἐμφατικώτερον loquitur quàm si Deũ diceret sũmopere atque adeo infinitè nos amare, quum Deum dicit erga nos ipsam charitatem esse, cuius certissimũ τεκμήριον profert.

Θεὸν οὐδεὶς πώποτε τεθέαται· ἐὰν ἀγαπῶμεν ἀλλήλους, ὁ Θεὸς ἐν ἡμῖν μένει, καὶ ἡ ἀγάπη αὐτοῦ τετελειωμένη ἐστὶν ἐν ἡμῖν.

12 ‖Deum nemo spectauit vnquã. si diligamus alii alios, Deus in nobis habitat, & charitas eius ¹²expleta est in nobis.

12 *Deum nemo vidit unquam. Si diligamus inuicem, Deus in nobis manet & charitas eius in nobis perfecta est.*

Iohan. 1. b. 18
1. Tim. 6. d. 16

Ἐν τούτῳ γινώσκομεν ὅτι ἐν αὐτῷ μένομεν, καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν, ὅτι ἐκ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ δέδωκεν ἡμῖν.

13 Per hoc cognoscimus nos in eo habitare, & ipsum in nobis, quòd de Spiritu suo dedit nobis.

13 *In hoc cognoscimus quoniam in eo manemus, & ipse in nobis, quoniam de Spiritu suo dedit nobis.*

Καὶ ἡμεῖς τεθεάμεθα καὶ μαρτυροῦμεν ὅτι ὁ πατὴρ ἀπέσταλκε τὸν υἱὸν σωτῆρα τοῦ κόσμου.

14 Nos verò spectauimus & testamur Patrem misisse Filium qui esset seruator mundi.

14 *Et nos vidimus & testificamur quoniam Pater misit Filium saluatorem mundi.*

Ὃς ἂν ὁμολογήσῃ ὅτι Ἰησοῦς ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ μένει, καὶ αὐτὸς ἐν τῷ Θεῷ.

15 Quisquis ¹⁵confessus fuerit Iesum esse Filium Dei, Deus in eo habitat, & ipse in Deo.

15 *Quisquis confessus fuerit quoniam Iesus est Filius Dei, Deus in eo manet, & ipse in Deo.*

Καὶ ἡμεῖς ἐγνώκαμεν καὶ πεπιστεύκαμεν τὴν ἀγάπην ἣν ἔχει ὁ Θεὸς ἐν ἡμῖν. ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστί· καὶ ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ, ἐν τῷ Θεῷ μένει, καὶ ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ.

16 Et nos cognouimus & credidim⁹ charitatẽ quã habet Deus in nobis. Deus charitas est, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo.

16 *Et nos cognouimus, & credidimus charitati quã habet Deus in nobis. Deus charitas est: & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo.*

Ἐν τούτῳ τετελείωται ἡ ἀγάπη μεθ' ἡμῶν, ἵνα παρρησίαν ἔχωμεν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως, ὅτι καθὼς ἐκεῖνός ἐστι, καὶ ἡμεῖς ἐσμεν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ.

17 Per hoc expleta est charitas in nobis, vt fiduciam habeamus in die iudicii, quòd ¹⁷qualis ille est, *tales* & nos sumus in hoc mundo.

17 *In hoc perfecta est charitas nobiscum, ut fiduciã habeamus in die iudicii: quia sicut ille est, & nos sumus in hoc mundo.*

Φόβος οὐκ ἔστιν ἐν τῇ ἀγάπῃ, ἀλλ' ἡ τελεία ἀγάπη ἔξω βάλλει τὸν φόβον· ὅτι ὁ φόβος κόλασιν ἔχει, ὁ δὲ φοβούμενος οὐ τετελείωται ἐν τῇ ἀγάπῃ.

18 ¹⁸Metus non est in charitate: expleta charitas foras eiicit metum: quoniam metus cruciatum habet: qui autem metuit, non est perfectus in charitate.

18 *Timor non est in charitate: sed perfecta charitas foras mittit timorem: quoniam timor pœnam habet: qui autem timet, non est perfectus in charitate.*

Ἡμεῖς ἀγαπῶμεν αὐτόν, ὅτι αὐτὸς πρῶτος ἠγάπησεν ἡμᾶς.

19 ¹⁹Nos diligimus eum, quoniã ipse prior dilexit nos.

19 *Nos ergo diligamus Deũ, quoniam Deus prior dilexit nos.*

Ἐάν τις εἴπῃ, Ὅτι ἀγαπῶ τὸν Θεόν, καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μισῇ, ψεύστης ἐστίν. ὁ γὰρ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ὃν ἑώρακε, τὸν Θεὸν ὃν οὐχ ἑώρακε, πῶς δύναται ἀγαπᾶν;

20 Siquis dixerit, Diligo Deum, & fratrem suũ oderit, mendax est. qui enim non diligit fratrẽ suum quem vidit, Deum quẽ non vidit, quomodo potest diligere?

20 *Siquis dixerit, Quoniam diligo Deũ, & fratrem suum oderit, mendax est. Qui enim nõ diligit fratrem suum quẽ videt, Deũ quẽ nõ videt, quomodo potest diligere?*

Καὶ ταύτην τὴν ἐντολὴν ἔχομεν

21 ‖Et hoc mandatũ habemus

21 *Et hoc mandatũ habe-*

Iohan. 13. d. 34. & 15. b. 12

12 Expleta est, τετελειωμένη ἐστίν. Id est verè ac reipsa comprobata. Vulg. & Eras. Perfecta est. Vide suprà, 2. a. 5.

15 Confessus fuerit, ὁμολογήσῃ. Confessionem intellige ex vera fide manantem, & quam charitas consequatur, vt omnia cohæreant. Nam alioqui hoc etiam vociferantur diaboli, sed contremiscunt: nos autem in ea vna re confidimus.

17 Expleta est, τετελείωται. Vide suprà, ver. 12. Qualis ille est, καθὼς ἐκεῖνός ἐστι. Similitudinem, non paritatem intellige quæ sit autem hæc similitudo exposuit suprà, 3. a. 3.

18 Metus non est, φόβος οὐκ ἔστιν. Si ex charitate intelligimus nos esse in Deo, & Deum in nobis, nos filios esse, nos Deum nosse, vitam æternam esse in nobis, rectè colligit, pacem ac tranquillitatem animi necessariò consequi charitatem. Quid enim reformidet qui Deum habet à suis partibus? Rom. 8. f. 31, & deinceps. Doctrina igitur illa sophistarum de dubitatione, Christianismũ à fundamentis conuellit. Metum autem malui interpretari quàm Timorem, vt vitarem ambiguitatem, quoniam videlicet Timoris nomen plerunque laudatur, in hoc quidem argumento.

19 Nos diligimus, &c. ἡμεῖς ἀγαπῶμεν, &c. Vides vt ad fontem recurrat: nempe ne quis pacem illam de qua disseruerat, existimaret à charitate nostra tanquam causa promanare. Deinde ostendit superioris conclusionis firmamentum. Qui enim charitas metum pelleret, nisi esset certum diuinæ erga nos beneuolentiæ testimonium, quum nemo possit Deum diligere nisi quem prior dilexit?

ἀπ' αὐτοῦ, ἵνα ὁ ἀγαπῶν τὸν Θεὸν, ἀγαπᾷ καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ.	ab eo, vt qui diligit Deum, diligat & fratrem suum.	*mus ab eo, ut qui diligit Deum, diligat & fratrem suum.*
Κεφάλαιον ε'	CAP. V.	CAP. V.
Πᾶς ὁ πιστεύων ὅτι Ἰησοῦς ἐστιν ὁ Χριστὸς, ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγέννηται· καὶ πᾶς ὁ ἀγαπῶν τὸν γεννήσαντα, ἀγαπᾷ καὶ τὸν γεγεννημένον ἐξ αὐτοῦ.	1 Quisquis credit Iesum esse Christũ, ex Deo natus est: & quisquis diligit genitorem, diligit etiam eum qui ex eo genitus est.	1 *Omnis qui credit quoniam Iesus est Christus, ex Deo natus est: & omnis qui diligit eũ qui genuit, diligit & eum qui natus est ex eo.*
Ἐν τούτῳ γινώσκομεν ὅτι ἀγαπῶμεν τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ, ὅταν τὸν Θεὸν ἀγαπῶμεν, καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τηρῶμεν.	2 Per hoc cognoscimus nos diligere filios Dei, quum Deum diligimus, & mandata eius seruamus.	2 *In hoc cognoscimus quoniam diligimus natos Dei quum Deum diligimus & mandata eius faciam.*
Mat.11.d.30 — Αὕτη γάρ ἐστιν ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, ἵνα τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τηρῶμεν· καὶ αἱ ἐντολαὶ αὐτοῦ βαρεῖαι οὐκ εἰσίν.	3 Hæc est enim charitas Dei, vt mandata eius seruemus: & mandata eius grauia non sunt.	3 *Hæc est enim charitas Dei, ut mandata eius custodiamus: & mandata eius grauia non sunt.*
Ὅτι πᾶν τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ Θεοῦ νικᾷ τὸν κόσμον· καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ νίκη ἡ νικήσασα τὸν κόσμον, ἡ πίστις ἡμῶν.	4 Quoniam quicquid natũ est ex Deo, vincit mũdum: & hæc est victoria quæ vicit mũdum, *nempe* fides nostra.	4 *Quoniam omne quod natum est ex Deo, uincit mundum: & hæc est uictoria quæ uincit mũdũ, fides nostra.*
1.Cor.15.g.57 — Τίς ἐστιν ὁ νικῶν τὸν κόσμον, εἰ μὴ ὁ πιστεύων ὅτι Ἰησοῦς ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ;	5 Quis est qui vincit mũdũ, nisi qui credit Iesũ esse Filiũ Dei?	5 *Quis est qui uincit mundum, nisi q credit quoniã Iesus est Filius Dei?*
Οὗτός ἐστιν ὁ ἐλθὼν δι' ὕδατος καὶ αἵματος, Ἰησοῦς ὁ Χριστός· οὐκ ἐν τῷ ὕδατι	6 Hic ille est qui venit per aquam & sanguinem, *nempe* Iesus Christus: non per aquam	6 *Hic est qui uenit per aquam & sanguinem, Iesus Christus: non in aqua*

IN CAPVT V.

1 Christum, ὁ Χριστός. Id est verum Messiam, vt exposuimus suprà, 2.d.22. Ex Deo natus est, ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγέννηται. Idcirco igitur credimus quia adoptati sumus: ex quo consequitur, fidem gratuitum Dei donum esse, & quidem solis filiis peculiare. Quod enim credunt etiam diaboli, & ex impiis nõnulli, fides non est, nisi per catachrasin, vt ex hoc loco manifestissimè liquet. Postremò si natus est ex Deo quisquis credit, quomodo conciliabitur dubitatio cum fide? Pretiosus est ergo hic locus, qui vel vnus ad euertendam omnem falsam religionem sufficit. Quid autem sit ex Deo natum esse, diximus alibi, nempe per fidem coniunctum esse cum Christo, vero Dei Filio, in quo etiam gratis habemur pro filiis eiusdem regni cohæredibus. Etiam eum qui ex eo genitus est, καὶ τὸν γεγεννημένον ἐξ αὐτοῦ. Id est fratres suos quibuscum cõmunem parentem habet. Nam quòd singulari numero vsus est, totam fidelium veluti speciem in vnum corpus coniungit: aut etiam docet, non satis esse si in genere diligamus Ecclesiam, sed veram charitatem singula membra complecti.

2 Per hoc, &c. ἐν τούτῳ. Notandus hic locus diligenter, aduersus eos qui charitatis obtentu quasuis hæreses obtrudunt: quum charitas nulla sit vbi sana doctrina non extat. Itaque nihil est illis ineptius qui salutem volunt à charitate auspicari, quoties quidem de causarum salutis ordine disseritur. Nam alioquin effecta cum causis coniuncta esse confitemur.

3 Hæc est enim, &c. αὕτη γάρ. Id est, Is enim demum Deum diligit qui mandatis ipsius paret. Grauia non sunt, βαρεῖαι οὐκ εἰσίν. Lex per se considerata, nec grauis nec leuis dici potest, sed comparatè dũtaxat, pro varia eorum conditione quorum respectus habetur. Grauis est igitur eorum respectu qui in carne sunt. Sunt autem in carne omnes homines qui non sunt renati ex Spiritu: adeo quidem vt eos non modò nihil alleuet sed etiam opprimat Legis pondus, non suo tamen, sed illorum vitio, vt declaratum est copiosè septimo epistolæ ad Romanos capite. E contrario verò leuis est illis qui nouas vires cælitus acceperunt, qui Spiritu Dei agũtur, quia filii Dei sunt: qui denique peccato mortui sunt, adeo quidem vt nulla re æquè ac Lege Dei delectentur: nedum vt illis sit grauis & onerosa. Superest tamen (fateor) difficillimum & asperrimum certamen Spiritus cum carne: sed ne hac quidem ratione vllum Legis pondus sentiunt, tum quia Spiritus tandem victor euadit, tũ verò quia quicunque credit, liberatus est ab illo longè grauissimo Legis pondere, id est ab eius execratione. Hanc germanam esse huius loci explicationem apparet ex iis quæ præcedunt ac sequũtur. Itaque stupidam esse oportet eorum conscientiam, & valde ineptum iudicium qui hunc locum citant vt liberum (quod vocant) arbitrium statuant: vt & illi qui perfectionem aliquam putant fidelibus in hac vita contingere. Eos verò meminisse oporteret quid scriptũ sit Rom.7.d.22, & deinceps, & Phil.3.b.9, & suprà, 1.d.8: denique saltem conscientiam suam diligenter scrutari, nisi iampridem illius sensum amisissent.

4 Mundum, τὸν κόσμον. Vides aduentitias esse vires, nimirum à gratuita adoptione profectas, ex quibus mundus expugnatur, id est quicquid vel in nobis vel extra nos, à Dei Lege nos abducit. Quæ vicit, ἡ νικήσασα. Antea vsus est præsenti tempore, nunc vsurpat præteritum. quia certatur quidẽ adhuc, sed tam certa est victoria quàm si bellũ iam esset confectũ. Fides nostra, ἡ πίστις ἡμῶν. Instrumentalẽ causam nominat, id est viuã Christi apprehensionẽ. Nam alioqui fides hoc non præstat, sed is quem fide apprehendimus, nimirum Iesus Christus, in quo omnia possumus, Philip.4.c.13. Ideo mox subiicit fidei definitionẽ à materiali causa sumptam.

6 Hic ille est, &c. οὗτός ἐστι, &c. Hunc locũ sic explico, Quia fidei miram præstantiam esse dixerat, cuius obiectum atque adeo materia esset Christus, meritò ad asserendam Christi dignitatem transit. Eius igitur tres testes laudat omni exceptione maiores: deinde tandẽ in nobis profert testimonia, quæ omnia in eo consentiãt quòd ab vno Christo per fidem apprehenso salus sit expectanda. Hæc autem omnia, i. tres illos testes cælestes,

& totidem in nobis testimonia, comprehendit versu 6. deinde seorsim de illis agit versu 7, de istis ver. 8. postea quod sit istorum pondus declarat. Itaque in verbo Venit, Pater includitur à quo missus est qui venit: Christus ipse nominatur, itémque Spiritus: ita tres illos testes cælestes habemus. Sed & aqua, & sanguis, & spiritus qui in nobis est, tres alii testes in terra disertè exprimuntur: quæ postea dilucidius etiam explicat. Dicamus igitur primùm de cælestibus tribus testibus. Pater quàm sæpe & quàm apertè & voce & factis Christum Filium suum esse testatus est? & (ne vetera repetamus) non id quotidie in Ecclesiæ (id est regni Filii) tam mirifica cõseruatione testatur? De Christo quid aliud ipse clamat & operibus confirmat in Euangelio, & quid aliud in Ecclesia sua patefacit quotidie? At Spiritus sanctus nónne apertè tum ante illius mortem, tum post eiusdem resurrectionem apparuit, vt Iesum Christum verum esse Messiam testaretur? Quantulum denique abfuit quominus Pater quoque & Spiritus humanam carnem & ipsi assumerẽt, vt visibili & aspectabili modo testimonium nobis de Christo perhiberent? Sed illa, dicet aliquis, obscuriora sunt, nec ita facilia vt cognosci, nec ita omnibus nota vt de illis ambigi non possit. Veniamus ergo ad ea testimonia quæ nobis sunt magis familiaria, atque adeo intra nos ipsos insculpta, si modò filii Dei sumus: hæc sunt, Aqua, Sanguis, & Spiritus. Postulat autem argumenti series, ipsáque adeo horum testimoniorum descriptio, nempe quòd in terra atque adeo in vnoquoque sanctorum esse dicuntur, vt ad hæc capita reuocemus omnia Christi in nobis habitantis effecta: quæ expositio non minus cohærens quàm plana ac perspicua fuerit. Audiamus ergo Paulum cum Iohanne prorsus consentientem, Factus est, inquit, nobis Christus Iesus, sapientia à Deo, iustitia, sanctificatio & redemptio. Hæc dico pro luculentissimo huius loci commentario à nobis accipi iure posse. Duo tamẽ intersunt, vnum, quòd Paulus quartũ addidit, quod adhuc expectamus, plenam videlicet redemptionem ex hac corruptione, vt Deum videamus sicuti est, Luc.21.f.28, Rom.8.e.23, Ephes.4.g.30: alterum: quòd à sapientia auspicatus, in sanctificatione definit. Iohannes verò contrarium prorsus ordinem tenet, suo nimirum more ab inferioribus ad summa contendens. Aquæ igitur appellatione sanctificationem nostram (id est regenerationẽ) intelligo, cuius symbola erãt purificationes illæ sub Lege vsurpatæ: & cuius quoque peculiaris nunc est tessera Baptismus, sicut copiosè explicatur capitibus Epistolæ ad Romanos sexto & octauo. quanquam mihi idem videtur quod doctissimo interpreti, Iohannẽ videlicet ad Legis purificationes potius quàm ad Baptismum respexisse, quum aquæ nomine sanctificationem significaret. Nam alioqui sanguinis nomen simili ratione ad cœnam Domini applicandum esset: quod planè fuerit violentum. Veniamus ad secundum testimonium, nempe ad iustitiam. Ea in duabus partibus consistit, nempe peccatorum expiatione, & obedientiæ Christi imputatione. Illa facit vt peccata nostra nobis non imputentur: ista, vt iusti etiam habeamur. Vtraque verò in vnicum illud sacrificium respicit: ideóque sanguinis appellatione optimè significatur, habito veterum sacrificiorum ac præsertim aspersionis illius solennis respectu cuius fit mentio capite epistolæ ad Hebræos nono. Superest tertium quod à Paulo Sapientia, à Iohanne Spiritus dicitur. Spiritum igitur vocat Iohannes animum nostrum quatenus cælesti illa sapientia Spiritus sancti imbutus est, vt Christum verum esse Messiam in quo ipse sit adoptatus, certò sciat: cuius etiam effectorum sibi est cõscius, iustitiæ nimirum ac sanctificationis, de quibus modò diximus quæ omnia quum inter se prorsus consentiant, & ad vnum Christum tanquam scopum ferantur, videmus nimirum quàm firma sit doctrina quæ salutẽ iubet ab vno Christo cum summa fiducia sperare. Per aquam & sanguinem, δι' ὕδατος καὶ αἵματος. In tribus codicibus additũ erat καὶ πνεύματος, & Spiritus quo modo etiam videtur legisse Græcus scholiastes. Mihi tamen nullo modo probatur hæc lectio, quia suo loco post aquã & sanguinem fit Spiritus mentio.

μόνον, ἀλλ' ἐν τῷ ὕδατι καὶ τῷ αἵματι· καὶ τὸ πνεῦμά ἐστι τὸ μαρτυροῦν ὅτι τὸ πνεῦμά ἐστιν ἡ ἀλήθεια.	solùm, sed per aquã & sanguinem: & spiritus is est qui testificatur Spiritum veritatem esse:	*solùm, sed in aqua & sanguine. Et spiritus est qui testificatur quoniã Christus est ueritas.*
Ὅτι τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες ἐν τῷ οὐρανῷ, ὁ πατὴρ, ὁ λόγος, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα· καὶ οὗτοι οἱ τρεῖς ἕν εἰσι.	7 Nam tres sunt qui testificãtur in cælo, Pater, Sermo, & Spiritus sanctus: & hi tres vnũ sũt.	7 *Quoniam tres sunt qui testimonium dant in cælo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus: & hi tres unum sunt.*

Et sanguinem, καὶ τῷ αἵματι. Rectè prorsus aquam & sanguinem, id est sanctificationem & iustitiam, monet vt seorsim consideremus. Neque enim illa nitimur, quum sit in nobis duntaxat inchoata: & salutis nostræ signum sit, non causa: ista verò quum perfecta sit, vtpote quæ Christi sit, & tamen nostra per imputationem, pacis nostræ materia est & argumentum. Rursus autem quod in duobus codicibus additur καὶ ἐν τῷ πνεύματι, & in Spiritu, mihi non placet, ob eam causam quam dixi in superiore annotatione. Et spiritus, καὶ τὸ πνεῦμα, &c. Quinetiam, inquit, spiritus noster, tertius testis, nobis testificatur Spiritum sanctum esse veritatem, id est verum esse quod hic nobis dictat, nempe nos esse filios Dei. Quis enim docet? Vnctio illa quæ in nobis est. Quem docet? Spiritum illum quem regenerauit in nobis Pater. Quid autem nobis dictat spiritus iste noster à Spiritu sancto vnctus, id est edoctus? Nempe verũ esse quod à Spiritu sancto didicit, nos videlicet factos esse filios Dei. Mirè igitur duo isti spiritus cõsentiũt. Hoc enim est quod ait Paulus Rom.8.c.16, de Spiritu adoptionis loquẽs, id est per quem noster spiritus fit nostræ adoptionis certior, vt nos rursum à nostro spiritu. Ipse, inquit, Spiritus vnà cum spiritu nostro testatur quòd filii Dei simus. Ex his autem consequitur coniunctionẽ ὅτι positam esse εἰδικῶς, non autem αἰτιολογικῶς, nec rectè explicatam esse per quoniam à Vetere interprete & Erasmo.

7 Nam tres sunt, &c. ὅτι τρεῖς εἰσι, &c. Hic versiculus omnino mihi retinendus videtur. Explicat enim manifestè quod de sex testibus dixerat, tres seorsim cælo, tres terræ tribuẽs. Non legit tamen Vetus interpres, nec Cyrillus, nec Augustinus, nec Beda, sed legit Hieronymus, legit Erasmus in Britannico codice, & in Complutensi editione: legimus & nos in nonnullis Rob. Stephani veteribus libris. Non cõuenit tamen in omnibus inter istos codices. Nam Britannicus legit sine articulis πατὴρ, λόγος, καὶ πνεῦμα. In nostris verò legebantur articuli, & præterea etiam additum erat Sancti epitheton Spiritui, vt ab eo distingueretur cuius fit mentio in sequenti versiculo, quique in terra collocatur. In cælo, ἐν τῷ οὐρανῷ. Hoc deerat in septem vetustis codicibus, sed tamen omnino videtur retinendũ. Sermo, ὁ λόγος. Cur Filius Dei dicatur λόγος exposuimus Iohan.1.a.1. At enim dices, Nemo in sua causa idoneus est testis. Hũc nodum ipse Christus explicat Ioh.8.b.13, & deinceps: qui locus istum mirè illustrat, vt & alii multi apud hunc nostrum Euangelistam, in quibus sæpe fit istius testificationis mentio. Et hi tres vnum sunt, καὶ οὗτοι οἱ τρεῖς ἕν εἰσι. Id est, ita prorsus consentiunt acsi vnus testis essent, vti reuera vnum sunt si οὐσίαν spectes. sed de illa (vt mihi quidem videtur) non agitur hoc in loco: quod & Glossa

ipsa interlinearis, quam vocant, agnoscit: Sed & Complutensis editio legit εἰς τὸ ἕν εἰσιν, ad vnum sunt. id est, in vnum conueniunt, vti legitur in sequenti membro.

Iohan.3.d.16 Καὶ τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες ἐν τῇ γῇ, τὸ πνεῦμα, καὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τὸ αἷμα. καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἕν εἰσιν.

8 Et tres sunt qui testificantur in terra, Spiritus, & aqua, & sanguis: & hi tres in vnum consentiunt.

8 *Et tres sunt qui testimonium dant in terra, Spiritus, aqua & sanguis: & hi tres unum sunt.*

Εἰ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἀνθρώπων λαμβάνομεν, ἡ μαρτυρία τοῦ Θεοῦ μείζων ἐστίν· ὅτι αὕτη ἐστὶν ἡ μαρτυρία τοῦ Θεοῦ ἣν μεμαρτύρηκε περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ.

9 Si testimonium hominum accipimus, testimonium Dei maius est: nam hoc est testimonium Dei quod testificatus est de Filio suo.

9 *Si testimonium hominũ accipimus, testimonium Dei maius est: quoniam hoc est testimonium Dei quod maius est: quoniã testificatus est de Filio suo.*

Ὁ πιστεύων εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἔχει τὴν μαρτυρίαν ἐν ἑαυτῷ· ὁ μὴ πιστεύων τῷ Θεῷ, ψεύστην πεποίηκεν αὐτόν, ὅτι οὐ πεπίστευκεν εἰς τὴν μαρτυρίαν ἣν μεμαρτύρηκεν ὁ Θεὸς περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ.

10 Qui credit in Filium Dei, habet testimonium in seipso: qui non credit Deo, mendacem cũ fecit, quia non credidit testimonio quod testificatus est Deus de Filio suo.

10 *Qui credit in Filium Dei, habet testimonium Dei in se. Qui non credit Filio, mendacem facit eum, quia non credit in testimonium quod testificatus est De⁹ de Filio suo.*

Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ μαρτυρία, ὅτι ζωὴν αἰώνιον ἔδωκεν ἡμῖν ὁ Θεός· καὶ αὕτη ἡ ζωὴ ἐν τῷ υἱῷ αὐτοῦ ἐστιν.

11 Est autem hoc testimonium, *nempe* quòd vitam æternam dedit nobis Deus: & hæc vita in Filio eius est.

11 *Et hoc est testimonium, quoniam uitam æternã dedit nobis Deus: & hæc uita in Filio eius est.*

Ὁ ἔχων τὸν υἱόν, ἔχει τὴν ζωήν· ὁ μὴ ἔχων τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὴν ζωὴν οὐκ ἔχει.

12 Qui habet Filium, habet vitam: qui nõ habet Filium Dei, vitam non habet.

12 *Qui habet Filium, habet uitam: qui non habet Filium Dei, uitam non habet.*

Ταῦτα ἔγραψα ὑμῖν τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ· ἵνα εἰδῆτε ὅτι ζωὴν ἔχετε αἰώνιον, καὶ ἵνα πιστεύητε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ.

13 Hæc scripsi vobis qui creditis in nomen Filii Dei: vt sciatis vos vitam æternam habere, & vt credatis in nomẽ Filii Dei.

13 *Hæc scripsi uobis, ut sciatis quoniã uitam habetis æternam qui creditis in nomine Filij Dei.*

Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ παῤῥησία ἣν ἔχομεν πρὸς αὐτόν, ὅτι ἐάν τι αἰτώμεθα κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ, ἀκούει ἡμῶν.

Suprà,3.d.22

14 Et hæc est fiducia quam apud Deum habemus, ipsum, siquid petierimus secundum voluntatem eius, nos audire.

14 *Et hæc est fiducia quã habemus ad eum, quia quodcunque petierimus secundum uoluntatem eius, audit nos.*

Καὶ ἐὰν οἴδαμεν ὅτι ἀκούει ἡμῶν, ὃ ἂν αἰτώμεθα, οἴδαμεν ὅτι ἔχομεν τὰ αἰτήματα ἃ ᾐτήκαμεν παρ' αὐτοῦ.

15 Quòd si scimus eum audire nos, quicquid petierimus, scim⁹ nos habere petitiones quas ab eo petiimus.

15 *Et si scimus quia audit nos, quicquid petierimus, scimus quoniã habemus petitiones quas postulauimus ab eo.*

Ἐάν τις ἴδῃ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἁμαρτάνοντα ἁμαρτίαν μὴ πρὸς θάνατον, αἰτήσει, καὶ δώσει αὐτῷ ζωήν, τοῖς ἁμαρτάνουσι μὴ πρὸς θάνατον. ἔστιν ἁμαρτία πρὸς θάνατον· οὐ περὶ ἐκείνης λέγω ἵνα ἐρωτήσῃ.

16 Siquis viderit fratrem suum peccare peccato *quod* non *est* ad mortem, petet, & dabit ei vitã: peccantibus *dico* nõ ad mortẽ. Est peccatum ad mortem: non pro illo dico vt roget.

16 *Qui scit fratrem suũ peccare peccatum non ad mortem, petet, & dabit ei uitam, peccantibus non ad mortem. Est peccatũ ad mortem: non pro illo dico ut roget quis.*

8 Et hi tres in vnum consentiunt, καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἕν εἰσιν. Complutensis editio hæc non legit hoc in loco: quæ tamen mihi videntur prorsus retinenda, vt intelligamus hæc omnia testimonia penitus consentire.

9 Si testimonium, &c. εἰ τὴν μαρτυρίαν, &c. Argumentũ à comparatis sumptũ. Refertur autem hoc ad versiculum septimum. Nam hoc est testimonium, &c. ὅτι αὕτη ἐστὶν ἡ μαρτυρία, &c. Meritò (inquit Apostolus) ita colligo: nam illud testimonium quod dixi in cælo perhiberi, à Deo manat, Filium suum ornante.

10 Qui credit, &c. ὁ πιστεύων, &c. Sicut superior versiculus cum septimo, ita iste cum octauo cohæret. Trium, inquit, illorum testimonium quod dixi in terra esse, vnum est testimonium quod penes se atque adeo intus habet vnusquisque qui credit: itaque mutuò inter se consentiunt cæli & terræ testes.

11 Est autem hoc, &c. καὶ αὕτη ἐστίν, &c. Tandem explicat hoc testimonium quod & Deus è cælo & fidelibus sua conscientia à Spiritu sancto edocta, iustificata, & sanctificata, dictat, nempe datam esse nobis vitam æternam à Deo in Filio suo.

13 In nomen, &c. εἰς τὸ ὄνομα. Vide suprà, 3.d.23.

16 Peccato, ἁμαρτίαν. Si volẽt Sophistæ venialia quæ vocant peccata à mortalibus ex hoc loco distinguere, simul concedant oportet, extra omnem veniæ spem esse quotquot mortali peccato sunt obnoxii, quum pro illis preces concipi nolit Apostolus. Id verò quum nimium sit absurdum, consequitur eam doctrinam & falsam & ineptam esse. Res igitur ita se habet: Peccata omnia hactenus paria sunt vt vel minima minimi peccati cogitatio mortem æternam millies mereatur. quod ita esse non modò ex innumerabilibus Scripturæ locis appa-

ret, sed ipsa etiã tum diuinæ naturæ tum peccati cõsideratio apertè cõuincit. Dei infinitam maiestatem quomodo tandem violabis quin infinitæ pœnæ sis obstrictus? Dei infinita illa puritas quomodo tandem vel minimã in peccatore labeculam ferret? Peccata sanè alia aliis sunt grauiora: sed fallitur qui coram Deo vllum esse existimat quod æternæ iræ pondus secum non trahat. Hoc qui non cogitant, Deum illum verum non cogitant, sed idolum imaginantur quod illos eludit. Hinc fit vt illis persuaderi non possit originalis peccati grauitas, vtpote quam ipsi velint leuicula aquæ aspersione ablui, ex opere operato, quod aiũt. Hinc inuectæ satisfactiones, quasi Deus puerulorum instar, pomis ac nucibus placari possit. Hinc videntur crudeles qui totam hominis non regenerati naturam iam inde à primo conceptu ream æternæ mortis peragunt: crudeles qui pro minimis (vt vocant) peccatis commouentur: quum potius mirari oportuerit tantam esse Dei bonitatem vt vel ob vnum vnius peccatum, totum orbem terrarum funditus millies nõ perdiderit. Misericors est, fateor: (imò ipsa clementia, bonitas, misericordia: alioquin quid nobis fieret?) sed quisquis putat Deũ ita esse misericordem vt possit venialiter (vt aiunt) offendi, ita inquam esse misericordem vt iustitiæ suæ ad vltimum vsque quadrantem satisfieri nolit, idolum amplectitur pro Deo. Patet, fateor, nobis ad Dei gratiã aditus siquando peccauimus, sed per Christum. Huius sanguinem & plenam satisfactionem, plenam iustitiam, plenam sanctitatem, plenam obedientiam qui nõ attulerit, frustra veniam sperarit. Vbi igitur misericordia, dices? Respice te, miser: tum intelliges quomodo summè seuerus & summè misericors sit Deus. Quòd nonnisi pleno sacrificio placatur, nonnisi plena obediẽtia delectatur, in eo verè diuinam naturam agnoscis, ab omni impuritate summè (sicuti par est) abhorrentem: quòd tibi Christus & tu Christo ab æterno destinatus, quòd gratis vocatus, gratis donatus fide, gratis illa Christi vnigeniti Filii puritate imputata, pro puro: gratis vnica illius oblatione imputata, pro expiato: gratis imputata illius iustitia, pro iusto sis habitus. gratis demũ illi insitus, mortificatus quidẽ peccato, iustitiæ verò sis viuificatus: quòd denique peccata suapte natura lethalia non modò tibi non noceant, sed etiam tuo commodo cedant: in his planè stupidus es si summam, immensam, infinitam, incomprehensibilem Dei bonitatem non agnoscis. Ergo sic statuamus, omnia per se lethalia esse peccata, adeo quidem vt nonnisi vnius Christi pretiosa oblatione elui possint, elui autem in iis omnibus qui per fidem Christum apprehendunt. Ex hoc consequitur, nulla electis mortalia, nulla reprobis venialia esse peccata: ac proinde pro reproborum peccatis minimè cõcipiendas esse preces. At quomodo reprobos ab electis dignoscam? Videamus quàm consideratè & circunspectè nobis sit agendum. Multa sunt peccata electis & reprobis communia: imo verò (si vnum duntaxat excipias) nullum est cui non sint vtrique, quamuis non simili ratione, obnoxii. Ex his igitur non vult iudicium fieri Apostolus, sed monet in genere vt pro quouis fratre solicitè rogemus. Nostrum hoc officium est: Deo arcana sua relinquamus. Sed additur exceptio, ex qua intelligimus aliquod esse peccati genus ita lethiferum vt sine vlla veniæ spe mors æterna illud cõsequatur: illud videlicet quod in Spiritum sanctum committitur, quod neque in præsenti neque in futuro seculo remittatur. At quodnam illud est? Hic verò nõ pigebit (quod multis locis feci) doctissimi interpretis sententiam, plenam & doctrinæ & consolationis, paulo plenius explicare. Primùm igitur hoc statuamus, Spiritus sancti nomine non intelligi singulariter ipsam Spiritus personam. Neque enim maior est Spiritus sancti dignitas quàm vel Patris vel Filii: quum in Deo nihil impar aut inæquale concipi debeat, neque etiam offendi vna Trinitatis persona possit, quin peccati iniuria in diuinitatem ipsam redundet. Quid igitur? nempe quia Spiritus sanctus is est qui peculiariter nos illuminat, & in veritatis lucem introducit, is est qui & Patrem & Filium & seipsum nobis patefacit: ideo qui ab eo hactenus illuminatus est vt Dei veritatem ignorare ne si velit quidem, possit, & tamen destinata malitia sciens ac prudens Deo ipsi bellum indicit, is in Spiritum sanctum peccare dicitur: pro quo preces concipi nõ oporteat. Exempli causa: Diabolus à Dei conditoris virtute (quæ Spiritus sanctus est) hoc adeptus vt insigni quadam intelligendi facultate præditus esset, Iesum nouit verum illum esse Messiam, à quo tandem etiam sit iudicandus. Id enim ipse passim in Euangelio non dicit modò, sed etiam vociferatur: & in iis locis in quibus solebat miseros homines suis oraculis eludere, sæpe hoc est conquestus: vt passim apud idoneos scriptores legitur. Nouit etiam fideles Dei seruos, vt testatur Act.16.d.17, & 19.c.15: & tamẽ à condito mundo non destitit Dei maiestatem & regnum totis viribus sciens ac prudens oppugnare. In hominibus diuersum est nonnihil. Nam in iis magna semper est cæcitas, sed ita tamen vt in iis de quibus hic agimus improbitas supra cæcitatem emineat. Exempli causa: sumantur illi ipsi aduersum quos Dominus de hoc peccati genere disseruit, Matth.12. Mar.3, & Luc.12. illi certè Christum norant ~~non modò~~ esse à Deo, vt Ioh.3.a.2, ~~sed etiam quis esset, Ioh.7.d.28 & tamen~~ (quod illis exprobrat Stephanus Act.7.f.51) non desinebant scientes ac prudẽtes, repugnante conscientia, operibus illius diuinis detrahere, insidiari, veritatem obscurare, donec illũ ex proditore mercati, per inuidiam subornatis testibus, reluctante ipso iudice, crucifixum, corruptis pecunia militibus non resurrexisse mentirentur. De certis hominibus loquor, quorum nomina non edit Scriptura. nam multos ex illis alia simpliciore ignorantia peccasse ostendit ipsorum conuersio, Act.3.c.17, & 1. Tim 1.c.13. Hic igitur tanquam in speculo licet horrendam huius peccati veluti faciem spectare, quod tamen rursum per partes explicabimus, vt in re tanti momenti securæ sint sanctorum conscientiæ. Ex his igitur quæ posuimus, ista consequuntur: Primùm, in eos solos cadere hoc peccatum quibus Spiritus sancti lux ita affulserit vt bonum Dei donum gustarint, sicut diximus Hebr.6. Ideo condonata est Paulo blasphemia, 1.Tim.1.c.13. Deinde, non secundam sed primam Tabulam directè respicere hoc peccatum: quamobrem etiam blasphemia in Spiritum sanctum vocatur. Tertiò, non esse particularem lapsum aduersus primam Tabulam, cuiusmodi sunt etiam, dubitatio aliqua de Deo, de veritate Scripturæ, de Christo, déque aliis ad Dei cultum propriè pertinentibus. Supersunt enim eorum vitiorum semina etiam in regeneratis: adeo vt interdum horrificos fructus edant in ipso tẽtationis æstu: sicut in Iobo, in Mose, Aarone, in Dauide denique, qui tam erat secundum cor Domini, vt ex Psalmo 73, & 116.b.11, liquidò apparet. Quartò, peccatum hoc vniuersalem esse apostasiam, id est defectionem à Deo, qua Dei ipsius maiestas ex certa ac destinata malitia petitur, cuiusmodi in illis exemplis apparet quæ citauimus. Itaque Petri abnegatio non fuit peccatum in Spiritum sanctum. quamuis enim ore negaret, & quidem cũ execratione, addo etiam, quamuis intus æstuaret ipsius conscientia, dum Christum ita abiectum cerneret, tamẽ non consentiebat mentis iudicium cum lingua: sed hoc expressit partim illa præcipitatio quæ Petro erat veluti familiaris in vtranque partem: (vt solent vitia sub virtutis specie blandiri) partim verò periculi circunstantis horror. Interim tamen Spiritus ille ex quo didicerat Christum esse Filium Dei viui, & ita quidem vt (sicuti paulo pòst patefecit) nihil haberet præceptore suo charius: is (inquam) Spiritus in corde manẽs, linguam reprehendebat: fides illa pro qua rogarat Dominus vt non deficeret, intus æstuabat. Alioquin sese adiunxisset Iudæis, & sese ab illo diu deceptum conquestus foret, denique se ostendisset non Petrum, sed Simonem illum esse Ionæ filium: quum econtrario flens sese foras præripuerit, & nulli magis quàm sibi hoc facinus displicuisse, re ipsa sit omnibus modis testatus. Neque verò hæc à me dicuntur vt Petri peccatum eleuem, quod sanè mortem æternam mille modis merebatur: sed vt siqui, Petri exemplo, ex infirmitate peccarint, (nihil autẽ vi-

detur, vno excepto Spiritus sancti peccato, grauius committi à quoquam posse) animum tamen non abiiciant, sed aliquem sibi ad salutem aditum relictum norint: si modò Petri fidem ac resipiscentiam imitetur. Quintò, nullos electos huic peccato esse obnoxios. Quum enim nunquam remittatur, non possit autem irritum esse Dei consilium, efficitur ita prospicere Dei gratiam electis suis vt nunquam eousque illos deserat vt in id præcipitium abripiantur. Itaque quisquis certum electionis testimonium in sese sentit, (dictum est autem suprà de tribus testibus quos in sese habent quicunque verè credunt) non est quòd vnquam desperet. Interim verò nũ hoc prætextu sese ad quiduis audendum accedet! Minimè verò id facturus est quicunque Dei Spiritum habet, sed magis ac magis nitetur bonis operibus in semetipso vocationem & electionem suam confirmare, sicuti Petrus monet: quòd si in certamine vulnus aliquod acceperit, tamen non despondebit animum, neque cum aduersario fœdus feriet: sed suiipsius ita eum pudebit, vt virtutis illius conscius quam à Domino accepit, eo alacrius in hostem feratur. Sextò, hoc peccatũ non extare necessariò in omnibus reprobis, quum vel ipsum solum peccatũ originis illis meritò condemnandis sufficiat. Omnia enim (vt antè dixi) peccata reprobis lethalia sunt: ipsaque adeo natura illos reddit æternæ iræ Dei obnoxios: sicuti è cõtrario, in electis omnia, sine vlla prorsus exceptione, per Christi sanguinem eluuntur. Vacant enim eo quod vnũ est insanabile, vt modò dixi. Septimò, quũ vera resipiscentia maneat à Dei Spiritu, Spiritum autem Dei in vno Christo per fidem gratis apprehenso nanciscamur, nunquam posse resipiscere qui in Spiritum sanctum peccarint, ac proinde nunquam remitti hoc peccatũ. Nam si resipiscerent, certè veniam consequerentur: quum Deus eum qui seriò resipiscit, non magis possit quàm Spiritum suum despicere. Non est ergo causa cur accusetur Deus tanquam crudelis quòd peccatum hoc non remittat: sed (vt reliquas rationes prætercam) profani sunt qui à Deo petunt vt tam execrandum scelus etiam non resipiscentibus condonet. Postremo hoc quoque adiicimus, quũ id peccatum magis intus lateat quàm foris se prodat, nihil æquè nobis cauendum atque hoc vnum, ne de quoquam temere hac in parte iudicemus. Olim quidem quum eximia illa Spiritus sancti dona quibus constitui nascentem Ecclesiam oportuit, in nonnullis vigerent, peculiaris quædam reuelatio videtur id patefecisse: sed rarò tamen, vt Galat. 5.b.11, & 2. Tim. 4.c.14: quum ipsi Simoni Mago non omnis spes præripiatur, Act. 8.d.21, & 22. Nunc verò multo etiam quàm antea considerãtius est nobis incedendum. Vitia quidem ipsa acerrimè damnanda sunt: peccatores verò pro ingenii & ipsa peccatorum circunstantia tractandi. Quo propius videbitur ab extremo periculo quispiam abesse, eo magis solicitè conemur omnibus modis illum in viam reuocare, ac præsertim precibus illum Domino commendemus. Siquem tamen Dominus tanquam digito nobis commonstrarit ad mortem peccare, (quod tamen sibi plerunque integrum seruare consueuit) quid nobis faciẽdum sit, apertè docet Apostolus, & significauit etiam Dominus Samueli cum graui reprehensione, 1. Sam. 16.a.1. Petet, αἰτήσει. Præcisum dicendi genus. Perinde enim est acsi diceret, Petet à Domino vt illi condonet: qui rogatus dabit illi vitã. Neque enim nisi coacta interpretatione verbum δώσει potest ad alium quàm ad ipsum Deum referri. Deinde notandum est quòd non dixit, Dabit ei veniam, sed Dabit ei vitã. Ita enim intelligimus, quòd peccatum aliquod non sit mortiferum, id non ex ipsa peccati natura (alioqui enim admodum impropriè loquutus esset Apostolus) sed ex Domini benignitate proficisci qui dare vitam dicitur quum gratis remittit peccata quæ mortem per se adferunt. Stipendium enim peccati, mors: donum autem Dei, vita æterna per Christum, Rom. 6.d.23.

Matth. 12.c.31 marci 3.d.29

Πᾶσα ἀδικία ἁμαρτία ἐστί· καὶ ἔστιν ἁμαρτία οὐ πρὸς θάνατον.

17 ‖Omnis iniquitas peccatum est: *sed est peccatum *quod* non *est* ad mortem.

17 *Omnis iniquitas peccatum est: & est peccatum ad mortem.*

Οἴδαμεν ὅτι πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὐχ ἁμαρτάνει· ἀλλ' ὁ γεννηθεὶς ἐκ τοῦ Θεοῦ, τηρεῖ ἑαυτὸν, καὶ ὁ πονηρὸς οὐχ ἅπτεται αὐτοῦ.

18 Scimus quòd quisquis natus est ex Deo, non peccat: sed qui genit⁹ est ex Deo, cõseruat seipsum, & Malus ille non tangit eum.

18 *Scimus quia omnis qui natus est ex Deo, non peccat: sed generatio Dei conseruat eum, & Malignus non tangit eum.*

Οἴδαμεν ὅτι ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐσμεν, καὶ ὁ κόσμος ὅλος ἐν τῷ πονηρῷ κεῖται.

19 Scimus nos ex Deo esse, & mũdũ totum in malo iacere.

19 *Scimus quoniam ex Deo sumus, & mũdus totus in maligno positus est.*

Luc. 24.g.45

Οἴδαμεν δὲ ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἥκει, καὶ δέδωκεν ἡμῖν διάνοιαν ἵνα γινώσκωμεν τὸν ἀληθινόν, καὶ ἐσμὲν ἐν τῷ ἀληθινῷ, ἐν τῷ υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ.

20 Sed scimus Filium Dei venisse, & ‖dedisse nobis mentẽ vt cognoscamus illum qui verax est: & sumus in veracè illo, *id est* in Filio eius Iesu Christo.

20 *Et scimus quoniam Filius Dei venit: & dedit nobis sensum, vt cognoscamus verum Deum, & simus in vero Filio eius.*

17 Sed est, καὶ ἔστι. Καὶ pro ἀλλὰ, vt aliquoties in hac epistola annotauimus. Vide annotationem superiorem.

18 Non peccat, οὐχ ἁμαρτάνει. Non peccat videlicet ad mortem, ac proinde pro eo rogandum est. Conseruat seipsum, τηρεῖ ἑαυτὸν. Id est cauet sibi à peccato. Neque enim vtitur verbo σώζει sed τηρεῖ, quæ non minus differunt apud Græcos quàm apud Gallos *se garder* & *se sauuer*. Inepti sunt igitur ac etiam ridiculi qui hũc locum citant quasi à libero arbitrio & bonis operibus salus, vt à causa, pendeat. Sed demus scriptum esse σώζει, (quia sic loquitur Paulus 1. Tim. 4.d.16) dico Seruare seipsum, & purificare seipsum, esse prorsus coniuncta, vt suprà, 3.a.3. Purificare autem seipsum dicitur qui Deum & fratrem diligit. At Deũ diligimus & fratres quia Deus prior nos dilexit, suprà, 4.d.19. Iustificati sunt autem in quibus Deus amorem suum patefecit in Christo. Ergo ista purificatio iustificatum sequitur, non autem præcedit iustificandum: estque hæc sanctificatio non causa salutis, sed iter quod sequuntur qui iam ex morte translati sunt advitam, suprà, 3.c.14. Agimus tamen, fateor, sed quia filii sumus: agimus, inquam, non naturali arbitrio quod aduiuet Gratia: sed arbitrio quod gratia ex peccati corruptione, cui totum seruiebat, manumissum, cœpit ex malo bonũ facere, ac quotidie magis ac magis perficit. Non tangit, οὐχ ἅπτεται. Non tangit videlicet vulnere lethali. intus enim per fidem habet eum qui Mũdum, Mortem, Peccatum Satanam vicit.

19 Mundum totũ in malo iacere, ὁ κόσμος ὅλος ἐν τῷ πονηρῷ κεῖται. Id est omnes homines in genere, quales sunt in sese, iacere in malo veluti sepultos. Nisi ἐν τῷ πονηρῷ interpretemur, Penes Malum, id est in Satanæ potestate positum esse, vti paulo antè τὸν πονηρὸν illum vocauit, addito articulo.

οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς Θεὸς, καὶ ἡ ζωὴ αἰώνιος.

hic est verus Deus, & vita æterna.

Hic est uerus Deus, & uita æterna.

Τεκνία, φυλάξατε ἑαυτοὺς ἀπὸ τῶν εἰδώλων. ἀμήν.

21 Filioli, cauete vobis ab idolis. Amen.

21 *Filioli, custodite uos à simulacris. Amen.*

20 Hic, οὗτος. Postulat pronominis istius propria significatio vt ad Christum hoc referatur. Deinde peculiare vbique est Iohanni per vitam æternam Christum significare μετωνυμικῶς. Continet igitur etiam hic locus expressum diuinitatis Christi testimonium.

21 Ab idolis, ἀπὸ τῶν εἰδώλων. Id est à simulacris, vt Vetus interpres & Erasmus rectè conuerterunt, vt ipsis etiã pueris in Græca lingua vel minimũ versatis abundè notũ est. Non desunt tamen etiamnum hodie qui idolorum nomine ea duntaxat simulacra significari putent quæ Pagani suis fictitiis diis statuerũt: quasi verò simulacra quæ nonnulli hodie tam pertinaciter defendunt, non ea etiam ratione magis sint execranda quòd Dei nomen & sanctorum honorem multo manifestius polluant: quasi denique non & ipsi fictitios suos sanctos habeant. Sed age, quando ipsis semel decretum est reiicere quicquid à nobis dicitur, audiant saltem Hieronymum, cui se tantum tribuere gloriantur. Is enim Epiphanii illius acerrimi hæreticorum hostis epistolam ad Iohannem episcopum Hierosolymitanum scriptam tanti fecit vt è Græco etiam in Latinum conuerterit: in qua hæc scripta sunt totidem verbis, Quum venissem ad villam quæ Anablatha dicitur, vidissémque ibi præteriens lucernam ardentem, & interrogassem quis locus esset, didicissémque esse Ecclesiam, & intrassem vt orarem: inueni ibi velum pendens in foribus eius Ecclesiæ, tinctum atque depictum, habens imaginem QVASI CHRISTI VEL SANCTI CVIVSDAM, non enim satis memini cuius imago fuerit. Quum ergo hoc vidissem IN ECCLESIA CHRISTI, CONTRA AVTHORITATEM SCRIPTVRARVM, hominis pendere imaginẽ, scidi illud, & magis dedi consilium custodibus eiusdem loci vt pauperem mortuum eo obuoluerent, & efferrent. Et paulo pòst addit, Precor vt iubeas presbyteros eiusdem loci deinceps præcipere, in Ecclesia Christi istiusmodi vela, quæ contra religionem nostram veniunt, non appendi. Hæc scripsit Epiphanius, ita comprobauit Hieronymus. Citatur authoritas Scripturarum, profertur consuetudo Ecclesiæ. Quo igitur iure hæretici illi appellentur qui cum Iohanne monent cauendum à simulacris?

Epistola Iohannis secunda.

Ἐπιστολὴ Ἰωάννου δευτέρα.

NOVA INTERPR. VETVS.

Ὁ πρεσβύτερος ἐκλεκτῇ κυρίᾳ, καὶ τοῖς τέκνοις αὐτῆς, οὓς ἐγὼ ἀγαπῶ ἐν ἀληθείᾳ, καὶ οὐκ ἐγὼ μόνος, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ ἐγνωκότες τὴν ἀλήθειαν.

1 Presbyter *electæ dominæ, & liberis eius, *quos ego verè diligo nec ego solus, sed & omnes qui norunt veritatem:

1 *Senior electæ dominæ, & natis eius quos ego diligo in ueritate & non ego solus, sed & omnes qui cognouerunt ueritatem:*

1 Presbyter, ὁ πρεσβύτερος. Vulg. & Eras. Senior. Ego officii nomen esse putarim. Est enim interdũ generalissimum hoc nomen, vt etiam Episcopi & Diaconi. Cur autem nomen suum non adscripserit nõ facilè dixerim: nisi quòd videtur hoc fuisse Iohanni familiare, cuius etiam prima epistola sit ἀνεπίγραφος. Sunt tamẽ qui putent hoc nomine alium quendam Iohãnem significari qui presbyter fuerit vulgò cognominatus, à quo etiã nonnulli editam Apocalypsin putant: vt narrat Eusebius Ecclesiasticæ historiæ lib. 3. cap. 39. Ego putarim familiarem esse epistolam ab Apostolo ipso Iohanne scriptam. Nam, quod ad doctrinã ipsam attinet, valde pia & sancta est, atque adeo cum superiore prorsus consentiens. Phrasis autem Hebraismis scatet, & germanum Iohannis stylum prorsus refert, quantum quidem possum iudicare. Electæ dominæ, ἐκλεκτῇ κυρίᾳ. Nonnulli Electæ nomen proprium esse volunt: quod non probo. Diceẽdum enim fuisset κυρίᾳ Ἐκλεκτῇ, dominæ Electæ. Alii hoc nomine volunt Ecclesiã Christianã in genere significari. Quibus repugnat primùm quòd hoc dicẽdi genus sit prorsus insuetatũ, deinde quòd in extremis duobus versiculis disertè pollicetur se ad eam & filios ipsius venturũ: additque filiorũ sororis salutem: quã & ipsam electam vocat. Puto igitur inscriptã esse epistolam præstanti alicui fœminæ, quales nonnullæ Ecclesias suis opibus passim sustentabant: & electam quidem illam vocari, id est נבחרה, eximiam, addita dominæ appellatione, ex Hebræorum more: apud quos etiam mulier גבירה præstãtis alicuius dignitatis ratione diciturquo modo & nos hodie in vernaculo sermone loquimur, vt Gen. 16.a.4. b.8, & c.9. sicut Lucas Theophilum, & Paulus Festum, κράτιστε, id est potentissimum vel præstantissimum, compellant. Neque enim ab eiusmodi honestis titulis Christiana religio abhorret, quatenus quidem iustum ac fas est. Perinde est igitur acsi scriptum esset, Eximiæ ac præstanti dignitate fœminæ. At enim cur nomen proprium non addidit? nempe satis inter se noti ac familiares erant: quamobrem etiam ne nomen quidem suum exprimendum putauit. Quos, οὓς. Hoc pertinet tum ad matrem tum ad liberos. Habita est autem ratio sententiæ

potius quàm verborum:perinde nimirum acsi præcessisset τῆς ψοῖς.Sic apud Græcos interdũ reperias τίκτειν φίλε. Item apud Anacreontem,βρέφος,φέροντα τόξον,vbi tamen Henricus Stephanus noster legendum notat βρέφος,φέρον δὲ τόξον. cui facilè assentior:quòd præcedat μὲν.Hebræis autem æquè familiare est relatiua ad sensum quàm ad verba ipsa referre. Verè,ἐν ἀληθείᾳ.Heb.באמת.Vulg.& Eras.ad verbum,In veritate. - Veritatem, τὴν ἀλήθειαν.Id est Christum,vel Euangelium. quæ phrasis sæpe ,apud Iohannem præsertim, occurrit: idem etiam eiusmodi vnius verbi geminatione gaudet:sicut singulis penè paginis licet obseruare tum in Euangelio tum in epistola superiore.

Διὰ τὴν ἀλήθειαν τὴν μένουσαν ἐν ἡμῖν, καὶ μεθ' ἡμῶν ἔσται εἰς τὸν αἰῶνα.

2 Propter veritatem quæ permanet in nobis ,& nobiscum erit in æternum.

2 *Propter ueritatē quæ permanet in nobis, & nobiscum erit in æternum.*

Ἔσται μεθ' ὑμῶν χάρις, ἔλεος, εἰρήνη παρὰ Θεοῦ πατρὸς, καὶ παρὰ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ πατρὸς, ἐν ἀληθείᾳ καὶ ἀγάπῃ.

3 Sit vobiscum gratia, misericordia,pax à Deo Patre, & à Domino Iesu Christo Filio Patris cum veritate & charitate.

3 *Sit uobiscum gratia, misericordia, pax à Deo patre, & à Christo Iesu Filio Patris in ueritate & charitate.*

Ἐχάρην λίαν ὅτι εὕρηκα ἐκ τῶν τέκνων σου περιπατοῦντας ἐν ἀληθείᾳ, καθὼς ἐντολὴν ἐλάβομεν παρὰ τοῦ πατρός.

4 Gauisus sum valde quòd inuenerim ex filiis tuis qui integrè incedant, sicut mandatum accepimus à Patre.

4 *Gauisus sum ualde quoniam inueni de filiis tuis ambulantes in ueritate, sicut mandatum accepimus à Patre.*

Καὶ νῦν ἐρωτῶ σε, κυρία, οὐχ ὡς ἐντολὴν γράφων σοι καινὴν, ἀλλὰ ἣν εἴχομεν ἀπ' ἀρχῆς, ἵνα ἀγαπῶμεν ἀλλήλους.

5 Et nunc rogo te,domina,non vt mandatum nouum scribēs tibi,sed quod habuimus à principio, vt diligamus alii alios.

5 *Et nunc rogo te, domina, non tanquam mandatum nouum scribens tibi, sed quod habuimus ab initio, ut diligamus alterutrum.*

Iohan.15.b.12

Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ ἀγάπη, ἵνα περιπατῶμεν κατὰ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ. αὕτη ἐστὶν ἡ ἐντολὴ, καθὼς ἠκούσατε ἀπ' ἀρχῆς, ἵνα ἐν αὐτῇ περιπατῆτε.

6 Hæc autem est charitas,vt incedamus secundum doctrinā eius. Hæc est doctrina, vt sicut audistis à principio,*ita* in eo ambuletis.

6 *Et hæc est charitas, ut ambulemus secundū mādata eius. Hoc est enim mandatum, ut quemadmodum audistis ab initio, in eo ambuletis.*

Ὅτι πολλοὶ πλάνοι εἰσῆλθον εἰς τὸν κόσμον, οἱ μὴ ὁμολογοῦντες Ἰησοῦν Χριστὸν ἐρχόμενον ἐν σαρκί. οὗτός ἐστιν ὁ πλάνος καὶ ὁ ἀντίχριστος.

7 Nam multi impostores ingressi sunt in mundum, qui nō confitentur Iesum Christum venisse in carne. Qui est eiusmodi,impostor est & Antichristus.

7 *Quoniam multi seductores exierunt in mundum, qui non confitentur Iesum Christum uenisse in carnem: hic est seductor & Antichristus.*

Βλέπετε ἑαυτοὺς, ἵνα μὴ ἀπολέσωμεν ἃ εἰργασάμεθα, ἀλλὰ μισθὸν πλήρη ἀπολάβωμεν.

8 Attendite vobisipsis,ne perdamus quæ operati sumus, sed vt mercedē plenā recipiamus.

8 *Videte uosmetipsos, ne perdatis quæ operati estis, sed ut mercedem plenam accipiatis.*

3 Sit vobiscum,ἔσται μεθ' ὑμῶν.Sic legit Vetus interpres,& ita etiam in Græcorum scholiorum contextu legitur.Fateor tamen Græcos codices habere ἔσται μεθ' ὑμῶν, erit vobiscum:sed nouum est certè hoc salutationis genus,& potuit etiam erroris occasionem librario præbere superior versiculus. Ponitur autem ἔσται pro ἔστω, ex Hebræorum more. Misericordia,ἔλεος.Vide 1.Tim.1.a.2. Cum veritate,ἐν ἀληθείᾳ. Id est,cum vera cognitione quam charitas comitetur.ἀλήθειαν igitur vocat quam Paulus sæpe ἐπίγνωσιν, id est agnitionem, appellat.

4 Integrè,ἐν ἀληθείᾳ.Vel ex veritate,id est prout veritas præscribit,sicut videmus explicare versu 6.

5 Scribens, γράφων Sic lego,consentientibus cũ Vetere interprete tribus codicibus vetustis,& Græcis etiam scholiis.Erasmus,Scribo,γράφω. A principio, ἀπ' ἀρχῆς.Vide 1.Iohan.2.a.7 & 8,vbi habetur hæc eadem sententia.

6 A principio, ἀπ' ἀρχῆς.Vide rursus 1.Ioh. 2.d.24,vbi hæc quoque scripta sunt . Cur autem hæc exscripsisset aliquis alius:nempe vt Iohannis nomen ementiretur. At quorsum hoc in tam breui epistolio, vnde nulla amplitudo nominis possit accedere,& vbi nihil est fanè quod pium ac sanctum non sit? Est autem traiectio particulæ ἵνα,quam rectè vitauit Vetus interpres,Græcis codicibus tribus consentientibus.Deinde ex Hebræorum more omissa est particula ὅπως,ita,in similitudinis ἀπόδοσι.

7 Nam, ὅτι.Non est hæc particula αἰτιολογικὴ propriè,sed occurrit tacitæ obiectioni:acsi diceret , Hoc autem non temere à vobis postulo.Nam multi impostores,&c.Vide 1.Iohan.2.d.22,& 4.a.3. Venisse,ἐρχόμενον. Sic rectè Vetus interpres. est enim hoc participium non modò τοῦ ἐνεστῶτος , sed etiam τοῦ παρατατικοῦ, qui quidem infinitis locis pro aoristo vsurpatur.Sic in proxima epistola,a.3,ἐρχομένων pro ἐλθόντων ponitur.Erasmus Venturum,ita videlicet vt ad futurum iudicium referatur. quam formulam dicendi non puto vsquam extare , quum potius dicatur venturus ἐν δόξῃ, id est cum gloria. Qui est eiusmodi,οὗτος.Hebr.זה,pro τοιοῦτος.Est autem in mutatione numeri aliqua etiā emphasis:acsi diceret,quicũq; hoc negat,is planè impostor est ac Antichristus.

8 Attendite, βλέπετε.Hebraice,השמרו,pro προσέχετε,circunspicite & considerate diligenter. Perdamus, ἀπολέσωμεν. Sic Paulus Gal.3.a.4.Quidam codices hæc legunt in secunda persona plurali,eadem manente sententia.

9 Nec manet

Πᾶς ὁ παραβαίνων, καὶ μὴ μένων ἐν τῇ διδαχῇ τοῦ Χριστοῦ, Θεὸν οὐκ ἔχει· ὁ μένων ἐν τῇ διδαχῇ τοῦ Χριστοῦ, οὗτος καὶ τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν ἔχει.

9 Quisquis trāsgreditur, nec manet in doctrina Christi,Deũ nō habet: qui manet in doctrina Christi, hic & Patrem & Filium habet.

9 *Omnis qui recedit, & non permanet in doctrina Christi, Deum non habet: qui permanet in doctrina, hic & Patrem & Filium habet.*

Εἴ τις ἔρχεται πρὸς ὑμᾶς, καὶ ταύτην τὴν διδαχὴν οὐ φέρει, μὴ λαμβάνετε αὐτὸν εἰς οἰκίαν, καὶ χαίρειν αὐτῷ μὴ λέγετε.

10 Siquis venit ad vos, & hanc doctrinam non adfert, ne recipite eum domum, nec Aue ei dicite.

10 *Siquis uenit ad uos, & hanc doctrinā nō adfert, nolite recipere eum in domū, nec Aue ei dixeritis.*

Rom.16.d.17

Ὁ γὰρ λέγων αὐτῷ χαίρειν, κοινωνεῖ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ τοῖς πονηροῖς.

11 Qui enim dicit illi Aue, communicat operibus eius malis.

11 *Qui enim dicit illi Aue, communicat operibus eius malignis.*

Πολλὰ ἔχων ὑμῖν γράφειν, οὐκ ἠβουλήθην διὰ χάρτου καὶ μέλανος· ἀλλὰ ἐλπίζω ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, καὶ στόμα πρὸς στόμα λαλῆσαι, ἵνα ἡ χαρὰ ἡμῶν ᾖ πεπληρωμένη.

12 Quum multa haberem vobis scribenda, nolui per chartā & atramentum: sed spero *me* venturum ad vos, & præsentem præsentibus loquuturum, vt gaudium nostrum sit completum.

12 *Plura habens uobis scribere, nolui per chartam & atramentum spero enim me futurum ad uos, & os ad os loqui: ut gaudium uestrum plenum sit.*

Ἀσπάζεταί σε τὰ τέκνα τῆς ἀδελφῆς σου τῆς ἐκλεκτῆς. ἀμήν.

13 Salutant te filii sororis tuæ electæ. Amen.

13 *Salutant te filij sororis tuæ electæ.*

9 Nec manet, καὶ μὴ μένων. Duo diuersæ constructionis verba cõiuncta, Hebræorũ more. Qui manet,ὁ μένων. Explicatio superioris dicti , ex contrarii collatione: quod dicendi genus singulis penè versiculis apud Iohannem recurrit.

12 Præsentem præsentibus,στόμα πρὸς στόμα.Vulg.ad verbum,Os ad os.Paulus 1.Cor. 13. d.12, πρόσωπον πρὸς πρόσωπον dixit,id est,vt Hebræi dicunt,פה אל פה.

13 Electæ,ἐκλεκτῆς.Id est eximiæ,vt diximus suprà,ver.1.

Epistola Iohannis tertia.

Ἐπιστολὴ Ἰωάννου τρίτη.

NOVA INTERPR. VETUS.

ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΣ Γαΐῳ τῷ ἀγαπητῷ, ὃν ἐγὼ ἀγαπῶ ἐν ἀληθείᾳ.

1 SENIOR Gaio dilecto, quem ego verè diligo.

1 *SENIOR Gaio charissimo, quem ego diligo in ueritate.*

Ἀγαπητὲ, περὶ πάντων εὔχομαί σε εὐοδοῦσθαι καὶ ὑγιαίνειν, καθὼς εὐοδοῦταί σου ἡ ψυχή.

2 Dilecte, in primis opto vt prosperè agas & valeas, sicut prosperè agit anima tua.

2 *Charissime, de omnibus orationem facio, prosperè te ingredi et ualere, sicut prosperè agit anima tua.*

Ἐχάρην γὰρ λίαν ἐρχομένων ἀδελφῶν, καὶ μαρτυρούντων σου τῇ ἀληθείᾳ, καθὼς σὺ ἐν ἀληθείᾳ περιπατεῖς.

3 Gauisus sum enim valde quum venissent fratres, & testimonio suo commendassent integritatem tuā,prout tu integrè incedis.

3 *Gauisus sum ualde uenientibus fratribus, et testimonium perhibentibus ueritati tuæ, sicut tu in ueritate ambulas.*

2 In primis, περὶ πάντων. Ad verbum, Supra omnia. Ponitur enim περὶ pro ὑπὲρ, vt in illo Homeri versu, ἀλλ' ὅδ' ἀνὴρ ἐθέλει περὶ πάντων ἔμμεναι ἄλλων. Sensus est igitur,Opto in primis vt sicut animo rectè habes,ita etiam prosperè agas & valeas.Erasmus,De omnibus opto vt prosperè agant & rectè valeant:omisso pronomine σε,& deprauata Apostoli sententia.Nam in hac quoque epistola nihil agnosco quod Iohanni Apostolo familiariter ad amicum scribenti non optimè conueniat. De verbo εὐοδοῦσθαι diximus 1.Cor.16.a.2.

3 Quum venissent, ἐρχομένων.id est ἐλθόντων,vt in superiore epistola, versu 7,ἐρχόμενον pro ἐλθόντα.

SSS.i.

Integritatem tuam, σοῦ τῇ ἀληθείᾳ, vel sinceritatem. Vulg. & Eras. Veritati tuæ. Ego malui planius. Certum enim est Veritatis nomine, Hebræorum more, significari interdum vitam integram, & (vt inquit ille) sceleris puram: sicut docuimus Iohan. 3. c. 21. Neque quisquam est ex Euāgelicis scriptoribus, qui Veritatis vocabulo æquè delectetur ac Iohannes, passim illud multiplici significatione inculcans: apud quem etiam hanc traiectionem pronominis sæpe obseruauimus.

4 Μειζοτέραν τούτων οὐκ ἔχω χαρὰν, ἵνα ἀκούω τὰ ἐμὰ τέκνα ἐν ἀληθείᾳ περιπατοῦντα.

4 Maius "istis gaudium non habeo, "quum *videlicet* audio filios meos integrè incedere.

4 *Maius his nō habeo gaudiū quàm ut audiā filios meos in ueritate ambulare.*

5 Ἀγαπητὲ, πιστὸν ποιεῖς ὃ ἐὰν ἐργάσῃ εἰς τοὺς ἀδελφοὺς καὶ εἰς τοὺς ξένους,

5 Dilecte, "fideliter agis quicquid facis erga fratres & "erga peregrinos,

5 *Charissime, fideliter facis quicquid operaris in fratres, & hoc in peregrinos,*

6 Οἳ ἐμαρτύρησάν σου τῇ ἀγάπῃ ἐνώπιον ἐκκλησίας· οὓς καλῶς ποιήσεις προπέμψας ἀξίως τοῦ Θεοῦ.

6 Qui testimonio suo cōmendarunt charitatem tuam in cōspectu Ecclesiæ: quos rectè facies "si prosequutus fueris "vt Deo dignum est.

6 *Qui testimonium reddiderunt charitati tuæ in conspectu Ecclesiæ: quos bene facies deducens dignè Deo.*

7 Ὑπὲρ γὰρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἐξῆλθον, μηδὲν λαμβάνοντες ἀπὸ τῶν ἐθνῶν.

7 Nam pro nomine eius profecti sunt, nihil accipientes à Gentibus.

7 *Pro nomine enim eius profecti sunt, nihil accipientes à Gentibus.*

8 Ἡμεῖς οὖν ὀφείλομεν ἀπολαμβάνειν τοὺς τοιούτους, ἵνα συνεργοὶ γινώμεθα τῇ ἀληθείᾳ.

8 Nos ergo debemus recipere huiusmodi, "vt administri simus veritati.

8 *Nos ergo debemus suscipere huiusmodi, ut cooperatores simus ueritatis.*

9 Ἔγραψα τῇ ἐκκλησίᾳ· ἀλλ᾽ ὁ φιλοπρωτεύων αὐτῶν Διοτρεφὴς οὐκ ἐπιδέχεται ἡμᾶς.

9 "Scripsi Ecclesiæ: sed qui primatum inter eos ambit Diotrephes, non recipit nos:

9 *Scripsissem forsitan Ecclesiæ: sed is qui amat primatum gerere in eis Diotrephes, non recipit nos.*

10 Διὰ τοῦτο, ἐὰν ἔλθω, ὑπομνήσω αὐτοῦ τὰ ἔργα ἃ ποιεῖ, λόγοις πονηροῖς φλυαρῶν ἡμᾶς· καὶ μὴ ἀρκούμενος ἐπὶ τούτοις, οὔτε αὐτὸς ἐπιδέχεται τοὺς ἀδελφοὺς, καὶ τοὺς βουλομένους κωλύει, καὶ ἐκ τῆς ἐκκλησίας ἐκβάλλει.

10 Propterea, si venero, suggeram ipsius facinora quæ facit, verbis improbis garriēs in nos: quique etiam his non contentus, neque ipse recipit fratres, & qui volunt *recipere* prohibet, & ex Ecclesia eiicit.

10 *Propter hoc, si uenero, commoneam eius opera quæ facit, uerbis malignis garriens in nos: & quasi non ei ista sufficiāt, neque ipse suscipit fratres, & eos qui suscipiūt, prohibet, & de Ecclesia eijcit.*

11 Ἀγαπητὲ, μὴ μιμοῦ τὸ κακὸν, ἀλλὰ τὸ ἀγαθόν. ὁ ἀγαθοποιῶν, ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστιν· ὁ δὲ κακοποιῶν, οὐχ ἑώρακε τὸν Θεόν.

11 Dilecte, ne imiteris quod malum est, sed quod bonū est: qui bene facit, ex Deo est: "qui autē malè facit, "nō vidit Deū.

11 *Charissime, noli imitari malū, sed quod bonū est. qui bene facit, ex Deo est: qui malè facit, non uidit Deum.*

12 Δημητρίῳ μεμαρτύρηται ὑπὸ πάντων, καὶ ὑπ᾽ αὐτῆς τῆς ἀληθείας· καὶ ἡμεῖς δὲ μαρτυροῦμεν· καὶ οἴδατε ὅτι ἡ μαρτυρία ἡμῶν ἀληθής ἐστι.

12 Demetrio testimonium redditum est ab omnibus, & ab ipsa veritate: sed & nos testimonium perhibemus: & nostis testimonium nostrum verū esse.

12 *Demetrio testimoniū redditur ab omnibus, et ab ipsa ueritate: sed & nos testimoniū perhibemus, & nosti quoniā testimonium nostrum uerum est.*

13 Πολλὰ εἶχον γράφειν, ἀλλ᾽ οὐ θέλω διὰ μέλανος καὶ καλάμου σοι γράψαι.

13 Multa possem scribere, sed nolo per atramentum & calamum tibi scribere.

13 *Multa habui tibi scribere, sed nolui per atramētū et calamū scribere tibi.*

4 Istis, τούτων. Istis videlicet gaudiis. Vtitur enim plurali numero, emphaseως causa, ex Hebræorum more. Sunt tamen qui legant ταύτης, isto. Quum *videlicet* audio, ἵνα ἀκούω. Vel hæc vna phrasis Iohanni Apostolo hanc epistolam vendicat. Est enim illi peculiare ἵνα vsurpare pro ὅτι, ex Hebræorum idiotismo, vt annotauimus Iohan. 15. b. 8, & 13. similiter etiam præcedente comparatiuo μείζονα. Item apud eundem, 16. a. 2, & d. 32. Vulg. & Eras. Quàm vt.

5 Fideliter agis, πιστὸν ποιεῖς. i. Agis vt fidelem decet. Altera interpretatio quam adfert Erasmus, quasi πιστὸν ποιεῖν significet totum reddere, siue in tuto collocare, certè est perabsurda. Erga peregrinos, εἰς τοὺς ξένους. Ad verbum, Erga hospites: sed illud planius est. Gaium enim commendat vt φιλόξενον, sine personarum respectu. Vetus interpres, καὶ τοῦτο εἰς τοὺς ξένους, idque erga peregrinos. Hoc enim addit magnum pondus sententiæ.

6 Si prosequut⁹ fueris, προπέμψας. Vulg. Deducēs. Eras. Si deduxeris. quod mihi nō videtur satis expressū. Commendat autem Gaio vel eos ipsos quos iam antè exceperat, rursum ad eum redeuntes ad procuranda Ecclesiæ negotia: vel alios quorum eadem erat conditio. Vt Deo dignum est, ἀξίως τοῦ Θεοῦ. Rectè omnino. Nam (inquit Dominus) qui vos excipit, me excipit. Vulg. & Eras. ad verbum, Dignè Deo.

8 Vt administri simus, &c. ἵνα συνεργοὶ, &c. i. Vt & ipsi aliquid cōferamus ad veritatis prædicationē.

9 Scripsi, ἔγραψα. Vulg. Scripsissem forsitan, ἔγραψα ἄν. In vno verò codice scriptum inuenimus ἔγραψά τι τῇ ἐκκλησίᾳ, scripsi nonnihil Ecclesiæ.

11 Qui autē malè facit, ὁ δὲ κακοποιῶν. Hæc est phrasis quam sæpe iam annotauimus passim apud Iohannem occurrere. Non vidit, οὐχ ἑώρακε. Id est non nouit.

14 Ἐλπίζω δὲ εὐθέως ἰδεῖν σε, καὶ στόμα πρὸς στόμα λαλήσομεν.

14 Spero autem fore vt statim te videam, & vt "coram loquamur.

14 *Spero autē protinus te uidere, & os ad os loquemur.*

15 Εἰρήνη σοι. ἀσπάζονταί σε οἱ φίλοι. Ἀσπάζου τοὺς φίλους κατ᾽ ὄνομα.

15 Pax tibi. Salutant te amici. Saluta amicos nominatim.

15 *Pax tibi. Salutant te amici. Saluta amicos nominatim.*

14 Coram, στόμα πρὸς στόμα. Vide superioris epistolæ versum decimumtertium.

Epistola catholica Iudæ Apostoli.

Ἰούδα τοῦ ἀποστόλου ἐπιστολὴ καθολική.

NOVA INTERPR. — VETVS.

1 ΙΟΥΔΑΣ Ἰησοῦ Χριστοῦ δοῦλος, ἀδελφὸς δὲ Ἰακώβου, τοῖς ἐν Θεῷ πατρὶ ἡγιασμένοις καὶ Ἰησοῦ Χριστῷ τετηρημένοις κλητοῖς·

1 IVDAS Iesu Christi seru⁹, "frater autem Iacobi, vocatis, "à Deo Patre "sanctificatis, & Iesu Christo "seruatis:

1 *IVDAS Iesu Christi seruus, frater autem Iacobi, ijs qui sunt in Deo Patre dilectis, et Christo Iesu conseruatis & uocatis:*

2 Ἔλεος ὑμῖν καὶ εἰρήνη καὶ ἀγάπη πληθυνθείη.

2 Misericordia vobis & pax & charitas multiplicetur.

2 *Misericordia uobis & pax & charitas adimpleatur.*

3 Ἀγαπητοὶ, πᾶσαν σπουδὴν ποιούμενος γράφειν ὑμῖν περὶ τῆς κοινῆς σωτηρίας, ἀνάγκην ἔσχον γράψαι ὑμῖν, παρακαλῶν ἐπαγωνίζεσθαι τῇ ἅπαξ παραδοθείσῃ τοῖς ἁγίοις πίστει.

3 Dilecti, "quum omne studiū adhibeam vt scribā ad vos "de communi salute, "necesse habui vobis scribere, "ad vos hortandos "vt decertetis pro fide quæ "semel tradita est sanctis.

3 *Charissimi, omnem solicitudinem faciens scribendi uobis de communi uestra salute, necesse habui scribere uobis, deprecans supercertare semel traditæ sanctis fidei.*

1 Frater autem Iacobi, ἀδελφὸς δὲ Ἰακώβου. Constat sic appellatum fuisse hunc Iudam, vt ab altero illo Iuda Iscariote distingueretur: idque non tantùm viuo illo proditore, vt passim in Euangelio: sed etiam illo iam sublato, vt Act. 1. c. 13: vel quia iam inualuerat consuetudo vt sic vocaretur: (sicut & ipsi Apostoli, nondum electo in locum proditoris Matthia, duodecim vocantur, 1. Cor. 15. a. 5) vel vt nomen illud, proditoris memoria infame factum, aliquo modo leniretur. Magis tamen in illam sententiam quàm in istam inclino. Sed & illud obseruandum est, quum Iacobi meminerit simpliciter, nullóque addito epitheto, omninò eum intelligi cuius nomen celeberrimum tum erat, inter Iudæos præsertim, illum videlicet Alphæi filium, qui & frater (id est cognatus) Domini dicitur: & in Hierosolymitana Ecclesia eminebat, vt apparet ex celebris illius synodi actione quæ descripta est Act. 15, itémque ex Act. 21. c. 18, contrà quàm tradiderunt veteres, qui tres fecerunt Iacobos. Neque verò, quanuis reliquis hinc & inde peregrinantibus ipse Hierosolymis maneret, idcirco Apostolus esse desinebat. Satis enim constat, ea tempestate solitos fuisse ex toto terrarum orbe in eam ciuitatem conuenire innumerabiles Iudæos, ac nonnullos etiam ex profanis gentibus religiosos homines, Act. 2. a. 5, & 8. e. 27, adeo vt omninò oportuerit aliquem illic ex Apostolis permanere, qui ex vna vrbe Iudæos per vniuersum orbem terrarum dispersos doceret. Nam illis etiam idcirco noster hic Iacobus epistolam suam inscripsit, idque nullo vsquam addito discriminis epitheto: quod tamen faciēdum fuisse videbatur, si plures tum erant Iacobi quorū insignis esset inter Apostolos authoritas. Quanquam de his quidem nolim ego cum quoquam contendere.
A Deo Patre, ἐν Θεῷ πατρί. Id est per Deum Patrem. Vulg. & Eras. In Deo Patre. Mihi viderūr magis vsitatum esse in Scriptura vt dicantur fideles à Deo Patre in Filio per Spiritum sanctum sanctificari. Sanctificatis, ἡγιασμένοις. Vulg. Dilectis. quæ loquutio mihi videtur inusitata, quum potius dicamur à Patre diligi in Filio. Itaque siue ἡγιασμένοις legas, siue ἠγαπημένοις, vt in duobus Græcis codicibus scriptum inuenimus, ἐν Θεῷ πατρί dictum erit pro ὑπὸ Θεοῦ πατρός. Seruatis, τετηρημένοις. Id est sepositis æterno Dei consilio, qui Christo traderentur custodiendi, vt Iohan. 17. b. 6, & c. 12, & d. 24. Est autem (fateor) vni huic epistolæ peculiaris hæc salutatio, si verba ipsa spectes: sed eximiæ consolationis plena, & quæ spiritum Apostolicum plenè testetur. Vulgata, Conseruatis.

3 Quum omne studium adhibeam, πᾶσαν σπουδὴν ποιούμενος. Vulgata, Omnem solicitudinem faciens,

barbarè. Eras. Tantum mihi studium fuit: eneruata Apostoli sententia, vt mox dicemus. De communi salute, περὶ τῆς κοινῆς σωτηρίας. Id est de iis quæ ad nostram omnium salutem spectant. Est enim in his verbis κοινωνία, quam Rhetores vocant, id est communicatio: veluti si dux aliquis suos milites, commilitones vocet, quæ res loquenti solet magnam beneuolentiam conciliare. Nolim igitur pronomen ὑμῶν, id est vestra, addere, (vt legit Vetus interpres) quanuis id quoque in vetustis duobus codicibus inuenerimus: sed mendosè (ni fallor) pro ἡμῶν, nostra, vt in aliis itidem vetustis duobus scriptum legimus. Necesse habui vobis scribere, ἀνάγκην ἔσχον, &c. Sic rectè conuertit Vetus interpres, pro quo tamen Erasmus substituit, Vt nō potuerim non scribere vobis: primùm repugnantibus Græcis, deinde eneruata Apostoli sententia, vt rectè obseruauit doctissimus interpres. Neque enim dicit se ad scribendum eò esse adductum quòd sedulò id facere soleat, sed potius, quū alioqui ad salutem illorum frequentibus literis procurandam sit propensus, sese nunc ipsa necessitate adductum vt ad eos scriberet. quam explicationem quum annotarit Erasmus, miror illum maluisse eam amplecti quæ à Græcis discedit, & multum detrahit de sententiæ pondere. Ad vos hortandos, παρακαλῶν. Vulg. Deprecās. Erasmus, Obsecrans. Neuter (vt opinor) satis commodè. Vt decertetis pro fide, ἐπαγωνίζεσθαι τῇ πίστει. Id est ἐπαμύνασθαι, vt pro viribus tueamini fidem. nam ἐπὶ hoc declarat. Vulg. Supercertare, barbarè. Erasmus, Vt vestris laboribus adiumēto sitis fidei: periphrasi minimè necessaria. Cæterùm Fidei appellatione suam doctrinam intelligi res ipsa satis ostendit, vt 1. Tim. 4. a. 1, & alibi sæpe. & quum certare ipsos iubet Apostolus, minimè intelligit vt gladiis & ensibus rem gerant, (neque enim magistratum qui tum impius erat, sed Ecclesiam alloquitur) sed vt sana doctrina & honestæ vitæ exemplis, ea denique panoplia quam Paulus describit Ephes. 6. c. 13, hæreticis obsistant. quanuis nisi suam hîc etiam operam ciuilis magistratus accommodet, minimè officium faciat, vt diximus 1. Tim. 2. a. 2. Erasmus in annotationibus τοῖς ἁγίοις refert ad ἐπαγωνίζεσθαι: acsi diceret Apostolus se scribere vt per fidem semel datam sint sanctis auxilio. quæ interpretatio mihi prorsus videtur coacta. Quanuis enim fide certandum sit, tamen apparet Apostolum potius hoc in loco declarare pro quo certare debeant, nempe pro sana doctrina. Semel, ἅπαξ. Magna est emphasis huius aduerbii, vt alibi sæpe annotauimus. Semel enim traditam esse doctrinam dicit quæ nunquam sit posthac immutanda, & qua semel amissa, non sit quòd aliunde salutem expectent.

Παρεισέδυσαν γάρ τινες ἄνθρωποι, οἱ πάλαι προγεγραμμένοι εἰς τοῦτο τὸ κρίμα, ἀσεβεῖς, τὴν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν χάριν μετατιθέντες εἰς ἀσέλγειαν, καὶ τὸν μόνον δεσπότην Θεὸν καὶ Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀρνούμενοι.	4 Nam subrepserunt quidam homines, prius iam olim descripti ad hanc damnationem, impii, qui Dei nostri gratiam transferunt ad lasciuiam, & solum illum herum Deum ac Dominum nostrum Iesum Christum negant.	4 *Subintroierunt enim quidā homines, qui olim præscripti sunt in hoc iudiciū, impii Dei nostri gratiā transferētes in luxuriā, et solum Dominatorē & Dominum nostrum Iesum Christum negantes.*	

4 Prius iam olim descripti ad hanc damnationem, οἱ πάλαι προγεγραμμένοι εἰς τοῦτο τὸ κρίμα. Vulgata, Qui olim præscripti sunt ad hoc iudicium. Eras. Qui prius descripti fuerunt ad hoc iudicium, neglecta particula πάλαι, quæ tamen minimè est otiosa. Cæterùm non dubium est quin hoc addiderit Apostolus vt aduersus apostasiæ offendiculum animos sanctorum confirmaret: quum videlicet intelligerent nihil hîc temere, sed æterno ac certo Dei consilio euenire. Nam ex eo consequitur istos nunquam fuisse ex sanctorum grege, licet pietatem ad tempus simularint: ac proinde causam non esse cur illorum defectione obstupescerēt sancti: imò verò potius quòd Deo gratias agerent, qui eos alio Spiritu donasset, & istorum simulatum animum patefecisset. deinde optimum istarum tentationum exitum fore, quum Dei consilio ac sapientia futurum sciant vt omnia ista Ecclesiæ commodo cedant. Hoc, inquam, est consilium Spiritus sancti hoc in loco, sicut & alibi sæpe, veluti Exodi 7. a. 3. item 2. Tim. 2. c. 19. item 1. Ioh. 2. c. 19 & 20. Sunt tamen qui ad nudam præscientiam hoc referant, quasi dicatur Deus hoc futurum cognouisse ab æterno: quod sanè verum est. sed si nuda hæc fuerit præscientia rerum futurarum, quam tandem consolationem inde concipiemus? Leue profectò ac frigidum erit hoc argumentum. Deinde etiam propius considerandum est quomodo loquatur Apostolus, vt illam interpretationem prorsus absurdam esse intelligamus. Qui descriptos esse dicit, num videtur inanem præscientiam statuere? Quorsum verò non tantùm descriptos, sed antè & quidem iam olim descriptos esse narrat? num vt æternam esse præscientiam Dei significet? Atqui nemo de hoc dubitare possit, ne Epicurus quidem. Quorsum igitur? Nempe vt ab æterno hæc esse decreta intelligamus: de quo semper dubitarunt qui ad hæc scrutanda Dei mysteria, non discipulorum, sed iudicum animum attulerunt. aduersum quos nominatim disserit Apostolus Rom. 9. d. 19 & 20. Sed & illud obseruandum est, non dixisse Apostolum, in illo æternorum Dei consiliorum libro descriptam, id est decretam ac sancitam esse illorum condemnationem, (quod tamen verum est) sed illos ad hanc damnationem esse descriptos, id est æterno Dei consilio huic damnationi destinatos: nempe vt sciamus hoc æternū Dei decretum non modò euentum rerum, (vt nonnulli volūt) sed ipsas in primis personas comprehendere. Æternum autem quum dico, non tempore duntaxat æternum intelligo: de qua re (vt antè dixi) nemo vnquam communi sensu præditus dubitauit: sed quod omnes causas ordine antegrediatur. Nam alioqui si peccatorum præscientia ordine causarum præcedit decretum, quid necesse erat Paulum illic ita assurgere, quum vno verbo posset omnia explicare? Vt alia planè absurda atque adeo impia omittam, quæ necessariò ex illa doctrina consequi pluribus exposuimus 1. Tim. 2. a. 4, & aliis locis. In summa, exitii causam nusquam alibi quàm in homine hærere vniuersa Scriptura declarat: æterno autem decreto Dei, quo gloriam suam patefacere certò & irreuocabiliter decreuit, tum in seruandis per misericordiam nonnullis, tum in damnandis iusto iudicio quoscunque libuerit, nihil neque tempore antiquius, neque ordine prius inuenio, neque inueniri posse dico quin Deus diuinitate sua spolietur. Solum illum herum Deum ac Dominum, &c. τὸν μόνον δεσπότην Θεὸν καὶ Κύριον, &c. Vnicus articulus omnibus epithetis istis communis, omnino ostendit Christum hîc vocari vnicum herum, Deum ac Dominum: quanuis Dei nomen non legerit Vetus interpres, & in duobus codicibus Græcis deesse cōpererim. Sed intolerabilis est planè hoc etiā loco Erasmus, vt aliis omnibus quibus Christi deitas manifestè asseritur, vt qui hunc locum sic interpretādo penitus peruerterit, Ac Deum qui solus est herus, ac Dominum nostrū Iesum, &c. perinde acsi scriptum esset καὶ τὸν Κύριον, vt Deus Pater à Domino Iesu distinguatur. Complurensis autē codex habet τὸν μόνον Θεὸν καὶ δεσπότην τὸν Κύριον, &c. i. solum illum Deum & herū Dominū nostrū, &c. quæ lectio melius etiam confirmat omnia hæc de Christo dici. Negant, ἀρνούμενοι. Hoc totidem verbis scriptum est 2. Pet. cap. 2, vt tota fere hæc epistola. Neque tamen idonea hæc causa est cur eam tanquam fictitiam repudiemus: quum passim etiā posteriores Prophetæ ex prioribus multa penè ad verbū describant: proinde nihil prohibet

nos arbitrari Iudam qui Petro superuixerit, ad eosdem illos nefarios homines graphicè describendos, ex Petri epistola descripsisse quæ appositissima videbantur.

Ὑπομνῆσαι δὲ ὑμᾶς βούλομαι, εἰδότας ὑμᾶς ἅπαξ τοῦτο, ὅτι ὁ Κύριος λαὸν ἐκ γῆς Αἰγύπτου σώσας, τὸ δεύτερον τοὺς μὴ πιστεύσαντας ἀπώλεσεν.	5 Volo autem vos istorum cōmonefacere, vt qui semel hoc sciatis, Dominū, quū populū ex AEgypto liberasset, rursus eos qui non credebant perdidisse.	5 *Cōmonere autē vos volo, scientes semel omnia, quoniā Iesus populum de terra AEgypti saluans, secundò eos qui non crediderunt, perdidit.*	Num. 14. f. 37
Ἀγγέλους τε τοὺς μὴ τηρήσαντας τὴν ἑαυτῶν ἀρχήν, ἀλλὰ ἀπολιπόντας τὸ ἴδιον οἰκητήριον, εἰς κρίσιν μεγάλης ἡμέρας, δεσμοῖς ἀϊδίοις ὑπὸ ζόφον τετήρηκεν.	6 Et Angelos qui non seruata sua origine reliquerunt suum domicilium, iudicio magni illius diei vinculis æternis sub caligine reseruasse.	6 *Angelos verò qui non seruauerūt suū principatū, sed dereliquerunt suū domiciliū, in iudiciū magni diei, vinculis æternis sub caligine reseruauit.*	2. Pet. 2. a. 4
Ὡς Σόδομα καὶ Γόμορρα, καὶ αἱ περὶ αὐτὰς πόλεις τὸν ὅμοιον τούτοις τρόπον ἐκπορνεύσασαι, καὶ ἀπελθοῦσαι ὀπίσω σαρκὸς ἑτέρας, πρόκεινται δεῖγμα, πυρὸς αἰωνίου δίκην ὑπέχουσαι.	7 Sicut Sodoma & Gomorrha & his finitimæ ciuitates, simili modo atque illæ scortatæ, & carnem alienam sectatæ, propositæ sunt exemplo, ignis æterni pœnam sustinentes.	7 *Sicut Sodoma & Gomorrha, & finitimæ ciuitates simili modo exfornicatæ, & abeūtes post carnē alteram, factæ sunt exemplum, ignis æterni pœnā sustinentes.*	Gen. 19. e. 24
Ὁμοίως μέντοι καὶ οὗτοι ἐνυπνιαζόμενοι, σάρκα μὲν μιαίνουσι, κυριότητα δὲ ἀθετοῦσι, δόξας δὲ βλασφημοῦσιν.	8 Similiter tamē & isti sopiti, carnem quidē polluūt, dominatum verò reiiciunt, & dignitates conuitiis incessunt.	8 *Similiter & hi carnē quidē maculant, dominationē autē aspernunt, maiestatē autē blasphemant.*	
Ὁ δὲ Μιχαὴλ ὁ ἀρχάγγελος ὅτε τῷ διαβόλῳ διακρινόμενος διελέγετο περὶ τοῦ Μωσέως σώματος, οὐκ ἐτόλμησε κρίσιν ἐπενεγκεῖν βλασφημίας, ἀλλ' εἶπεν, Ἐπιτιμήσαι σοι Κύριος.	9 At Michael archangelus, quum aduersus diabolū certās, disceptaret de corpore Mosis, non ausus est illi impingere notam maledicti, sed dixit, Increpet te Dominus.	9 *Quū Michael archangelus cū diabolo disputans altercaretur de Moysi corpore, nō est ausus iudiciū inferre blasphemiæ, sed dixit, Imperet tibi Dominus.*	
Οὗτοι δὲ ὅσα μὲν οὐκ οἴδασι βλασφημοῦσιν· ὅσα δὲ φυσικῶς, ὡς τὰ ἄλογα ζῶα, ἐπίστανται, ἐν τούτοις φθείρονται.	10 At isti, quæ non nouerunt, ea cōuitiis incessunt: quæ verò naturaliter, vt animātia rationis expertia, sciūt, in iis corrūpūtur.	10 *Hi autē, quæcūque quidē ignorāt, blasphemāt: quæcunque autē naturaliter, tanquā muta animalia, norunt, in his corrūpūtur.*	
Οὐαὶ αὐτοῖς· ὅτι τῇ ὁδῷ τοῦ Κάϊν ἐπορεύθησαν, καὶ τῇ πλάνῃ τοῦ Βαλαὰμ μισθοῦ ἐξεχύθησαν, καὶ τῇ ἀντιλογίᾳ τοῦ Κορὲ ἀπώλοντο.	11 Væ ipsis: nam viam Cain ingressi sunt, & deceptione mercedis, qua deceptus fuit Balaā, effusi sunt, & contradictione Core perierunt.	11 *Væ illis, quia in via Cain abierūt, & errore Balaā mercede effusi sunt, et in contradictione Core perierunt.*	Gen. 4. b. 8; Num. 22. d. 21; 2. Pet. 2. c. 15; Num. 16. a. 1

7 Simili modo atque illæ, τὸν ὅμοιον, &c. Id est, Sodomæ & Gomorrhæ vestigia sequutæ. Neque nos offendere debet numeri mutatio. vrbium enim nomine incolas comprehendit. Vulg. barbarè, Simili modo exfornicatæ: quāuis mihi videatur præpositionem ἐκ pro ἔξω accepisse, non admodum absurdè, ad præposteram scortationem significandam. Carnem alienam sectatæ, ἀπελθοῦσαι ὀπίσω σαρκὸς ἑτέρας. Sic adumbrat prodigiosas libidines, de quibus Paulus ad Rom. 1. d. 26. & 27. Vulg. Et abeuntes post carnem: seruato Hebraismo.

8 Tamen, μέντοι. Vulgata hanc particulam omisit. Eras. Sanè: non satis appositè. Sopiti, ἐνυπνιαζόμενοι. Id est, perinde stolidi & rationis expertes acsi altissimo veterno sensus omnes haberent sopitos. Hinc ille רוח תרדמה i. spiritus soporis, aut veterni potius, cuius fit mentio Esa. 29. c. 10, & alibi sæpe. Vetus interpres hoc non legit, aut certè prætermisit, quum in Græcis omnibus legatur. Erasmus, Delusos insomniis, non satis appositè interpretatur. Dominatum, κυριότητα. Maior est istius dicti emphasis quàm si dominos dixisset. Potest enim dominum suum, id est eum qui sit in magistratu, aspernari, qui tamen ipsum munus magistratus approbet: at isti ordinem ipsum à Deo constitutum conuitiis incessebant: vt hodie faciunt Anabaptistæ, Libertini, Dauidistæ, Academici, & cæteræ id genus pestes.

9 De corpore Mosis, περὶ τοῦ Μωσέως σώματος. Hoc exemplum proculdubio hausit Iudas vel ex aliquo libro qui nunc interciderit, vel ex traditione: vt illud quod refert de Ianne & Mambre Paulus 2. Tim. 3. b. 8. Itaque non magis ob eam causam potest hæc Iudæ epistola quàm illa Pauli repudiari, quum nihil hîc à veritate absonum narretur. Neque enim temere est quòd disertè commemoratur Dominus sepelisse Mosen, nec voluisse Israelitas intelligere vbinam esset eius sepulchrum: nempe ne illis contingeret quod nobis, qui ex Martyrum corporibus (demus enim illa esse Martyrum corpora) abominānda idola fecimus. Quid mirū est igitur Satanam contra laborasse vt in apertum proferretur, cui sese Michael archangelus Domini opposuerit? Et hunc quidē librum vnde hæc petierit Iudas, citat Origen. lib. περὶ ἀρχῶν 3. cap. 2, sub titulo Ascensionis Mosis. Qui verò ex hoc loco & aliquot aliis effici volunt, quod nunc extat verbum Dei scriptum, non sufficere decidendis religionis controuersiis, item qui sub traditionum nomine quæuis errorum portenta volunt in Ecclesiam inuehere: ii magis ineptè (ne dicam impiè) argumentantur quàm vt refutatione indigeant. Increpet, ἐπιτιμήσαι. Hæc eadem scripta sunt Zach. 3. a. 2, sed in visione quadam, in qua non Michael, sed Iehoua ipse ita loquitur.

11 Væ ipsis, οὐαὶ αὐτοῖς. Id est, maledictio ipsis imminet. Neque enim tam imprecatur, quàm prædicit quid illis impendeat.

11 Οὗτοί εἰσιν ἐν ταῖς ἀγάπαις ὑμῶν σπιλάδες, συνευωχούμενοι, ἀφόβως ἑαυτοὺς ποιμαίνοντες· νεφέλαι ἄνυδροι, ὑπὸ ἀνέμων περιφερόμεναι, δένδρα φθινοπωρινά, ἄκαρπα, δὶς ἀποθανόντα, ἐκριζωθέντα·

1 Pet.2.d.17

13 Κύματα ἄγρια θαλάσσης, ἐπαφρίζοντα τὰς ἑαυτῶν αἰσχύνας, ἀστέρες πλανῆται, οἷς ὁ ζόφος τοῦ σκότους εἰς τὸν αἰῶνα τετήρηται.

14 Προεφήτευσε δὲ καὶ τούτοις ἕβδομος ἀπὸ Ἀδὰμ Ἐνώχ, λέγων, Ἰδού, ἦλθε Κύριος ἐν μυριάσιν ἁγίαις αὐτοῦ,

15 Ποιῆσαι κρίσιν κατὰ πάντων, καὶ ἐξελέγξαι πάντας τοὺς ἀσεβεῖς αὐτῶν περὶ πάντων τῶν ἔργων ἀσεβείας αὐτῶν ὧν ἠσέβησαν, καὶ περὶ πάντων τῶν σκληρῶν ὧν ἐλάλησαν κατ' αὐτοῦ ἁμαρτωλοὶ ἀσεβεῖς.

16 Οὗτοί εἰσι γογγυσταί, μεμψίμοιροι, κατὰ τὰς ἐπιθυμίας αὐτῶν πορευόμενοι· καὶ τὸ στόμα αὐτῶν λαλεῖ ὑπέρογκα, θαυμάζοντες πρόσωπα, ὠφελείας χάριν.

Psal.17.c.10

17 Ὑμεῖς δὲ ἀγαπητοὶ μνήσθητε τῶν ῥημάτων τῶν προειρημένων ὑπὸ τῶν ἀποστόλων τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ·

18 Ὅτι ἔλεγον ὑμῖν ὅτι ἐν ἐσχάτῳ χρόνῳ ἔσονται ἐμπαῖκται, κατὰ τὰς ἑαυτῶν ἐπιθυμίας πορευόμενοι τῶν ἀσεβειῶν.

1.Tim.4.a.1
2.tim.3.a.1
2.pet.3.a.3

11 Hi sunt macularum instar in agapis vestris, dum vobiscum conuiuantur, absque vllius metu seipsos pascentes, ‖ nubes aqua carentes, ventis circumactæ, arbores emarcidæ, infrugiferæ, bis emortuæ, eradicatæ:

13 Vndæ maris efferatæ, despumantes sua ipsorum dedecora, stellæ erraticæ, quibus caligo tenebrarum in æternum seruata est.

14 Prophetauit autem etiã de istis septimus ab Adã Enoch, dicens, Ecce, venit Dominus cum sanctis millibus suis,

15 Vt ferat iudicium aduersus omnes, & redarguat quicũque ex ipsis sunt impii, de factis omnibus quæ impiè patrarint, déque omnibus duris quæ loquuti fuerint aduersus ipsum peccatores impii.

16 Hi sunt murmuratores, queruli, in cupiditatibus suis incedentes: & ‖quorum os loquitur prætumida, admirantes personas vtilitatis gratia.

17 Vos autem, dilecti, memores estote verborum quæ prædicta fuerunt ab Apostolis Domini nostri Iesu Christi,

18 Quòd *videlicet* dixerũt vobis, ‖in extremo tempore futuros irrisores qui in impiis suis cupiditatibus incedant.

11 Hi sunt in epulis suis maculæ, conuiuantes sine timore, semetipsos pascentes: nubes sine aqua, quæ à ventis circumferuntur, arbores autumnales, infructuosæ, bis mortuæ, eradicatæ:

13 Fluctus feri maris, despumantes suas confusiones, sidera errantia: quibus procella tenebrarum seruata est in æternum.

14 Prophetauit autem de his septimus ab Adam Enoch, dicẽs, Ecce, venit Dominus in sanctis millibus suis,

15 Facere iudicium contra omnes, & arguere omnes impios de omnibus operibus impietatis eorum quibus impiè egerunt, et de omnibus duris quæ loquuti sunt contra eum peccatores impy.

16 Hi sunt murmuratores, querulosi, secundum desideria sua ambulãtes. & os eorum loquitur superba, mirãtes personas quæstus causa.

17 Vos autem, charissimi, memores estote verborum quæ prædicta sunt ab Apostolis Domini nostri Iesu Christi,

18 Qui dicebãt vobis quoniã in nouissimo tẽpore venient illusores, secundũ desideria sua ambulantes impietatum.

11 In agapis vestris, ἐν ταῖς ἀγάπαις ὑμῶν. Vulg. In epulis suis: mendosè, & meritò repugnantibus Græcis codicibus. Neque enim agapæ priuatæ erant, sed fraterna Ecclesiastici cœtus conuiuia, quæ pulchrè describit Tertullianus in Apologetico, cap.39. Seruauimus autem Græcum nomen, quod Latini etiam Theologi, vt peculiariter fraternis istis Ecclesiarum conuiuiis dicatum, retinuerũt. Eras. Inter charitates vestras. Vide 2.Pet.2.c.13, vbi hunc locum exposuimus. Absque vllius metu, ἀφόβως. Id est impudenter, & absque vlla vel Dei vel Ecclesiæ reuerentia. Quid enim is metuat cui summæ perfectionis gradus est, nihil ducere pro peccato? Seipsos pascentes, ἑαυτοὺς ποιμαίνοντες. Id est luxui & ingurgitationi pro arbitrio suo vacantes. pro quo dixit Petrus ἐντρυφῶντες. Eras. Suo ductu & arbitrio viuentes. Emarcidæ, φθινοπωρινά. Id est, qui nullũ fructum nisi marcidum ferant, vt ex iis nulla decerpi possit vtilitas, sicut mox subiicit. Vulg. ad verbum, Autumnales. Sed puto Apostolum potius ad etymologiam huius epitheti quàm ad autumnum respexisse. φθινοπωρινά igitur vocauit παρὰ τὸ φθίνεσθαι τὰς αὐτῶν ὀπώρας, quòd nihil nisi corruptum & marcidum edant. Bis, δίς. Numerus certus pro incerto, emphaseως causa. nisi arbitrari malimus duplicem hîc mortem notari: vnã in qua natæ sint, alteram in qua in sua defectione inciderint. fit enim istiusmodi conditio posterior, priore deterior, & vtraque mortis appellatio passim in Scripturis tribuitur.

13 Caligo tenebrarum, ὁ ζόφος τοῦ σκότους. Id est densissimæ tenebræ, vt diximus 1.Pet.2.d.17. Sic apud Æschylum alicubi inuenias χθονὸς πέδον, σκάφη νεῶν, συμφορᾶς πάθος, & similia.

14 Enoch, Ἐνώχ. Mihi quidem fit verisimile hoc Enochi dictum vel ἄγραφον fuisse, & tamen apud omnes posteros celebre: vel in aliquo libro de Enocho commemoratum. Vtcũque sit, vera & perpulchra est sententia: & Enochum inter cæteros pietate excelluisse res ipsa ostendit. Multos autem sacros libros intercidisse nemini dubium esse potest qui Vetus testamentum legerit: quales isti sunt, Liber bellorum Domini, quem citat Moses Num. cap. 21. c.14. Liber Iusti, Ios.10.c.13. Liber Nathan, Liber Gad, Liber Semeiæ, Liber Haddo, liber Ahiæ, Liber Iehu filii Hannani, qui in Paralipomenων libris citantur. Sed hoc quidem certum est, eos qui supersunt libros, & in Canone recitantur, sine controuersia fuisse ab Ecclesia receptos. & quod ad stabiliendam veram religionem attinet, nihil esse quod quicquam amplius desideremus. Venit, ἦλθε. Præteritum pro futuro, Prophetarum more.

17 Ab Apostolis, ὑπὸ τῶν ἀποστόλων. Ne hinc quidẽ consequitur hunc Iudam ex Apostolorũ numero non fuisse, sed colligitur serò fuisse scriptam hanc epistolã, plerisque iam mortuis Apostolis, quorum scripta terebantur in Ecclesia. quamobrem etiam videmus Petrum in altera epistola meminisse scriptorum Pauli.

19 Οὗτοί εἰσιν οἱ ἀποδιορίζοντες ἑαυτούς, ψυχικοί, πνεῦμα μὴ ἔχοντες.

20 Ὑμεῖς δέ, ἀγαπητοί, τῇ ἁγιωτάτῃ ὑμῶν πίστει ἐποικοδομοῦντες ἑαυτούς, ἐν Πνεύματι ἁγίῳ προσευχόμενοι,

21 Ἑαυτοὺς ἐν ἀγάπῃ Θεοῦ τηρήσατε, προσδεχόμενοι τὸ ἔλεος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς ζωὴν αἰώνιον.

22 Καὶ οὓς μὲν ἐλεεῖτε διακρινόμενοι

23 Οὓς δὲ ἐν φόβῳ σώζετε, ἐκ τοῦ πυρὸς ἁρπάζοντες, μισοῦντες καὶ τὸν ἀπὸ τῆς σαρκὸς ἐσπιλωμένον χιτῶνα.

24 Τῷ δὲ δυναμένῳ φυλάξαι ὑμᾶς ἀπταίστους, καὶ στῆσαι κατενώπιον τῆς δόξης αὐτοῦ ἀμώμους ἐν ἀγαλλιάσει,

25 Μόνῳ σοφῷ Θεῷ σωτῆρι ἡμῶν δόξα καὶ μεγαλωσύνη, κράτος καὶ ἐξουσία, καὶ νῦν καὶ εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας. ἀμήν.

19 Hi sunt qui seipsos segregãt, animales, Spiritum non habentes.

20 Vos autem, dilecti, sanctissimæ vestræ fidei superstruentes vos ipsos, per Spiritum sanctum orantes,

21 Alii alios in charitate Dei conseruate, expectantes misericordiam Domini nostri Iesu Christi in vitam æternam.

22 Et alios quidẽ habito delectu commiseramini:

23 Alios verò terrore seruate, ex flamma rapientes: odio habentes vel eam tunicam quæ à carnis contactu sit maculata.

24 Cæterùm ei qui potest vos seruare à peccato immunes, & statuere in cõspectu gloriæ suæ inculpatos cum exultatione:

25 *Id est* soli sapienti Deo Seruatori nostro, gloria & magnificentia & robur & potestas, & nunc & in omnia secula. Amẽ.

19 Hi sunt qui segregant semetipsos, animales, Spiritum non habentes.

20 Vos autẽ, charissimi, superædificantes vosmetipsos sanctissimæ vestræ fidei, in Spiritu sancto orantes,

21 Vosipsos in dilectione Dei seruate, expectantes misericordiã Domini nostri Iesu Christi in vitã æternã.

22 Et hos quidem arguite iudicatos:

23 Illos verò saluate, de igne rapiẽtes: aliis autem miseremini in timore: odiẽtes & eam quæ carnalis est, maculatam tunicam.

24 Ei autẽ qui potens est vos cõseruare sine peccato, & constituere ante conspectũ gloriæ suæ immaculatos in exultatione,

25 Soli Deo Saluatori nostro per Iesum Christũ Dominum nostrũ, gloria & magnificentia, imperium & potestas ante omne seculũ, & nunc & in omnia secula seculorum. Amen.

19 Qui seipsos segregant, οἱ ἀποδιορίζοντες ἑαυτούς. Addidimus ἑαυτούς ex Veteris interpretis & trium vetustorum codicum fide: quanquam etiam possimus nõ ineptè hoc referre ad alios quos isti à veræ Ecclesiæ cœtu abducant. Hi sunt nimirum quos Paulus ἑτεροδιδασκαλοῦντας & αἱρετικούς vocat, i. qui peculiarem doctrinam docent, & sectas instituunt. Animales, ψυχικοί. Vide 1.Cor.2.d.14.

22 Alios quidẽ habito, &c. οὓς μὲν ἐλεεῖτε διακρινόμενοι. Hæc expositio plana est, & cũ Græcis consentiẽs. Duo enim facit Apostolus fratrũ genera qui sanari possint, quorum vnum ab altero discerni oporteat. Alios enim lenius tractandos & cõmiseratione, alios, qui iam in ipsa veluti flamma versentur, periculi denũtiatione in viam esse reuocandos. Erasmus maluit interpretari διακρινόμενοι, dum iudicamini: quod meritò displicuit doctissimo interpreti. Vulg. Hos quidem arguite iudicatos, οὓς μὲν ἐλέγχετε διακρινομένους: quam lectionem inuenimus in tribus Græcis codicibus: quæ tamen mihi non ita probatur.

23 Terrore, ἐν φόβῳ. Id est, absterrentes illos & sancta seueritate reuocantes. Vetus interpres hoc non legit: neque etiam inuenimus in illis Græcis codicibus quos modò cõmemoraui. Vel eam tunicam, καὶ τὸν χιτῶνα. Hyperbole ab interdictis pollutionum legalium sumpta: acsi diceret, Volo, quod ad illos sceleratos attinet, vos ab illorum congressu abstinere, imò quodammodo quicquid illi vel contigerunt, tanquam pollutũ execrari. Ideo ἀπὸ τῆς σαρκὸς conuerti A carnis contactu. Vulg. prorsus ineptè, Odientes & eam quæ carnalis est, maculatam tunicam. Erasmus nihilo melius, Odio prosequentes & eam quæ in carne est, maculatam tunicam.

24 Vos, ὑμᾶς. Ita lego ex Veteris interpretis & quatuor veterum codicum authoritate. Quòd si malimus legere αὐτούς, dicemus pro ἑαυτούς positum, ita vt eodem recidat sententia. Neque enim videtur satis commodè accipi posse pro ipsos, vel eos, vt conuertit Erasmus. Gloriæ suæ, τῆς δόξης αὐτοῦ. Id est suo: vt gloria Dei pro ipso passim vsurpatur, minimè tamen otiosa periphrasi.

25 Seruatori nostro, σωτῆρι ἡμῶν. In duobus codicib⁹ additur διὰ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, per Iesũ Christum Dominum nostrũ, vt legit Vetus interpres. Et potestas, καὶ ἐξουσία. Vetus interpres addit, Ante omne seculum, πρὸ παντὸς αἰῶνος: quam lectionem in duobus quoque vetustis codicibus Græcis comperimus.

PROLEGOMENA IN APOCALYPSIN IOHANNIS.

QVIA de huius libri authoritate iampridem nonnulli dubitarunt, paucis diluam argumenta quæ in hanc partem adferri solent: deinde quid mihi videatur exponam. Argumenta verò citabo vti sunt ab Erasmo studiosè ac diligenter collecta: cuius quidem adeo varium mihi videtur in hoc argumento (vt in multis aliis) iudicium fuisse, vt quid statuerit, non facilè iudicare possis: nisi quòd eò tandem videtur inclinare vt existimet aliquam esse quidem huius libri authoritatem, sed non eam tamen quæ sit reliquorum qui sine controuersia sunt recepti. Audiamus ergo quid dicat. Testatur, inquit, diuus Hieronymus, Apocalypsin ætate sua non fuisse receptam à Græcis. Dorotheus Tyri episcopus ac martyr, in compendio vitarum tradit Iohannem in Patmo insula Euangelium suum scripsisse, huius autem libri non meminit. Athanasius Græcus in suo catalogo non affirmat hoc opus esse Iohannis. Dionysius Alexandrinus, cuius verba citat Eusebius lib.7. Ecclesiasticæ historiæ, librum existimat ab alio quopiam Iohanne viro sancto scriptū. Eusebius ipse ita citat hūc librū aliquot locis vt Iohanni non sine exceptione tribuat. Idem Caium quendam orthodoxum citat libro tertio, qui à Cerintho hæretico scriptum dicat. Hoc sit primum argumētum: ad quod ita respondeo, Si spectetur quibus rationibus permoti sint nonnulli ad hunc librum repudiandum, tum demū facilè appariturum quàm immeritò hoc fecerint. Deinde sicut à quibusdam fuit repudiatus, ita fuisse à plerisque receptum, adeo quidem vt Epiphanius illos à quibus reiiciebatur, apertè inter hæreticos recēsuerit: vt interim omittam antiquissimos scriptores, Iustinum philosophum, & Irenæum Lugdunensem episcopum, martyrem vtrunque, non modò illum comprobasse, sed etiam cōmentariis illustrasse. De Dorotheo quod adfertur nihil habet momēti, qui suo tantū silētio hunc librū videatur reiecisse. De Athanasio, suspectum esse titulum Erasmus ipse annotauit. De Dionysio mox viderimus, quum ipsius rationem expendemus. Caium (quicunque tandem is fuerit) vel ipsius Dionysii verbis refuto, quæ scripta sunt libro Ecclesiasticæ historiæ tertio. Eusebiū autem sanè nihil moror, in quo docti omnes iudicium requirunt. Nunc ad alterum argumētum veniamus. Scribit, inquit, Hieronymus quosdam eruditissimos viros totum hoc argumentum multis conuitiis fuisse insectatos, quasi nihil haberet Apostolicæ grauitatis, sed vulgatam tantùm rerum historiam, figurarum inuolucris adumbratam. Deinde nec in sententiis esse quicquam Apostolica grauitate dignum. Ad hoc ita respōdeo, Quicunque tandem isti eruditissimi viri fuerint, magnam eos reprehensionem mereri in eo quòd cōuitiis ausi sint eum librum exagitare qui sanè sit breuissimus, si ea demas quæ ad verbū ex Prophetis exscripsit. Longè aliter Basilius, Gregorius, Cyrillus, Epiphanius, Irenæus, Hippolytus, vt Arethas testatur, qui hunc librum nō modò (vt Dionysius Alexandrinus) putarunt à sancto viro scriptum esse, sed apertè etiam Iohanni Apostolo vendicarunt: nunquam id certè facturi si Apostolicæ grauitatis nulla in eo vestigia animaduertissent. Vtros verò pro eruditioribus habebimus: an istos quorum & singularis pietas & summa eruditio testata est plurimis ipsorum monimentis: an illos potius quorum ne nomina quidē apparent: argumenta verò satis indicant quàm meritò eruditissimi appellentur? Negant in hoc scriptore vllam apparere grauitatem, quum tamē penè omnia ex Prophetis ad verbum descripserit. Dicunt eum complecti vulgatam rerum historiam. Id verò qui potest in eo verum esse qui (si admodum pauca excipias) res præteritas non narret, sed futuras prænuntiet? Ista igitur non modò vera non sunt, sed ne verisimilia quidem. Ad tertium argumentum accedamus. Hic, inquit, solicite suum nomen inculcat, perinde quasi syngrapham scriberet, non librum: idque non solùm præter morem Apostolorum, verùm multo magis præter suum morem, qui in Euangelio multo modestiora narrans, non exprimit tamen vsquam suum vocabulum, sed notulis indicat, Discipulus ille quem diligebat Iesus. Et Paulus coactus referre de visionibus suis, rem sub alterius exponit persona. At hic tam arcana cum Angelis colloquia describens, quot locis inculcat, Ego Iohannes? Hæc est ratio quæ Dionysium Alexandrinum impulit vt ab alio aliquo Iohanne scriptum hunc librum arbitraretur. At, Deus bone, quàm hæc sunt infirma & imbecilla! Nō animaduerterunt boni viri aliud esse historiam, aliud prophetiam scribere. Nam historiæ veritas aliunde potius quàm a scriptore pendet: in prophetia verò, quia res futuræ prædicuntur, nulla nisi reuelantis & annuntiantis authoritate innixæ, quis non videt hoc requiri in primis vt vnde tandem illarum prædictio emanet, quis patefecerit, quis scripserit intelligamus? Ideo videmus non modò in prophetiarū initiis, sed etiam in singulis penè visis, nihil æquè solicitè adscribi atque Dei dictātis & Prophetæ scribentis nomen. Exemplo sit vel vnus Ieremias, qui minimùm centies vicies nomen suum inculcat. Ita enim omnino faciēdum erat, ne latebras quærere videretur, vt pseudoprophetæ solebant. Quid verò? apud Danielem à capite septimo non penè singulis versiculis repetitur אני דניאל, Ego Daniel? Esaias autem quoties Esaiam filium Amos inculcat? Atqui Iohannes hoc non consueuit in Euangelio. Fateor: nam historiam scribebat, in qua illi accidit quod nulli ex aliis discipulis, vt ipse de se multa dicere cogeretur. At Paulus etiam ipse hoc non fecit. Certè non fecit eo in loco in quo suas visiones ex professo non tractabat: sed quoties sui muneris præstantiam asserit, quàm altè, quàm magnificè sese Paulum illum esse dicit non ab hominibus, neque per homines, sed à Iesu Christo designatum Apostolum? Quid? quum sua illa certamina prædicat, an personam alienam assumit? Sed aliquid etiam amplius consideremus. Iohānis nomen in toto hoc opere (nisi me calculus fefellit) quinquies tantùm repetitur: & illud Ego Iohannes, tribus tantùm locis, nempe cap.1.b.9, addita tamen explicatione, quæ vna ad omnem amoliendam arrogantiæ suspicionem satis superque sufficit. Item, 21.a.2, & 22.b.8: quibus locis simpliciter tantùm commemorat quid viderit, vt de visionis fide dubitari non possit. Ergo (vt paucis hoc argumentum absoluam) ratio illa Dionysii non modò futilis est, sed etiam imperitiam arguit, atque adeo plena est calumniæ: imò verò (quod ingenuè & sine vlla maleuolentia à me dici Deus testis est) nimium inconsiderata est vox ista, hunc scriptorem perinde suum illud Ego Iohannes inculcare acsi syngrapham, non librū scriberet. Accedo ad quartum argumentum. In Græcis, inquit, quos viderim exemplaribus, non erat titulus Iohannis Euangelistæ, sed Iohannis Theologi. Atqui vel hic titulus eam Iohanni Euangelistæ vendicat, quem nemo ignorat κατ' ἐξοχὴν fuisse Theologum à veteribus appellatum: quòd de Christi diuinitate nemo vnquam hominum apertius aut diuinius scripserit. Alter autē ille Iohannes quem ego sanè supposititium esse suspicor, non Theologus, (quo cognomento nihil dici potest augustius) sed presbyter dicebatur. Venio tandem ad styli dissimilitudinē, quā Dionysius ille Alexandrinus tribus argumentis confirmat, vt refert Nicephorus Ecclesiast. historiæ lib.6.cap.23. Primùm ex tota orationis indole ac ductu. Deinde quòd quum Euangelio & epistolæ Iohannis catholicæ multa sint communia, hic liber ne syllabam quidem vllam habeat cum eis cōmunem. Postremò, quòd quum sermonis etiam dono excelluerit Iohannes, alicubi hic noster rusticis barbarismis & solœcismis vtatur. At ego primùm omnium respondeo, istam styli dissimilitudinem minimè esse admirandā in tam dissimili argumēto.

Nam in Euangelii historia, & in Epistolis, quanuis impulsu Spiritus sancti, tamen ex suo sensu loquitur: hîc audita & dictata excipit. Illic partim narrat rem gestā, partim docet: hîc de rebus futuris agit, & quidem præscriptis verbis: & miramur eum non iisdem vti sententiis? imò quis vnquam hāc legem cuiquam scriptori præscripsit? Quid quòd pleraq; ipsis superiorum Prophetarum (puta Ezechielis, Danielis, Zachariæ, Esaiæ & aliorum) verbis illi dictantur, ab eodem illo Spiritu nimirum qui quondam per illos hæc eadem erat loquutus? Itaque mirum nemini videri debet quòd non ita culto sermone vtatur, vt qui à Prophetarum qui Hebraicè scripserunt, ne verbis quidem, nedum charactere, discedere voluerit: quo minus sanè suspicari par est quicquam hic commentitium Ecclesiæ obtrudi. Superest vltimum argumentum, quòd videatur Chiliastarum hæresi fauere: quo nomine nonnulli adducti sunt vt hoc opus à Cerintho editum sub Apostoli nomine putarint. Ego verò, vt concedam Chiliastas nonnullis ex hoc libro testimoniis esse abusos, idcirco tamen hæretico tam impuro hunc librum esse tribuendum absit vt concedam, nisi locos illos aliter accipi commodè non posse quispiam ostenderit: alioquin quem tandem librum admittemus? Aliter autem accipiendos esse doctissimi viri iāpridem indicarunt: vt huic libro idem planè acciderit atque epistolæ ad Hebræos, quam nonnulli pertinacissimè repudiarunt, quòd facere pro Nouatianis videretur: quum ipsi potius suam ignorantiam debuerint accusare. Deinde, obsecro, quum alia præterea fuerint Cerinthi deliria, vt qui Deum esse mundi conditorem negarit, Christum ex Maria ac Iosepho cæterorum hominum more genitum docuerit: Christum & Iesum vt distinctas personas separarit: cur non etiam hæc sua dogmata huic libro aspergeret? Atqui tantum abest vt hoc faciat, vt contrà aduersus illos errores certa ex hoc libro testimonia peti possint: vt à Cerintho ista proficisci nō potuisse, vel ex vna ista ratione satis appareat. Quid verò quòd vbi de mille annis loquitur, nihil eorum narrat de quib9 Cerinthus tam impiè garriebat? Vbi enim luxus ille? vbi cibus & potus? vbi nuptiæ & ioci? vbi sacrificia & dies festi Hierosolymis celebrandi? Ergo vanū etiam ac futile est hoc argumentum. Quæ quum ita se habeant, quanuis non censuerim quidem ego pertinacius de scriptoris nomine litigandum, tamen Iohanni Apostolo potius quàm cuiquam alii hunc librum tribuerim. Nam præterquam quòd vetustissimū esse constat, & ex veteribus doctissimi & religiosissimi quique, Iohannis Apostoli esse non dubitarunt, his etiam coniecturis ducor, quòd illis temporibus non videam cui tandem alii tantæ maiestatis plenæ prophetiæ, támque augustum Theologi nomen, tribui potuerint: deinde, quòd planè Apostolicæ sit dignitatis non vni alicui Ecclesiæ, sed Asiaticis Ecclesiis scribere: postremò, quod quæ de insula Patmo cōmemorat, cum iis prorsus conueniant quæ de Iohannis exilio veteres summo consensu tradunt. Quòd si tamen liceret ex stylo coniecturam facere, nemini certè potius quàm Marco tribuerim, qui & ipse Iohannes dictus est: adeo nō in verbis tantùm, sed etiā in formulis dicendi plerisque similis ac penè idem est Euangelii Marci & huius libri character. Ad ipsum autem librum quod attinet, quanuis eum esse me agnoscam cui hæc mysteria valde adhuc obscura videantur, tamen quum vbique videam Spiritus prophetici numen eminere, & veterum Prophetarum non tantùm vestigia, sed sententias, ipsáque adeo verba in hoc libro agnoscam: quum manifesta & magnificentissima vbique tum diuinitatis Christi, tum nostræ redemptionis testimonia in eo extare videam: quum denique ex iis quæ prædicta sunt, nonnulla manifestè iam apparuerint, veluti quæ de Asiaticarum Ecclesiarum excidiis, & scorti illius septem montibus insidentis regno prædixit: venio in eam sententiam vt existimem Spiritum sanctum in hunc pretiosissimū librum congerere voluisse quæ ex superiorum Prophetarum prædictionibus implenda post Christi aduentum supererant: ac nonnulla etiam addidisse, quatenus nostra interesse cognouit. Obscuritas in his, fateor, magna est: sed ea minimè noua in Prophetarum (ac præsertim Ezechielis) scriptis. Deinde nostrum hoc vitium est, qui singula diligentius non annotamus, & quotidiana illa Dei prouidentiæ iudicia in Ecclesiæ suæ administratione, rebus nostris priuatis intenti, non consideramus. Postremò, nouit Dominus quid quatenus nosse expediat, ideóque prophetiarum lucem pro sua infinita sapientia non aliter iam olim tēperauit quàm Ecclesiæ vtile fore præsciuit. Superest igitur vt hæc mysteria sancti Dei homines cum timore ac religione, quatenus fas & vtile est, scrutentur: omnes verò, siue quæ nouerint, siue quæ non nouerint, in hoc libro comprehensa Dei mysteria venerentur potius quàm (nonnullorum more) vel derideant, vel fanaticis suis commentis polluant.

Apocalypsis Iohannis theologi.

Ἀποκάλυψις Ἰωάννου τοῦ θεολόγου.

NOVA INTERPR. — VETVS.

Κεφάλαιον α΄.

1 ΑΠΟΚΑΛΥΨΙΣ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἣν ἔδωκεν αὐτῷ ὁ Θεὸς δεῖξαι τοῖς δούλοις αὐτοῦ ἃ δεῖ γενέσθαι ἐν τάχει· καὶ ἐσήμανεν ἀποστείλας διὰ τοῦ ἀγγέλου αὐτοῦ τῷ δούλῳ αὐτοῦ Ἰωάννῃ·

2 Ὃς ἐμαρτύρησε τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν μαρτυρίαν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅσα τε εἶδε.

3 Μακάριος ὁ ἀναγινώσκων, καὶ οἱ ἀκούοντες τοὺς λόγους τῆς προφητείας, καὶ τηροῦντες τὰ ἐν αὐτῇ γεγραμμένα. ὁ γὰρ καιρὸς ἐγγύς.

4 Ἰωάννης ταῖς ἑπτὰ ἐκκλησίαις ταῖς ἐν τῇ Ἀσίᾳ· χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ τοῦ ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος, καὶ ἀπὸ τῶν ἑπτὰ πνευμάτων, ἅ ἐστιν ἐνώπιον τοῦ θρόνου αὐτοῦ·

5 Καὶ ἀπὸ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ μάρτυς ὁ πιστός, ὁ πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ὁ ἄρχων τῶν βασιλέων τῆς γῆς· τῷ ἀγαπήσαντι ἡμᾶς, καὶ λούσαντι ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ·

6 Καὶ ἐποίησεν ἡμᾶς βασιλεῖς καὶ ἱερεῖς τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ αὐτοῦ· αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

7 Ἰδού, ἔρχεται μετὰ τῶν νεφελῶν, καὶ ὄψεται αὐτὸν πᾶς ὀφθαλμός, καὶ οἵτινες αὐτὸν ἐξεκέντησαν· καὶ κόψονται ἐπ᾽ αὐτὸν πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς. ναί, ἀμήν.

CAP. I. (Nova interpr.)

1 APOCALYpsis Iesu Christi, quam dedit ipsi Deus, vt indicaret seruis suis quæ oporteat fieri citó: is verò missam per Angelum suum, seruo suo Iohanni significauit:

2 Qui testificatus est sermonẽ Dei, & testimonium Iesu Christi, & quæcunque vidit.

3 Beatus qui legit, & beati qui audiunt verba prophetiæ huius, & seruãt ea quæ in ea scripta sunt. tempus enim propè est.

4 Iohannes septem Ecclesiis quæ sunt in Asia: Gratia sit vobis & pax ‖ à Qui est, & Qui erat, & Qui vẽturus est: & à septem spiritibus qui in conspectu throni eius sunt:

5 Et à Iesu Christo, ‖ qui est fidus ille testis, ‖ primogenitus ille ex mortuis, ac princeps regum terræ: qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris ‖ per sanguinem suum:

6 Et fecit nos ‖ reges & Sacerdotes Deo & Patri suo: ei inquã gloria & robur in secula seculorum. Amen:

7 ‖ Ecce, venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, etiam qui eum trãsfixerunt: & plangent coram eo omnes tribus terræ. etiam, amen.

CAP. I. (Vetus)

1 *APOCALYpsis Iesu Christi, quam dedit illi Deus, palàm facere seruis suis quæ oportet fieri citò: & significauit mittens per Angelum suum seruo suo Iohanni:*

2 *Qui testimonium perhibuit verbo Dei, & testimonium Iesu Christi, quæcunque vidit.*

3 *Beatus qui legit & audit verba prophetiæ huius, et seruat ea quæ in ea scripta sunt. tẽpus enim propè est.*

4 *Iohannes septem Ecclesiis quæ sũt in Asia. Gratia nobis & pax ab eo qui est, & qui erat, & qui venturus est, & à septem spiritibus qui in conspectu throni eius sunt:* Exodi 3.c.14

5 *Et à Iesu Christo qui est testis fidelis primogenitus mortuorum, & princeps regum terræ, qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo:* Psal.89.f.38 Col.1.c.18 1.cor.15.c.21 Heb.9.d.14 1.pet.1.d.19 1.ioh.1.d.9

6 *Et fecit nos regnum & sacerdotes Deo & Patri suo: ipsi gloria & imperium in secula seculorum. Amen.* 1.Pet.2.a.5

7 *Ecce, venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt: & plangent se super eum omnes tribus terræ. etiam, amen.* Esa.3.c.14 mat.24.c.10 iud.c.14

IN CAPVT I.

1 Apocalypsis, ἀποκάλυψις. Græcum nomen seruaui tanquam ipsi etiã vulgo magis vsitatum in hoc quidem libro designando. Significat autem rerum antè occultarum patefactionem: & quanuis singulari numero ponatur, vniuersalis tamen est totius libri inscriptio, ex Prophetarum more. Iesu Christi, Ἰησοῦ Χριστοῦ. Hanc doctrinam intellige Apocalypsin dici, non, quasi occultum aliquid fuerit Christo ad dexterã Patris sedenti, quod illi patefecerit Pater, sed nostri respectu: nempe quòd Filius illam ex sinu Patris nõ vt alienam, sed vt suam acceptam, Iohanni per Angelorum ministerium patefecerit ad Ecclesiæ ædificationem. Habemus ergo ex hoc loco insignẽ ordinẽ in Prophetiis tradẽdis obseruatũ. Primùm enim collocatur Pater, deinde Filius, iique non vt inæquales, sed vt vnus Deus: neque separati, sed vt distincti, & ita quidem vt Filius tanquã mediator Ecclesiæ perpetuus & æternus consideretur: in quo vno videlicet Pater sese Ecclesiæ suæ patefaciat. Vsus est autem Filius tum antequam caro fieret, tum ex quo sese in cælum recepit, Angelorũ ministerio, sicuti & hodie: sed agente ac moderante omnia Spiritu sancto, qui & Patris & Filii virtus est essentialis, & à Patre ac Filio separari nec debet nec potest. Angeli igitur (vt nobilia Dei instrumenta) Prophetis significarunt quæ in mandatis habebant, & quidem multis modis, prout Dominõ visum est. Homines demum qui Spiritus sancti afflatu ex Angelis perceperant, tum voce tum scriptis annunciarunt, prout idem Spiritus illorum animis, linguæ, calamo denique est moderatus. Seruis suis, τοῖς δούλοις αὐτοῦ. Vides asseri diuinitatem Filii, qui dominus sit Ecclesiæ, & Angelis vt ministris vtatur. Nam αὐτοῦ referendum est ad Christum: fuitque hoc explicandum, nequis putaret Patrem Filio vt inferiori hæc tradidisse: quum ista traditio nihil aliud q̃ Christi officium declaret, quatenus Dei & hominum est mediator, in quo vno acquiescit Pater. Quæ oporteat fieri citò, ἃ δεῖ γενέσθαι ἐν τάχει. Dionysius Alexandrinus hæc verba citans apud Nicephorum Ecclesiasticæ historiæ lib.6.cap.11, legit δεῖξαι τοῖς δούλοις αὐτοῦ ἐν τάχει, vt citò patefaceret seruis suis. Suspicor autem particulam illã ἃ δεῖ γενέσθαι, quæ oporteat fieri, ab aliquo expunctam esse, cui mirum videretur ista citò facienda dici, quæ tã multo pòst tempore facta non fuerint. Sed facilè ad hoc responderi potest ex iis quæ scribuntur 2. Pet.3.b.8 & 9. Deinde quum perpetuam venturorum seculorum historiam describat Iohannes, significat nimirum fore vt eorũ quæ hîc patefiunt, exequutio statim inchoetur, nõ autem vt vno momẽto omnia perficiantur. Postremò hæc formula dicendi non huic tantùm libro, sed omnibus quoque Prophetis & Euangelistis est vsitata, tum etiam quum de supremo illo die disserunt, quem tamen adhuc expectamus.

2 Testimonium Iesu Christi, μαρτυρίαν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Vides iterum eundem ordinem seruari: Loquitur enim de Filio, sed ita vt suo loco diximus. Filius per Angelos testificatur: videt Iohannes quæ demonstrãt Angeli, & visa describit. Et quæcunque vidit, ὅσα τε εἶδε. In quibusdam codicibus testatur Arethas hæc addi, καὶ ὅσα ἤκουσε, καὶ ἅ τινά εἰσι, καὶ ἅ τινα δεῖ γενέσθαι μετὰ ταῦτα, & quæcunque vidit, tum ea quæ sunt, tum ea quæ post hac futura sunt. Sed hæc suspicor irrepsisse ex v.19.

3 Et beati qui audiunt, καὶ οἱ ἀκούοντες. Mutatio numeri ex Hebræorum idiotismo.

4 A Qui est, &c. ἀπὸ τοῦ ὁ ὤν, &c. Nequis miretur non respondere constructionẽ, sciendum est Apostolum ita voluisse exprimere quod scriptum est Exodi 3.c.14, vbi loquens Dominus Mosi ipsius nomen percontanti, Dic, inquit, israelitis אהיה שלחני אליכם, id est, Sum, fui, & ero, misit me ad vos. Tradunt enim doctissimi Hebræorum, ipsique adeo Thalmudistæ, verbum EHIE tria tempora complecti, præsens, præteritum & futurũ: eóque perfectam & omnibus numeris absolutam Dei stabilitatem significari. Hoc verò quî tãdem potuit vnico vocabulo exprimi? Sed nondum videtur expeditus nodus. cur enim non dixit τοῦ ὄντος? Respondeo, voluisse Iohannem sacrum illud nomen יהוה explicare, cuius etymologia est in illo Exodi loco tradita: quòd si ὢν & ἐρχόμενος visus esset tanquam participiis, & verbo ἦν tanquam verbo, nomen illud certè non expressisset, sed eius notationem duntaxat: nempe si dixisset τοῦ ὄντος, τοῦ ὃς ἦν, καὶ τοῦ ἐρχομένου. Itaque ὤν, ἦν & ἐρχόμενος, non vt participia, sed vt propria nomina accipienda sunt: quasi dicas ad verbum, Gratia vobis & pax ab Ens, & Erat, & Venturus: quod vt in Græco sermone intelligeretur, necesse fuit addi articulum præpositiuum, & quidem masculinum, ipsi etiam verbo ἦν, quasi ἦν sit nomen proprium: ex quo etiam intelligitur quod antè dixi, nempe articulum ὁ in ὁ ὢν & ὁ ἐρχόμενος non tanquã participiis, neque tanquam nominibus τεχνικῶς siue materialiter acceptis, sed tanquam propriis nominibus esse adiunctum. Superest adhuc vnus scrupulus. nam quum propria etiam nomina inflectantur, cur non dixit τοῦ ὄντος, καὶ τοῦ ἦν, καὶ τοῦ ἐρχομένου? Nempe huc quoque respexit Iohannes quòd apud Hebræos nomen illud יהוה semper est vniforme, quanuis subiecta puncta mutentur, quæ nimirum nõ sunt ipsius nominis propria, sed aliunde adscita: ideóque ne articulum quidem voluit inflectere, quasi & ipse sit proprii nominis pars. Nam si τοῦ ὄντος vel τοῦ ἐρχομένου dixisset, visa essent participia nõ nomina: quòd si τοῦ ἦν scripsisset, visus esset articulus neutrius generis, quasi τὸ ἦν materialiter (quod aiunt) acciperetur. Superest vt ὁ ἦν annotemus melius conuerti Erat quàm Fuit, vt perpetuitas declaretur cum æternitate coniuncta, i. quæ principium non habuerit, & sit aliena ab omni intermissione: sicut diximus Ioh.1.a.1. Et qui venturus est, καὶ ὁ ἐρχόμενος. Cur nõ potius ὁ ἐσόμενος, sicut ὁ ἦν? Nempe duas ob causas: primùm quia videretur quodammodo nouum aliquod principium essentiæ introducere: deinde quia Deum vt iudicem vbique statuit nobis proponere. Scimus autem fore vt Pater in Filio mundum iudicet, Act.17.g.31. A septem spiritibus, ἀπὸ τῶν ἑπτὰ πνευμάτων. Dei maiestati adiungit suos stipatores, non quasi illos vlla in parte vel Deo exæquet, vel cum Christo conferat: sicut etiam Paulus testes vnà citat Deum, Christum, & Angelos, 1.Tim.5.d.21. Nam quòd septem hos spiritus nonnulli pro Spiritu sancto acceperunt, cuius septiformis (vt loquuntur) sit gratia, manifestè refelli potest vel ex eo quod scribitur infrà, 5.b.6. Ac nequis hoc loco offendatur, quasi ad istos spiritus aliquid transferatur quod ad diuinitatem tantùm pertineat, vel quasi Christus istis spiritibus subiiciatur, considerentur diuina elogia quæ paulo pòst tribuuntur Christo. Vnius enim Dei est, & quidem qui homo sit factus, sanguine suo abluere mundi peccata: neque vsquam Angelis gloria & robur æternũ tribuitur, sed hoc ipsum est quod Angeli Deo acclamant. Christus ergo vt Deus hîc describitur, septem autem isti Spiritus vt ministri ante thronum collocãtur: ergo etiam coram Christo, vt qui Deo Patri assideat. Denique vt nemo de hoc possit ambigere, iidem isti septem spiritus infrà, 5.b.6, Agni cornua & oculi (i. ministri) dicuntur.

5 Qui est fidus ille testis, ὁ μάρτυς ὁ πιστός. Subauditur ὅς ἐστιν, vti apud Hebræos subintelligi solet אשר. Vide Ephes.cap.2.a.5.

6 Et fecit, καὶ ἐποίησεν. Iterum subauditur ὅς ex eodem Hebræorum idiotismo.

7 Omnis oculus, πᾶς ὀφθαλμός. Id est Omnes homines, siue omnium oculi eum videbunt. Etiã qui eum transfixerunt, καὶ οἵτινες, &c. Καὶ non est copula hoc in loco, (quos enim homines copularet, qui omnes homines semel dixit?) sed respõdet particulæ Hebræorũ גם, acsi in vernaculo sermone dicas *mesmement*, vel, *voire mesmes ceux qui l'ont percé*. Deinde τὸ ἐκκεντεῖν respondet Hebræo verbo דקר, Zach.12.c.10: quod non significat dun-

taxat pungere aut compungere, sed perfodere ac transfigere. Vulg. Et qui eum pupugerunt. Erasmus, Et qui cōpunxerunt eum. Coram eo, ἐπ' αὐτόν. Heb. עליו, vt Psal. 9. d. 20: vel Propter eum, quia videlicet tum demū agnoscent quem antè contempserint, & crudelissimè fuerint persequuti. Vulg. & Eras. Super eum. Tribus terræ, αἱ φυλαὶ τῆς γῆς. De vniuersa terra hoc accipio, de qua tamen loquitur tanquam de terra Chanaan, quæ singulis Gentibus Dominus suam sortem distribuerit. Etiam Amen, ναὶ ἀμήν. Sic apud Dauidem & alios Amen, amen; emphaseωs causa. Quid si verò Græcè vnum, Hebraicè alterum expressit vt tum Iudæos tum Græcos confirmaret illi iudicio fore obnoxios?

Infrà, 21.b.6, & c.13

8 Ἐγώ εἰμι τὸ Α καὶ τὸ Ω, ἀρχὴ καὶ τέλος, λέγει ὁ Κύριος, ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος, ὁ παντοκράτωρ.

8 ‖Ego sum "Α & Ω, "*id est* principiū & finis, dicit Dominus, Qui est, & Qui erat, & Qui venturus est, ille *inquam* omnipotens.

8 *Ego sum Α & Ω, principium & finis, dicit Dominus Deus, Qui est, & Qui erat, et Qui uenturus est, Omnipotens.*

9 Ἐγὼ Ἰωάννης ὁ καὶ ἀδελφὸς ὑμῶν, καὶ συγκοινωνὸς ἐν τῇ θλίψει καὶ ἐν τῇ βασιλείᾳ καὶ ὑπομονῇ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐγενόμην ἐν τῇ νήσῳ τῇ καλουμένῃ Πάτμῳ, διὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τὴν μαρτυρίαν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

9 Ego Iohannes, *qui* & frater vester *sum*, & socius in afflictione & regno & tolerantia Christi Iesu, eram in insula quæ vocatur Patmos, propter sermonem Dei & testimonium Iesu Christi:

9 *Ego Iohannes frater uester & particeps in tribulatione & regno, & patientia in Christo Iesu, fui in insula quæ appellatur Patmos, propter uerbum Dei & testimonium Iesu:*

10 Ἐγενόμην ἐν πνεύματι ἐν τῇ κυριακῇ ἡμέρᾳ· καὶ ἤκουσα ὀπίσω μου φωνὴν μεγάλην ὡς σάλπιγγος,

10 "Fui *autem* Spiritu correptus "die Dominico, & audiui à tergo vocem magnam tanquam tubæ,

10 *Fui in Spiritu in Dominica die, & audiui post me uocem magnam tanquam tubæ,*

11 Λεγούσης, Ἐγώ εἰμι τὸ Α καὶ τὸ Ω, ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἔσχατος· καὶ, Ὃ βλέπεις γράψον εἰς βιβλίον, καὶ πέμψον ταῖς ἐκκλησίαις ταῖς ἐν Ἀσίᾳ, εἰς Ἔφεσον, καὶ εἰς Σμύρναν, καὶ εἰς Πέργαμον, καὶ εἰς Θυάτειρα, καὶ εἰς Σάρδεις, καὶ εἰς Φιλαδέλφειαν, καὶ εἰς Λαοδίκειαν.

11 Dicētis, "Ego sum Α & Ω, primus ille & vltimus. &, Quod vides scribe in libro, & mitte septem Ecclesiis quæ sunt in Asia, Ephesi & Smyrnæ, & Pergami, & Thyatiræ, & Sardibus, & Philadelphiæ, & Laodiceæ.

11 *Dicentis, Quod uides, scribe in libro: & mitte septē Ecclesiis quæ sunt in Asia, Epheso, & Smyrnæ, et Pergamo, & Thyatiræ, & Sardis, & Philadelphiæ, & Laodiceæ.*

12 Καὶ ἐπέστρεψα βλέπειν τὴν φωνὴν ἥτις ἐλάλησε μετ' ἐμοῦ· καὶ ἐπιστρέψας εἶδον ἑπτὰ λυχνίας χρυσᾶς,

12 Conuersus sum igitur "vt viderem vocem quæ loquuta erat mecum. Conuersus autem vidi septem candelabra aurea.

12 *Et conuersus sum ut uiderem uocem quæ loquebatur mecum. Et conuersus uidi septem candelabra aurea.*

13 Καὶ ἐν μέσῳ τῶν ἑπτὰ λυχνιῶν ὅμοιον υἱῷ ἀνθρώπου, ἐνδεδυμένον ποδήρη, καὶ περιεζωσμένον πρὸς τοῖς μαστοῖς ζώνην χρυσῆν.

13 Et in medio septem candelabrorum aureorum *quendam* similem "Filio hominis, indutū talari *ueste*, & præcinctum ad mamillas zona aurea.

13 *Et in medio septem candelabrorum similē Filio hominis, uestitum podere, & præcinctū ad mamillas zona aurea.*

8 Α & Ω, Α καὶ Ω. Hoc quidem Latinè explicari non potest. quid autem significet fortassis non est omnibus notum. Nam quod refert Erasmus, eum qui in re quapiam sit primus, id est præstantissimus, Græco prouerbio dici Alpha, Christo quidem optimè conuenit, vt qui nomen acceperit quod est supra omne nomē: sed quomodo quadrabit alterum? Nam si Alpha dicitur qui cæteris anteit, O mega sanè dicetur qui omnium est postremus: vt illud quidem summæ sit dignitatis, istud verò eius conditionis qua nulla sit inferior. Christum igitur sciendum est hîc loqui vt eum qui Deus est æternus: acsi diceret, Ego is sum ante quem nihil est, imò per quem factum est quicquid factum est, quique, vt omnia intereant, superstes illis omnibus maneam. Denique sicut Alpha sese vocat quòd omnium rerum principio sit antiquior, ita accipiemus O mega pro eo qui sit omni fine posterior, vt verè sua illi constet æternitas. Id est principium & finis, ἀρχὴ καὶ τέλος. Hoc non legit Complutensis editio, neque etiam Arethas. Legitur tamen sine controuersia infrà, cap. 21. b. 6, & 22. c. 13.

Vide Es. 41, 4.

10 Fui *autem* Spiritu correptus, ἐγενόμην ἐν πνεύματι. Ita significat sanctū illū ἐνθουσιασμόν, quo Prophetæ correpti extra mundū peregrinabantur cū Domino: minimè id quidē, vt insani illi vates, sed ab ea maiestate ad tempus absorpti quam capere huius corporis angustiæ non poterant, vt mentem quodammodo à corpore abduci oporteret. Ita sæpe scribit Ezechiel se translatum fuisse à Domini Spiritu, & Spiritum Domini in se incidisse. Eadē loquutione vtitur Marcus 1. c. 23, & 5. a. 2: sed de impuro Spiritu loquens. Die Dominico, ἐν τῇ κυριακῇ ἡμέρᾳ. Loci & diei circūstantia pertinēt etiā ad fidē narrationi faciendā itaque diligenter ista solent Prophetæ explicare, ac præsertim Ezechiel: vt 1. a. 1, & 8. a. 1, & aliis locis. Diē autē Dominicum vocat qui à Paulo dicitur μία σαββάτων, 1. Cor. 16. a. 2. vt Act. 20. b. 7. quo die apparet iā tum solitos fuisse sanctos conuenire.

11 Ego sum Α & Ω, primus ille & vltimus, &c. ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἔσχατος, &c. Hæc non legit Arethas, neque in Cōplutensi editione extāt, neque etiā in alio quodā vetusto codice ex nostris: vt nihil mirum sit à Vetere interprete non fuisse conuersa. Mihi tamen ista repetitio videtur Iohannis stylo conuenire.

12 Vt viderem vocem, βλέπειν τὴν φωνήν. Vocem appellat eum quem nondum viderat, sed duntaxat loquentem audierat: acsi diceret, Conuersus sum vt eum viderem cuius vocem audieram.

13 Filio hominis, υἱῷ ἀνθρώπου. Id est homini, siue qui hominem referebat: ex Hebræorum idiotismo, quem

quem alibi exposuimus. Quanuis enim hic Christus erat, tamen in genere hoc accipiendum esse de hominis figura, vel ex eo apparet quòd non additur articulus: itē ex Dan. 10. a. 5, vbi simile prorsus visum describitur.

14 Ἡ δὲ κεφαλὴ αὐτοῦ καὶ αἱ τρίχες, λευκαὶ ὡσεὶ ἔριον λευκόν, ὡς χιών· καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ὡς φλὸξ πυρός.

14 Caput autē eius & capilli *erāt* cādidi vt lana alba, tāquā nix: & oculi eius vt flamma ignis.

14 *Caput autē eius et capilli erāt cādidi tāquā lana alba, et tāquā nix: & oculi eius tanquā flāma ignis.*

15 Καὶ οἱ πόδες αὐτοῦ ὅμοιοι χαλκολιβάνῳ, ὡς ἐν καμίνῳ πεπυρωμένοι· καὶ ἡ φωνὴ αὐτοῦ ὡς φωνὴ ὑδάτων πολλῶν.

15 Pedes autē eius similes "chalcolibano, veluti ī fornace ardētes: & vox illius tanquam vox aquarum multarum.

15 *Et pedes eius similes orichalco, sicut in camino ardēti: & uox illius tanquā uox aquarū multarū.*

16 Καὶ ἔχων ἐν τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ χειρὶ ἀστέρας ἑπτά· καὶ ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ ῥομφαία δίστομος ὀξεῖα ἐκπορευομένη· καὶ ἡ ὄψις αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος φαίνει ἐν τῇ δυνάμει αὐτοῦ.

16 Habebat autem in dextra sua stellas septem: & ex ore eius anceps gladius prodibat: & facies eius qualis sol in suo vigore lucet.

16 *Et habebat in dextera sua stellas septem, & de ore eius gladius utraque parte acutus exibat: & facies eius, sicut sol lucet in uirtute sua.*

17 Καὶ ὅτε εἶδον αὐτόν, ἔπεσα πρὸς τοὺς πόδας αὐτοῦ ὡς νεκρός· καὶ ἐπέθηκε τὴν δεξιὰν αὐτοῦ χεῖρα ἐπ' ἐμέ, λέγων μοι, Μὴ φοβοῦ· ἐγώ εἰμι ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἔσχατος,

17 Quū autē vidissem eū, cecidi ad pedes eius veluti mortuus. tū imposuit mihi dextram suam, dicens mihi, Ne metue: ‖ego sum primus & vltimus,

17 *Et cum uidissem eū, cecidi ad pedes eius tanquā mortuus. & posuit dexteram suam sup me, dicens, Noli timere: ego sum primus & nouissimus,*

Esaie 41.b.4, & 44.a.6

18 Καὶ ὁ ζῶν, καὶ ἐγενόμην νεκρός, καὶ ἰδοὺ ζῶν εἰμι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν. καὶ ἔχω τὰς κλεῖς τοῦ ᾅδου καὶ τοῦ θανάτου.

18 Et qui viuo, sed fui mortuus, & ecce viuo in secula seculorum. amē. & habeo claues inferorum & mortis.

18 *Et uiuus, & fui mortuus, & ecce sum uiuens in secula seculorū, & habeo claues mortis & inferni.*

19 Γράψον ἃ εἶδες, καὶ ἅ εἰσι, καὶ ἃ μέλλει γίνεσθαι μετὰ ταῦτα.

19 Scribe quæ vidisti, & quæ sūt, & quæ posthæc sunt futura.

19 *Scribe ergo quæ uidisti, & quæ sunt, & quæ oportet fieri posthæc.*

20 Τὸ μυστήριον τῶν ἑπτὰ ἀστέρων ὧν εἶδες ἐπὶ τῆς δεξιᾶς μου, καὶ τὰς ἑπτὰ λυχνίας τὰς χρυσᾶς. οἱ ἑπτὰ ἀστέρες, ἄγγελοι τῶν ἑπτὰ ἐκκλησιῶν εἰσι· καὶ αἱ ἑπτὰ λυχνίαι ἃς εἶδες, ἑπτὰ ἐκκλησίαι εἰσί.

20 Mysteriū septē stellarū quas vidisti in dextra mea, & septē cādelabra aurea. Septem stellæ, Angeli sunt septem Ecclesiarū: & candelabra septem quæ vidisti, septem Ecclesiæ sunt.

20 *Sacramētum septem stellarum quas uidisti in dextera mea, & septem cādelabra aurea. Septem stellæ, Angeli sunt septem Ecclesiarū: & cādelabra septē, septē sunt Ecclesiæ.*

Κεφάλαιον β'.

CAP. II.

CAP. II.

1 Τῷ ἀγγέλῳ τῆς Ἐφεσίνης ἐκκλησίας γράψον, Τάδε λέγει ὁ κρατῶν τοὺς ἑπτὰ ἀστέρας ἐν τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ, ὁ περιπατῶν ἐν μέσῳ τῶν ἑπτὰ λυχνιῶν τῶν χρυσῶν·

1 Angelo Ephesinæ Ecclesiæ scribe, Hæc dicit qui tenet septē stellas in dextra sua, qui ambulat inter septem cādelabra aurea:

1 *Angelo Ephesinæ Ecclesiæ scribe, Hæc dicit qui tenet septē stellas in dextera sua, qui ambulat in medio septem cādelabrorum aureorum:*

2 Οἶδα τὰ ἔργα σου, καὶ τὸν κόπον σου καὶ τὴν ὑπομονήν σου, καὶ ὅτι οὐ δύνῃ βαστάσαι κακούς· καὶ ἐπειράσω τοὺς φάσκοντας εἶναι ἀποστόλους, καὶ οὐκ εἰσί· καὶ εὗρες αὐτοὺς ψευδεῖς.

2 Noui opera tua, & laborem & tolerantiam tuam, & quòd nō possis ferre malos: & explorasti eos qui se dicunt Apostolos esse, & non sunt, & comperisti eos *esse* mendaces.

2 *Scio opera tua, & laborē & patiētiā tuā: & quia nō potes sustinere malos, & tentasti eos qui se dicunt Apostolos esse, & nō sunt: & inuenisti eos mendaces.*

3 Καὶ ἐβάστασας, καὶ ὑπομονὴν ἔχεις· καὶ διὰ τὸ ὄνομά μου κεκοπίακας, καὶ οὐ κέκμηκας.

3 Et onere pressus fuisti, & sustines: & propter nomen meum laborasti, & nō es defatigatus.

3 *Et patiētiā habes, & sustinuisti propter nomē meum, & non defecisti.*

15 Chalcolibano, χαλκολιβάνῳ. Vulg. Orichalco: rectè, vt ego coniicio. Nā orichalcū vocarunt veteres præstantissimū æris fossilis genus, quod ob præcipuā bonitatē, inquit Plinius, admirationē diu obtinuit: nec reperitur, longo iam tempore effœta tellure. Apparet igitur ὀρείχαλκον vocatum fuisse ἀπὸ τοῦ ἐν ὄρεσι μεταλλεύεσθαι: vt admodū imperitè à nōnullis aurichalcū scribatur, quasi ex auro & ære mistum. Valde quidē fulgidū fuisse, vel ex Hesiodo apparet, qui φαεινὸν vocat, in Herculis scuto: atque adeo speciem quandā fulgentis auri habuisse liquet etiā ex quodā Ciceronis loco, libro Off. 3. Denique hoc est quod Dan. 10. a. 6, & Ezech. 1. b. 7, קלל dicitur, i. refulgēs, à cōsequenti tamē, quū propriè politū ac tersum declaret. Sed qua tandē ratione chalcolibanū vocauit? An (vt Arethas existimat) quòd in Libano effoderetur? Ego verò nusquā legi in Libano fuisse ærifodinas, sed potius in mōtibus qui Palæstinā ab Arabia Petræa dirimūt. Nihil tamē aptius inuenio quod dicā. Nā quod ex Suida refert Erasmus, quoddā fuisse electri genus, & quod cōmemorat etiā Arethas, significari posse quasi thuris genus quod æris speciē referret, harū rerū peritioribus æstimādū relinquo. Mihi quidē ex Dan. collatione omnino videtur orichalcum significari: quamuis Græcam vocē integrā relinquere maluerim, quàm cuiquā præiudiciū adferre.

IN CAPVT II.

1 Angelo, τῷ ἀγγέλῳ. Sic puto designari ministrorum cœtum, vel τὸν προεστῶτα, siue ἐπίσκοπον.

Ἀλλ' ἔχω κατὰ σοῦ, ὅτι τὴν ἀγάπην σου τὴν πρώτην ἀφῆκας.

4 Sed habeo *aliquid* aduersum te, quòd charitatem tuam primam omiseris.

4 *Sed habeo aduersum te, quòd charitatem tuã primam reliquisti.*

Μνημόνευε οὖν πόθεν ἐκπέπτωκας, καὶ μετανόησον, καὶ τὰ πρῶτα ἔργα ποίησον· εἰ δὲ μή, ἔρχομαί σοι ταχύ, καὶ κινήσω τὴν λυχνίαν σου ἐκ τοῦ τόπου αὐτῆς, ἐὰν μὴ μετανοήσῃς.

5 Memor esto itaque vnde excideris, & resipisce, & priora opera facito: sin minus, veniam aduersum te citò, & mouebo candelabrum tuũ è loco suo, nisi resipueris.

5 *Memor esto itaq; unde excideris, & age pœnitẽtiã, & prima opera fac: sin autem, uenio tibi, & mouebo candelabrum tuũ de loco suo, nisi pœnitentiam egeris.*

Ἀλλὰ τοῦτο ἔχεις ὅτι μισεῖς τὰ ἔργα τῶν Νικολαϊτῶν, ἃ κἀγὼ μισῶ.

6 Sed hoc habes quòd odisti facta Nicolaitarum, quæ & ego odi.

6 *Sed hoc habes, quia odisti facta Nicolaitarum, quæ & ego odi.*

Ὁ ἔχων οὖς, ἀκουσάτω τί τὸ Πνεῦμα λέγει ταῖς ἐκκλησίαις, Τῷ νικῶντι δώσω αὐτῷ φαγεῖν ἐκ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, ὅ ἐστιν ἐν μέσῳ τοῦ παραδείσου τοῦ Θεοῦ.

7 Qui habet aurem, audiat quid Spiritus dicat Ecclesiis, Victori dabo edere ^v ex arbore ^v vitæ quæ est ^v in medio paradisi Dei.

7 *Qui habet aurẽ, audiat quid Spiritus dicat Ecclesiis, Vincenti dabo edere de ligno uitæ, quod est in paradiso Dei mei.*

Καὶ τῷ ἀγγέλῳ τῆς ἐκκλησίας Σμυρναίων γράψον, Τάδε λέγει ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἔσχατος, ὃς ἐγένετο νεκρός, καὶ ἔζησεν·

8 Angelo verò Smyrnæorum Ecclesiæ scribe, Hæc dicit primus ille & vltimus, qui fuit mortuus, & viuit:

8 *Et Angelo Smyrnæ Ecclesiæ scribe, Hæc dicit primus & nouissimus, qui fuit mortuus, & uiuit:*

Οἶδά σου τὰ ἔργα καὶ τὴν θλίψιν καὶ τὴν πτωχείαν, (πλούσιος δὲ εἶ) καὶ τὴν βλασφημίαν τῶν λεγόντων Ἰουδαίους εἶναι ἑαυτούς, καὶ οὐκ εἰσίν, ἀλλὰ συναγωγὴ τοῦ Σατανᾶ.

9 Noui opera tua & afflictionem & paupertatem, (sed diues es) & blasphemiam eorum qui se dicunt Iudæos esse, & nõ sunt, sed synagoga Satanæ.

9 *Scio tribulationem tuã & paupertatem tuam: sed diues es & blasphemaris ab iis q se dicunt Iudæos esse, & non sunt, sed sunt synagoga Satanæ.*

Μηδὲν φοβοῦ ἃ μέλλεις πάσχειν· ἰδού, μέλλει βαλεῖν ἐξ ὑμῶν ὁ διάβολος εἰς φυλακήν, ἵνα πειρασθῆτε· καὶ ἕξετε θλίψιν ἡμερῶν δέκα. γίνου πιστὸς ἄχρι θανάτου, καὶ δώσω σοι τὸν στέφανον τῆς ζωῆς.

10 Nihil metue eorum quæ passurus es: ecce, futurum est vt mittat diabolus aliquos ex vobis in carcerem, vt exploremini: & habebitis afflictionẽ dierum decem. esto fidelis vsque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ.

10 *Nihil eorum timeas quæ passurus es: ecce, missurus est diabolus aliquos ex uobis in carcerem ut tentemini: & habebitis tribulationem diebus decẽ. esto fidelis usque ad mortem, & dabo tibi coronã uitæ.*

Ὁ ἔχων οὖς, ἀκουσάτω τί τὸ Πνεῦμα λέγει ταῖς ἐκκλησίαις, Ὁ νικῶν, οὐ μὴ ἀδικηθῇ ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ δευτέρου.

11 Qui habet aurem, audiat quid Spirit⁹ dicat Ecclesiis, Victor non læditur à morte secunda.

11 *Qui habet aurẽ, audiat quid Spiritus dicat Ecclesiis, Qui uicerit, non lædetur à morte secunda.*

Καὶ τῷ ἀγγέλῳ τῆς ἐν Περγάμῳ ἐκκλησίας γράψον, Τάδε λέγει ὁ ἔχων τὴν ῥομφαίαν τὴν δίστομον τὴν ὀξεῖαν·

12 Angelo verò Pergamensis Ecclesiæ scribe, Hæc dicit qui habet romphæam illam vtrinque acutam.

12 *Et Angelo Pergami Ecclesiæ scribe, Hæc dicit q habet romphæam utraque parte acutam:*

Οἶδα τὰ ἔργα σου, καὶ ποῦ κατοικεῖς, ὅπου ὁ θρόνος τοῦ Σατανᾶ, καὶ κρατεῖς τὸ ὄνομά μου, καὶ οὐκ ἠρνήσω τὴν πίστιν μου, καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐν αἷς Ἀντίπας ὁ μάρτυς μου ὁ πιστός, ὃς ἀπεκτάνθη παρ' ὑμῖν, ὅπου κατοικεῖ ὁ Σατανᾶς.

13 Noui opera tua, & vbi habites, *nempe* vbi thronus est Satanæ, & *quòd* teneas nomen meum, neque negasti fidem meã, ^v etiam iis diebus quibus Antipas martyr ille meus fidelis ^v trucidatus est apud vos, vbi Satanas habitat.

13 *Scio ubi habitas, ubi sedes est Satanæ, & tenes nomen meum, & non negasti fidem meam: & in diebus illis, Antipas testis meus fidelis, qui occisus est apud uos, ubi Satanas habitat.*

4 Habeo *aliquid* aduersum te, ἔχω κατὰ σοῦ. Sub. τι: acsi dicat, Habeo de quo tecum expostulẽ. Vide Mar. 6.c.19.

7 Ex arbore, ἐκ τοῦ ξύλου. Duplex Hebraismus, tũ q lignũ pro arbore, tũ quòd arborẽ pro fructu arboris dixit. Vitæ, τῆς ζωῆς, i. vitali, ex Hebr. idiotismo sæpe iã à nobis annotato. In medio paradisi Dei, ἐν μέσῳ τοῦ παραδείσου τοῦ Θεοῦ. Arethas & quidã ex vetustis nostris libris habẽt ἐν παραδείσῳ τοῦ Θεοῦ μου, in paradiso Dei mei, vt vertit Vetus interpres. Neq; est quòd quisquã hac loqutione offendatur, quũ post resurrectionẽ etiã sic loquatur Dominus, tanquã mediator videlicet, Ioh. 20.d.17. 13 Etiã iis diebus quib⁹ Antipas, &c. καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐν αἷς Ἀντίπας. Καὶ iterũ respõdet particulæ גם, i. etiã. Amplificatur enim Pergamẽsiũ fides, quòd in ipso persequutionis æstu cõstantes fuerint. Vetus interpres omisit relatiuũ, quod tamẽ necessariò fuit exprimẽdũ. Erasmi. Et in diebus meis Antipas, &c. repugnãte omniũ emẽdatorũ codicũ fide, ipsáq; adeo sentẽtia. Mẽdosum enim est quod excudit Frobenius ἐμαῖς pro ἐν αἷς, quod illic etiã est ad marginẽ annotatũ. Trucidatus est, ἀπεκτάνθη. Vulg. & Eras. Qui occisus est. Atqui redũdat pronocabulũ ὅς, eo pleonasmo quẽ exposuimus Ro. 16.d.17.

Ἀλλ' ἔχω κατὰ σοῦ ὀλίγα, ὅτι ἔχεις ἐκεῖ κρατοῦντας τὴν διδαχὴν Βαλαάμ, ὃς ἐδίδασκεν τὸν Βαλὰκ βαλεῖν σκάνδαλον ἐνώπιον τῶν υἱῶν Ἰσραήλ, φαγεῖν εἰδωλόθυτα καὶ πορνεῦσαι.

14 Sed habeo aduersum te pauca, quòd habeas istic qui teneãt doctrinam ‖ Balaam, qui docebat ^v Balac obiicere offendiculum coram filiis Israel, vt ederent ex iis quæ simulacris immolantur, & scortarentur.

14 *Sed habeo aduersus te pauca: quia habes illic tenentes doctrinã Balaã, q docebat Balac mittere scãdalũ coram filiis Israel, edere & fornicari.* Num. 24.c.14 & 25.a.1

Οὕτως ἔχεις καὶ σὺ κρατοῦντας τὴν διδαχὴν τῶν Νικολαϊτῶν· ὃ μισῶ.

15 Ita habes etiam qui teneant doctrinam Nicolaitarũ: quod odi.

15 *Ita habes & tu tenentes doctrinam Nicolaitarum.*

Μετανόησον· εἰ δὲ μή, ἔρχομαί σοι ταχύ, καὶ πολεμήσω μετ' αὐτῶν ἐν τῇ ῥομφαίᾳ τοῦ στόματός μου.

16 Resipisce: sin minus, veniam aduersum te citò, & pugnabo cum illis gladio oris mei.

16 *Similiter pœnitentiã age: si quominus, ueniam tibi citò, & pugnabo cũ illis in gladio oris mei.*

Ὁ ἔχων οὖς ἀκουσάτω τί τὸ Πνεῦμα λέγει ταῖς ἐκκλησίαις. Τῷ νικῶντι δώσω αὐτῷ φαγεῖν ἀπὸ τοῦ μάννα τοῦ κεκρυμμένου, καὶ δώσω αὐτῷ ψῆφον λευκήν, καὶ ἐπὶ τὴν ψῆφον ὄνομα καινὸν γεγραμμένον, ὃ οὐδεὶς ἔγνω εἰ μὴ ὁ λαμβάνων.

17 Qui habet aurẽ, audiat quid Spiritus dicat Ecclesiis. Victori dabo edere ex ^v Manna illo absconditio: & dabo illi ^v calculum album, & in calculo nomẽ nouum scriptum, quod nemo nouit nisi qui accipit.

17 *Qui habet aurẽ, audiat quid Spiritus dicat Ecclesiis. Vincenti dabo manna absconditum, & dabo illi calculum candidum: & in calculo nomen nouum scriptum, quod nemo scit, nisi qui accipit.*

Καὶ τῷ ἀγγέλῳ τῆς ἐν Θυατείροις ἐκκλησίας γράψον, Τάδε λέγει ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ ἔχων τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ ὡς φλόγα πυρός, καὶ οἱ πόδες αὐτοῦ ὅμοιοι χαλκολιβάνῳ·

18 Angelo verò Thyatirensis Ecclesiæ scribe, Hæc dicit Filius Dei qui habet oculos tãquam flammam ignis, & cuius pedes *sunt* similes chalcolibano:

18 *Et Angelo Thyatiræ Ecclesiæ scribe, Hæc dicit Filius Dei, qui habet oculos tanquam flammam ignis, & pedes eius similes aurichalco:*

Οἶδά σου τὰ ἔργα καὶ τὴν ἀγάπην, καὶ τὴν διακονίαν, καὶ τὴν πίστιν, καὶ τὴν ὑπομονήν σου, καὶ τὰ ἔργα σου, καὶ τὰ ἔσχατα πλείονα τῶν πρώτων.

19 Noui opera tua & charitatẽ, & ^v subministrationem, & fidẽ, & tolerantiam tuam, & opera tua; & vltima plura prioribus.

19 *Noui opera tua, & fidẽ, & charitatem, & ministerium, & patientiã tuã, & opera tua nouissima plura prioribus.*

Ἀλλ' ἔχω κατὰ σοῦ ὀλίγα, ὅτι ἐᾷς τὴν γυναῖκα Ἰεζαβὴλ τὴν λέγουσαν ἑαυτὴν προφῆτιν, διδάσκειν καὶ πλανᾶσθαι ἐμοὺς δούλους, πορνεῦσαι καὶ εἰδωλόθυτα φαγεῖν.

20 Sed habeo aduersus te pauca: quòd permittis mulierem Iezabel, quæ se dicit prophetissam, docere, & seducere seruos meos, vt scortentur, & edãt ex iis quæ simulacris ĩmolantur.

20 *Sed habeo aduersus te pauca, quia permittis mulierem Iesabel, quæ se dicit prophetin, docere, et seducere seruos meos, fornicari & manducare de idolothytis.*

Καὶ ἔδωκα αὐτῇ χρόνον ἵνα μετανοήσῃ ἐκ τῆς πορνείας αὐτῆς, καὶ οὐ μετενόησεν.

21 Et dedit illi tẽp⁹ vt resipisceret à scortatione sua: & nõ resipuit.

21 *Et dedi illi tẽp⁹ ut pœnitẽtiã ageret: et nõ uult pœnitere à fornicatione sua.*

Ἰδού, ἐγὼ βάλλω αὐτὴν εἰς κλίνην, καὶ τοὺς μοιχεύοντας μετ' αὐτῆς, εἰς θλίψιν μεγάλην, ἐὰν μὴ μετανοήσωσιν ἐκ τῶν ἔργων αὐτῶν.

22 Ecce, ego abiiciam eam in lectum: & eos ^v qui adulterium committunt cum ea, in afflictionem maximam, nisi resipuerint ab operibus suis.

22 *Ecce, mittam eã in lectũ, & q mœchantur cum ea, in tribulatione maxima erunt, nisi pœnitentiam ab operibus suis egerint:*

Καὶ τὰ τέκνα αὐτῆς ἀποκτενῶ ἐν θανάτῳ, καὶ γνώσονται πᾶσαι αἱ ἐκκλησίαι ὅτι ἐγώ εἰμι ἐρευνῶν νεφροὺς καὶ καρδίας· καὶ δώσω ὑμῖν ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα ὑμῶν.

23 Et filios eius ^v interficiã morte: scientq; omnes Ecclesiæ me esse ‖ scrutatorem renũ & cordium: & dabo vnicuique vestrũ secundum opera sua.

23 *Et filios eius interficiam in morte, & scient omnes Ecclesiæ qa ego sum scrutãs renes & corda, & dabo unicuique uestrum secundum opera sua.* 1.Sam.16 b.7 psal.7.c.10 ier.11.d.20, & 17.b.10

14 Balac, τὸν Βαλάκ. Sic legit Arethas, quem sequitur Cõplut. editio, & alius vetustus codex, & Vetus etiam interpres. Alii codices legunt ἐν τῷ Βαλάκ, i. in Balac, vt cõuertit Eras. quod mihi nõ probatur. Quod autẽ de idolothytis hîc refertur, ad eam speciẽ accõmodandũ est de qua pluribus agit Paulus 1. Cor. 10.c.14. 17 Manna illo absconditio, ἀπὸ τοῦ μάννα τοῦ κεκρυμμένου. Alludit opinor ad concionem illã Domini quæ scripta est Ioh. 6. Itẽ ad locũ Dauidis Psal. 105.d.40. Calculum album, ψῆφον λευκήν. Eiusmodi calculum refert Arethas consueuisse dari athletis in theatro decertantibus. 19 Subministrationem, διακονίαν. Sic vocat officia sacris præstita, vt Paulus passim vsurpat. Vulg. & Eras. Ministeriũ. Qui adulteriũ cõmittũt, τοὺς μοιχεύοντας. Vsitatum esse Prophetis omnes norunt, adulteri nomine idololatriam significare, in iis qui vero Deo fuerunt quasi coniugii fœdere coniuncti. 23 Interficiam morte, ἀποκτενῶ ἐν θανάτῳ. Hebraicus pleonasmus: cuius tamen maxima est emphasis, acsi diceret, Internecione delebo.

Ὑμῖν δὲ λέγω τοῖς λοιποῖς τοῖς ἐν Θυατείροις, ὅσοι οὐκ ἔχουσι τὴν διδαχὴν ταύτην, καὶ οἵτινες οὐκ ἔγνωσαν τὰ βάθη τοῦ Σατανᾶ, ὡς λέγουσιν· οὐ βαλῶ ἐφ᾽ ὑμᾶς ἄλλο βάρος.

Πλὴν ὃ ἔχετε, κρατήσατε ἄχρις οὗ ἂν ἥξω.

Καὶ ὁ νικῶν, καὶ ὁ τηρῶν ἄχρι τέλους τὰ ἔργα μου, δώσω αὐτῷ ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν ἐθνῶν.

Psal.2.b.9. Καὶ ποιμανεῖ αὐτοὺς ἐν ῥάβδῳ σιδηρᾷ· ὡς τὰ σκεύη τὰ κεραμικὰ συντρίβεται, ὡς κἀγὼ εἴληφα παρὰ τοῦ πατρός μου.

Καὶ δώσω αὐτῷ τὸν ἀστέρα τὸν πρωϊνόν.

Ὁ ἔχων οὖς, ἀκουσάτω τί τὸ Πνεῦμα λέγει ταῖς ἐκκλησίαις.

Κεφάλαιον γ΄.

ΚΑΙ τῷ ἀγγέλῳ τῆς ἐν Σάρδεσιν ἐκκλησίας γράψον, Τάδε λέγει ὁ ἔχων τὰ πνεύματα τοῦ Θεοῦ, καὶ τοὺς ἑπτὰ ἀστέρας· Οἶδά σου τὰ ἔργα, ὅτι τὸ ὄνομα ἔχεις ὅτι ζῇς, καὶ νεκρὸς εἶ.

Γίνου γρηγορῶν, καὶ στήριξον τὰ λοιπὰ ἃ μέλλει ἀποθανεῖν· οὐ γὰρ εὕρηκά σου τὰ ἔργα πεπληρωμένα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.

Μνημόνευε οὖν πῶς εἴληφας καὶ ἤκουσας, καὶ τήρει, καὶ μετανόησον. Ἐὰν οὖν μὴ γρηγορήσῃς, ἥξω ἐπὶ σὲ ὡς κλέπτης, καὶ οὐ μὴ γνῷς ποίαν ὥραν ἥξω ἐπὶ σέ.

Infra,16.c.15
1.thess.5.a.2
2.petr.3.c.10

14 Vobis autem dico reliquis Thyatirensibus, Quicunque non habent doctrinam hanc, neque cognouerunt profunditates Satanæ, vt aiunt: non imponam vobis aliud onus.
25 Tamen id quod habetis, tenete quousque veniam.
26 Nam siquis vicerit, & custodierit ad finem vsque opera mea, dabo ei potestatem in Gentes.
27 Et reget eas virga ferrea: & tanquam vasa fictilia conterentur, sicut & ego accepi à Patre meo:
28 Et dabo ei stellam matutinam.
29 Qui habet aurē, audiat quid Spiritus dicat Ecclesiis.

CAP. III.

1 Angelo autē Ecclesiæ quæ est Sardibus scribe, Hæc dicit qui habet septem Spiritus Dei, & septem stellas, Noui opera tua, *nempe* quòd dicaris viuere, sed mortuus sis.
2 Esto vigilans, & confirma reliqua moribunda: non enim inueni opera tua plena coram Deo.
3 Memento igitur quæ acceperis & audieris: serua igitur & resipisce. Quòd si non vigilaueris, veniam ad te tanquam fur, neque intelliges qua hora veniam ad te.

14 Vobis autem dico cæterisque Thyatiræ estis, Quicunque non habent doctrinam hanc, qui non cognouerunt altitudines Satanæ, quemadmodum dicunt: non mittam sup vos aliud pondus.
25 Tamē id qđ habetis, tenete donec ueniam.
26 Et qui uicerit, & qui custodierit usque in finem opera mea, dabo illi potestatem super Gentes.
27 Et reget eas in uirga ferrea: tanquam uas figuli confringentur, sicut & ego accepi à Patre meo:
28 Et dabo illi stellam matutinam.
29 Qui habet aurē, audiat qđ Spiritus dicat Ecclesiis.

CAP. III.

1 Et Angelo Ecclesiæ Sardis scribe, Hæc dicit qui habet septem Spiritus Dei, & septem stellas: Scio opera tua, quia nomē habes qđ uiuas, & mortuus es.
2 Esto uigilans, & confirma cætera quæ moritura erant: non enim inueni opera tua plena corā Deo meo.
3 In mente ergo habe qualiter acceperis & audieris, & serua, & pœnitentiam age. Si ergo non uigilaueris, ueniam ad te tanquam fur, & nescies qua hora ueniam ad te.

24 Vobis autē dico reliquis Thyat.&c. ὑμῖν δὲ λέγω τοῖς λοιποῖς τοῖς ἐν Θυατείροις. [redacted] lego nō tātū ex Veteris interpretis, sed etiā ex Cōplut. editionis & duorum aliorū codicū authoritate, quū in aliis legatur καὶ τοῖς λοιποῖς, & reliquis. Neque enim video quis locus esse possit copulæ, nisi per epexegesin explicetur. Profunditates, τὰ βάθη. Sic nimirū illi sua portenta solebant vocare, quasi summā ac profundissimā rerum diuinarū cognitionem complecterentur: vti hodie faciunt præ cæteris Libertini & Anabaptistæ, Spiritū perpetuo in ore habentes: & Castellio, qui nuper scripsit, Pauli epistolas nihil nisi quædam rudimenta continere. Sic, inquam, illos nō pudebat sua illa portenta appellare. Sed Iohannes addit Satanæ nomen, agnoscens quidem illa pro abstrusissima quadam scientia, sed quæ ex imis tenebrarum abyssis hausta esset. Itaque illud ὡς λέγουσι, vt aiunt, refero nō ad Satanæ nomen, sed ad βάθη, ita vt ad Iezabelis illius sectatores pertineat. Sunt tamen qui ad reliquos Thyatirenses referant, qui nimirum dicerent se esse impares istis versutiis Satanæ cognoscendis, quibus proinde Dominus hoc onus non imponat aduersus illos disputandi: sed hoc tātùm præcipiat, vt in sana doctrina perseuerent. Sed hoc mihi videtur violentum, nec satis etiam conueniens cum versu 20. Nam si succenset Dominus Thyatirensibus quòd sinant Iezabelem docere, requirit ab illis proculdubio vt eam omnibus modis compescant. Aliud onus, ἄλλο βάρος, i. aduersum vos nihil grauius denūtiabo, contentus videlicet vobis significasse quid in vobis requirā. Vsitatū enim est Prophetis, quoties calamitatem aliquam prædicebāt, משא, i. onus, id vocare. quod quū frequēter Prophetæ facerent, cœpit profanus populus omnes Prophetas inuidioso oneris vocabulo appellare, vt grauissimè expostulat Dominus Ier.23.f.33, & deinceps.

IN CAPVT III.

1 Quòd dicaris viuere, ὅτι τὸ ὄνομα ἔχεις ὅτι ζῇς. i. quòd celebreris quidē quasi viuas, quū reuera sis mortuus. Viuere autē dicitur Ecclesia quū bonæ arboris instar bonos fructus edit. Vulg. & Eras. Quia nomē habes quòd viuas.
2 Reliqua moribunda, τὰ λοιπὰ ἃ μέλλει ἀποθανεῖν. i. cætera quorum ea est cōditio vt iam laborent, mox, nisi confirmentur, interitura. Similis occurrit loquutio Luc.7.a.2. Complutensis codex & alii duo scriptum habēt ἃ ἔμελλες ἀποβάλλειν. quæ futurum erat vt amitteres, nisi te videlicet commonefecissem.
3 Quæ, πῶς. i. πῶς. Terent. Ita est homo, pro talis est.

Ἔχεις ὀλίγα ὀνόματα καὶ ἐν Σάρδεσιν ἃ οὐκ ἐμόλυναν τὰ ἱμάτια αὐτῶν, καὶ περιπατήσουσι μετ᾽ ἐμοῦ ἐν λευκοῖς· ὅτι ἄξιοί εἰσιν.

Ὁ νικῶν, οὗτος περιβαλεῖται ἐν ἱματίοις λευκοῖς· καὶ οὐ μὴ ἐξαλείψω τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐκ τῆς βίβλου τῆς ζωῆς, καὶ ἐξομολογήσομαι τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐνώπιον τοῦ πατρός μου, καὶ ἐνώπιον τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ.

Ὁ ἔχων οὖς, ἀκουσάτω τί τὸ Πνεῦμα λέγει ταῖς ἐκκλησίαις.

Καὶ τῷ ἀγγέλῳ τῆς ἐν Φιλαδελφείᾳ ἐκκλησίας γράψον, Τάδε λέγει ὁ ἅγιος, ὁ ἀληθινός, ὁ ἔχων τὴν κλεῖδα τοῦ Δαβίδ, ὁ ἀνοίγων, καὶ οὐδεὶς κλείει· καὶ κλείει, καὶ οὐδεὶς ἀνοίγει.

Οἶδά σου τὰ ἔργα· ἰδού, δέδωκα ἐνώπιόν σου θύραν ἀνεῳγμένην, καὶ οὐδεὶς δύναται κλεῖσαι αὐτήν· ὅτι μικρὰν ἔχεις δύναμιν, καὶ ἐτήρησάς μου τὸν λόγον, καὶ οὐκ ἠρνήσω τὸ ὄνομά μου.

Ἰδού, δίδωμι ἐκ τῆς συναγωγῆς τοῦ Σατανᾶ τῶν λεγόντων ἑαυτοὺς Ἰουδαίους εἶναι, καὶ οὐκ εἰσίν, ἀλλὰ ψεύδονται· ἰδού, ποιήσω αὐτοὺς ἵνα ἥξωσι καὶ προσκυνήσωσιν ἐνώπιον τῶν ποδῶν σου, καὶ γνῶσιν ὅτι ἐγὼ ἠγάπησά σε.

Ὅτι ἐτήρησας τὸν λόγον τῆς ὑπομονῆς μου, κἀγώ σε τηρήσω ἐκ τῆς ὥρας τοῦ πειρασμοῦ, τῆς μελλούσης ἔρχεσθαι ἐπὶ τῆς οἰκουμένης ὅλης, πειράσαι τοὺς κατοικοῦντας ἐπὶ τῆς γῆς.

Ἰδού, ἔρχομαι ταχύ· κράτει ὃ ἔχεις, ἵνα μηδεὶς λάβῃ τὸν στέφανόν σου.

4 Habes *tamen* aliquot capita etiā Sardibus quæ non inquinarunt vestimēta sua, ideóque incedent mecum albati: digni enim sunt.
5 Qui vicerit, amicietur vestimentis albis: neque delebo nomen eius ex libro vitæ, sed profitebor nomen eius coram Patre meo, & coram Angelis eius.
6 Qui habet aurē, audiat quid Spiritus dicat Ecclesiis.
7 Angelo verò Philadelphiensis Ecclesiæ scribe, Hæc dicit Sāctus & Verax ille, qui habet clauem Dauidis: qui aperit, & nemo claudit: claudit, & nemo aperit.
8 Noui opera tua: ecce, proposui tibi ostium apertum, nec quisquam potest claudere illud: quia nonnullam habes virtutem, & seruasti sermonem meum, neque abnegasti nomē meum.
9 Ecce, præbebo eos qui sunt ex synagoga Satanæ, *id est* corū qui dicunt se Iudæos esse, nec sunt, sed mētiūtur: ecce, *inquam*, faciam vt veniant & adorent ante pedes tuos, & sciāt quòd ego dilexi te:
10 Quoniam seruasti sermonē tolerantiæ meæ, ego quoque te liberabo ex tempore tentationis, quod venturum est in orbem vniuersum, ad explorandos incolas terræ.
11 Ecce, venio citó: tene quod habes, vt nemo accipiat coronam tuam.

4 Sed habes paucos nomina in Sardis, qui non inquinauerunt uestimenta sua, & ambulabunt mecum in albis: quia digni sunt.
5 Qui uicerit, sic uestietur uestimentis albis: & nō delebo nomen eius de libro uitæ, & confitebor nomen eius coram Patre meo, & corā Angelis eius. Infrà 20.d.12, & 21.g.27 phil.4.a.4
6 Qui habet aurē, audiat qđ Spiritus dicat Ecclesiis.
7 Et Angelo Philadelphiæ Ecclesiæ scribe, Hæc dicit Sanctus & Verus, qui habet clauem Dauid: qui aperit, & nemo claudit: claudit, & nemo aperit:
8 Scio opera tua: ecce, dedi coram te ostium apertū, quod nemo potest claudere: quia modicam habes uirtutem, & seruasti uerbum meum, et non negasti nomen meum.
9 Ecce, dabo de synagoga Satanæ, qui dicunt se Iudæos esse, & nō sunt, sed mentiuntur: ecce, faciam illos ut ueniant & adorent ante pedes tuos: & scient quia ego dilexi te.
10 Quoniam seruasti uerbum patientiæ meæ, & ego seruabo te ab hora tentationis, quæ uentura est in orbem uniuersum tentare habitantes in terra.
11 Ecce, uenio citò: tene qđ habes, ut nemo accipiat coronam tuam.

4 Habes *tamen* aliquot capita, ἀλλ᾽ ἔχεις ὀλίγα ὀνόματα. Sic legit Arethas & Vetus interpres. Consentiūt Complutensis editio & alii codices duo. In aliis deest aduersatiua particula: quæ tamen ex Hebraicæ linguæ vsu interdum suppletur, vt diximus Matth.9.a.6, & Iohan.9.f.30. Nomina autem dixit pro capitibus, vt Act.1.c.15, quod tamen ab vsu Græcæ linguæ alienum esse docet Arethas. Albati, ἐν λευκοῖς. Vide Ioh.20.c.12. Est autem hoc dictum ex Hebræorum consuetudine, qui & substantiua & adiectiua interdum subticent: quòd ex loci circunstantia nemo sit qui non facilè possit ea intelligere. Digni enim sunt, ὅτι ἄξιοί εἰσιν. Dignos, i. idoneos, intellige, quia in Christo iustificati fuerunt, sicut reipsa comprobarūt. Iustus enim est qui iustitiam facit, sed ita vt arbor fructum gignat, non fructus arborem. Vide Rom.8.d.18.
7 Qui habet clauem Dauidis, ὁ ἔχων τὴν κλεῖδα τοῦ Δαβίδ. Suspicor legendum ὁ ἔχων τὴν κλεῖδα οἴκου Δαβίδ, qui habet clauem domus Dauid, vt scriptum est Esa.22.f.22. qui locus non dubium est quin allegoricè explicetur ~~hoc in loco~~ Est autem domus Dauid, Ecclesia, cuius omnis potestas est penes vnum Christum regem sempiternum, Luc.1.c.31 & 32: vt quos velit vel admittat vel excludat.
9 Præbebo, δίδωμι. Id est δώσω, vt paulo pòst ποιήσω: quanquam etiam aliqua est emphasis in hac temporis enallage, quæ passim apud prophetas occurrit. Accipitur autem τὸ διδόναι hoc in loco, pro redigere in eū statum & conditionem vt hoc vel illud faciant, sicut apud Hebræos accipitur verbum נתן.
10 Sermonem tolerantiæ meæ, τὸν λόγον τῆς ὑπομονῆς μου. Id est, quia patiētiam illam ac constantiam præstitisti quam à meis requiro.

Ὁ νικῶν, ποιήσω αὐτὸν στύλον ἐν τῷ ναῷ τοῦ Θεοῦ μου, καὶ ἔξω οὐ μὴ ἐξέλθῃ ἔτι· καὶ γράψω ἐπ᾽ αὐτὸν τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ μου, καὶ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως τοῦ Θεοῦ μου τῆς καινῆς Ἱερουσαλήμ, ἡ καταβαίνει ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ μου, καὶ τὸ ὄνομά μου τὸ καινόν.

Ὁ ἔχων οὖς, ἀκουσάτω τί τὸ Πνεῦμα λέγει ταῖς ἐκκλησίαις.

Καὶ τῷ ἀγγέλῳ τῆς ἐκκλησίας Λαοδικέων γράψον, Τάδε λέγει ὁ Ἀμήν, ὁ μάρτυς ὁ πιστὸς καὶ ἀληθινός, ἡ ἀρχὴ τῆς κτίσεως τοῦ Θεοῦ·

Οἶδά σου τὰ ἔργα, ὅτι οὔτε ψυχρὸς εἶ, οὔτε ζεστός. ὄφελον ψυχρὸς εἴης ἢ ζεστός.

Οὕτως ὅτι χλιαρὸς εἶ, καὶ οὔτε ψυχρὸς οὔτε ζεστὸς, μέλλω σε ἐμέσαι ἐκ τοῦ στόματός μου·

Ὅτι λέγεις, Ὅτι πλούσιός εἰμι καὶ πεπλούτηκα, καὶ οὐδενὸς χρείαν ἔχω. Καὶ οὐκ οἶδας ὅτι σὺ εἶ ὁ ταλαίπωρος, καὶ ἐλεεινὸς, καὶ πτωχὸς, καὶ τυφλὸς, καὶ γυμνός.

Συμβουλεύω σοι ἀγοράσαι παρ᾽ ἐμοῦ χρυσίον πεπυρωμένον ἐκ πυρὸς, ἵνα πλουτήσῃς· καὶ ἱμάτια λευκὰ, ἵνα περιβάλῃ, καὶ μὴ φανερωθῇ ἡ αἰσχύνη τῆς γυμνότητός σου· καὶ κολλούριον ἔγχρισον τοὺς ὀφθαλμούς σου, ἵνα βλέπῃς.

Ἐγὼ ὅσους ἐὰν φιλῶ, ἐλέγχω καὶ παιδεύω. ζήλωσον οὖν καὶ μετανόησον.

Ἰδοὺ, ἕστηκα ἐπὶ τὴν θύραν, καὶ κρούω· ἐάν τις ἀκούσῃ τῆς φωνῆς μου, καὶ ἀνοίξῃ τὴν θύραν, εἰσελεύσομαι πρὸς αὐτὸν, καὶ δειπνήσω μετ᾽ αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς μετ᾽ ἐμοῦ.

Ὁ νικῶν, δώσω αὐτῷ καθίσαι μετ᾽ ἐμοῦ ἐν τῷ θρόνῳ μου, ὡς κἀγὼ ἐνίκησα, καὶ ἐκάθισα μετὰ τοῦ πατρός μου ἐν τῷ θρόνῳ αὐτοῦ.

Ὁ ἔχων οὖς, ἀκουσάτω τί τὸ Πνεῦμα λέγει ταῖς ἐκκλησίαις.

11 Siquis vicerit, faciam vt sit colũmna in templo Dei mei: nec foras egredietur amplius: & inscribã ei nomen Dei mei, & nomen ciuitatis Dei mei, *id est* nouæ Hierusalẽ, quæ descendit è cælo à Deo meo, & nomẽ meum nouum.

13 Qui habet aurẽ, audiat quid Spiritus dicat Ecclesiis.

14 Angelo verò Laodicensium Ecclesiæ scribe, Hæc dicit Amen, testis ille fidelis & verax, principium opificii Dei:

15 Noui opera tua, *nẽpe* te neq; frigidũ esse, neque feruidũ. vtinã frigidus esses aut feruidus.

16 Itaq; quoniã tepid9 es, nec frigidus nec feruidus, futurũ est vt te euomam ex ore meo.

17 Nam dicis, Diues sum, & ditatus sum, & nullius egeo. Neq; nosti te esse ærumnosum, & miserabilem, & pauperem, & cæcum, & nudum.

18 Cõsulo tibi vt emas à me aurum igni exploratum, vt diues fias: & vestimenta alba, vt induaris, nec appareat dedecus nuditatis tuæ: & collyrio inungas oculos tuos, vt videas.

19 Ego, quoscũque amo, arguo & castigo: æmulare igitur ac resipisce.

Prou.3.b.12 heb.12.b.5

20 Ecce, sto ad ostiũ, & pulso: siquis audierit vocẽ meã, & aperuerit ostium, ingrediar ad eũ, & cœnabo cũ eo, & ipse mecũ.

21 Siquis vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo, vt & ego vici, & sedeo cũ Patre meo in throno eius.

22 Qui habet aurem, audiat quid Spiritus dicat Ecclesiis.

11 Qui uicerit, faciam illũ columnam in templo Dei mei: & foras non egredietur amplius: et scribam super eum nomẽ Dei mei, & nomen ciuitatis Dei mei nouæ Ierusalẽ, quæ descendit de cælo à Deo meo: & nomen meũ nouũ.

13 Qui habet aurem, audiat quid Spiritus dicat Ecclesijs.

14 Et Angelo Laodiciæ Ecclesiæ scribe, Hæc dicit Amen, testis fidelis & uerus, q est principiũ creaturæ Dei:

15 Scio opera tua, quia neque frigidus es, neque calidus: utinam frigidus esses, aut calidus.

16 Sed quia tepid9 es, et nec frigid9 nec calid9, incipiã te euomere ex ore meo:

17 Quia dicis, quòd diues sũ et locupletatus, & nullius egeo: & nescis q tu es miser, et miserabilis, et paup, & cæcus, & nud9.

18 Suadeo tibi emere à me aurũ ignitum, probatum: ut locuples fias, & uestimẽtis albis induaris, ut non appareat confusio nuditatis tuæ, & collyrio inunge oculos tuos, ut uideas.

19 Ego, quos amo, arguo & castigo: æmulare ergo, & pœnitentiam age.

20 Ecce, sto ad ostiũ & pulso: si quis audierit uocem meam, & aperuerit ianuam, intrabo ad illum, & cœnabo cum illo, & ipse mecum.

21 Qui uicerit, dabo ei sedere mecũ in throno meo, sicut et ego uici, et sedi cum Patre meo in throno eius.

22 Qui habet aurẽ audiat q̃ Spirit9 dicat Ecclesijs.

11 Dei mei, τοῦ Θεοῦ μου. Vide suprà, 2.b.7.

14 Amen, ὁ Ἀμήν. Hebraismus, quem mox explicat. Nam אמן Hebræis significat Verè siue veritatem ipsam. Principium opificii Dei, ἡ ἀρχὴ τῆς κτίσεως τοῦ Θεοῦ. Id est à quo principium ducũt omnes res cõditæ. Omnia enim à Deo per ipsum facta sunt, vt expositum est Ioh.1.a.3. Vide Col.1.b.15, & deinceps.

18 Exploratum igni, πεπυρωμένον ἐκ πυρός. Vulg. Aurũ ignitũ, probatum. Eras. Ignitũ ex igni. Atqui certum est τὸ πυροῦσθαι passim in editione Græca respondere Hebræo verbo צרף, quod significat per ignẽ explorare. Additum est autem πυρὸς ex pleonasmo Hebræis familiari, pro διὰ πυρός, siue ἐν πυρί, vt mirer Erasmum hoc loco hæsitasse.

19 Æmulare, ζήλωσον. Huic opponitur quod antè dixerat, nec frigidum nec feruidum esse.

Κεφάλαιον δ.

Μετὰ ταῦτα εἶδον, καὶ ἰδοὺ, θύρα ἠνεῳγμένη ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ἡ φωνὴ ἡ πρώτη ἣν ἤκουσα ὡς σάλπιγγος λαλούσης μετ᾽ ἐμοῦ, λέγουσα, Ἀνάβα ὧδε, καὶ δείξω σοι ἃ δεῖ γενέσθαι μετὰ ταῦτα.

Καὶ εὐθέως ἐγενόμην ἐν πνεύματι· καὶ ἰδοὺ, θρόνος ἔκειτο ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τοῦ θρόνου καθήμενος.

Καὶ ὁ καθήμενος ἦν ὅμοιος ὁράσει λίθῳ ἰάσπιδι, καὶ σαρδίνῳ· καὶ ἶρις κυκλόθεν τοῦ θρόνου ὁμοία ὁράσει σμαραγδίνῳ.

Καὶ κυκλόθεν τοῦ θρόνου θρόνοι εἴκοσι καὶ τέσσαρες· καὶ ἐπὶ τοὺς θρόνους εἶδον τοὺς εἴκοσι καὶ τέσσαρας πρεσβυτέρους καθημένους, περιβεβλημένους ἐν ἱματίοις λευκοῖς· καὶ ἔχον ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν στεφάνους χρυσοῦς.

Καὶ ἐκ τοῦ θρόνου ἐκπορεύονται ἀστραπαὶ καὶ βρονταὶ καὶ φωναί· καὶ ἑπτὰ λαμπάδες πυρὸς καιόμεναι ἐνώπιον τοῦ θρόνου, αἵ εἰσι τὰ ἑπτὰ πνεύματα τοῦ Θεοῦ.

Καὶ ἐνώπιον τοῦ θρόνου θάλασσα ὑαλίνη, ὁμοία κρυστάλλῳ. Καὶ ἐν μέσῳ τοῦ θρόνου καὶ κύκλῳ τοῦ θρόνου τέσσαρα ζῶα γέμοντα ὀφθαλμῶν ἔμπροσθεν καὶ ὄπισθεν.

Καὶ τὸ ζῶον τὸ πρῶτον ὅμοιον λέοντι, καὶ τὸ δεύτερον ζῶον ὅμοιον μόσχῳ, καὶ τὸ τρίτον ζῶον ἔχον τὸ πρόσωπον ὡς ἄνθρωπος, καὶ τὸ τέταρτον ζῶον ὅμοιον ἀετῷ πετωμένῳ.

Καὶ τέσσαρα ζῶα, ἓν καθ᾽ ἑαυτὸ εἶχον ἀνὰ πτέρυγας ἓξ κυκλόθεν, καὶ ἔσωθεν γέμοντα ὀφθαλμῶν· καὶ ἀνάπαυσιν οὐκ ἔχουσιν ἡμέρας καὶ νυκτὸς, λέγοντα, Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, ὁ ἦν καὶ ὁ ὢν καὶ ὁ ἐρχόμενος.

Καὶ ὅταν δώσουσι τὰ ζῶα δόξαν καὶ τιμὴν καὶ εὐχαριστίαν τῷ καθημένῳ ἐπὶ τοῦ θρόνου,

CAP. IIII.

1 Post hæc vidi, & ecce, ostium apertum in cælo: & vox prima quam audiui tanquam tubæ loquentis mecum, dicebat, Ascende huc, & ostendam tibi quæ oporteat fieri postea.

2 Statim igitur fui correptus à spiritu: & ecce, thronus positus erat in cælo: & *quidam* throno insidebat.

3 Porro qui sedebat, aspectu similis erat lapidi iaspidi & sardio: & in circuitu throni erat iris aspectu similis smaragdo.

4 Et in circuitu sedis, sedilia vigintiquatuor: & super sedilia vidi vigintiquatuor Senes sedentes, amictos vestibus albis: & habẽtes super capita sua coronas aureas.

5 Prodibant autem è throno fulgura & tonitrua & voces: & septem lampades igneæ ardentes ante thronum, quæ sunt septem spiritus Dei.

6 Erat etiam ante thronum mare vitreum simile crystallo: & in medio throni, quatuor animalia plena oculis antè & retró.

7 Animal autem primum erat simile leoni, & secundum animal simile vitulo, & tertium animal habens faciem velut homo, & quartum animal simile aquilæ volanti.

8 Et quatuor animalia singula per se habebant alas senas in circuitu, & intus plena erant oculis, die ac nocte sine intermissione dicentia, Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus omnipotens, Erat, Est, & Venturus est.

9 Et quum tribuebant illa animalia gloriã & honorẽ & gratiarũ actionẽ ei qui throno insi-

CAP. IIII.

1 Post hæc uidi, & ecce ostiũ apertum in cælo. & uox prima quam audiui tanquã tubæ loquentis mecum, dicens, Ascẽde huc, & ostendã tibi quæ oportet fieri posthæc.

2 Et statim fui in spiritu, & ecce, sedes posita erat in cælo. & supra sedem sedens.

3 Et qui sedebat, similis erat aspectu lapidis iaspidis, et sardini: & iris erat in circuitu sedis, similis uisioni smaragdinæ.

4 Et in circuitu sedis, sedilia uigintiquatuor: et super thronos uigintiquatuor Seniores sedentes, circumamicti uestimentis albis: et in capitibus eorum, coronæ aureæ.

5 Et de throno procedebãt fulgura, et uoces, et tonitrua: et septem lampades ardentes ante thronum, quæ sunt septem spiritus Dei.

6 Et in conspectu sedis tanquam mare uitreum simile crystallo: et in medio sedis, et in circuitu sedis, quatuor animalia plena oculis antè et retro.

7 Et animal primum simile leoni, et secundum animal simile uitulo, et tertium animal habens faciem quasi hominis, et quartum animal simile aquilæ uolanti.

8 Et quatuor animalia, singula eorum habebant alas senas in circuitu: & intus plena sunt oculis: et requiem non habebant die ac nocte, dicẽtia, Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus omnipotens, Qui erat, et Qui est, et Qui uenturus est.

9 Et quum darẽt illa animalia gloriam et honorem et benedictionem sedenti super thronum,

IN CAPVT IIII.

2 Fui correptus à spiritu, ἐγενόμην ἐν πνεύματι. Vide suprà, 1.c.10.

3 Smaragdo, σμαραγδίνῳ. Sub. λίθῳ. Itaq; causa nõ erat cur Erasmus cõuerteret, Aspectu smaragdino.

4 Et habentes, καὶ ἔχον. Sub. οἱ, vt sit οἱ ἔχον, pro ἔχοντες. Vide suprà, 1.a.6.

8 Erat, Est, & Venturus est, ὁ ἦν, &c. Vide suprà, 1.a.4. Vulgata & Eras. Qui erat, Qui est, & Qui venturus est. quam interpretationem coactus sum alicubi amplecti, vt nouitatem fugerem. Alioqui satis liquet ἦν, ὤν, & ἐρχόμενος poni proprii Dei nominis loco.

τῷ ζῶντι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων,
Πεσοῦνται οἱ εἴκοσι καὶ τέσσαρες πρε-
σβύτεροι ἐνώπιον τοῦ καθημένου ἐπὶ τοῦ
θρόνου, καὶ προσκυνήσουσι τῷ ζῶντι εἰς
τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, καὶ βαλοῦσι τοὺς στε-
φάνους αὐτῶν ἐνώπιον τοῦ θρόνου, λέγοντες,
Infrà,5.d.12 Ἄξιος εἶ Κύριε λαβεῖν τὴν δόξαν καὶ
τὴν τιμὴν καὶ τὴν δύναμιν, ὅτι σὺ ἔ-
κτισας τὰ πάντα, καὶ διὰ τὸ θέλημά σου
εἰσί, καὶ ἐκτίσθησαν.

Κεφάλαιον ε.

ΚΑΙ εἶδον ἐπὶ τὴν δεξιὰν τοῦ καθη-
μένου ἐπὶ τοῦ θρόνου βιβλίον γε-
γραμμένον ἔσωθεν καὶ ὄπισθεν, κα-
τεσφραγισμένον σφραγῖσιν ἑπτά.
Καὶ εἶδον ἄγγελον ἰσχυρὸν κηρύσσοντα
φωνῇ μεγάλῃ, Τίς ἐστιν ἄξιος ἀνοῖξαι τὸ
βιβλίον, καὶ λῦσαι τὰς σφραγῖδας αὐτοῦ;
Καὶ οὐδεὶς ἠδύνατο ἐν τῷ οὐρανῷ,
οὐδὲ ἐπὶ τῆς γῆς, οὐδὲ ὑποκάτω τῆς γῆς,
ἀνοῖξαι τὸ βιβλίον, οὐδὲ βλέπειν αὐτό.
Καὶ ἐγὼ ἔκλαιον πολλά, ὅτι οὐδεὶς ἄ-
ξιος εὑρέθη ἀνοῖξαι καὶ ἀναγνῶναι τὸ βι-
βλίον, οὔτε βλέπειν αὐτό.
Καὶ εἷς ἐκ τῶν πρεσβυτέρων λέγει μοι,
Μὴ κλαῖε· ἰδοὺ ἐνίκησεν ὁ λέων ὁ ὢν ἐκ
τῆς φυλῆς Ἰούδα, ἡ ῥίζα Δαβίδ, ἀνοῖξαι
τὸ βιβλίον, καὶ λῦσαι τὰς ἑπτὰ σφραγῖ-
δας αὐτοῦ.
Καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ ἐν μέσῳ τοῦ θρόνου
καὶ τῶν τεσσάρων ζώων, καὶ ἐν μέσῳ τῶν
πρεσβυτέρων, ἀρνίον ἑστηκὸς ὡς ἐσφα-
γμένον, ἔχον κέρατα ἑπτά, καὶ ὀφθαλ-
μοὺς ἑπτά, οἵ εἰσι τὰ ἑπτὰ τοῦ Θεοῦ πνεύ-
ματα τὰ ἀπεσταλμένα εἰς πᾶσαν τὴν γῆν.
Καὶ ἦλθε καὶ εἴληφε τὸ βιβλίον ἐκ τῆς
δεξιᾶς τοῦ καθημένου ἐπὶ τοῦ θρόνου.
Καὶ ὅτε ἔλαβε τὸ βιβλίον, τὰ τέσσα-
ρα ζῶα καὶ οἱ εἰκοσιτέσσαρες πρεσβύτε-
ροι ἔπεσον ἐνώπιον τοῦ ἀρνίου, ἔχοντες ἕκα-
στος κιθάρας καὶ φιάλας χρυσᾶς, γεμούσας
θυμιαμάτων, αἵ εἰσιν αἱ προσευχαὶ τῶν ἁγίων.

debat, illi, *inquam*, viuenti in se-
cula seculorum,
10 Procidebāt vigintiquatuor
Senes ante illū insidētē throno,
& adorabāt illū viuentē in secu
la seculorū, & abiiciebāt coro-
nas suas ante thronū, dicentes,
11 ‖Dignus es "Domine qui acci
pias gloriā & honorem & vir-
tutem: quia tu creasti omnia, &
propter volūtatem tuam sunt,
& creata sunt.

CAP. V.

1 DEinde vidi ad dextram eius
qui insidebat throno, librū
scriptum intus & à tergo, obsi-
gnatum sigillis septem.
2 Et vidi Angelum fortem,
prædicantem voce magna,
Quis est dignus qui aperiat li-
brum, & soluat eius sigilla?
3 Nemo autem poterat neque
in cælo, neque in terra, neque
subter terram, aperire librum,
neque eum inspicere.
4 Flebā igitur ego multū quòd
nemo dignus inuētus esset qui
aperiret & legeret librum, nec
qui eum inspiceret.
5 Tum vnus ex senibus dicit
mihi, Ne fleto: ecce, "vicit Leo
ille ex tribu Iuda, "stirps Daui-
dis, vt aperiat librum, & soluat
septem eius sigilla.
6 Aspexi igitur, & ecce inter
thronum & quatuor animalia
& inter senes, Agnus stans tan-
quam mactatus, habens cor-
nua septem, & oculos septem,
qui sunt septem Spiritus Dei
missi in omnem terram.
7 Is venit & accepit librum ex
dextera eius qui throno insidet.
8 Quúmque accepisset librum,
quatuor illa animalia, & vigin
tiquatuor illi senes ceciderunt
corā Agno, habentes singuli ci-
tharas, & phialas aureas, plenas
suffituum, quæ sunt "preces san-
ctorum.

uiuenti in secula seculo-
rum,
10 *Procidebāt uigintiqua-*
tuor seniores ante seden-
tem in throno, & adora-
bant uiuētem in secula
seculorum, & mittebant
coronas suas ante thronū,
dicentes,
11 *Dignus es Domine Deus*
noster accipere gloriā &
honorē & uirtutem, quia
tu creasti omnia, & pro-
pter uoluntatem tuam e-
rant, & creata sunt.

CAP. V.

1 *ET uidi in dextera*
sedentis supra thro
nū, librū scriptum intus et
foris, signatum sigillis se-
ptem.
2 *Et uidi Angelum fortem,*
prædicātem uoce magna,
Quis est dignus aperire
librum, et soluere signa-
cula eius?
3 *Et nemo poterat neque*
in cælo, neque in terra,
neque subtus terram ape
rire librum, neque respi-
cere illum.
4 *Et ego flebā multū, quo-*
niam nemo dignus inuē-
tus est aperire librum,
nec uidere eum.
5 *Et unus de seniorib' di*
cit mihi, Ne fleueris: ecce,
uicit Leo de tribu Iuda,
radix Dauid, aperire li
brum, & soluere septem
signacula eius.
6 *Et uidi, & ecce in me-*
dio throni & quatuor a-
nimaliū, & in medio se-
niorū, Agnum stantē tan
quam occisum, habentem
cornua septem & oculos
septem, qui sunt septem
spiritus Dei, missi in o-
mnem terram.
7 *Et uenit & accepit de*
dextera sedentis in thro-
no librum.
8 *Et quū aperuisset librū,*
quatuor animalia & ui-
ginti quatuor seniores ceci
derunt corā Agno, haben
tes singuli citharas, &
phialas aureas, plenas o-
doramentorū, quæ sunt
orationes sanctorum.

11 Domine, Κύριε. Arethas addit καὶ ὁ Θεὸς ἡμῶν ὁ ἅγιος, & sancte Deus noster. Consentit Compluten sis editio, cum duobus aliis codicibus.

IN CAPVT V.

5 Vicit, ἐνίκησεν. Id est obtinuit. Cic. pro Cluentio, Vince bonum virum fuisse Oppianicum.
Stirps, ἡ ῥίζα. Hebr. שׁרשׁ, pro quo solet Homerus ὄζον, id est ramum, dicere. Vulgata & Erasmus ad verbum, Radix: nimium obscurè.
8 Preces sanctorum, αἱ προσευχαὶ τῶν ἁγίων. Quomodo hoc sit accipiendum disce ex Act. 10. a. 4. & c. 31. Vide infrà, 8. a. 3.

Καὶ ᾄδουσιν ᾠδὴν καινήν, λέγοντες,
Ἄξιος εἶ λαβεῖν τὸ βιβλίον, καὶ ἀνοῖξαι
τὰς σφραγῖδας αὐτοῦ, ὅτι ἐσφάγης, καὶ
ἠγόρασας τῷ Θεῷ ἡμᾶς ἐν τῷ αἵματί
σου, ἐκ πάσης φυλῆς καὶ γλώσσης καὶ
λαοῦ καὶ ἔθνους·
Καὶ ἐποίησας ἡμᾶς τῷ Θεῷ ἡμῶν βασι-
λεῖς, καὶ ἱερεῖς· καὶ βασιλεύσομεν ἐπὶ τῆς γῆς.
Καὶ εἶδον, καὶ ἤκουσα φωνὴν ἀγγέλων
πολλῶν κυκλόθεν τοῦ θρόνου καὶ τῶν ζώων καὶ
τῶν πρεσβυτέρων· καὶ ἦν ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν μυ-
ριάδες μυριάδων, καὶ χιλιάδες χιλιάδων·
Λέγοντες φωνῇ μεγάλῃ, Ἄξιόν ἐστι τὸ
ἀρνίον τὸ ἐσφαγμένον, λαβεῖν τὴν δύνα-
μιν καὶ πλοῦτον καὶ σοφίαν καὶ ἰσχὺν καὶ
τιμὴν καὶ δόξαν καὶ εὐλογίαν.
Καὶ πᾶν κτίσμα ὅ ἐστιν ἐν τῷ οὐρα-
νῷ, καὶ ἐν τῇ γῇ, καὶ ὑποκάτω τῆς γῆς,
καὶ ἐπὶ τῆς θαλάσσης ἅ ἐστι, καὶ τὰ ἐν
αὐτοῖς πάντα, ἤκουσα λέγοντας, Τῷ καθη-
μένῳ ἐπὶ τοῦ θρόνου, καὶ τῷ ἀρνίῳ ἡ
εὐλογία καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κρά-
τος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.
Καὶ τὰ τέσσαρα ζῶα ἔλεγον, Ἀμήν·
καὶ οἱ εἰκοσιτέσσαρες πρεσβύτεροι ἔπεσον,
καὶ προσεκύνησαν ζῶντι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰ-
ώνων.

Κεφάλαιον ς.

ΚΑΙ εἶδον ὅτε ἤνοιξε τὸ ἀρνίον μίαν
ἐκ τῶν σφραγίδων, καὶ ἤκουσα ἑνὸς
ἐκ τῶν τεσσάρων ζώων λέγοντος,
ὡς φωνῆς βροντῆς, Ἔρχου καὶ βλέπε.
Καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ ἵππος λευκός· καὶ ὁ κα-
θήμενος ἐπ' αὐτῷ, ἔχων τόξον· καὶ ἐδόθη
αὐτῷ στέφανος, καὶ ἐξῆλθε νικῶν, καὶ ἵνα νι-
κήσῃ.
Καὶ ὅτε ἤνοιξε τὴν δευτέραν σφρα-
γῖδα, ἤκουσα τοῦ δευτέρου ζώου λέγον-
τος, Ἔρχου καὶ βλέπε.
Καὶ ἐξῆλθεν ἄλλος ἵππος πυρρός·

9 Et cecinerunt canticum "no-
uum, dicentes, Dignus es qui
accipias librum, & aperias eius
sigilla: quoniam mactatus es, &
redemisti nos Deo per sangui
nē tuum, ex omni tribu, & lin-
gua, & populo, & natione:
10 ‖Et fecisti "nos Deo nostro re
ges & sacerdotes: & regnabi-
mus super terram.
11 Tum aspexi, & audiui in cir-
cuitu throni & animalium &
senum, vocem Angelorū mul-
torū, ‖"numero millies centies
mille, & decies centies mille:
12 "Dicētes voce magna, Dign'
est Agn' ille mactatus "qui acci-
piat virtutē, & diuitias, & sapiē-
tiam, & fortitudinem, & hono-
rē, & gloriā, & benedictionem:
13 Sed & omnem creaturam
quæ in cælo est, & quæ super ter
ram & sub terra & in mari, &
quæ in eis sunt omnia, audiui
dicētia, Sessori throni & Agno
benedictio, & honor, & gloria,
& robur, in secula seculorum.
14 Quatuor autem animalia di
cebant, Amen: & vigintiqua-
tuor senes ceciderunt in facies
suas, & adorarunt eum qui vi-
uit in secula seculorum.

CAP. VI.

1 POstea aspexi, quum aperuis-
set Agnus "primum ex sigil-
lis, & audiui vnum ex quatuor
animalibus dicens, tanquam
vocem tonitrui, Veni & vide.
2 Aspexi igitur, & ecce *aderat*
equus albus: & qui insidebat ei
habebat arcum: & data est ei
corona, & prodiit vincens, &
vt vinceret.
3 Quúmque aperuisset sigillū
secundum, audiui secundum
animal dicens, Veni, & vide.
4 Et prodiit alius equus rufus:

9 *Et cantabant canticū no*
nū, dicētes, Dignus es ac-
cipere librū, & aperire
signacula eius: quoniam
occisus es, et redemisti nos
Deo in sanguine tuo, ex o-
mni tribu, & lingua, &
populo, & natione:
10 *Et fecisti nos Deo nostro* 1.Pet.2.b.9
regnū, et sacerdotes: et re
gnabimus super terram.
11 *Et uidi, & audiui uocē*
Angelorum multorum in
circuitu throni, et anima-
liū, & seniorū: et erat nu Dan.7.d.10
merus eorū millia milliū:
12 *Dicentiū uoce magna, Di*
gnus est Agnus q occisus
est, accipere uirtutem, &
diuinitatē, et sapientiā,
et fortitudinem, et honorē,
et gloriā, et benedictionē.
13 *Et omnē creaturā quæ*
in cælo est, et sup terrā,
et sub terra, & quæ sunt
in mari, et quæ in eo, o-
mnes audiui dicentes, Se-
denti in throno, et Agno,
benedictio, et honor, et glo
ria et potestas in secula
seculorum.
14 *Et quatuor animalia di*
cebāt, Amē. Et uigintiqua
tuor seniores ceciderūt in
facies suas: et adoraue-
runt uiuētem in secula
seculorum.

CAP. VI.

1 *ET uidi quòd aperuis*
set Agnus unū de se-
ptem sigillis, et audiui u-
num de quatuor animali-
bus, dicens tanquam uocē
tonitrui, Veni et uide.
2 *Et uidi, et ecce equus al*
bus: et qui sedebat super
illum, habebat arcum: et
data est ei corona, et exi-
uit uincens ut uinceret.
3 *Et quū aperuisset sigil-*
lum secundū, audiui secū
dū animal dicens, Veni
et uide.
4 *Et exiuit alius equ' ru-*

9 Nouum, καινήν. Heb. חדשׁ, id est non vulgare, nec triuiale, sed eximium.
10 Nos, ἡμᾶς. In Complutensi codice & alio quodam legimus αὐτούς, ipsos, videlicet sanctos qui adhuc sunt in terris. Item pro βασιλεύσομεν, regnabimus, ibidem legitur βασιλεύσουσιν, regnabunt.
11 Numero millies cēties mille & decies cēties mille, καὶ ἦν ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν μυριάδες μυριάδων, καὶ χιλιάδες χιλιάδων. Ita lego ex Aretha, Complurēsi editione, & aliis duobus vetustis codicibus. Melius enim ista respondent iis quæ scribuntur Dan. 7. d. 10, vbi hæc eadem descriptio inuenitur.
12 Dicentes, λέγοντες. Hebr. לאמר, videtur autem dicendum fuisse λεγόντων, vel λέγουσαι. Sed aliquoties annotauimus apud Paulum & alios, hæc participia apud idoneos etiam scriptores interdū non cohærere cum præcedentibus, nec aliter accipi quàm gerundi modum apud Latinos. Qui accipiat, λαβεῖν. Id est, cui deferatur laus omnis, tanquam potentissimo, ditissimo, sapientissimo, &c.

IN CAPVT VI.

1 Primum, μίαν. Id est πρώτην, ex Hebræorum more. Vulgata & Erasmus, Vnum.

καὶ τῷ καθημένῳ ἐπ' αὐτῷ ἐδόθη αὐτῷ λαβεῖν τὴν εἰρήνην ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἵνα ἀλλήλους σφάξωσι· καὶ ἐδόθη αὐτῷ μάχαιρα μεγάλη.

& ei qui insidebat super eum, "datum est vt tollat pacem è terra, vt alii alios mactent: datúsque est ei gladius magnus.

sus: & qui sedebat super illum, datum est ei ut sumeret pacem de terra, et ut inuicē se interficiant: & datus est ei gladius magnus.

Καὶ ὅτε ἤνοιξε τὴν τρίτην σφραγῖδα, ἤκουσα τοῦ τρίτου ζώου λέγοντος, Ἔρχου καὶ βλέπε. Καὶ εἶδον, καὶ ἰδού, ἵππος μέλας, καὶ ὁ καθήμενος ἐπ' αὐτῷ, ἔχων ζυγὸν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ.

5 Et quum aperuisset sigillum tertium, audiui tertium animal dicens, Veni & vide. Aspexi igitur, & ecce equus niger *aderat*: & qui insidebat ei, habebat stateram in manu sua.

5 Et quum aperuisset sigillū tertiū, audiui tertiū animal dicens, Veni & uide. Et ecce equus niger, & qui sedebat super illum, habebat stateram in manu sua:

Καὶ ἤκουσα φωνὴν ἐν μέσῳ τῶν τεσσάρων ζώων λέγουσαν, Χοῖνιξ σίτου δηναρίου, καὶ τρεῖς χοίνικες κριθῆς δηναρίου· καὶ τὸ ἔλαιον καὶ τὸν οἶνον μὴ ἀδικήσῃς.

6 Et audiui vocem in medio quatuor animalium dicētem, Chœnix tritici denario, & tres chœnices hordei denario: & vinum & oleum ne læseris.

6 Et audiui tanquam uocem in medio quatuor animaliū dicentem, Bilibris tritici denario, & tres bilibres hordei denario: & uinum et oleū ne læseris.

Καὶ ὅτε ἤνοιξε τὴν σφραγῖδα τὴν τετάρτην, ἤκουσα φωνὴν τοῦ τετάρτου ζώου λέγουσαν, Ἔρχου καὶ βλέπε.

7 Qúmque aperuisset sigillū quartum, audiui vocem quarti animalis dicentē, Veni & vide.

7 Et quum aperuisset sigillū quartum, audiui uocem quarti animalis dicentis, Veni & uide.

Καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ ἵππος χλωρός, καὶ ὁ καθήμενος ἐπάνω αὐτοῦ ὄνομα αὐτῷ ὁ Θάνατος· καὶ ὁ ᾍδης ἀκολουθεῖ μετ' αὐτοῦ· καὶ ἐδόθη αὐτοῖς ἐξουσία ἀποκτεῖναι ἐπὶ τὸ τέταρτον τῆς γῆς, ἐν ῥομφαίᾳ καὶ ἐν λιμῷ καὶ ἐν θανάτῳ, καὶ ὑπὸ τῶν θηρίων τῆς γῆς.

8 Tum aspexi, & ecce *aderat* equus pallidus, & "eius quæ insidebat ei, nomen erat Mors: & "infernus sequebatur eam: datáque est eis in quadrātem terræ potestas trucidandi gladio, & fame, & morte, pérque terrestres feras.

8 Et ecce equus pallidus, & qui sedebat super eū, nomen illi Mors: et Infernus sequebatur eū: et data est illi potestas super quatuor partes terræ, interficere gladio, fame, & morte, & bestiis terræ.

Καὶ ὅτε ἤνοιξε τὴν πέμπτην σφραγῖδα, εἶδον ὑποκάτω τοῦ θυσιαστηρίου τὰς ψυχὰς τῶν ἐσφαγμένων διὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τὴν μαρτυρίαν ἣν εἶχον.

9 Quum verò aperuisset sigillum quintum, vidi sub altari animas corū qui mactati fuerant propter verbum Dei, & propter testimonium "quod tuebantur.

9 Et quum aperuisset sigillum quintum, uidi subtus altare animas interfectorum propter uerbum Dei, et propter testimoniū quod habebant.

Καὶ ἔκραζον φωνῇ μεγάλῃ, λέγοντες, Ἕως πότε ὁ δεσπότης ὁ ἅγιος καὶ ὁ ἀληθινὸς οὐ κρίνεις καὶ ἐκδικεῖς τὸ αἷμα ἡμῶν ἀπὸ τῶν κατοικούντων ἐπὶ τῆς γῆς;

10 Clamabāt autē voce magna, dicētes, Vsquequo domine, qui sanctus es & verax, non iudicas ac vindicas sanguinē nostrum "de iis qui habitant in terra?

10 Et clamabant uoce magna dicētes, Vsquequo Domine, sanctus et uerus, nō iudicas et uindicas sanguinem nostrum de iis qui habitant in terra?

Καὶ ἐδόθησαν ἑκάστοις στολαὶ λευκαί, καὶ ἐρρέθη αὐτοῖς ἵνα ἀναπαύσωνται ἔτι χρόνον μικρόν, ἕως οὗ πληρώσονται καὶ οἱ σύνδουλοι αὐτῶν καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτῶν, οἱ μέλλοντες ἀποκτείνεσθαι ὡς καὶ αὐτοί.

11 Tum datæ sunt singulis stolæ albæ, & dictum est eis vt requiescerent adhuc paululum temporis, vsquequo "cōpleantur etiam conserui eorum & fratres eorum, qui trucidandi sunt sicut & ipsi.

11 Et datæ sunt illis singulæ stolæ albæ, et dictum est illis ut requiescerent adhuc tempus modicum, donec compleantur conserui eorum, et fratres eorū, qui interficiendi sunt sicut et illi.

Καὶ εἶδον ὅτε ἤνοιξε τὴν σφραγῖδα τὴν ἕκτην, καὶ ἰδοὺ σεισμὸς μέγας ἐγένετο, καὶ ὁ ἥλιος ἐγένετο μέλας ὡς σάκκος

12 Deinde aspexi quū aperuisset sigillum sextum, & ecce terræmotus magnus factus est: & sol factus est niger vt saccus

12 Et uidi quū aperuisset sigillū sextum, et ecce, terræmotus magnus factus est, et sol factus est niger tanquam saccus

4 Datum est, ἐδόθη αὐτῷ. Redundat αὐτῷ, ex Hebræorum idiotismo.

8 Eius quæ insidebat, ὁ καθήμενος. Hoc dicēdi genus, quod iā aliquoties occurrit, prorsus inusitatū est in Græca & Latina lingua, quum dicendum fuerit καὶ τῷ καθημένῳ, ne hiaret constructio. Quòd autem genus masculinū fœmineo expressimus, coacti fecimus, eo quòd Græcis ὁ θάνατος generis est masculini: mors verò fœminei apud Latinos. Infernus, ὁ ᾅδης. Heb. שאול, id est sepulchrum. Nolui tamen quicquam immutare.

9 Quod tuebantur, ἣν εἶχον. Hoc est quod in vernaculo sermone dicimus, *Qu'ils maintenoyent*. Vulg. & Eras. Quod habebant. Complutensis editio legit, καὶ διὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἀρνίου, & propter testimonium Agni.

10 De iis qui habitant, &c. ἀπὸ τῶν κατοικούντων, &c. Cic. pro Deiotaro, Præsertim quum is vnus esset qui posset de absente se vindicare.

11 Compleantur etiam conserui, πληρώσονται καὶ οἱ σύνδουλοι. Id est Vsquedum compleatur numerus eorum qui, &c. Malim autem legere πληρωθῶσι, vt habet editio Complutensis.

τρίχινος, καὶ ἡ σελήνη ἐγένετο ὡς αἷμα.

cilicinus, & luna tota facta est vt sanguis:

cilicinus, & luna tota facta est sicut sanguis:

Καὶ οἱ ἀστέρες τοῦ οὐρανοῦ ἔπεσαν εἰς τὴν γῆν, ὡς συκῆ βάλλει τοὺς ὀλύνθους αὐτῆς, ὑπὸ μεγάλου ἀνέμου σειομένη.

13 Et stellæ è cælo ceciderunt in terrā, sicut ficus abiicit grossos suos quum vento magno concutitur.

13 Et stellæ cæli ceciderunt super terram, sicut ficus emittit grossos suos quum à uento magno mouetur.

Καὶ οὐρανὸς ἀπεχωρίσθη ὡς βιβλίον εἱλισσόμενον, καὶ πᾶν ὄρος καὶ νῆσος ἐκ τῶν τόπων αὐτῶν ἐκινήθησαν.

14 Et cælum abscessit sicut liber qui conuoluitur: & omnes montes & insulæ è suis locis motæ sunt:

14 Et cælum recessit sicut liber inuolutus: & omnis mons & insulæ de locis suis motæ sunt:

Καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ οἱ μεγιστᾶνες, καὶ οἱ πλούσιοι, καὶ οἱ χιλίαρχοι, καὶ οἱ δυνατοί, καὶ πᾶς δοῦλος καὶ πᾶς ἐλεύθερος ἔκρυψαν ἑαυτοὺς εἰς τὰ σπήλαια καὶ εἰς τὰς πέτρας τῶν ὀρέων.

15 Et reges terræ, proceres, & diuites, & tribuni, & potentes, omnésque tum serui tum ingenui absconderunt se in speluncis & in petris montium:

15 Et reges terræ, & principes, & tribuni, & diuites, & fortes, & omnis seruus et liber absconderunt se in speluncis et in petris montium:

Καὶ λέγουσι τοῖς ὄρεσι καὶ ταῖς πέτραις, Πέσετε ἐφ' ἡμᾶς, καὶ κρύψατε ἡμᾶς ἀπὸ προσώπου τοῦ καθημένου ἐπὶ τοῦ θρόνου, καὶ ἀπὸ τῆς ὀργῆς τοῦ ἀρνίου·

16 Et dixerunt montibus & petris, ||Cadite super nos, abscondite nos à conspectu eius qui insidet throno, & ab ira Agni:

16 Et dicunt montibus & petris, Cadite super nos, & abscondite nos à facie sedentis super thronum, & ab ira Agni: Esaie 2.d.19 osee 10.b.2 luc. 23.d.30

Ὅτι ἦλθεν ἡ ἡμέρα ἡ μεγάλη τῆς ὀργῆς αὐτοῦ· καὶ τίς δύναται σταθῆναι;

17 Nam venit dies ille magnus iræ illius: & quis poterit stare?

17 Quoniam uenit dies magnus iræ ipsorum: & quis poterit stare?

Κεφάλαιον ζ.

CAP. VII.

CAP. VII.

ΚΑΙ μετὰ ταῦτα εἶδον τέσσαρας ἀγγέλους ἑστῶτας ἐπὶ τὰς τέσσαρας γωνίας τῆς γῆς, κρατοῦντας τοὺς τέσσαρας ἀνέμους τῆς γῆς, ἵνα μὴ πνέῃ ἄνεμος ἐπὶ τῆς γῆς, μήτε ἐπὶ τῆς θαλάσσης, μήτε ἐπὶ πᾶν δένδρον.

1 POstea vidi quatuor Angelos insistentes quatuor "angulis terræ, tenentes quatuor ventos terræ, ne flaret ventus super terram, neque super mare, neque in vllam arborem.

1 POst hæc uidi quatuor Angelos stantes super quatuor angulos terræ, tenentes quatuor uentos terræ, ne flaret uentus super terram, neque super mare, neque in ullam arborem.

Καὶ εἶδον ἄλλον ἄγγελον ἀναβάντα ἀπὸ ἀνατολῆς ἡλίου, ἔχοντα σφραγῖδα Θεοῦ ζῶντος· καὶ ἔκραξε φωνῇ μεγάλῃ τοῖς τέσσαρσιν ἀγγέλοις οἷς ἐδόθη αὐτοῖς ἀδικῆσαι τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν,

2 Et vidi alterum Angelum ascendentem ab ortu solis, habentem sigillum Dei viui: qui clamauit voce magna quatuor Angelis quibus datū est nocere terræ & mari,

2 Et uidi alterum Angelū ascendentem ab ortu solis habētem signum Dei uiui: & clamauit uoce magna quatuor Angelis quibus datum est nocere terræ & mari,

Λέγων, Μὴ ἀδικήσητε τὴν γῆν, μήτε τὴν θάλασσαν, μήτε τὰ δένδρα, ἄχρις οὗ σφραγίσωμεν τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐπὶ τῶν μετώπων αὐτῶν.

3 Dicēs, Ne nocete terræ, neque mari, neque arboribus, quoadusque obsignemus seruos Dei nostri in frontibus suis.

3 Dicens, Nolite nocere terræ, neque mari, neque arboribus, quoadusque signemus seruos Dei nostri in frōtibus eorum.

Καὶ ἤκουσα τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐσφραγισμένων, ρμδ' χιλιάδες ἐσφραγισμένοι ἐκ πάσης φυλῆς υἱῶν Ἰσραήλ.

4 Et audiui numerū obsignatorum: cētum quadragintaquatuor millia *erant* obsignata ex omnibus tribubus filiorum Israel.

4 Et audiui numerum signatorum, cētūm quadragintaquatuor millia signati ex omni tribu filiorum Israel.

Ἐκ φυλῆς Ἰούδα, ιβ' χιλιάδες ἐσφραγισμένοι· ἐκ φυλῆς Ῥουβήν, ιβ' χιλιάδες ἐσφραγισμένοι· ἐκ φυλῆς Γάδ, ιβ' χιλιάδες ἐσφραγισμένοι·

5 Ex tribu Iuda, duodecies mille obsignata: ex tribu Ruben, duodecies mille obsignata: ex tribu Gad, duodecies mille obsignata:

5 Ex tribu Iuda, duodecim millia signati: ex tribu Ruben, duodecim millia signati: ex tribu Gad, duodecim millia signati:

Ἐκ φυλῆς Ἀσήρ, ιβ' χιλιάδες ἐσφραγισμένοι· ἐκ φυλῆς Νεφθαλείμ, ιβ' χι-

6 Ex tribu Aser, duodecies mille obsignata: ex tribu Nephthali, duodecies mille

6 Ex tribu Aser, duodecim millia signati: ex tribu Nephthali duodecim mil

IN CAPVT VII.

2 Angulos, γωνίας. Heb. פנות, id est extrema, quæ plagas & cardines vocamus.

λιάδες ἐσφραγισμένοι· ἐκ φυλῆς Μανασσῆ, ιβʹ χιλιάδες ἐσφραγισμένοι·
Ἐκ φυλῆς Συμεὼν, ιβʹ χιλιάδες ἐσφραγισμένοι· ἐκ φυλῆς Λευΐ, ιβʹ χιλιάδες ἐσφραγισμένοι· ἐκ φυλῆς Ἰσαχὰρ, ιβʹ χιλιάδες ἐσφραγισμένοι·
Ἐκ φυλῆς Ζαβουλὼν, ιβʹ χιλιάδες ἐσφραγισμένοι· ἐκ φυλῆς Ἰωσὴφ, ιβʹ χιλιάδες ἐσφραγισμένοι· ἐκ φυλῆς Βενιαμὶν, ιβʹ χιλιάδες ἐσφραγισμένοι.
Μετὰ ταῦτα εἶδον, καὶ ἰδοὺ ὄχλος πολὺς, ὃν ἀριθμῆσαι αὐτὸν οὐδεὶς ἠδύνατο, ἐκ παντὸς ἔθνους καὶ φυλῶν καὶ λαῶν καὶ γλωσσῶν, ἑστῶτες ἐνώπιον τοῦ θρόνου καὶ ἐνώπιον τοῦ ἀρνίου, περιβεβλημένοι στολὰς λευκάς· καὶ φοίνικες ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν.
Καὶ κράζοντες φωνῇ μεγάλῃ, λέγοντες, Ἡ σωτηρία τῷ Θεῷ ἡμῶν τῷ καθημένῳ ἐπὶ τοῦ θρόνου, καὶ τῷ ἀρνίῳ.
Καὶ πάντες οἱ ἄγγελοι ἑστήκεσαν κύκλῳ τοῦ θρόνου καὶ τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῶν τεσσάρων ζώων, καὶ ἔπεσον ἐνώπιον τοῦ θρόνου ἐπὶ πρόσωπον αὐτῶν, καὶ προσεκύνησαν τῷ Θεῷ,
Λέγοντες, Ἀμήν· ἡ εὐλογία καὶ ἡ δόξα καὶ ἡ σοφία καὶ ἡ εὐχαριστία καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ ἰσχὺς τῷ Θεῷ ἡμῶν εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.
Καὶ ἀπεκρίθη εἷς ἐκ τῶν πρεσβυτέρων, λέγων μοι, Οὗτοι οἱ περιβεβλημένοι τὰς στολὰς τὰς λευκὰς, τίνες εἰσὶ, καὶ πόθεν ἦλθον;
Καὶ εἴρηκα αὐτῷ, Κύριε σὺ οἶδας. Καὶ εἶπέ μοι, Οὗτοί εἰσιν οἱ ἐρχόμενοι ἐκ τῆς θλίψεως τῆς μεγάλης· καὶ ἔπλυναν τὰς στολὰς αὐτῶν καὶ ἐλεύκαναν στολὰς αὐτῶν ἐν τῷ αἵματι τοῦ ἀρνίου.
Διὰ τοῦτο εἰσὶν ἐνώπιον τοῦ θρόνου

obsignata: ex tribu Manasse, duodecies mille obsignata:
7 Ex tribu Simeon, duodecies mille obsignata: ex tribu Leui, duodecies mille obsignata: ex tribu Issachar, duodecies mille obsignata:
8 Ex tribu Zabulon, duodecies mille obsignata: ex tribu ˈIoseph, duodecies mille obsignata: ex tribu Beniamin, duodecies mille obsignata.
9 Postea aspexi, & ecce, *aderat* turba multa, quã numerare nemo posset, ex omnibus gẽtibus & tribubus & populis & linguis: stabántque ante thronum & in conspectu Agni, amicti stolis albis: & palmæ in manibus eorũ.
10 Et clamabant voce magna, dicentes, ˈSalus à Deo nostro *est*, sedente super thronum & *ab* Agno.
11 Omnes autẽ Angeli stabant in circuitu throni & senum & quatuor animalium: & procubuerunt in conspectu throni in facies suas, & adorarũt Deum,
11 Dicentes, Amen: benedictio, & gloria, & sapientia, & gratiarum actio, & honor, & virtus, & robur Deo nostro in secula seculorum. Amen.
13 Tum meˈ compellauit vnus ex senibus, dicens mihi, Isti qui amicti sunt stolis albis, quinã sunt, & vnde venerunt?
14 Et dixi ei, Domine, tu nosti. Et dixit mihi, Hi sunt qui venerunt ex afflictione magna: & ˈlauerunt stolas suas, ac dealbarũt in sanguine Agni.
15 Ideo sunt ante thronum

lia signati: ex tribu Manasse, duodecim millia signati:
7 *Ex tribu Simeon, duodecim millia signati: ex tribu Leui, duodecim millia signati: ex tribu Issachar, duodecim millia signati:*
8 *Ex tribu Zabulon, duodecim millia signati: ex tribu Ioseph, duodecim millia signati: ex tribu Bẽiamin, duodecim millia signati.*
9 *Post hæc uidi turbam magnam quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis, & linguis, stãtes ante thronum, & in conspectu Agni, amicti stolis albis: & palmæ in manibus eorum.*
10 *Et clamabãt uoce magna, Dicentes, Salus Deo nostro qui sedet super thronum, & Agno.*
11 *Et omnes Angeli stabãt in circuitu throni & seniorum & quatuor animalium: et ceciderunt in conspectu throni in facies suas, et adorauerunt Deum,*
11 *Dicentes, Amen: benedictio, et claritas, et sapientia, et gratiarum actio, honor et uirtus, et fortitudo Deo nostro in secula seculorum. Amen.*
13 *Et respõdit unus de senioribus, et dixit mihi: Hi q amicti sunt stolis albis, qui sunt, et unde uenerunt?*
14 *Et dixi illi, Domine mi, tu scis. Et dixit mihi, Hi sunt qui uenerunt de tribulatione magna: et lauerunt stolas suas, et dealbauerunt eas in sanguine Agni.*
15 *Ideo sunt ante thronũ*

7 Ex tribu Leui, ἐκ φυλῆς Λευΐ. Omisit Dan, & recenset Leui.
8 Ioseph, Ἰωσήφ. Intellige tribum Ephraim, alterius ex filiis Ioseph.
10 Salus à Deo nostro *est*, ἡ σωτηρία τῷ Θεῷ ἡμῶν. Sic legit Arethas, sic quoque Vetus interpres & Complutensis editio, consentiente etiam vno ex veteribus nostris codicibus. Addidi autem præpositionem A, ne cui scrupulus obiiciatur quasi salutem Deo precentur, qui econtrario illum vnum agnoscũt salutis quam consequuti sunt authorem. Sic autem vsurpatur hoc in loco tertius casus vti apud Hebræos cum ל possessiuo, vt Psal.3 b 9, ליהוה הישועה, Domino ipsa salus, id est Dominus propriè salutis author. sicut vbique מזמור לדוד Psalmus Dauidi, id est cuius author est Dauid. Super thronum, ἐπὶ τοῦ θρόνου. In plerisque codicibus Græcis, non iis tamen quos modò citaui, legitur ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, super thronum Dei nostri, mendosè, vt mihi videtur.
13 Compellauit *me*, ἀπεκρίθη. Sic apud Euangelistas sæpenumero dicitur ἀποκριθεὶς qui sermonem inchoat, vt alibi annotauimus. Vulg. & Eras. Et respondit.
14 Lauerunt, ἔπλυναν. Eras. mendosè legit, ἐπλάτυναν, dilatarunt,

τοῦ Θεοῦ, καὶ λατρεύουσιν αὐτῷ ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἐν τῷ ναῷ αὐτοῦ· καὶ ὁ καθήμενος ἐπὶ τοῦ θρόνου, σκηνώσει ἐπ' αὐτούς.
Οὐ πεινάσουσιν ἔτι, οὐδὲ διψήσουσιν ἔτι, οὐδὲ μὴ πέσῃ ἐπ' αὐτοὺς ὁ ἥλιος, οὐδὲ πᾶν καῦμα.
Ὅτι τὸ ἀρνίον τὸ ἀνὰ μέσον τοῦ θρόνου ποιμανεῖ αὐτοὺς, καὶ ὁδηγήσει αὐτοὺς ἐπὶ ζώσας πηγὰς ὑδάτων· καὶ ἐξαλείψει ὁ Θεὸς πᾶν δάκρυον ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν.

Dei, & seruiunt ei ˈdie ac nocte in templo eius: & qui insidet throno, habitabit ˈcum eis.
16 ‖Non esurient amplius, neque sitient amplius, nec in eos incidet sol, neque vllus æstus.
17 Quoniã Agnus qui in medio throni est, pascet eos, & deducet ad viuos fontes aquarum: ‖& abstersurus est Deus omnẽ lacrymam ab oculis eorum.

Dei, & seruiunt ei die ac nocte in templo eius: & qui sedet in throno, habitabit super illos.
16 *Non esurient neque sitient amplius, nec cadet super illos sol, neque ullus æstus:* Esaie 49.c.10
17 *Quoniam Agnus qui in medio throni est, reget illos, & deducet eos ad uitæ fontes aquarum, & absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorũ* Esa.25.c.8 infrà, 21.a.4

Κεφάλαιον η.

ΚΑΙ ὅτε ἤνοιξε τὴν σφραγῖδα τὴν ἑβδόμην, ἐγένετο σιγὴ ἐν τῷ οὐρανῷ ὡς ἡμιώριον.
Καὶ εἶδον τοὺς ἑπτὰ ἀγγέλους, οἳ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ἑστήκασι· καὶ ἐδόθησαν αὐτοῖς ἑπτὰ σάλπιγγες.
Καὶ ἄλλος ἄγγελος ἦλθε, καὶ ἐστάθη ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, ἔχων λιβανωτὸν χρυσοῦν· καὶ ἐδόθη αὐτῷ θυμιάματα πολλὰ, ἵνα δώσῃ ταῖς προσευχαῖς τῶν ἁγίων πάντων ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τὸ χρυσοῦν τὸ ἐνώπιον τοῦ θρόνου.
Καὶ ἀνέβη ὁ καπνὸς τῶν θυμιαμάτων ταῖς προσευχαῖς τῶν ἁγίων, ἐκ χειρὸς τοῦ ἀγγέλου, ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.
Καὶ εἴληφεν ὁ ἄγγελος τὸ λιβανωτὸν, καὶ ἐγέμισεν αὐτὸ ἐκ τοῦ πυρὸς τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ἔβαλεν εἰς τὴν γῆν· καὶ ἐγένοντο φωναὶ καὶ βρονταὶ καὶ ἀστραπαὶ καὶ σεισμός.

CAP. VIII.

1 PORro quum aperuisset sigillum septimum, factum est silentium in cælo, media ferme hora.
2 Et vidi septem illos Angelos ˈqui adstant coram Deo, quibus datæ sunt septem tubæ.
3 Tum alius Angelus venit, & stetit ante aram, habens ˈthuribulum aureum: & dati sunt ei suffitus multi, vt offerret ˈcum precibus Sanctorum omnium super altare aureum, quod est ante thronum.
4 Ascendit autem fumus suffituum, cum precibus Sanctorũ, è manu Angeli ad conspectum Dei.
5 Deinde accepit Angelus thuribulum, & impleuit illud igne altaris, abiecitque in terram: & facta sunt tonitrua & voces & fulgura & terræmotus.

CAP. VIII.

1 *ET quũ aperuisset sigillum septimum, factum est silentium in cælo, quasi media hora.*
2 *Et uidi septem Angelos stantes in conspectu Dei: & datæ sunt illis septẽ tubæ.*
3 *Et ali⁹ Angelus uenit & stetit ante altare, habens thuribulũ aureum: et data sunt illi incensa multa, ut daret de orationibus Sãctorũ omnium super altare aureum, quod est ante thronum.*
4 *Et ascendit fumus incensorum de orationibus Sanctorum, de manu Angeli coram Deo.*
5 *Et accepit Angelus thuribulum, et impleuit illud de igne altaris, et misit in terram: et facta sũt tonitrua et uoces et fulgura, et terræmotus magn⁹.*

15 Die ac nocte, ἡμέρας καὶ νυκτός. Alludit ad diurna ac nocturna Leuitarũ ministeria: alioqui nulla nox est in cælo. Cum eis, ἐπ' αὐτούς. Hebr. עליהם ita vt על pro עם ponatur: nisi malimus accipere, Habitabit super eos, pro Præerit ipsis.

IN CAPVT VIII.

2 Qui adstant, οἳ ἑστήκασι. Id est, qui coram eo apparent, vt ministri videlicet. Hæc enim vis est verbi עמד.
3 Thuribulum, λιβανωτόν. Rectè, vt apparet ex versu 5. Alioqui hoc vocabulo non thuribulũ, sed thus ipsum declaratur. Cum precibus Sanctorũ, ταῖς προσευχαῖς τῶν ἁγίων. Quinã sunt hi sancti? an qui in cælis sunt? at illi in toto hoc libro nihil aliud quàm gratias agunt, & Deũ extollunt, eo tantùm loco excepto vbi sanguinis sui vindicationem flagitãt Martyres. Deinde quorsum Angelus preces ipsorum offerret? Certè magna illi fieret iniuria quam non satis est nonnullis plusquã seruiliter colere, & reginã misericordiæ, dominam Angelorũ, refugiũ miserorum, spem, vitã, paradisi portã vocare: nisi etiam flagitent vt matris iure (proh execrandã blasphemiã!) Filio suo imperet. Magna, inquã, illi & omnibus triumphãtis Ecclesiæ sanctis fit iniuria, si Angeli alicuius ministerio illic etiamnũ indigent, qui ipsorũ preces Deo offerat. Sed age, absurda ista semel omittamus. Scimus Angelorũ ministeriũ Sanctis in hac vita degentibus esse destinatũ, Heb.1.d.14: idque nõ vt pro diis colãtur, sed cõtra vt pro bona Dei volũtate suo ministerio nos adiuuẽt, ad Deũ cõtendẽtes, sicut ex variis Scripturæ exẽplis licet intelligere. Hæc causa est cur Iohãnes hac visione (quæ Leuiticorũ Sacerdotũ cõsuetudine adũbratur, vt pleræque etiã aliæ antiquorũ Prophetarũ) didicerit, Sanctorũ orationes, in hoc mũdo videlicet pura illa precũ & beneficẽtiæ sacrificia Deo quotidie offerentiũ, per Angelorũ ministeriũ Deo offerri. Qui subtilius hic volent contẽplari, mirum nisi etiam Angelicam nobis aliquam Missam in cælo fabricent. Quorsum enim aram

absque sacrificio? Sed vt ad rem redeam, Vetus interpres simpliciter conuertit, Vt daret de orationibus Sanctorum omnium super altare aureum, &c. quæ interpretatio non modò est ambigua, sed prorsus etiam absurda. Erasmus, Vt daret de precationibus omnium Sanctorum, &c. quod mihi magis etiam absurdum videtur, vel ob eam causam quòd in Græcis nullam præpositionem supplere possis quæ isti interpretationi conueniat. Itaque suppleui præpositionem σὺν, cuius eclipsis non modò dura non est, sed etiam elegans. Deinde manifestè videmus Angelum seorsim dici multa illa thymiamata accipere quæ cum precibus Sanctorum offerat. Vnum igitur ab altero non separandum quidem, sed distinguendum est. Quorsum enim nostræ preces, quorsum quicquid à nobis potest proficisci, nisi adsit in primis vnicæ illius oblationis verè gratus odor? nisi, inquam, prius in Filio per fidem iustificati placeamus? Sed de his non constituimus hoc in loco copiosius disserere.

Καὶ οἱ ἑπτὰ ἄγγελοι ἔχοντες τὰς ἑπτὰ σάλπιγγας, ἡτοίμασαν ἑαυτοὺς ἵνα σαλπίσωσι.

6 Et septem Angeli qui habebāt septem tubas, præparauerūt se vt clangerent.

6 Et septem Angeli qui habebant septem tubas, præparauerunt se ut tuba canerent.

Καὶ ὁ πρῶτος ἄγγελος ἐσάλπισε, καὶ ἐγένετο χάλαζα καὶ πῦρ, μεμιγμένα αἵματι, καὶ ἐβλήθη εἰς τὴν γῆν· καὶ τὸ τρίτον τῶν δένδρων κατεκάη, καὶ πᾶς χόρτος χλωρὸς κατεκάη.

7 Primus igitur Angelus clanxit, & facta est grando & ignis, mista sanguine, proiectáq; sunt in terram: & tertia pars arborum exusta est, & omne fœnū viride exustum.

7 Et primus Angelus tuba cecinit, & facta est grādo & ignis, mista in sanguine, & missum est in terram: & tertia pars terræ combusta est, & tertia pars arborum concremata est, & omne fœnum uiride combustum est.

Καὶ ὁ δεύτερος ἄγγελος ἐσάλπισε, καὶ ὡς ὄρος μέγα πυρὶ καιόμενον ἐβλήθη εἰς τὴν θάλασσαν· καὶ ἐγένετο τὸ τρίτον τῆς θαλάσσης, αἷμα.

8 Deinde secundus Angelus clanxit, & quasi mons magnus igne ardēs proiectus est in mare: factáque est tertia pars maris, sanguis.

8 Et secūdus Angelus tuba cecinit: & tanquam mons magnus igne ardēs missus est in mare: & facta est tertia pars maris sanguis.

Καὶ ἀπέθανε τὸ τρίτον τῶν κτισμάτων τῶν ἐν τῇ θαλάσσῃ, τὰ ἔχοντα ψυχάς, καὶ τὸ τρίτον τῶν πλοίων διεφθάρη.

9 Et mortua est tertia pars creaturarum quæ erant in mari, animantia *dico*, & tertia pars nauium perierunt.

9 Et mortua est tertia pars creaturæ eorū quæ habebant animas, in mari, & tertia pars nauiū interijt.

Καὶ ὁ τρίτος ἄγγελος ἐσάλπισε, καὶ ἔπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἀστὴρ μέγας καιόμενος ὡς λαμπάς, καὶ ἔπεσεν ἐπὶ τὸ τρίτον τῶν ποταμῶν, καὶ ἐπὶ τὰς πηγὰς ὑδάτων.

10 Tum Angelus tertius clanxit, & cecidit è cælo stella magna, ardens velut fax, ceciditque in tertiam partem fluminum, & in fontes aquarum.

10 Et tertius Angelus tuba cecinit, & cecidit de cælo stella magna ardens tanquam facula, & cecidit in tertiam partem fluminū & in fontes aquarum.

Καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἀστέρος λέγεται Ἄψινθος· καὶ γίνεται τὸ τρίτον τῶν ὑδάτων εἰς ἄψινθον, καὶ πολλοὶ ἀνθρώπων ἀπέθανον ἐκ τῶν ὑδάτων, ὅτι ἐπικράνθησαν.

11 Nomen autem stellæ dicitur Absinthiū: versa est igitur tertia pars aquarū in absinthiū: & multi homines mortui sunt ex aquis, quòd amaræ factæ essent.

11 Et nomen stellæ dicitur Absinthium. & facta est tertia pars aquarū in absinthium: & multi hominum mortui sunt de aquis, quia amaræ factæ sunt.

Καὶ ὁ τέταρτος ἄγγελος ἐσάλπισε, καὶ ἐπλήγη τὸ τρίτον τοῦ ἡλίου καὶ τὸ τρίτον τῆς σελήνης καὶ τὸ τρίτον τῶν ἀστέρων· ἵνα σκοτισθῇ τὸ τρίτον αὐτῶν, καὶ ἡ ἡμέρα μὴ φαίνῃ τὸ τρίτον αὐτῆς, καὶ ἡ νὺξ ὁμοίως.

12 Deinde quartus Angelus clā xit, & percussa est tertia pars solis, & tertia pars lunæ, & tertia pars stellarum: ita vt obscuraretur tertia pars eorum, & diei non luceret pars tertia, & noctis similiter.

12 Et quartus Angelus tuba cecinit, & percussa est tertia pars solis, & tertia pars lunæ, & tertia pars stellarum, ita ut obscuraretur tertia pars eorum, & diei non luceret pars tertia, & noctis similiter.

Καὶ εἶδον, καὶ ἤκουσα ἑνὸς ἀγγέλου πετωμένου ἐν μεσουρανήματι, λέγοντος φωνῇ μεγάλῃ, Οὐαὶ οὐαὶ οὐαὶ τοῖς κατοικοῦσιν ἐπὶ τῆς γῆς, ἐκ τῶν λοιπῶν φωνῶν τῆς σάλπιγγος τῶν τριῶν ἀγγέλων τῶν μελλόντων σαλπίζειν.

13 Et vidi, & audiui vnū Angelum volanté per mediū cæli, dicenté voce magna, Væ, væ, væ incolis terræ, à reliquis sonis tubæ trium illorū Angelorum qui clangent.

13 Et uidi & audiui uocē unius aquilæ uolātis per medium cæli, dicentis uoce magna, Væ, Væ, uæ habitantibus in terra: de ceteris uocibus tubæ trium Angelorum qui erant tuba canturi.

7 Et tertia pars arborum, &c. καὶ τὸ τρίτον τῶν δένδρων, &c. Arethas, quem sequitur Vetus interpres, legit καὶ τὸ τρίτον τῆς γῆς κατεκάη. καὶ τὸ τρίτον τῶν δένδρων κατεκάη, καὶ πᾶς χόρτος χλωρὸς κατεκάη. Id est, & tertia pars terræ exusta est, & tertia pars arborum, &c.

11 Tertia pars aquarum, τὸ τρίτον τῶν ὑδάτων. Erasmus non legit τῶν ὑδάτων. quod ego addidi ex Arethæ, Complutensis editionis, vnius vetusti codicis, Veteris denique interpretis authoritate.

13 Vnum Angelum, ἑνὸς ἀγγέλου. Arethas legit ἑνὸς ἀετοῦ, id est (vt suppleuit Vetus interpres) sonum vnius aquilæ. Complutensis codex hic quoque cum Aretha consentit.

Κεφάλαιον θ.

CAP. IX.

CAP. IX.

ΚΑΙ ὁ πέμπτος ἄγγελος ἐσάλπισε, καὶ εἶδον ἀστέρα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεπτωκότα εἰς τὴν γῆν, καὶ ἐδόθη αὐτῷ ἡ κλεὶς τοῦ φρέατος τῆς ἀβύσσου.

1 TVm quintus Angelus clanxit, & vidi stellam è cælo cecidisse in terrā, cui data est clauis putei abyssi.

1 ET quintus Angelus tuba cecinit, & uidi stellam de cælo cecidisse in terram, & data est ei clauis putei abyssi.

Καὶ ἤνοιξε τὸ φρέαρ τῆς ἀβύσσου· καὶ ἀνέβη καπνὸς ἐκ τοῦ φρέατος ὡς καπνὸς καμίνου μεγάλης· καὶ ἐσκοτίσθη ὁ ἥλιος καὶ ὁ ἀὴρ ἐκ τοῦ καπνοῦ τοῦ φρέατος.

2 Aperuit igitur puteum abyssi: & ascendit fumus putei vt fumus fornacis magnæ: & obscuratus est sol & aerà fumo putei.

2 Et aperuit puteum abyssi: & ascendit fumus putei sicut fumus fornacis magnæ: & obscuratus est sol & aer de fumo putei.

Καὶ ἐκ τοῦ καπνοῦ ἐξῆλθον ἀκρίδες εἰς τὴν γῆν, καὶ ἐδόθη αὐταῖς ἐξουσία ὡς ἔχουσιν ἐξουσίαν οἱ σκορπίοι τῆς γῆς.

3 Ex fumo autem exierunt locustæ in terram: datáque est illis potestas qualem habent potestatem terrestres scorpii.

3 Et de fumo putei exierunt locustæ in terram: et data est illis potestas sicut habent potestatem scorpiones terræ.

Καὶ ἐρρέθη αὐταῖς ἵνα μὴ ἀδικήσωσι τὸν χόρτον τῆς γῆς, οὐδὲ πᾶν χλωρόν, οὐδὲ πᾶν δένδρον, εἰ μὴ τοὺς ἀνθρώπους μόνους οἵτινες οὐκ ἔχουσι τὴν σφραγῖδα τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῶν μετώπων αὐτῶν.

4 Et ipsis est dictum ne læderent gramen terræ, neque viride quicquam, neque vllam arborem: sed tantùm homines qui non habent signum Dei in frontibus suis.

4 Et præceptum est illis ne læderent fœnum terræ, neque omne uiride, neque omnem arborem: nisi tantùm homines qui non habent signum Dei in frontibus suis.

Καὶ ἐδόθη αὐταῖς ἵνα μὴ ἀποκτείνωσιν αὐτούς, ἀλλ' ἵνα βασανισθῶσι μῆνας πέντε· καὶ ὁ βασανισμὸς αὐτῶν ὡς βασανισμὸς σκορπίου, ὅταν παίσῃ ἄνθρωπον.

5 Datum autem est eis, non vt occidant eos, sed vt crucientur *illi* menses quinque, *sit*que cruciatus eorum vt cruciatus scorpii quū percusserit hominem.

5 Et datum est illis ne occiderent eos, sed ut cruciarentur mēsibus quinque: & cruciatus eorum ut cruciatus scorpij quū percutit hominem.

Καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ζητήσουσιν οἱ ἄνθρωποι τὸν θάνατον, καὶ οὐχ εὑρήσουσιν αὐτόν· καὶ ἐπιθυμήσουσιν ἀποθανεῖν, καὶ φεύξεται ὁ θάνατος ἀπ' αὐτῶν.

6 Itaque per eos dies homines quærent mortem, sed non inuenient eam: & desiderabunt mori, sed fugiet mors ab eis.

6 Et in diebus illis quærēt homines mortem, & non inuenient eam: et desiderabunt mori, et fugiet mors ab eis. Suprà, 6.d.18 esaiæ 2.d.19 oseæ.10.b.8

Καὶ τὰ ὁμοιώματα τῶν ἀκρίδων ὅμοια ἵπποις ἡτοιμασμένοις εἰς πόλεμον· καὶ ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν ὡς στέφανοι ὅμοιοι χρυσῷ, καὶ τὰ πρόσωπα αὐτῶν ὡς πρόσωπα ἀνθρώπων.

7 Figuræ autem locustarum similes *erant* equis paratis ad prælium: *erant*que super capita earum tanquam coronæ similes auro, & facies earum vt facies hominum.

7 Et similitudines locustarum, similes equis paratis in prælium: et super capita earum tanquam coronæ similes auro, et facies earum tanquam facies hominum. Sapient.16.b.9

Καὶ εἶχον τρίχας ὡς τρίχας γυναικῶν, καὶ οἱ ὀδόντες αὐτῶν ὡς λεόντων ἦσαν.

8 Et habebant capillos vt capillos mulierum: & dentes earum vt leonum erant:

8 Et habebant capillos sicut capillos mulierum: et dentes earum sicut leonum erant.

Καὶ εἶχον θώρακας ὡς θώρακας σιδηροῦς· καὶ ἡ φωνὴ τῶν πτερύγων αὐτῶν ὡς φωνὴ ἁρμάτων, ἵππων πολλῶν τρεχόντων εἰς πόλεμον.

9 Habebant etiam loricas vt loricas ferreas: & sonitus alarū ipsarum vt sonitus curruum, equis multis currentibus ad bellum.

9 Et habebant loricas sicut loricas ferreas, et uox alarum earum sicut uox curruū equorum multorum currentium in bellū.

Καὶ ἔχουσιν οὐρὰς ὁμοίας σκορπίοις, καὶ κέντρα ἦν ἐν ταῖς οὐραῖς αὐτῶν.

10 Sed & habebant caudas similes scorpionum, eránt que aculei in caudis earum:

10 Et habebant caudas similes scorpionum: et aculei erant in caudis earum:

IN CAP. IX.

1 Putei abyssi, τοῦ φρέατος τῆς ἀβύσσου. Abyssum vocat profundissimi tartari tenebras, de quibus Luc. 8. d. 31, & 1. Pet. 2. a. 4.

4 Sed, εἰ μή. Notandus est vsus harum particularum pro ἀλλά, vt etiam infrà, 21. d. 27, aduersus ineptos quosdam qui quasi Aiacis clypeum opponunt gratuitæ per vnam fidem iustificationi, excerptam Pauli sententiam ex Galat. 2. d. 16: quasi tradat Apostolus non iustificari hominem ex operibus Legis nisi per fidem. Ita enim illi non tantùm imperiti, sed etiam summè impudentes, locū illum detorquent, & quidem quasi meras

demonstrationes adferant, quum ne grammaticam quidem vocum declarationem norint, nedum vt ipsum argumentum possint explicare.

καὶ ἡ ἐξουσία αὐτῶν ἀδικῆσαι τοὺς ἀνθρώπους μῆνας πέντε.

& earum potestas *erat* nocere hominibus menses quinque.

& potestas earum nocere hominibus mensibus quinque.

Καὶ ἔχουσιν ἐφ' αὐτῶν βασιλέα τὸν ἄγγελον τῆς ἀβύσσου· ὄνομα αὐτῷ Ἑβραϊστὶ Ἀβαδδὼν, καὶ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ὄνομα ἔχει Ἀπολλύων.

11 Habent autem sibi impositum regem, Angelum abyssi, cui nomen Hebraicè Abaddô, Græcè autem Appollyωn, *id est perdens.*

11 *Et habebant super se regem, Angelũ abyssi, cui nomen Hebraicè Abaddon. Græcè autem Apollyωn, Latinè habens nomen Exterminans.*

Ἡ οὐαὶ ἡ μία ἀπῆλθεν, ἰδοὺ ἔρχονται ἔτι δύο οὐαὶ μετὰ ταῦτα.

12 Væ vnum abiit, & ecce veniunt adhuc duo væ postea.

12 *Væ vnum abijt, & ecce veniunt adhuc duo væ posthæc.*

Καὶ ὁ ἕκτος ἄγγελος ἐσάλπισε, καὶ ἤκουσα φωνὴν μίαν ἐκ τῶν τεσσάρων κεράτων τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ χρυσοῦ τοῦ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ,

13 Tum sextus Angelus clanxit, & audiui vocem quandam ex quatuor cornibus altaris aurei, quod est ante oculos Dei,

13 *Et sextus Angelus tuba cecinit, & audiui vocem unam ex quatuor cornibus altaris aurei, quod est ante oculos Dei,*

Λέγουσαν τῷ ἕκτῳ ἀγγέλῳ ὃς εἶχε τὴν σάλπιγγα, Λῦσον τοὺς τέσσαρας ἀγγέλους τοὺς δεδεμένους ἐπὶ τῷ ποταμῷ τῷ μεγάλῳ Εὐφράτῃ.

14 Dicentem sexto Angelo qui habebat tubam, Solue quatuor illos Angelos vinctos ad magnum Euphratis flumen.

14 *Dicentem sexto Angelo qui habebat tubam, Solue quatuor Angelos qui alligati sunt in flumine magno Euphrate.*

Καὶ ἐλύθησαν οἱ τέσσαρες ἄγγελοι οἱ ἡτοιμασμένοι εἰς τὴν ὥραν καὶ ἡμέραν καὶ μῆνα καὶ ἐνιαυτὸν, ἵνα ἀποκτείνωσι τὸ τρίτον τῶν ἀνθρώπων.

15 Soluti sunt igitur quatuor illi Angeli, parati ad horam & diem & mensem & annum, vt occidant tertiam partem hominum.

15 *Et soluti sunt quatuor Angeli, qui parati erant in horam & diem & mensem & annum, ut occiderent tertiam partem hominum.*

Καὶ ὁ ἀριθμὸς στρατευμάτων τοῦ ἱππικοῦ, δύο μυριάδες μυριάδων· καὶ ἤκουσα τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν.

16 Erátque numerus equestris exercitus bis millies centena millia: nam audiui numerum eorum.

16 *Et numerus equestris exercitus vicies millies dena millia: & audiui numerum eorum.*

Καὶ οὕτως εἶδον τοὺς ἵππους ἐν τῇ ὁράσει, καὶ τοὺς καθημένους ἐπ' αὐτῶν ἔχοντας θώρακας πυρίνους καὶ ὑακινθίνους καὶ θειώδεις· καὶ αἱ κεφαλαὶ τῶν ἵππων ὡς κεφαλαὶ λεόντων, καὶ ἐκ τῶν στομάτων αὐτῶν ἐκπορεύεται πῦρ καὶ καπνὸς καὶ θεῖον.

17 Itémque vidi equos per visionem: & ipsorum sessores habentes thoraces igneos & hyacinthinos & sulphureos: erant autem capita equorum vt capita leonum: & ex ore ipsorum prodibat ignis, & fumus, & sulphur.

17 *Et ita vidi equos in visione, & qui sedebant super eos, habebant loricas igneas, & hyacinthinas, & sulphureas: & capita equorum erant tanquam capita leonum: et de ore eorum procedit ignis, et fumus, et sulphur.*

Ὑπὸ τῶν τριῶν τούτων ἀπεκτάνθησαν τὸ τρίτον τῶν ἀνθρώπων, ἐκ τοῦ πυρὸς καὶ ἐκ τοῦ καπνοῦ καὶ ἐκ τοῦ θείου τοῦ ἐκπορευομένου ἐκ τῶν στομάτων αὐτῶν.

18 Ab his tribus occisa est tertia pars hominum, *nempe* ab igne, & fumo, & sulphure, quæ prodibant ex ore ipsorum.

18 *Et ab his tribus plagis occisa est tertia pars hominum, de igne et de fumo et sulphure, quæ procedebant ex ore ipsorum.*

Αἱ γὰρ ἐξουσίαι αὐτῶν ἐν τῷ στόματι αὐτῶν εἰσι. αἱ γὰρ οὐραὶ αὐτῶν ὅμοιαι ὄφεσιν, ἔχουσαι κεφαλὰς, καὶ ἐν αὐταῖς ἀδικοῦσι.

19 Potestas enim eorum in ore eorum est, & in caudis eorum. nam caudæ eorum similes sunt serpentibus, habentes capita per quæ nocent.

19 *Potestas enim equorũ in ore eorum est, & in caudis eorum. nam caudæ eorum similes serpentibus, habentes capita, & in his nocent.*

Καὶ οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων οἳ οὐκ ἀπεκτάνθησαν ἐν ταῖς πληγαῖς ταύταις,

20 Porro reliqui homines qui non sunt occisi his plagis,

20 *Et cæteri homines qui nõ sunt occisi in his plagis,*

13 Cornibus, κεράτων. Rursus alludit ad aram suffitus, collocatam in atrio Sacerdotum eregione Arcæ fœderis, interposito tamen velo, Exodi 30.a.6.

16 Bis millies centena millia, δύο μυριάδες μυριάδων. Vel si recentiorum more libeat numerare, Ducenties millena millia. Vulg. & Eras. Vicies millies dena millia: quo modo nemo neque ex priscis neque ex recentioribus loquitur.

19 Et in caudis eorum, καὶ ἐν ταῖς οὐραῖς αὐτῶν. Hoc in plerisque codicibus deest, legitur tamen apud Aretham, & in Vetere editione, quibuscum consentiunt Complutensis codex & alii duo ex nostris.

οὔτε μετενόησαν ἐκ τῶν ἔργων τῶν χειρῶν αὐτῶν, ἵνα μὴ προσκυνήσωσι τὰ δαιμόνια καὶ εἴδωλα τὰ χρυσᾶ καὶ τὰ ἀργυρᾶ καὶ τὰ χαλκᾶ καὶ τὰ λίθινα καὶ τὰ ξύλινα, ἃ οὔτε βλέπειν δύναται, οὔτε ἀκούειν, οὔτε περιπατεῖν·

non resipuerunt ab operibus manuum suarum, vt ne adorarent dæmonia & simulacra aurea & argenta & ærea & lapidea & lignea, quæ neque videre possunt, neque audire, neque ambulare:

neque pœnitentiam egerunt de operibus manuũ suarum, ut non adorarẽt dæmonia et simulacra aurea et argentea et ærea et lapidea et lignea, quæ neque videre possũt, neque audire, neque ambulare: Psal. 15. b. 4. & 133. c. 15

Καὶ οὐ μετενόησαν ἐκ τῶν φόνων αὐτῶν, οὔτε ἐκ τῶν φαρμακειῶν αὐτῶν, οὔτε ἐκ τῆς πορνείας αὐτῶν, οὔτε ἐκ τῶν κλεμμάτων αὐτῶν.

21 Neque resipuerunt ab homicidiis suis, neque à veneficiis suis, neque à scortatione sua, neque à furtis suis.

21 *Et non egerunt pœnitẽtiam ab homicidijs suis, neque à veneficijs suis, neque à fornicatione sua, neque à furtis suis.*

Κεφάλαιον ι.

CAP. X.

CAP. X.

ΚΑΙ εἶδον ἄλλον ἄγγελον ἰσχυρὸν καταβαίνοντα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, περιβεβλημένον νεφέλην· καὶ ἶρις ἐπὶ τῆς κεφαλῆς· καὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος, καὶ οἱ πόδες αὐτοῦ ὡς στῦλοι πυρός.

1 TVm vidi alium Angelum fortem descendẽtem de cælo, amictum nube, in cuius capite erat iris: facies autem eius *erat* vt sol, & pedes eius vt columnæ igneæ.

1 *ET vidi alium Angelum fortem descendẽtem de cælo, amictum nube, et iris in capite eius: et facies eius erat ut sol, et pedes eius tanquam columnæ ignis.*

Καὶ εἶχεν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ βιβλαρίδιον ἀνεῳγμένον· καὶ ἔθηκε τὸν πόδα αὐτοῦ τὸν δεξιὸν ἐπὶ τὴν θάλασσαν, τὸν δὲ εὐώνυμον ἐπὶ τὴν γῆν·

2 Habebátque in manu sua libellum apertum: & posuit pedẽ suum dextrum super mare, sinistrum autem super terram.

2 *Et habebat in manu sua libellum apertum: et posuit pedem suum dextrũ super mare, sinistrum autem super terram.*

Καὶ ἔκραξε φωνῇ μεγάλῃ ὥσπερ λέων μυκᾶται· καὶ ὅτε ἔκραξεν, ἐλάλησαν αἱ ἑπτὰ βρονταὶ τὰς ἑαυτῶν φωνάς.

3 Clamauitque voce magna, sicut leo rugit: & quum clamasset, loquuta sunt septem tonitrua voces suas.

3 *Et clamauit voce magna, quemadmodum quũ leo rugit: et quum clamasset, loquuta sunt septem tonitrua voces suas.*

Καὶ ὅτε ἐλάλησαν αἱ ἑπτὰ βρονταὶ τὰς φωνὰς ἑαυτῶν, ἔμελλον γράφειν· καὶ ἤκουσα φωνὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ λέγουσάν μοι, Σφράγισον ἃ ἐλάλησαν αἱ ἑπτὰ βρονταὶ, καὶ μὴ ταῦτα γράψῃς.

4 Et quum loquuta fuissent septem tonitrua voces suas, ego scripturus eram: sed audiui vocem de cælo dicentem mihi, Obsigna quæ loquuta sunt septem tonitrua, & ne ea scribas.

4 *Et quum loquuta fuissẽt septẽ tonitrua voces suas, ego scripturus eram: et audiui vocem de cælo dicentem mihi, Signa quæ loquuta sunt septem tonitrua, et noli ea scribere.*

Καὶ ὁ ἄγγελος ὃν εἶδον ἑστῶτα ἐπὶ τῆς θαλάσσης καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, ἦρε τὴν χεῖρα αὐτοῦ εἰς τὸν οὐρανὸν,

5 Et Angelus quem vidi stantem super mare & super terrã, sustulit manũ suam ad cælũ,

5 *Et Angelus quem vidi stãtem super mare & super terram, leuauit manum suam ad cælum,*

Καὶ ὤμοσεν ἐν τῷ ζῶντι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ὃς ἔκτισε τὸν οὐρανὸν καὶ τὰ ἐν αὐτῷ, καὶ τὴν γῆν καὶ τὰ ἐν αὐτῇ, καὶ τὴν θάλασσαν καὶ τὰ ἐν αὐτῇ, ὅτι χρόνος οὐκ ἔσται ἔτι·

6 Et iurauit per eum qui viuit in secula seculorum, qui creauit cælum & ea quæ sunt in eo, & terram & ea quæ in ea sunt, & mare & ea quæ in eo sunt, tẽpus non fore amplius:

6 *Et iurauit per uiuentem in secula seculorum, qui creauit cælum & ea quæ in eo sunt, & terrã & ea quæ in ea sunt, & mare & ea quæ in eo sunt, quia tempus non erit amplius:*

Ἀλλ' ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς φωνῆς τοῦ ἑβδόμου ἀγγέλου, ὅταν μέλλῃ σαλπίζειν, καὶ τελεσθῇ τὸ μυστήριον τοῦ Θεοῦ, ὡς εὐηγγέλισε τοῖς ἑαυτοῦ δούλοις τοῖς προφήταις.

7 Sed in diebus vocis septimi Angeli, quum cœperit clangere, consummandum esse mysterium Dei, sicut annuntiauit seruis suis prophetis.

7 *Sed in diebus vocis septimi Angeli, quum cœperit tuba canere, consummabitur mysterium Dei, sicut euangelizauit per seruos suos Prophetas.*

IN CAP. X.

5 Sustulit manum, ἦρε τὴν χεῖρα. Hic erat gestus iurantium, vt etiamnum hodie.

7 Seruis suis, &c. τοῖς ἑαυτοῦ δούλοις, &c. Vulgata, Per seruos suos: perinde nimirum acsi causa instrumentalis significetur. Hoc etiam fit mihi verisimilius quàm quod annotat Erasmus, nempe additam fuisse particulam Per, quum scripsisset Vetus interpres, Euangelizauit per seruos suos. Legit enim Complutensis editio τοῖς ἑαυτοῦ δούλοις.

Καὶ ἡ φωνὴ ἣν ἤκουσα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, πάλιν λαλοῦσα μετ' ἐμοῦ, καὶ λέγουσα, Ὕπαγε, λάβε τὸ βιβλαρίδιον τὸ ἠνεῳγμένον ἐν τῇ χειρὶ ἀγγέλου τοῦ ἑστῶτος ἐπὶ τῆς θαλάσσης, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς.

8 Et vox quam audieram è cælo, rursum loquuta est mecū, & dixit, Abi & accipe libellum illum apertum *qui est* in manu Angeli stātis super mare & super terram.

8 *Et audiui uocem de cælo iterum loquentem mecum, & dicentem, Vade & accipe librum apertū de manu Angeli stantis super mare & super terram.*

Καὶ ἀπῆλθον πρὸς τὸν ἄγγελον, λέγων αὐτῷ, Δός μοι τὸ βιβλαρίδιον. Καὶ λέγει μοι, Λάβε καὶ κατάφαγε αὐτό· καὶ πικρανεῖ σου τὴν κοιλίαν, ἀλλ' ἐν τῷ στόματί σου ἔσται γλυκὺ ὡς μέλι.

9 Abii igitur ad Angelum, dicens ei vt daret mihi libellum. Et dixit mihi, Accipe & deuora eum:& amaritudinem adferet ventri tuo, sed in ore tuo erit dulcis tanquam mel.

9 *Et abij ad Angelum, dicens ei ut daret mihi librum. Et dixit mihi, Accipe & deuora illum: & faciet amaricari uentrem tuum, sed in ore tuo erit dulce tanquam mel.*

Καὶ ἔλαβον τὸ βιβλαρίδιον ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ ἀγγέλου, καὶ κατέφαγον αὐτό· καὶ ἦν ἐν τῷ στόματί μου ὡς μέλι, γλυκύ· καὶ ὅτε ἔφαγον αὐτό, ἐπικράνθη ἡ κοιλία μου.

10 Accepi igitur libellum è manu Angeli,& deuoraui eum:erátque in ore meo dulcis tanquam mel:sed quum deuorassem eum, amaruit venter meus.

10 *Et accepi librum de manu Angeli, & deuoraui illum: & erat in ore meo tanquam mel dulce, & quum deuorassem eum, amaricatus est uenter meus.*

Καὶ λέγει μοι, Δεῖ σε πάλιν προφητεῦσαι ἐπὶ λαοῖς καὶ ἔθνεσι καὶ γλώσσαις καὶ βασιλεῦσι πολλοῖς.

11 Tum dixit mihi, Oportet te iterum prophetare coram populis, gētibus, & linguis, & regibus multis.

11 *Et dixit mihi, Oportet te iterum prophetare gentibus, & populis, & linguis, & regibus multis.*

Κεφάλαιον ια.

CAP. XI.

CAP. XI.

ΚΑΙ ἐδόθη μοι κάλαμος ὅμοιος ῥάβδῳ, καὶ ὁ ἄγγελος εἱστήκει, λέγων, Ἔγειραι, καὶ μέτρησον τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ θυσιαστήριον, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας ἐν αὐτῷ.

1 DAtus est autem mihi calamus similis virgæ, adstititque Angelus, dicens, Surge, & metire templum Dei & altare, & eos qui adorant in eo.

1 *ET datus est mihi calamus similis virgæ, & dictum est mihi, Surge, & metire templū Dei, & altare, & adorantes in eo.*

Καὶ τὴν αὐλὴν τὴν ἔξωθεν τοῦ ναοῦ ἔκβαλε ἔξω, καὶ μὴ αὐτὴν μετρήσῃς, ὅτι ἐδόθη τοῖς ἔθνεσι· καὶ τὴν πόλιν τὴν ἁγίαν πατήσουσι μῆνας τεσσαρακονταδύο.

2 Sed atrium quod extra templum est exclude, & ne metiaris illud: nam datum est Gentibus:& Vrbem sanctam calcabunt mensibus quadraginta duobus.

2 *Atrium autem quod est foris templum, eiice foras, & ne metiaris illud: quoniam datum est Gentibus: & Ciuitatem sanctam calcabunt mensibus quadragintaduobus.*

Καὶ δώσω τοῖς δυσὶ μάρτυσί μου, καὶ προφητεύσουσιν ἡμέρας χιλίας διακοσίας ἑξήκοντα, περιβεβλημένοι σάκκους.

3 Sed dabo illam duobus testibus meis, qui prophetabūt diebus mille ducentis sexaginta, amicti saccis.

3 *Et dabo duobus testibus meis, & prophetabūt diebus mille ducentis sexaginta, amicti saccis.*

Οὗτοί εἰσιν αἱ δύο ἐλαῖαι, καὶ δύο λυχνίαι αἱ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ τῆς γῆς ἑστῶσαι.

4 Hi sunt duæ illæ oleæ, & duo candelabra in conspectu Domini terræ posita.

4 *Hi sunt duæ oliuæ & duo candelabra in conspectu Domini terræ stantes.*

8 Et vox,&c. καὶ ἡ φωνή.&c. Vulgata, Et audiui vocem è cælo iterum loquentem mecum, & dicentē mihi, Καὶ ἤκουσα φωνὴν ἐξ οὐρανοῦ πάλιν λαλοῦσαν μετ' ἐμοῦ, καὶ λέγουσαν. Hoc ego verò nusquam inuenio, quanquam quod ad sensum attinet, nihil interest.

11 Coram populis,&c. ἐπὶ λαοῖς,&c. Sic vsurpatur præpositio ἐπὶ Matth.18.c.14,& 1.Tim.6.c.13.

IN CAPVT XI.

1 Adstititque Angelus, dicens, καὶ ὁ ἄγγελος εἱστήκει, λέγων. Ita restituo hunc locum ex Complutensi codice, quum in reliquis scribatur duntaxat λέγων, dicens, quasi calamus ipse hoc sit loquutus. quod mihi nimiū videtur absurdum vel per visionem cogitare. Vetus interpres legit καὶ ἐλέχθη μοι, & dictum est mihi, eadē manente sententia. Sed etiamsi simpliciter ponatur λέγων, respondebit Hebræo infinito לאמר, dicendo, & ad eum referetur à quo datus est calamus.

2 Quod extra templum est, τὴν ἔξωθεν τοῦ ναοῦ. Hæc est vera lectio, quæ extat apud Arethā, & in Complutensi codice. Loquitur enim de atrio illo exteriore quod atrium populi dicebatur, quoniam omnibus patebat. Nā San-
Exclude, ἔκβαλε ἔξω. Ad verbum, Eiice foras. Atqui intus non erat. Fateor id quidem aliquatenus.
cta & Sancta sanctorum ab hoc atrio erant seiuncta, sed tamen totum ipsum ædificium Templi nomine signifi-
cabatur. Nunc verò quodammodo foras eiici dicitur quòd tanquam profanum negligatur in metiendo Tem-
plo. Hoc qui non considerarunt, putarunt legendum τὴν αὐλὴν τὴν ἔσωθεν τοῦ ναοῦ, atrium quod intra templum
est: mendosè id quidem. quorsum enim hoc adderetur?

Καὶ εἴ τις αὐτοὺς θέλῃ ἀδικῆσαι, πῦρ ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ στόματος αὐτῶν, καὶ κατεσθίει τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν· καὶ εἴ τις αὐτοὺς θέλῃ ἀδικῆσαι, οὕτω δεῖ αὐτὸν ἀποκτανθῆναι.

5 Quòd si quis velit eis nocere, ignis prodit ex ore ipsorum qui deuoret inimicos eorū: nā si quis velit eis nocere, ita oportet eum occidi.

5 *Et si quis uoluerit eos nocere, ignis exiet de ore eorum, & deuorabit inimicos eorum: & si quis uoluerit eos lædere, sic oportet eum occidi.*

Οὗτοι ἔχουσιν ἐξουσίαν κλεῖσαι τὸν οὐρανόν, ἵνα μὴ βρέχῃ ὑετὸς ἐν ἡμέραις αὐτῶν τῆς προφητείας· καὶ ἐξουσίαν ἔχουσιν ἐπὶ τῶν ὑδάτων, στρέφειν αὐτὰ εἰς αἷμα, καὶ πατάξαι τὴν γῆν πάσῃ πληγῇ, ὁσάκις ἐὰν θελήσωσι.

6 Hi habēt potestatē claudendi cælū, ne pluat diebus prophetiæ ipsorum: & potestatem habent super aquas, cōuertendi eas in sanguinem: & percutiendi terram omni plaga quotiescunque voluerint.

6 *Hi habent potestatē claudendi cælum, ne pluat diebus prophetiæ ipsorū: & potestatem habent super aquas, cōuertēdi eas in sanguinem, & percutere terram omni plaga quotiescunque uoluerint.*

Καὶ ὅταν τελέσωσι τὴν μαρτυρίαν αὐτῶν, τὸ θηρίον τὸ ἀναβαῖνον ἐκ τῆς ἀβύσσου ποιήσει πόλεμον μετ' αὐτῶν, καὶ νικήσει αὐτούς, καὶ ἀποκτενεῖ αὐτούς.

7 Porro quum finierint suum testimonium, bestia ascendens ex abysso, geret aduersus eos bellum, & vincet eos, & occidet eos.

7 *Et quum finierint testimonium suū, bestia quæ ascendit de abysso, faciet aduersus eos bellum, & uincet illos, & occidet eos.*

Καὶ τὰ πτώματα αὐτῶν ἐπὶ τῆς πλατείας πόλεως τῆς μεγάλης, ἥτις καλεῖται πνευματικῶς Σόδομα καὶ Αἴγυπτος, ὅπου καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν ἐσταυρώθη.

8 Et cadauera eorum iacebūt in plateis vrbis magnæ, quæ vocatur spiritualiter Sodoma & AEgyptus, vbi & Dominus noster crucifixus est.

8 *Et corpora eorum iacebunt in plateis Ciuitatis magnæ, quæ uocatur spiritualiter Sodoma & AEgyptus, ubi & Dominus eorum crucifixus est.*

Καὶ βλέψουσιν ἐκ τῶν λαῶν καὶ φυλῶν καὶ γλωσσῶν καὶ ἐθνῶν τὰ πτώματα αὐτῶν ἡμέρας τρεῖς καὶ ἥμισυ, καὶ τὰ πτώματα αὐτῶν οὐκ ἀφήσουσι τεθῆναι εἰς μνήματα.

9 Et videbunt *homines* ex tribubus & populis & linguis & gentibus cadauera eorum per tres dies & dimidium, & cadauera eorum non sinent poni in monumentis.

9 *Et uidebunt de tribubus, & populis, & linguis, & gentibus corpora eorum per tres dies & dimidium: & corpora eorū non sinent poni in monumentis.*

Καὶ οἱ κατοικοῦντες ἐπὶ τῆς γῆς χαροῦσιν ἐπ' αὐτοῖς, καὶ εὐφρανθήσονται· καὶ δῶρα πέμψουσιν ἀλλήλοις, ὅτι οὗτοι οἱ δύο προφῆται ἐβασάνισαν τοὺς κατοικοῦντας ἐπὶ τῆς γῆς.

10 Et incolæ terræ gaudebunt super illis,& lætabuntur: & munera mittent alii aliis, quòd hi duo Prophetæ cruciarint terræ incolas.

10 *Et inhabitantes terram gaudebunt super illos, & iocundabuntur: & munera mittent inuicem, quoniā hi duo Prophetæ cruciauerunt eos qui habitabant super terram.*

Καὶ μετὰ τὰς τρεῖς ἡμέρας καὶ ἥμισυ, πνεῦμα ζωῆς ἐκ τοῦ Θεοῦ εἰσῆλθεν ἐπ' αὐτούς· καὶ ἔστησαν ἐπὶ τοὺς πόδας αὐτῶν, καὶ φόβος μέγας ἔπεσεν ἐπὶ τοὺς θεωροῦντας αὐτούς.

11 Sed post dies tres & dimidiū spiritus vitæ à Deo *prodiens* ingredietur in illos: stabuntque *erecti* in pedes suos, & timor magnus cadet super eos qui ipsos spectarunt.

11 *Et post dies tres & dimidium, Spiritus uitæ à Deo intrauit in eos, & steterunt super pedes suos, & timor magnus cecidit super eos qui uiderunt eos.*

Καὶ ἤκουσαν φωνὴν μεγάλην ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, λέγουσαν αὐτοῖς, Ἀνάβητε ὧδε. Καὶ ἀνέβησαν εἰς τὸν οὐρανὸν ἐν τῇ νεφέλῃ· καὶ ἐθεώρησαν αὐτοὺς οἱ ἐχθροὶ αὐτῶν.

12 Deinde audierunt vocē magnam de cælo, dicentem ipsis, Ascendite huc. Ascēderúntque in cælum per nubem: & viderunt illos inimici eorum.

12 *Et audierūt uocem magnam de cælo, dicentem eis, Ascendite huc. Et ascenderunt in cælum in nube: & uiderunt illos inimici eorum.*

Καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ ἐγένετο σεισμὸς μέγας, καὶ τὸ δέκατον τῆς πόλεως ἔπεσε, καὶ ἀπεκτάνθησαν ἐν τῷ σεισμῷ ὀνόματα ἀνθρώπων χιλιάδες ἑπτά· καὶ οἱ λοιποὶ ἔμφοβοι ἐγένοντο, καὶ ἔδωκαν δόξαν τῷ Θεῷ τοῦ οὐρανοῦ.

13 Factúsque est in illa hora terræmotus magnus: & decima pars Vrbis cecidit,& occisa sūt in terræmotu capita hominū septies mille,& reliqui territi sunt,& dederunt gloriam Deo cæli.

13 *Et in illa hora factus est terræmotus magnus, & decima pars Ciuitatis cecidit, & occisa sunt in terræmotu nomina hominum septem millia, & reliqui in timorem sunt missi, & dederūt gloriā Deo cæli.*

7 Suum testimonium, τὴν μαρτυρίαν αὐτῶν. Id est quum legationem suam obierint.
11 Spiritus vitæ, πνεῦμα ζωῆς. Hebr. רוח חיים, pro anima vitali.
13 Dederunt gloriam Deo, ἔδωκαν δόξαν τῷ Θεῷ. Vide Iohan.9.d.24.

Ἡ οὐαὶ ἡ δευτέρα ἀπῆλθεν, ἰδοὺ ἡ οὐαὶ ἡ τρίτη ἔρχεται ταχύ.

14 Væ secundum abiit, & ecce væ tertium veniet citó.

14 *Væ secundũ abijt, & ecce uæ tertium ueniet citó.*

Καὶ ὁ ἕβδομος ἄγγελος ἐσάλπισε, καὶ ἐγένοντο φωναὶ μεγάλαι ἐν τῷ οὐρανῷ, λέγουσαι, Ἐγένοντο αἱ βασιλεῖαι τοῦ κόσμου, τοῦ Κυρίου ἡμῶν, καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, καὶ βασιλεύσει εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

15 Septimus igitur Angelus clãxit, & factæ sunt voces magnæ in cælo, dicentes, Facta sunt regna mundi, *regna* Domini nostri, & Christi eius, qui regnabit in secula seculorum.

15 *Et septimus Angelus tuba cecinit: & factæ sunt uoces magnæ in cælo, dicentes, Factum est regnũ huius mundi Domini nostri & Christi eius, & regnabit in secula seculorum.*

Καὶ οἱ εἴκοσι καὶ τέσσαρες πρεσβύτεροι οἱ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καθήμενοι ἐπὶ τοὺς θρόνους αὐτῶν, ἔπεσον ἐπὶ τὰ πρόσωπα αὐτῶν, καὶ προσεκύνησαν τῷ Θεῷ,

16 Tum vigintiquatuor illi Senes qui in conspectu Dei sedẽt in sedilibus suis, ceciderunt in facies suas, & adorarunt Deum,

16 *Et uigintiquatuor seniores qui in conspectu Dei sedent in sedibus suis, ceciderunt in facies suas, & adorauerunt Deum,*

Λέγοντες, Εὐχαριστοῦμέν σοι, Κύριε ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν, καὶ ὁ ἐρχόμενος· ὅτι εἴληφας τὴν δύναμίν σου τὴν μεγάλην, καὶ ἐβασίλευσας·

17 Dicentes, Gratias agimus tibi Domine Deus omnipotens, Qui es, & Qui eras, & Qui venturus es: quia adeptus es potestatem tuam magnam, & regnũ inuisti:

17 *Dicentes, Gratias agimus tibi Domine Deus omnipotens, Qui es, & qui eras, & qui uenturus es: quia accepisti uirtutem tuam magnam, & regnasti:*

Καὶ τὰ ἔθνη ὠργίσθησαν, καὶ ἦλθεν ἡ ὀργή σου, καὶ ὁ καιρὸς τῶν νεκρῶν, κριθῆναι, καὶ δοῦναι τὸν μισθὸν τοῖς δούλοις σου τοῖς προφήταις, καὶ τοῖς ἁγίοις καὶ τοῖς φοβουμένοις τὸ ὄνομά σου, τοῖς μικροῖς καὶ τοῖς μεγάλοις· καὶ διαφθεῖραι τοὺς διαφθείροντας τὴν γῆν.

18 Et iratæ sunt Gentes, & aduenit ira tua, & tempus mortuorum, vt iudicentur, & des præmium seruis tuis Prophetis, & sanctis, & timentibus nomen tuum, paruis & magnis: & perdas eos qui perdunt terram.

18 *Et iratæ sunt Gentes, et aduenit ira tua et tempus mortuorum, iudicari, et reddere mercedem seruis tuis Prophetis, et sanctis, et timentibus nomen tuum pusillis et magnis: et exterminandi eos qui corruperunt terram.*

Καὶ ἠνοίγη ὁ ναὸς τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ὤφθη ἡ κιβωτὸς τῆς διαθήκης αὐτοῦ ἐν τῷ ναῷ αὐτοῦ· καὶ ἐγένοντο ἀστραπαὶ καὶ φωναὶ καὶ βρονταὶ καὶ σεισμὸς καὶ χάλαζα μεγάλη.

19 Tunc apertum est templum Dei in cælo, & visa est Arca fœderis eius in templo eius: & facta sunt fulgura & voces, & tonitrua, & terræmotus, & grando magna.

19 *Et apertum est templũ Dei in cælo, et uisa est Arca testamenti eius in templo eius: et facta sunt fulgura, et uoces, et terræmotus: et grando magna.*

Κεφάλαιον ιβ.

CAP. XII.

CAP. XII.

ΚΑΙ σημεῖον μέγα ὤφθη ἐν τῷ οὐρανῷ· γυνὴ περιβεβλημένη τὸν ἥλιον, καὶ ἡ σελήνη ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτῆς, καὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτῆς στέφανος ἀστέρων δώδεκα·

1 VIsum est autem signum magnum in cælo: Mulier amicta sole, sub cuius pedibus erat luna, & in capite corona stellarum duodecim:

1 *ET signum magnum apparuit in cælo: Mulier amicta sole, et luna sub pedibus eius, et in capite eius corona stellarum duodecim:*

Καὶ ἐν γαστρὶ ἔχουσα κράζει ὠδίνουσα, καὶ βασανιζομένη τεκεῖν.

2 Ventrem ferens, clamabat parturiens, & cruciabatur vt pareret.

2 *Et in utero habens, clamat parturiens, et cruciatur ut pariat.*

Καὶ ὤφθη ἄλλο σημεῖον ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ἰδοὺ δράκων μέγας πυῤῥὸς, ἔχων κεφαλὰς ἑπτὰ καὶ κέρατα δέκα· καὶ ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτοῦ διαδήματα ἑπτά·

3 Visum est autem aliud signum in cælo, & ecce, *adfuit* draco magnus rufus, habens capita septem & cornua decem: & in capitibus suis diademata septem.

3 *Et uisum est aliud signum in cælo, et ecce draco magnus rufus, habens capita septem, et cornua decem: et in capitibus eius diademata septem.*

Καὶ ἡ οὐρὰ αὐτοῦ σύρει τὸ τρίτον τῶν ἀστέρων τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἔβαλεν αὐτοὺς εἰς τὴν γῆν· καὶ ὁ δράκων ἕστηκεν ἐνώπιον τῆς γυναικὸς τῆς μελλούσης τεκεῖν, ἵνα ὅταν τέκῃ, τὸ τέκνον αὐτῆς καταφάγῃ.

4 Cuius cauda trahebat tertiã partem stellarũ cæli, quas abiecit in terrã: stetit autem is draco ante mulierem parituram, vt quum peperisset, filium eius deuoraret.

4 *Et cauda eius trahebat tertiam partem stellarum cæli, et misit eas in terram: et draco stetit ante mulierem quæ erat paritura, ut cũ peperisset, filiũ eius deuoraret.*

Καὶ ἔτεκεν υἱὸν ἄῤῥενα, ὃς μέλλει ποιμαίνειν πάντα τὰ ἔθνη ἐν ῥάβδῳ σιδηρᾷ· καὶ ἡρπάσθη τὸ τέκνον αὐτῆς πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ.

5 Peperit autem filium masculum, recturum omnes Gentes virga ferrea: & raptus est Filius eius ad Deum ad Thronum eius.

5 *Et peperit filium masculum, qui recturus erat omnes Gentes in uirga ferrea: & raptus est filius eius ad Deum & ad thronum eius.*

Καὶ ἡ γυνὴ ἔφυγεν εἰς τὴν ἔρημον, ὅπου ἔχει τόπον ἡτοιμασμένον ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ἵνα ἐκεῖ τρέφωσιν αὐτὴν ἡμέρας χιλίας διακοσίας ἑξήκοντα.

6 Mulier verò fugit in solitudinem, vbi habet locum paratum à Deo: vt illic pascant eam diebus mille ducẽtis sexaginta.

6 *Et mulier fugit in solitudinem, ubi habet locum paratum à Deo ut ibi pascant eam diebus mille ducentis sexaginta.*

Καὶ ἐγένετο πόλεμος ἐν τῷ οὐρανῷ· ὁ Μιχαὴλ καὶ οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ ἐπολέμησαν κατὰ τοῦ δράκοντος, καὶ ὁ δράκων ἐπολέμησε καὶ οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ·

7 Et factum est prælium in cælo: Michael & Angeli eius præliabantur cum dracone, & draco pugnabat & Angeli eius:

7 *Et factum est prælium in cælo. Michael & Angeli eius præliabantur cũ dracone, & draco pugnabat & Angeli eius:*

Καὶ οὐκ ἴσχυσαν, οὔτε τόπος εὑρέθη αὐτῶν ἔτι ἐν τῷ οὐρανῷ.

8 Sed non obtinuerunt, neque locus eorum amplius inuẽtus est in cælo.

8 *Et non ualuerunt, neque locus inuentus est eorum amplius in cælo.*

Καὶ ἐβλήθη ὁ δράκων ὁ μέγας, ὁ ὄφις ὁ ἀρχαῖος, ὁ καλούμενος Διάβολος, καὶ ὁ Σατανᾶς, ὁ πλανῶν τὴν οἰκουμένην ὅλην, ἐβλήθη εἰς τὴν γῆν, καὶ οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ μετ᾽ αὐτοῦ ἐβλήθησαν.

9 Et proiectus est draco ille magnus, serpens ille antiquus qui vocatur diabolus & Satanas, qui seducit totum terrarum orbem: proiectus, *inquam*, est in terram, & Angeli eius cum eo proiecti sunt.

9 *Et proiectus est draco ille magnus, serpens antiquus qui uocatur diabolus & Satanas, qui seducit uniuersum orbem: & proiectus est in terram, & Angeli eius cũ illo missi sunt.*

Καὶ ἤκουσα φωνὴν μεγάλην λέγουσαν ἐν τῷ οὐρανῷ, Ἄρτι ἐγένετο ἡ σωτηρία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, καὶ ἡ ἐξουσία τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, ὅτι κατεβλήθη ὁ κατήγορος τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν, ὁ κατηγορῶν αὐτῶν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἡμέρας καὶ νυκτός.

10 Et audiui vocem magnam dicentem in cælo, Nunc facta est salus, & virtus, & regnum Dei nostri, & potestas Christi eius: quia deiectus est accusator fratrum nostrorum, qui accusabat eos ante conspectum Dei nostri die ac nocte.

10 *Et audiui uocem magnam in cælo dicentem, Nunc facta est salus, & uirtus, & regnum Dei nostri, et potestas Christi eius: quia proiectus est accusator fratrũ nostrorum, qui accusabat illos ante conspectum Dei nostri die ac nocte.*

Καὶ αὐτοὶ ἐνίκησαν αὐτὸν διὰ τὸ αἷμα τοῦ ἀρνίου, καὶ διὰ τὸν λόγον τῆς μαρτυρίας αὐτῶν· καὶ οὐκ ἠγάπησαν τὴν ψυχὴν αὐτῶν ἄχρι θανάτου.

11 Sed ipsi vicerũt eum propter sanguinem Agni, & propter sermonem testimonii sui: & animæ suæ prodigi fuerunt vsque ad mortem.

11 *Et ipsi uicerunt eum propter sanguinem Agni & propter uerbum testimonii sui, et non dilexerunt animas suas usque ad mortem.*

Διὰ τοῦτο εὐφραίνεσθε οἱ οὐρανοὶ καὶ οἱ ἐν αὐτοῖς σκηνοῦντες. Οὐαὶ τοῖς κατοικοῦσι τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν, ὅτι κατέβη ὁ διάβολος πρὸς ὑμᾶς ἔχων θυμὸν μέγαν, εἰδὼς ὅτι ὀλίγον καιρὸν ἔχει.

12 Propterea lætamini cæli, & qui habitatis in eis. Væ incolis terræ & maris: nam descendit diabolus ad vos, iræ magnæ plenus, vt qui sciat se paululũ temporis habere.

12 *Propterea lætamini cæli, & qui habitatis in eis. Væ terræ & mari: quia descendit diabolus ad uos habens iram magnam, sciens quòd modicum tempus habet.*

Καὶ ὅτε εἶδεν ὁ δράκων ὅτι ἐβλήθη εἰς τὴν γῆν, ἐδίωξε τὴν γυναῖκα ἥτις ἔτεκε τὸν ἄῤῥενα.

13 Quũ igitur vidisset draco se proiectũ esse in terrã, persequutus est mulierem quæ pepererat masculum.

13 *Et postquam uidit draco quòd proiectus esset in terram, persequutus est mulierem quæ peperit masculum.*

Καὶ ἐδόθησαν τῇ γυναικὶ δύο πτέρυγες τοῦ ἀετοῦ τοῦ μεγάλου, ἵνα πέτηται εἰς

14 Sed datæ sunt mulieri alæ duæ aquilæ magnæ, vt volet à

14 *Et datæ sunt mulieri alæ duæ aquilæ magnæ, ut uolaret in*

IN CAPVT XII.

8 Obtinuerunt, ἴσχυσαν. Sic accipitur apud Hebræos verbum יכול. Neque locus eorum amplius inuentus est, οὔτε τόπος εὑρέθη αὐτῶν ἔτι. Id est eiecti sunt, ita vt nusquam postea apparuerint in cælo. Sic loquitur Daniel cap. 2. c. 35.

11 Animæ suæ prodigi fuerunt, καὶ οὐκ ἠγάπησαν τὴν ψυχὴν αὐτῶν. Vulg. & Eras. ad verbum, Et non dilexerunt animã suam. Est autem in hac formula loquendi μείωσις, Hebræis familiaris, quũ minus dicitur quàm intelligatur. Is enim dicitur animam (id est vitam) diligere qui nihil habet hac vita charius: & econtrario, non diligere animam suam, qui non dubitat illam periculis exponere quoties ita facto opus est.

τὴν ἔρημον εἰς τὸν τόπον αὐτῆς, ὅπου τρέφεται ἐκεῖ καιρὸν καὶ καιροὺς καὶ ἥμισυ καιροῦ, ἀπὸ προσώπου τοῦ ὄφεως.

Καὶ ἔβαλεν ὁ ὄφις ὀπίσω τῆς γυναικὸς ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ ὕδωρ ὡς ποταμόν· ἵνα ταύτην ποταμοφόρητον ποιήσῃ.

Καὶ ἐβοήθησεν ἡ γῆ τῇ γυναικί, καὶ ἤνοιξεν ἡ γῆ τὸ στόμα αὐτῆς, καὶ κατέπιε τὸν ποταμὸν ὃν ἔβαλεν ὁ δράκων ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ.

Καὶ ὠργίσθη ὁ δράκων ἐπὶ τῇ γυναικί, καὶ ἀπῆλθε ποιῆσαι πόλεμον μετὰ τῶν λοιπῶν τοῦ σπέρματος αὐτῆς, τῶν τηρούντων τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐχόντων τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Καὶ ἐστάθην ἐπὶ τὴν ἄμμον τῆς θαλάσσης.

conspectu serpentis in desertũ, "in locum suum, vbi alitur per tempus & tempora, & dimidiũ temporis.

15 Eiecit autem serpens ex ore suo post mulierem, aquam tanquam flumen: vt eam faceret rapi à flumine:

16 Sed succurrit terra mulieri, aperuítque terra os suum, & absorbuit flumen quod eiecerat draco ex ore suo.

17 Iratus est igitur draco aduersus mulierem: & abiit vt gereret bellum cum reliquis ex semine eius, custodientibus mandata Dei, & habentibus testimonium IESV Christi.

18 Stetíque super arenã maris.

desertum in locum suum, ubi alitur per tempus et tempora et dimidium temporis, à facie serpentis.

15 *Et misit serpens ex ore suo post mulierem, aquã tanquam flumen: ut eam faceret trahi à flumine.*

16 *Et adiuuit terra mulierem, et aperuit terra os suum, et absorbuit flumẽ quod misit draco de ore suo.*

17 *Et iratus est draco in mulierem: et abijt facere prælium cum reliquis de semine eius, qui custodiũt mandata Dei, et habent testimonium Iesu Christi.*

18 *Et stetit supra arenam maris.*

Κεφάλαιον ιγʹ

ΚΑΙ εἶδον ἐκ τῆς θαλάσσης θηρίον ἀναβαῖνον, ἔχον κεφαλὰς ἑπτὰ καὶ κέρατα δέκα· καὶ ἐπὶ τῶν κεράτων αὐτοῦ δέκα διαδήματα, καὶ ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτοῦ ὄνομα βλασφημίας.

Καὶ τὸ θηρίον ὃ εἶδον ἦν ὅμοιον παρδάλει, καὶ οἱ πόδες αὐτοῦ ὡς ἄρκτου, καὶ τὸ στόμα αὐτοῦ ὡς στόμα λέοντος. καὶ ἔδωκεν αὐτῷ ὁ δράκων τὴν δύναμιν αὐτοῦ καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ καὶ ἐξουσίαν μεγάλην.

Καὶ εἶδον μίαν τῶν κεφαλῶν αὐτοῦ ὡς ἐσφαγμένην εἰς θάνατον· καὶ ἡ πληγὴ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἐθεραπεύθη, καὶ ἐθαύμασεν ὅλη ἡ γῆ ὀπίσω τοῦ θηρίου.

Καὶ προσεκύνησαν τὸν δράκοντα ὃς ἔδωκεν ἐξουσίαν τῷ θηρίῳ, καὶ προσεκύνησαν τὸ θηρίον, λέγοντες, Τίς ὅμοιος τῷ θηρίῳ; τίς δύναται πολεμῆσαι μετ' αὐτοῦ;

Καὶ ἐδόθη αὐτῷ στόμα λαλοῦν μεγάλα καὶ βλασφημίας, καὶ ἐδόθη αὐτῷ ἐξουσία ποιῆσαι μῆνας τεσσαρακονταδύο.

CAP XIII.

1 TVm vidi bestiam è mari ascendentem, quæ habebat capita septẽ & cornua decem: & super cornua eius *erant* decem diademata, & super capita eius nomen blasphemiæ.

2 Erátque hæc bestia quam vidi, similis pardo, & pedes eius vt pedes vrsi, & os eius vt os leonis: dedit autem ei draco virtutem suam, & thronum suum, & potestatem magnam.

3 Et vidi vnum ex capitibus eius quasi lethaliter cæsum: sed ipsius "plaga lethalis curata est: & admirans vniuersa terra sequuta est bestiam.

4 Et adorarunt draconem qui dedit potestatem bestiæ: & adorarunt bestiam, dicentes, Quis similis bestiæ? quis poterit pugnare cum ea?

5 Datúmque est ei os loquens magna & blasphemias: & data est ei potestas agendi menses quadragintaduos.

CAP. XIII.

1 *ET uidi de mari bestiam ascendentem, habentem capita septem, et cornua decem: et super cornua eius, decem diademata, et super capita eius nomina blasphemiæ.*

2 *Et bestia quam uidi, similis erat pardo, et pedes eius sicut ursi, et os eius sicut os leonis: et dedit illi draco uirtutem suam, et potestatem magnam.*

3 *Et uidi unum de capitibus suis quasi occisum in mortem, et plaga mortis eius curata est: et admirata est uniuersa terra post bestiam.*

4 *Et adorauerunt draconem qui dedit potestatem bestiæ, et adorauerunt bestiam, dicentes, Quis similis bestiæ? et quis poterit pugnare cum ea?*

5 *Et datum est ei os loquẽs magna et blasphemias: et data est ei potestas facere mẽses quadragintaduos.*

14 In locum suum, εἰς τὸν τόπον αὐτῆς. Id est in eum locum qui est ipsi à Domino destinatus, vt Act. 1. d. 25, quanuis in specie prorsus dissimili.

IN CAPVT XIII.

3 Plaga lethalis, ἡ πληγὴ τοῦ θανάτου. Vulgata & Erasmus ad verbum, Plaga mortis, seruato Hebraismo.

Καὶ ἤνοιξε τὸ στόμα αὐτοῦ εἰς βλασφημίαν πρὸς τὸν Θεόν, βλασφημῆσαι τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ τὴν σκηνὴν αὐτοῦ, καὶ τοὺς ἐν τῷ οὐρανῷ σκηνοῦντας.

Καὶ ἐδόθη αὐτῷ πόλεμον ποιῆσαι μετὰ τῶν ἁγίων, καὶ νικῆσαι αὐτούς· καὶ ἐδόθη αὐτῷ ἐξουσία ἐπὶ πᾶσαν φυλὴν καὶ γλῶσσαν καὶ ἔθνος.

Καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐπὶ τῆς γῆς, ὧν οὐ γέγραπται τὰ ὀνόματα ἐν τῇ βίβλῳ τῆς ζωῆς τοῦ ἀρνίου ἐσφαγμένου ἀπὸ καταβολῆς κόσμου.

Εἴ τις ἔχει οὖς, ἀκουσάτω.

Εἴ τις αἰχμαλωσίαν συνάγει, εἰς αἰχμαλωσίαν ὑπάγει· εἴ τις ἐν μαχαίρᾳ ἀποκτενεῖ, δεῖ αὐτὸν ἐν μαχαίρᾳ ἀποκτανθῆναι. ὧδέ ἐστιν ἡ ὑπομονὴ καὶ ἡ πίστις τῶν ἁγίων.

Καὶ εἶδον ἄλλο θηρίον ἀναβαῖνον ἐκ τῆς γῆς, καὶ εἶχε κέρατα δύο ὅμοια ἀρνίῳ, καὶ ἐλάλει ὡς δράκων.

Καὶ τὴν ἐξουσίαν τοῦ πρώτου θηρίου πᾶσαν ποιεῖ ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ ποιεῖ τὴν γῆν καὶ τοὺς κατοικοῦντας ἐν αὐτῇ ἵνα προσκυνήσωσι τὸ θηρίον τὸ πρῶτον, οὗ ἐθεραπεύθη ἡ πληγὴ τοῦ θανάτου αὐτοῦ.

Καὶ ποιεῖ σημεῖα μεγάλα, ἵνα καὶ πῦρ ποιῇ καταβαίνειν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ εἰς τὴν γῆν, ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων.

Καὶ πλανᾷ τοὺς κατοικοῦντας ἐπὶ τῆς γῆς, διὰ τὰ σημεῖα ἃ ἐδόθη αὐτῷ ποιῆσαι ἐνώπιον τοῦ θηρίου, λέγων τοῖς κατοικοῦσιν ἐπὶ τῆς γῆς, ποιῆσαι εἰκόνα τῷ θηρίῳ ὃ ἔχει τὴν πληγὴν τῆς μαχαίρας, καὶ ἔζησε.

Καὶ ἐδόθη αὐτῷ δοῦναι πνεῦμα τῇ εἰκόνι τοῦ θηρίου, ἵνα καὶ λαλήσῃ ἡ εἰκὼν τοῦ θηρίου, καὶ ποιήσῃ, ὅσοι ἂν μὴ προσκυνήσωσι τὴν εἰκόνα τοῦ θηρίου, ἵνα ἀποκτανθῶσι.

6 Aperuit igitur os suum ad blasphemiam aduersus Deum, vt conuiciis afficeret nomen eius, & tabernaculum eius, & eos qui in cælo habitant.

7 Sed & datũ est ei bellum gerere cum Sãctis, & eos vincere: & data est ei potestas in omnẽ tribum, & linguam, & gentem.

8 Itaque adorabunt eam omnes incolæ terræ, quorũ non sunt scripta nomina in libro vitæ Agni illius mactati *iam inde* à iactis mundi fundamentis.

9 Siquis habet aurem, audiat.

10 Siquis in captiuitatem ducit, in captiuitatem abibit: siquis gladio occiderit, oportet eum gladio occidi. hîc est patientia & fides Sanctorum.

11 Diende vidi aliam bestiam ascendentem è terra, habentẽ cornua duo similia Agni, sed loquebatur vt draco.

12 Ea verò potestatem prioris bestiæ omnem exercet in conspectu eius, & facit vt terra & ipsius incolæ adorent bestiam illam primam cuius curata fuerat plaga lethalis.

13 Editque signa magna, "adeo vt etiam ignem faciat è cælo descendere in terram in conspectu hominum.

14 Et seducit incolas terræ, propter signa quæ datum est ei vt faciat in conspectu bestiæ, dicens incolis terræ vt faciant imaginem bestiæ quæ gladio vulnerata fuit, sed "reuixit.

15 Datúmque est ei "vt animaret imaginem bestiæ, vt etiam loquatur imago bestiæ, & faciat vt quicunque non adorarint imaginem bestiæ, occidantur.

6 *Et aperuit os suum in blasphemias ad Deum, blasphemare nomen eius, et tabernaculum eius, et eos qui in cælo habitant.*

7 *Et est datum illi bellũ facere cum Sanctis, et uincere eos: et data est illi potestas in omnem tribum et populum, et linguam, et gentem.*

8 *Et adorauerunt eam omnes qui inhabitant terram, quorũ non sunt scripta nomina in libro uitæ Agni, qui occisus est ab origine mundi.*

9 *Siquis habet aurem, audiat.*

10 *Qui in captiuitatem duxerit, in captiuitatem uadit: qui in gladio occiderit, oportet eum gladio occidi: hîc est patientia et fides Sanctorum.* Gen. 9. a. 6 matth. 26. e. 52

11 *Et uidi aliam bestiam ascendentem de terra: et habebat cornua duo, similia Agni, et loquebatur sicut draco.*

12 *Et potestatem prioris bestiæ omnem faciebat in cõspectu eius, et fecit terrã et habitantes in ea adorare bestiam primam, cuius curata est plaga mortis.*

13 *Et fecit signa magna, ut etiam ignem faceret de cælo descendere in terrã in conspectu hominum.*

14 *Et seducit habitantes in terra, propter signa quæ data sunt illi facere in conspectu bestiæ, dicẽs habitantibus in terra ut faciant imaginem bestiæ quæ habet plagam gladij, et uixit.*

15 *Et datum est illi ut daret spiritum imagini bestiæ, et ut loquatur imago bestiæ, et faciat ut quicunque non adorauerint imaginem bestiæ, occidantur.*

13 Adeo vt, ἵνα. Ἵνα pro ὥστε, quod & alibi annotauimus. Complutensis tamen editio legit, consentiente Aretha & duobus ex nostris vetustis libris, καὶ πῦρ, ἵνα καταβαίνῃ, & vt ignis descendat. Ita enim hoc explicandum puto per traiectionem, cuius meminimus Rom. 11. d. 31. & alia passim exempla occurrunt, vt 1. Cor. 9. c. 15, & Galat. 2. b. 10.

14 Reuixit, ἔζησε. Hoc dicit quia plaga per se lethalis erat, ex qua quum illa conualuerit, consequi videtur, illam penes se habere vitam, ac proinde tanquam Deum adorandam.

15 Vt animaret, δοῦναι πνεῦμα. Id est vitam inderet, nempe sicut Iannes & Mambres Mosis prodigia imitabantur. Vulg. & Eras. ad verbum, Vt daret spiritum.

Καὶ ποιεῖ πάντας, τοὺς μικροὺς καὶ τοὺς μεγάλους, καὶ τοὺς πλουσίους καὶ τοὺς πτωχούς, καὶ τοὺς ἐλευθέρους καὶ τοὺς δούλους, ἵνα δώσῃ αὐτοῖς χάραγμα ἐπὶ τῆς χειρὸς αὐτῶν τῆς δεξιᾶς, ἢ ἐπὶ τῶν μετώπων αὐτῶν.

16 Sed & facit vt omnes, parui & magni, diuites & pauperes, liberi & serui accipiant characterem in manu sua dextra, aut in frontibus suis.

16 *Et faciet omnes, pusillos & magnos, & diuites & pauperes, & liberos & seruos, habere characterem in dextera manu sua aut in frontibus suis:*

Καὶ ἵνα μή τις δύνηται ἀγοράσαι ἢ πωλῆσαι, εἰ μὴ ὁ ἔχων τὸ χάραγμα, ἢ τὸ ὄνομα τοῦ θηρίου, ἢ τὸν ἀριθμὸν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ.

17 Et ne quis possit emere aut vendere, nisi qui habeat characterem aut nomen bestiæ, aut numerum nominis eius.

17 *Et ne quis possit emere aut uendere, nisi qui habet characterem, aut nomen bestiæ, aut numerum nominis eius.*

Ὧδε ἡ σοφία ἐστίν. ὁ ἔχων τὸν νοῦν, ψηφισάτω τὸν ἀριθμὸν τοῦ θηρίου· ἀριθμὸς γὰρ ἀνθρώπου ἐστί· καὶ ὁ ἀριθμὸς αὐτοῦ χξϛʹ.

18 Hîc sapientia est. Qui intelligentia præditus est, computet numerum bestiæ: numerus enim hominis est: & numerus eius, sexcenta sexaginta sex.

18 *Hîc sapientia est. Qui habet intellectum, computet numerum bestiæ: numerus enim hominis est: & numerus eius sexcenti sexaginta sex.*

Κεφάλαιον ιδʹ

CAP. XIIII.

CAP. XIIII.

ΚΑΙ εἶδον, καὶ ἰδοὺ ἀρνίον ἑστηκὸς ἐπὶ τὸ ὄρος Σιών, καὶ μετ' αὐτοῦ ἑκατὸν τεσσαρακοντατέσσαρες χιλιάδες ἔχουσαι τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ γεγραμμένον ἐπὶ τῶν μετώπων αὐτῶν.

1 TVm aspexi, & ecce *aderat* Agnus stans super montem Sion, & cum eo centum quadraginta quatuor millia habentia nomen Patris eius scriptum in frontibus suis.

1 *ET uidi, & ecce Agnus stabat supra montem Sion, & cum eo centum quadraginta quatuor millia, habentes nomen eius et nomen Patris eius scriptum in frontibus suis.*

Καὶ ἤκουσα φωνὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὡς φωνὴν ὑδάτων πολλῶν, καὶ ὡς φωνὴν βροντῆς μεγάλης· καὶ φωνὴν ἤκουσα κιθαρῳδῶν κιθαριζόντων ἐν ταῖς κιθάραις αὐτῶν.

2 Et audiui vocem è cælo tanquam vocem aquarum multarum, & tanquam sonum tonitrui magni: & vocem audiui citharœdorum pulsantium citharas suas:

2 *Et audiui uocem de cælo, tanquam uocem aquarum multarum, et tanquam uocem tonitrui magni: et uocem quam audiui sicut citharœdorum citharizantium in citharis suis:*

Καὶ ᾄδουσιν ὡς ᾠδὴν καινὴν ἐνώπιον τοῦ θρόνου, καὶ ἐνώπιον τῶν τεσσάρων ζώων, καὶ τῶν πρεσβυτέρων· καὶ οὐδεὶς ἠδύνατο μαθεῖν τὴν ᾠδήν, εἰ μὴ αἱ ἑκατὸν τεσσαρακοντατέσσαρες χιλιάδες, οἱ ἠγορασμένοι ἀπὸ τῆς γῆς.

3 Et canentium quasi canticum nouum ante thronum, & ante quatuor animalia, & Senes: neque quisquam poterat discere canticum illud nisi illa centum quadragintaquatuor millia, ii *uidelicet* qui empti sunt è terra:

3 *Et cantabant quasi canticum nouum ante sedem et ante quatuor animalia et Seniores, et nemo poterat discere canticum nisi illa centum quadraginta quatuor millia, qui empti sunt de terra:*

Οὗτοί εἰσιν οἳ μετὰ γυναικῶν οὐκ ἐμολύνθησαν· παρθένοι γάρ εἰσιν. οὗτοί εἰσιν οἱ ἀκολουθοῦντες τῷ ἀρνίῳ ὅπου ἂν ὑπάγῃ. οὗτοι ἠγοράσθησαν ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων, ἀπαρχὴ τῷ θεῷ καὶ τῷ ἀρνίῳ.

4 Hi sunt qui cum mulieribus non sunt inquinati: virgines enim sunt. hi sequuntur Agnum quocunque ierit: hi empti sunt ex hominibus, primitiæ Deo & Agno *sacræ*.

4 *Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati: uirgines enim sunt. hi sequuntur Agnum quocunque ierit: hi empti sunt ex hominibus primitiæ Deo et Agno.*

Καὶ ἐν τῷ στόματι αὐτῶν οὐχ εὑρέθη δόλος· ἄμωμοι γάρ εἰσιν ἐνώπιον τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ.

5 Et in quorum ore non est inuentus dolus: sunt enim inculpati ante thronum Dei.

5 *Et in ore eorum non est inuentum mendacium: sine macula enim sunt ante thronum Dei.*

Καὶ εἶδον ἄλλον ἄγγελον πετώμενον ἐν μεσουρανήματι, ἔχοντα εὐαγγέλιον

6 Deinde vidi alium Angelum volantem per medium cæli, habentem Euangelium

6 *Et uidi alterum Angelum uolantem per medium cæli, habentem Euangelium*

IN CAP. XIIII.

3 Et canentium, καὶ ᾄδοντων. Plena constructio est καὶ οἱ ᾄδοντες, & qui canebant, vt diximus suprà.

8 Iræ

αἰώνιον, εὐαγγελίσαι τοὺς κατοικοῦντας ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ πᾶν ἔθνος καὶ φυλὴν καὶ γλῶσσαν καὶ λαόν·

æternum, vt euangelizaret incolis terræ, & omni genti, & tribui, & linguæ, & populo:

æternum, ut euangelizaret sedentibus super terram et super omnem gentem, & tribum, & linguam, & populum:

Λέγοντα ἐν φωνῇ μεγάλῃ, Φοβήθητε τὸν Θεόν, καὶ δότε αὐτῷ δόξαν, ὅτι ἦλθεν ἡ ὥρα τῆς κρίσεως αὐτοῦ· καὶ προσκυνήσατε τῷ ποιήσαντι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ θάλασσαν καὶ πηγὰς ὑδάτων.

7 Dicentem magna voce, ‖ Timete Deum, & ei tribuite gloriam: nam venit hora iudicii eius: & adorate eum ‖ qui fecit cælum & terram & mare & fontes aquarum.

7 *Dicens magna uoce, Timete Deum, & date illi honorem, quia uenit hora iudicii eius: & adorate eum qui fecit cælum & terram, & mare, & fontes aquarum.* Psal.145.b.6 Act.14.c.15

Καὶ ἄλλος ἄγγελος ἠκολούθησε, λέγων, Ἔπεσεν ἔπεσε Βαβυλὼν ἡ πόλις ἡ μεγάλη, ὅτι ἐκ τοῦ οἴνου τοῦ θυμοῦ τῆς πορνείας αὐτῆς πεπότικε πάντα ἔθνη.

8 Et alius Angelus sequutus est, dicens, ‖ Cecidit cecidit Babylon vrbs illa magna, quia vinum iræ scortationis suæ potandum præbuit omnibus gentibus.

8 *Et alius Angelus sequutus est dicens, Cecidit cecidit Babylon illa magna, quæ a uino iræ fornicationis suæ potauit omnes omnes gentes.* Esaie 21.c.9 Ierem.51.a.8 infrà,18.a.2

Καὶ τρίτος ἄγγελος ἠκολούθησεν αὐτοῖς, λέγων ἐν φωνῇ μεγάλῃ, Εἴ τις τὸ θηρίον προσκυνεῖ καὶ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ, καὶ λαμβάνει χάραγμα ἐπὶ τοῦ μετώπου αὐτοῦ ἢ ἐπὶ τὴν χεῖρα αὐτοῦ,

9 Et tertius Angelus sequutus est illos, dicens voce magna, Siquis adorauerit bestiam & imaginem eius, & acceperit characterem in fronte sua aut in manu sua,

9 *Et tertius Angelus sequutus est illos, dicens uoce magna, Siquis adorauerit bestiam & imaginem eius, & acceperit characterem in fronte sua, aut in manu sua.*

Καὶ αὐτὸς πίεται ἐκ τοῦ οἴνου τοῦ θυμοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ κεκερασμένου ἀκράτου ἐν τῷ ποτηρίῳ τῆς ὀργῆς αὐτοῦ, καὶ βασανισθήσεται ἐν πυρὶ καὶ θείῳ ἐνώπιον τῶν ἁγίων ἀγγέλων καὶ ἐνώπιον τοῦ ἀρνίου.

10 Bibet hic quoque ex vino iræ Dei, ex mero, *inquam*, infuso in poculum iræ ipsius, & cruciabitur igne & sulphure in conspectu Angelorum sanctorum, & ante conspectum Agni.

10 *Et hic bibet de uino iræ Dei, quod mistum est mero in calice iræ ipsius, & cruciabitur igne et sulphure in conspectu Angelorum sanctorum, et ante conspectum Agni.*

Καὶ ὁ καπνὸς τοῦ βασανισμοῦ αὐτῶν ἀναβαίνει εἰς αἰῶνας αἰώνων· καὶ οὐκ ἔχουσιν ἀνάπαυσιν ἡμέρας καὶ νυκτὸς οἱ προσκυνοῦντες τὸ θηρίον καὶ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ, καὶ εἴ τις λαμβάνει τὸ χάραγμα τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ.

11 Et fumus cruciatus eorum ascendet in secula seculorum: nec habebunt requiem die nec nocte qui adorant bestiam & imaginem eius, & siquis acceperit characterem nominis eius.

11 *Et fumus tormentorum eorum ascendet in secula seculorum: nec habent requiem die ac nocte qui adorauerunt bestiam & imaginem eius, et siqs acceperit characterem nominis eius.*

Ὧδε ὑπομονὴ τῶν ἁγίων ἐστίν· ὧδε οἱ τηροῦντες τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν πίστιν Ἰησοῦ.

12 Hîc tolerantia sanctorum est: hîc qui obseruant mandata Dei, & fidem Iesu.

12 *Hîc patientia sanctorum est, qui custodiunt mandata Dei, & fidem Iesu.*

Καὶ ἤκουσα φωνῆς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, λεγούσης μοι, Γράψον, Μακάριοι οἱ νεκροὶ οἱ ἐν Κυρίῳ ἀποθνήσκοντες ἀπάρτι· Ναί, λέγει τὸ πνεῦμα, ἵνα ἀναπαύσωνται ἐκ τῶν κόπων αὐτῶν· τὰ δὲ ἔργα αὐτῶν ἀκολουθεῖ μετ' αὐτῶν.

13 Tunc audiui vocem è cælo, dicentem mihi, Scribe, Beati posthac mortui, ii, *inquam*, qui "Domini causa moriuntur. Etiam, dicit Spiritus: " quoniam requiescunt à laboribus suis: " & opera eorum sequuntur eos.

13 *Et audiui uocem de cælo, dicentem mihi, Scribe, Beati mortui qui in Domino moriuntur amodo. Iam dicit Spiritus, ut requiescant à laboribus suis: opera enim illorum sequuntur illos.*

8 Iræ scortationis suæ, τοῦ θυμοῦ τῆς πορνείας αὐτῆς. Id est, scortationis suæ qua Deus ad iram est inflammatus. Vel vinum iræ scortationis vocat quòd iram Dei in se prouocent quicunque sese illius scortatione, quasi vino, inebriant.

10 Ex mero, *inquam*, infuso in poculum, &c τοῦ κεκερασμένου ἀκράτου ἐν τῷ ποτηρίῳ. Vulg. Quod mistum est mero in calice, &c. quæ interpretatio prorsus eneruat sententiam. Dicitur autem Græcis κεράννυσθαι quod infunditur bibituro, etiamsi non diluatur aqua aut alio potus genere, sicut rectè obseruauit Erasmus. Et ita etiam apud Hebr. מסך pro נסך vsurpatur.

13 Domini causa, ἐν Κυρίῳ. Hebr. ביהוה, id est propter Dominum. Hoc enim est quod alibi dicitur Propter iustitiam. Vulg. & Eras. ad verbum In Domino: admodum obscurè. Quoniam requiescunt, ἵνα ἀναπαύσωνται. Vel, vt requiescant, si referamus ad participium ἀποθνήσκοντες. Sed (vt opinor) præstat ἵνα accipere αἰτιολογικῶς, ex Hebræorum idiotismo, apud quos כי accipitur tum pro אשר, id est ἵνα, tum pro לפיש, id est διότι, vnde factum vt ἵνα pro διότι vel ἐπειδὴ acciperetur. quæ enallage à quibusdam etiam annotatur in Græcorum Epigrammatων libro. Et opera, τὰ δὲ ἔργα. Vel, opera enim, vt Vetus interpres conuertit: ita vt δὲ pro γὰρ accipiatur. quod sæpe annotauimus. Sin minus, copulatiuam esse oportet. Nam pro aduersatiua non videtur satis commodè posse explicari. ἔργα verò, id est opera, vocat præmium quod bona ipsa opera consequitur, Hebræorum more.

Καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ νεφέλη λευκή, καὶ ἐπὶ τὴν νεφέλην καθήμενος ὅμοιος υἱῷ ἀνθρώπου, ἔχων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ στέφανον χρυσοῦν, καὶ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ δρέπανον ὀξύ.

Καὶ ἄλλος ἄγγελος ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ ναοῦ, κράζων ἐν μεγάλῃ φωνῇ τῷ καθημένῳ ἐπὶ τῆς νεφέλης, Πέμψον τὸ δρέπανόν σου, καὶ θέρισον· ὅτι ἦλθέ σοι ἡ ὥρα τοῦ θερίσαι· ὅτι ἐξηράνθη ὁ θερισμὸς τῆς γῆς.

Ioelis 3.c.13

Matth.13.e.39

Καὶ ἔβαλεν ὁ καθήμενος ἐπὶ τὴν νεφέλην τὸ δρέπανον αὐτοῦ ἐπὶ τὴν γῆν· καὶ ἐθερίσθη ἡ γῆ.

Καὶ ἄλλος ἄγγελος ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ ἐν τῷ οὐρανῷ, ἔχων καὶ αὐτὸς δρέπανον ὀξύ.

Καὶ ἄλλος ἄγγελος ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου, ἔχων ἐξουσίαν ἐπὶ τοῦ πυρός· καὶ ἐφώνησε κραυγῇ μεγάλῃ τῷ ἔχοντι τὸ δρέπανον τὸ ὀξύ, λέγων, Πέμψον σου τὸ δρέπανον τὸ ὀξύ, καὶ τρύγησον τοὺς βότρυας τῆς ἀμπέλου τῆς γῆς, ὅτι ἤκμασαν αἱ σταφυλαὶ αὐτῆς.

Καὶ ἔβαλεν ὁ ἄγγελος τὸ δρέπανον αὐτοῦ εἰς τὴν γῆν, καὶ ἐτρύγησε τὴν ἄμπελον τῆς γῆς, καὶ ἔβαλεν εἰς τὴν ληνὸν τοῦ θυμοῦ τοῦ Θεοῦ τὴν μεγάλην.

Καὶ ἐπατήθη ἡ ληνὸς ἔξω τῆς πόλεως· καὶ ἐξῆλθεν αἷμα ἐκ τῆς ληνοῦ ἄχρι τῶν χαλινῶν τῶν ἵππων, ἀπὸ σταδίων χιλίων ἑξακοσίων.

Κεφάλαιον ιε.

ΚΑΙ εἶδον ἄλλο σημεῖον ἐν τῷ οὐρανῷ μέγα καὶ θαυμαστόν· ἀγγέλους ἑπτά, ἔχοντας πληγὰς ἑπτὰ τὰς ἐσχάτας, ὅτι ἐν αὐταῖς ἐτελέσθη ὁ θυμὸς τοῦ Θεοῦ.

Καὶ εἶδον ὡς θάλασσαν ὑαλίνην μεμιγμένην πυρί· καὶ τοὺς νικῶντας ἐκ τοῦ θηρίου καὶ ἐκ τῆς εἰκόνος αὐτοῦ καὶ ἐκ τοῦ χαράγματος αὐτοῦ, ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, ἑστῶτας ἐπὶ τὴν θάλασσαν τὴν ὑαλίνην, ἔχοντας κιθάρας τοῦ Θεοῦ.

Καὶ ᾄδουσι τὴν ᾠδὴν Μωσέως δούλου τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν ᾠδὴν

14 Aspexi autem, & ecce *aderat* nubes candida: & super nubem sedebat *quidam* similis homini, habens in capite suo coronam auream, & in manu sua falcem acutam.

15 Et alius Angelus prodiit è templo, clamans voce magna ad eũ qui insidebat nubi, Mitte falcem tuam, & mete: quia venit tibi hora vt metas: nam aruit messis terræ.

16 Misit igitur is qui insidebat nubi falcem suam in terram: & demessa est terra.

17 Tum alius Angelus prodiit è templo quod est in cælo, habẽs & ipse falcem acutam.

18 Et alius Angelus prodiit ab altari, habens potestatem in ignem: & clamauit voce magna ad eum qui habebat falcẽ acutam, dicens, Mitte falcem tuam acutam, & vindemia botros vineæ terræ: nam maturæ sunt eius vuæ.

19 Misit igitur Angelus falcem suã acutã in terrã, & vindemiauit vineã terræ, & misit in magnum illum lacum iræ Dei.

10 Et calcatus est lacus extra ciuitatem: exiuítque sanguis è lacu vsque ad frænos equorum, per stadia mille sexcenta.

CAP. XV.

1 DEinde vidi aliud signum in cælo magnum & admirabile: Angelos septem, habentes plagas septem vltimas, quoniã per illas expleta est ira Dei.

2 Et vidi tanquam mare vitreum mixtum igni: & eos qui victoriam reportant ex bestia & imagine eius & charactere eius, ex numero nominis eius, stantes apud mare vitreũ, & habentes citharas Dei:

3 Qui etiam cantabãt canticũ Mosis serui Dei, & canticum

14 Et vidi, et ecce nubẽ candidã: & super nubem sedentem similẽ filio hominis, habentẽ in capite suo coronam aureã, & in manu sua falcem acutam.

15 Et alius Angelus exiuit de templo, clamans voce magna ad sedẽtem super nubẽ, Mitte falcem tuam, et mete: quia venit hora vt metatur, quoniam aruit messis terræ.

16 Et misit qui sedebat super nubem, falcem suam in terram: & demessa est terra.

17 Et alius Angelus exiuit de templo quod est in cælo, habens & ipse falcem acutam.

18 Et alius Angelus exiuit de altari, qui habebat potestatem supra ignem: & clamauit voce magna ad eũ qui habebat falcem acutam, dicens, Mitte falcem tuã acutam, & vindemia botros vineæ terræ: quoniã maturæ sunt vuæ eius.

19 Et misit Angelus falcem suam acutam in terrã, & vindemiauit vineã terræ, et misit in lacum iræ Dei magnum.

10 Et calcatus est lacus extra ciuitatem, & exiuit sanguis de lacu vsque ad frænos equorum, per stadia sexcenta.

CAP. XV.

1 ET vidi aliud signum in cælo magnum & mirabile: Angelos septẽ, habentes plagas septẽ nouissimas, quoniam in illis consummata est ira Dei.

2 Et vidi tanquã mare vitreum mixtum igne: & eos qui vicerunt bestiam & imaginem eius, & numerum nominis eius, stantes super mare vitreũ, habentes citharas Dei:

3 Et cãtantes canticũ Moysi serui Dei, & canticum

14 Homini, υἱῷ ἀνθρώπου. Hunc Hebraismum alibi exposuimus. Nolui autem filium hominis ad verbum interpretari, quòd, hoc vno loco excepto, nusquã in his libris quisquam filius hominis nisi vnus Christus dicatur: hic verò Christum ipsum non significari, sed Angeli speciem ac formam, liquet ex proximo versiculo. Itaque vitanda fuit amphibolia.

18 Botros vineæ terræ, τοὺς βότρυας τῆς ἀμπέλου τῆς γῆς. Sic legunt Arethas & Cõplurensis codex, cum aliis duobus ex nostris, & Vetere etiam interprete: ac ita certè melius cohæret quod sequitur.

IN CAPVT XV.

3 Serui Dei, δούλου τοῦ Θεοῦ. Sic vocatur Moses κατ᾽ ἐξοχήν: sicut describitur Deut. 34.c.10.

τοῦ ἀρνίου, λέγοντες, Μεγάλα καὶ θαυμαστὰ τὰ ἔργα σου, Κύριε ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ· δίκαιαι καὶ ἀληθιναὶ αἱ ὁδοί σου, ὁ βασιλεὺς τῶν ἁγίων.

Τίς οὐ μὴ φοβηθῇ σε, Κύριε, καὶ δοξάσῃ τὸ ὄνομά σου; ὅτι μόνος ὅσιος· ὅτι πάντα τὰ ἔθνη ἥξουσι καὶ προσκυνήσουσιν ἐνώπιόν σου· ὅτι τὰ δικαιώματά σου ἐφανερώθησαν.

Καὶ μετὰ ταῦτα εἶδον, καὶ ἰδοὺ ἠνοίγη ὁ ναὸς τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου ἐν τῷ οὐρανῷ.

Καὶ ἐξῆλθον οἱ ἑπτὰ ἄγγελοι ἔχοντες τὰς ἑπτὰ πληγάς, ἐκ τοῦ ναοῦ, ἐνδεδυμένοι λίνον καθαρὸν καὶ λαμπρόν, καὶ περιεζωσμένοι περὶ τὰ στήθη ζώνας χρυσᾶς.

Καὶ ἓν ἐκ τῶν τεσσάρων ζώων ἔδωκε τοῖς ἑπτὰ ἀγγέλοις ἑπτὰ φιάλας χρυσᾶς, γεμούσας τοῦ θυμοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Καὶ ἐγεμίσθη ὁ ναὸς καπνοῦ ἐκ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐκ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ· καὶ οὐδεὶς ἠδύνατο εἰσελθεῖν εἰς τὸν ναόν, ἄχρι τελεσθῶσιν αἱ ἑπτὰ πληγαὶ τῶν ἑπτὰ ἀγγέλων.

Κεφάλαιον ις.

ΚΑΙ ἤκουσα φωνῆς μεγάλης ἐκ τοῦ ναοῦ, λεγούσης τοῖς ἑπτὰ ἀγγέλοις, Ὑπάγετε καὶ ἐκχέατε τὰς φιάλας τοῦ θυμοῦ τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν γῆν.

Καὶ ἀπῆλθεν ὁ πρῶτος, καὶ ἐξέχεε τὴν φιάλην αὐτοῦ ἐπὶ τὴν γῆν· καὶ ἐγένετο ἕλκος κακὸν καὶ πονηρὸν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ἔχοντας τὸ χάραγμα τοῦ θηρίου, καὶ τοὺς τῇ εἰκόνι αὐτοῦ προσκυνοῦντας.

Καὶ ὁ δεύτερος ἄγγελος ἐξέχεε τὴν φιάλην αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἐγένετο αἷμα ὡς νεκροῦ· καὶ πᾶσα ψυχὴ ζῶσα ἀπέθανεν ἐν τῇ θαλάσσῃ.

Καὶ ὁ τρίτος ἄγγελος ἐξέχεε τὴν φιάλην αὐτοῦ εἰς τοὺς ποταμοὺς καὶ εἰς τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων· καὶ ἐγένετο αἷμα.

Καὶ ἤκουσα τοῦ ἀγγέλου τῶν ὑδάτων λέγοντος, Δίκαιος, Κύριε, εἶ, ὁ ὢν, καὶ ὁ ἦν, καὶ ὁ ὅσιος, ὅτι ταῦτα ἔκρινας.

Agni, dicẽtes, Magna & mirabilia sunt opera tua Domine Deus omnipotens: iustæ & veræ sunt viæ tuæ, rex sanctorũ.

4 Quis non timebit te Domine, & glorificabit nomẽ tuum? nam solus sanctus es. Nam omnes gentes venient & adorabũt coram te: nam iudicia tua patefacta sunt.

5 Et post hæc aspexi, & ecce, apertum est templum Tabernaculi testimonii in cælo.

6 Et prodierunt è templo septem Angeli, habentes septem plagas, induti lino puro & candido, & præcincti circa pectora zonis aureis.

7 Et vnum ex quatuor animalibus dedit septẽ Angelis phialas aureas, plenas iræ Dei viuẽtis in secula seculorum.

8 Et impletum est templũ fumo *prodeunte* à maiestate Dei, & virtute eius, nec quisquam poterat ingredi in tẽplum, donec explerentur septem plagæ septem Angelorum.

CAP. XVI.

1 TVnc audiui vocem magnã è templo, dicentem septem Angelis, Ite, effundite septem phialas iræ Dei in terram.

2 Abiit igitur primus *Angelus*, & effudit phialam suam in terram: factúmque est vulnus malum ac noxium aduersus homines qui habebant characterem bestiæ, & eos qui adorabant imaginem eius.

3 Deinde secundus Angelus effudit phialam suam in mare, factúmq; est quasi sanguis cadaueris: & quodcũque animal viuebat in mari, mortuum est.

4 Tum tertius Angelus effudit phialã suã in flumina, & in fontes aquarũ: & factæ sũt sanguis.

5 Et audiui Angelum aquarũ dicentem, Iustus es, Domine, Qui es, & Qui eras, & Sanctus, quia hæc iudicasti.

Agni, dicẽtes, Magna et mirabilia sunt opera tua Domine Deus omnipotẽs: iustæ & veræ sunt viæ tuæ, rex seculorum. Psal.146.a.b

4 Quis non timebit te Domine, & magnificabit nomen tuũ? quia solus pius es: quoniam omnes Gentes venient & adorabũt in conspectu tuo: quoniam iudicia tua manifesta sũt. Ier.10.a.7

5 Et post hæc vidi, & ecce apertum est templum tabernaculi testimonij in cælo.

6 Et exierunt septem Angeli, habentes septem plagas, de templo, vestiti lino mũdo & cãdido, et præcincti circa pectora zonis aureis.

7 Et vnum de quatuor animalibus dedit septem Angelis septem phialas aureas, plenas iracundiæ Dei viuentis in secula seculorum.

8 Et impletum est templũ fumo à maiestate Dei: & de virtute eius: & nemo poterat introire in templũ donec consummarentur septem plagæ septem Angelorum.

CAP. XVI.

1 ET audiui vocem magnam de templo, dicẽtem septem Angelis, Ite & effundite septem phialas iræ Dei in terram.

2 Et abijt primus, & effudit phialam suam in terrã, & factum est vulnus sæuum & pessimum in homines qui habebãt characterẽ bestiæ: & in eos qui adorauerũt imaginẽ eius.

3 Et secundus Angelus effudit phialã suã in mare, et factus est sanguis tãquã mortui. & omnis anima viuẽs mortua est in mari.

4 Et tertius effudit phialã suam per flumina & super fontes aquarum: et factus est sanguis.

5 Et audiui Angelũ aquarum dicentem, Iustus es, Domine, Qui es, & Qui eras, Sanctus quia hæc iudicasti.

ὁ ἐσόμενος

Viæ, ὁδοί. Id est gesta tua, ex idiotismo Hebræorum.

IN CAPVT XVI.

3 Factúmque est, καὶ ἐγένετο. Id est versum est in sanguinem, & eum quidem putrem ac saniosum, qualis est in cadaueribus mortuorum. Quodcũque animal, πᾶσα ψυχὴ Heb. כל נפש, id est omnis anima, pro omni animante. qui Hebraismus hoc in loco mihi visus est obscurior.

Ὅτι αἷμα ἁγίων καὶ προφητῶν ἐξέχεαν, καὶ αἷμα αὐτοῖς ἔδωκας πιεῖν· ἄξιοι γάρ εἰσι.

Καὶ ἤκουσα ἄλλου ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου λέγοντος, Ναὶ Κύριε ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, ἀληθιναὶ καὶ δίκαιαι αἱ κρίσεις σου.

Καὶ ὁ τέταρτος ἄγγελος ἐξέχεε τὴν φιάλην αὐτοῦ ἐπὶ τὸν ἥλιον· καὶ ἐδόθη αὐτῷ καυματίσαι τοὺς ἀνθρώπους ἐν πυρί.

Καὶ ἐκαυματίσθησαν οἱ ἄνθρωποι καῦμα μέγα, καὶ ἐβλασφήμησαν τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ τοῦ ἔχοντος ἐξουσίαν ἐπὶ τὰς πληγὰς ταύτας, καὶ οὐ μετενόησαν δοῦναι αὐτῷ δόξαν.

Καὶ ὁ πέμπτος ἄγγελος ἐξέχεε τὴν φιάλην αὐτοῦ ἐπὶ τὸν θρόνον τοῦ θηρίου· καὶ ἐγένετο ἡ βασιλεία αὐτοῦ ἐσκοτωμένη, καὶ ἐμασῶντο τὰς γλώσσας αὐτῶν ἐκ τοῦ πόνου·

Καὶ ἐβλασφήμησαν τὸν Θεὸν τοῦ οὐρανοῦ ἐκ τῶν πόνων αὐτῶν καὶ ἐκ τῶν ἑλκῶν αὐτῶν, καὶ οὐ μετενόησαν ἐκ τῶν ἔργων αὐτῶν.

Καὶ ὁ ἕκτος ἄγγελος ἐξέχεε τὴν φιάλην αὐτοῦ ἐπὶ τὸν ποταμὸν τὸν μέγαν τὸν Εὐφράτην· καὶ ἐξηράνθη τὸ ὕδωρ αὐτοῦ, ἵνα ἑτοιμασθῇ ἡ ὁδὸς τῶν βασιλέων τῶν ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου.

Καὶ εἶδον ἐκ τοῦ στόματος τοῦ δράκοντος καὶ ἐκ τοῦ στόματος τοῦ θηρίου καὶ ἐκ τοῦ στόματος τοῦ ψευδοπροφήτου πνεύματα τρία ἀκάθαρτα ὅμοια βατράχοις.

Εἰσὶ γὰρ πνεύματα δαιμόνων ποιοῦντα σημεῖα, ἃ ἐκπορεύεται ἐπὶ τοὺς βασιλεῖς τῆς γῆς καὶ τῆς οἰκουμένης ὅλης, συναγαγεῖν αὐτοὺς εἰς πόλεμον τῆς ἡμέρας ἐκείνης τῆς μεγάλης τοῦ Θεοῦ τοῦ παντοκράτορος.

Suprà,3.a.3 matth.24.d.44 luc.12.e.39

Ἰδοὺ ἔρχομαι ὡς κλέπτης. μακάριος ὁ γρηγορῶν, καὶ τηρῶν τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, ἵνα μὴ γυμνὸς περιπατῇ, καὶ βλέπωσι τὴν ἀσχημοσύνην αὐτοῦ.

6 Quia *inquam*, sanguinem sanctorum & Prophetarum effuderũt, & sanguinem eis dedisti ad bibendum: digni enim sunt.

7 Et audiui aliũ è sanctuario dicẽtẽ, Etiã Domine Deus omnipotens, vera & iusta iudicia tua.

8 Postea quartus Angelus effudit phialam suam in solem, & datum est ei æstu affligere homines per ignem.

9 Et æstuauerunt homines æstu magno, & blasphemarunt nomen Dei habentis potestatẽ in has plagas: neque resipuerũt "vt darent ei gloriam.

10 Tum quintus Angelus effudit phialam suam super thronum bestiæ, & factũ est regnũ eius tenebrosum: & mandebãt linguas suas præ dolore:

11 Et blasphemarunt Deum cæli præ doloribus suis & vlceribus suis, nec resipuerũt ab operibus suis.

12 Tum sextus Angelus effudit phialam suam in flumen illud magnum, *nempe* Euphratem: & siccata est aqua eius, vt pararetur via regum ab ortu solis *aduentantium*.

13 Et vidi ex ore draconis & ex ore bestiæ & ex ore pseudoprophetæ illius tres impuros spiritus similes ranis *prodeuntes*.

14 Sunt enim spiritus dæmoniorũ edentes signa, "quique abeũt ad reges terræ & totius mũdi, vt congregent eos ad præliũ magni illius diei Dei omnipotentis.

15 "Ecce venio ‖ vt fur. Beatus qui vigilat & custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet, & videantur verenda ipsius.

6 *Quia sanguinem sanctorum & Prophetarum effuderunt, & sanguinẽ eis dedisti bibere: digni enim sunt.*

7 *Et audiui alterum dicẽtem, Etiam Domine Deus omnipotens, uera et iusta iudicia tua.*

8 *Et quartus Angelus effudit phialã suam in solẽ, et datum est illi æstu affligere homines et igni.*

9 *Et æstuauerũt homines æstu magno, et blasphemauerunt nomen Dei habẽtis potestatem super has plagas: neque egerunt pœnitentiam, ut darent illi gloriam.*

10 *Et quintus Angelus effudit phialam suam super sedem bestiæ: et factum est regnum eius tenebrosum: et cõmanducauerunt linguas suas præ dolore:*

11 *Et blasphemauerũt Deũ cæli præ doloribus et uulneribus suis, et nõ egerũt pœnitentiam ex operibus suis.*

12 *Et sextus Angelus effudit phialam suam in flumen illud magnũ Euphratem: et siccauit aquã eius, ut præpararetur uia regibus ab ortu solis.*

13 *Et uidi de ore draconis, et de ore bestiæ et de ore pseudoprophetæ spiritus tres immundos in modũ ranarum.*

14 *Sunt enim spiritus dæmoniorũ facientes signa: et procedunt ad reges totius terræ congregare illos in prælium ad diem magnum omnipotentis Dei.*

15 *Ecce uenio sicut fur. Beatus qui uigilat, et custodit uestimenta sua, ne nudus ambulet, et uideant turpitudinem eius.*

9 Vt darent, &c. δοῦναι, &c. Vide suprà, 11.c.13.

14 Quique abeunt, ἃ ἐκπορεύεται. Sic legit Arethas, Complutẽsis codex, cum aliis duobus ex nostris: & ita legendum esse res ipsa ostendit. Erasmus, Vt procedant, ἐκπορεύεσθαι.

15 Ecce venio, &c. ἰδοὺ ἔρχομαι, &c. Hic ingenuè fateor videre me non posse quî cõueniat totus hic versiculus huic loco. Etsi enim in Prophetis interdum soleant non prorsus dissimilia occurrere, modò videlicet Propheta, modò Deo ipso interloquente, tamen nihil eiusmodi in hoc libro occurrit, nisi addita præfatione. Deinde nusquam adhuc introductus est loquens Christus ipse, ad quem tamen omnino ista referẽda sunt: nisi in prima illa visione quæ septem epistolas continet. Postremò, si versiculum proximum, id est 16, coniunxeris cum superiore, nempe cum 14, videbis perpetuam esse narrationem, quæ intersectione istius abrumpitur. Absit tamen vt ego quicquam hic audeam ex nuda coniectura: tantùm dico, mihi omnino videri hunc versiculum inserendum capiti tertio post versiculum 18. Quî verò sit factum vt in hunc locum irrepserit, conijcere nodum potui. Sed & similem alteram transpositionem obseruauimus infrà, 18.c.14.

Καὶ συνήγαγεν αὐτοὺς εἰς τὸν τόπον τὸν καλούμενον Ἑβραϊστὶ Ἀρμαγεδδών.

Καὶ ὁ ἕβδομος ἄγγελος ἐξέχεε τὴν φιάλην αὐτοῦ εἰς τὸν ἀέρα· καὶ ἐξῆλθε φωνὴ μεγάλη ἀπὸ τοῦ ναοῦ τοῦ οὐρανοῦ, ἀπὸ τοῦ θρόνου, λέγουσα, Γέγονε.

Καὶ ἐγένοντο φωναὶ καὶ βρονταὶ καὶ ἀστραπαί· καὶ σεισμὸς ἐγένετο μέγας, οἷος οὐκ ἐγένετο ἀφ᾽ οὗ οἱ ἄνθρωποι ἐγένοντο ἐπὶ τῆς γῆς, τηλικοῦτος σεισμὸς οὕτω μέγας.

Καὶ ἐγένετο ἡ πόλις ἡ μεγάλη εἰς τρία μέρη, καὶ αἱ πόλεις τῶν ἐθνῶν ἔπεσον· καὶ Βαβυλὼν ἡ μεγάλη ἐμνήσθη ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, δοῦναι αὐτῇ τὸ ποτήριον τοῦ οἴνου τοῦ θυμοῦ τῆς ὀργῆς αὐτοῦ.

Καὶ πᾶσα νῆσος ἔφυγε, καὶ ὄρη οὐχ εὑρέθησαν.

Καὶ χάλαζα μεγάλη ὡς ταλαντιαία καταβαίνει ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐπὶ τοὺς ἀνθρώπους· καὶ ἐβλασφήμησαν οἱ ἄνθρωποι τὸν Θεὸν ἐκ τῆς πληγῆς τῆς χαλάζης· ὅτι μεγάλη ἐστὶν ἡ πληγὴ αὐτῆς σφόδρα.

Κεφάλαιον ιζ.

ΚΑΙ ἦλθεν εἷς ἐκ τῶν ἑπτὰ ἀγγέλων τῶν ἐχόντων τὰς ἑπτὰ φιάλας, καὶ ἐλάλησε μετ᾽ ἐμοῦ, λέγων μοι, Δεῦρο δείξω σοι τὸ κρίμα τῆς πόρνης τῆς μεγάλης, τῆς καθημένης ἐπὶ τῶν ὑδάτων τῶν πολλῶν.

Μεθ᾽ ἧς ἐπόρνευσαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ ἐμεθύσθησαν ἐκ τοῦ οἴνου τῆς πορνείας αὐτῆς οἱ κατοικοῦντες τὴν γῆν.

16 Congregarunt igitur eos in locum qui vocatur Hebraicè "Arma-gedon.

17 Tum septimus Angelus effudit phialam suam in aerem: & prodiit vox magna è templo cæli à throno, dicens, Factum est.

18 Factique sunt sonitus, & fulgura, & tonitrua: & terræmotus factus est magnus, qualis nunquam fuit ex quo homines fuerũt super terram, terræmotus, *inquam*, adeo magnus.

19 "Et dirupta est vrbs illa magna in tres partes, & ciuitates Gẽtium ceciderunt, & Babylon magna venit in memoriã ante Deum, ‖ vt præberet ei poculũ "indignationis iræ suæ.

20 Et omnis insula fugit, & mõtes "non sunt inuenti.

21 Et grando magna, "quasi talentaria, descendit è cælo in homines: & blasphemarũt Deum homines propter plagam grandinis: quoniam magna fuit plaga eius vehementer.

CAP. XVII.

1 TVm venit vnus ex septem Angelis qui habebãt septẽ phialas, & loquutus est mecũ, dicens mihi, Heus tu, ostẽdam tibi damnationem meretricis magnæ, sedentis super aquas multas:

2 Cum qua scortati sunt reges terræ, & cuius scortationis vino inebriati sunt incolæ terræ.

16 *Et congregabit illos in locum qui uocatur Hebraicè Armageddon.*

17 *Et septimus Angelus effudit phialam suã in aerem: & exiuit uox magna de templo à throno, dicens, Factum est.*

18 *Et facta sunt fulgura & uoces, & tonitrua: & terræmotus factus est magnus, qualis nunquã fuit ex quo homines fuerunt super terram, talis terræmotus, sic magnus.*

19 *Et facta est ciuitas magna in tres partes, & ciuitates Gẽtiũ ceciderunt: et Babylon magna uenit in memoriã ante Deum: dare illi calicem uini indignationis iræ eius.* Ierem.25.d.15

20 *Et omnis insula fugit, et montes non sunt inuenti.*

21 *Et grando magna sicut talentum descendit de cælo in homines: et blasphemauerunt Deum homines propter plagam grandinis: quoniam magna facta est uehementer.*

CAP. XVII.

1 *ET uenit unus de septem Angelis qui habebant septem phialas, et loquutus est mecũ, dicẽs, Veni, ostendam tibi damnationem meretricis magnæ, quæ sedet super aquas multas.*

2 *Cũ qua fornicati sunt reges terræ, et inebriati sũt qui inhabitant terrã de uino prostitutionis eius.*

16 Arma-gedõ, Ἀρμαγεδών. Heb. ערמה-גדעון, pro quo corruptè legitur Ἀρμαγεδδών, & apud Aretham Ἐρμαγεδών. Dici enim non potest quàm corruptè scripta sint Hebræa pleraque vocabula in Græcis exemplaribus: vt in hoc quidem explicando mihi planè diuinandum fuerit. Est igitur (vt opinor) ita legẽdum vt nos scripsimus. quod etiam indicat Arethæ interpretatio, sed admodum obscurè, ab ערמה quod astutiam declarat, & גדעון, ficto nomine à גדע, quod excidere significat: quasi astutiã excidii dicas, fraude videlicet dæmonum regibus & principibus ad eum locum adductis, vbi futurum est vt excidio pereant, vti explicatur infrà, 19.d.21. Vsitatum enim est Hebræis ab eiusmodi euentibus locos cognominare. Et quod attinet ad γεδών, quod Hebraicè diximus scribi גדעון, constat Græcos non posse vlla sua litera exprimere gutturalem ע, quam idcirco prætermiserunt, sola nominis terminatione seruata, sicut à חשב fit חשבון.

19 Et dirupta est, καὶ ἐγένετο. Heb. ויהי, & facta est, vt Vetus interpres & Erasmus conuerterunt, ad verbum. Nam היה verbum solẽt Græci exprimere per γίνομαι. sed spectandum quid cuiloco conueniat. Indignationis iræ, τοῦ θυμοῦ τῆς ὀργῆς. Hebraica geminatio quam aliàs sæpe annotauimus.

20 Non sunt inuenti, οὐχ εὑρέθησαν. i. Disparuerũt. Sic enim Græci solent explicare formulam illam Hebræis familiarem ואינם. i. & non ipsi, vt Gen.5.c.24.

21 Quasi talentaria, ὡς ταλαντιαία. Id est, quasi talenti pondo: vti apud Suidam ταλαντιαῖοι λίθοι vocantur lapides talenti pondo. & Nonius ex Sisenna balistas talentarias vocat quæ nimirum lapides talenti pondo iacularentur. Duplex enim erat talentum, vnum numarium, alterum ponderale, de quo hic agimus: vtrunque sexaginta minarum, id est sexcentarum drachmarum pondo: vt ostendit harum rerum (meo quidem iudicio) peritissimus ac eruditissimus scriptor Georgius Agricola. Quanquam hoc in loco minimè videntur ista exquisitè expendenda: quum ingens duntaxat & inauditum grãdinis pondus significetur. Sed apud Hebræos ככר interdum declarat talentum, interdum verò quod in vernaculo sermone dicimus *une miche de pain*. vt fortassis ταλαντιαία grando dicatur non à pondere, sed à magnitudine, quæ solidum panem æquaret.

3 Καὶ ἀπήνεγκέ με εἰς ἔρημον ἐν πνεύματι· καὶ εἶδον γυναῖκα καθημένην ἐπὶ θηρίον κόκκινον, γέμον ὀνομάτων βλασφημίας, ἔχον κεφαλὰς ἑπτὰ καὶ κέρατα δέκα.

3 Quúmque me per spiritum in desertum transtulisset, vidi mulierem insidentem bestiæ "coccinæ, plenæ nominib° blasphemiæ, habẽti capita septem, & cornua decem.

3 *Et a[d]stulit me in spiritu in desertum: & vidi mulierem sedentem super bestiam coccineam, plenã nominibus blasphemiæ, habentem capita septem, & cornua decem.*

4 Καὶ ἡ γυνὴ ἡ περιβεβλημένη πορφύρᾳ καὶ κοκκίνῳ, καὶ κεχρυσωμένη χρυσῷ καὶ λίθῳ τιμίῳ καὶ μαργαρίταις, ἔχουσα χρυσοῦν ποτήριον ἐν τῇ χειρὶ αὐτῆς, γέμον βδελυγμάτων καὶ ἀκαθάρτητος πορνείας αὐτῆς.

4 Erat autem mulier illa amicta purpura & cocco, & inaurata auro & lapidibus pretiosis & margaritis, habens poculum aureum in manu sua plenum abominationibus & immunditia scortationis suæ.

4 *Et mulier erat circũdata purpura & coccino, et inaurata auro, & lapide pretioso, et margaritis, habens poculũ aureũ in manu sua, plenum abominationum & immunditia fornicationis eius.*

5 Καὶ ἐπὶ τὸ μέτωπον αὐτῆς ὄνομα γεγραμμένον, Μυστήριον, Βαβυλὼν ἡ μεγάλη, ἡ μήτηρ τῶν πορνῶν καὶ τῶν βδελυγμάτων τῆς γῆς.

5 Et in fronte suo nomen scriptum, Mysterium, Babylon magna, mater scortationum & abominationum terræ.

5 *Et in fronte eius nomen scriptum, Mysterium, Babylon magna, mater fornicationum & abominationum terræ.*

6 Καὶ εἶδον τὴν γυναῖκα μεθύουσαν ἐκ τοῦ αἵματος τῶν ἁγίων, καὶ ἐκ τοῦ αἵματος τῶν μαρτύρων Ἰησοῦ· καὶ ἐθαύμασα, ἰδὼν αὐτὴν, θαῦμα μέγα.

6 Et vidi mulierem illam ebriam sanguine sanctorum & sanguine martyrum Iesu: & miratus sum, quum viderẽ illam, admiratione magna.

6 *Et vidi mulierẽ ebriã de sanguine sanctorũ, & de sanguine martyrũ Iesu: & miratus sum quũ vidissem illam, admiratione magna.*

7 Καὶ εἶπέ μοι ὁ ἄγγελος, Διατί ἐθαύμασας; ἐγώ σοι ἐρῶ τὸ μυστήριον τῆς γυναικὸς, καὶ τοῦ θηρίου τοῦ βαστάζοντος αὐτὴν, τοῦ ἔχοντος τὰς ἑπτὰ κεφαλὰς καὶ τὰ δέκα κέρατα.

7 Tunc dixit mihi Angelus, Quare miraris? ego dicam tibi mysterium mulieris, & bestiæ quæ portat eam, quæ habet capita septem & cornua decem.

7 *Et dixit mihi Angelus, Quare miraris? Ego dicã tibi sacramẽtũ mulieris, & bestiæ quæ portat eã, quæ habet capita septem, & cornua decem.*

8 Θηρίον ὃ εἶδες, ἦν, καὶ οὐκ ἔστι· καὶ μέλλει ἀναβαίνειν ἐκ τῆς ἀβύσσου, καὶ εἰς ἀπώλειαν ὑπάγειν· καὶ θαυμάσονται οἱ κατοικοῦντες ἐπὶ τῆς γῆς, (ὧν οὐ γέγραπται τὰ ὀνόματα ἐπὶ τὸ βιβλίον τῆς ζωῆς, ἀπὸ καταβολῆς κόσμου) βλέποντες τὸ θηρίον, ὅ,τι ἦν, καὶ οὐκ ἔστι, καίπερ ἐστίν.

8 Bestia quam vidisti, fuit, & non est: & ascensura est ex abysso, & in exitium abitura: & mirabuntur incolæ terræ, (quorũ nomina scripta non sunt in libro vitæ à iactis mundi fundamentis) videntes bestiam quæ erat, & non est, "& tamen est.

8 *Bestia quã vidisti, fuit, et non est: & ascensura est de abysso, & in interitũ ibit: & mirabũtur inhabitantes terrã, (quorũ non sunt scripta nomina in libro vitæ à constitutione mundi) videntes bestiam quæ erat & non est.*

9 Ὧδε ὁ νοῦς ὁ ἔχων σοφίαν. Αἱ ἑπτὰ κεφαλαὶ, ὄρη εἰσὶν ἑπτὰ ὅπου ἡ γυνὴ κάθηται ἐπ' αὐτῶν.

9 Hîc est mens quæ habet sapientiam. Septem capita, "septẽ mõtes sunt super quos mulier sedet.

9 *Et hîc est sensus qui habet sapientiã. Septẽ capita, septem montes sunt super quos mulier sedet.*

10 Καὶ βασιλεῖς ἑπτά εἰσιν· οἱ πέντε ἔπεσαν, καὶ ὁ εἷς ἔστιν, ὁ ἄλλος οὔπω ἦλθε· καὶ ὅταν ἔλθῃ, ὀλίγον αὐτὸν δεῖ μεῖναι.

10 Et reges septẽ sunt: quinque ceciderũt, vnus est, & alius nõdũ venit: & quũ venerit, oportet illũ breue tempus manere.

10 *Et reges septem sunt: quinque ceciderũt, unus est, alius nõdũ venit: & quũ venerit, oportet illũ breue tempus manere.*

IN CAPVT XVII.

3 Coccinæ, κόκκινον. Id est coccino colore. Nec temere sanè factum est vt hic potissimum color Romanæ curiæ placuerit: qua de re non pigebit etiam nostrum quoddam epigramma subnectere,

Semiuiros quicunque Patres radiante galero
Conspicis, & rubræ syrmata longa togæ:
Crede mihi, nullo saturatas murice vestes,
Diuite nec cocco pallia tincta vides.
Sed quæ rubra vides, sanctorum cæde virorum,
Et mersa insonti tota cruore madent.
Aut memor istorum quæ celet crimina vestis,
Pro dominis iusto tacta pudore rubet.

8 Et tamen est, καίπερ ἐστίν. Hanc lectionem maximè probo. Vetus tamen interpres hoc non legit. Arethas verò, Complutensis codex, & alii duo vetusti scriptum habent καὶ παρέσται, & aderit.

9 Septem montes, ἑπτὰ ὄρη. Notum est etiam pueris de qua vrbe scripserit Virgilius, Septémque vna sibi muro circũdedit arces. De illa videlicet quæ quũ hæc scriberet Iohannes, habebat regnum super reges terræ: erat, & non est: & tamen adhuc est, sed ad exitium tendit.

11 Καὶ τὸ θηρίον ὃ ἦν, καὶ οὐκ ἔστι, καὶ αὐτὸς ὄγδοός ἐστι, καὶ ἐκ τῶν ἑπτά ἐστι, καὶ εἰς ἀπώλειαν ὑπάγει.

11 Bestia autem quæ erat, & nõ est, is octauus est, & è septẽ est, & in exitium abit.

11 *Et bestia quæ erat, & non est, & ipsa octaua est, & de septem est, & in interitum vad[i]t.*

12 Καὶ τὰ δέκα κέρατα ἃ εἶδες, δέκα βασιλεῖς εἰσιν, οἵτινες βασιλείαν οὔπω ἔλαβον, ἀλλ' ἐξουσίαν ὡς βασιλεῖς μίαν ὥραν λαμβάνουσι μετὰ τοῦ θηρίου.

12 Decem autem cornua quæ vidisti, decem reges sunt qui regnum nondum acceperunt, sed potestatem tanquam reges vna hora accipiẽt cum bestia.

12 *Et decem cornua quæ vidisti, decem reges sunt q[ui] regnum nondum acceperunt, sed potestatem tanquam reges una hora accipiunt post bestiam.*

13 Οὗτοι μίαν γνώμην ἔχουσι, καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐξουσίαν ἑαυτῶν τῷ θηρίῳ διαδιδώσουσιν.

13 Hi vnum consilium habent, & vires ac potestatem suam bestiæ tradent.

13 *Hi unũ consiliũ habent, & uirtutem & potestatem suam bestiæ tradent.*

14 Οὗτοι μετὰ τοῦ ἀρνίου πολεμήσουσι, καὶ τὸ ἀρνίον νικήσει αὐτοὺς, ὅτι Κύριος κυρίων ἐστὶ καὶ βασιλεὺς βασιλέων, καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ, κλητοὶ καὶ ἐκλεκτοὶ καὶ πιστοί.

14 Hi cum Agno pugnabunt, & Agnus vincet eos: ‖quoniã Dominus dominorum est, & rex regum: & qui cum eo sunt, vocati, & electi & fideles.

14 *Hi cũ Agno pugnabũt, & Agn[us] uincet illos, quoniam Dominus dominorũ est, & rex regum: & qui cum illo sunt, uocati, & electi, & fideles.* Infrà 9.c.16. 2.tim.6.c.15

15 Καὶ λέγει μοι, Τὰ ὕδατα ἃ εἶδες, οὗ ἡ πόρνη κάθηται, λαοὶ καὶ ὄχλοι εἰσὶ, καὶ ἔθνη καὶ γλῶσσαι.

15 Deinde dixit mihi, Aquæ quas vidisti, vbi meretrix sedet, populi sunt, & turbæ, & gentes, & linguæ.

15 *Et dixit mihi, Aquæ quas uidisti, ubi meretrix sedet, populi sunt, & gentes, & linguæ.*

16 Καὶ τὰ δέκα κέρατα ἃ εἶδες ἐπὶ τὸ θηρίον, οὗτοι μισήσουσι τὴν πόρνην, καὶ ἠρημωμένην ποιήσουσιν αὐτὴν καὶ γυμνὴν, καὶ τὰς σάρκας αὐτῆς φάγονται, καὶ αὐτὴν κατακαύσουσιν ἐν πυρί.

16 Et decem cornua quæ vidisti in bestia, hi odio persequentur meretricem, & solam reddent illam & nudam, & carnes eius comedent, & ipsam igne exurent.

16 *Et decem cornua quæ uidisti in bestia, hi odiẽt fornicariam, & desolatam facient illam & nudam, & carnes eius manducabunt, & ipsam igni concremabunt.*

17 Ὁ γὰρ Θεὸς ἔδωκεν εἰς τὰς καρδίας αὐτῶν ποιῆσαι τὴν γνώμην αὐτοῦ, καὶ ποιῆσαι μίαν γνώμην, καὶ δοῦναι τὴν βασιλείαν αὐτῶν τῷ θηρίῳ, ἄχρι τελεσθῇ τὰ ῥήματα τοῦ Θεοῦ.

17 Deus enim dedit in corda eorum vt faciant quod placitũ est ei, & vt cõsentiant, déntque regnum suum bestiæ donec cõpleantur verba Dei.

17 *Deus enim dedit in corda corũ ut faciant quod placitum est illi, ut dent regnum suum bestiæ donec consummentur uerba Dei.*

18 Καὶ ἡ γυνὴ ἣν εἶδες, ἔστιν ἡ πόλις ἡ μεγάλη ἡ ἔχουσα βασιλείαν ἐπὶ τῶν βασιλέων τῆς γῆς.

18 Et mulier quam vidisti, est vrbs illa magna quæ habet regnum super reges terræ.

18 *Et mulier quam uidisti, est ciuitas magna, quæ habet regnum super reges terræ.*

Κεφάλαιον ιη.

CAP. XVIII.

1 ΔΑΙ μετὰ ταῦτα εἶδον ἄγγελον καταβαίνοντα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἔχοντα ἐξουσίαν μεγάλην· καὶ ἡ γῆ ἐφωτίσθη ἐκ τῆς δόξης αὐτοῦ.

1 ET posthæc vidi alium Angelum descendentem è cælo, habentem potestatem magnam: adeo vt terra resplenduerit gloria eius.

1 *ET posthæc uidi aliũ Angelũ descendẽtem de cælo, habentem potestatem magnam, & terra illuminata est à gloria eius.*

2 Καὶ ἔκραξεν ἐν ἰσχύϊ, φωνῇ μεγάλῃ λέγων, Ἔπεσεν ἔπεσε Βαβυλὼν ἡ μεγάλη, καὶ ἐγένετο κατοικητήριον δαιμόνων, καὶ φυλακὴ παντὸς πνεύματος ἀκαθάρτου, καὶ φυλακὴ παντὸς ὀρνέου ἀκαθάρτου καὶ μεμισημένου.

2 Exclamauit autẽ "vehemẽter voce magna, dicẽs, ‖Cecidit, cecidit Babylon illa magna, & facta est domiciliũ dæmoniorũ, & custodia omnis spiritus impuri, & custodia omnis volucris immundæ & inuisæ:

2 *Et exclamauit in fortitudine, dicẽs, Cecidit, cecidit Babylõ magna, & facta est habitatio dæmoniorum, & custodia omnis spiritus immundi, & custodia omnis uolucris immundæ & odibilis:* Suprà, 14.b.8 esa.21.c.9 ierem.51.a.8

3 Ὅτι ἐκ τοῦ οἴνου τοῦ θυμοῦ τῆς πορνείας αὐτῆς πέπωκε πάντα τὰ ἔθνη, καὶ

3 Quia "ex vino iræ scortationis eius biberunt omnes gentes, &

3 *Quia de uino iræ fornicationis eius biberunt omnes gentes, &*

IN CAPVT XVIII.

1 Vehementer, ἐν ἰσχύϊ. Heb. בחזקה, vt nos in vernaculo dicimus *de force*. Vulg. In fortitudine. Erasmus nihilo melius, Per fortitudinem.

3 Ex vino iræ, &c. ἐκ τοῦ οἴνου, &c. Vide suprà, 14.b.7. Opibus, ἐκ τῆς δυνάμεως. Siue opulentia. δύναμις enim hoc in loco idem declarat atque חיל, apud Hebræos.

οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς μετ᾽ αὐτῆς ἐπόρνευσαν, καὶ οἱ ἔμποροι τῆς γῆς ἐκ τῆς δυνάμεως τοῦ στρήνους αὐτῆς ἐπλούτησαν.

reges terræ cum ea scortati sunt, & mercatores terræ opibus deliciarum eius diuites facti sunt.

reges terræ cum illa fornicati sunt, & mercatores terræ de uirtute deliciarū eius diuites facti sunt.

4 Καὶ ἤκουσα ἄλλην φωνὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ λέγουσαν, Ἐξέλθετε ἐξ αὐτῆς ὁ λαός μου, ἵνα μὴ συγκοινωνήσητε ταῖς ἁμαρτίαις αὐτῆς, καὶ ἵνα μὴ λάβητε ἐκ τῶν πληγῶν αὐτῆς,

4 Et audiui aliam vocem è cælo dicentem, Exite ex ea popule mi, ne participes sitis peccatorum eius, & ex plagis eius accipiatis.

4 Et audiui aliam uocem de cælo dicētem, Exite de illa populus meus, ut ne participes sitis delictorū eius, & de plagis eius nō accipiatis.

5 Ὅτι ἠκολούθησαν αὐτῆς αἱ ἁμαρτίαι ἄχρι τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐμνημόνευσεν ὁ Θεὸς τὰ ἀδικήματα αὐτῆς.

5 Nam accumulata peccata eius pertigerunt vsque in cælū: & recordatus est Deus scelerū eius.

5 Quoniam peruenerunt peccata eius usque ad cælū, & recordatus est Deus iniquitatum eius.

6 Ἀπόδοτε αὐτῇ ὡς καὶ αὐτὴ ἀπέδωκεν ὑμῖν, καὶ διπλώσατε αὐτῇ διπλᾶ κατὰ τὰ ἔργα αὐτῆς· ἐν τῷ ποτηρίῳ ᾧ ἐκέρασε, κεράσατε αὐτῇ διπλοῦν.

6 Reddite ei sicut & ipsa reddidit vobis: & duplicate ei duplū secundum opera eius: in poculo quod propinauit, propinate ei duplum.

6 Reddite illi sicut et ipsa reddidit uobis, & duplicate duplicia secundum opera eius: in poculo quo miscuit, miscete illi duplū.

7 Ὅσα ἐδόξασεν ἑαυτὴν καὶ ἐστρηνίασε, τοσοῦτον δότε αὐτῇ βασανισμὸν καὶ πένθος· ὅτι ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς λέγει, Κάθημαι βασίλισσα, καὶ χήρα οὐκ εἰμί, καὶ πένθος οὐ μὴ ἴδω.

7 Quantum extulit sese & luxuriata est, tantum date ei cruciatum & luctum: quia in corde suo dicit, Sedeo regina, nec sum vidua, nec luctum videbo.

7 Quantum glorificauit se, & in delicijs fuit, tantum date illi tormentum & luctum: quia in corde suo dicit, Sedeo regina, & uidua non sum, & luctū non uidebo.

8 Διὰ τοῦτο ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἥξουσιν αἱ πληγαὶ αὐτῆς, θάνατος καὶ πένθος καὶ λιμός· καὶ ἐν πυρὶ κατακαυθήσεται, ὅτι ἰσχυρὸς Κύριος ὁ Θεὸς ὁ κρίνων αὐτήν.

8 Ideo vna die venient plagæ eius, mors & luctus, & fames: & igne exuretur, quia validus est Dominus Deus, qui damnabit eam.

8 Ideo in una die uenient plagæ eius, mors, & luctus, & fames, & igne cōburetur: quia fortis est Dominus Deus qui iudicabit illam.

9 Καὶ κλαύσονται αὐτὴν καὶ κόψονται ἐπ᾽ αὐτῇ οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, οἱ μετ᾽ αὐτῆς πορνεύσαντες καὶ στρηνιάσαντες, ὅταν βλέπωσι τὸν καπνὸν τῆς πυρώσεως αὐτῆς·

9 Tum flebunt eam & plangent super ea reges terræ, qui cum illa scortati & luxuriati sunt, quum viderint fumum incendii eius:

9 Et flebunt, & plangent se super illā reges terræ, qui cū illa fornicati sunt, & in delicijs uixerunt, quum uiderint fumū incendij eius:

10 Ἀπὸ μακρόθεν ἑστηκότες διὰ τὸν φόβον τοῦ βασανισμοῦ αὐτῆς, λέγοντες, Οὐαί, οὐαί, ἡ πόλις ἡ μεγάλη Βαβυλών, ἡ πόλις ἡ ἰσχυρά, ὅτι ἐν μιᾷ ὥρᾳ ἦλθεν ἡ κρίσις σου.

10 Procul stantes propter timorem cruciatus eius, & dicentes, Vah, vah, Magna illa vrbs Babylon, vrbs illa valida cuius vna hora venit iudicium.

10 Longè stantes propter timorem tormentorum eius: dicentes, Væ, uæ Ciuitas illa magna Babylon, ciuitas illa fortis: quoniā una hora uenit iudicium tuum.

11 Καὶ οἱ ἔμποροι τῆς γῆς κλαίουσι καὶ πενθοῦσιν ἐπ᾽ αὐτῇ, ὅτι τὸν γόμον αὐτῶν οὐδεὶς ἀγοράζει οὐκέτι.

11 Sed & mercatores terræ flebunt & lugebunt super ea: quoniam merces eorum nemo emit amplius.

11 Et negotiatores terræ flebunt, & lugebunt super illam: quoniam merces eorum nemo emet amplius.

12 Γόμον χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ λίθου τιμίου, καὶ μαργαρίτου, καὶ βύσσου, καὶ πορφύρας, καὶ σηρικοῦ, καὶ κοκκίνου, καὶ πᾶν ξύλον θύϊνον, καὶ πᾶν σκεῦος ἐλεφάντινον, καὶ πᾶν σκεῦος ἐκ ξύλου τιμιωτάτου, καὶ χαλκοῦ καὶ σιδήρου καὶ μαρμάρου,

12 Merces auri, & argenti, & lapidis pretiosi, margaritarum, byssi, purpuræ, serici & cocci, & omne lignum thyinum, & omne vas eburneum, & omne vas ex ligno pretiosissimo, & ære, & ferro, & marmore,

12 Merces auri & argenti, & lapidis pretiosi, & margaritæ, & byssi, & purpuræ, & serici, & cocci, et omne lignū thyinum, et omnia uasa eboris, et omnia uasa de lapide pretioso, et æramēto, et ferro, et marmore,

5 Accumulata pertigerunt, ἠκολούθησαν. Vulg. & Eras. Peruenerunt: non satis expressè. Vsus enim est verbo ἀκολουθεῖν, quo significatur peccata mutuò sese consequentia, & alia nascentia ex aliis, in eū tandē cumulū excreuisse vt ad cælum vsque pertigerint. 7 In corde suo, ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς. Heb. בלבה, pro secum, siue apud se. Nec sum vidua, καὶ χήρα οὐκ εἰμί, i. populosa sum ac potēs. Est enim liptote Hebræis familiaris, vt diximus suprà, 12. c. 11. Nec videbo, οὐ μὴ ἴδω, i. sentiam & experiar, vt alibi exposuimus, ex Hebræorum idiotismo.
8 Vna die, ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ. Id est breui, & vno eodémque tempore.
12 Thyinum, θύϊνον. Ita Vulg. editio conuertit lignum quod ab Hebræis אלמגים, 1. Reg. 10. b. 11: ex Græca in-

terpretatione, vt opinor: quanuis ea quæ nunc extat sub septuaginta interpretum nomine, non θύϊνα, sed ἀπελέκητα, id est Nō dolata, conuertit. Dioscorides thyini ligni meminit libro primo: sed quid illud sit planè ignoro.

13 Καὶ κινάμωμον, καὶ θυμιάματα, καὶ μύρον, καὶ λίβανον, καὶ οἶνον, καὶ ἔλαιον, καὶ σεμίδαλιν, καὶ σῖτον, καὶ κτήνη, καὶ πρόβατα, καὶ ἵππων, καὶ ῥεδῶν, καὶ σωμάτων, καὶ ψυχὰς ἀνθρώπων.

13 Et cinamomum, & suffitus, & vnguentum, & thus, & vinum, & oleum, & similam, & triticum, & iumenta, & oues, & equorum *merces*, & rhedarū, & mancipiorum, & animas hominum.

13 Et cinamomum, & odoramentorū, & unguenti, & thuris, & uini, & olei, & similæ, & tritici, & iumentorum, & ouiū, & equorum, & rhedarum, & mancipiorum, & animarum hominum.

14 Καὶ ἡ ὀπώρα τῆς ἐπιθυμίας τῆς ψυχῆς σου ἀπῆλθεν ἀπὸ σοῦ, καὶ πάντα τὰ λιπαρὰ καὶ τὰ λαμπρὰ ἀπῆλθεν ἀπὸ σοῦ, καὶ οὐκέτι οὐ μὴ εὑρήσῃς αὐτά.

14 Et fructus desiderii animæ tuæ abierunt à te: & omnia pinguia & præclara abierunt à te: nec amplius ea inuenies.

14 Et poma desiderij animæ tuæ discesserunt à te, & omnia pinguia & præclara perierunt à te, & amplius illa iam non inuenient.

15 Οἱ ἔμποροι τούτων οἱ πλουτήσαντες ἀπ᾽ αὐτῆς ἀπὸ μακρόθεν στήσονται διὰ τὸν φόβον τοῦ βασανισμοῦ αὐτῆς, κλαίοντες καὶ πενθοῦντες.

15 Harum, *inquam*, rerum mercatores diuites facti, procul ab ea stabunt, propter timorem cruciatus eius, flētes ac lugētes:

15 Mercatores horum, qui diuites facti sunt ab ea, longè stabunt propter timorē tormentorum eius, flentes ac lugentes:

16 Καὶ λέγοντες, Οὐαί, οὐαί, ἡ πόλις ἡ μεγάλη, ἡ περιβεβλημένη βύσσινον καὶ πορφυροῦν καὶ κόκκινον, καὶ κεχρυσωμένη ἐν χρυσῷ καὶ λίθῳ τιμίῳ καὶ μαργαρίταις. ὅτι μιᾷ ὥρᾳ ἠρημώθη ὁ τοσοῦτος πλοῦτος.

16 Et dicentes, Vah, vah, ciuitas illa magna, quæ amicta erat bysso & purpura & cocco, & deaurata erat auro & lapidibus pretiosis & margaritis. quinā vna hora destitutæ sunt tantæ diuitiæ?

16 Et dicentes, Væ, uæ, ciuitas illa magna, quæ amicta erat bysso & purpura & cocco, & deaurata erat auro & lapide pretioso & margaritis. quoniam una hora destitutæ sunt tanquam diuitiæ.

17 Καὶ πᾶς κυβερνήτης, καὶ πᾶς ἐπὶ τῶν πλοίων ὁ ὅμιλος, καὶ ναῦται, καὶ ὅσοι τὴν θάλασσαν ἐργάζονται, ἀπὸ μακρόθεν ἔστησαν·

17 Sed & omnes gubernatores, & omnis in nauibus versantiū turba, & nautæ, & quotquot ex mari quæstum faciunt, longè stabunt:

17 Et omnis gubernator, & omnes qui in lacum nauigant & nautæ, & qui in mari operantur, longè steterunt:

18 Καὶ ἔκραζον ὁρῶντες τὸν καπνὸν τῆς πυρώσεως αὐτῆς, λέγοντες, Τίς ὁμοία τῇ πόλει τῇ μεγάλῃ;

18 Et clamabunt, videntes fumū incendii eius, & dicēt, Quæ similis *erat* vrbi isti magnæ?

18 Et clamauerunt uidentes locum incendij eius, dicentes, Quæ similis ciuitati huic magnæ?

19 Καὶ ἔβαλον χοῦν ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν, καὶ ἔκραζον κλαίοντες, καὶ πενθοῦντες, λέγοντες, Οὐαί, οὐαί, ἡ πόλις ἡ μεγάλη ἐν ᾗ ἐπλούτησαν πάντες οἱ ἔχοντες πλοῖα ἐν τῇ θαλάσσῃ ἐκ τῆς τιμιότητος αὐτῆς, ὅτι μιᾷ ὥρᾳ ἠρημώθη.

19 Et iniecto capitibus puluere, clamabunt flentes ac lugentes, & dicentes, Vah, vah, vrbs illa magna, in qua diuites facti sūt omnes qui habebant naues in mari, pretiis eius, quæ vna hora desolata est.

19 Et miserunt puluerem super capita sua: & clamauerunt flentes, & lugētes, dicētes, Væ, uæ, ciuitas illa magna in qua diuites facti sunt omnes qui habebant naues in mari de pretijs eius: quoniam una hora desolata est.

13 Rhedarum, ῥεδῶν. Id est lecticarum, quibus Romæ etiamnum hodie vehuntur nobilia præsertim scorta. Est autem Gallicum vocabulum, quod postea vsurpatum est à Romanis, & tandem ad Græcos etiam transiit, vt alia pleraque à nobis annotata Mat. 5. d. 16. Animas hominū, ψυχὰς ἀνθρώπων. Hæc verò est apud illos vilissimi pretii merces, quam tamen Filius Dei suo sanguine redimendam putauit. Vide 1. Pet. 1. a. 3.
14 Et fructus, καὶ ἡ ὀπώρα. Id est fructus illi suauissimi quos toto animo expetebas. Cæterùm idem hîc accidisse puto quod suprà, 16. c. 15, vt trāspositus sit iste versiculus. Nam prorsus cohæret versiculus proximus, id est 15, cum superioribus, adeo vt prorsus sit interrupta narratio. Quòd si hunc versiculum subieceris versiculo 13, tum demum videbis quàm bene omnia cohærebunt: nempe hoc modo, Et fructus desiderii animæ tuæ, &c. Et amplius illa non inuenies. Sed in ea sanguis Prophetarum & sanctorum inuentus est, &c. Mihi tamen religio fuit quicquam mutare ex nuda coniectura. Hoc quidem certum est, valde negligenter habitum hunc librum à plerisque, quòd de eius authoritate dubitarent, astutia nimirum Satanæ singulari, ne hæc mysteria suo tempore patefierent.
15 Harum, *inquam*, rerum mercatores, οἱ ἔμποροι τούτων. Manifesta est epanalepsis, propter longum interiectum catalogum.
17 Et quotquot ex mari quæstū faciunt, καὶ ὅσοι τὴν θάλασσαν ἐργάζονται. Ἐργάζεσθαι accipiunt Græci pro eo quod Latini dicunt Facere, vt Præconium facere, Argentariam facere, Medicinam facere, & similia. Stabunt, ἔστησαν. Præteritum pro futuro, Prophetarum more.

Εὐφραίνου ἐπ' αὐτῇ οὐρανέ, καὶ οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι καὶ οἱ προφῆται, ὅτι ἔκρινεν ὁ Θεὸς τὸ κρίμα ὑμῶν ἐξ αὐτῆς.

Καὶ ἦρεν εἷς ἄγγελος ἰσχυρὸς λίθον ὡς μύλον μέγαν, καὶ ἔβαλεν εἰς τὴν θάλασσαν, λέγων, Οὕτως ὁρμήματι βληθήσεται Βαβυλὼν ἡ μεγάλη πόλις, καὶ οὐ μὴ εὑρεθῇ ἔτι.

Καὶ φωνὴ κιθαρῳδῶν καὶ μουσικῶν καὶ αὐλητῶν καὶ σαλπιστῶν οὐ μὴ ἀκουσθῇ ἐν σοὶ ἔτι· καὶ πᾶς τεχνίτης πάσης τέχνης οὐ μὴ εὑρεθῇ ἐν σοὶ ἔτι· καὶ φωνὴ μύλου οὐ μὴ ἀκουσθῇ ἐν σοὶ ἔτι·

Καὶ φῶς λύχνου οὐ μὴ φανῇ ἐν σοὶ ἔτι· καὶ φωνὴ νυμφίου καὶ νύμφης οὐ μὴ ἀκουσθῇ ἐν σοὶ ἔτι· ὅτι οἱ ἔμποροί σου ἦσαν οἱ μεγιστᾶνες τῆς γῆς, ὅτι ἐν τῇ φαρμακείᾳ σου ἐπλανήθησαν πάντα τὰ ἔθνη,

Καὶ ἐν αὐτῇ αἷμα προφητῶν καὶ ἁγίων εὑρέθη, καὶ πάντων τῶν ἐσφαγμένων ἐπὶ τῆς γῆς.

Κεφάλαιον ιθʹ.

ΚΑΙ μετὰ ταῦτα ἤκουσα φωνὴν ὄχλου πολλοῦ μεγάλην ἐν τῷ οὐρανῷ, λέγοντος, Ἀλληλούϊα· ἡ σωτηρία, καὶ ἡ δόξα, καὶ ἡ τιμή, καὶ ἡ δύναμις Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν·

Ὅτι ἀληθιναὶ καὶ δίκαιαι αἱ κρίσεις αὐτοῦ, ὅτι ἔκρινε τὴν πόρνην τὴν μεγάλην, ἥτις ἔφθειρε τὴν γῆν ἐν τῇ πορνείᾳ αὐτῆς, καὶ ἐξεδίκησε τὸ αἷμα τῶν δούλων αὐτοῦ ἐκ τῆς χειρὸς αὐτῆς.

Καὶ δεύτερον εἴρηκαν, Ἀλληλούϊα. Καὶ ὁ καπνὸς αὐτῆς ἀναβαίνει εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Καὶ ἔπεσαν οἱ πρεσβύτεροι οἱ εἴκοσι καὶ τέσσαρες, καὶ τὰ τέσσαρα ζῷα, καὶ προσεκύνησαν τῷ Θεῷ τῷ καθημένῳ ἐπὶ τοῦ θρόνου, λέγοντες, Ἀμήν· ἀλληλούϊα.

20 Exulta super eam cælum,
& sancti Apostoli & Prophetæ,
quoniam sumpsit pœnas Deus
vestræ vltionis causa de illa.
21 Tum sustulit quidam Ange-
lus fortis lapidem instar molæ
magnæ, & proiecit in mare, di-
cens, Ita cum impetu proiicie-
tur Babylon vrbs illa magna,
"nec amplius inuenietur.
22 Et vox citharœdorū & mu-
sicorum & tibia ac tuba canen
tiū non audietur in te amplius:
nec vllus artifex cuiuscunque
artis inuenietur in te amplius:
& sonitus molæ non audietur
in te amplius:
23 Et lux lucernæ nō lucebit ī te
amplius: & vox spōsi & spōsæ
nō audietur amplius in te: cu-
ius mercatores erant proceres
terræ, & cuius veneficiis sedu-
ctæ sunt "omnes gentes.
24 Sed in ea sanguis Propheta-
rum & sanctorum inuentus est,
& omnium qui mactati sunt in
terra.

CAP. XIX.

Post hæc audiui vocem ma-
gnam turbæ multæ in cælo
dicētis, "Halleluia: "salus, & ho-
nor, & gloria, & virtus Domi-
no Deo nostro *est*:
2 Quia vera & iusta iudicia e-
ius, & meretricem illam ma-
gnam quæ corrupit terrā scor-
tatione sua, damnauit, & vindi
cauit sanguinem seruorū suo-
rum ex manu eius.
3 Deinde secundò dixerunt,
Halleluia: "& fumus eius ascen
dit in secula seculorum.
4 Et prociderunt vigintiqua-
tuor Senes & quatuor anima-
lia, & adorauerunt Deum insi-
dentem throno, dicentes, A-
men: Halleluia.

*20 Exulta super eam cælū
& sancti Apostoli, et Pro
phetæ, quoniam iudica-
bit Deus iudicium uestrū
de illa.*
*21 Et sustulit unus Ange
lus fortis lapidem quasi
molarem magnum, &
misit in mare, dicens, Hoc
impetu mittetur Babylon
ciuitas illa magna, &
ultra iam nō inuenietur.*
*22 Et uox citharœdorum
& musicorum & tibia ca
nentium & tuba non au-
dietur in te amplius: & o-
mnis artifex omnis artis
non inuenietur [illegible] am-
plius: & uox molæ non
audietur in te amplius:*
*23 Et lux lucernæ non lu
cebit in te amplius, &
uox sponsi & sponsæ nō
audietur adhuc in te:
quia mercatores tui erāt
principes terræ, quia in
ueneficiis tuis errauerunt*
*24 omnes gentes.
Et in ea sanguis Pro-
phetarum & sanctorum
inuētus est, & omniū qui
interfecti sunt in terra.*

CAP. XIX

*1 Post hæc audiui qua-
si uocem turbarū mul-
tarum in cælo, dicentiū
Alleluia. Laus & gloria
& uirtus Deo nostro est:*
*2 Quia uera & iusta iu
dicia sunt eius, qui iudica-
uit de meretrice magna,
quæ corrupit terram in
prostitutione sua, & uin-
dicauit sanguinem seruo-
rum suorum de manibus
eius.*
*3 Et iterum dixerunt, Al
leluia. Et fumus eius ascē
dit in secula seculorum.*
*4 Et ceciderunt Seniores
uigintiquatuor, & qua-
tuor animalia, & adora
uerunt Deū sedētē super
thronum, dicentes, Amen:
alleluia.*

10 Sumpsit pœnas vestræ vltionis causa, ἔκρινεν τὸ κρίμα ὑμῶν. Vulg. & Eras. ad verbum, Iudicauit vestrum iudicium, seruato Hebraismo.
21 Nec amplius inuenietur, καὶ οὐ μὴ εὑρεθῇ ἔτι. i. disparebit. Vide suprà, 11.b.8.
23 Omnes gentes, &c. πάντα τὰ ἔθνη, &c. Vide suprà, ver. 14.

IN CAPVT XIX.

1 Halleluia, ἀλληλούϊα. Id est Laudate Dominū. Est autem hoc quoque vnū ex illis quæ ab iis qui ex Circuncisione crediderant, ad Græcos manarunt, & à Græcis demū ad Latinos, vt alia nonnulla. Salus, ἡ σωτηρία. Vide suprà, 7.c.10.
3 Et fumus eius, &c. καὶ ὁ καπνὸς αὐτῆς. &c. Mihi videtur hæc particula superiori versiculo cōmodius posse attexi, post ἐκ χειρὸς αὐτῆς, ex manu eius.

Καὶ φωνὴ ἐκ τοῦ θρόνου ἐξῆλθε, λέγουσα, Αἰνεῖτε τὸν Θεὸν ἡμῶν πάντες οἱ δοῦλοι αὐτοῦ, καὶ οἱ φοβούμενοι αὐτὸν καὶ οἱ μικροὶ καὶ οἱ μεγάλοι.

Καὶ ἤκουσα ὡς φωνὴν ὄχλου πολλοῦ, καὶ ὡς φωνὴν ὑδάτων πολλῶν, καὶ ὡς φωνὴν βροντῶν ἰσχυρῶν, λέγοντας, Ἀλληλούϊα· ὅτι ἐβασίλευσε Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ.

Χαίρωμεν καὶ ἀγαλλιώμεθα, καὶ δῶμεν τὴν δόξαν αὐτῷ, ὅτι ἦλθεν ὁ γάμος τοῦ ἀρνίου, καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ ἡτοίμασεν ἑαυτήν.

Καὶ ἐδόθη αὐτῇ ἵνα περιβάληται βύσσινον καθαρὸν καὶ λαμπρόν. τὸ γὰρ βύσσινον τὰ δικαιώματά ἐστι τῶν ἁγίων.

Καὶ λέγει μοι, Γράψον, Μακάριοι οἱ εἰς τὸ δεῖπνον τοῦ γάμου τοῦ ἀρνίου κεκλημένοι. Καὶ λέγει μοι, Οὗτοι οἱ λόγοι ἀληθινοί εἰσι τοῦ Θεοῦ.

Καὶ ἔπεσον ἔμπροσθεν τῶν ποδῶν αὐτοῦ προσκυνῆσαι αὐτῷ· καὶ λέγει μοι, Ὅρα μή· σύνδουλός σου εἰμὶ καὶ τῶν ἀδελφῶν σου τῶν ἐχόντων τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἰησοῦ. τῷ Θεῷ προσκύνησον. ἡ γὰρ μαρτυρία τοῦ Ἰησοῦ ἐστι τὸ πνεῦμα τῆς προφητείας.

Καὶ εἶδον τὸν οὐρανὸν ἀνεῳγμένον, καὶ ἰδοὺ ἵππος λευκός, καὶ ὁ καθήμενος ἐπ' αὐτὸν καλούμενος πιστὸς καὶ ἀληθινός, καὶ ἐν δικαιοσύνῃ κρίνει καὶ πολεμεῖ.

Οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ὡς φλὸξ πυρός, καὶ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ διαδήματα πολλά· ἔχων ὄνομα γεγραμμένον ὃ οὐδεὶς εἶδεν εἰ μὴ αὐτός·

Καὶ περιβεβλημένος ἱμάτιον βεβαμμένον αἵματι· καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ, Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ.

5 Tum vox è throno prodiit,
dicens, Laudate Deū nostrum
omnes serui eius, & qui timetis
eum parui & magni.
6 Et audiui tanquam sonitum
turbæ multæ, & "tāquam soni-
tum aquarum multarum, &
tanquam sonitum tonitruorū
"magnorum, dicentium, Halle-
luia: quoniā regnauit Dominus
Deus ille noster omnipotens.
7 Gaudeamus, & exultemus,
& demus gloriam ei: quia ve-
nerunt nuptiæ Agni, & vxor e-
ius parauit se.
8 Et datum est ei vt amiciatur
bysso pura, & splēdida byssus
enim iustificationes sunt San-
ctorum.
9 "Tū dixit mihi, ‖Scribe, Beati
qui ad cœnam nuptiarū Agni
vocati sunt. Et dixit mihi, Hæc
verba Dei vera sunt.
10 Et cecidi ante pedes eius vt
adorarem eum: sed dixit mihi,
Vide ne *feceris*: conseruus tuus
sum, [illegible] fratribus tuis qui
habent "testimoniū Iesu. Deū
adora: "testimoniū enim Iesu
est Spiritus Prophetiæ.
11 Deinde vidi cælum aper-
tum, & ecce *adfuit* equus albus:
& qui sedebat super eū, voca-
batur Fidelis & Verax, "& *qui*
iustè iudicat & pugnat.
12 Oculi autem eius *erant* tan-
quam flamma ignis: & in capi
te eius diademata multa: habe
bátque nomen scriptum quod
nemo nouit nisi ipse:
13 ‖Et amictus erat veste tincta
sanguine: vocatúrque nomen
eius Sermo Dei.

*5 Et uox de throno exiuit
dicens Laudem dicite Deo
nostro omnes serui eius,
& qui timetis eum pusil
li & magni.*
*6 Et audiui quasi uocem
turbæ magnæ, & sicut uo
cem aquarum multarum,
& sicut uocem tonitruorū
magnorum, dicentium, Al
leluia: quoniā regnauit
Dominus Deus noster o-
mnipotens.*
*7 Gaudeamus & exulte-
mus, & demus gloriā ei:
quia uenerūt nuptiæ Agni,
& uxor eius præpara-
uit se.*
*8 Et datum est illi ut coope
riat se byssino splendenti
& cādido. byssinū enim,
iustificationes sunt sancto
rum.*
*9 Et dixit mihi, Scribe, Matth.22.a.2
Beati qui ad cœnam nu-
ptiarū Agni uocati sunt.
Et dicit mihi, Hæc uerba
Dei uera sunt.*
*10 Et cecidi ante pedes e-
ius ut adorarem eum. Et
dicit mihi, Vide ne feceris:
cōseruus tuus sum, & fra
trum tuorum, habentium
testimonium Iesu. Deū a-
dora: testimonium enim
Iesu, est spiritus prophetiæ.*
*11 Et uidi cælum apertum,
& ecce equus albus, &
qui sedebat super eum,
uocabatur Fidelis & Ve-
rax, & cum iustitia iudicat
& pugnat.*
*12 Oculi autem eius sicut
flamma ignis: & in capi
te eius diademata multa:
habens nomen scriptum
quod nemo nouit nisi ipse.*
*13 Et uestitus erat ueste a-
spersa sanguine: & uoca-
tur nomē eius Verbū Dei.*

8 Iustificationes, τὰ δικαιώματα. Id est, bona illa opera quæ sunt viuæ fidei testimonia.
9 Tum dixit mihi, καὶ λέγει μοι. Dixit mihi, videlicet Angelus ille cuius mentio facta est superiore capite. Redit enim ad narrationem quæ intermissa fuerat ab huius capitis initio.
10 Testimonium Iesu, τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἰησοῦ. Id est, quibus mandatum est vt de Iesu testificentur, sicut paulopòst explicat. Significat enim se ex eorum numero esse quibus vtatur Deus ad significanda Prophetis arcana Dei, quæ ipsi deinde cæteris hominibus explicent, vt diximus suprà, 1.a.1. Testimonium enim Iesu, ἡ γὰρ μαρτυρία Ἰησοῦ. Rectè omnino. huc enim tanquam ad vnum eumque certissimum scopum feruntur omnes Prophetiæ: ex quo efficitur, eum demum esse verum spiritum Prophetiæ, & à nobis audiendū, qui ad Iesum nos adducit.
11 Et *qui* iustè iudicat, καὶ ἐν δικαιοσύνῃ κρίνει. Subaudio particulam אשר, vt hoc quoque ad nomen vel potius ad nominis explicationem pertineat.

14 Καὶ τὰ στρατεύματα ἐν τῷ οὐρανῷ ἠκολούθει αὐτῷ ἐφ' ἵπποις λευκοῖς, ἐνδεδυμένοι βύσσινον λευκὸν καὶ καθαρόν.

14 Exercitus autem qui sunt in cælo, sequebãtur eum equis albis, vestiti bysso alba & puro.

14 *Et exercitus qui sunt in cælo, sequebãtur eum in equis albis, uestiti byssino albo & mundo.*

15 Καὶ ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ ἐκπορεύεται ῥομφαία ὀξεῖα, ἵνα ἐν αὐτῇ πατάσσῃ τὰ ἔθνη· καὶ αὐτὸς ποιμανεῖ αὐτοὺς ἐν ῥάβδῳ σιδηρᾷ· καὶ αὐτὸς πατεῖ τὴν ληνὸν τοῦ οἴνου τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ τοῦ παντοκράτορος.

Psal.2.c.15

15 Et ex ore eius prodibat gladius acutus, vt eo percutiat gentes. ‖ ipse enim reget eas virga ferrea: ipse enim est qui calcat lacum vini furoris & iræ Dei omnipotentis.

15 *Et de ore eius procedit gladius acutus, ut in ipso percutiat Gentes. Et ipse reget eas in uirga ferrea: & ipse calcat torcular uini furoris iræ Dei omnipotentis.*

16 Καὶ ἔχει ἐπὶ τὸ ἱμάτιον καὶ ἐπὶ τὸν μηρὸν αὐτοῦ τὸ ὄνομα γεγραμμένον, Βασιλεὺς βασιλέων καὶ Κύριος κυρίων.

Suprà,17.c.14
1.tim.6.d.15.

16 Habebátque in vestimento & in femore suo nomen scriptũ, ‖Rex regum, & Dominus dominantium.

16 *Et habet in uestimento & in femore suo scriptũ, Rex regum & Dominus dominantium.*

17 Καὶ εἶδον ἕνα ἄγγελον ἑστῶτα ἐν τῷ ἡλίῳ· καὶ ἔκραξε φωνῇ μεγάλῃ, λέγων πᾶσι τοῖς ὀρνέοις τοῖς πετωμένοις ἐν μεσουρανήματι, Δεῦτε καὶ συνάγεσθε εἰς τὸ δεῖπνον τοῦ μεγάλου Θεοῦ,

17 Tũc vidi *quendam* Angelum stantem in sole, qui clamauit voce magna, dicens omnibus auibus quæ volabãt per mediũ cæli, Adeste & congregamini ad cœnam magni Dei,

17 *Et uidi unum Angelum stantem in sole, & clamauit uoce magna, dicens omnibus auibus quæ uolabant per medium cæli, Venite & congregamini ad cœnam magnam Dei,*

18 Ἵνα φάγητε σάρκας βασιλέων, καὶ σάρκας χιλιάρχων, καὶ σάρκας ἰσχυρῶν, καὶ σάρκας ἵππων καὶ τῶν καθημένων ἐπ' αὐτῶν, καὶ σάρκας πάντων ἐλευθέρων καὶ δούλων, καὶ μικρῶν καὶ μεγάλων.

18 Vt edatis carnes regũ, & carnes tribunorum, & carnes fortium, & carnes equorũ, & eorũ qui ipsis insident, & carnes omnium liberorum ac seruorum, paruorum ac magnorum.

18 *Vt manducetis carnes regum, & carnes tribunorũ, & carnes fortium, & carnes equorum, & sedentiũ in ipsis, & carnes omniũ liberorum & seruorum, & pusillorũ et magnorũ.*

19 Καὶ εἶδον τὸ θηρίον, καὶ τοὺς βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ τὰ στρατεύματα αὐτῶν συνηγμένα ποιῆσαι πόλεμον μετὰ τοῦ καθημένου ἐπὶ τοῦ ἵππου καὶ μετὰ τοῦ στρατεύματος αὐτοῦ.

19 Deinde vidi bestiam illam, & reges terræ, & exercitus eorũ congregatos ad gerendum bellum cũ eo qui insidebat equo, & cum exercitu eius.

19 *Et uidi bestiam & reges terræ, & exercitus eorũ congregatos ad faciendũ prœliũ cum illo qui sedebat in equo, & cum exercitu eius.*

20 Καὶ ἐπιάσθη τὸ θηρίον, καὶ μετὰ τούτου ὁ ψευδοπροφήτης ὁ ποιήσας τὰ σημεῖα ἐνώπιον αὐτοῦ, ἐν οἷς ἐπλάνησε τοὺς λαβόντας τὸ χάραγμα τοῦ θηρίου, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας τῇ εἰκόνι αὐτοῦ· ζῶντες ἐβλήθησαν οἱ δύο εἰς τὴν λίμνην τοῦ πυρὸς τὴν καιομένην ἐν τῷ θείῳ.

20 Sed apprehensa est bestia, & cũ ea pseudopropheta ille qui ediderat signa coram ea, quibus seduxit eos qui acceperunt characterem bestiæ, & qui adorarunt imaginem eius: viui cõiecti sunt hi duo in stagnum ignis ardẽs sulphure:

20 *Et apprehẽsa est bestia, & cum ea pseudopropheta, qui fecit signa corã ipso, quibus seduxit eos q acceperunt characterem bestiæ, & qui adorauerunt imaginem eius: uiui missi sunt hi duo in stagnum ignis ardentis sulphure.*

21 Καὶ οἱ λοιποὶ ἀπεκτάνθησαν ἐν τῇ ῥομφαίᾳ τοῦ καθημένου ἐπὶ τοῦ ἵππου, τῇ ἐκπορευομένῃ ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ· καὶ πάντα τὰ ὄρνεα ἐχορτάσθησαν ἐκ τῶν σαρκῶν αὐτῶν.

21 Et reliqui occisi sunt gladio eius qui insidet equo, prodeunte ex ore ipsius: & omnes aues saturatæ sunt carnibus eorum.

21 *Et cæteri occisi sunt in gladio sedentis super equum, q procedit de ore ipsius: & omnes aues saturatæ sunt carnibus eorum.*

Κεφάλαιον κ.

CAP. XX.

CAP. XX.

1 ΚΑΙ εἶδον ἄγγελον καταβαίνοντα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἔχοντα τὴν κλεῖδα τῆς ἀβύσσου, καὶ ἅλυσιν μεγάλην ἐπὶ τὴν χεῖρα αὐτοῦ.

1 DEinde vidi Angelum descẽdẽtem è cælo qui habebat clauem abyssi, & catenam magnam in manu sua.

1 *ET uidi Angelum descendentem de cælo, habentem clauem abyssi, & catenam magnam in manu sua.*

15 Ipse enim, &c. καὶ αὐτὸς, &c. i. αὐτὸς γάρ. Nam mirè varius est vsus particulæ καὶ in hoc scripto, nimirũ ex Hebræorum consuetudine, qui suum illud ו pro omnibus penè particulis vsurpant.

2 Καὶ ἐκράτησε τὸν δράκοντα, τὸν ὄφιν τὸν ἀρχαῖον, ὅς ἐστι διάβολος καὶ Σατανᾶς· καὶ ἔδησεν αὐτὸν χίλια ἔτη·

2 Et apprehendit draconem, serpentẽ, *inquam*, illum antiquũ, qui est diabolus & Satanas, & vinxit eum *ad* annos mille.

2 *Et apprehendit draconem, serpentem antiquũ, q est diabolus & Satanas, & ligauit eum p annos mille.*

3 Καὶ ἔβαλεν αὐτὸν εἰς τὴν ἄβυσσον, καὶ ἔκλεισεν αὐτόν, καὶ ἐσφράγισεν ἐπάνω αὐτοῦ, ἵνα μὴ πλανήσῃ τὰ ἔθνη ἔτι, ἄχρι τελεσθῇ τὰ χίλια ἔτη· καὶ μετὰ ταῦτα δεῖ αὐτὸν λυθῆναι μικρὸν χρόνον.

3 Cõiecítque eum in abyssum, & clausit eum, & obsignauit super eũ, vt non seducat amplius gentes, donec compleantur anni mille: nam postea oportet eum solui *ad* exiguum tempus.

3 *Et misit eum in abyssum, & clausit, et signauit super illum ut non seducat amplius Gentes, donec consummentur mille anni: & post hæc oportet illũ solui modico tempore.*

4 Καὶ εἶδον θρόνους, καὶ ἐκάθισαν ἐπ' αὐτούς, καὶ κρίμα ἐδόθη αὐτοῖς· καὶ τὰς ψυχὰς τῶν πεπελεκισμένων διὰ τὴν μαρτυρίαν Ἰησοῦ καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ οἵτινες οὐ προσεκύνησαν τῷ θηρίῳ, οὔτε τὴν εἰκόνα αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἔλαβον τὸ χάραγμα ἐπὶ τὸ μέτωπον αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τὴν χεῖρα αὐτῶν· καὶ ἔζησαν, καὶ ἐβασίλευσαν μετὰ Χριστοῦ τὰ χίλια ἔτη.

4 Deinde vidi sedes, & sederũt super eas, & iudicium datũ est eis: & animas eorũ qui securi percussi sunt propter testimonium Iesu, & propter sermonem Dei, quíque non adorarũt bestiam, neque imaginẽ eius, nec acceperunt characterem eius in frõtibus suis, aut in manibus suis: viuéntque & regnabunt cum Christo mille annis.

4 *Et uidi sedes, & sederunt super eas, & iudicium datum est illis: & animas decollatorum propter testimonium Iesu, & propter uerbum Dei, & q nõ adorauerunt bestiam neque imaginem eius, nec acceperunt characterem in frontibus aut in manibus suis: & uixerunt & regnauerunt cum Christo mille annis.*

5 Οἱ δὲ λοιποὶ τῶν νεκρῶν οὐκ ἀνέζησαν ἕως τελεσθῇ τὰ χίλια ἔτη. Αὕτη ἡ ἀνάστασις ἡ πρώτη.

5 Reliqui verò ex mortuis nõ reuiuiscent donec expleti fuerint mille anni. Hæc est resurrectio prima.

5 *Cæteri mortuorum non uixerunt, donec consũmentur mille anni. Hæc est resurrectio prima.*

6 Μακάριος καὶ ἅγιος ὁ ἔχων μέρος ἐν τῇ ἀναστάσει τῇ πρώτῃ· ἐπὶ τούτων ὁ θάνατος ὁ δεύτερος οὐκ ἔχει ἐξουσίαν, ἀλλ' ἔσονται ἱερεῖς τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ, καὶ βασιλεύσουσι μετ' αὐτοῦ χίλια ἔτη.

6 Beatus & sanctus qui habet partẽ in resurrectione prima: in hos *enim* secunda mors non habet potestatem: sed erunt sacerdotes Dei & Christi, & regnabunt cum eo mille annis.

6 *Beatus & sanctus q habet partem in resurrectione prima: in his secunda mors non habet potestatem, sed erunt sacerdotes Dei & Christi, & regnabunt cũ illo mille annis.*

7 Καὶ ὅταν τελεσθῇ τὰ χίλια ἔτη, λυθήσεται ὁ Σατανᾶς ἐκ τῆς φυλακῆς αὐτοῦ.

7 Quum verò expleti fuerint mille anni, soluetur Satanas è carcere suo.

7 *Et cũ consummati fuerint mille anni, soluetur Satanas de carcere suo,*

8 Καὶ ἐξελεύσεται πλανῆσαι τὰ ἔθνη τὰ ἐν ταῖς τέσσαρσι γωνίαις τῆς γῆς, τὸν Γὼγ καὶ τὸν Μαγώγ, συναγαγεῖν αὐτοὺς εἰς πόλεμον, ὧν ὁ ἀριθμὸς ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης.

8 Et exibit vt seducat gentes quæ sunt in quatuor angulis terræ, ‖Gog & Magog, vt congreget eos in præliũ: quorum numerus est sicut arena maris.

8 *Et exibit & seducet Gentes quæ sunt super quatuor angulos terræ, Gog & Magog, & congregabit eos in prælium, quorum numerus est sicut arena maris.*

Ezech.39.a.2

IN CAPVT XX.

2 Ad annos mille, χίλια ἔτη. Ad verbum, annis mille, vel per annos mille, vt in sequenti versiculo, μικρὸν χρόνον, id est exiguo tẽpore, ponitur pro ad exiguum tempus. quæ formula loquendi petita est è medio.

3 Super eum, ἐπάνω αὐτοῦ. Hebraicè בעדו, sicut in vernaculo sermone dicimus, *il ferma l'huys sur luy*, vt Gene.7.c.16.

4 Et animas, καὶ ψυχὰς, &c. Hi sunt nimirum quibus positæ sunt illæ sedes, & quibus datum est iudicium: quatenus videlicet membra capiti coniuncta sunt, non autem quasi Christi officium ad eos transferatur. Posita sunt igitur relatiua αὐτοὺς & αὐτοῖς ante expressum antecedens, Hebræorum more. acsi scriptum esset, Deinde vidi animas eorum qui securi percussi sunt propter testimonium Christi & propter sermonem Dei, quique non adorarũt bestiã, neque imaginẽ eius, nec acceperunt eius characterem in frontibus suis & manibus suis: & vidi sedes quibus insederunt, datumque est eis iudicium: & viuent ac regnabunt (id est vt viuant & regnent) cum Christo mille annis. Est tamen (fateor) hic Hebraismus à Græcæ & Latinæ linguæ remotissimus: sed in Hebraicis scriptis frequentior quàm vt de eo ambigi possit: veluti Prouer.13.a.13, Num.14.c.17, & alibi passim. Nolui tamen quicquam mutare, ne audaculus viderer. Viuéntque, καὶ ἔζησαν. Cõnectitur hoc verbum non cum proximo verbo ἔλαβον, acceperunt, sed cum ἐκάθισαν, sederunt, & ἐδόθη, datum est, sicut paulo antè dictum fuit. Deinde obseruandum est etiam positum esse præteritum pro futuro, ex Prophetarum more: quod ex versiculo sexto liquet. 8 Angulis, γωνίαις. Id est plagis & cardinibus. Vide suprà, 7.a.1.

9 Καὶ ἀνέβησαν ἐπὶ τὸ πλάτος τῆς γῆς, καὶ ἐκύκλωσαν τὴν παρεμβολὴν τῶν ἁγίων καὶ τὴν πόλιν τὴν ἠγαπημένην· καὶ κατέβη πῦρ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ κατέφαγεν αὐτούς.

9 Ascenderunt igitur super "latitudiné terræ, & circumierunt castra sanctorum, & vrbem dilectam: sed descendit ignis à Deo è cælo, qui deuorauit eos.

9 *Et ascéderunt super latitudiné terræ, et circuierunt castra sanctorũ & ciuitatem dilectam, et descendit ignis à Deo de cælo, & deuorauit eos.*

10 Καὶ ὁ διάβολος ὁ πλανῶν αὐτοὺς ἐβλήθη εἰς τὴν λίμνην τοῦ πυρὸς καὶ θείου, ὅπου τὸ θηρίον καὶ ὁ ψευδοπροφήτης, καὶ βασανισθήσονται ἡμέρας καὶ νυκτὸς εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

10 Et diabolus qui seducebat eos, coniectus est in stagnum ignis & sulphuris, vbi & bestia & pseudopropheta, & cruciabũtur die ac nocte in secula seculorum.

10 *Et diabolus qui seducebat eos, missus est in stagnum ignis & sulphuris, ubi & bestia & pseudopropheta cruciabuntur die ac nocte in secula seculorum.*

11 Καὶ εἶδον θρόνον λευκὸν μέγαν, καὶ τὸν καθήμενον ἐπ᾽ αὐτοῦ, οὗ ἀπὸ προσώπου ἔφυγεν ἡ γῆ καὶ ὁ οὐρανός, καὶ τόπος οὐχ εὑρέθη αὐτοῖς.

11 Tum vidi thronum magnũ candidum, & quendam ei insidentem, à cuius conspectu fugit terra & cælum, "quorum locus non est inuentus.

11 *Et uidi thronũ magnũ et cãdidũ, & sedentẽ super eũ, à cuius conspectu fugit terra & cælu, et locus non est inuentus eis.*

12 Καὶ εἶδον τοὺς νεκροὺς μικροὺς καὶ μεγάλους ἑστῶτας ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ βιβλία ἠνεῴχθησαν· καὶ βιβλίον ἄλλο ἠνεῴχθη, ὅ ἐστι τῆς ζωῆς· καὶ ἐκρίθησαν οἱ νεκροὶ ἐκ τῶν γεγραμμένων ἐν τοῖς βιβλίοις, κατὰ τὰ ἔργα αὐτῶν.

Suprà, 3.a.5 infrà, 21.g.27 phil. 4.a.3

12 Et vidi mortuos magnos & pusillos stãtes in cõspectu Dei, & libri aperti sunt: & alius ‖liber apertus est, qui est *liber* vitæ: iudicatique sunt mortui ex iis quæ scripta erant in libris, secũdum opera ipsorum.

12 *Et uidi mortuos magnos & pusillos stãtes in cõspectu throni, et libri aperti sunt: & alius liber apertus est, qui est uitæ: et iudicati sunt mortui ex ijs quæ scripta erant in libris, secũdũ opera ipsorũ.*

13 Καὶ ἔδωκεν ἡ θάλασσα τοὺς ἐν αὐτῇ νεκρούς, καὶ ὁ θάνατος καὶ ὁ ᾅδης ἔδωκαν τοὺς ἐν αὐτοῖς νεκρούς· καὶ ἐκρίθησαν ἕκαστος κατὰ τὰ ἔργα αὐτῶν.

13 Et reddidit mare mortuos quos habebat: Mors quoq; & Infern⁹ reddiderũt mortuos quos habebãt: & iudicatũ est de singulis secundum opera ipsorum.

13 *Et dedit mare mortuos qui in eo erant, & Mors & Infernus dederũt mortuos suos qui in ipsis erãt: et iudicatum est de singulis secũdum opera ipsorum.*

14 Καὶ ὁ θάνατος καὶ ὁ ᾅδης ἐβλήθησαν εἰς τὴν λίμνην τοῦ πυρός· οὗτός ἐστιν ὁ δεύτερος θάνατος.

14 Infernus autem ac Mors cõiecti sunt in stagnum ignis: quæ est mors secunda.

14 *Et infernus et mors missi sunt in stagnum ignis: hæc est mors secunda.*

15 Καὶ εἴ τις οὐχ εὑρέθη ἐν τῇ βίβλῳ τῆς ζωῆς γεγραμμένος, ἐβλήθη εἰς τὴν λίμνην τοῦ πυρός.

15 Et qui non inuentus est in libro vitæ scriptus, coniectus est in stagnum ignis.

15 *Et qui non inuẽtus est in libro uitæ scriptus, missus est in stagnum ignis.*

Κεφάλαιον κα΄

CAP. XXI.

CAP. XXI.

Esa. 65.c.17, & 66.g.22 2.Pet.3.c.13

1 ΚΑΙ εἶδον οὐρανὸν καινὸν καὶ γῆν καινήν· ὁ γὰρ πρῶτος οὐρανὸς καὶ ἡ πρώτη γῆ παρῆλθε· καὶ ἡ θάλασσα οὐκ ἔστιν ἔτι.

1 DEinde vidi cælum nouum & terrã nouam: ‖ primum enim cælũ & prima terra abierat: & mare nõ ampli⁹ extabat.

1 *ET uidi cælum nouũ & terram nouã: primum enim cælum & prima terra abijt, & mare iam non est.*

2 Καὶ ἐγὼ Ἰωάννης εἶδον τὴν πόλιν τὴν ἁγίαν Ἱερουσαλὴμ καινὴν καταβαίνουσαν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἡτοιμασμένην, ὡς νύμφην κεκοσμημένην τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς.

2 Et ego Iohannes vidi sanctã vrbem Hierusalem nouam, descendentem è cælo, à Deo paratam, vt sponsam ornatam viro suo.

2 *Et ego Iohãnes uidi sanctam ciuitatem Ierusalẽ nouam, descendentem de cælo, à Deo paratã sicut sponsam ornatã uiro suo.*

3 Καὶ ἤκουσα φωνῆς μεγάλης ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, λεγούσης, Ἰδοὺ ἡ σκηνὴ τοῦ Θεοῦ μετὰ τῶν ἀνθρώπων, καὶ σκηνώσει μετ᾽ αὐτῶν, καὶ αὐτοὶ λαοὶ αὐτοῦ ἔσονται, καὶ αὐτὸς ὁ Θεὸς ἔσται μετ᾽ αὐτῶν, Θεὸς αὐτῶν.

3 Et audiui vocem magnam è cælo, dicétem, Ecce, tabernaculũ Dei *est* cum hominibus, & habitabit cum eis: & ipsi, populi eius erunt, & ipse Deus cum eis erit, Deus ipsorum.

3 *Et audiui uocẽ magnã de throno dicentem, Ecce, tabernaculum Dei cum hominibus, & habitauit cũ eis, & ipsi populus eius erunt, & ipse Deus cum eis erit eorum Deus.*

Suprà, 7.c.17 esa. 25.c.8

4 Καὶ ἐξαλείψει ὁ Θεὸς πᾶν δάκρυον ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν, καὶ ὁ θάνατος οὐκ ἔσται ἔτι, οὔτε πένθος, οὔτε κραυγή,

4 ‖Et absterfurus est De⁹ omnẽ lacrymam ab oculis eorum: & mors amplius non extabit: neque luctus, neque clamor,

4 *Et absterget Deus omnẽ lacrymã ab oculis eorũ: & mors ultrà nõ erit, neque luctus, neq; clamor,*

9 Latitudinem terræ, τὸ πλάτος τῆς γῆς. Heb. [illegible]: acsi diceret, ita vt terræ superficiem quantacunque est compleuerint.

11 Quorum locus, &c. καὶ τόπος οὐχ εὑρέθη αὐτοῖς. Id est, ita vt disparuerint. Vide suprà, 11.b.8.

οὔτε πόνος οὐκ ἔσται ἔτι, ὅτι τὰ πρῶτα ἀπῆλθον.

neque dolor extabit amplius: quia prima abierunt.

neque dolor erit ultrà, quia prima abierunt.

5 Καὶ εἶπεν ὁ καθήμενος ἐπὶ τοῦ θρόνου, Ἰδού, καινὰ πάντα ποιῶ. Καὶ λέγει μοι, Γράψον· ὅτι οὗτοι οἱ λόγοι ἀληθινοὶ καὶ πιστοί εἰσι.

5 Et dixit is qui insidebat throno, ‖Ecce, noua facio omnia. Et dixit mihi, Scribe: nam hæc verba fidelia sunt & vera.

5 *Et dixit qui sedebat in throno, Ecce, noua facio omnia. Et dixit mihi, Scribe: quia hæc uerba fidelissima sunt & uera.* Esaia 43.c.19 2.cor.5.c.17

6 Καὶ εἶπέ μοι, Γέγονε· ἐγώ εἰμι τὸ Α καὶ τὸ Ω, ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος. ἐγὼ τῷ διψῶντι δώσω ἐκ τῆς πηγῆς τοῦ ὕδατος τῆς ζωῆς δωρεάν.

6 Et dixit mihi, Actum "est: ‖ego sum A & Ω, initium & finis. Ego sitienti dabo ex fonte aquæ viuæ, gratis.

6 *Et dixit mihi, Factum est. Ego sum A & Ω, initium & finis. Ego sitienti dabo de fonte aquæ uitæ gratis.* Suprà 1.c.8 infra, 22.c.13

7 Ὁ νικῶν κληρονομήσει πάντα, καὶ ἔσομαι αὐτῷ Θεός, καὶ αὐτὸς ἔσται μοι ὁ υἱός.

7 Qui vicerit, possidebit omnia: & ero ei Deus, & ipse erit mihi filius.

7 *Qui uicerit, possidebit hæc: & ero illi Deus, & ille erit mihi filius.*

8 Δειλοῖς δὲ καὶ ἀπίστοις καὶ ἐβδελυγμένοις καὶ φονεῦσι καὶ πόρνοις καὶ φαρμακεῦσι καὶ εἰδωλολάτραις, καὶ πᾶσι τοῖς ψευδέσι, τὸ μέρος αὐτῶν ἐν τῇ λίμνῃ τῇ καιομένῃ πυρὶ καὶ θείῳ, ὅ ἐστι δεύτερος θάνατος.

8 Timidis autem, & incredulis, & "execrabilibus, & homicidis, & scortatoribus, & veneficis, & idololatris, & omnibus mẽdacibus "pars *assignata* est in stagno ardenti igne & sulphure, quod est mors secunda.

8 *Timidis autem & incredulis, & execratis, & homicidis, & fornicatoribus, et ueneficis, et idololatris & omnibus mendacibus, pars illorũ erit in stagno ardẽti igne & sulphure, quod est mors secunda.*

9 Καὶ ἦλθε πρός με εἷς τῶν ἑπτὰ ἀγγέλων τῶν ἐχόντων τὰς ἑπτὰ φιάλας τὰς γεμούσας τῶν ἑπτὰ πληγῶν τῶν ἐσχάτων· καὶ ἐλάλησε μετ᾽ ἐμοῦ λέγων, Δεῦρο, δείξω σοι τὴν νύμφην τοῦ ἀρνίου τὴν γυναῖκα.

9 Tum venit ad me vnus ex septem illis Angelis qui habuerant septẽ illas phialas plenas septẽ plagis nouissimis: & loquutus est mecũ, dicẽs, Veni, ostendam tibi sponsam vxorẽ Agni.

9 *Et uenit unus de septem Angelis habentibus phialas plenas septem plagis nouissimis: & loquutus est mecum, dicens, Veni, & ostendam tibi sponsam uxorem Agni.*

10 Καὶ ἀπήνεγκέ με ἐν πνεύματι ἐπ᾽ ὄρος μέγα καὶ ὑψηλόν, καὶ ἔδειξέ μοι τὴν πόλιν τὴν μεγάλην τὴν ἁγίαν Ἱερουσαλήμ, καταβαίνουσαν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ·

10 Et sustulit me per Spiritum in montem magnum & sublimem, & ostendit mihi vrbem magnam, sanctam, *inquam*, illam Hierusalem, descendentẽ è cælo à Deo:

10 *Et sustulit me in spiritu in montem magnum & altum: & ostendit mihi ciuitatem sanctam Ierusalẽ, descendentem de cælo à Deo:*

11 Ἔχουσαν τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ· καὶ ὁ φωστὴρ αὐτῆς ὅμοιος λίθῳ τιμιωτάτῳ, ὡς λίθῳ ἰάσπιδι κρυσταλλίζοντι·

11 Habentem gloriam Dei: & cuius lumẽ *erat* simile lapidi pretiosissimo, tanquam lapidi iaspidi instar crystalli splendẽti.

11 *Habẽtem claritatẽ Dei: & lumen eius simile lapidi pretioso tanquã lapidi iaspidis sicut crystallum.*

12 Ἔχουσάν τε τεῖχος μέγα καὶ ὑψηλόν, ἔχουσαν πυλῶνας δώδεκα, καὶ ἐπὶ τοῖς πυλῶσιν ἀγγέλους δώδεκα, καὶ ὀνόματα ἐπιγεγραμμένα, ἅ ἐστι τῶν δώδεκα φυλῶν τῶν υἱῶν Ἰσραήλ.

12 Habebat autẽ murũ magnũ & sublimem, habentem portas duodecim, & in portis Angelos duodecim, & nomina inscripta, quæ sunt nomina duodecim tribuum filiorum Israel.

12 *Et habebat murum magnũ & altum, habẽtẽ portas duodecim, & in portis Angelos duodecim, & nomina inscripta, quæ sũt nomina duodecim tribuum filiorum Israel.*

13 Ἀπ᾽ ἀνατολῆς, πυλῶνες τρεῖς· ἀπὸ βορρᾶ, πυλῶνες τρεῖς· ἀπὸ νότου, πυλῶνες τρεῖς· ἀπὸ δυσμῶν πυλῶνες τρεῖς.

13 Ab Oriente *erant* portæ tres: ab Aquilone, portæ tres: ab Austro, portæ tres: ab Occasu, portæ tres.

13 *Ab oriente portæ tres: ab Aquilone, portæ tres: & ab Austro, portæ tres: & ab Occasu, portæ tres.*

14 Καὶ τὸ τεῖχος τῆς πόλεως ἔχον θεμελίους δώδεκα, καὶ ἐν αὐτοῖς ὀνόματα τῶν δώδεκα ἀποστόλων τοῦ ἀρνίου.

14 Et murus vrbis habebat fũdamenta duodecim, in quibus *erant* duodecim nomina Apostolorum Agni.

14 *Et murus ciuitatis habẽs fundamẽta duodecim, & in ipsis duodecim nomina duodecĩ Apostolorũ Agni.*

15 Καὶ ὁ λαλῶν μετ᾽ ἐμοῦ, εἶχε κάλαμον χρυσοῦν, ἵνα μετρήσῃ τὴν πόλιν καὶ τοὺς πυλῶνας αὐτῆς καὶ τὸ τεῖχος αὐτῆς.

15 Porro is qui loquebatur mecum, habebat calamũ aureũ, vt metiretur vrbem, & portas eius & murum eius.

Et qui loquebatur mecũ habebat mensurã arundinẽ auream, ut metiretur ciuitatem & portas eius & murum.

IN CAPVT XXI.

8 Execrabilibus, ἐβδελυγμένοις. Vulg. & Eras. ad verbũ, Execratis. Vide Gal.1.c.11. Pars, τὸ μέρος. Hebr. חלק, i. sors & tanquam hæreditas. Redundat autẽ relatiuum αὐτῶν, ex Hebræorum idiotismo.

Καὶ ἡ πόλις τετράγωνος κεῖται, καὶ τὸ μῆκος αὐτῆς τοσοῦτόν ἐστιν ὅσον καὶ τὸ πλάτος. καὶ ἐμέτρησε τὴν πόλιν τῷ καλάμῳ ἐπὶ σταδίων δώδεκα χιλιάδων· τὸ μῆκος καὶ τὸ πλάτος καὶ τὸ ὕψος αὐτῆς ἴσα ἐστί.

16 Vrbs ipsa verò quadrangularis est: cuius longitudo tanta est quanta & latitudo. mensúsque est vrbem calamo, ad stadiorum duodecim millia: súntque longitudo & latitudo & altitudo eius æquales.

16 *Et ciuitas in quadro posita est, & longitudo eius tanta est quanta & latitudo: & mensus est ciuitatem de arundine per stadia duodecim millia: & longitudo & altitudo & latitudo eius æqualia sunt.*

Καὶ ἐμέτρησε τὸ τεῖχος αὐτῆς ἑκατὸν τεσσαρακοντατεσσάρων πηχῶν, μέτρον ἀνθρώπου, ὅ ἐστιν ἀγγέλου.

17 Et mensus est murum eius, centum quadragintaquatuor cubitorum, mensura hominis, "quæ est Angeli.

17 *Et mensus est murum eius centum quadraginta quatuor cubitorū, mēsura hominis, quæ est Angeli.*

Καὶ ἦν ἡ ἐνδόμησις τοῦ τείχους αὐτῆς ἴασπις, καὶ ἡ πόλις χρυσίον καθαρὸν, ὁμοία ὑάλῳ καθαρῷ.

18 Erat autem structura muri ei⁹ ex iaspide: ipsa verò vrbs aurum purum, & similis vitro puro.

18 *Et erat structura muri eius ex lapide iaspide: ipsa verò ciuitas aurum mundum, simile vitro mundo.*

Καὶ οἱ θεμέλιοι τοῦ τείχους τῆς πόλεως παντὶ λίθῳ τιμίῳ κεκοσμημένοι· ὁ θεμέλιος ὁ πρῶτος, ἴασπις· ὁ δεύτερος, σάπφειρος· ὁ τρίτος, χαλκηδών· ὁ τέταρτος, σμάραγδος·

19 Et fundamenta muri vrbis omni lapide pretioso ornata: fundamentum primum *erat* iaspis: secundum, sapphirus: tertium, chalcedonius: quartum, smaragdus:

19 *Et fundamenta muri ciuitatis, omni lapide pretioso ornata. Fundamentum primum, iaspis: secundum, sapphirus: tertium, calcedonius: quartum, smaragdus:*

Ὁ πέμπτος, σαρδόνυξ· ὁ ἕκτος, σάρδιος· ὁ ἕβδομος, χρυσόλιθος· ὁ ὄγδοος, βήρυλλος· ὁ ἔννατος, τοπάζιον· ὁ δέκατος, χρυσόπρασος· ὁ ἐνδέκατος, ὑάκινθος· ὁ δωδέκατος, ἀμέθυσος.

20 Quintum, sardonyx: sextum, sardius: septimū, chrysolithus: octauum, beryllus: nonum, topazius: decimum, chrysoprasus: vndecimum, hyacinthus: duodecimum, amethystus.

20 *Quintum, sardonyx: sextum, sardius: septimum, chrysolithus: octauum, beryllus: nonum, topazius: decimum, chrysoprasus: undecimum, hyacinthus: duodecimum, amethystus.*

Καὶ οἱ δώδεκα πυλῶνες, δώδεκα μαργαρῖται. ἀνὰ εἷς ἕκαστος τῶν πυλώνων ἦν ἐξ ἑνὸς μαργαρίτου· καὶ ἡ πλατεῖα τῆς πόλεως χρυσίον καθαρὸν, ὡς ὕαλος διαφανής.

21 Duodecim autē portæ, duodecim margaritæ sunt, & singulæ portæ ex singulis margaritis sunt: & "forum vrbis, aurū purum, tanquam vitrum perlucidum.

21 *Et duodecim portæ, duodecim margaritæ sūt, per singulas: & singulæ portæ erant ex singulis margaritis: & platea ciuitatis, aurum mundum, tanquā vitrū perlucidum.*

Καὶ ναὸν οὐκ εἶδον ἐν αὐτῇ· ὁ γὰρ Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, ναὸς αὐτῆς ἐστι, καὶ τὸ ἀρνίον.

22 Nec templū vidi in ea: Dominus enim Deus omnipotēs, templū illius est, id est Agnus.

22 *Et templum non vidi in ea: Dominus enim De⁹ omnipotens templum illius est & Agnus.*

Esaie 60.d.19 Καὶ ἡ πόλις οὐ χρείαν ἔχει τοῦ ἡλίου οὐδὲ τῆς σελήνης, ἵνα φαίνωσιν ἐν αὐτῇ. ἡ γὰρ δόξα τοῦ Θεοῦ ἐφώτισεν αὐτὴν, καὶ ὁ λύχνος αὐτῆς τὸ ἀρνίον.

23 ‖Neque vrbs ista eget sole vel luna, vt luceant in ea: nam gloria Dei illustrauit eam, & lucerna eius est Agnus.

23 *Et ciuitas non eget sole neque luna, ut luceant in ea: nam claritas Dei illuminabit eam, & lucerna eius est Agnus.*

Esaie 60.a.3 Καὶ τὰ ἔθνη τῶν σωζομένων ἐν τῷ φωτὶ αὐτῆς περιπατήσουσι, καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς φέρουσι τὴν δόξαν καὶ τὴν τιμὴν αὐτῶν εἰς αὐτήν.

24 ‖Et gētes quæ seruatæ fuerūt, ambulabunt ad lucem eius: & reges terræ gloriā suam & honorem ad eam adferent.

24 *Et ambulabunt Gentes in lumine eius: & reges terræ adferent gloriam suam & honorem in illam.*

Esaie 60.c.11 Καὶ οἱ πυλῶνες αὐτῆς οὐ μὴ κλεισθῶσιν ἡμέρας· νὺξ γὰρ οὐκ ἔσται ἐκεῖ.

25 ‖Nec portæ eius claudētur interdiu: nox enim nō erit illic.

25 *Et portæ eius nō claudentur per diem: nox enim non erit illic.*

Καὶ οἴσουσι τὴν δόξαν καὶ τὴν τιμὴν τῶν ἐθνῶν εἰς αὐτήν.

26 Et adferetur gloria & honor Gentium ad eam.

26 *Et adferent gloriam & honorem Gentium in illam.*

Καὶ οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς αὐτὴν πᾶν

27 Non intrabit in eam quicquā

27 *Nō intrabit ī eā aliquod*

17 Quæ est Angeli, ὅ ἐστιν ἀγγέλου. Hoc addidit propterea quòd Angelus iste hominis speciem referebat.

21 Forum, ἡ πλατεῖα. Sic vocat vrbis locum magis patentem, qui à Græcis ἀγορὰ, à Latinis forum dicitur, vt apparet infrà, 22.a.2. Vulg. & Eras. Platea. quod vocabulum latius patet.

κοινοῦν, καὶ ποιοῦν βδέλυγμα, καὶ ψεῦδος· εἰ μὴ οἱ γεγραμμένοι ἐν τῷ βιβλίῳ τῆς ζωῆς τοῦ ἀρνίου.

quod inquinat, aut abominandum quippiam patrat, vel mendacium *loquitur*: "sed qui scripti sunt in libro vitæ Agni.

coinquinatum, aut abominationem faciens, & mendacium: nisi qui scripti sunt in libro vitæ Agni. Suprà, 3.a.5, & 20.d.12 phil. 4.a.3

Κεφάλαιον κβ´

CAP. XXII.

Καὶ ἔδειξέ μοι καθαρὸν ποταμὸν ὕδατος ζωῆς, λαμπρὸν ὡς κρύσταλλον, ἐκπορευόμενον ἐκ τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦ ἀρνίου.

1 Deinde ostendit mihi purū fluuium aquæ viuæ, splendidum tanquam crystallum, procedentem ex throno Dei & Agni.

CAP. XXII.

1 *Et ostendit mihi fluuium aquæ uiuæ, splēdidum tanquam crystallum, procedentem de sede Dei & Agni.*

Ἐν μέσῳ τῆς πλατείας αὐτῆς, καὶ τοῦ ποταμοῦ ἐντεῦθεν καὶ ἐντεῦθεν ξύλον ζωῆς, ποιοῦν καρποὺς δώδεκα, κατὰ μῆνα ἕνα ἕκαστον ἀποδιδοῦν τὸν καρπὸν αὐτοῦ· καὶ τὰ φύλλα τοῦ ξύλου εἰς θεραπείαν τῶν ἐθνῶν.

2 "In medio *autem* foro eius, & ex vtraque parte fluminis, *erat* arbor vitæ adferēs fruct⁹ duodecim, per menses singulos edens fructum suum, & folia sua ad sanitatem Gentium.

2 *In medio plateæ eius, & ex utraque parte fluminis lignum uitæ, adferens fructus duodecim, per menses singulos reddens fructū suū: et folia ligni, ad sanitatem Gentium.*

Καὶ πᾶν κατανάθεμα οὐκ ἔσται ἔτι· καὶ ὁ θρόνος τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἀρνίου ἐν αὐτῇ ἔσται· καὶ οἱ δοῦλοι αὐτοῦ λατρεύσουσιν αὐτῷ.

3 Nec vllum maledictum "erit amplius: sed sedes Dei & Agni in ea erit, & serui eius seruient ei.

3 *Et omne maledictum nō erit amplius: & sedes Dei & Agni in illa erūt, & serui eius seruiēt illi.*

Καὶ ὄψονται τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπὶ τῶν μετώπων αὐτῶν.

4 Et videbunt faciem eius: & nomen eius in frontibus ipsorum *erit*.

4 *Et uidebunt faciē eius, & nomen eius in frontibus eorum.*

Καὶ νὺξ οὐκ ἔσται ἐκεῖ, καὶ χρείαν οὐκ ἔχουσι λύχνου καὶ φωτὸς ἡλίου, ὅτι Κύριος ὁ Θεὸς φωτίζει αὐτούς· καὶ βασιλεύσουσιν εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

5 ‖Et nox illic non erit, neque opus est eis lumine lucernæ, neque lumine solis: quoniam Dominus Deus illustrat eos: & regnabunt in secula seculorum.

5 *Et nox ultrà non erit: & nō egebunt lumine lucernæ, neq; lumine solis: quoniam Dominus Deus illuminat illos, & regnabunt in secula seculorū.* Esa. 6.d.19

Καὶ εἶπέ μοι, Οὗτοι οἱ λόγοι πιστοὶ καὶ ἀληθινοί· καὶ Κύριος ὁ Θεὸς τῶν ἁγίων προφητῶν ἀπέστειλε τὸν ἄγγελον αὐτοῦ δεῖξαι τοῖς δούλοις αὐτοῦ ἃ δεῖ γενέσθαι ἐν τάχει.

6 Tū dixit mihi, Hæc verba fida sūt & vera: & Domin⁹ Deus sanctorū Prophetarū misit Angelū suum vt indicet seruis suis quæ oporteat fieri citò.

6 *Et dixit mihi, Hæc uerba fidelissima sunt & uera. Et Dominus Deus spirituū Prophetarum misit Angelū suū ostēdere seruis suis quæ oportet citò fieri.*

Ἰδοὺ, ἔρχομαι ταχύ· μακάριος ὁ τηρῶν τοὺς λόγους τῆς προφητείας τοῦ βιβλίου τούτου.

7 Ecce, venio citò. beatus qui obseruat verba Prophetiæ libri huius.

7 *Et ecce, uenio uelociter. Beatus qui custodit uerba prophetiæ libri huius.*

Καὶ ἐγὼ Ἰωάννης ὁ βλέπων ταῦτα καὶ ἀκούων· καὶ ὅτε ἤκουσα καὶ ἔβλεψα, ἔπεσα προσκυνῆσαι ἔμπροσθεν τῶν ποδῶν τοῦ ἀγγέλου τοῦ δεικνύοντός μοι ταῦτα.

8 Ego verò Iohānes *is sum* qui hæc audiui & vidi. Et quum audissem & vidissem, ‖cecidi vt adorarē ante pedes Angeli qui mihi hæc ostendebat:

8 *Et ego Iohannes qui audiui, & uidi hæc. Et postquam audissem & uidissem, cecidi ut adorarē ante pedes Angeli, qui mihi hæc ostendebat:* Suprà, 19.b.10

Καὶ λέγει μοι, Ὅρα μή· σύνδουλός σου γάρ εἰμι καὶ τῶν ἀδελφῶν σου τῶν προφητῶν, καὶ τῶν τηρούντων τοὺς λόγους τοῦ βιβλίου τούτου. τῷ Θεῷ προσκύνησον.

9 *Is* verò dixit mihi, Vide ne *feceris*: cōseruus enim tu⁹ sum, & fratrū tuorū prophetarū, & eorum qui seruant verba libri huius. Deum adora.

9 *Et dixit mihi, Vide ne feceris: conseruus enim tuus sum & fratrū tuorū Prophetarum, & eorum qui seruant uerba libri hui⁹. Deum adora.*

Καὶ λέγει μοι, Μὴ σφραγίσῃς

10 "Deinde dixit mihi, Ne obsi-

10 *Et dicit mihi, Ne signa-*

27 Sed, εἰ μή. Id est ἀλλά. Vide suprà, 9.a.4.

IN CAPVT XXII.

2 In medio *autem* foro, ἐν μέσῳ τῆς πλατείας. Vide suprà, 21.f.21. Deinde lignum pro arbore positum est, Hebræorum more.

3 Erit amplius, ἔσται ἔτι. Ἐν αὐτῇ, in ea, repetendum est ex posteriore mēbro, ex Hebræorū idiotismo.

10 Deinde dixit mihi, καὶ λέγει μοι. Eiusmodi formula non vtuntur Græci aut Latini in mediis concionibus, sed in exordiis duntaxat. Reperies autem in Deuteronomio præsertim plurima eiusmodi exempla & apud Prophetas, perinde acsi diuersæ essent conciones, quum sæpenumero vnica tantùm recitetur. Sed & inter Euangelistas apud Marcum penè vnum hoc inuenias: cui præ cæteris etiam familiaris est multiplex ille vsus particulæ καὶ, & enallage illa temporum à consuetudine Græci & Latini sermonis aliena. Denique, siquid in his rebus mihi iudicii est, persimilis est huius libri & Euangelii Marci character. Marcus autē & ipse dictus est Iohannes, adeo vt nisi me consensus doctorum & rationes illæ quas antè suo loco adduxi, aliò pertraherent, nulli potius quàm Iohanni Marco fuerim hoc scriptum vendicaturus.

τοὺς λόγους τῆς προφητείας τοῦ βιβλίου τούτου, ὅτι ὁ καιρὸς ἐγγύς ἐστιν.

Ὁ ἀδικῶν, ἀδικησάτω ἔτι· καὶ ὁ ῥυπῶν, ῥυπωσάτω ἔτι· καὶ ὁ δίκαιος, δικαιωθήτω ἔτι· καὶ ὁ ἅγιος, ἁγιασθήτω ἔτι.

Rom.2.a.6

Καὶ ἰδού, ἔρχομαι ταχύ· καὶ ὁ μισθός μου μετ' ἐμοῦ, ἀποδοῦναι ἑκάστῳ ὡς τὸ ἔργον αὐτοῦ ἔσται.

Suprà,1.b.8, & 21.b.6 Esa.41.b.6, & 44.a.6

Ἐγώ εἰμι τὸ Α καὶ τὸ Ω, ἀρχὴ καὶ τέλος, ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἔσχατος.

Μακάριοι οἱ ποιοῦντες τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, ἵνα ἔσται ἡ ἐξουσία αὐτῶν ἐπὶ τὸ ξύλον τῆς ζωῆς, καὶ τοῖς πυλῶσιν εἰσέλθωσιν εἰς τὴν πόλιν.

Ἔξω δὲ οἱ κύνες καὶ οἱ φαρμακοὶ καὶ οἱ πόρνοι καὶ οἱ φονεῖς καὶ οἱ εἰδωλολάτραι, καὶ πᾶς ὁ φιλῶν καὶ ποιῶν ψεῦδος.

Ἐγὼ Ἰησοῦς ἔπεμψα τὸν ἄγγελόν μου μαρτυρῆσαι ὑμῖν ταῦτα ἐπὶ ταῖς ἐκκλησίαις. ἐγώ εἰμι ἡ ῥίζα καὶ τὸ γένος τοῦ Δαβίδ, ὁ ἀστὴρ ὁ λαμπρὸς καὶ ὀρθρινός.

Esa.55.a.1

Καὶ τὸ πνεῦμα καὶ ἡ νύμφη λέγουσιν, Ἐλθέ. καὶ ὁ ἀκούων εἰπάτω, Ἐλθέ. καὶ ὁ διψῶν ἐλθέτω, καὶ ὁ θέλων λαμβανέτω τὸ ὕδωρ ζωῆς δωρεάν.

Συμμαρτυροῦμαι γὰρ παντὶ ἀκούοντι τοὺς λόγους τῆς προφητείας τοῦ βιβλίου τούτου, ἐάν τις ἐπιθῇ πρὸς ταῦτα, ἐπιθήσει ὁ Θεὸς ἐπ' αὐτὸν τὰς πληγὰς τὰς γεγραμμένας ἐν βιβλίῳ τούτῳ·

Καὶ ἐάν τις ἀφαιρῇ ἀπὸ τῶν λόγων βίβλου τῆς προφητείας ταύτης, ἀφαιρήσει ὁ Θεὸς τὸ μέρος αὐτοῦ ἀπὸ βίβλου τῆς ζωῆς, καὶ ἐκ τῆς πόλεως τῆς ἁγίας, καὶ τῶν γεγραμμένων ἐν βιβλίῳ τούτῳ.

Λέγει ὁ μαρτυρῶν ταῦτα· ναὶ ἔρχομαι ταχύ· ἀμήν. καὶ ἔρχου Κύριε Ἰησοῦ.

Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάντων ὑμῶν. Ἀμήν.

gnes verba prophetiæ libri huius: tempus enim propè est.

11 Qui nocet, noceat adhuc: & qui sordidus est, sordescat adhuc: & qui iustus est, iustificetur adhuc: & sanctus, sanctificetur adhuc.

12 Ecce, venio citó: & merces mea mecũ est, ‖ vt reddã vnicuique prout opus ipsius erit.

13 ‖Ego sum A & Ω, principium & finis, primus & vltimus.

14 Beati qui seruant eius mandata: vt sit eis ius in arbore vitæ, & per portas ingrediantur in vrbem.

15 Foris autem *erunt* canes, & veneficí, & scortatores, & homicidæ & idololatræ, & quisquis amat ac committit mẽdacium.

16 Ego Iesus misi Angelũ meũ, vt hæc vobis testificaretur in Ecclesiis. Ego sum stirps & progenies illa Dauidis, stella splendida & matutina.

17 Et Spiritus & Sponsa dicũt, Veni. Et qui audit, dicat, Veni. ‖ & qui sitit, veniat: & qui vult, accipiat aquam vitæ gratis.

18 Enimuero contestor cuiuis audienti verba Prophetiæ libri huius: siquis adiecerit ad hæc, imponet ei Deus plagas scriptas in libro isto:

19 Et siquis abstulerit *aliquid* ex verbis libri Prophetiæ huius, auferet Deus partẽ eius è libro vitæ, & ex vrbe sancta, & ex iis quæ scripta sunt in libro isto.

20 Dicit qui testatur ista: etiam venio citó. Amen. Etiam veni Domine Iesu.

21 Gratia Domini nostri Iesu Christi cum omnibus vobis. Amen.

ueris uerba prophetiæ libri huius: tempus enim propè est.

11 *Qui nocet, noceat adhuc: & qui in sordibus est, sordescat adhuc: & qui iustus est, iustificetur adhuc: & qui sanctus est, sanctificetur adhuc.*

12 *Ecce uenio citó: & merces mea mecũ est, reddere unicuique secundum opera sua.*

13 *Ego sum A & Ω, primus & nouissimus, principium & finis.*

14 *Beati qui lauant stolas suas in sanguine Agni: ut sit potestas eorum in ligno uitæ, & per portas intrent in ciuitatem.*

15 *Foris canes & uenefici, & impudici, & homicidæ, & idolis seruientes, & omnis qui amat et facit mendacium.*

16 *Ego Iesus misi Angelum meũ testificari uobis hæc in Ecclesiis. Ego sum radix & genus Dauid, stella splendida et matutina.*

17 *Et Spiritus & Sponsa dicunt, Veni. Et qui audit, dicat, Veni. Et qui sitit, ueniat: & qui uult, accipiat aquam uitæ gratis.*

18 *Contestor enim omni audiẽti uerba prophetiæ libri huius. Siquis apposuerit ad hæc, apponet Deus super illum plagas scriptas in libro isto:*

19 *Et siquis diminuerit de uerbis libri prophetiæ huius, auferet Deus partẽ eius de libro uitæ, & de ciuitate sancta, & de iis quæ scripta sunt in libro isto.*

20 *Dicit qui testimonium perhibet istorum. Etiã uenio citó. Amen. Veni Domine Iesu.*

21 *Gratia Domini nostri Iesu Christi cum omnibus uobis. Amen.*

INDICES DVO, PRIOR IN ANNOTATIONES in Euangelistas: posterior in Annot. in Acta Apostolorũ, Epist. & Apocalypsin.

Ita elaborati vt non paruo ad trium linguarum studia, præsertim verò Hebraicæ & Græcæ, adiumento esse, plurimum etiam veræ theologiæ studiosis conferre possint. Admonent præterea lectores multarum authoris circa res varias obseruationum.

Quædam animaduertenda ad vsum horum indicum, habentur in eorum calce.

INDEX PRIOR.

A

A Nostro affine, pro A nostri affinis domo 159.7

¶ *Abba* pater, dictum videtur per κατάχρησιν, qualis est in Gallico sermone, *Monsieur mon pere* 208.3

עבד seruus, non filius 54.15

Abiathar qui & Achimelech 146.8

τὸ Αβούλητον inter species τοῦ ἀδυνάτου 378.16, & 391.6

verbum עבר [i. transiuit] nonnunquam significat Præterire, idque contrario respectu 122.14

עבר [i. latus] aduerbialiter sumptũ, non minus litus citerius quàm vlterius declarat 15.20

Abraham quomodo dicatur non modò ex fide sed etiam ex operibus iustificatus 286.11

Absoluere, malè ab Erasmo vsurpatum de debitore 85.4

vt absoluamus iubens Christus, quid intellexerit 261.2

absoluere pro simplici soluere 303.11

Αβυσσος 271.8

¶ *Accidere* alicui est πάσχειν προσκυνεῖν 7.15

Accolas Cereris Ennenses quo sensu vocet Cicero 232.20

Ακέραιος 45.1

Achimelech qui & Abiathar 146.8

Ακοὴ pro auditione, siue rumore 16.25

Ακριβόω quid 7.12

ἀκριβῶς secundum etymologiã respondet Latino Penitus 221.29

Ακρίδες (locustas significãs) malè interpretati quidam Summas olerũ partes, alii cancros 10.24

Ακυροῦν deriuatum à κῦρος, quid propriè significet id est 70.28

עד pro עוד, id est vsque ad, pro dum 68.6. Aliquando ita refertur ad tempus præcedens vt de sequenti non affirmetur contrarium 5.18

עדה [.i. conuentus] & קהל [.i. actio] pro sacro cœtu & Ecclesia, in Scriptura 76.19

Αδημονεῖν 112.1

Αδης & ἄβυσσος de eodem loco dicta 271.9

Adijci id est pro auctario dari 30.2

pro *Adiectiuis* sæpe vsurpant Hebræi appellatiua eo modo quo Græci & Latini interdum 367.13

adiectiuorũ loco vtuntur Hebræi substantiuorum genitiuis 238.11

Adiurare 125.13

אדם [.i. homo] pro בן, filius 47.18

Adoratio duplex, vna ciuilis, altera religiosa 14.36

in *Aduerbia* degenerant multa verba Græca 140.14

Aduersatiua particulæ apud Hebræos interdum subaudiuntur 6.41

de *Adultera* muliere historia Iohannis à multis reiicitur 396.2

adulteros quos vocet Scriptura metaphoricè 57.26

adulterare pro μοιχεύειν, Latinum est 21.26

Αδυνάτου species τὸ ἀβούλητον 378.16 & 391.6

¶ *AEdium* summa olim in Iudæa ita fabricata erant vt in illis ambulare & versari possent 46.14

inter *AEgypti* reges numerãtur duo Euergetæ 338.43

Αειζώνται dii, id est semper existentes 159.19

AEquales locorum longitudines, quæ 58.11

AEs signatum fuit initio apud Romanos 200.17

AEstus 59.13

AEternum delictum, id est quod nunquã deletur 150.10

¶ *Affirmare* quippiam certissimè volentes Hebræi, antitheses quasdam vsurpant 380.2 Affirmationi negationem subiiciunt Hebræi mira emphasi 360.1, & 380.2

Affirmationes Hebraico more per interrogationem 390.15

Affigere in propria significatione respõdet τῷ προσπασσαλεύειν 61.14

afflictiones cur aquarum gurgitibus comparentur 92.14

Αγαθουργεῖν beneficio afficere 146.17

Αγαθοποιεῖν, beneficio afficere 146.15

Αγε & ἄπαγε, ex verbis in aduerbia degenerarunt 140.14

Αγειν pro βαδίζειν in verbo συνάγω 39.1

Agere se, apud Terent. pro ire 39.1

Aggredi vnde sit deductum 220.8

Αγιάζεσθαι respõdet Hebræo יתקדש 26.26

Αγκών 169.2

Agnus & vinum, fœderis apud Homerũ symbola 338.12

agni paschalis cœna apud Iudæos 337.12

agni appellatio quo sensu tribuatur Christo 361.12

Αγωνία dicta summa Christi luctantis angustia 340.22

Αγραυλοι, & ἀγραυλοῦντες 137.3 & 6

Αχθεῖν 196.15

¶ *Ah* & hem 140.13

¶ Αἷμα pro vita aut cæde 127.10, & 129.14

איש [.i. vir] & אדם [.i. homo] pro בן, filius 47.18

איש קריות, vir Kerioth [i. Ischkeriothes] oriundus ex vrbe Kerioth. Sic Hebræi circumloquuntur gentilia nomina 43.28

עין רעה [.i. oculus malus] declarat inuidentiam 91.15

εἰς Αἰῶνας idem quod Hebræis לעולם 17.20

Αἴρειν τὴν ψυχὴν pro Anxiam & suspensam animam tenere 409.24

Αἰσθάνεσθαι pro συνιέναι 281.15

Αἰτία pro causa vel crimine 86.7

¶ אל pro ב, vt εἰς pro ἐν, & contrà 138.11

על [.i. super] pro אל [.i. ad] sicut apud Græcos ἐπὶ vsurpatur pro πρὸς 243.10, & 284.6

על פי vide פי.

עלה 418.16

Aly, subauditum 301.3

Aliena bona quæ vocet Christus 313.18

Αλλὰ interrogatiuè sumptum 49.12

Αλλοι vel λοιποὶ subauditum 302.2

ἄλλος pro ἕτερος 23.36

Αλλότριοι qui Latinis spurii & degeneres 157.28

Altaria nunc habenda esse, & vsurpandas oblationes, ex Christi dicto quidam ineptè colligunt 20.37

Alte repetita prooemia quæ vocentur 221.24

Altera manu fert lapidem, panem ostentat altera, prouerb. 289.14

in *Altissimis* Hebr. pro in cælis 95.16

¶ אם [.i. si] pro כאשר [.i. quum] 424.33, & 430.19

אם [.i. si] particula iuriiurãdo familiaris 175.15

אם-לא [ad verbum, si non] pro sed 53.11

אמר, i. dixit, pro iussit, apud Hebræos 13, 44, & 190.26, & 233.40

Ambulare Hebraico more est conuersari, viuere, vitam instituere & agere 169.49, & 222.25

Αμεμπτος 223.1, & 7

Amen quid, 18.36 Amen Hebræam vocem retinuerũt vulgata quoque linguarum idiomata 18.37

Amare, amplius aliquid quàm diligere 24.6

עמל quid 19.28

Αμφίβληστρον retis genus, Latinis funda, Gallis *un esprevier* 15.45, & 64.24

Αμφίστομος vel δίστομος gladius, pro ancipiti, vnde dicatur 334.15

Amphora Attica 311.3

אמר [.i. dixit] pro Promisit, Pollicitus est, apud Heb. 131.46

¶ Αν non semper est particula δυνητική 51.35

Ανὰ distributionem declarans 90.13, & 274.14

ἀνὰ pro σύν 219.12.

ἀνὰ pro χωρὶς & pro πάλιν in ἀναχωρῶ 7.28

ab *Anabaptistis* detortus locus ad confirmationem suæ κοινωνίας 285.17

Αναβιβάζω opponitur τῷ καταβιβάζω 91.31

Αναβλέπειν 176.19

ἀναβλέπειν interdum idem quod ἐπαίρειν τοὺς ὀφθαλμούς 79.8

ἀνάβλεψις 249.12.

Ανακαλύπτειν natale verbum 7.23

Ανακεῖσθαι 159.13

Αναχωρεῖν pro redire & pro secedere 15.3

Ανάγομαι 13.32

Ανακλίνεσθαι pro κατακλίνεσθαι 35.9

Ανακλίνω, pro Facio accumbere 166.9
Ανακολούθου exempla 289.10
Ανακύπτειν & συγκύπτειν, opposita: vnde ανακυφως & συγκυφως respondentia Latinis recuruus & incuruus 303.7
Αναλαμβάνειν τὶ παιδίον & ἀποκηρύττειν opposita 281.5
Ανάληψις 282.4
Αναλύειν pro reuerti, à nautis translatū 199.8
Anantapodoti schematis exemplum 302.14 Anātapodoton ex vulgi sermone petitum 161.39
Αναπίπτειν, quid 73.18, & deinceps
Αναστρέφειν de equitibus propriè dicitur 7.24
Αναπάυεσθαι pro συναπάυεσθαι 210.16
Αναθάλλειν transitiuum 24.24 Ανατολή 235.12
Ανάθεμα & αναθεματίζειν 126.14, & 332.13
Αναθήματα 332.19
Andreas & Petrus cur primi recenseantur inter Apostolos 43.10
Ανένδεκτον 315.3
Ανευ τοῦ δήμου apud Demosthenem pro Non adbibita authoritate & consensu populi 46.38
Ανέχεσθαι propriè pro tolerare 51.25 ανέχεσθαι aliquid amplius est quàm πάσχειν 80.7
Ανθρωπάρεσκοι 230.11
Ανθρωπος sæpe pro τὶς 319.9
ἄνθρωπε, Heus tu 254.10
ἄνθρωποι, vt Gall. les gens 18.18
ἄνθρωπος Hebraico more pro filio 47.18
Angari & angariare 13.49
Angelus quo sensu dictus sit Christus 353.46
ענה [.i. respondit] impropriè pro Loqui cœpit 99.2, & 108.5 ענה de omni continuatione orationis dicitur 51.38
nomen Ανὴρ Græci addūt appellatiuis, quod in Latino sermone vacat 57.41
Anima pro vita Hebraico more 9.2 Pro vita vel ipso homine 146.20
anima pro toto homine, Hebraica synecdoche 77.16, & 146.20
animæ hominum pro hominibus ipsis, aut hominum vita 281.37
animam inuenire, quid 47.28
animas suas per patientiam possidere, quo sensu iubeantur Apostoli 335.13
animalis & spiritualis corporis definitio 349.20
animosi qui Græcis θυμώδης 84.24
Ante præpositio subaudita 178.41
ab Anteambulationibus regum sumpta metaphora 137.12
Antecedens repetitū loco relatiui more Heb. 138.37, & 148.36, & 245.18, & 247.7 & 264.16, & 290.10, & 371.31, & 439.14
ex antecedente sæpissime consequens intelligunt Hebræi 131.11
antecedenti præpositum relatiuum Hebraico more 80.11
Αντὶ τινος, loco aut vice alicuius 81.15
ἀντὶ variè sumptum 359.22
ἀντὶ πέρκης σκορπίον, prouerb. 289.14
Αντίδικος quid differat à nomine Lat. Aduersarius 10.51
Αντιλαμβάνεσθαι 231.39
Antitheses Hebræis familiares volentibus quippiam certissimè affirmare 380.2
Αντίθεοι 366.21
Ανώγεον 206.16
Ανωθεν 367.4
¶ Aoristus pro præsenti 67.8
¶ Απαρτίζειν interdum pro πληροῦν 95.27
Απαρτι quid 61.30
Απέχειν pro ἀπολαμβάνειν 25.33
Απελπίζειν 25.40
Aperire in parabolis os, Hebr. pro Loqui parabolas 63.11
aperire os, non semper emphasin habet apud Hebr. 17.10
aperiri dicuntur oculi cæcorum quum fiunt videntes, secundum Hebræos 404.13 Aperti oculis dicuntur Hebr. & Chald. qui visu non carent, quibus opponuntur clausi 93.13
Apertura uulua, pro primogenito Hebr. 239 19
Αφανίζειν 27.37
Αφαντος γίνεσθαι 351.1
Αφεδρὼν vnde 71.9
Αφέω pro ἀφιῶ 143.33
Αφέωνται 143.31
Αφεδος 71.11
Αφορίζειν & ἀφορίζεσθαι 65.5, & 301.3
Απιστεῖν & ἀπειθεῖν sæpe confunduntur à Veteri interprete 224.30
Από μιᾶς, subaudito genitiuo γνώμης, aut βουλῆς 307.4
ἀπὸ præpositionis vis in ἀπέχειν, & ἀπολαμβάνειν, & similibus 160.26
ἀπὸ abundans in ἀπὸ μακρόθεν, vt apud Homerum in ἀπ' οὐρανόθεν 124.16
ἀπὸ & ἐκ sæpe permutantur 19.1, & 23.19
ἀπὸ & ὑπὸ sæpe permutantur 51.2, & 77.1
ἀπὸ pro ὑπὸ, id est præ 134.26
Απογράφεσθαι 235.44
Αποθλίβεσθαι & συνθλίβεσθαι 147.36
Αποινα Homero idem quod λύτρον 93.3
Απολαμβάνειν & λαμβάνειν quid differant 4.28
ἀπολαβέσθαι 173 16
Apollinaris error à Schuenfeldio renouatus 368.29
Apollinaris impietas, animam hominis à Christo assumptam negantis 357.13
Απολύειν quid propriè 21.40 ἀπολύειν (id est dimittere) pro repudiare 4.12, & 21.39 ἀπολύειν pro simplici λύειν 303.11
Αποπρολείπεσθαι 25.40
Aposiopesis conuenit grauiter commotis 175.15
Αποσώζειν 21.42
Αποστρέφειν 287.13
Apostolus Heb. שליח dicitur 43.7
Apostolica factio orbis terrarum finibus comprehensa 219.39
Αποσυναγωγεῖν 294.35, & 295.6
τὰ ἀποσυναγώγ ὄντα 295.15
Αποσυνάγωγον γίνεσθαι Iudæis olim idem quod Christianis Excommunicatum esse 83.17
Αποτάσσεσθαι 167.1
Apparere respondens apud Ciceronem ἐπιφαίνεσθαι 17.42
Apparitores vnde dicti à Latinis 225.4
apparitores præsidis in prouinciis ῥάβδους gestabant, id est bacillos 211.16
Appellatio fœderis tributa symbolis fœderis ab Homero 338.12
appellatiua pro adiectiuis sæpe apud Hebræos 367.13
appellatiuorum genitiuis Hebræi vtūtur pro adiectiuis 19.8
Appositionis genus tam Græcis quàm Hebræis familiaris 293.12
appositionibus in subiectione positis abundat Iohannes 368.16
ארש & לקח אשה inter se differunt vt Desponsauit & duxit vxorem 3.25
¶ Aqua allegoricè quid 371.17
ab aqua sumptæ metaphoræ Hebræis familiares 371.22
aquæ & aquarum gurgites pro extremis miseriis & calamitatibus, vsitata Hebræis metaphora 91.14
¶ Αρα illatiuum 88.10
ἄρα γε pro ἄρα οὖν, habens cum illatione vim confirmandi 31.10
Archelaus Herodis successor 243.10
Archelaus tetrarcha, non rex 9.5
Archelao pulso, Iudæa à Cyrenio in prouinciam redacta 236.44
πλὴν ἀρχὴν ὅ, τι καὶ λέγω ὑμῖν, variè expositum 399.2
Αρχιβᾶς qui 6.10
Αρχιπλοίτης 313.2
Archisynagogi 157.14
archisynagogorum & magistratuum politicorum distincta munera 306.3
archisynagogi plures erant 303.16
ἄρχοντες vocati etiam ipsi Sacerdotum principes 345.3
Argentum pro quauis signata pecunia 115.10, & 116.23
Αργὸς pecunia & ἐνεργὸς contraria 325.2
Αρητὴρ ab ἀρᾶσθαι 24.10, & 193.16
Arida pro terra dictum more Hebraico 105.27
Aristophanis locus 51.24, & 60.20
Aristotelis locus 57.19
ab Arrianis detortus locus ad arguendam Filii inæqualitatem 354.42
ab Arrianis detortus locus ad negandam Christi diuinitatem 434.1
Αρτι pro εἰς τὸ παρὸν, vel νῦν 13.7, & 121.19
Articulus singularis ἰσοδυναμεῖ τῷ προσδιορισμῷ τῷ καθόλου, id est, idem pollet quod vniuersalis determinatio 69.14, & 141.16 Articulus ἀοριστως positus 23.24, & 55.5, & 59.5 Articulus ה præfixus verbis & participiis vim habet nominis indefiniti 59.5
Articulus ὁ vim habens διακριτικὴν, [q. d. discretiuam] quum insignis aut præstantis personæ alicuius fit mentio, quæ ideo discernenda sit à cæteris 5.1, & 121.8, & 354.3, & 355.35 Articulus ὁ emphasin habens dignitatis simul & relationis 361.5 Articulo ὁ posito διακριτικῶς, respondet ה apud Hebræos, & Ille interdum apud Latinos 5.2, & 401.43
articulus positus ἀντονομαστικῶς 211.2
articulus positus ἀναφορικῶς, seu vim habēs ἀναφορᾶς, i. relationis 5.19, & 247.7 Emphasin habens relationis simul & dignitatis 361.5
articulus præfixus nomini πνεῦμα non semper indicat pro Spiritu sancto accipi 368.5
articuli eclipsis 386.27, & 415.7
Αρτιον pro τέλειον, perfectū & integrum 95.24, & 139.23 ἄρτιος ἀριθμὸς, & ἄρτιος ἄνθρωπος 95.26

INDEX PRIOR.

ἀσπάζομαι 171.19
Αστεῖος 369.16
Ασπάζεσθαι non simpliciter salutare significat, sed osculo & complexu 24.34
Ασφάλεια non solùm pro firmitate, sed etiam pro veritate 211.1
Aspicere plus est quàm videre 21.25
אשר [.i. vt] pro כאשר [.i. quando] nōnunquam ponitur apud Hebræos 28.30
Asses olim quales 44.10
Assarius, quid, & quando percussus 46.29
Assimulare respondet Græco ὁμοιοῦν 26.22
¶ Αθετεῖν 164.14, & 170.16, & 266.1
Ατιμάζειν & ἀτιμοῦν 195.35
Ατοπον, insolens, & quicquid fit præter officium 346.10
Atrii à templo distinctio 213.13
¶ Audire, peculiari quadam ratione vsurpatum 19.18
audiendo audire, anadiplosis Hebraica 60.14
cur ab Augusto facta orbis descriptio cuius meminit Lucas 236.31
Augustino imposuit quoddam dicendi genus Vulg. interpr. 30.14
Αὐλή 290.17
in Auribus vestris, Hebraico more dictū pro Vobis audientibus 250.2
Auri & argenti possessionem interdictam esse quidam ex Christi verbis malè colligunt 44.6
inter Author & scriptor discrimen 1.12
Αὐτομάτως 154.12
Αὐτόπτης 221.9

B

ב omne genus causarum declarat 3.12, & 15.50, & 162.24, & 147.9
ב [.i. in] præpositio, vt cæteras causas, ita etiam effectricem notat 355.15
ב [.i. in] pro Per, vel Propter 30.6, & 105.36, & 184 20
באמת in veritate, id est verè, vt ἐπ' ἀληθείας pro ἀληθῶς 100.27
בקרבכם in medio vestrum, pro Inter vos 339.3
ב [.i. in] pro עם [cum] cuius exemplo ἐν pro σὺν positum 51.12, & 115.15
ב quod vulgò valet In, nonnunquam apud Hebræos significat Post 178.16
ב [in] pro אל Aduersus 47.11
ב iurandi particula apud Hebræos 22.23
ב instrumentis præfixa, redundat in sermone Græco & Latino 183.5
ברוח in Spiritu, id est Spiritu, redundante præpositione 140.14
Baculos moris fuit gestare iter faciendo 44 16
Βάϊον idem quod ὑποπόδιον 22.30
Βάλλειν pro παίειν, etiam quando cominus infligitur vulnus 211.20
Baptisma externum & internum 361.11.14
baptismo consecramur Deo 136.2
baptismus, Vide Pædobaptismi hostes
baptismi nomen metaphoricè sumptū 91.13
baptismus Iohannis 224.51
baptisma pro Iohannis prædicatione 96.18.
Βαπτίζειν propriè Tingendi causa immergere 169 14
βαπτίζεσθαι pro μολύνεσθαι 169.26
Βαπτισταί vnde dicti sint à Iustino Pharisæi 169.35
Βάσανοι pro sæuis morbis 16.30
Βασιλικὸς ad verbum regius, pro eo qui plurimum possit apud regem 375.18
Βαστάζειν baiulare vel portare 12.49
βαστάζειν propriè de grauibus oneribus 206.14
Batanea regio 361.2
¶ Βεελζεβοὺλ (vel potius βεελζεβοὺβ) quid 46.5
Benedixisse panibus, quo sensu dicatur Christus 276.13
benedicere mēnsæ, quo sensu dicatur à Christianis 276.19
benedicendi verbum quidam in alienum sensum transferunt 166.30
benedictus Deus, Hebræorū more, id est laudādus: de homine dictum, significat, Bene sit illi. Vtrunque in Messiam competit 95 11
benedictus quo sensu dicatur Christus 219.24
benedictus in salutationibus, Hebræorum more, benedictionum cumulū designat 192.9
Benignitatem exercere & Benignè facere latius patent quàm Eleemosynam dare 25.10
Bethania 360.35
Bethlehem duplex 5.31
¶ Bibliorum interpretatio Græca qua nūc vtimur, diuersa ab ea qua vsi sunt Apostoli 137.15, & 224.20
Βίβλος pro κατάλογος 1.18
Βίος, vita, & id quo vitam tuemur 309.13 Pro οὐσία 272.9
¶ Βλασφημεῖν bifariam vsurpatur 38.17
βλασφημία vnde 71.17
Βλέπειν plus est quàm ὁρᾶν 21.24, & 60.13
βλέπειν [id est aspicere] vnde dicatur 25.44
βλέπειν pro cauere 175.25
¶ בן [.i. filius] extenditur ad omnes descendentes 1.24
בני העולם הזה Hebr. hoc est, homines huic seculo addicti 312.31
בני נכר, filii alieni, in genitiuo Hebr. pro alienigenis 57.28
בני אורה [.i. filii lucis] Hebræis pro iis quos luce sui Spiritus illustrauit Deus 312.31
¶ Βοηθεῖν 72.15
Bona vocat aliena Christus quæ profani homines bona fortunæ & externa 313.17
Βουλῆς genitiuus subauditus post ἀπὸ μιᾶς 306.4
¶ Brachium Hebr. pro vi ac robore 419.14
Βρέφος pro ἔμβρυον 229.16
Βρέχειν in forma coniugationis Hiphil vsurpatum 24.27
Βροχὴ pro pluuia, à βρέχειν 33.13
Βρῶσις, pro erosione, id est ærugine 28.6
¶ בשר [.i. caro] pro homine per synecdochen 357.12
¶ כר mensura aridorum Heb. 312.2

C

KAκία (quod vitiositatem significat) positum pro κάκωσις, id est vexatio 30.9
Κακῶς deductum à χάζειν 319.7
κακῶς ἔχειν Gallicè ad verbum Auoir mal 16.28
Cadere in faciem pro adorare, Heb. 79.4
Κάδος 312.3
Cæcorum oculi clausi dicuntur Hebraico more 404.13
Cælum quibus clausum, quibus contrà apertum esse dicatur 76.40
è cælo descensus Christi quò referendus sit 368 27
cælum vel cæli pro Deo in cælis habitante 96.20, & 310.9
in cælum peccare, quo sensu dicatur 310.1
cælum pro aere 29.7
cæli Hebræis duali numero nihilo plus valet quàm cælum Latinis 84.4
pro In cælis, dicitur Hebraica phrasi In altissimis 95.16
Cæsareæ dux 75.19
Cæsarea maiestas pro ipso Cæsare 329.8
Καὶ particulæ elegans est pleonasmus 39.11, & 399.51
καὶ pro ἀλλὰ [.i. sed] 50.38, & 55.22, & 57.32. Sic Hebr. ו [.i. &] pro אבל, id est sed
καὶ pro autem 140.10
καὶ pro οὖν, igitur 161.4 καὶ πῶς, pro Quomodo igitur, è vulgo petitum 151.6
καὶ respondens Hebraicæ literæ ו 61.27, & 162.5, & 254.3
καὶ pro vel, id est saltem 327.12
καὶ pro τότε, id est tunc 38.23, & 148.11, & 254.3. Et pro ὅτι 115.2
καὶ pro κἂν 19.9, & 70.13. Pro κἂν, vel καίτοι 319.31
καὶ variis Latinis particulis redditur apud Marcum præsertim 153.28
καὶ in epexegesi posita 88.16
καὶ interrogationi adhibita 91.6
Καίειν pro accendere 18.21
inter Καινὸς & νέος discrimen 40.35
Καιρὸς 377.8
Calcei vnde dicti sint à Græcis ὑποδήματα 161.19
Καλεῖσθαι pro היה 17.19, & 19.13
Καλιαὶ dicuntur auium nidi, quòd sint ex bacillis & festucis compacti 63.2
Καλὸς κἀγαθὸς quid sonet 269.19
¶ Camelum per foramē acus, Prouerbiū Thalmudicum 89.5
Καμμύειν pro καταμύειν 60.35
¶ de vocabulis Cananites siue Cananæus, & Cannites seu Cannæus, quid sentiendum 43.19
Candidum propriè quod est splendidum & fulgens 28.16
Capernaum vbi sita 36.4
per Caput iurandi mos 22.52
Caro pro animi & corporis humani natura peccato & morti addicta 367.21 Caro pro crassa & impura hominis natura, quæ spiritui opponitur 357.10 caro pro homine 433.10
caro pro carnali 367.23
caro omnis non seruaretur, duplici Hebraismo dictum est 110.1
caro & sanguis, periphrasis hominis Hebr. qua humanā imbecillitatem significant 76.4
Castellionis audacia sacrilega in conuertendis Bibliis 153.13, & 241.17, & 310.10
Castellio Dominum obtrectatorem peruersè vocat 71.23
Casus rectus pro accusatiuo 100.21
casus rectus pro vocandi casu 190.20, & 411.2

casus nominatiui subauditi exemplū ex Cicerone 18.1
Κατὰ pro ἀπὸ apud Matth. sicut & apud Homerum 37.27
κατ' sæpe pro in, vel per 4.21
κατ' τύχην quod Galli dicunt ad verbum Par fortune 140.34
κατ' ἐξουσίαν quod Cicero dicit Per potestatem 140.31
κατ' præpositio subaudita 90.11, & 257.11, & 433.10
κατ' pro κάτω in verbo καταφέρω 95.21
κατ' in cōpositione auget significationem 11.57
Καταβάλλειν & καταβολή 163.12
à Catabaptistis arreptus falsò locus aduersus pædobaptismum 137.37
Καταβιβάζω opponitur τῷ ἀναβιβάζω 51.31
Καταδύεσθαι dicuntur quæ aquam subeunt 141.2
Κατακυριεύω de quali dominatione dicatur 92.37
Καταλαμβάνειν 355.40
Καταλύειν τὸν νόμον pro abolere legem, vnde ductam habeat metaphoram 18.34
καταλύειν pro recipere se in diuersoriū, vnde sit ductum 275.11
Καταρᾶσθαι & simplex ἀρᾶσθαι 24.10, & 193.15
Καταργεῖν & καταργεῖσθαι 302.16
Καταρτίζειν pro Sarcire & quasi redintegrare, pro Perfectum & integrū reddere. Item pro Aptare & præparare, seu Coagmentare & componere, 95.27, & 139.23
Κατασκηνώσεις, nidus, propriè vmbraculum 36.11
Κατεξουσιάζειν qualem dominationem significet 91.37
Κάθαρμα eadem forma dicitur qua scelus pro scelerato 367.24
Καθεξῆς 221.44
Καθίζειν interdum neutrum, interdum μεταβατικόν 18.24
Catholica Ecclesia vnde vocata sit 317.42
Καθότι (id est quatenus) pro quandoquidem 314.5
Κατηχεῖν & κατηχεῖσθαι, & κατηχούμενοι 221.59
inter Κατοικεῖν & παροικεῖν discrimen 9.11, & 350.1
κατοικεῖν de fixo & perenni domicilio dicitur 357.18
Catulli locus 26.11
Καῦμα & καυματίζεσθαι 59.11
à Caussis mediis distinguendum Dei cōsilium ac decretum 338.38
Cautio pro obligationis instrumento, apud Senecam 312.6
כבוד יהוה [.i. gloria Iehouæ] pro Iehoua glorioso 237.17
¶Κεφαλαιοῦν noua significatione vsurpatum 195.31
Κεράμιον 312.3
κεράμια dictæ sunt amphoræ quòd ferè fictiles essent 206.10
Keriath vrbs 43.29
Κέρμα & κερματιστής 365.12
Cernere & cribare Ecclesiam quando dicatur Deus 359.27
¶Chaldaica editio 353.37
Χαλκὸς pro ære, id est pecunia ex quocumque metallo 200.26
χαλκοῖ nummi, singuli septenis λεπτοῖς æstimati 100.28
terra Chanaan, dicitur etiam terra, sine adiectione 215.31
Chananæa בנענית, non קנאי 71.27
Χάρις Lucæ quod μισθὸς Matthæo 160.5
Χαρίζεσθαι, & gratificari, eadem significatione & constructione 265.2
Χαριτόω, vnde κεχαριτωμένη 116.4
charitas Dei ad primam Tabulam spectat 194.2
charitas non est iustificationis causa efficiens, sed effectum 267.18
Χάσμα 314.12
Χιτωνίσκος, amiculum ex lino 448.17
Χόρτος vnde χορτάζω 73.14
Χωρεῖν vnde χωρίον 87.13
Χρείαν ἔχειν 146.1
Χρηματίζεσθαι 7.20
Χρῆσαι tam de cōmodato quàm de mutuo dicitur 288.19
Χρηστὸν tribus modis interpretatū 160.31
χρηστὸς ζυγὸς quis dicatur à Christo 52.27, & 160.33
Christi nomen quid declaret 3.15
Christus quomodo ex Spiritu sancto genitus esse sit intelligendus 228.7
Christus solus in historia Euangelica Filius hominis vocatur 36.21
Christus cur Filius hominis vocetur, déque eo variæ opiniones 36.14
Christus faber fuit lignarius 160.27
Christus diuinitatem suam asserit humanitati coniunctam 397.17
Christus quo sensu dicat se descendisse è cælo 368.27
Christi corpus non fuit spiritualis substantiæ 4.43
in Christo quid vocarint veteres theologi communicationem idiomatum 368.37
Christus quomodo dicatur benedictus 229.24
Christus non Legis sed Euangelii minister 19.19 Christus politicas leges non præscribit 83.25 Christus quo sensu dicatur neminē iudicare seu condemnare 369.17, & 398.1
Christus qualem se præstiterit in doctrina promulganda 33.30
Christo parum æqui erant eius gentiles & agnati 149.13
Christus Galilææ superioris fines nunquam egressus, vt ad profanas gentes proficisceretur 171.17
ne Christus à populo pro Messia haberetur, fraude Satanæ factum 140.19
in Christum implacabile odium Rabbinorum recentiorum 353.42
Christi qualis esset ira aduersus suos aduersarios 147.4
Christus quomodo per medios hostes elapsus 403.31
Christus quo sensu dicatur numeratus vnà cum latronibus 215.10
in Christi deiectione consistit nostræ consolationis summa 340.25
qui Christo verentur tribuere insignia humanæ infirmitatis argumēta, valde reprehendendi 341.6
Christus non luctabatur cum mortis terroribus duntaxat, sed cum terribili Patris irati iudicio 340.23
Christi singularis magnitudo animi 316.1
Christi symbolum erat manna 386.31
Christi præsentia in Ecclesia 357.37
ad Christum fide amplectendum quomodo prosint sacramenta 110.22
Christi corpus non est necesse realiter in terris adesse, vt Christi participes fiamus 110.26
Christi manducandi modus carnalis refellitur 446.6
Christi regnum spirituale, nō terrenū 317.21
quidam Christum à resurrectione varios vultus induisse, falsò existimāt 349.19
Christi corpori glorificato quidam inconsideratè ea tribuunt quæ vero corpori non possunt conuenire 349.17
Christi nomen inuocabant eius discipuli in edendis miraculis 285.5
Christi cohæredes & Dei hæredes simili ratione dicimur 339.16
Christi aduentus prior & posterior 317.34.37 Christi posteriorem aduentum possumus à promulgato inter Gentes Euangelio auspicari 317.40
Christos Domini cur Hebræi vocent reges 240.11
Χρόνος interdum de lōgo temporis spatio dicitur 319.16
Χρόνῳ sæpe subauditur à Græcis, post ἐν ᾧ 145.8
Chrysostomo falsò inscripti qui extant in Matthæum commentarii 228.13
Chrysostomus plus æquo αὐτεξούσιον solet extollere 419.18
¶כי הנה [.i. ecce verò] pro Ecce, etiam in initiis 189.3
Cibus quomodo dicatur sanctificari verbo & oratione, siue gratiarum actione 276.16
Ciceronis loci 21.5, & 22.11, & 23.45, & 27.12.42, & 29.16, & 35.28, & 37.15, & 40.41, & 49.4, & 58.14, & 69.5, & 72.33, & 75.8, & 81.25, & 92.13, & alibi deinceps
Ciceronis locus mendi suspectus 68.12
Ciceronis locus perperam à multis intellectus 21.19
Ciuitatis nomen latius patere quàm vrbis 18.10
¶Κλαίειν respondet Latino flere 8.25
Clauium traditione significatur potestas œconomi 76.34
clauis regni cælorum, ministerium Euangelicum 76.36
Clausi & aperti oculi opponūtur apud Heb. vt cæci & videntes apud Latinos 93.13 Clausi dicuntur oculi cæcorum, Hebraico more 404.13
כלי [.i. vas] quoduis instrumentum atque adeo supellectilē declarat 56.8
Κληρονομεῖν & κληρονομία 17.15, & 339.12
Κλισίαι Lucæ quæ symposia Marco 176.4
¶Cœnaculum vnde dictum 206.17
Cognoscere Hebraico more de congressu mariti & vxoris 228.4
Κοιλία (sicut & γαστήρ) pro ventriculo, & pro ventre propriè dicto, item pro vtero 87.31
Κοινὸν pro profano, & κοινοῦν pro polluere 70.42
קול [.i. vox] pro sono 368.8
Κολλυβισταί 365.10
Κολυμβήθρα 376.15
Comedo plusculū aliquid declarat quàm edax 50.27
Commiseratio vehemens & ex intimis visceribus profecta significatur verbo Hebraico רחם 42.15
Commissura quid 40.9

Commorari & habitare differunt vt παροικεῖν & κατοικεῖν 9.11
Κωμοπόλεις 141.27
Κομψῶς ἔχειν eo modo dictum quo Latinè Bellè habere 376.8
in Comparationum accommodatione sæpe omittitur particula ita, Hebraico more 389.19
Conclaue quid 26.15
Condemnare pro perdere 369.19
Condemnatio pro causa cōdemnationis 369.23
Conducere apud Ciceronem sæpe pro συνάγειν 19.10
Confiteri pro palam & publicè agnoscere & profiteri 47.11
confiteri peccata quid 10.43
Confessiones quid in Ecclesia 47.13
Coniungo respōdet penitus τῷ συζεύγνυμι 86.19
Consequens ex antecedente sæpissime intelligunt Hebræi 65.2, & 131.12
Constructio verborum permutata, Hebræorum more 306.7
Continentiæ virtus non in cuiusuis arbitrio posita 87.26
Conuenire, nuptiale verbum 3.17
Conuentus & cōcio siue Ecclesia in Sacris literis de cœtu fidelium intelliguntur 76.19
Conuerti pro resipiscere, & cōuersio pro resipiscentia, Hebraico more 60.36, & 81.22, & 124.2
Conuiuiis adhiberi solita vnguenta 205.2
Cophinus quid 67.22
κοπιᾶν plus est quàm πονεῖν 52.13
Copula pro aduersatiua particula apud Hebræos 50.38
copula pro rationali particula apud Hebræos 249.1
copulā persæpe Hebræi non exprimūt 408.17
copula sæpius redūdat apud Hebræos 70.24, & 135.7
copula pro relatiuo apud Hebræos 245.20
Cor magnum & obesum secundum physiognomos declarat ingenium hebes & stolidum 60.33
cor Hebræis pro medio 57.35
cor terræ pro sepulchro 57.37
corculum, Scipionis Nasicæ cognomētum 43.31
Corbanam Syriacè seu Chaldaicè vocauit Matthæus templi ærarium 127.9, & 332.17
Cornu Hebraico more, pro vi & robore, translatum ab animalibus cornupetis 233.36
Corporis animalis & spiritualis præclara definitio Augustini 349.19
כור mensura aridorum apud Hebræos 312.8
Corus mensura 312.8
¶קרא significat aliquid esse eiusmodi vt propterea ab omnib⁹ celebretur 17.19
Κράββατος Latinè grabatum 143.26
Κρατεῖν 41.11, & 169.12, & 16
Κράτιστος 221.47
Credere Deo & credere in Deum, parū videntur inter se differre 131.8
Credere Deo & in Deum, idem Hebræis, vt Credere Mosi & in Mosen 139.15
sicut Credere nolunt reprobi, ita non possunt velle credere 419.10
credendi verbum ad id relatū de quo agitur 445.7
Cribrare & cernere Ecclesiam quando dicatur Deus 359.17
Κρίματα & δικαιώματα & ἐντολαί quomodo distingui possint 222.32
Κρίνεσθαι pro δικάζεσθαι 23.40
Κρίσις pro Triumuirorū iudicio apud Hebræos 19.38
Κρίσις pro κατάκρισις, vt κρίνειν pro κατακρίνειν 150.8
קרן [.i. cornu] Hebræis per translationē significat robur 233.32
קרואים [.i. vocati] pro inuitatis, Hebræis 99.8
Crucis signum quidam absurdè imaginantur sub Benedicēdi verbo 166.31
Crypta & cryptoporticus, quid 191.5
¶כסף [.i. argentum] sumitur etiā pro quauis signata pecunia 115.10, & 116.23
¶Κτίσις tribus modis ponitur 103.6
κτίσις pro homine 219.31
¶Cultus Dei totus flexione genuum designatus 194.9
קום Hebræis surgere, pro stabile esse 83.15
qui Curiosas quæstiones tractant ex cōiecturis, necesse est vt repugnantia scribant 349.41
Custos legum quis 88.31
Custodia pro carcere 21.5
custodia pro præsidiariis militibus 133.10
¶Κύαμον quid vocauerit Hippocrates 169.3
Κυλλοὶ pro illis quibus mēbra sunt debilitata 71.29
Cyricius Papa quàm falsò negarit matrimonium ad filios Dei pertinere 332.12
Cyrilli interpretationis magna authoritas 437.4
Κῦρος, plena authoritas & imperium 70.27

D

DÆmoniaci à lunaticis distinguuntur 79.25
quæ Dæmoniacis contingunt, perperā nonnulli naturalibus morbis adscribunt 79.24
Δαιμονιζόμενοι redditū furiosi, nimium generali & periculosa etiam versione 17.1
Damascus attributa fuit Syrophœniciæ 172.8
Damnas esto, formula iurisconsultorum 19.53
¶דבר pro negotio de quo agitur 83.15
דבר [.i. verbum] tam latè patet apud Hebræos quàm πρᾶγμα & res 238.52
דבר pro indefinita particula vsurpatur 18.12
¶Δὲ pro discretiua particula 66.22
δὲ particula συμπλεκτικῆς διανοίας 5.26
δὲ pro ἀλλά 45.18
δὲ pro γὰρ 103.27, & 331.6 δὲ pro γὰρ, etiā apud Homerum 194.13 δὲ omissa post ἰδού 412.1
Decapolis 173.1
Δεῖ subauditum 153.22
Δειλὴ σοφία 348.4
Demissum, eundē esse cum humili 81.25
Demosthenis locus 29.35, & 37.14, & 54.8
ad Denarium Romanum proximè accedit drachma 100.34
ad denarium soluere 21.10
Descendere, sicut & ascendere, dicunt Hebræi aliquando non habita situs locorum ratione 376.4
Desertum cuiusmodi in quo prædicauit Iohannes 9.37
Deum quatenus cognouerint homines in tenebris versantes 356.25
Deo & in Deū credere, sicut Mosi & in Mosen, idem apud Hebræos 131.9, & 139.15
Dei iusiurandū iurantis per seipsum, quid valeat 175.16
Dei fides, passiuè, quæ Deo habetur 331.11
Deo iam viuere dicuntur qui suo tempore sunt resurrecturi 331.10
Dei essentiam rebus permisceri quidā impiè censent 355.17
Dei consiliū ac decretum à caussis mediis distinguendum 338.38
Deus facere dicitur quod ipsius ministri faciunt eius mandato 229.35
Dei domus siue Ecclesia duobus modis dicitur 151.17, & 152.1
Dei terra peculiariter dicta terra Israeli à Deo tradita 356.19
Dei dona, passiuè, quæ Deo consecrātur 331.18
Deus quomodo tentari & quomodo tentare dicatur 74.7
Deus patrifamiliæ comparatus 311.10
Deū cum eo esse dicūt Hebræi in quo illius dona, aut fauor & virtus singulariter relucet 366.19
Dei opera pro operibus diuinis, id est Deo gratis 385.21
¶Diis nihil rite offerri posse statuerūt Chii ex agro quem proditionis mercedē accepissent 127.14
Δῆσαι pro vinctum continere 155.20
Διὰ cum accusatiuo pro Per 389.33
distinctio inter διὰ τοῦ Χριστοῦ & διὰ τὸν Χριστὸν refellitur 409.3
διὰ pro ἐν 125.2
διὰ cum genitiuo, tēpus interiectum significans 141.26 διὰ τριῶν ἡμερῶν, & similia 178.36
διὰ τοῦτο pro aduersatiua particula 393.11
διὰ in compositione auget significationem 12.56, & 57
Διαβατικῶς constructa verba 149.8
Diabolus quomodo dicatur tētare 74.8
diabolus quo sensu dicatur fuisse homicida ab initio 353.7, & 401.15
diabolus cur prohibeatur suā de Christo notitiam profiteri 141.16
Διαζώσασθαι, διεζωσμένος, & διάζωμα 448.18
Διακρίνεσθαι 96.3
Διαλογίζεσθαι 143.36
Διαλογισμοὶ 351.11
Dialogis potius quàm obliquis narrationibus res gestas exponunt Hebræi 263.11
Διαφέρειν in comparatione vsurpatum 29.11
Διαπορεῖν 275.2
Διαπορεῖσθαι plus quàm διαπορεῖν 348.12
Διασπᾶσθαι, discerpi, vel distrahi 155.22
Διασωθῆναι pro σωθῆναι 69.9
Διατάσσειν, item διάταξις & διάταγμα 48.11
τὰ Δίκαια pro τὰ δικαιώματα 222.40
Δικαιοσύνη pro beneficentia 25.5
Δικαιοῦσθαι oppositum τῷ καταδικάζεσθαι 57.12
δικαιοῦσθαι interdum pro ἐλευθεροῦσθαι 50.40

Δικαιώματα quid propriè significent 222.38
Δικαιώματα & κρίματα & ἐντολαὶ quomodo distingui possint 222.32
Dixit dicens, pleonasmus tritissimus apud Hebræos 197.16
dicere pro iubere vsurpatum more Hebræorũ 13.14, & 23.51, & 75.16, & 190.26, & 239.16, & 263.13
participium Dicentes subaudiendum, 213.11
Dicta quæ vocentur peculiari significatione 375.2
Διδακτὸς Θεοῦ plus est quàm μαθητὴς Θεοῦ 388.3
Didrachma 81.3
didrachma singulis annis Iudæi Romanis pendebant 81.5
Dies naturalis apud Romanos ab ortu solis ad sequentem ortum 134.4
dies olim in duodecim vncias diuisi 214.18
diẽ à vespera inchoabant Hebræi, Romani à mane 134.5
in Diem viuere 287.6
multo Die, & ad multum diem, Latini dicunt pro eodem 165.16
dierũ appellatione apud Hebræos tẽpus significatur 9.28, & 222.5
dies alicuius, Hebraico more, quid 403.5
dies meus, dies alicuius singulari numero Heb. dicitur, quo quidpiam ipsi insigne aut ferre aut facere contigerit 403.4
dies vrbis Hierusalem quo sensu dicatur 327.22
dies vel vrbis vel regionis, dicitur Hebræis tempus quo Deus aut benefacere, aut pœnas infligere constituit 327.23
dies illi erunt afflictio, Hebraicum dicẽdi genus 203.1
dies Filii hominis pro die posterioris aduentus Domini 317.37
dies Domini pro eius aduentu in carnem 403.6
dies redemptionis & restitutionis 414.43
Diffamare interdum pro διαβάλλειν 42.5
diffamare rarò à Latinis vsurpatur 42.4
Diffidentiæ suæ quidam hodie impudenter prætexunt Iosephi & Nicodemi exempla 116.20
diffidentia quid differat ab incredulitate 65.22
Digitus Dei pro virtute, Heb. 290.14
Διήγησις & διήγημα differunt vt totum & pars 220.17
Diligere minus quàm amare 24.6
Dimittere respondet τῷ ἀφιέναι 21.41
Dimœritarum error 228.38
Διώκειν pro persequi, vel abigere & exigere 45.28
διώκειν forense verbum 18.5
de Dionysio Areopagita commentum 216.1
Disceptatio respondet τῷ διαλογισμῷ 71.14
Discipuli Christi multa perpessi 317.35
Dispergi cerebrum quomodo intelligẽdum apud Terentium 231.10
dispersio Gentium quid significet 394.9
Διστάζειν, quid 64.14
Distinctione varia corruptus Iohannis locus 354.56
Δίστομος vel ἀμφίστομος gladius pro ancipiti 354.15
Distributiuorum loco Hebræi vtuntur vocabulis geminatis 166.12
Diuertere & diuersoriũ vnde dicantur 275.14
Diuitum arrogantia & supinitas vnde 297.28
Diuitiæ iniquitatis Heb. pro iniquè partæ, aut quæ homines iniquis laboribus & curis implicant 311.33
Diuisum esse pro diffidere 55.18
Diuortii & repudii discrimen 4.13
diuortia cur permissa 87.11
diuortii libellus 186.3
¶ Do signa pro edo 110.8
dare cognitionem, Hebræis est viam aperire alicui ad cognoscendum 234.43
Doctores, Pharisæi & Scribæ 157.24
Doctrina semper cum signis coniungenda 210.3
doctrinam Sacramentis præire necesse est 137.37
Δοκεῖν, Gallicè cuider 11.15
οἱ δοκοῦντες ἄρχειν, pro Quibus placet imperare. Vel, Quibus constitutum est ac decretum 190.1
Δοχὴ pro splendido conuiuio 255.6
Δῶμα fere, idẽ õnino quod οἶκος, 46.16
Domus appellatione qui comprehendãtur 44.26, & 225.15
Dona Dei vnde vocata sint Spirit⁹ 182.32
dona Dei, passiuè, quæ Deo consecrantur 331.12
דור [quod vulgò generationẽ Græci interpretãtur] propriè significat vniuersitatem hominum qui eodem tempore in mundo deguut 50.16
Δωρεὰν pro immeritò 430.5
Dormire & exurgere nocte & die, prouerbiale dicendi genus Hebr. 153.43
Δοξάζειν quomodo in sacris literis accipiatur 18.30
Δόξα & δοξάζεσθαι 25.30
¶ Drachmæ pretium 200.34
דרך [i. uia] pro moribus 97.1
דרך יהוה via Domini ambiguè vel de vitæ ratione Deo probata, vel de factis & gestis Dei 197.11
¶ Dubium quid 68.13
Duliæ, latriæ & hyperduliæ distinctio inepta & falsa 24.35
Duo esse in carnem vnam, Heb. 86.22
Δύναι vnde dici cœperit de sole occidente 141.2
δύεσθαι & καταδύεσθαι 141.2
Δύναμις, vis & efficacia 228.6
δυνάμεις pro iis quæ infinitam Dei potestatem testantur 32.10
δυνάμεις Christi quæ vocentur 160.19
δυνάμεις vocant Hebræi גבורות 32.21
δυνάμεις pro ipsa vi & facultate efficiendi miracula 161.19
Dynastæ 231.21
ὁ δυνατὸς pro Deo 230.34
E
E terra esse qui dicantur 371.4
¶ Ea pro ah, siue hem 140.13
ἀφ' ἑαυτοῦ, pro Sua ac propria quadam vi 417.12
¶ Ex & ἐκ sæpe permutantur 19.1 & 22.19
Ἐκβάλλειν 138.40
ἐκβάλλειν pro ablegare 141.8
Ἐκκακεῖν 319.6
Ecce quam vim interdum habeat 4.19
ecce particula more Hebraico interdũ ad attentionem excitat ibidem
Ἐκκλησία quid 76.18
ecclesia duobus modis dicitur 151.17, & 152.2
ecclesia cur dicta catholica 317.42
ecclesia vocata regnum Dei 367.12
ecclesiæ filii, id est ordinati ad vitam 387.24
ecclesiæ consolatio plena in quod tẽpus reiiciatur 424.42
ecclesiæ nomen de Iudæis vnico in loco totius Noui testamenti 83.37
Ἐκδέχεσθαι, vt apud Latinos excipere, absolutè 186.13
Ἐχεῖν μάστιγας 148.1
ἔχειν interdum pro φέρειν 72.13
Ἐχόμενος, contiguus 141.25
Eclipsis nominis ἔργον 91.1
eclipsis nominis πᾶς 432.4
eclipsis nominis alii 442.11
eclipsis datiui χρόνῳ 145.8
eclipsis participii visurus 191.30
eclipsis participii dicentes 213.11
eclipsis particulæ aduersatiuæ 198.10
eclipsis præpositionis κατὰ 90.11, & 433.10
eclipsis particulæ μᾶλλον 82.11
eclipsis verbi δεῖ, id est oportet 153.22, & 422.7
eclipsis quorundam verborum ante particulam causalem 315.9
Ἐκλύεσθαι 42.21, & 174.6
Ἐκδύειν & ἐνδύειν 378.2
Ἔκφοβος & ἔμφοβος 180.16
Ἐκπλήττεσθαι, pro percelli, id est obstupefieri, vnde ductum 33.23, & 160.7
ἐκπλήττεσθαι multo plus est quàm θαυμάζειν 33.13
Ἐξεῖναι, vide ἐξίστασθαι
Edere panem Heb. pro Cibum capere 149.17, & 168.27, & 174.11
¶ Ἐγκαινίζεσθαι dicuntur quæ sacro vsui veluti initiantur 409.22
Ἐξουσία pro ἔξεστι 305.34
ἐν ἐγκλήματι εἶναι, vt Latinis In culpa esse 140.6
verbi Ἐγείρειν diuersæ interpretationes pro diuersitate locorum 36.32
Egredi & ingredi, Vide Ingredi & egredi
¶ Εἰ sæpe pro μὴ ponitur 53.27
εἰ καὶ pro sed 204.17
Εἶναι pro γίνεσθαι, id est fieri 86.23
Εἰς pro πρὸς 82.14
εἰς pro ἐν 9.15, & 48.5, & 138.11, & 165.11
Εἷς nonnunquam pro τίς, id est aliquis 96.16
εἷς τις aliter quàm apud Ciceronem Vnus aliquis 109.15
εἷς καθ' εἷς 106.24
Εἰσδύειν & ἐκδύειν opposita 377.27
Εἰσέρχεσθαι εἰς οἰκίαν pro καταλύειν 161.35
¶ Ἐλαύνειν à nautis ad equites & antigas transfertur 167.8
ἐλαύνεσθαι 271.15
Ἐλέατρος 364.25
Eleemosynam dare & beneficiũ dare quomodo differant 25.8
Ἐλεημοσύνη quid sit in Scriptura 15.5
Ἔλεος pro ἐλεημοσύνη 39.26
Electio æterna in ipso Dei beneplacito abscondita 434.12
Ἠλίας παραγίνεται expectabant Iudæi 360.16
Ἕλληνες, id est Græci, vel pro Iudæis ipsis per prouincias dispersis, vel pro ipsis profanis gentibus 394.14
Ἐλθὼν participium redundans 9.8
¶ Ἐμβριμᾶσθαι 205.14
Ἐμφανίζειν 426.5
ἔμπροσθέν μου γέγονεν, pro Prælatus est mihi 358.45
Ἔμπροσθεν 370.15
¶ Ἐν ᾧ, subaudito datiuo χρόνῳ 145.8
ἐν ἐγκλήματι εἶναι, vt Latinè In culpa esse 140.6
ἐν pro εἰς 78.8, & 224.39
ἐν pro Hebraico על 47.11
ἐν Hebraico more pro διὰ habente accusat. vel genitiuum 184.20
ἐν pro σὺν 51.11, & 78.3
ἐν τῷ οὐρανῷ ὀμόσαι pro Per cælum iurare, dictum Hebraico more 22.12
ἐν præpositionis pleonasm⁹ Hebraicus 12.13.50, & 18.15, & 138.5, & 373.1
Ἐναγκαλίσασθαι 321.3
Ἐνέχυρος pecunia 325.2
Ἐνέχειν 163.8
Ἐνέχεσθαι & ἔνοχον εἶναι plus est quàm obnoxium vel reum esse 19.31
Ἔνυχον, vel ἔννυχα 141.18
Ἔντιμος 262.12
Ἐντολαὶ & δικαιώματα & κρίματα quomodo distingui possint 222.32
Ἐνώπιοι ἄρτοι Græcis qui Hebræis panes facierum 53.8
Ἕως & ἕως ὅτου pro interim dum 20.53
ἕως particulæ vsus peculiaris 5.14
¶ Epanalepsis qua gaudet Iohãnes 381.5
Ἔπαρχοι, præsides prouinciarum 243.18
Ἐπενδύτης 448.13
Ἐπέρχεσθαι 290.26
ἐπέρχεσθαι ab εἰσέρχεσθαι distinctũ 228.16
Ἐπερώτησις schema apud rhetores 124.11
ad Epexegesin declarãdam addita in interpretatione particula Et 234.11, & 40
Ἐπήρεια & ἐπηρεάζειν 24.17
Ἐπὶ χρόνον pro Per multum tempus 319.15
ἐπὶ pro πρὸς 284.35
ἐπὶ pro κατὰ in ἐπὶ θήβας, & in ἐπὶ ἑσπέρας 290.12
ἐπὶ ᾧ pro ἐπὶ τούτῳ 253.11
ἐπὶ emphasin aliquam habet in ἐπιζητῶ 57.30
Ἐπιβάλλειν pro ἐμβάλλειν 40.3
ἐπιβάλλειν absolutè positum 212.11.
vocis ἐπίβλημα variæ expositiones 40.4
Ἐπιγινώσκειν pro simplici γινώσκειν 52.21
Ἐπιδιδόναι pro simplici διδόναι 31.21
Ἐπιζητεῖν respondens Latino Requirere 57.31
Ἐπιλαμβάνεσθαι 329.4, & 330.5
Ἐπιλύειν pro explicare 154.27
Ἐπιορκεῖν 22.9
Ἐπιούσιος ἄρτου variæ interpretationes 26.30, & 27.1
Epiphanius reprehensus 228.5
Epiphanii expositio repudiatur 261.22
Epiphanii interpretatio reprehẽditur 402.4
Ἐπιπίπτειν 147.39
Ἐπισιτισμὸς 275.15
Ἐπισχύειν, inualescere, vel contrà niti 343.7
Ἐπιτιμᾶν nonnunquam pro Additis minis præcipere, vt Latinè Interminari 37.2, & 177.23
Ἐπιχειρεῖν vnde sit deductum 220.7
Ἑπτὰ pro ἑπτάκις Hebr. more 84.11
Ἐφφαθά 448.21
Erasmus quid putarit esse fidem 220.36
Erasmi quædam quæ Anabaptistarum doctrinam resipere videntur 22.10
Erasmus nostram gratuitam & æternã in Christo electionem conuellere conatus 220.40
Ἔρχεσθαι pro ἰέναι, iter facere 242.15 & 448.1
ἔρχεσθαι, venire, pro adferri 152.16
ἐρχόμενος participium tempore præsenti, etiam futurum aliquid videtur significare 95.14
Ergo & igitur interdum continuatiuæ coniunctiones 5.16
Ἔργον subauditum 91.1
Erigere & surrigere quomodo differãt 303.14
Ἑρμηνεία & ἐξήγησις quomodo differant 359.49
Ἐρωτᾶν verbum ambiguum, eodem modo quo apud Latinos Rogare 72.9
¶ Esaiæ caput 29 videtur Maria suo cantico quasi commẽtariis quibusdam illustrare 231.7
Ἐσθὴν vnde deriuetur 21.10
Ἐσχάτως ἔχειν 158.1
Esse pro fieri, Heb. 86.23, & 244.2
erat habẽs, pro Habebat, Hebraica circunlocutio præt. imperfecti 88.39.
Sic apud Plautum, Sunt bibẽtes, pro Bibunt 137.27
¶ particulæ Et vsus quidã è vulgo sumptus 152.6
paricula Et illatiuè posita 188.7
Ἑταῖρος Lat. sodalis 91.7
Ethnici qui dicãtur sacris scriptoribus 83.41
Ἔτι particula αὐξητικῶς 223.39
Ἐτιμάσαι positum ἐκλειπτικῶς 231.21
in Etymologiis confingendis ludunt multi 38.14
Euangelii nomen quot modis accipiatur in his libris 1.1
Euangelium doctrina veræ concordiæ ac pacis 224.24
Euangelii ac philosophiæ præceptorũ discrimen 260.16
ab Euangelii inter Gentes promulgatione possumus auspicari posteriorem aduentum Christi 317.40
Euangelio cur mundus tam pertinaciter resistat 320.28
Euangelistarum ore Spiritus idem loquutus est qui os Prophetarum aperuit 127.33
Euangelistæ non vsi sunt Græca Testamenti veteris interpretatione quæ nunc circunfertur 137.16
Εὐαγγελεῖν 165.4
Εὐχαριστεῖν nonnunquam ἀντὶ τοῦ εὐλογεῖν 120.16
Εὔχεσθαι quomodo differat à προσεύχεσθαι 24.13
Εὐδοκῶ & εὐδοκία quid 13.13
Εὐδοκία 52.17, & 238.10
Euergetæ duo Ægypti reges 338.43
Euertit pro euerrit, perperam scriptum, ineptorum commentorum occasionem dedit 309.6
Εὐλάβεια de religioso timore 234.24
Εὐλογεῖν pro εὐχαριστεῖν 120.16, & 166.32, & 276.11
εὐλογεῖν Hebraica phrasi pro Bene precari, vel beneficio afficere 24.7
Εὐλογητὸς ab εὐλογημένος distinguendum 210.10
Εὔνουχος 87.44
Εὑρίσκεσθαι 216.35
Εὕρημα pro lucro insperato & repente oblato 363.6
Εὑρίσκειν pro Labore suo aliquid consequi 77.27
εὑρίσκειν non semper est eius qui quærit 363.7
Εὔχυμον 216.12
Eusebius Hebrææ linguæ imperitus 6.8
Græco Εὐθέτος planè respondet Lat. Appositus 308.4
Εὐθὺ planum & æquabile 10.25
Eutychetis & Nestorii errores hodie renouantur 369.6
ab Eutychianis deprauatus locus 215.13
Eutychiani Dimœritarũ errorẽ sequuti sunt 228.39
Ἐξ αὐτῆς, sub. ὥρας 104.6
Ἐξαπορεῖσθαι plus est quàm διαπορεῖσθαι 348.12
Ἐξαρτίζειν ab ἄρτιος accipitur pro πληροῦν & pro ἀρμόζειν & ἐπιμελεῖν 95.17
Excipere, positũ absolutè, eo sensu quo ἐκδέχεσθαι vel ὑπολαβεῖν 186.14
Excommunicatum esse, Christianis idem quod Iudæis olim ἀποσυνάγωγον γενέσθαι 83.17
Excubare vnde deducatur 237.4
Exegeticæ particulæ eclipsis 379.18
Ἐξηγεῖσθαι & ἐξήγησις 359.47
Exiit rumor, id est dimanauit, Hebr. 450.18
exire Heb. pro Ex aliquo loco proficisci, & pro Venire 441.15
exire & introire quid sit Hebræis, Vide Introire & exire
Exitus pro morte 279.15
Exercitus cælestes quid vocent Hebræi 237.22
Ἐξιστάναι & ἐξίστασθαι 55.10, & 144.1
Ἐξεῖναι ex potestate exisse. Id est Apud se non esse 149.31
Ἔξω interdum in exceptione ponitur, vt Extra apud Latinos 22.3
Ἐξομολογεῖσθαι 336.16
Ἐξομολόγησις qualis olim fuerit 10.45
Ἐξορκίζω 12.12
Exorcistæ qui dicerentur olim 115.14
Ἐξουδενοῦσθαι 18.35
Ἐξουσία & δύναμις parum inter se differunt 33.26
κατ' ἐξουσίαν quod Cicero dicit Per potestatem 140.51
Expiationis causa olim abluebantur manus 119.12
Exquirere sanguinem, Vide Sanguinem exquirere.
Exteri qui vocentur respectu Ecclesiæ 152.2
Extra vnam aniculam, apud Terentium pro Excepta vna anicula 22.2
F
FAbulari apud Plautum sæpe de omni sermone dicitur 359.14
Facere medicinam, Facere argentaria, & similia 33.3
facere virtutem vel Facere potẽtiam, Hebr. pro Fortiter se gerere, & patrare fortia facinora 230.53
facere iniquitatem qui dicantur 33.4
fecisse duodecim qui secũ essent, quo

sensu dicatur Christus 148.16
factus est in caput anguli, Heb. hoc est Cœpit esse caput anguli 98.14
quid factū est, Lat. pro Quid causæ est 426.11
in *Faciem* cadere, Heb. pro adorare 79.4
facies terræ Hebraico more dicitur pro superficie terræ 335.10
facies Hebraico more aliquando sumitur pro externa rei cuiuslibet specie, seu vultu 74.14
Famelici pro iis qui ad extremam inopiam redacti sunt 231.34
Fatigatum esse plusculum declarat quàm laborare 52.22
¶*Fides* quid differat à fiducia 29.39,& 65.21
fidei definitio ab Erasmo perperā tradita 220.36
fides filiis Dei peculiaris quid declaret 220.37
fides Dei, passiuè, quæ Deo habetur 332.12
Filiorum appellatione comprehenduntur etiam filiæ 324.23
filii Heb. pro omnibus posteris, quos poetæ Latini nepotes vocant 1.24
filii vestri, Hebr. pro Vestrates homines 55.14
filii apud Hebræos interdū pro veris & naturalibus (quos vocant) subiectis 81.8
filius hominis & filii hominum, Hebr. pro Homo, homines 47.18,& 150.6
filii hominum, Hebr. pro hominibus, vt apud Homerum ὗες Ἀχαιῶν 150.6
filii alieni [in casu genitiuo] Hebr. pro alienigenis 57.28
filii Hebraico more pro iis qui sunt alicui rei peculiariter destinati 35.14
filii thalami idiotismo Hebræorum dicuntur quos sponsus velut in societatem thalami admittit: hoc est maximè familiares 35.14 & 39.28
filii resurrectionis qui dicantur more Hebraico 331.1
filii sapientiæ, Heb. id est filii sapientes 50.25
filius perditionis cur dicatur Iudas 435.4
filius gehennæ, Hebr. i. exitio & interitu dignus 105.34
filii huius seculi, Heb. i. Homines præsenti vitæ addicti 311.30 Filii seculi huius ab Hebræis altero modo dicuntur quicunque versantur in hoc mundo, tam boni quam mali 330.11
filii Ecclesiæ, id est ordinati ad vitam 387.24
filius Dauid, & filius Abraham Christus cur dicatur 1.25
filius hominis pro humana natura quā Filius assumpsit 380.11
filii hominis dies, pro die posterioris aduentus Domini 317.37
ad Filii inæqualitatem arguendam detortus ab Arianis locus 354.42
filiorum Dei παῤῥησία & πεποίθησις 325.5
in filiis Dei adolescit semē vi Spiritus sancti 154.6
filiarum nomine vocatæ nurus 246.8
filiarum nomen vrbibus accommodatur ab Hebræis 94.7
filiæ Hierusalem pro Hierosolymitanis mulieribus 345.1
ex filiabus Aaron, pro Ex posteritate, Heb. 222.12
¶*Flagella* de morbis dicta 148.1
¶*Fœderis* symbolis ipsa fœderis appellatio tributa ab Homero 338.12
fœderibus sanciendis adhiberi solitæ vini libationes & fusio sanguinis 121.10
Fœnerari cur permittatur 87.7
ad Fœnoris prohibitionem falsò detortus locus 260.18
Fœnum 29.33,& 67.6
¶*Fratres* & sorores Hebr. pro omnibus qui eiusdem sint cognationis 150.21
fratres pro cognatis, Hebræorum more 365.6,& 392.2
sine *Fructu* non idem est quod infructuosus 61.33
¶*Fulguri* comparatus dies posterioris aduentus Christi 317.1
Funda retis genus, vnde dicta 64.18
Furiosos ad agnatos & gentiles deduci iubet lex XII Tab. 149.25
de *Futura* re loquentes Prophetæ vtuntur præterito 358.31
futuri pro præsenti enallage aliquid amplius designat 14.1
futurum exactum coniunctiui pro futuro indicatiui 19.26
futurum pro imperatiuo, Hebræorum more 14.30

G

Gadara vrbs 37.20
Gadarida quam regionem vocet Strabo 155.14
Galilæa superior cur sic dicta 15.31
cur Galilæus per contumeliam diceretur Iesus 138.9
inter Γαμεῖν & γαμίζεσθαι discrimen 87.20
Γάρ expletiua coniunctio 3.26
Γαστήρ 87.31
Gaudio gaudere, (pro quo dicūt Hebræi Gaudendo gaudere,) plenum ac solidum gaudium declarat 370.2
Gazophylacium 331.16,& 398.15
גבורה [*i. potentia*] κατ' ἐξοχὴν de Deo 211.4
¶*Gehenna* quid 20.19
Gehenna ignis quid, ibidem
Geminatis vocabulis pro distributiuis vtuntur Hebræi 166.13
Γενεά 312.32
γενεά pro ætate 50.18
γενεά, progenies 3.6
Γενεαῖς pro maioribus 1.21
Generatio pro maioribus 1.20
Generatio pro ætate dicitur à Græcis 50.16
Generi pro socrorum filiis 246.8
Genitiuis appellatiuorum vtuntur Hebræi loco adiectiuorum 238.21
Genitiuos substantiuorum Hebræi vsurpant pro adiectiuis 89.20
Genitiui Hebraico more positi 20.23
Γεννᾶν tam de patre quàm de matre 49.27
Gennesaret nomen variè scribitur 69.1
Γέννημα, Gall. *engeance* 1.1
γέννημα τῆς ἀμπέλου 121.20
Γέννησις pro natiuitate 3.12
Γενόμενος participium subauditum 2.2
Gentes fere vocāt Hebræi alienos à fœdere populos 83.42
gentiū dispersio quid significet 394.9
Genua flectere, pro toto Dei cultu interdum 194.9
Genus fœmininum in adiectiuis & pronominibus ab Hebr. absolutè vsurpatur, sicut à Latinis neutrum 196.11
Generis neutrius vocabulum relatum ad præcedens fœmininum 159.18
Georgii Agricolæ locus 169.41,& 312.12, & 364.19
Gergeseni vel Geraseni qui 155.12
Germen dicitur Messias 235.3
Γέροντες apud Homerū pro ἀριστῆες 77.4
Gerson aduersus Erasmum defenditur 3.30
Gerūdii Hebraici לאמר subauditio 116.17
Γῆ pro χώρα 250.30 pro πόλις 6.36
Γίνεσθαι pro היה 9.32
γίνεσθαι, idem valere quod εἶναι, exemplū Homeri 24.12
Gigni pro nasci 2.10,& 5.28
gignendi verbum quo sensu de Christi conceptu dicatur 4.38
Gladius pro bello, Heb. 47.17
Gloria pro maiestate vel splendore 29.30
gloria Domini, pro Deo glorioso, Heb. 237.17
gloriæ thronus, Hebraica phrasi, i. gloriosus 89.20
gloriam Deo tribuere quo sensu iubeatur qui ex cæco factus erat videns 405.9,& 406.1
glorificare duob⁹ modis sumitur 18.30
¶Γνώμης genitiuus subauditus post ἀπὸ μιᾶς 306.4
Γνωρίζειν, pro quo Ouid. notificare 238.57
¶*Grabatum* quid Latinis 143.26
Græci, vide Ἕλληνες
a Græcis loco simplicium pronominū reciproca nonnunquam vsurpantur 36.26
Græci συλλήψεις καὶ τὰς ὑποθετικῶν sæpe vsurpant 49.32
Græca constructio in hoc loco Quintiliani, Ne quos porrexerim cibos, venena fiant 162.38
Græci librarii Hebraicæ linguæ imperiti 191.10
Græca interpretatione veter. Test. quæ nunc circunfertur non vsi sunt Euāgelistæ 137.16
Græca editio Vet. testamenti quæ nūc extat, erroribus scatet 443.31 Videntur aliā olim vsurpasse Ecclesiæ, ibidem.
Græcæ linguæ imperitia occasio ineptorum commentorum 309.6
Græcis literis vix vllum peregrinum vocabulū incorruptè scriptū 148.39
Græcorū nomine cōprehendebant Iudæi gētes omnes profanas 171.5
Γραμματεῖς qui 6.16
Granum sinapis, prouerbiali figura pro re minima 315.12
Gregorii Nanziāz. diuinū dictū 340.16
Gregorius pontifex Romanus ex vnius literæ errore occasionem multa ineptè cōminiscendi cepit 309.6
Gregorii dialogi fabulis anilibus pleni 271.11
¶ἐπὶ Γυμνοῦ, pro Super nudum corpus 109.21

H

ה emphaticum, Heb. 5.56
ה quomodo vsurpetur apud Hebræos 51.13
ה Heb. articulus est tam recti quàm vocandi casus 52.3
¶*Habitare* 9.12
הכי confirmandi particula, cui respondet ὅτι 170.8
Hæredes Dei dicimur simili ratione quá cohæredes Christi 339.16
Heretici verba Iohannis de æterna Filii hypostasi conati sunt eludere 353.21
¶*Hebion* Iudæorum superstitiosam purificationem conatus est in Ecclesiam Dei inuehere 364.14
Hebionitarum error 240.22
ab Hebionæis deprauatus versiculus 337.8
Hebræi diem inchoant à vespera, secus quàm Romani 134.4
Hebræi vetus Testamentum in tres ordines diuidunt 387.21
Hebræi scriptores & Græci historici veteres quomodo soliti sint scripta sua exordiri 137.18
Hebræorum idioma plerique ex veteribus eruditissimis etiam Scripturæ interpretibus ignorarunt 75.32
Hebræi nomina collectiua in voce singulari iungunt relatiuis & verbis pluralibus 4.50
Hebræi verba transitiua absolutè ponunt, non expresso obliquo 8.38
Hebræi compositis verbis carent 356.39
Hebræi in verbo includunt verbale nomen 91.3
Hebræi verbalia interdum pro infinitiuis verborum ponunt 332.13
Hebræi participiis loco nominum verbalium vtuntur 161.16,& 14.1
Hebræi adiectiuorum loco genitiuis appellatiuorum vtuntur 61.10, & 238.21
Hebræi vocabulis geminatis vtuntur distributiuorum loco 166.12
Hebræi primitiuis numeris loco deriuatiuorum vtuntur 59.21
Hebræi numeralia primitiua siue cardinalia nonnunquam aduerbialiter ponunt, vt Septem pro Septies 84.11
Hebræi neutro genere carent, pro quo fœmininum vsurpant 98.19
Hebræis familiares sunt tēporum permutationes 149.9,& 346.21
Hebræi futurum pro imperatiuo vsurpant 14.30
Hebræi prohibitiones per futurum concipiunt 14.31
Hebræa permutatio numerorum 4.49
Hebræis familiares sunt personarum mutationes 161.28,& 229.31,& 324.32
Hebræi copula pro aduersatiua particula vtuntur 50.38
Hebraico more ponitur copula pro relatiuo 245.20. Item pro rationali particula 249.1
Hebræi de se in tertia persona loqui solent, præsertim modestiæ causa 36.20,& 229.2.
Hebræi dialogis potius quàm obliquis sermonibus res gestas explicant 263.10
Hebræorum hypallage, Ad ædificationē vsus, pro Ad ædificationis vsum 396.30
Hebræis frequentes pleonasmi 9.8
Hebræus pleonasmus genitiui, Agētes vigilias noctis 237.7
Hebræis copula sæpe redundat 70.24
apud Hebræos sæpissime deest particula similitudinis ἀποδοτική 26.28
Hebræi fere supprimūt יותר aut מן cōparationis particulam 81.13
Hebræi sæpe interrogationis notam non exprimunt 332.17
Hebræi in affirmationibus adhibent interrogationem 390.15
Hebræi interrogando, fortius affirmāt 390.15
Hebræi affirmationi negationem subiiciunt mira emphasi 360.1, & 380.2
Hebræis familiares antitheses, volentibus quippiam certissimè affirmare 380.2
Hebræi cur bis idem inculcent 226.21
Hebræi idem bis dicunt continuò, partim emphaseωs, partim perspicuitatis causa 226.22
Hebræi quod priore loco omittunt, in posteriore exprimunt, & contrà 340.2
Hebræa geminatio, Lutū cœni & Terra pulueris 251.16
Hebræi sæpissime ex antecedente intelligunt consequens 14.5,& 65.2, & 131.11
Hebræi posito vno verbo consequens alterum subintelligūt, contrà quàm Græci & Latini 144.9
Hebræa repetitio antecedentis pro relatiuo 264.16,& 350.7
Hebræis relatiuum præponi antecedēti 80.11
Hebræi geminant relatiua 241.35
Hebræis relatiuum redundat 34.13
Hebræis familiares sunt metaphoræ ab aqua sumptæ 372.22
Hebræorum idiotismo liber pro recensione 1.18
Hebræi gentes fere vocant populos à fœdere alienos 83.42
Hebr. Hic mensis est sextus grauidæ, i. sextum agit mensem 228.48
Hebraico more ponitur verbum pro negotio quod agitur 83.15
apud Hebræos filii pro veris subiectis 81.8
Hebraico more qui dicantur filii resurrectionis 331.1
Hebraico more vas pro quouis instrumento & supellectili 56.8
Hebraico more dierum appellatione tempus significatur 9.18
Heb. In excelsis, pro in cælis 95.16
Heb. Panis victum, & quemuis cibum significat 27.3,& 69.9
Heb. Carnem & sanguinem pro homine dicunt, dū volūt notare imbecillitatem humanæ naturæ 76.4
Heb. anima pro vita 9.2,& 305.7
Heb. Commutatio animæ, pro eo quo quis se redimat 77.38
Hebræi verbis ascendere & descendere vtuntur, etiam nō habita situs locorum ratione 376.4
Heb. Aperire os in parabolis est loqui parabolas 63.11
apud Hebræos Dicere pro Iubere 13.44,& 75.16
Heb. Procidere in faciem, pro Adorare 79.4
Hebræi, viri nomen primitiuis tantùm addunt 58.1
Hebræorū loquutio hyperbolica, Neminem in via salutaueritis 283.14
Heb. siue potius Chald. Non est voluntas coram Patre vestro 83.2
Hebrææ cōiugationis Hiphil forma in quibusdam Græcis verbis 293.20
Hebraicum prouerbium, Mensura pro mensura 30.27
Hebraicæ linguæ ignorantia cæcutierunt eruditissimi alioqui interpretes sacrarum literarum antiquiores 75.2
Hebraismi ignoratione deprauatus à veteribus locus 238.29
Hegesippi error in nomine Hierosolymæ 6.7
Heliodori locus 49.10,& 50.25
Hellenismus à Terentio vsurpatus, Obserua filiū quid agat 140.21,& 382.6
חלף Hebræis significat sic aliquid præterire vt mutetur 18.40
Heluidianorum error 5.14
Hem & ah 140.15
Herba quid differat à fœno 29.35
Herodis in Iudæa regnum, quale 235.48
Herodes quomodo vocetur rex, quum tetrarcha tantùm esset 162.12
Herodes tetrarchæ duntaxat nomen habens, à vulgo rex dictus 376.1
Herodes Antipas 163.29
Herodiadis filia dicta Salome 163.31
Herodiani locus 38.14
¶חגר pro ligare & vinctū tenere Heb. 449.16
¶חיב Syriacè peccator, debitor. & חובא peccatum, debitum 105.38
Hieronymus locū Marci detorquet 161.3
Hierusalem cur ciuitas Dauid sit dicta 229.8
vrbis Hierusalem vicem cur defleat Christus 327.8
Historias inchoandi mos vetus 137.19
¶חמס quoduis sceleris genus ad euertendas alienas opes 106.19
חמור [.i. asinus] Hebræis de mari potiꝰ dicitur 94.14
¶Hebraicū הנה cui respondet particula Ecce, interdū ad excitandā attentionem ponitur 4.19
¶*Homerus* ὗας Ἀχαιῶν vocat Achiuos, vt Hebr. filii hominum vocantur homines 150.6
Homeri locus 30.5,& 37.27,& 72.23 & 82.11,& 231.2,& 266.3
Homeri locus, fœdus inter Græcos & Troianos sancitū describentis 338.9
Homeri locus in quo sententiæ potius quam verborum est habita ratio 357.53
Homero quid sit ἐνὶ φρεσὶ βάλλεσθαι 333.12
Homo satus qua ratione dicatur 61.17
Honestum pro virtute quomodo nominetur à Græcis 71.18
Honoris appellatione quid intelligatur in mandatis Domini 69.25
Hora ex Chaldaismo pro temporis articulo & ipso momento 41.8
hora vespera apud Pliniū, vt apud Græcos ὥρα ὀψία 192.23
Horatius solicitas opes ab effectu dixit 312.39
Horatii locus 29.21,& 33.17,& 47.21, & 84.23
הושיע Heb. construitur cum tertio casu 91.10
הושענא [Hoschana. i. serua obsecro] ex corrupto & integro, pro הושיענא 94.34
nominis *Hosanna* variæ expositiones 94.32,& 95.1
חרב [.i. gladius] pro calamitate belli, 47.17
¶חסד Heb. id quod Græcis ἐλεημοσύνη 6.4,& 15.4

חוטא peccator Hebr. κατ' ἐξοχὴν, est qui veluti artem peccandi factitat 406.3
חטאים [i. peccatores] pro scelerosis 39.15, & 50.19
¶ *Humi* cadere quid dicatur Heb. 46.36
Humilitas ancillæ Hebr. pro humilis ancilla 230.13
¶ *Hydria* 364.18
Hyperbolica loquutio Hebræorum 283.14
Hypocrita quid 25.17

I

I Particula in interrogatione vsurpatur 31.9
ἢ interdum ἀποφαντικῶς ponitur 55.32
Iactus retis, duplici significatione 253.10
Iakim nomen omissum in plerisque codicibus 4.4
Ἱκανὸς pro apto & idoneo 12.39
Ἠχὰς pro φωνὴ 252.3
¶ ידע [id est cognouit] honestè dicitur apud Hebræos de viri & vxoris copula & consuetudine 228.2
Ἰδεῖν ita differt à βλέπειν vt apud Lat. Videre à Perspicere, seu Cernere 90.23
Idiomatum communicationem quid vocarint veteres theologi 368.
ad *Idolomaniam* suam constituendam detortus ineptè locus à quibusdam 272.10
Idoneum Latini dicunt dignum cui fides habeatur 381.31
¶ *Iechonias* natus ante deportationem Babylonicam 2.15
Iehoua 353.13
יהוה aut aliud Dei nomen subiectum vel in genitiuo, vel cum particula לפני [i. in conspectu] singularem notat excellentiam 223.30
Iesu nomen quid declaret 4.46
Iesus cur diceretur Nazarenus & Galilæus per contumeliam à Iudæis 138.9
¶ Ἡγεμόνες pro præsidibus prouinciarũ 45.15
¶ יחריף, quid 18.40
¶ ילד verbum Hebraicum tam de viro quàm de fœmina 49.25
Ἡλικίαν λαβεῖν pro αὐξάνεσθαι 19.25
ἡλικία pro statura 29.23, & 243.2
ἥλιον & ὅσον sæpe permutantur 147.25
Ille pronomen quo summum aliquid significatur 360.6
ille pronomen respondens articulo ὁ posito emphaticè 401.43
¶ Ἱμάτιον 40.19
ἱμάτιον generali significatione vsurpatũ 49.13
ἱμάτια pro summis vestibus 421.4
ימים [i. dies] pro tempore 9.31
Impii quoque resurrecturi sunt, sed vt æternum exitium subeant 331.4
impiorum supplicium diu differtur interdum 320.3
Implere mẽsuram patrum, parœmiacῶs dictum apud Hebr. 107.2
implere pro præstare 4.52
impleri pro saturari 259.17
Impuri spiritus cuidam etiam capiti subiiciuntur 42.8
¶ Ἐν significatione aoristi 3.18
ἐν pro εἰς 358.3
In crepidis procedere in publicũ, pro crepidarum 200.8
in carnem vnam esse, quid significet Hebræis 86.22
in pro Per Hebr. 18.16, & 105.36
in pro Cum, vt ב pro עם apud Hebr. 29.29, & 51.12
in vel cum Deo, Hebr. i. Deo duce & præeunte 169.35
in aqua, pro Aqua, redundante præpositione, ex vsu Hebræorum qui causis & instrumentis solent præfigere ב, in 138.5
in veritate, pro verè dicunt Hebræi & Græci 100.13
in doctrina, pro in docendo, Hebr. 151.1
Ita positum εὐθέως 181.29, & 418.22
Irati idem quod Hebræis חרה 38.20
Increpare respondet τῷ ἐπιτιμᾶν 37.2
increpandi verbum vbi dicitur de aquis, Hebr. notat inhibere tempestatem & reprimere vim earum 37.4
Incuruus & recuruus, opposita 303.7
Indui virtute ex alto [i. cælo] Hebr. 352.9
Infans vnde deducatur 52.8
infantes animo sunt præditi apto iam tum ad ratiocinandum 356.8
Infinitiuus pro imperandi modo 22.14
infinitiuum cum verbo personali absolutè construũt Hebr. vt audiendo audiitis 60.14
Ingredi respondet verbo ἐμβαίνειν 34.11
ingredi & egredi, dictum pro securum vitam agere, genere loquendi Hebræis veluti prouerbiali 408.6
ab *Initio* fuisse homicida diabolus quo sensu dicatur 353.7
Innocens, quid, authore Cicerone 45.4
Instituta quæ vocentur 222.45
Interpres Vetus sacros libros summa religione interpretatus esse videtur 210.33
veteres interpretes turpiter sæpe hallucinati, quòd ignari essent linguæ Hebr. 75.32
interpretatio falsa cuiusdam loci Petri occasionem comminiscendi Lymbi præbuit 346.17
Interrogatio apud Hebræos vehementius affirmat 198.12, & 390.15
interrogatio cum admiratione vel cũ ironia 165.31
interrogationis nota sæpe apud Hebr. non exprimitur 332.17
Intus habere regnum Dei quomodo dicantur Pharisæi 317.12
intus de motu è loco 171.12
Inuenire gratiam, Hebr. i. esse in gratia cum aliquo, gratum esse alicui 226.32
inuenire pro parare sibi & acquirere 77.28
¶ יוחנן Iohannes, id est gratiosus 357.58
Iohannis nomen celebre 157.25
Iohannis baptismus 224.51
Iohannes, vnus quasi apparitoris vice functus est, quum alioqui Prophetæ omnes Christum antecesserint 324.12
Iohannis ministerium, cum Christi prædicatione collatum, quale sit 224.52
Iohannis prædicationis effectus 224.44
Iohannes vbique παροιμίαν dicit quod cæteri Euangelistæ appellant παραβολὴν 407.24
Iohannes appositionibus abundat in subiectione positis 368.26
Iohannes, licèt Græcè scribens, loquutiones in verbo Dei & synagogis vsitatas retinuit 353.35
Iohannes cuiusmodi epanalepsi gaudeat 382.5
Iohannis verba de æterna Filii hypostasi conati sunt eludere hæretici 353.11
Ioseph quomodo iustus in cogitatione de dimittenda Maria 3.50, & 4.15
Ioseph non habuit Mariam suspectam adulterii 4.3
Iosephi & Nicodemi exempla quidam hodie impudenter suæ diffidentiæ prætexunt 216.20
Iosephi locus 81.5
Iosephus à Matthæo dissentiens 66.6
יותר [i. magis] ante מן [i. quàm] in circunscribendo gradu comparãdi fere subauditur 82.15
¶ Ἡσις pro ἀφίει 141.11
¶ *Ira* quæ Christo tribuitur quãtum ab humana differat 147.1
יראה [timor, reuerentia] apud Hebr. pro toto cultu Dei 230.51
¶ *Isch-karioth* gentile nomẽ Hebraicũ 43.23
Israelis à Deo tradita terra, dicta peculiariter Dei terra 356.29
Ἱστάναι pro restare 93.9
¶ *Ita* particula in cõparationis accommodatione sæpe omittitur Hebraico more 389.19
Itineris descriptio per quod Iesus in Iudæam contendit 86.3
¶ Vrbs *Iuda* quæ dicatur 229.5
Iudas, qui & Lebbæus, cognomẽto Thaddæus 149.1
Iudas quo sensu dicatur filius perditionis 435.4
Iudas cur dictus Iscariotes 43.28
Iudam instituendæ sacræ Cœnæ non interfuisse, cur probabile non sit 413.7
Iudæa regio, quæ 5.36
Iudæi gentes omnes profanas nomine Græcorum comprehendebant 172.5
Iudæ proditori additur Iscariotæ nomen vt distinguatur à Iuda qui & Lebbæus 149.1
Iudæi singulis annis didrachma Romanis pendere solebant 81.5
Iudaicorum rituum volumen dictum כל-בו 337.11
Iudæorum ceremonia in sumendo pane & poculo sub finem Cœnæ agni paschalis 337.12
Iudæorum in ablutione manuum ritus 169.8
Iudæorum superstitiosam purificationem conatus est Hebion in Ecclesiam Dei inuehere 364.14
Iudæi ex traditione quadam Thalmudica, vestimenta dirumpere tenebantur si ab Israelita quopiam audissent blasphemiam in Deum 125.35
Iudæorum consuetudo cum lege XII Tabul. conueniens, de furiosis ad agnatos & gentiles deducendis 149.26
Iudæorum ciuilia iudicia olim qualia, & qui apud eos summi iudices 19.38, & 20.25
apud Iudæos summum cõcilium quadruplici suppliciorum genere vsum 20.26
Iudæis cognitio criminum capitalium erepta 212.20
Iudæi de Messiæ diuinitate non disputarunt nisi postquam planè excæcati fuerunt 353.46
Iudæi insignem aliquem Prophetam expectabant diuersum à Messia 395.10
Iudæi prophetam Mosi similem expectabant 360.17
Iudæorum implacabile in Christum odium 353.42
Iudæorum error παλιγγενεσίαν Eliæ expectantium 360.16
Iudæi etiamnum hodie terrenũ quoddam Messiæ regnum animo conceperunt 317.4
Iudæi etiamnum hodie Christum pro impio habent 215.10
Iudæi etiam hodie Christum appellant præstigiatorem 133.5
Iudicare pro damnare 397.28
iudicare aliquem pro Vitia suæ virtutis exemplo coarguere 55.28
Iudicatus pro eo de quo iudicatum est 30.21
iudicium pro iure principis hoc vel illud constituendi 407.2
iudicium pro composito statu 54.21
iudicium pro authoritate Christi & potestate in cælo & in terra 431.33
Iugum Christi qua ratione dicatur leue 52.28.
à *Iuliano* apostata exagitatus locus 188.20
qui *Iurat*, Deum simul aduocat vltorẽ 175.16
Iurandi per caput mos 22.31
iurandi particula ב apud Heb. 22.23
iurandi forma Hebraica, cum imprecatione 175.19
iusiurandum quatenus sit interdictum 23.15
iusiurandum quatenus in Dei cultu numeretur 23.18
Iusta apud Terentium, vt τὰ δίκαια apud Demosthenem pro τὰ δικαιώματα 112.40
iustitiæ fructus ab illius efficiente causa seu materia distinguendi 223.14
iustitiæ illius quæ nos facit Christi cohæredes, tota laus Christo in solidũ tribuenda est 223.11
iustitiæ Dei præposteri vindices & patroni 338.19
iustitia sæpe Hebr. significat fidem & benignitatem 265.14
iustificare Deum, quid 50.33, & 265.13
iustificare seipsum, quid sit 286.10
iustificari pro iustum declarari 57.14
iustificatur sapiẽtia à filiis suis, i. agnoscitur, & approbatur Heb. 50.36
de *iustificatione* 223.9
ad euertendam gratuitam ex sola fide iustificationem locus impudenter detortus 267.14

L

ל causam finalem notat 332.11
ל præposita gerundiis indicatiuè etiam sumitur apud Hebr. 234.17
לא כל [i. nõ omnis] pro nullo apud Hebræos, qui negationem non ad signum vniuersale, vt Græci & Latini, sed ad verbum referunt, atque illud de omni negant 228.51
Λαζχάνειν 223.17 & 21
Λαλιά 375.5, & 401.3
לאמור dicendo, pro quo vulgò transferunt Dicens, non rarò subiicitur in Hebræo contextu 126.17, & 195.19, & 232.12, & 418.7
Λαμπτὴρ quid Homero 18.19
Latinæ voces Græcè declinatæ apud Euangelistas 21.12
Latini sermonis consuetudini non vult seruire hic author vbi minus piè loquendum sit, illi seruiendo 148.5
Λατρεύειν [illegible] idem declarant 14.33
Latrina vnde dicatur 71.9
¶ *Lebbæus*, cognomento Thaddæus, qui & Iudas 148.4, & 149.1
Lebbæus fere respondet nomini Latino Corculum 45.31
¶ לכו [i. venite] pro aduerbio hortãtis positum apud Hebr. 20.4
לכן [i. propterea] ponitur etiã pro atqui, & attamen 393.13
inter לקח אשה & ארש discrimen 3.22
Λέγει λαμβάνοντα dictum pro τὰ λαμβάνοντες 358.7
Lentuli proconsulis epistola ψευδεπίγραφος 9.22
Lepra quid propriè 34.2
Λεπτὰ numorum genus 200.36
Leuitæ & sacerdotes olim in Republica Israëlitica in Iudicum consortium legebantur 83.19
Lex talionis 23.21, & 38
leges ciuiles Legi Dei respondere debent 87.3
leges politicas nõ præscribit Christus 83.25
¶ *Liber* pro recensione, idiotismo Hebræorum 1.18
liber & libellus pro recensione 1.18
libri quales essent olim 149.6
à *Liberi* arbitrii defensoribus detortus locus 241.18
ad liberum arbitrium stabiliendum detortus locus 356.44
Licentia quid 33.29
licentia plerunque in vitio 92.31
Limbum vnde quidam commenti sint 346.17
Lini cuiusdam episcopi impius libellus de Petri passione 450.9
Λιθοβολεῖν 195.25
Λιθοξόοι, lapidicidæ 169.47
Λιθόστρωτος 441.13
Λίτρα vocabulum est Latinum 416.4
Liuii locus 30.22, & 33.14, & 35.16
¶ Λόγος, prouerbium 375.1
λόγος Hebr. pro re 141.19
λόγος pro indefinita particula 72.8
λόγος de Euangelii sermone 145.13
λόγος qua ratione dictus sit Dei Filius 353.21
λόγους vocat Lucas Hebræorum more id ipsum de quo dicturus est 221.59
Λοιποὶ vel ἄλλοι subauditum 302.2
¶ *Lucani* locus 61.36
Lucas falsò creditus fuisse vnus ex septuaginta duobus discipulis, cui cum Cleopa apparuerit Dominus 121.3, & 149.39
Lucas ea scripsit quæ auditione acceperat ab Apostolis, cum Christo iam inde ab initio versatus 221.1
ante Lucam non scripserũt Matthæus & Marcus 220.10
Lucas in historiæ serie pro regula nõbis proponendus 305.8
Lucæ vnius Euangelium admittebat Marcion 321.13
Lucæ familiaris traiectio 321.6
in *Luctu* vestimenta sua soliti dirumpere veteres 125.19
in luctu mos veterum 51.14
Lunatici qui 79.17
Luscus 82.17
Lux metaphoricè Hebr. designat liberationem & prospera omnia 235.34
lucem hominum quid vocet Iohannes 355.32
lucidum corpus, quid, 28.17 Cui opponatur ibidem 18
¶ Λυκαυγὴς 348.3
Λύχνος & λυχνία quid 18.26
Λύτρον 93.1
Λύτρωσις qualem liberationem significet 255.17

M

Μακρόθυμοι & μακροθυμία 84.16 & 85.1
μακροθυμεῖν 319.30
Madidus pro ebrio, cui opponitur siccus 169.17
nominis *Magdala* varia scribendi ratio 73.29
Magi ex gentis vocabulo nominati 5.37
Magnificare benignitatem seu misericordiam, Hebr. id est vti magnifica misericordia 232.5
Maiestas Cæsarea pro ipso Cæsare 329.8
Μαλακία quid 16.20
Malachiæ locus perperam expositus, erroris occasio Iudæis 360.17
Μᾶλλον 46.25
μᾶλλον abundans 173.33
μᾶλλον etiam iungitur comparatiuis 19.12
μᾶλλον subintellectum 82.11, & 320.19
κατὰ Ματθαῖον cur potius scribatur quàm διὰ Ματθαίου, vel Ματθαίου 1.10
Malus oculus, quis 91.15
Mammon vox Syriaca significans quicquid ad rem pecuniariam pertinet 18.28
Mancus 72.31
Mandatiuum modum quem vocet Diomedes 143.35
Mane fuit, id est aduenit, Hebraismus 160.7
Manna symbolum erat Christi 386.31
manna dicta esca spiritualis, quatenus Christum adumbrabat 386.16
Mansio pro diuersorio & hospitio 284.6, & 424.11
Manuum ablutio olim in vsu, expiationis causa 129.12
manum Domini esse super aliquẽ Heb. de præsenti Dei gratia & efficacia 133.4
Marcion vnius Lucæ Euangelium admittebat 321.13
Marcus breuitatis fuit amans, vnde videri possit omnium Euangelistarum difficillimus 157.20
Marcum ex Petro Euangelium excepisse tradunt veteres 209.15
Marco familiaris est mutatio temporis 149.9

ex Margine in contextum translata verba 200.33,& 394.3
Maria in Prophetarum lectione valde exercitata 227.50
Maria perpetuò virgo 5.22
Mariam non vouisse virginitatem 3.27,& 4.32
Mariam falsò quidam putant de seruanda virginitate cogitasse ante Angeli ad eam aduentum 227.10
Mariæ præposteri cultores 230.18
Μαρτυρεῖν 250.6
Μάστιγες appellati morbi 148.1
Matrimonio secundo nullum esse locum, quidam ex Christi verbis malè collegerunt 313.23
matrimonium ad filios Dei pertinere quàm falsò negarit Cyricius Papa 330.12
Matthæum fuisse Leuitam non rectè videtur existimasse Caninius 144.7
Matthæus & Marcus ante Lucam non scripserunt 220.10
Matthæi & Marci scripta ad Lucam, tanquam regulam in historiæ serie, sunt accommodanda 305.8
מעתה Iam nunc, Ab hoc tempore. Ad verbum, Ex nunc, vt Gall. *des maintenant*. Significat etiam plerunque Deinceps 107.14,& 421.10
¶ מקץ [.i. à fine] dicitur Hebr. tam de initio quàm de fine 178.30
מדה כנגד מדה mensura pro mensura, prouerbium Hebr. 30.17
¶ in Medio vestrū, pro Palā & inter vos 360.19
in medio ponere, phrasis Latinorum respondens Græcæ 66.11
Μεγαλεῖα & μεγαλειότης 281.2.3
Μεγιστᾶνες in Oriente dicti proceres 163.23
Μείζων pro μέγιστος 184.2
Μελετᾶν & μελέτη 202.10
Μέλλων participium etiam ad imperfectum pertinet 50.13
Μέμφεσθαι 168.19
Mendicantes fratres quàm impudenter iactent se Apostolicam vitam agere 184.14
Mendum in vnica litera quod occasionē ineptorum commentorum præbuit 309.6
Mensa benedicere, & mēsam cōsecrare, quo sensu dicatur 276.19
Mensura pro mensura. Heb. prouerbium 30.27
Mercedis nomē in sacris Scripturis quomodo vsurpetur 25.13
Μερίζεσθαι pro diffidere 55.16
Μεριμνᾶν vnde deriuetur 29.17
μεριμνᾶν plus significat quàm cogitare 29.15
inter Meritum & mercedem frustra quidam mutuam relationem somniant 260.5
de Messia multa in ipso etiā vulgo sparsa erant 227.54
Messiæ terrenum quoddam regnum conceperant animo Pharisæi 317.3
Μετὰ pro ἐν 178.1,& 22
Μεταίρειν 65.15
Μετάνοια & μεταμέλεια quomodo differant 9.41
Μετεωρίζεσθαι quid 93.11
Metaphoræ ab aqua familiares Hebræis 371.22
Μετέωρος & μετεωρίζεσθαι 298.4,& 8
Μεθύεσθαι pro Sitim explere 364.30
Μετοικεῖν & μετοικεσία 2.12
Μετρητὴς 31.3
Metreta vini pondus 364.19
¶ Μὴ particula malè à Vetere interprete verbo nolendi expressa 4.24
Μία pro πρώτη 134.26
Χιλιάς, subaudito genitiuo γυναικῶν, aut βοῶν 307.4
Μίσθιοι 23.56
Ministri debent agriculturæ tantum culpam præstare 154.5
Miracula separantes à verbo reprehenduntur 274.12
in miraculis edendis discipuli Christi inuocabant eius nomen 285.3
Μισθὸς Matthæo quod χάρις Lucæ 260.5
post Mittere subauditus accusatiuus 69.4
¶ Μνηστεύεσθαι de sponsalibus dicitur, γαμεῖν de nuptiis 3.20
¶ Modus indicatiuus pro optatiuo 56.38
modum mandatiuū quem vocet Diomedes 143.33
inter Modò & nuper discriminis exemplum ex Cicerone 40.40 & 41
Μοιχεία interdum ἀντὶ πορνείας 21.23
à Monachis detortus locus ad confirmationem suæ fictitiæ paupertatis 283.17
particula Μόνον subaudita 184.13
Μονοῦσθαι respondet Latino desolari: à quo μεμονωμένη, vidua 55.20
Μονογενὴς vnigenitus, potius quàm vnicus 357.47
Monothelitæ errorem Dimœritarum sequuti sunt 228.39
Μωραίνεσθαι 18.15
in Morbo esse apud Ciceronem pro Teneri morbo 158.9
Morosycus 316.5
Μορφῇ ἑτέρᾳ Christum apparuisse, quomodo intelligendum 349.26
non solùm cum Mortis terroribus est luctatus Christus, sed cum terribili Patris irati iudicio 340.14
mortem quo sensu Paulus dixerit stipendium esse peccati 20.32
Mosi similem Prophetam expectabant Iudæi 360.17
Mosis locus à Iudæis detortus 360.18
¶ משל tam parœmiam quàm allegoriā designat 407.26
¶ Mulieres cum viris accumbere non solebant 164.1
Mulctare 77.37
Mundus pro iis qui Euangelio resistunt 430.3
¶ Μώλοχος Græcorum idolum 46.7
Mysterij vocabulo Cicero etiam vtitur 60.4

N

NAì ναὶ 22.44
Nam in interrogationis principio positum 174.10
nam particula, non præcedente aliquo cuius ratio adferatur 325.7
Nazianzeni locus explicantis qua ratione Filius dicatur λόγος 353.21
נער quid 34.18
Nardus pro ipso nardino vnguento 205.1
Narrationes Hebræi dialogis potius quā obliqua oratione texunt 263.11
in narrationibus omitti solitæ particulæ 371.7
narrationibus rectis cur potius quàm obliquis vsus sit Spiritus sanctus 5.42
Nathanaelem quidam itineris sociū fuisse putant Cleopæ 349.41
Nationis nomen latius patet quàm generationis 50.14
Nazaræus & Nazarenus differunt 9.17
cur Nazarenus per contumeliam diceretur Iesus 138.9
נדיבים principes Hebræis dicuntur à munificentia 338.43
¶ Negantes orationes quæ non simpliciter aliquid negant, sed κατά τι 379.61
negantes vtrunque orationes, licet alioqui videatur alterum poni 387.2
Negatio duplex Græcis magis negat 18.41
negatione subiecta affirmationē Hebr. illustrant & confirmant 360.1, & 380.2
negatiua particula οὐ transposita 386.27 & 387.11
discrimen inter Νέος & καινὸς 40.35
Nestorius vnde arrepta occasione Christum in duas personas discerpserit 357.19
Nestorii & Eutychetis errores renouati nostro seculo 369.6
¶ Nicephori magnum volumē nugarum & mendaciorum plenum 236.16
Nicodemi & Iosephi exempla quidā hodie impudenter suæ diffidentiæ prætexunt 216.20
Nigrum nemus pro tenebricoso 436.3
Νήπιος vnde deducatur 51.8
¶ Νοεῖν pro συνιέναι, & pro Animū aduertere 71.8,& 175.31
Nomen pro virtute quam testatur quisquis Deum appellat 32.19
nomen verbale apud Heb. pro infinito & gerundio 151.1
nomina tria eiusdem viri 149.1
Nondum & non quantū differant 391.27
Nonni falsa interpretatio 401.46
Nossia, pullicies Columellæ 305.36
Nouum testamentum quo sensu vocetur poculum 338.15
Nox olim in quatuor partes diuidebatur 68.8
noctis quadrantes vocabantur φυλακαὶ 214.20
noctis vigiliæ Hebræus pleonasmus 237.9
¶ נפש [i. anima] totū hominem synecdochicōs declarat Heb. 77.16
¶ נתן [.i. dedit] nō modò tradere, sed etiam prodere aliquando significat 108.23
נתן [.i. dedit] nonnunquam Hebræis declarat edere aliquid insigne ac spectandum proponere 110.8
¶ lex Nuboe iubēs viris ex sua tribu quò spectarit 222.14
Nulla tibi pars in me, Heb. id est, Nihil tibi mecum negotii aut rei 421.7
Numeratus cum latronibus Christus quo sensu dicatur 215.10
Numeri primarii pro deriuatis vsurpantur ab Heb. 59.21
numeri heterosis 346.4
numerorum enallage 357.5
numeralia nomina primitiua siue cardinalia nonnunquam apud Hebræos aduerbialiter ponuntur: vt Septem pro Septies 84.12
Nuntij apud Hebræos in persona eorum à quibus mittuntur, loquuntur 305.13
Nuper & modò quomodo differant 40.40
Nurus vocatæ filiarum nomine 246.8
Nutricem qui accersit quæ infantem adferat, dicitur ipsum vocare 321.8
¶ Νυμφῶνος appellatione quid significetur 29.39
Νῦν interdum coniunctio expletiua 39.17
νῦν cōiunctio assumptionibus adhiberi solita 400.14

O

OBlationes nunc vsurpandas esse, ex quodam Christi dicto ineptè quidam colligunt 20.37
Obtinere pro studiosè ac pro viribus obseruare 169.12
¶ solem mergi Oceano vulgus existimauit 141.3
his ego oculis vidi, Lat. vt apud Hom. ὀφθαλμοῖσιν ἴδω 240.37
oculi clausi Hebræis dicuntur qui nihil vident 41.27
iusti in oculis Domini Hebr. i. Deo teste & iudice 222.18
oculus allegoricè pro mentis iudicio 28.14
quod oculorum est, ad animum transfertur 281.14
oculus malus significat Hebræis inuidentiam 91.15
oculatus testis & auritus, opposita 221.10
¶ Ὀδηγεῖν 71.1
¶ Offensa Latinis quod Græcis παράπτωμα 27.27
¶ Οἴκημα apud Athen. ἀντὶ τῆς φυλακῆς 21.4
Οἰκονομεῖν 311.7
¶ Oleum symbolum fuit mirificæ virtutis sanadi morbos, non medicamentum 162.6
¶ Ὁμιλεῖν pro συλλαλῆσαι 349.14
Omnibus pro Omnibus aliis, apud Plinium 302.3
omnes homines Deus vult saluos fieri, quomodo intelligendum 293.35
non omne Heb. pro nullum 228.50
omnis caro non seruaretur, duplex Hebraismus. i. tota gens funditus periret 110.1
Ὁμολογεῖν ad verbum est paribus verbis loqui 336.17
ὁμολογεῖν apud sacros scriptores quid sit 250.8
¶ Ὀνειδίζειν 18.7,& 51.6
Ὄνειρος & ὕπνος quomodo differant 4.22
Ὄνος 82.4
¶ Opes, malorum irritamenta 313.1
opes solicitæ Horatio ab effectu 312.39
Ὀφειλέται, id est debitores, pro peccatoribus 301.10
Ὀπισθονόμοι boues, Plinio retro pascentes 179.14
verbum Oportet subauditum 422.7
Opus Dei Hebr. pro diuino 385.21
ad operum iustitiam ineptè detortus locus 57.13
Ὀψὲ absolutè positum pro Serò, aut vespere 134.2
Ὀψία ὥρα, vt apud Plinium vespera hora 192.23
Ὀψὲ pro πρότερον, in ea significatione qua dicitur πρότερον νύξ 393.28
Ὄψον 448.6, & ὀψάριον 383.10,& 448.20
Ὀψώνια pro stipendiis militaribus 245.3
Ὅπως pro πῶς indefinitè accepto 54.8
¶ Ὥρας vocabulū respondet Chaldaico שעתא 41.8
ὥρας genitiuus subauditur post ἀπ' αὐτῆς 164.6
ἡ ὥρα pro Constitutum illud tempus 337.3
ὥρα ὀψία, vt apud Plinium hora vespera 192.13
Oraculi nomen profanum 7.10
Ὁρᾶν minus est quàm βλέπειν 21.14
Oratio recta pro obliqua, Hebr. more 446.12
orationis seu loquutionis rectæ & obliquæ permutatus vsus ab Hebræis 358.58
ab oratione obliqua ad rectam transitio 163.5
ab oratione recta ad obliquam transitio 189.43,& 324.29
Ὀργίζειν 156.7
Orientalibus familiaris fuit ritus salutandi osculo 123.7
Ὄρθρος, à quo gallus ὀρθροβόας 348.2
ὀρθροβόμενος Luciano de eo qui diluculo surgit 336.3
Ὀρθρίζειν 335.10,& 336.3
¶ Os interdum pro sermone 83.12
os aperire Heb. declarat sermonem inchoare 17.10
os gladii pro acie apud Hebr. 334.13
Osculo & complexu salutandi mos 24.34
osculo salutandi ritus familiaris orientalibus 123.7
Ὠσχοφορία quale festum 4.398
Osiandri delirium de nomine Iesu 4.48
Ὅσον & ἡλίκον sæpe permutantur 147.25
Ὡς pro ὅπως 154.8
ὡς pro σχεδὸν 156.26
¶ Otiosi sermones pro nugis 57.9
Ὅτι pro διότι, indefinitè etiam 181.10
ὅτι abundans 9.18,& 21.39,& 142.5
¶ Oues translatitiè pro mansuetis hominibus 31.2
Οὐ particula transposita 386.27,& 387.11
οὐ interrogatiuè 32.14,& 81.1
οὐ μὴ 18.41,& 60.18
Ouidij loc[9] 22.29,& 64.17,& 90.13,& alibi
Οὗ pro ἀλλὰ 54.2
Οὕτως interdum idem quod Hebræis כזאת 42.7
οὕτως pro τοιοῦτο 42.6
οὕτως aliter sumptum quàm in vulgari significatione 372.1

P

PAEdobaptismi hostes 321.2
aduersus pædobaptismū arreptus falsò locus à Catabaptistis 137.37
Παῖς pro filio & seruo 54.11
Παλάμα Θεοῦ apud Pindarum pro δύναμις & βοήθεια 133.6
Παράγω 64.11
Panis & vinum mutantur qualitate in sacra Cœna 120.19
panes facierum cur dicantur ab Hebr. 53.6
panis Hebr. pro omni cibo & omnibus ad tuendam vitam 174.11,& 27.5
Panem edere, frequens Hebraismus, pro cibum capere 149.11,& 168.27, & 174.11
Panniculus quid 40.17
Πανουργία 330.2
Papias historiam scripsit de muliere adultera 396.3
Παρὰ pro ὑπὸ 4.17
οἱ παρ' αὐτοῦ pro Ipsius gentiles vel agnati 149.14
Παραβάλλω pro ἐν παραβολαῖς 195.16
Παραβολὴ cur pro prouerbio interdum ponatur 150.13
quod παραβολὴν cæteri Euangelistæ, Iohannes παροιμίαν vbique appellat 407.24
Parabola quid in Euangelio 195.10
Παρακαλεῖν precari & orare 52.8
Παρακαταθέσθαι 300.8
Παρακολουθεῖν 121.36
Παρακούειν 83.17
Παρακύπτειν 349.3
Παραδειγματίζειν 3.39
Παραδιδόναι 43.32
post παραδιδόναι sæpe supplendum aliquid relinquitur 139.12
Παράδοσις 169.51
Παράγειν 39.2
Παραλαμβάνειν pro acceptum transferre 14.5
Παραλαβεῖν τὴν γυναῖκα malè Eras. & alii accipiunt pro προσλαβεῖν 4.19
Παραπέμπειν aliquid amplius quā πέμπειν 27.25
Παραπορεύεσθαι 183.12
Παραπτωμὰς positus ἀντὶ ἀορίστου 231.26
Παρατήρησις 317.1
Παρθένος 299.14
Παρέρχεσθαι 18.40,& 112.11
Parmenones qui dicantur 73.7
Παροικεῖν & παροικία 9.12
παροικεῖν & κατοικεῖν quomodo differant 350.1
Παροιμίας vbique dicit Iohannes quod cæteri Euangelistæ παραβολὴν 407.14
Παρορᾶν 83.17
Παῤῥησία & πεποίθησις filiorū Dei 335.15
παῤῥησίᾳ, apertè 178.50
ἐν παῤῥησίᾳ εἶναι passiuè 391.12
Partes nonnunquam totum præcedunt 88.19
Particulæ vnius obseruatio quanti momenti aliquando ad eruēdum verū sensum 419.7
Participii resolutio in verbum & particulam ἵνα 179.4
participia ἀντολογικῶς posita 3.38
participia apud Hebræos pro nomine substantiuo, vt Faciens pro factore 98.12
participia vsurpant Hebræi loco nominum verbalium 162.16,& 245.1
participii eclipsis 213.11
participium ἀγόμενος subauditum 2.2
participii cum verbo pleonasmus Hebræis frequens 299.13
participialis nominis in rus significatio 127.62
Parui pro iis quos Hebræi צעירים vocāt 48.6
Paupertas spiritus quæ sit 17.13
Πᾶς pro quiuis 16.17,& 18.10
Pascha conuiuium 420.10
paschalis agni cœna apud Iudæos 337.12
Pastoris vocem audire non possumus nisi prius oues simus 410.6
Patres nostri salutabantur apud Iudæos Rabbini qui prouectioris erāt ætatis 104.29
per Patientiā animas suas possidere quo sensu iubeantur Apostoli 333.15
Pax pro felicitate 327.25
pax Hebr. pro eo statu in quo aliquis meritò acquiescat 44.29,& 235.36
in pace, pro Feliciter & beatè, vel tranquillè 159.2,& 240.35,& 290.15
פקד visitare, pro Memorē se declarare 233.12
¶ Peccare in aliquem, quid 83.8

eccare in cælum, pro In Deum 310.1
non peccasse ille cæcus quo sensu dicatur à Christo 379.68
peccatum nullum tam leue est quod nos non expellat è regno Dei nisi per Christum condonetur 19.4
peccatorum remissio, modus est per quem Deus Pater nos in Filio seruat 134.46
Peccatores pro scelerosis apud Hebr. 39.15, & 50.29
peccatores pro gentibus à Dei fœdere alienis 80.22
Peierare, quid 22.10
Πέλαγος 81.8
Πέμπειν ἀκλειστικῶς positum 8.10
Πένητας & πτωχοὺς vocant Græci quos Hebræi עניים 48.31
Penitus secundum etymologiam respõdet Græco ἀκριβῶς 221.29
Πεποίθησις filiorum Dei 335.15
πεποιθήσεως coniunctæ πληροφορία quis sit effectus 220.30
πεποίθησις à fide quomodo distinguenda 388.19
Peræa regio 186.2
Peræa regio apud Iosephum quæ 147.19
Percellere apud Ciceronem quod Græcè ἐξιστάναι 144.2
Perditionis filius 35.15
οἱ Περί τινα qui dicantur 151.9
in Περίλυπος præpositio περὶ significationem auget 122.9, & 164.10
Περίοικοι à geographis qui vocentur 231.24
Περιοικεῖν 231.20
Περιούσιος 27.2
Periphrasis Plautina, Sunt bibentes, pro Bibunt 137.27
periphrasis illi similis, Cæsarea maiestas pro Cæsare 329.8
Περισσεύειν 297.10
Περισσὸν vel περιττὸν 23.12, & 24.38, & 49.16
nuntii in persona eius à quo mittuntur, loqui solent apud Hebræos 305.13
in persona tertia de se loqui, Hebræorum est 36.20, & 75.31, & 229.2, & 450.22
à persona tertia ad primam transitus 324.31
personæ mutatio 324.28
personarum mutationes frequentes sunt apud Hebræos 161.29, & 212.9, & 219.32, & 324.32
persona pro externis circunstantiis 329.10
Perspicere respondet Græco διαβλέπειν 31.2
Petrus & Andreas cur primi recenseantur inter Apostolos 43.10
Petri tres negationes in vnis Caiaphæ ædibus factæ 437.11
de Petri passione impius Lini cuiusdã episcopi libellus 450.9
ex Petro Marcum excepisse Euangeliũ tradunt veteres 209.15
¶Pharisæus, sectæ nomen 306.4
Pharisæi vnde vocati sint βαπτισταὶ à Iustino 169.35
Pharisæi & Scribæ, doctores 157.24
Pharisæorum arrogantia 407.13
Pharisæi terrenum quoddam regnum Messiæ animo conceperant 317.3
Φέρειν & ἄγειν sæpe permutantur 27.15
Φιλεῖν cum infinitiuo 26.5
Philosophiæ & Euangelii præceptorum discrimen 360.16
φωνεῖν voce vocare 93.10
Φῶς 78.19
Φράζειν interdum diuersum à λέγειν 63.17
Φράσις idem quod Latinis stylus 63.18
ἐν Φρεσὶ βάλλεσθαι ab Homero dictum, quomodo Virgilius exprimat 233.2
Φυγὴ quid 2.11
Φυλακὴ pro carcere 21.3
φυλακαὶ noctis quadrantes vocabantur 214.20
Phylacteriorum nomine quid intelligatur 103.29
פי חרב, i. os gladii, Heb. pro acie 334.13
Pietatis germanæ ab adulterina distinctio optima 222.19
¶Πήρωσις malè confusum cum πώρωσις 147.7
Πιστὰ φάρμακα quæ 205.5
Πιστικὴ νάρδος variè expositum 205.1
Πίστις & πιστοὶ in sacris literis quid 29.39
¶Platea nomen pro foro 25.23
Πλεονασμὸς particulæ magis 29.14
pleonasmus Hebræus, Agentes vigilias noctis 237.7
Πλὴν pro quinetiam 51.22
πλὴν interdum pro sed 51.21
πλὴν interdum idem quod ὅμως 51.20
πλὴν pro Immo, vel quin potius 292.20
Plinii locus 66.18
Plinii loci duo emendati 46.8
Πλήρωμα positum pro ἐπίβλημα 40.25
Πληροφορίαν quid vocet Paulus 220.27
πληροφορεῖν & πληροφορεῖσθαι quid sonent 220.23
Πλοῖον & Πλοιάριον 36.30
Plutarchi locus 23.29, & 25.29, & 29.25, & 51.16
¶Πνεῦμα pro ἄνεμος, id est ventus 367.34
πνεῦμα pro animo 285.13
πνεῦμα pro impulsu & afflatu 251.15
πνεῦμα quum præfixum habet articulum, non semper de Spiritu sancto dicitur 138.38, & 368.3
πνευματικοὶ & σαρκικοὶ inter se oppositi 312.30
פנים [i. facies] Hebr. extenditur ad omnem externam rei cuiuscunque speciem 74.14
¶Poculi significatio metaphorica quæ fit apud Hebræos 92.8, & 122.27
Ποδαπὸς differt à ποταπός 37.7
Ποιεῖν pro καθιστάναι 148.19
ὁ ποιητὴς absolutè pro opifice 86.9
Ποῖον propriè de qualitate 88.5
Πολὺ & ὀλίγον interdum de continua etiam quantitate 313.12
Πολύτροπος, versutus 330.4
Πονεῖν minus est quàm κοπιᾶν 52.23
Πονηρὸς aliquid amplius quàm κακὸς 23.19, & 58.20
πονηρὸς & πονηρία 171.16
Pontifices duo vicissim fungebantur sacerdotio 146.5
Πορεύεσθαι pro ἀπέρχεσθαι 49.7
Πορνεύειν & πορνεία 22.5
Πωροῦν & πώρωσις 147.8
πῶρος à quo πωροῦσθαι 147.7
πώρωσις pro stupiditate & vecordia 167.29
Portæ interdum pro vrbibus propugnaculis & consilio munitis 76.26
Πῶς admiratiuè positum vt Gallicum comment 30.32, & 75.5
non Posse pro nollé 378.15
Possessio Latinis quid declaret 89.2
Postelli & Serueti blasphemia 355.18
Ποταπὸς particula 57.6
Potentia pro Deo, Hebr. 211.1
potestatis nomen respondet τῇ δυνάμει 92.33
per potestatem apud Ciceronem, id est Pro suo iure & authoritate 140.32
ex potestate exisse, ἐξεῖναι 149.32
potestates cælorum ex Hebraismo dici possunt pro fortibus & firmis cælis 110.18
¶Περίχωρος 301.13
ad eludẽdam prædestinationem æternam detortus locus 197.5
Præsentia pro Futuris, ex vsu Hebræorũ 112.1, & 121.23, & 227.67, & 431.32
Præterire Hebræis pro mutari in aliud 18.40
præterire in duabus contrariis significationibus, vel accedendo vel intactum relinquendo, ex Hebr. 122.14
præterito vtuntur Prophetæ de re futura loquentes 358.30
præteritum perfectum pro plusquamperfecto 375.12
præterita perfecta & aoristi sæpe apud Græcos pro plusquamperfectis 5.11
Πρασιαί, hortorum areolæ 166.10
longæ Preces breuésve quæ dicantur 26.19
precandi mos genibus flexis 194.9
in precãdo nos velut importunos esse cur iubeat Dominus 320.6
Πρεσβύτερος 77.2
Primitiui numeri pro deriuatis apud Hebræos 59.21
Principes cognomentis honestati quæ ad hæredes transierunt 338.42
principii significatio ad id de quo agitur est accommodanda 401.14
à principio fuisse homicida diabolus, quo sensu dicatur 353.7, & 401.19
in principio vel à principio fuisse Sermo quo sensu dicatur à Iohanne 353.5
Προαύλιον 211.30
Προβατικὴ, victimaria, secundum quosdam 377.3
Προκείμενοι ἄρτοι Græcis qui Hebræis Panes facierum 53.8
producere pro inducere 66.18
Προχύτης 364.25
Prohibitiones per futurum concipiunt Hebræi 14.31
Προμελετᾶν, præmeditari 102.14
Προϊδὼν quid 73.10
Pronomina cur inuenta 264.17
Proœmia altè repetita quæ vocentur 221.14
Prophetæ cur non dicantur loqui, sed Dominus per Prophetas 8.25
Prophetæ præterito vtuntur de re futura loquentes 358.30
Prophetæ de re futura tanquam iam præsenti cur loquantur 137.4
Prophetæ duodecim minores in vnũ volumen erant compositi 137.3
Prophetæ nomen lata significatione acceptum 350.16
Prophetæ pro ipsorum libris 137.1
Prorsum pro ante, vt rursum pro retro 122.35
Πρὸς significans μίμησιν & ὁμοίως 54.12

πρὸς pro εἰς 86.34
Προσκαρτερεῖν 147.30
Προσεύχειν 25.1
inter Προσεύχεσθαι & εὔχεσθαι discrimen 24.13
Πρόσψημα 448.6
Πρόσωπον nonnisi de homine dicitur 74.16
πρόσωπα pro iis quæ rhetores vocant personæ attributa 197.3
πρόσωπον 282.25
Προσωποληψία recto iudicio opponitur 393.18
προσωποληψίας vocabulum malè à quibusdam intellectum 197.5
Προσφωνίζεσθαι 167.32
Προσφάγιον 448.3
Proteuangelium, liber impurissimus 227.25
Πρῶτον non sequente δεύτερον 148.34
πρῶτοι primarii 163.25
πρῶτον pro primarium ac præcipuum 198.14
πρῶτος pro πρότερος 358.41
Prouehere, absolutè positum 167.9
Prouerbium Hebr. Implere mensuram patrum 107.2
prouerbium, Altera manu fert lapidẽ, panem ostentat altera 289.13
Prouerbiale dicendi genus Hebr. Dormire & exurgere nocte & die 153.41
prouerbiali figura Granum sinapis pro re minima 315.12
Prouidentia Dei à cõsilio & decreto non separanda 338.30
¶פטר רחם, apertura vuluæ, periphrasis primogeniti 279.19
Πτωχοὶ qui 88.34
¶Publicani qui & cur Iudæis exosi 24.·9
publicani qui 39.13
publicani à Iudæis חטאים vocabantur 39.15
Puer & minister Hebræis est נער 34.18
Puerorum appellatio etiam à Latinis tribuitur seruis 34.11
Pullices Columellæ quæ Græcis ποωσιά 305.36
ad Purgatorium statuendum detortus locus 301.17
ad purgatorium suum quidam ineptè transtulerunt quod Christus de mutua reconciliatione dixit 20.38
ad purgatorii ignis confirmationem ineptè detortus locus 56.31
¶Pythonis testimonium cur ægrè ferat Paulus 141.17

Q

Quadrantes olim quales 44.10
ad vltimum quadrantem soluere, quid 21.17
Quassatus id quod Gallis froissé 54.25
Quatenus pro quandoquidem, apud Quintilianum 324.5
Quintiliani locus in quo constructionẽ Græcam vsurpat 162.38
Quintilius Varus, Syriæ Præses, Saturnini successor 236.10
Quomodo, in admiratione 75.7

R

רב & רבי & רבנין quomodo inter se à nonnullis distinguantur 104.
Rabbi & Rabboni 191.6
Rabbini recentiores à maioribus suis dissentientes 353.43
Ῥαβδοῦχοι vnde dicti sint apparitores præsidis 211.17
Raca quàm variè exponatur 19.44
Ῥάκος quid 40.12
Ῥαπὶς & ῥαπίζειν quid 23.28
ῥαπίζειν fuste aut virga quempiam ferire 211.14
¶à Recta oratione ad obliquã transitus 324.29
Recuruus & incuruus, opposita 303.7
Redemptionis & restitutionis dies 424.43
Regenerationis gratia filiis Dei peculiariter destinata 356.12
Regina Sabæ, quæ 58.7
Regis nomen Herodi tetrarchæ tributũ à vulgo 376.1
regis nomine quomodo Herodes ornetur, qui duntaxat erat tetrarcha 161.12
reges quo sensu Hebræi vocent Christos Domini 240.11
à regũ anteambulonibus sumpta metaphora 137.12
regnum cælorum 10.28
regnum Dei pro Ecclesia in qua Christus regnat 367.12
regnum Dei quomodo intus habere dicantur Pharisæi 317.12
regnum Dei videre, quid sit 367.10
Rei definitio ex Cicerone 19.33
Relatiuum antecedenti præpositũm Hebraico more 80.11, & 120.12
relatiui loco repetitum antecedens apud Hebræos 148.36
relatiuum apud Hebræos ponitur absque expresso antecedenti 185.7, & 212.5
relatiua redundant Heb. 86.14
relatiui loco posita copula, more Hebraico 245.10
Remetiri 30.25
Reprobi sicut credere nolũt, ita non possunt velle credere 419.10
in reprobis euanida sunt Dei dona 60.8
post repudium, esse nullum secundo matrimonio locum, ex Christi verbis quidam malè collegerunt 313.23
Requirere respondet τῷ ἐπιζητεῖν 57.31
Resipiscentia non potest à remissione peccatorum separari 137.32
resipiscentia vocatur ab Hebræis conuersio 224.2
Respondere ad aliquid, non ad aliquem, Latinè dicitur 247.21
respondere etiam pro inchoare sermonem, vt apud Hebr. ענה 267.6
respondendi verbum Hebraico more pro continuare sermonem 51.38
Restitutionis & redemptionis dies 424.43
Resurgere censentur verè qui in vitam æternam resurgunt 331.3
qui resurrecturi sunt suo tempore, iam Deo viuere dicuntur 331.10
resurrecturi sunt impii quoque, sed vt æternum exitium subeant 331.4
resurrectionem impiorum negantibus quid occasionem erroris præbuerit 335.19
error negantium resurrectionem impiorum vnde emanarit 335.19
resurrectio vitæ Hebr. est quã beata & perennis vita subsequatur 381.15
רחם Hebræis daclarat commisereri ex intimis visceribus 42.15
רחמי חסדו pietates benignitatis suæ, Græci interpretantur Viscera misericordiæ, i. intimam misericordiam 134.49
¶Ῥηγνύειν 31.8
Ῥῆμα pro indefinita particula 18.12
ῥῆμα pro mandato 157.18
Ῥίπτεσθαι idem quod ἐρριμμένον κεῖσθαι 41.28
¶Rogare verbum ambiguum vt ἐρωτᾶν 72.8
Romani ciues à tributo non erant immunes 81.9
Ῥωμὴ 148.2
inter רצץ & שבר discrimen 54.28
¶ רוח spiritus & ventus 367.56
Rumor pro eo quod ipso rumore spargitur 238.50
Rursum & prorsum, pro retrò & antè 122.35
rursum denuo, apud Plautum 122.35
¶Ῥύμη vnde deducatur, & quid significet 25.17

S

Sabæorum regio vbi sita 58.10 & 15
Sabbathi Lege omnia opera non prohibentur sine exceptione 53.14
nulla Sabbathi religione inducti à muniendo sepulchro abstinuerunt Iudæi 133.13
Sacerdotum principes qui 6.10
Sacerdotio vicissim fungebantur Pontifices duo 146.5
in Sacramentis quomodo dicatur panis & vinum mutari 110.19
sacramenta quomodo prosint ad Christũm fide amplectendum 110.22
sacramentis præire doctrinam necesse est quam obsignent 137.37
In sacramentis aliquid præter signum percipi 110.28
Sacrificia gratulatoria dicũtur Hebræis תודות, & cur 47.14
huius Sæculi filii qui dicantur 330.10
Sagena, quid 64.20
סאה liquidorum mensura Heb. sesquimodius 63.8
שעה [i. hora] pro ipso articulo temporis & momento, Chald. 41.8
Σαλεύεσθαι 261.2
σαλεύεσθαι quid 49.8
Σαλπίζειν id quod Latinis Buccinare 25.15
σαλπίζειν in forma coniugationis Hiphil vsurpatum ibidem
Salutandi mos osculo & complexu 24.35
salutandi osculo ritus familiaris Orientalibus 123.7
salutationes comes & humanæ inter Christiana quoque officia numerantur 283.15
Salus Dei actiuè pro seruatore à Deo dato, Hebr. 240.41
Salus Dei, Messias 144.4
Samosateni errorem renouauit Seruetus 216.45, & 353.14
Sanctus vel sanctificationis spiritus 435.9
sanctum dicitur quod Deo peculiariter deuotum & consecratum est 435.8
Sanctificatio cibi 276.16
Sandalia 161.23
Sanè apud Lat. in concessione 238.47
Sanguis pro cæde 129.15
sanguinem exquirere, Hebr. pro exigere pœnas fusi sanguinis 294.21
sanguis eius super nos, quo sensu dictũ sit 129.18
Sapientiam quo sensu dicant Hebræi iustificatam esse à filiis suis 50.36
Σαρκικοὶ & πνευματικοὶ inter se oppositi 312.30

שעיר à verbo שער 41.9
Satan à verbo שטן 77.10
Satan aduersus Ecclesiam aliquid valet 76.19
Satum Heb. sesquimodius 63.8
Saturnini successor Q. Varus, Syriæ præses 136.10
שבע [septem] subintellecto nomine פעמים ex vsu Hebræorũ, idem quod septies. quo etiam modo ἑπτὰ pro ἑπτάκις positum esse videtur à Matth. 84.11
inter שבר & רצץ discrimen 54.28
ישב [.i. sedere] apud Hebræos pro habitare & incolere 15.35
¶ *Scamnum* vel scabellum Latinis quod Græcis ὑποπόδιον 21.28
Σχανδαλίζειν vsurpatum in forma Heb. coniugationis Hiphil 21.34
Scelus pro scelerato, eodem modo quo κάθαρμα 367.24
Σκεῦος pro omni supellectili 55.6
Schuenfeldius errorem Apollinaris & aliorum hæreticorum renouauit 368.19
Σχολὴ vnde dicatur, & quid significet 36.11
Σχοινίον 357.15
Σκηνοπηγία festi nomen 391.8
Σκήπτων 259.7
שכר [inebriari, siue liberaliter bibere] non semper in malã partẽ sumitur 364.32
Scribæ qui, 6.16.
Scribarum inscitia cum insigni fastu coniuncta reprehenditur 261.17
Scripturæ locos quum citant veteres, de sentẽtia potius quàm de verbis sunt soliciti 300.22
Scripturæ locos pro vtraque Christi natura faciẽtes quomodo torserint Rabbini recentiores 353.43
Scripturarum collationi ipsa quoque plebs olim intererat 250.11
ex *Scriptura* compendio ignorato videtur ortus esse quidam error 283.9
Σκώλησαι quid 41.24
Σκυθρωπὸς 17.36, & 349.36
צדקה [.i. iustitia] plerũque Heb. misericordia, fides, benignitas, 265.14
¶ à *Se* promere pro Ab aliis non sumere 378.11
à *Semetipso*, pro Sua ac propria quadam vi 417.11
Sebaste vrbs ab Augusto cognominata 281.10
Secundum os pro Secundum mãdatum, sermonem, testimonium, Hebræis 83.11
Sedere & surgere Hebr. pro Habitare, & locum mutare, siue abire 185.14
sedere dicunt Hebræi pro Habitare, & domicilium habere 15.35
sedere Hebræis pro incolere 15.36
Segetes fluctuare quid 49.11
Semen pro posteritate vsurpant Heb. 231.49
semen pro quauis posteritate, Heb. pro mascula autem prole, vbi fit mẽtio nominis 101.23
semen in filiis Dei adolescit vi Spiritus sancti 154.6
Senatus Ecclesiastici iurisdictio à politici magistratus functione distingui debet 83.13
senatus Ecclesiastici potestas penes quos 83.15
senatu moueri 405.7
Seniores populi qui 6.19
seniores Rabbini apud Iudæos salutabantur patres nostri 104.29
seniores sæpius non ætatis sed muneris respectu dicuntur 77.2
Sententiam potius quàm dictum ipsum spectare oportet in multis idiotismis 161.30
sententiæ potius quàm verborum habita ratio in Homeri loco 357.53
Separare 65.6
Sermo 61.8
sermo seu verbum pro re, tritus Hebraismus 142.19
Seruare pro liberare 4.46
Seruandi verbum apud Heb. cum tertio casu 95.11
Seruetus errorem Samosateni renouauit 216.45, & 353.14
Serueti & Postelli blasphemia 355.18
ecce *Seruus* Domini mei, Hebr. 119.2
Serui vocabulum posse etiam tribui Christo 54.17
¶ *Si* in subiectione nõnunquam pro an 53.27
Siccus pro sobrio, vt madidus pro ebrio 169.27
Sicera 223.30
à sicera fortasse deducta est vox Gallica *sidre* 223.33
סיג [.i. sepimentũ Legis] Talmudistæ vocarunt suas traditiones, sed quibus Christus pronuntiet excludi homines à regno cælorum 105.5
Significationem veram vocabulorum tenere quanti sit momenti 335.19
Σιγάειν 148.4
Σίμιρον & αὔριον prouerbialiter dictum 305.6
Similitudinis particulæ eclipsis Hebræis frequens 16.28
Simplex malo opponitur 28.16
Sindon pro linteo 109.23
Σινδόνη 339.24
Σὺς Græcum ab Hebr. סס 28.5
Σιτομετρεῖν ἱμάτια quæ 28.9
¶ שליח Hebræis dicitur Apostolus 43.7
צלמות Heb. declarat mortẽ tenebricosam, siue tenebras mortiferas, nomine composito 15.38
בשלום pax. in pace, pro Feliciter & beatè, vel Tranquillè 240.35, & 290.25
¶ שם apud Heb. post אשר redũdat, vt vtrunque sit reddendum vna particula vbi 168.13
שמים duali tantùm numero dicunt Hebræi pro cælo 8.4
שמים [.i. cæli] pro Deo 97.20
צמח [.i. germẽ] dicitur Messias 135.3
¶ *Sol* occidens vnde dicatur à Græcis δύσις 141.2
solis deliquium in morte Christi quale 115.10
Solia pro vasis in quibus sedentes lauabant 364.11
Solœci exempla 200.17
Soluere Legem quid 19.3
Sophoclis locus 6.12
Σωφρονεῖν 157.1
Sortiri Lat. vtrique significationi verbi λαγχάνειν respondet 223.17
¶ *Speciei* ad genus appositio, apud Græcos etiam & Latinos interdum 238.40
Spectari plus est quàm videri 25.14
Speculatores 164.21
Spiritus more Heb. pro donis gratuitis Spiritus, apud sacros scriptores 224.14
spiritus pro donis Dei, item pro vitiis. 282.35
spiritus pro animi motu, qui partim ab interiore, partim ab externo aliquo afflatu proficiscitur 282.33
spiritus dæmonii Hebræis pro dæmoniaco 251.16
spiritus carni oppositus quid significet 390.4
spiritus quid vocetur per metonymiã 224.14
Spiritus sanctus μετωνυμικῶς pro eius effectis in nobis 395.5
Spiritus sanctus seu sanctificationis 435.9
ad Spiritus sancti essentiam probandã detorti loci 430.11
è Spiritu sancto esse Christus quomodo dicatur 4.40
Σπλαγχνίζεσθαι 235.4
σπλαγχνίζεσθαι respondet Hebræo רחם 41.15
Sponsalia apud Hebræos quoque fiebãt 3.25
Σπουδὴ & κατὰ σπουδὴν 164.3
ספר [propriè liber] pro recensione 1.18
¶ Σπυρίς 81.13
Στενάζειν à cordis angustia dicitur 175.8
Στιγμὴ 248.5
Stola 200.5
Στόμα vnde vocetur acies gladii 334.13
Στράτευμα pro multitudine satellitum & nobilium Herodem sequentium 344.2
Στρατηγοὶ dicti qui tẽpli custodiæ præerant 336.13
στρατηγὸς τοῦ ἱεροῦ quis 133.11
שוב idem quod μετανοεῖν 60.36
per *Substantiuum* verbum cum participio circunloquuntur Hebræi præteritum imperfectum, vt ἦν ἔχων pro εἶχε 88.39
Supplicium in impios & Ecclesiæ aduersarios constitutum, diu differtur interdum 320.3
suppliciorum quadruplici genere olim vsum summum concilium apud Israelitas 10.26
Supputationis dierum ex more Iudæorũ & Rom. diagramma 119
Surgere Heb. idem quod stabile esse 83.15
Surrigere & erigere quomodo differant 303.14
Suscipere & tueri, coniuncta apud Ciceronem 231.41
¶ *Sycaminus* 315.14
Συκομωραία 316.7
συκομωραία & συκομορέα, item συκαμορία & συκομορέα in diuersis vet. exempl. 323.10
Sycomorus 315.15
Συκοφαντεῖν cum accusat. 323.15
Συγχαίρειν & αἰσθάνεσθαι opposita 303.7
in Συλλυπεῖσθαι non otiosa est præpositio σὺν 146.14
Symbolis fœderis tributa est ipsa fœderis appellatio ab Homero 338.14
Συμφωνεῖν 84.7, & 90.7
Symbola quæ vulgò vocamus *tables*, 166.16
συμποσία Marco quæ κλισίας Lucæ 276.4
Συμπορεύομαι 364.23
Σὺν præpositio quãvim habeat in συλλυπέομαι 146.14
Synagoga 25.12, & 76.20, & 83.38
synagogam ineptè Castellio collegiũ interpretatur 16.9
συναγωγαὶ fuerunt Iudæorum, vt συνάξεις Gentium 45.11
Συναρπάζω 253.14
Συναιχμαλώτης 286.15
Synecdoche simplex & duplex 368.39
Συνέδριον apud Hebræos quid 19.39
συνόδοι fuerunt Gentium, vt συναγωγαὶ Iudæorum 45.11
Συνέρχεσθαι pro Vxorẽ domum ducere 3.17
Συνιέναι 60.16
Συνιστάναι pro συνιστάναι 20.47
συνιστάναι pro ὁμονοεῖν 20.45
Συντηρεῖν pro τηρεῖν 33.11
Συνθλάω & συνθλάσθαι 147.36
Συνεχέσθαι 54.26
Syria ipsam etiam Babyloniam & Mesopotamiam complectitur 171.11
Syrophœnix, regiũcula cui attributa fuit Damascus 172.8
Συστασιαστὴς 113.3
Σχίζειν 140.16, & 181.6

T

Tabula Lat. obligationis instrumentum 312.5
Tamen particula subaudita 298.3
Ταμεῖον siue ταμιεῖον, quid 26.14, & 298.1
Tantus de quantitate continua & de discreta 73.13
Ταπεινὸς vnde 81.12
Ταπεινόφρων idẽ quod ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ 51.26
¶ Θαρρεῖν idẽ valere quod Confidere, exemplum Herodiani 38.13
Τελειοῦσθαι 305.17
Τελεσφορεῖν 169.6
Τελευτᾶν & τελευτὴ 8.1.36
Τελῶναι qui 24.30
τελώνας cur Iudæis exosi 24.30, & deinceps
Τελώνιον quid 39.7
τελώνιον pro scrinio apud Chrysostomum 39.8
qui *Templi* custodiæ præerant, vocati fuerunt στρατηγοὶ 336.13
templi custodiæ designati præsidiarii milites 133.11
à templo distinctum atrium 223.23
Temporis mutatio Hebræis est familiaris 9.34, & 149.9, & 346.21
temporale interdũ pro eo quod nonnisi ad tempus perseuerat 61.19
Tenebræ Hebraico morẽ pro calamitate, vt lux pro felicitate 235.13
Teneri aliqua pœna, pro, illi obnoxium esse 115.36
Tentare, ambiguæ significationis verbũ 13.51, & 14.18
quos in tentationem inducere dicatur Dominus 27.15
תשובה [.i. conuersio] idem Hebræis quod resipiscentia 10.15, & 60.36, & 8.21
Terentij loci 22.2, & 13.5, & 39.1, & 44.4, & 53.18, & 69.5, & 87.18, & 131.10, & alibi
à Terentio vsurpatus hellenismus 381.6
Terẽtius in Phormione τὸ ἐλέγχω (pro τὸ ἐλεγχόμενα) interpretatur iusta 111.40
Terra absolutè apud sacros scriptores sæpe pro terra Chanaan 215.31
in terra, additũ ex vulgi sermone 180.15
Testamenti veteris in tres ordines diuisio Hebraica 387.21
Testis oculatus & auritus opposita 111.10
Tetrarcha Herodes rex à vulgò dictus 376.1
tetrarcha Herodes ornatus regis nomine 162.12
¶ *Thalami* filii qui dicantur Hebræis 39.28
Θανατοῦν pro interficiendum curare 45.22
Θεᾶσθαι plus est quàm ἰδεῖν 25.12
Θεοὶ & ὑιοὶ θεοῦ 366.11
Θέλειν aliquid ampli⁹ significat q̃ velle 384.21
Θέλειν pro ἐθέλειν 189.6. & 357.5
Θέλειν pro δύνασθαι 161.1
Θέλημα σαρκὸς, libido carnis 357.5
Θεὸς duobus modis sumitur in Scripturis 354.22
Θεοδίδακτος 388.5
Θεωρία pro diuinarum rerum contemplatione 387.13
Theophrastus vnde nomen inuenerit 63.19
Theophylacti verba de Maria, quib⁹ præposteri eius cultores refelluntur 230.18
Θεραπεύειν quid propriè 16.15
Thesaurizandum in cælis 298.3
¶ Θησαυρός 139.8
¶ Θλίβειν 61.24, & 147.34
¶ Θρηνεῖν 50.23
Thronus augustius aliquid significat q̃ sedes 89.19
Thus vnde deriuetur 39.22
Θύειν & θυσία quid 39.23
Θυμὸς, excandescentia, ἐξ ὀργῆ 8.8, & 84.11
¶ Τηλαυγῶς 177.8
Τινὲς subauditum 432.4
תודות [.i. cõfessiones] Heb. significat sacrificia gratulatoria 47.14
טוטפות [.i. frontalia] Rabbini & Chaldæus Par. vocant תפילין [.i. preces] 103.29
תולדות passiuè pro genitis 3.7
תופת [.i. topheth] dicitur gehenna & vallis Hinon 20.20
Τοιοῦτος pro ὡς τοῦτο 116.17
Τοσοῦτο propriè de discreta quantitate 73.12
¶ *Traditio* pro doctrina quæ ore tradebatur 69.2
Traiectionis varia exempla 6.1
traiectio familiaris Lucæ 191.11, & 322.6
Transsubstantiatio non est cogitanda in sacra Cœna 110.23
ὅτι τὴν τρεῖς pro πῶς τρεῖς 325.4
Tribunal situm extra prætorium 441.14
Trucidare, maius quippiam quàm occidere 46.21
¶ Κατὰ Τύχην quod Gallicè *Par fortune* 140.34
Tyrus & Sidon pro regione illis vicina 258.10

V

1 litera præposita vocabulis, (cui respondet & particula Græca) infiniti penè vsus 148.11
1 copula pro אשר relatiuo, qui, quæ, quod, præsertim in trãsitionib⁹ personarum 114.6, & 145.20
1 pro כאשר .i. quando 215.3, & 154.4
1 pro או aduerbio tẽporis, 38.13, & 138.39
1 interdum pro אבל, id est Sed 50.38, & 61.28
1 pro quia 149.1
1 pro כן, id est sic 150.2
1 redundans 70.24
¶ *Vas* Hebraico more pro quouis instrumento, & supellectile 56.8
vasorum nomen etiam apud Latinos pro omni supellectile 56.7
Vaticinari respondet τῷ μαντεύεσθαι 70.35
¶ *Venire* pro afferri 152.16
Verbum more Hebr. pro mandato, sicut Dicere pro iubere 253.32
verbum, more Hebraici דבר, pro indefinita particula 18.22
verbum more Hebraico pro negotio quod agitur 83.15
verbo vno posito Hebræi subaudiunt alterum consequens 14.7, & 144.9
verbum simplex pro cõposito 356.39
verba multa Græca in aduerbia degenerant 140.14
verborum habita ratio potius quàm sententiæ in Homeri loco 357.53
verbale nomen in verbo includitur apud Hebræos tam in recto quàm in obliquo casu 91.3
verbalium nominum loco vtuntur Hebræi participiis 102.16, & 245.1
verbalia pro infinitis verborum & gerundiis ponuntur apud Hebræos 332.13
Veritatem etiam à mercenariis & hypocritis audiendam esse 103.10
veritatem reuerentur ii etiam qui pessimè eam oderunt 163.18
omnem veritatem dicere, pro Rem totam dicere vt gesta est 158.20
in veritate non perstitisse diabolus quo sensu dicatur 401.31
veritas pro vita verè bona & omnis fraudis experte 369.32
verum pro fideli, & digno cui fides habeatur 381.30
Vestes mutatoriæ 161.32
vestimenta sua in luctu solebant dirumpere veteres 115.29
Vetus testamentum Hebræi diuidunt in tres ordines 387.22
Veteris interpretis lectio à sciolo quopiam deprauata 286.18
veteres omnes in citanda Scriptura, de sententia potius quàm de verbis sunt soliciti 300.22
¶ *Via* pro moribus, seu vitæ genere quod aliquis tanquam viam sequitur, Hebraico more 97.11, & 169.50
quid per vias Gentium Prophetæ intelligant 44.1
Videre minus est quàm Aspicere, & Videri minus quàm Spectari 21.15, & 25.12
Visurus participium subauditum 191.30
videre vel non videre mortem, Hebr. i. experiri vel non experiri mortẽ 140.8

non videre vitam, pro Non frui vita 371.28
videre regnum Dei, quid sit 367.10
videre pro cauere, apud Ciceronem 199.20
Viduæ honestæ quotidianis templi & pauperum ministeriis multis occupabantur 242.1
Vigiliæ noctis, Hebræus pleonasmus 257.9
Vinculorum appellatione quid intelligãt Latini 48.16
Vinum & agnus symbola fœderis apud Homerum 338.12
vini libationes & fusio sanguinis adhiberi solitæ in fœderibus sanciendis 121.10
Virgilij loci 22.25, & 31.16 & 34.10, & 36.12, & 42.16, & 46.11.33, & 54.24, & 64.14, & 79.19, & 88.8.16, & 91.6, & 93.18, & 192.31, & 233.2, & 239.7, & alibi.
quid Virgilius per Humida lina intelligat 64.12
Virgilio impropriè domus pro gente 72.14
Virgilius dicit Mente condita tenere quod Homerus ἐνὶ φρεσὶ βάλλεσθαι 333.12
de Virginitatis seruandæ proposito quod Mariæ quidam tribuunt 227.20
Virtute indui ex alto, Heb. 352.8
Viscera misericordiæ Hebraico more pro intima misericordia 234.49
Visitare pro Curam & rationem habere, Ostẽdere se alicuius memorem, in bonum vel in malum, pro diuersa verbi פקד constructione 233.12
Vitam in Deo esse, quasi ipsius essentia rebus permisceatur, impiè quidam censuerunt 355.17
vitæ præsenti nimium addicti reprehẽduntur à Domino 298.17
vitæ duplicis mẽtione in literis sacris quid intelligatur 56.15
vitam non videre, pro Vita non frui 371.28
vitæ panis pro viuifico, seu vitali 386.33.
Viua aqua quæ dicatur 372.19
Viuere Deo iam dicuntur qui suo tempore sunt resurrecturi 331.10
viuere pro valere, ex Hebr. idiotismo 376.6
¶ Vltimum quid Latinis 21.11
¶ Vmbilici librorum 249.7
¶ Vnguenta cõuiuiis adhiberi solita 105.2
vnguentorum vsus vetustissimus 27.44
Vnus & vna apud Hebr. pro Primus & prima 134.26
vnus aliquis apud Ciceronem de incerta persona 209.15
¶ Vocabula recepta in Ecclesia, non temere mutanda 11.40, & deinceps.
vocabulorum Latinorum Græca terminatione in nouo Testamento inflexorum enumeratio 11.13
Vocari pro esse & celebrari, apud Heb. 37.29, & 19.23, & 95.23, & 234.39
vocari quomodo intelligendum sit in illis locis, Filius altissimi vocabitur, &, Vocabitur filius Dei 226.42 & 228.49
Volatilis nomen quomodo vsurpetur 29.6
Volo pro opto 189.6.
Voluntas non est corã Patre vestro, Heb. siue potius Chald. 83.2
Volumnius procurator Cæsaris 236.25
¶ Vrbibus filiarum nomen solent Hebr. accommodare 94.7
¶ Vsque ad pro Dum more Hebraico 68.6
¶ particulæ Vt vsus notãdus apud Plautum 235.2
Vti aliquo, vt Græcè συγχρῆσθαι 372.13
¶ Vultus à Virgilio mari & brutis animantibus tribuitur 74.10
Vuluæ apertura pro primogenito 239.19
¶ Vxor pro sponsa pacta & nondum tradita 432

X

Ξέστης Romana vox corrupta 169.36

Y

YἾΑς Ἀχαιῶν Homerus vocat Achiuos, vt Hebræis filii hominum dicuntur homines 36.17, & 150.6
¶ Ὕβρις & ὑβρίζεσθαι 322.7
¶ Ὑπάγειν pro se subducere 64.15
Ὑπηρέτης 20.55, & 21.1, & 211.16
Ὑπὸ & ἀπὸ sæpe permutantur 51.2
sæpe Ὑπὸ pro πρὸ in compositione 11.4
Ὑποκριταὶ qui propriè 25.18
Ὑποδήματα soleæ 12.42
ὑποδήματα vnde vocentur calcei 161.19
Ὑπολαβεῖν vt apud Latinos Excipere, absolutè 286.13
Ὑπόστασις & ὑποστατίζειν 319.21.22
Ὑποπόδιον 22.27
¶ Ὑστερεῖν 88.32

Z

ZAchæi ex fide quomodo Christus collegerit totius familiæ salutẽ 324.11
Zacharias, vnus erat ex Sacerdotũ principibus 111.36
זקנים [i. seniores] non tam ætatis quàm dignitatis nomen plerisque Scripturæ locis 77.2
¶ Ζῆλος quàm variè vsurpetur 365.16
Ζημιοῦν 77.36
parabolam Zizaniorum peruersè quosdam ad hæreticos transferre 64.1
Zizaniorum nomine quid intelligatur 64.6
¶ Ζώννυσθαι pro Ad iter se comparare, vt Lat. Accingere se 449.1
¶ זרע [i. semen] pro posteritate, Hebr. 101.22, & 231.49
זרוע [i. brachium] apud Hebr. pro robore 231.4

INDEX POSTERIOR, QVI EST IN ANNOT. in Acta, Epistolas & Apocalypsin.

A

ע literam Hebræorũ non possunt exprimere Græci 649.8
Aaronis sacerdotium cedens sacerdotio Christi 508.37
¶ voci Abba cur adiungatur Pater 183.14
עבד [i. seruus] latè patet apud Hebræos & munus ac officium declarat 119.2
Abdias Babylonius, scriptor non modò ineptus, sed etiam planè impius ac profanus 46.17
Abdiæ acta Apostolorum, librum planè execrandum, ineptè quidam conãtur obtrudere Ecclesiæ 481.15
Ablutiones ceremoniales testabãtur peccatorum sordes 417.34
Abominatio vastationis pro abominanda vastatione 12.2
Abraham veram fidem habuit 551.16
Abrahæ fides cum operibus cõiuncta 551.27
Abraham imputatione iustificatus, nõ autem operibus 552.8
Abrahami fœdus passiua significatione 65.30
Abrahami veri filii nascuntur spiritualiter per Euangelium 570.15
ab Abrahami peregrinatione anni quomodo supputandi 31.26
Absalomo quo sensu dicatur Deus tradidisse pãtris vxores 22.16
Abundat apud Hebræos relatiuũ & pronomen demonstratiuum loco relatiui positum 246.1
Abyssi nomen pro profundissimis tartari tenebris 635.2
¶ noui Academici nostri in iustitia inhærente salutem perperam quærunt 357.16
ab Academicis nostri temporis detortus locus 281.28
Academici huius temporis Pauli loco abutẽtes aduersus magistratus potestatem 491.8
Academicorum qui nuper irrepserũt crudelissima charitas 458.13
Ἀκαιρεῖσθαι, opportunitate destitui 418.26
Ἀκαταστασίαι, tumultuationes, siue agitationes 321.13
Ἀκαθαρσία pro scelere aut maleficio, quæ vox alioqui solet à Paulo ad libidinũ spurcitiẽ accõmodari 437.8
עקב [i. talus] figuratè de mercede quæ opus sequitur, quo sensu à Paulo τέλος [finis] capitur 417.4
in Accusationibus aduersus presbyterũ audiendis qua cautionem adhiberi voluerit Paulus, & cur 470.2, & 11, & 15
Accusatiuus pro nominat. τὸν ἄρτον ὃν κλῶμεν, pro ὁ ἄρτος ὃν κλῶμεν 268.17
Ἀκέραιοι 227.5
Ἀχαΐα pro tota Græcia 85.18
Ἀχειροποίητος cui opponitur χειροποίητος 474.1
Ἀκριβῶς pro ἐπιμελῶς, diligẽter 87.1
Acta quæ dicantur 1.2
actorum Apostolicorum liber complectitur veluti publicos totius reipublicæ Christianæ commentarios & annales 1.5
Adam posterior cur vocetur Christus 295.30
Adami duo constituuntur à Paulo 165.7
Ἀδάπανον, pro quo nullus fit sumptus 163.36
Ἀδελφότης pro fratrum cœtu 582.24
in Adiaphoris seruanda regula 250.17
Adiectiuum non expresso substantiuo, more Hebraico 352.5, & 377.7, & 403.5, & 406.26
adiectiua substantiuorum loco Hebr. vsitata 187.37, & 193.50
adiectiuum pro substantiuo, & contrà Heb. 584.10, & 588.43
Ἀδημονεῖν 413.25
ἀδημονεῖν, perplexum & inopem cõsilii hærere 51.3
οἱ Ἀδοξοῦντες opponuntur τοῖς δοκοῦσι 351.25
Adramyttium, Mysiæ ciuitas, penè eregione Mitylenes 119.20
Adria poetis pro Adriatico seu Adriano sinu 123.11
adriaticus sinus propriè est mare à Ceraunijs montibus intus, Venetias vsque penetrans 123.12
Aduerbium quod à quibusdam falsò nomen vrbis est existimatum 121.21
aduerbium negans interdum transponi apud Hebræos 138.2
aduerbia circunscribunt Heb. præposita præpositione nomini appellatiuo 331.22
Aduersatiuam particulã vsitatũ est Heb. subaudire 430.53
de Adulatorum vanitate conquestus est Herodes moriens 60.3
Adulteri pro iis qui mundum Dei amori anteponunt 555.7
Aduocatus non alius est quærẽdus quàm qui solus est Pontifex 591.22
¶ Ædificare quid sit Paulo 219.4
ædificare, pro Instruere proximum, eúmque promouere in pietatis ac religionis studio 298.23
Ædificationem loqui, id est ea quæ homines promoueant in pietatis cognitione & studio 282.40
ædificationem & eruditionem Paulus pro eodem dixit 480.11
Æschyli locus 43.6
Ætati inferiori quid conueniat 593.16
¶ Ἄγαμος etiam dicitur qui vxore mortua factus est cælebs 253.4
Agapæ [ἀγάπαι] fraterna Ecclesiastici cœtus conuiuia 614.2
agapæ erant Ecclesiæ totius 583.46
agapæ conuiuia in quibus sacra etiam Domini Cœna vsurpabatur 15.11
agapæ erant appendices Cœnæ Domini 274.11
Agar 368.11, & deinceps per totam paginam
Ἁγιάζεσθαι 100.3
Ἀγνοεῖν absolutè positum pro rudem & ignarum esse 175.11
Ἀγνοήματα pro quibusuis peccatis, vt Heb. שגיאות 522.8
ad Agonothetarum munus proximè accedunt quos Galli vocant mareschaux du camp in singularibus certaminibus 432.25
Ἀγόραιος dicta ἡμέρα quæ & κρίσιμος 93.5
ἀγοραῖοι ἄγονται 93.1
ἀγοραῖοι homines quales 79.19
Agrippa, Herodes dictus, Herodis magni nepos ex Aristobulo 57.8
Agrippa pater & filius 113.14
Agrippa septẽ annis regnauit sub Caligula & Claudio 27.15
¶ אחוה fraternitas pro fratrum multitudine & coniunctione 565.13
¶ Αἰχμαλωσία (id est captiuitas) pro captiuorum multitudine 391.39
Αἰδὼς pro pudore honesto qui homines in officio continet 541.24
Αἷμα [effusus sanguis] id est cædes 26.8
Αἵρεσις 110.18 & 21
αἵρεσις pro secta, vnde dictum 25.4
Αἰσθητήρια, sensuum organa, vulgò sensoria 512.12
¶ אל [i. ad] pro על, de, Heb. 496.55
Ἀλάστωρ Græcis is est quem Latini poetæ furiarũ nomine designant 267.11
Ἀλαζονείας & ὑπερηφανίας discrimen 140.43
Ἀλαλάζω vnde ductum 280.7
Ἅλες pro mutua vitæ consuetudine 2.42
Alexander Iannæus Iudææ rex qui Gazam expugnauit 41.3
Alexandria & Antigonia, quæ & Troas 76.10
Ἁλία cœtus, à quo & συναλίζειν & συναλίζεσθαι 2.43
Ἀλισγήματα 73.3
Ἀλήθεια (id est veritas) vocatur passim κατ᾽ ἐξοχὴν vera religio 485.11
ἀλήθεια pro ἐπίγνωσις 608.8
Ἀλλὰ pro ὥστε vel γοῦν 310.42
ἀλλὰ pro ὥστε etiam apud Atticos scriptores, teste Corintho 327.7
אלהים aut aliud nomen Dei, tanquam epithetũ additur ad augendam excellentiam 33.48
Alpha Græco prouerbio dicitur qui in re quapiam est primus 610.10
Altare pro cultu in altari exhiberi solito 268.15
altare pro oblationibus 542.23
¶ Ἁμαρτία Paulo vitiositas, vel potius fons ipsius vitiositatis 178.2
ἁμαρτία quid sit Paulo & cum articulo, & sine illo, itẽ ἁμαρτίαι plurali numero 163.5
ἁμαρτίαν vocat Paulus ipsam veluti arborem cuius fructus sunt ἁμαρτίαι 383.16
ἁμαρτίας & ἁμαρτήματος discrimen 165.26
ἁμαρτία (id est peccatum) victima pro peccato, ex Hebræorum idiotismo 320.23
Ἁμαρτωλοὶ qui vocentur in sacris literis 161.55
ἁμαρτωλοί, qui veluti aliquam peccãdi artem exercent 456.3
in Amatorum animis insculpta forma amoris igniculos excitat & fouet 367.9
Ambulare pro viuere, vt via pro vitæ ratione 69.15
ambulare in viis suis Hebræorum more, hoc est viuere ex propria libidine 69.14
ambulare per fidem, Heb. i. viuere & cõuersari 317.36
ambulare eodem spiritu, i. agi, Heb. 345.6
ambulare in peccatis, i. viuere sceleratè, Heb. 353.2
ambulare & viuere in vitiis vel peccatis quomodo differant 431.41
ambulare vel viuere in carne, quid sit Paulo 407.30
עמד [i. adstare] à gestu ministrãtiũ, pro ministrare, Heb. 518.22
Amen vocabulum Hebraicum 285.11
amen succini solitum illi qui in cœtu preces nuncupabat 285.10
Ἀμήτωρ & ἀπάτωρ Christus diuerso respectu dictus 130.32
אמן, id est verè, veritas 616.2
Amor intimus viscerũ appellatione significatur 322.23, & 325.33
Ἀμφότερον de pluribus dictum, sed quæ duo genera constituunt 105.13
Ἀμφιδέξια ὅπλα 321.25
אמר [i. dixit], ad cor siue animũ transfertur, ac tum significat Apud se cõstituere 138.24
אמר [dixit] de corde etiam dicitur pro decernere, statuere apud se, siue cogitare 197.32
אמרה [i. sermo] pro sponsione ac promissione apud Heb. 486.3
¶ Ἂν particula subaudita in ηὐχόμην pro ηὐχόμην ἄν 338.7
ἂν particula subaudita cum præterito imperfecto 188.7
Ἀνὰ pro σὺν in quibusdam verbis compositis 379.49
ἀνὰ pro ἄνω in ἀναλαμβάνεσθαι 2.9
Anabaptistæ ex Origene videntur sui furoris principia hausisse 213.6
Anabaptistæ & Libertini spiritum perpetuò in ore habent 624.4
ab Anabaptistis & Libertinis detortus locus 281.29
Anabaptistæ perturbatores omnis ἀταξίας 434.4
Anabaptistarum tollentium magistratus confutatio ex Pauli loco 458.22
Ἀναφωνεῖσθαι 379.40
Ἀνακρίνειν pro scrutari 80.23
ἀνακρίνειν forense vocabulum 261.31
ἀνακρίνεσθαι 20.5
Anacreontis locus 170.31
Ἀναδεικνύειν pro simplici δεικνύειν 7.1
ἀναδεικνύειν positum pro constituere & creare, eodem modo quo Latinis Designare & Declarare 7.3
Ἀναζητεῖν oppositum τῷ κρύπτειν 90.8
Ἀναλαμβάνεσθαι, id est sursum recipi 2.9
Ἀνάληψις τῶν παίδων, iurisconsultis agnitio liberorum 2.10
Ἀναλογία & μέτρον pro eodem 209.21
Ἀναλῦσαι pro μεθίστασθαι, migrare 407.36
Ἀνάμνησις, repetita mentio 527.27
Anantapodoti exemplum 161.39
anantapodota & hyperbata sunt apud Demosthenem etiã & Homerũ 54.6
Ἀναντιρρήτως 50.1
Ἀναφαίνειν pro aperire, eo sẽsu quo Virg

gilius dixit aperiri montes 97.10
Ἀναπαυάζειν 73.10
Ἀνάστασις metonymicè pro iis qui resurrexerunt 118.21
Ἀναστατοῦν 80.1,&571.17
Ἀναπίπτεσθαι 350.45
Ἀνάθεμα & ἀνάθημα quid 188.11
qui pro Angelis genios nouè vsurpant, quantum peccent 474.14
Angel' Domini pro A Domino missus 58.14
cum Angelis quomodo comparetur Christus 500.45
Angeli pro spiritibus malis 272.12
Angelorum ministerium sanctis in hac vita degentibus destinatum 633.15
Angelorū præsidio circunsepti fideles 58.9
Angelorum lapsus mentio tribus locis in Scripturis facta 551.17
Ἀγγελολατρεία vnde manarit 416.17
Angulus pro ea parte cuius firmitudine vniuersum ædificium fulcitur, Heb. 387.1
anguli Hebraica metaphora vocantur ii qui authoritate præstant, & reip. molem quasi fulciunt 387.2
Anima & spiritus quomodo distinguantur 508.5
Animam diligere vel nō diligere quis dicatur 641.7
Animæ suæ benefacere, Hebr. i. sibi viuere 217.28
Animam συνεκδοχικῶς quomodo sumāt Hebræi 570.4 Anima per Hebraicam synecdochen pro homine 212.1,& 560.28 Omnis anima, Hebræa synecdoche pro omnibus 15.13 Pro animabus vestris, pro Vestri causa 344.28 Animæ pro capitibus, Gallicè Personnes 14.15
Animale corpus, & corpus spirituale 295.30
Ἀνὴρ quatuor significans 281.33
ἀνὴρ pro τὶς, id est quidam 41.21
Ἄνομος, impius, ad verbum exlex 450.41
ἄνομοι (ad verbum exleges) pro legis contemptoribus 456.2
Ἀνόμως pro ἄνευ νόμου, quum alioqui ponatur pro παρανόμως 143.46
Ἄνωθεν pro Iam inde à maioribus 116.4
Antecedens relatiuo præponunt Hebræi, etiam quando cum illo construitur 51.13
antecedens pro relatiuo repetitur ex Hebr. more 145.41,& 312.33 Antecedens priore loco omissum, deinde loco relatiui positū, Hebraico more 38.18
antecedente expresso adiiciunt etiam relatiuum Hebræi πλεοναστικῶς 380.10,& 228.12,& 405.34,& 407.31. Antecedente expresso, relatiui pleonasmo gaudet etiam Herodotus 312.32
antecedentis interdum ratio non habetur in relatiuo pronomine, sed sequentis 241.13
ex antecedente significatum consequens, Hebræorum more 4.2,& 155.49,& 278.13
Antichristus quantam potestatem sibi arroget 450.5
Antichristus est quisquis vniuersalis Episcopi nomen sibi arrogat, teste Gregorio Papa 59.16. Antichristum meritò dixit esse Gregorius eū qui se vniuersalem Episcopum vocaret 381.26
Antichristi primatus ex loco quodam Petri euertitur 575.20
Antichristus verbo Dei conficitur 400.34
Antichristi facta à spiritu Dei prædicta 465.25
Antichristum reuelatum esse, quæ apertè ostendant 465.24
Antichristianorū impietas in Christo offerendo Patri 518.32,& 526.12
Ἀντιδιατίθεσθαι pro ὑπεναντία φρονεῖν 480.15
Antigonia & Alexandria, quæ & Troas 76.10
Ἀντιλήψεις, opitulationes 278.20
Ἀντιλαμβάνεσθαι 97.13
Antiphanis versus 4609
Ἀντίστοιχα & σύστοιχα opposita 369.14
Ἄνθρωπος pro ἕκαστος 242.8
κατ' ἄνθρωπον pro κατὰ σάρκα 148.46
κατ' ἄνθρωπον λέγω 148.36
Ἀντοφθαλμεῖν 30.19,& 112.21
¶ Ἀπάγεσθαι forense verbum, tripliciter sumitur 59.19
Ἀπάγχεσθαι 6.3
Ἀπαλγεῖν, vnde ἀπηλγηκότες 395.4,& 9
Ἀπάται an pro erroribus 583.51
Ἀπάτωρ & ἀμήτωρ Christus diuerso respectu dictus 130.32
Ἀπάτωρ & ἀμήτωρ quo sensu dicatur Melchisedec, & quo sensu Christus 515.37
ἀπάτωρ quatenus dicatur Christus 364.29
Ἀπέχω pro Accepi 419.27
Aperire pro exordiri vel explicare 79.16
aperiri peculiari significatione vsurpatum à Virgilio 97.20
aperiri apud Virgilium, vt ἀναφαίνειν apud Lucam 97.10
Ἀπεκδυσάμενος 258.22,& 36
Ἄφιξις nomen positum pro discessu 96.25
Ἀπιστεῖν pro fœdifragum esse, vt ἀπιστία pro perfidia 147.28
ἀπιστία & ψεῦσμα pro eodem 147.28
Ἁπλῶς, benignè 545.27
Ἁπλότης 326.17
Ἀπὸ pro ὑπὸ 557.1
ἀπὸ μέρους pro Quadantenus & propemodum 306.11
Apocalypsis & Euangelii Marci persimilis character 661.11
Ἀποκαλύψεως nomen quid indicet 618.13
Ἀποκρίνεσθαι sæpe de eo qui sermonem inchoat 632.11
Ἀποκρύπτειν & ἀναφαίνειν opposita 97.20
Ἀποδεδειγμένος, approbatus 21.5
Ἀπογίνεσθαι pro extrà fieri 566.6
Ἀπολογεῖσθαι, causam dicere 92.11
Ἀποφθέγγεσθαι, sententiosa quædam & mirifica loqui 8.48
Ἀποκαραδοκεῖσθαι 99.1
Ἀποστέλλειν pro significare per nuntium eius rei causa missum 51.43
Apostoli à Christo ipso destinati fuerunt ἀμέσως 392.50. Apostoli immediatè à Deo designati 52.18 Apostolorum prærogatiua, quòd vocati sint ἀμέσως 348.4 Apostolorum, nouæ Ecclesiæ quasi duodecim patriarcharum, inauguratio 8.15. Apostoli vocabantur οἱ δώδεκα, etiam quum expuncto Iuda, & nondum allecto Matthia, vndecim tantùm essent 188.22
quibus Apostoli comitibus vtebantur in suo fungendo munere, Euangelistæ à Paulo vocantur 393.4
Apostolis duodecim accessit Paulus, & aliquatenus adiungendus videtur Barnabas etiam 392.51
Apostolos post acceptum Spiritum sanctum fuisse ἀναμαρτήτους, verum est in doctrinæ capitibus 354.5
in Apostolis quale putet Erasmus fuisse linguarum donum 53.49
Apostolorum acta ab Abdia scripta, liber planè execrandus 481.16
Apostoli in citandis Scripturæ testimoniis syllabas anxiè numerare nō solent 286.21
Apostolis cur sermonis simplicitas placuerit magis quàm ornata eloquutio 54.25. Apostolorum sermonem qui vt ineptum reprehendunt, fenestram audaciæ & libidini omnium aperiunt 53.8
Apostoli cur Hebraismos suis scriptis permiscuerint 54.30
Apostolum se vocans Paulus, quid innuat 129.5,& 39
Apostolus per antonomasiam Paulus 61.37
ἀπόστολοι ἐκκλησιῶν, legati Ecclesiarum 330.8
Apostoli appellatio generalius accepta 129.38
Apostolū se in Ecclesia ex successione profiteri, vox est tyrānica, multo verò magis, Apostolorum principem 392.53
Apostolicorū scriptorum simplicitas 54.5 Apostolica scripta cur obscura nobis esse videantur 54.8 Ad Apostolicorum scriptorum lectionem quæ adferri debeant 54.8
Ἀποτάσσεσθαι 307.6
Ἀπηλλάχθαι pro ἀπαλλάττεσθαι, liberū & immunem fieri 430.1
Apparere pro ministerii causa stare ante suum dominum 528.25
Appellatiui pro adiectiuo enallage Hebraica 309.48
Appellatiua pro adiectiuis sæpe Hebræorum more vsurpantur 588.42
Appellatiua pro adiectiuis apud Hebræos 193.50
Appetitionis ara Athenis 81.20
Apud se non esse quis dicatur 58.5
¶ Aqua baptizari 88.28
aquæ nomen pro sanctificatione vsurpatum 603.22
aquæ appellatio quomodo Spiritus sancti gratiæ tribuatur 529.32
aquarum molem suprà terram eminere 586.15
¶ Ara suffitus vbi collocata 636.3
aræ Athenis nullius dei nomine inscriptæ 82.30
Arbitrio naturali nihil agimus 606.48
ad arbitrii probationē ineptè detorti loci 602.27,& 606.42
arbitrium liberum, Vide Liberum arbitrium.
Arbor vitæ pro vitali, siue viuifica 612.5
arbores fructiferæ qua ratione vocemur 169.18

Ἀρχαὶ & δυνάμεις quid apud Paulum 187.34
Archelaus Herodis magni filius 27.16,& 17,& 29
Ἀρχὴ [.i. principium] Hebr. phrasi pro eo quod primarium est, id est pro basi ac fundamento 505.12
ἀρχὰς βάλλεσθαι pro Fundamēta iacere, apud Platonem 505.16
Archiæ epigramma de quatuor Græciæ certaminibus 264.17
Archiepiscopi, qui antea metropolitani vocabantur 404.20
Ἀρχιερεῖς concilium cogebant 19.12
Ἀρχηγὸς princeps, vel antesignanus 501.32
ἀρχηγὸς ζωῆς pro Princeps vitæ, vel Dux ad vitam 17.14
Areopagus & Areopagitæ, ἄρειος πάγος 82.3
Ἀρέσκεια Aristoteli in vitio, Paulo autē in laude 421.10
Ἀρετὴ nomen de nobis potius quàm de Deo 578.23
nomine τῶν ἀρετῶν solum Petrum vti 564.56
Argentum pro quauis pecunia percussa 90.10
Arguere pro Patefacere conuincendo 398.12
Ἀργύριον dicitur etiam τὸ νόμισμα 90.11
Ἀργυροκόπος 91.16
Arij hæresis confutata 410.35
ab Arianis detortus locus ad probandum Christum esse creaturam 422.7
Ἁρμόζεσθαι pro μνηστεύεσθαι 337.19
Arrha siue arrhabo, quid 305.2
Ἄρρητα 342.13
ἄρρητοι ἰδιότητες quæ sint Aphrodisæo 341.24
Articulis non solùm præpositiuis sed etiam postpositiuis vtuntur Græci in distributionibus 215.35
articulus ἀναπολογικῶς positus 136.67 & 137.1
articulus ὁ positus διακριτικῶς 87.19. Articuli vis διακριτική 11.1
articuli vis δείξεως, aut rationem rei formalem indicans 51.2
articulus vim obtinens pronominis κατ' ἀναφορὰν 43.2,& 44.20. Articuli vis ἀναφορική 98.10
articuli vis obseruanda 96.10
articulus τὸ additus particulæ τί etiam quum nullum est ἐρώτημα 185.16
articuli τὸ vsus apud Atticos, quum obliquis casibus antecedētibus oratio recto casu clauditur 180.50
articuli eclipsis 166.2,& 385.38. Articulorum omissio 1.45
articulus pro opportunitate rei gerēdæ, Terentio 3.22
Ἄρτιος & ἀρτίζειν 231.6
¶ Ascendere in cor hominis, Hebr. idem quod venire in mentem 136.18
Asia propriè sic dicta, Mysiæ confinis 119.24
אשם Heb. delictum, pro victima piaculari 181.36
Ἀσπονδοι 140.48
אשר relatiuum sicut & aliæ particulæ sæpius subaudiuntur ab Heb. 575.10 & 598.9,& 619.35.37
Assentatores aulici 366.19
Assimilatio imaginis hominis, pro imagine ad formam hominis efficta 138.42
Asson, vrbis nomen quidā fecerunt, quū sit aduerbium 121.21
rex Assur quo sensu dicatur esse serra quam agitet Dominus 22.16
Ἀστατεῖν, incertis sedibus errare 243.17
Ἀστεῖος ad corpus relatum 33.43
Ἀσθενεῖς & δυνατοὶ qui Paulo 347.1
ἀσθένεια & ἀσθενεῖς quid apud Paulum 161.2
ἀσθενὴς pro ἀδύνατον 517.30
ἀσθενεῖν pro Nullas prorsus vires habere 180.57
Ἀσχεῖν peculiari significatione vsurpatum à Paulo 479.19
Ἄστοργοι 140.46
Asus quæ & Prasus & Præsus 111.31
Ἀσύνθετος 140.44
Ἀσωτία 399.12
¶ Ἀτενίζειν 4.8
Athenis aræ nullius Dei nomine inscriptæ 81.30
Athenienses idolis supra cæteros Græcos abundabant 81.20
Ἄτοπον duobus modis à Luca vsurpatū 126.8
ἄτοπον, & ἄτοπος, & ἀτόπημα 113.4.5
Atrium populi cur sic dictum 638.17
Attalia 70.13
¶ Auaro cur tribuatur à Paulo idololatræ appellatio 397.25
Auditus Heb. pro sermone audito
audientiam sibi facere solet Paulus hac præfatione, Fidus est hic sermo 461.9
auditio pro rumore & fama 357.2
Augustinus reprehenditur 149.21
Augustini expositio reprehensa 372.14
inter Aulicorum virtutes hodie numeratur μονομαχία 140.49
עולם præposita מן significat æternitatē 15.17
עולם non semper declarat tempus æternum 517.23
עולם [.i. sæculum] de tempore infinito 227.33
עולם [.i. sæculum] ad vitā hominis sæpe restringendum 332.1
אות [.i. signum] Hebr. pro insigni Dei facto 286.14
Αὐτάρκεια 331.35
αὐταρκείας definitio 472.10
αὐτάρκης propriè vnus Deus 331.38
Αὐθάδης & αὐθάδεια 486.21 & 24
inter Authores idoneos non numerandi qui Romano imperio iam inclinato prouincias descripserunt 474.31
Αὐτὸς relatiuum abundans 52.2
αὐτοὶ pro vltro & sponte vestra 221.35
Azizus, rex Emesenorum circuncisus 143.15

B

ב Pro עם, id est cum 97.11,& 219.10,& 224.21,& 401.46,& 405.2
ב pro על 3.10,& 200.21,& 323.3,& 350.34,& 477.13
ב pro אל 507.16
ב pro מן 377.21
ב pro בעבור 390.38,& 391.10
ב nota Gerūdii Heb. nonnunquam futurum exactum declarat 7.51
ב nota instrumentalis Heb. 70.18
ב in iuramentis adhibetur interdū pro Per 188.1
ב præpositio Hebr. sæpe omittitur in Græco & Latino sermone 229.51
באדם [in homine] ב pro inter, & singul. pro plurali, i. inter homines 20.18
Baalim & elilim 260.19
באמנה in veritate, Heb. pro verè 22.5
pro Baptismo posita lotio, perperam nouato verbo 474.15
ante baptismum aquæ, fideles interdū Spiritus sancti donis cælitus visibili signo imbuebantur 88.25
in baptismo dicimur Domini Spiritu regenerari, in Cœna autem Domino incorporari 177.40
in baptismo emersio ex aqua quid declaret 571.55
baptismum adumbrauit liberatio è diluuio 572.5
baptismus quid adumbret 572.4
in baptismo symbola habemus trium nostræ innouationis partium 168.35 & 45
omnes baptismi expertes à salute non excludendi 154.35
ad baptismi iterationē detortus locus 88.43
baptismus pro initiatione in doctrina religionis 87.25
baptismatis Iohannis vbicunque fit mentio, necesse non est ipsam baptismi ceremoniam vsurpatam fuisse putare 88.41
baptismus, vide Catabaptistæ
baptizans minister, & baptizans Deus 88.32
Baptizari quid significet pro verbis illi annexis 88.10
baptizari pro mortuis qui dicantur à Paulo 292.15
Barbarus pro eo cuius sit peregrinum & ignotum idioma 283.40
Barnabas Apostolis aliquatenus videtur adiungendus 392.50
Βασκαίνειν propriè de maleficis qui intuitu nocent 356.37
Βάσεις pro pedibus 16.17
ἀπὸ τῆς Βασιλικῆς, sub. χώρας, pro Ex regis agro 59.25
βασιλέως appellatio vnde indita quibusdam fuerit Ephesi 89.14
Βασιλεύειν quid sit Paulo 171.17
¶ בכל [i. in omnibus] pro Omnib' modis, Prorsus 338.26,& 418.7,& 419.
¶ Benedicens benedicam, Hebraismus, pro Cumulatissimè te beneficiis cumulabo 514.1
Benedixit nos benedictione spirituali, Hebr. i. spiritualibus gratiis siue donis cumulauit 377.2
benedici in terra, & benedici in cælis quomodo dicantur homines 377.12
in benedictionibus etiā priuatis vsitata olim impositio manuum 29.12
benedictio pro larga liberalitate 331.25. in Benedictionibus, Heb. i. largissimè, benignissimè 331.10
benedictiones vitæ præsentis, quales 377.5
in Beneficentia quomodo peccetur 318.25
Bernice soror Agrippæ 113.15
Bestiis sæuissimis cōparari soliti in Scriptura crudeles & peruicaces hostes 193.34
qui aduersus bestias pugnabāt, non iidem cum illis qui obiiciebantur bestiis 193.6
בגבורה [.i. cum potētia] loco aduerbii Potenter, Heb. 130.62
¶ Bibliorū interpretationis Græcæ menda 32.11 & 35
ביד [in manu, vel per manum] id est ductu, vel opera & ministerio 33.1 & 361.39

Bigamorum appellatione qui comprehendantur 461.36
¶ Βλασφημεῖσθαι 270.14
de *Blasphemis* & idololatris quale supplicium sumi solitum apud Iudæos 358.34
בליעל Belial quid significet Heb. & vnde componatur 321.43
Βλέπειν pro cauere 414.18
¶ בכמה [i. in quo] Heb. i. quomodo, qua ratione 20.9
בן cum genitiuo appellatiuorum, accipitur pro eo qui addictus est alicui rei, siue in laudem siue in vituperium 353.32
¶ Βολὶς & βολίζειν 123.21
Bona forma, eo modo quo Hebræi vtuntur sue טוב 33.43
Boues dicti numi quidam Deliorum seu Atheniensium 91.18
¶ Βραβεύειν & βραβευτὴς 428.33
βραβευτοῦ officium à Virgilio descriptum 432.17
Brachium Dei elatum, quid 63.16
Breuitas mira Pauli & planè inimitabilis in tota epistola ad Galatas 354.39
¶ בשלום [i. in pace] quid sonet Hebraico more 74.5

C

כ similitudinis nota, congruentiam nonnunquam designat, Hebræis כף אמיתות 308.3, & 311.55, & 395.38, & 536.6
כבר & pondus declarat, & panem magnum 649.20
Κακὰ θηρία idem sonat quod Gallis ad verbum *mauuaises bestes* 487.16
Κακῶν ῥεκτῆρες Hesiodo qui à Paulo dicuntur ἁμαρτωλοί 456.3
Κακόηθεια 140.36
Cælum & terram testes appellare licet in obtestatione, exemplo Prophetarum 192.45
in tertium vsque cælum, pro In sublimissimum cælum 342.16
sub cælo. Hebr. pleonasmus, pro Vspiam 20.15
in cælis iam versari, qua ratione dicamur à Paulo 377.16
in cælis benedici, & in terra benedici, quomodo dicantur homines 377.12
Καὶ particulæ vsus mirè varius 656.1
καὶ connectens diuersas personas 29.6
καὶ nihil connectens 568.35
καὶ particula posita in epexegesi 50.6 & 128.10, & 132.21
καὶ pro γὰρ 138.37, & 589.24, & 597.26, & 599.15
καὶ pro ἀλλὰ 134.17, & 596.47, & 606.37
καὶ pro ἵνα 456.8, & 590.9, & 596.19
καὶ vacans 148.57, & 548.25
καὶ positum pro גם 621.7
καὶ vsurpatum pro eo quod Gallicè dicimus *mesmement* 619.39
καὶ νῦν, vt Lat. Idque, ad orationis amplificationem valet 214.4
Caiana similes quidam fanatici nostro tempore 342.35
Καιροῦ & χρόνου differentia 3.22
Calcitrare contra stimulum, ab Æschylo vsurpatum prouerbium 43.6
Calculus albus athletis in theatro decertantibus dabatur 622.5
Καλεῖσθαι peculiari significatione vsurpatum ab Homero 229.12
Καλὸν pro συμφέρον 251.31
Κανὼν 236.3
κανὼν pro ipso saltus spatio, Polluci 336.37
in *Canonico* iure, scripta de matrimonio blasphemia 541.6
Capillus nullius ex capite cadet, Hebraicum prouerbium 124.4
Κάπηλοι & καπηλεύειν 307.31 & 35
Captiuus Christi passiuè 385.40
captiuitas pro captiuorum multitudine Hebr. 391.41
Capitis opertio & apertio pro distinctione locorum & temporum 271.17
capiti alicuius imponi sanguinem dicunt Hebræi, pro imputari 85.5
caput Latinè pro cuiusuis rei principio & prima ac præcipua parte 386.48
caput pro eminentia, Hebraico more 352.25
capitis epistolæ ad Gal. sectio non suo loco facta 373.23
Carbones ignis Heb. pro ignitis 211.19
Καρδίας (id est cordis) appellatione significantur appetitiones à Paulo 394.37
Carnis vocabulum emphaticè positum 150.46, & 355.12
caro pro sanguinis coniunctione 188.36
caro pro præsentis & infirmæ huius vitæ conditione 562.15, & 572.42
caro pro conditione hominis non regenerati 181.2
caro pro externo homine, & iis omnibus quæ ad præsentem vitam spectant 256.31
caro pro corpore & rebus externis 401.4
in carne pro] In rebus externis, neque ad animum ipsum pertinentibus 414.20
caro, vel membra, vel exterior homo, pro eodem 178.45
caro pro tota hominis naturâ, quatenus infirma est, non autem quatenus corrupta 130.43
caro pro toto homine, synecdoche Hebr. 10.18, & 134.2, & 569.8
secundum carnem, pro Consueto hominum more, & naturæ vi ordinaria 367.19
cum carne & sanguine, pro Cum quoquam mortalium 351.1
caro diuinæ naturæ opposita 130.47
caro pro ceremonialibus operibus externis, quibus opponitur spiritus 357.11
in carne esse, quid vocet Paulus 174.47
in carne esse & in spiritu 40.18, & 602.19
carni serere, & spiritui serere, quid sit Paulo 374.49
in carne viuere 356.3
carne morimur, vt viuamus spiritu 574.7
in carne viuere, quomodo distinguendum à Viuere secundum carnem, vel In carne esse 407.28
in carne damnatus quis dicatur 573.57
carnis appellatio quousque extendatur à Paulo 423.47
carnis nomen vbi de Christo agitur quomodo sumendum 572.38
carnem suam nihil prodesse, qua ratione dixerit Christus 132.54
Carneum cor & lapideum 308.34
carnales qui dicatur à Paulo 238.26 & 43
Carpocratianorum successores hodie libertini & Dauidistæ 172.8
Carrensis errores pudendi 119.22, & 121.19
Καρποῦν & συγκαρποῦν 5.6
Carthaginense concilium 463.19
Casus rectus pro vocatiuo 183.31
casus accusatiuus Græca constructione vsurpatus, ὁ κατὰ πρόσωπον ταπεινός 465.45
casus genitiui Hebraico more positi, Abominatio vastationis, & damnatio meretricis 11.2
casum rectum in priore membro prætermissum solent Hebræi in posteriore exprimere 8.40
Castellio solitus non sese verbis, sed verba suo sensui accommodare 121.37
Castellionis audacia & impudentia in sua interpretatione 305.15. Castellionis immodica in interpretando licentia 431.15
à Castellione corrupti impudenter in sua interpretatione loci 372.34
à Castellione manifestè corruptus in sua interpretatione locus Pauli 461.24 A Castellione fœdè deprauatus Pauli locus 464.10
Castellio presbyterium, senatum, vel rempublicam pro Ecclesia, interpretatus 467.16
Castellionis impia & blasphema dicta 379.8, & 482.21
Castellionis opinio Anabaptistica de quadam reconditiore doctrina Pauli 235.20. Castellio Pauli Epistolas nihil nisi quædam rudimenta continere dixit 624.5
Κατὰ ἄνθρωπον λέγω 148.36, & 359.24
κατὰ Θεὸν, à quibusdam exponitur Diuino motu & instinctu 186.5
κατὰ cum accusatiuo, pro Quod ad hoc pertinet 340.10
τὸ κατ' ἐμέ 135.8
κατὰ præpositio subaudita 97.22
Catabaptistas confutans locus 254.34
Καταβολὴ σπέρματος 533.19
Καταβραβεύειν 428.30 & 40 & 51. Item 429.5
καταβραβεύεσθαι 428.55
Κατακυριεύειν 90.5
Καταλύειν pro diuertere, ab aurigis ductum 408.1
Κατάνυξις 201.40
Καταπυγοσύνη Herodoto quæ aliis βαλίς 123.22
Καταποντίζεσθαι 6.1
Καταργεῖν 153.41
καταργεῖσθαι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, pro fieri inanem Christi 371.9
Καταριθμεῖσθαι pro ἀριθμεῖσθαι 5.38
Καταρτίζειν 347.5, & 194.27
Κατασκηνοῦν pro inhabitare, à tabernaculis sumptum 344.9
Κατασοφίζεσθαι 38.30
Κατέχειν, & κατέχεσθαι, & κάτοχος 175.53
κατέχειν pro κωλύειν & ἐμποδίζειν 450.16
τὸ κατέχον videtur exponi posse τὸ κρατοῦν, id est quod rerum potitur 450.17
κατέχεσθαι & κάτοχοι 84.22
Κατήδωλος 81.18
Κατήχησις 158.30
Καθὼς declarans non comparationem sed congruentiam & ipsam rei veritatem 311.54
(καταναρκᾶν 338.40 & 344.20.)

Καθίζειν de iudicibus dictum pro In subselliis collocare 248.44
Καθιστάναι 81.8
qui *Catholicos* se hodie vocant, in quo numero censendi 542.7
Καθὼς pro Prout, vim habens distributiuam 8.44
Κατήφεια, quid 555.27
Κατηχεῖσθαι generali & peculiari significatione 374.32
Catonis vitia, qui acerrimus alioqui putabatur virtutis custos 142.11
Κατοικεῖν & παροικεῖν 8.51
κατοικεῖν pro domicilium ponere 555.17
κατοικίας & παροικίας differentia 317.28
Κατορθώματα 109.13
Catullus comparatiuo Iucundior vsus pro superlatiuo 282.20
verbi Καυχᾶσθαι vsus apud Paulum 375.27
Caupones qui vernaculo sermone *regratatores* dicuntur 307.33
caupones & mangones cur semper infames & sordidi sint habiti 307.33 & 34
Causæ ex effectis, ex fletu res aduersæ, ex gaudio res secundæ intelliguntur 257.3
Καυτηριάζειν 465.47
¶ Κέλευσμα 444.21
Centaurus, nauis nomen Virgilio, vnde 126.12
Κεφάλαιον 519.16
κεφαλαιοῦν & ἀνακεφαλαιοῦσθαι 379.48
Κεραυνοῦσθαι 645.5
Ceraunij montes Epiri, à Ptolemæo vocati Acroceraunii 123.8
Κερδαίνειν dictum de eo qui damnum vitat 123.1
Ceremonialis cultus gratiæ oppositus 542.19
ceremoniales ritus per se considerati, quid essent 427.31
Certamen fidelium quale esse debeat 612.16
Chalcidica dialecto prolatum ἐδολιοῦσαν pro ἐδολίουν 149.23
terræ *Chanaan* requies, finis fuit externus quo populum deducebat Moses, & introduxit Iosue 504.16
Character orationis πλαστικός 424.14
Χαρακτὴρ deductum ἀπὸ τοῦ χαράσσειν 495.34
Χάραγμα per synecdochen de picto etiam opere 83.18
Χάρις pro χάριν 565.19
χάρις pro muneribus 319.12
χάρις pro fonte vnde χαρίσματα promanant 133.2
χάρις & χάρισμα quomodo apud Paulum distinguenda 165.36
χάρις pro χαρᾶ, secundum quosdam 303.40
Χάρισμα seu δώρημα opponitur à Paulo τῷ ὀφειλήματι 165.29
Χαριτοῦν, fictum à Paulo verbum 378.65
Χαρίζεσθαι cum casu rei constructum, pro Gratificari 17.15
χαρισθῆναι passiuè pro Condonari 17.13
Charitatis regula 217.8, & 11
charitas mutua dicitur peculiariter Christi Lex 374.7
charitatis basis, nostri cum Deo reconciliatio 593.14
charitas nulla vbi sana doctrina non extat 602.13
charitas crudelissima Academicorum qui nuper irrepserunt 458.23
καὶ Χεῖρας ἐπιβαλεῖν idem quod vno verbo ἐπιχειρεῖν 57.6
Χειροτονεῖν vnde ductum sit 70.1
Χελῶναι numi quidam Peloponnensium 91.19
Cherubim propitiatorii 272.8
Chirographum quomodo deleuisse dicatur Christus 427.35
Chonem Ægyptii vocabant Herculem 36.29
Χρεία pro illis quibus eget quis in necessitate constitutus 413.22
Χρηματίσαι pro ὀνομάζεσθαι 56.12
vsus *Chrismatis* nulla ne tenuissima quidem mentio fit in Apostolicis scriptis 304.53
chrismatis, rasuræ, crucis, & huiusmodi portentorum nulla olim facta fuit mentio 29.15
Χειροτονητοὶ & χειροτονίαι qui vocentur à Nanzianzeno 308.1
Χρηστολόγος & χρηστολογία 226.8
Χρηστότης 104.26
quasi à *Christi* demum aduentu cœpta sit noua pactio, ita Prophetæ de ea loquuntur 369.22
Christus quo sensu dicatur factus ex muliere 130.39
Christus quo sensu dicatur ἀπάτωρ & ἀμήτωρ 130.32, & 364.29, & 515.45
Christus quo sensu dicatur primogenitus 496.44 Christus quomodo primogenitus omnis rei creatæ, & primogenitus ex mortuis 422.4, & 44
quæ de Christi persona sentienda sunt, paucissimis verbis à Paulo exposita 426.32 De Christi persona quod credendum est, à Paulo compendiariè propositum 130.14
de Christi persona hæreses 130.19
ad omnes aduersus Christi personam hæreses refellendas locus valde illustris 409.25
distinguendum quid Christo toti, id est Deo & homini coniunctim, & quid item homini seorsim sit tribuendum 510.54
Christus, quum fuerit & sit verus homo, finitum corpus & finitam animam habet 392.23. Christo corpus ἀπερίγραπτον falsò tribuunt quidam 392.22 & 39
Christi corpus quidam falsò crediderunt cæleste esse 130.39
Christum è cælo corpus attulisse, ineptum est quorundam somnium 600.5
Christus sua vi diuina gratuitò nobis dat vitam æternam 578.4
Christus secundum vtranque naturam pontifex ac mediator 515.44
Christus qua ratione viti comparetur, virgulto item 169.16
Christus vnde dicatur Lux mundi 311.44
Christus Adam posterior dictus 195.30
Christi typus Melchisedec 514.23, & 515.1
Christi cum Mose collatio 503.9. Inter Christi & Mosis ministerium antithesis 51.20
sub Christo cælestia omnia, quæ sub Mose typi terreni duntaxat fuerunt 525.20
ab iis qui in Christo habitant perfectiora exiguntur quàm ab iis qui sub Lege 591.42
Christus quatenus dici possit ceremonias destruxisse 153.56
Christus quomodo efficiat vt moriamur Legi 355.37
Christi cum Angelis comparatio quomodo consideranda 500.45
Christus quomodo factus peccatum pro nobis 320.22
in eo quòd Christum sit execratus Deus, posita est spes nostra 359.2
quo abiectiorem Christum nostra causa factum esse cernimus, eo minus de nostra per illum expiatione dubitare possumus 511.19
Christus dedit seipsum, & Christus ipse se dedit, aliquid habent discriminis 459.11
Christus quo sensu dicatur vniuerso mundo offerri 84.2
Christus in carne tantùm passus est 570.29
Christi anima quomodo dicatur passa 569.11
Christus quomodo intelligendus sit petere à Patre liberationem à periculo 511.19. Christus vnde se derelictum esse vociferetur 511.41
Christi in cruce commotio & consternatio & querimonia quomodo considerari debeant 511.6
Christus adhuc despicitur, affligitur, crucifigitur in membris suis 291.28
Christus mortuus mortem vicit, vt in æternum cum suis Deo viuat 12.7
Christus, Dominus Ecclesiæ 618.17
extra Christum nulla vnquam Ecclesia 573.41
in Christo vno sese Ecclesiæ suæ Pater patefacit 618.10
à Christi Ecclesia nullum hominum genus est alienum 459.5
Christus interdum collectiuè pro tota Ecclesia capiti suo adiuncta 382.32
in Christo sunt omnes absconditi thesauri 595.1
ab vno Christo per fidem apprehenso salus expectanda 602.40
extra Christum nusquam salus 591.27
in Christo gratis habemur pro filiis eiusdem regni cohæredibus 602.8
Christus materia, argumentum, minister Euangelii est 309.12
Christo σύμμορφοι quomodo dicantur fideles 414.32
nostri cum Christo conuenientia quæ 596.41
in Christo quomodo dicamur adolescere 563.2
in Christo inueniri, quid 415.19 & 25
vnum cum Christo fieri, In Christo esse, Christum in nobis esse, & aliæ huiusmodi formulæ vnde sint ductæ 360.52
in Christo, aliquid multo expressius significat quàm Cum Christo, vel Per Christum 381.35
in Christo, pro Christi nomine, vel, Pro Christi negotio 406.21
in Christi mortem baptizari, quid 88.18
pro mensura donationis Christi, quid sit Paulo 208.50
Christi Lex peculiariter dicitur charitas mutua 374.6
Christi sermo pro Euangelii doctrina 433.1
Christi captiuus, passiuè 385.40
Christi gloria vocantur illi per quos gloria Christi illustratur 330.23

in Christi conspectu aliquid facere 306.34
Christum quàm impiè dicant Antichristiani à se offerri Patri in sacrificium pro viuorum & mortuorum peccatis 518.32, & 526.14
Christi matrem quàm blasphemis aduersus ipsum Christum verbis compellent Papistæ 429.56
hac clausula, Per Christum Dominum nostrum, omnes blasphemias suas terminant Papistæ 429.39
Christum Iudæi vocant תלוי 359.9
Christū ore tenus professi, Simon Magus, Saul, Iudas 464.55
Christum persequi quo sensu dictus sit Paulus 424.33
eius qui Christi vicarius hodie vult videri, quanta tyrannis 212.13
Christiani hodie Iudæos iniquè despiciunt & vexant 204.2
de Christianis testimonium Plinii in epist. ad Traianum 176.1
inter Christianos vnde tanta αἱρέσεις oriatur 328.14
in Christiana religione nihil est quod euulgari nō iusserit Dominus 341.30
Christianismus quomodo in magiam fuerit mutatus 195.33
cum Christianismo permixtus Iudaismus 426.23
Chrysostomi locus, refellens nostri temporis Ecclesiasticos qui priuilegia immunitatis iactant 212.6
Chrysostomus non semper simplicitati studet, sed alicubi philosophica dogmata permiscet 53.18
Chrysostomus reprehensus 273.18
qui Chrysostomo adscribūtur in epist. ad Heb. commentarii, rhapsodia potius esse videntur ab aliquo collecta 510.22
¶ כי pro אם, si, εἰδὴ πῶς vsurpatur 118.11
כי pro לפיש, propterea quòd, siue quoniam 645.11
כי אם (.i. sed) aduersatiuæ particulæ respondet εἰ μή, si non .i. nisi 354.55
Ciborum mundorum & immundorum discrimine significatus omnis ceremonialis cultus 542.19
Cicero Catilinam inter falcarios venisse dicit, pro circumseptum falcariis 477.21
Ciceronis locus, è lib. 1. De natura deorū 138.29
Ciceronis loci 618.4, & 630.8
Circuncisio fuit Israelitis sigillum iustitiæ fidei: nostri autem respectu, typus nostri baptismi 266.38
circuncisio natiuam pollutionem testabatur 427.33
circuncisio duplex, externa & interna 37.7
circuncisio per literam, siue carnis, & circūcisio per Spiritum, siue cordis, quomodo opponantur 146.29
circuncisio μετωνυμικῶς pro circuncisis Iudæis, vt resurrectio pro iis qui resurrexerunt 118.21
circuncisio pro circuncisis, vt præputium pro incircuncisis 155.41
circuncisio pro Iudaismo 145.18
circuncisio pro circunciso, singulari numero 415.1
circuncisio, Vide Incircuncisi
¶ כלי vniuersalis particula, accipitur plerisque locis pro quibuslibet, non autē pro omnibus siue cunctis 457.37
Clandos insula quæ & Gaudos 122.28
Clementis locus 269.10
Clericorum exemptio tyrannica 470.24
Clerus pro sorte & hæreditate Domini 576.2
cleri dominium ac principem nullam se cōstituere voluit Christus 60.36
cleri nomen apud Veteres Patres quomodo vsurpatum 576.5
Χλευάζειν plus quàm καταγελᾶν 10.7
Χλευασμῷ pro Cum vafra & maledica derisione 10.13
כלי Heb. nomen generalissimum, comprehendēs omnia vtensilia, & quorum opera vtimur 567.29
Κλῆρος pro μερίς 7.13
κλῆρον διδόναι apud Homerum, pro Partem suam alicui assignare 7.32
κλήρους διδόναι, pro κλήρους τίθεσθαι 7.29
Κλήσεως (id est vocationis) appellatione quid intelligatur 61.10
Κλητὸς à κεκλημένος quomodo differat 129.28
Κλύδων, vnde Εὐροκλύδων 122.14
¶ ad *Cælibatū* quatenus inclinet Paulus 256.34
Cœna Domini cur λειτουργία, & ἱερουργία, & sacrificium vocata 61.6
in Cœna dicimur Domino incorporari, in Baptismo, Spiritu ipsius regenerari 177.40
ritui Cœnæ Dominicæ mutua osculatio adhiberi solita 300.2
Cœnæ Domini appendices erant agapæ 274.11
Κοιμᾶσθαι (id est obdormiscere) pro Reponi in sepulchro, Hebræorum more 444.3
κοιμᾶσθαι, dormire, pro Mortuum esse 274.35
Κοινωνία pro charitate ac liberalitate 156.2
Κοινωνία ἰδιωμάτων, tropus apud theologos 235.45
dicēdi genus per κοινωνίαν ἰδιωμάτων immeritò hodie quidā reprobant 96.17
κοινωνικὸς cui opponitur ἀκοινώνητος 474.1
κοίτη pro semine 190.21
Collationis altera pars omissa, per anantapodoton 162.39
in *Collectiuis* nominibus solet interdum sententiæ potius quàm verborum ratio haberi 229.1
Colossæ vbi sitæ 420.5
Colossenses falsò existimati sunt esse Rhodii à Colosso illo celebri dicti 420.7
Κόλβωμα pro κόσμος 576.12
κομβώσασθαι pro στολίσασθαι ibidem
Commissuræ suppeditationis .i. suppeditatæ, passiuè, Heb. 394.10
Communicatio, tropus quidam apud Paulum 154.20
Comparationis impropriè dictæ formula obseruanda 253.11
Comparatiuus gradus pro superlatiuo 113.11, & 182.10, & 477.16, & 580.7
Complementum Christi, pro completo Christo, in membris videlicet suis 393.38
Complere iniquitates suas, mensuram patrum implere, prouerbialiter dicta Heb. de hæreditaria improbitate 440.18
Composita pronomina pro simplicibus 299.11
compositis carentes Hebræi, simplicibus vtuntur eorum loco 430
compositi vice positum verbum simplex, Hebræorum more 215.44
Condemnare & iustificare, opposita 147.42
ad *Confessionem* auricularem detortus locus 558.23, & 591.2
Confiteri Dei nomen Heb. hoc est, apertè profiteri & celebrare 211.13
Coniugium multas molestias secum trahit ex hæreditario illo peccato exortas 256.32
Conscientia vis 260.41
conscientiæ terrores repræsentati sunt à poetis sub Nemesis & furiarum specie 160.12
conscientiam terrens Lex ad Christū adducit 355.37
conscientiam idoli quid vocet Paulus 260.39
Consecratio est inepta, secundū canones, cui nō præierit legitima electio 70.
Consequens sæpe intelligitur apud Heb. vno verbo posito 18.24
consequens ex antecedente significatum, Hebræorum more 4.2, & 51.43, & 278.13
Consolidare 16.16
in *Conspectu* Ecclesiarum, pro Testes habituri Ecclesias 330.23
in conspectu Dei, Vide Deus
Constantiam vocauit Cæsar Cōstantinus, de nomine filii sui Constantii, vrbē quæ antea Gaza vocata fuerat 41.9
Constantinopolitano & Romano patriarchis cedere coacti reliqui duo 405.4
Constructionis traiectæ exemplum 3.13
constructionis hypallage frequens est Hebræis 25.16
Cōuersio Heb. dicitur resipiscētia 95.10.11
Conuiuia solennia sacrificiorum veteres intra ipsū etiā templū agitabāt 261.8
conuiuia olim libationibus & eius diui laudibus claudebantur cui sacrificatum fuerat 268.41
Copia multo plures perdidit quàm inopia 419.14
Copula pro coniunctione aduersatiua 248.4, & 594.31
copula pro illatiua particula frequens apud Hebræos 590.9
copulatiua coniunctio Heb. pro relatiuo 51.20
copula sæpius subauditur Hebr. more 343.40, & 371.15, & 418.2
copula interdum in duobus incisis & duobus membris suppletur 343.39
copula more Hebr. in bimembri etiam oratione suppletur 371.15, & 416.26
copula sæpe redundat Heb. 548.25
in *Corde*, pro Serio cordis affectu 399.16
corde incircuncisi & auribus 37.10
cor lapideum & cor carneum 308.34
cor lapideū tollere & carneū dare 311.15
Κόραι dicti numi quidam Atheniēsium 91.18
Coram aliquo pudefieri, dictum more Hebraico 596.10
Corinthi scriptæ fuisse videntur ambæ ad Thessal. epistolæ 447.4, & 453.12
ad Corinthios epistola prior Ephesi scripta fuit 298.10, & 300.22, & 307.2
Cornelius quid de Iesu Christo nosset ante Petri aduentum 51.32
Corpus mortis Heb. i. moles carnea peccato & morti addicta 179.17
corpus animale, & corpus spirituale 195.1, & 4
Κοσμοκράτορες, Tertull. Munditenentes, Hilario Mundipotentes 403.3
קרא 158.41, & 229.9
Κρατεῖν pro Ita tenere vt tibi elabi non sinas 17.4, & 508.20
Craterus dictum 567.2
Credere Deo & in Deum Heb. idem 408.35
inter Credere Deo & credere in Deum discrimen quod statuitur, non est satis firmum 408.36
inter eos qui credunt ex vera fide, & eos qui credere videntur, discrimen 464.49
Κρίνω pro κατακρίνω, & κρίσις pro κατάκρισις 114.3
κρίνεσθαι pro puniri 275.2
κρίνεσθαι pro κατακρίνεσθαι 451.12
Κρίσιμος ἡμέρα quæ & ἀγόραιος 93.5
Κριτήρια pro locis in quibus causæ aguntur 248.26
Κριτὴς pro præfecto ac gubernatore 110.5
in malam *Crucem* abire 358.33
crucis supplicium infame 358.32
crucis prædicatio quo sensu videatur dici odor ex morte & odor vitæ ad vitam 307.24
crux pro Euangelica doctrina quæ in solius crucifixi Christi iustitiā respicit 372.9
¶ ἐν πάσῃ τῇ κτίσει pro Vniuersis hominibus, vel In toto orbe 424.11
κτίσις non solùm pro ipsa condendi actione, sed etiam pro ipsis rebus conditis 422.6
κτίσις pro ciuilis gubernationis dispositione 565.8
¶ *Curiositas* somnia multa in Ecclesiam Dei inuexit 46.17
Custodia lignea pro numella, apud Plautum 77.16
¶ *Cybea* nauis 393.50
Κυβεία, alea 393.41
κυβευτικὴ διδασκαλία Epiphanio, vanæ & ineptæ subtilitates 393.54
Cypri situs 110.5
Cyrenii præsidis nomen quomodo in cōtextum videatur fuisse repositum 33.21
Κύριαι δόξαι, id est αὐτοκρατορικαί 306.29
Κυριότης pro senatorum aut aliorū magistratuum collegio 581.23
Cyricii papæ vox diabolica aduersus matrimonium 182.17, & 401.33
Cyrilli interpretatio reprehensa 169.48
Κυροῦν autheticam confirmationē declarat 306.27
Cyrus moriens non vult se mortuū spectari 194.18
Cyri Prodromi opinio cōfutata 420.6

D

Δαιμόνια (secus quàm à Platonicis) vocantur à sacris scriptoribus noxii & impuri spiritus, qui & diaboli 268.36, & 465.30
Damascus in Arabia 9.32, & 46.6
Damnari nos ab aliquo, Scriptura quo sensu sæpe dicat 146.7
quis *damnatior* te, apud Ciceronem, pro Quis est quem iustius quis iudex possit condemnare 353.25
damnationis hominum causa 459.6
Datiuus casus pro casu instrumenti positus 333.40, & 334.1
Dauid quo sensu dicat mandata Dei iustificata, & Deum iustificari in sermonibus suis 464.16 & 18.
Dauid quid de suo peccato senserit 148.16
Dauidis sepulchrum post euersam vrbem adhuc extans 13.16
Dauidistæ hodie Carpocratianorum successores 172.18
¶ Δὲ particula συμπλεκτικὴ τῆς ἑρμηνείας, id est sententiam nectens 121.8, & 314.53
δὲ non præcedente μὲν 245.22
δὲ pro ἀλλά 517.37
δὲ pro δὴ vel δῆτα 352.11
δὲ pro γάρ 176.31, & 260.38, & 645.14
Δεκάλογοι vocant Græci Hebraico more, decem præcepta 372.25
Declarare pro constituere & creare, sicut apud Græcos ἀναδεικνύειν 7.3
Δείκας distinctum à κεφαλὴ 5.16
Δεισιδαιμονία & δεισιδαίμονες 82.17 & 19
Delphicus Apollo, qui & Pythius 76.10
Denarius, stipendium gregarii militis 262.25
Depositum seruare Timotheum quo sensu iubeat Paulus 474.8
Dei consilium ac decretum à præscientia nunquam separandum 22.14
Deo vel conniuente vel inuito nihil fit aut accidit 11.20
in Deo permissionem otiosam perperā imaginantur quidam 139.13
Deus quo sensu vocet opus suum, tribuum decem rebellionem, & alia huiusmodi 22.17
Dei opus à sceleratis nihil tale cogitantibus peractum 22.13
Deus licet in Scriptura dicatur impios excæcare, indurare, seducere, &c. nō tamē existimandus est malorum author 139.15
Deum quomodo cognoscat etiam magna pars impiorum 578.10
Deus inter Neronis domesticos, perīde ac in mediis inferis, regnans 420.1
Deo subiici qui dicantur 291.12
Deus efficit in nobis & velle & facere 578.60
Deus in nobis opera sua coronat 544.4
Deo quādo gloriā iustā tribuamus 569.2
Deum vt Deum glorificare quis dicatur 138.5
Dei gloria quo sensu dicatur esse vir 171.33
de Deo tritus apud Græcos versiculus, ex prolepsi quàm ipse in hominis natura insculpsit 141.62
Deus in vero iureiurando non tantùm vt testis sed etiā vt iudex & vindex periurii aduocatur 292.47, & 305.7
Deus viuens, pro æterno, Heb. 473.12
de Deo solet ἀνθρωποπαθῶς loqui Scriptura 148.35
Dei Ira, Vide Ira
Deus quomodo nonnunquam dicatur è cælis descendere 571.11
Dei homo quis propriè vocetur Hebr. more 482.15 Dei homines. i. diuini interpretes & nuntii Heb. 581.1
Dei via, pro ea quæ ad Deum adducit 87.1
Dei iustitia duobus modis dicitur 547.18
Dei fides pro fide à Deo data 147.30
Dei fides passiuè pro fide quæ Deo habetur 436.8
Dei patientia Heb. hoc est Deus patiēs 571.50
Deus spei, Hebr. 211.16
Deus misericordiarum seu pietatum. i. Deus summè pius 301.2
Deus gloriæ pro glorioso, Heb. 235.40
Deus exercituum, id est potentissimus 557.4
Deus erit vobiscum, Heb. i. vobis aderit 418.11
Deum esse cū aliquo, Hebraismus quo peculiaris Dei fauor erga aliquem declaratur 31.3, & 418.21
in Dei conspectu fieri aliquid quo sensu dicatur à Paulo 315.20
Dei nomine instar epitheti addito diuinum quid significatur 33.48
inter Deum & mundum cur nunquam conueniat 555.13
secundum Deum tristitia, opposita tristitiæ mundi 324.25
Deus Pater quàm sæpe & quàm apertè de Filio sit testatus 603.5
Deus Pater nos vngit in Filio 594.36
Deus Pater in Filio agnoscitur 595.1
Deum Patrem qui nouit, omnia nouit 594.39
Deum vt Patrem suum soli fideles agnoscunt 578.11
Deum qui pro Patre non agnoscit, extra Christum est 591.23
Δεξιοβόλοι 107.10
Δεξιολάβοι 107.6
Dextra pro virtute ac potentia, Hebr. 14.1
ad dextram Patris sedere, quid 381.6
¶ Διὰ pro propter, cū quarto etiā casu 586.35
διὰ pro ἐν 156.46, & 516.8 δι' ἀκροβυστίας positum pro ἐν ἀκροβυστίᾳ 156.45, & 460.28. Sic διὰ τῆς τεκνογονίας pro ἐν τῇ τεκνογονίᾳ 460.27
διὰ pro εἰς 169.1 διὰ προφητείας pro εἰς προφητείαν, vel ἐν προφητείᾳ 467.7
διὰ pro μετὰ vel σύν 477.20
διὰ pro trans, vel intra 281.43
διὰ significationem auget in quibusdā verbis 87.17
Diaboli, etiamsi reluctentur, sunt tamen Filio hominis subiecti 500.25
Διάκονοι τοῦ Θεοῦ & λειτουργοὶ pro iisdem 60.31
Diaconi qui propriè sint dicti 210.1
διάκονοι, qui pauperum curam habent 462.6
diaconorum nomē generale est interdum 467.15
diaconi & episcopi, Paulo sunt duo genera eorum qui Ecclesiam regebant 404.10
diaconorum appellatio in quas species diuidatur 209.46
diaconorum appellatio ad quos interdum restringatur 404.14
diaconi Presbytero suberant 28.31
Διακονία pro subsidio 57.2
in diaconiam & prophetiam diuisæ à Paulo fūctiones Ecclesiasticæ 209.14
Διακονεῖν 108.10
Διακρίνεσθαι 548.25
Διαδέχεσθαι 36.40
Διαλογισμὸς peculiari significatione vsurpatum à Paulo 460.4
διαλογισμοί, ratiocinationes 138.10
Διάνοια pro sensitiuæ interioris facultatibus 394.36
διανοίας facit Plato mediam inter νόησιν & πίστιν 383.35
διάνοια vocata à Paulo præstantissima animi facultas, qua cogitamus & ratiocinamur 423.36
Διαφέρει interdum pro συμφέρει 145.4
Διαπιστεύεσθαι 16.19
Διασῶσαι pro Saluum perducere 107.18

Διατυγὴ pro διακονία 57.14
Διαθήκη pro pollicitatione 359.12
Διατριβαὶ quas Quintilianus scholarum exercitationes appellat 471.8
דבר [id est loquutus est] constructum cum præpositione ב in malam partem sumitur, nisi vbi de prophetia agitur 583.32
Δικαιοῦσθαι idem quod alibi δίκαιοι κεῖσθαι 151.9
Δικαίωμα quid vocet Paulus 181.54
δικαίωμα τοῦ Θεοῦ distingui debet à δικαιοσύνη 140.50
δικαιώματα pro omnibus Domini mandatis, & ipso iure diuino 166.22
δικαιώματα τοῦ νόμου quæ vocētur 145.20
δικαιώματα interdum αὐτὸ τῶν δικαιολογημάτων 166.25
Δικαίωσις & δικαίωμα quomodo sint distinguenda 267.11
Δίκη triplici significatione 114.1
δίκη quæ & Nemesis 116.1
Dicendi generum præcisorū exēpla 35.9
dicere pro iubere 108.13, & 313.12
Διδόναι pro In aliquem statum redigere 625.4
διδόναι κλήρους pro τίθεσθαι κλήρους 7.29
Die & die, geminatio Hebr. i. quotidie 315.19
dies Dominicus hodie qui olim primus dies hebdomadis 94.9
dies solis, à profanis dictus qui Dominicus à sanctis 297.29
dies Domini, quis vocetur 246.23
dies Domini pro supremo die 240.27
dies nouissimi vnde vocentur 267.15
dies זבח [i. victimæ] dicitur Hebr. dies solenni epulo destinatus 557.11
dies pro tempore, Heb. 495.9
dies malus, aut dies mali qui vocentur ab Hebræis 399.6, & 403.6
dies pro æuo 575.47
Διγάμων virorum & mulierum appellatio quomodo intelligēda apud Paulum 468.11
Digamorum genus qui veteribus canonibus arcebantur à ministerio 253.6
Dimittere pro Abeundi facultatem facere 307.6
Dionysius, Vide Pseudodionysius
Διώκω, absolutè positum pro Feror, vel Curro 416.17
Discipuli quo sensu dicantur nutriti ad pedes præceptorum 102.1
Diuitiæ pro rei cuiuslibet copia & abundantia 207.6, & 229.48, & 326.15, & 384.6, & 425.2
Diui cui sacrificatum fuerat, laudibus & libationibus claudebātur olim conuiuia 268.42
Diuinæ essentiæ qui in nos transfusionē imaginantur, ridiculi sunt 578.46
Diuortiorum magna apud Hebræos olim licentia 542.3
¶τὸ Δοκεῖν de vana & arrogante securitate dictum 267.15
οἱ δοκοῦντες & οἱ ἀδοξοῦντες opponuntur 351.25
Δοκιμάζεσθαι, sumi vt idoneū & aptū 438.8
Δοκιμὴ & δόκιμον 160.47
inter δοκιμὴν & δόκιμον discrimē 545.19
Doctor quis vocetur à Paulo 209.50
doctores, qui & magistri nostri hodie vocantur, ipsis etiam nominibus Pharisæos referunt 472.15
doctorum munus quod fuerit 393.16
Domestici fidei qui sint Paulo 375.14
Dominus cleri nullus in Ecclesia, sed omnes vnius Domini ministri 60.36
in Domino, pro Perinde vel quatenus iubet Dominus 433.16
in Domino, pro Freti Domino 68.14
in Domino gloriari, pro Exhilarari de beneficiis Dei 204.1
Domino incorporāmur in Cœna, Domini Spiritu regeneramur in Baptismo 277.40
reus corporis Domini teneri quis dicatur 274.18
Dominicus dies à sanctis dictus, qui Solis dies à profanis 297.29
Dominicus dies hodie qui olim prim⁹ hebdomadis dies, qui & μία σαββάτων 94.9, & 620.25
Dominico die soliti conuenire sancti 610.25
Dominicus & Franciscus 450.37
Domus comparari solet Ecclesia 503.33
Dona Dei Timotheo ad Ecclesiæ ædificationem commissa, depositi appellatione significata à Paulo 474.8
pro mensura donationis Christi, quid sit Paulo 208.50
Δώρημα est χαρίσματος effectum 165.32
δώρημα seu χάρισμα opponitur à Paulo παραπτώματι 165.29
Δορυφόροι, hastati poti⁹ q̄ lāccarii 107.9
Δόσις & δώρημα pro eodem 547.1
Δουλείας & λατρείας inane discrimen 397.24
Δοξάζω 203.4
¶Δεξ & ἀρέσκεσθαι 241.11
דרך [i. via] translatitiè omne genus vitæ cui aliquis insistat 43.4
דרכים [i. viæ] consiliorum & factorum rationes Hebr. 207.11
Drusilla, Agrippæ soror, fœmina libidinosissima 111.14
¶Duci apud Plinium in Epist. eodē modo quo Græcè ἀπάγεσθαι 59.14
Duliæ & latriæ inane discrimen 397.24
Inter duliam & latriam ineptè constituta differentia 133.29
Duplicatio Hebraica, quum idem bis dicitur, mutatis tantùm verbis 107.8
¶Δυνάμεως significatio vsitata Paulo 451.2
δυνάμεως nomen Deo potius quàm nobis tribuitur 578.21
δύναμις de Deo duplici significatione sumitur 111.40
δυνάμεις, facta præstantia 11.13
δυνάμεις angustiore significatione pro summis illis diuinæ potētiæ effectis quæ inter omnia miracula excellūt 277.4
δυνάμεις pro fungentibus facultate edendarum virtutum 278.15
Δύσκολα τὰ καλά, prouerb. 461.18

E

Ἐὰν μὴ pro ἀλλὰ 355.1
ἐὰν pro ἐπειδὰν, sicut εἰ pro ἐπειδὴ 597.1
ἐν ἑαυτοῖς, pro Intus & in animo 301.8
¶Ἐκ pro διὰ 131.68
ἐκ πίστεως, pro διὰ τῆς πίστεως 358.24
Ἐκκακεῖν 312.8
Ἐκκλίνειν respondet Hebræo verbo קרך 619.41
Ἐκκλησία ἔννομος, & σύγκλητος 93.13
pro Ecclesia qui vsurpant nouè vocabulum Respublica, vel Ciuitas, quantū peccent 474.17
ab Ecclesia Christi nullum hominū genus est alienum 459.3
in Ecclesia sola habitat Dei veritas in mundo 463.1
Ecclesia dicitur Corpus Christi 160.55
pro Ecclesia tota capiti suo adiuncta, interdum collectiuè accipitur Christus 382.52
Ecclesia ædificio cōparari solet 44.17
Ecclesia domui comparari solet, cuius & viui lapides & vasa dicūtur tum pastores tum greges 503.33
in Ecclesia, omnes vnius principis ac Domini ministri, nullus cleri dominus 60.36
Ecclesiæ lapides sunt singuli fideles 563.21
in Ecclesiæ politia, nulla sit ἀρχῶν vel ἀρχόντων mentio 60.35
Ecclesia tempore Apostolorum qualibus visis assueuisset 58.9
in Ecclesia Dei vnde cœperit diabolus iacere prima tyrannidis fundamenta 404.17
Ecclesiæ hostes erant magistratus omnes, tempore Pauli 457.41
Ecclesiæ preces aduersus Iulianum ipsam opprimentem 4.8.19
ad Ecclesiam gladio magistratus exarmandam detortus locus 334.2
ecclesiæ Palæstinæ ex duobus Iudæorū generibus coactæ, Hebræis & Hellenistis 494.16
de ecclesia Ephesina potissimùm cur laborarit Paulus 455.7
in Ecclesiis primis dona linguarum, sanationum, prophetiæ, valde viguerunt 9.10
ecclesias orthodoxorum indignas esse hoc nomine vnde colligerent Pelagiani 400.16
Ecclesiam qualem fingant nostri sophistæ 400.17
Ecclesia quam sibi vendicant Papistæ, quàm multa verbo Dei habeat contraria 463.16
quasi ecclesiolam quandā, cōmendat Paulus Aquilæ & Priscillæ familiā 199.34
Ecclesiasticæ disciplinæ abolitio vbi Christianus est magistratus, Ecclesiarum euersio est 470.22
ecclesiasticæ vocationes nunc vocantur ordines κατ' ἀφαίρεσιν 299.20
ecclesiasticæ fūctiones à Paulo in duas species diuisæ 209.24
ecclesiasticæ fūctiones, aliæ perpetuæ, aliæ temporariæ 209.42
eum qui ad Ecclesiasticam functionē deligitur, à quib⁹ maculis Paulus velit esse purum 461.39
ad Ecclesiasticam administrationem sæpissime transferuntur pastorum, ouium & gregis vocabula 6.19
ab Ecclesiastico ministerio quod sapiētiæ genus excludat Paulus 241.17
Ἐχθὲν pro ἀπέχθεν positum ex Hebræorū idiotismo 4.30
Eclipsis verbi substantiui omnium est vsitatissima 278.12
eclipsis Hebr. familiaris, qua verbo nomen verbale includitur 190.43
eclipsis verbi cognatæ significationis eiquod præcessit 287.10, & 465.54
eclipses repetiti eiusdē verbi, frequenter occurrunt 450.37
eclipsis quædam Paulo familiaris 316.26
eclipsis quædam T. Liuio frequentissima 71.12
eclipsis in narrationibus vsurpari solita 71.9
eclipsis Hebraica relatiui 384.19

eclipsis particularum Hebr. familiaris 478.19
eclipsis particulæ Tamen 117.14
eclipsis verbi modi imperatiui 109.19
Ἐκτενὴς & ἐκτένεια 57.12, & 116.16
¶Edamus & bibamus, &c. prouerbium Epicureorum 293.39
¶ex Effectis aliquando intelligūtur causæ, vt fletus appellatione, res aduersæ 257.13
¶Εἰ pro ὅτι 118.9, & 517.12 εἰ pro ὅτι apud Æschinem quoque 116.27
εἰ pro ἐπεὶ 20.2
εἰ pro ἐπειδὴ 597.1
εἰ δὲ, pro Quid si verò 194.1
εἰ μὴ pro ἀλλὰ 635.4, & 661.1
ante εἴπως subauditū participium 121.11
Εἰκόνι subauditum in τῇ Βάαλ 200.34
Εἰδωλεῖον, idolorum templum 261.3
εἰδώλου quæ generalis & quæ peculiaris sit significatio 260.3
Εἰρηνοποιεῖν 423.16
Εἰς respondet Hebræorū literæ ל 560.9
Εἰς pro πρὸς 79.13
εἰς Χριστὸν, pro De Christo 401.35
¶nec in Electorum salute, nec in reproborum damnatione iniustitiæ argui potest Deus 191.56
electorum firma & certa perseuerantia 265.11
erga electos misericordia Dei quomodo consideranda 191.54
electis nulla mortalia peccata 605.25
electio æterna est in Dei proposito 377.25
electionis propositum incertū non est, neque à nobis pendet 464.35
electio in sese quidem firma est, sed in nobis quotidie confirmanda 579.23
electio ex effectis fidei confirmatur 579.23
electionis causā falsò constituūt sophistæ fidem præuisam vel opera 201.13
electionis causam qui faciunt fidē præuisam, refelluntur 67.15
qui electionis doctrinam sibi applicāt vt sibi quamuis licentiam arrogent, confutantur 377.40, & 579.27
electionis à prædestinatione discrimē 278.3
electionis finis, Spiritus sanctificatio 559.11
Eleemosynas conferendi mos in Ecclesia olim vsurpatus 297.27
Elementa mundi quo sensu vocet Paulus Iudaismum, siue Mosaicos ritus 416.23, & 25
Eleuare pro attollere, vsurpatū à Plauto 3.46
Deum Eligere nos in Christo, quid 377.53
Ἑλλάδος ἡγεμὼν cur vocatus à Romanis ἀχαΐας ἡγεμών 85.18
Ἑλληνισταὶ 28.20
Ἑλληνιστῶν appellatione comprehensi etiam Ἕλληνες 56.4
Ἑλληνισταὶ qui dicerentur inter Iudæos, & qui Hebræi 494.14
Elymas quid sonet, & qua lingua 61.33
¶Ἐμβάδες, tragici cothurni 429.42
Ἐμβατεύειν 419.22
¶Ἐν ὀλίγῳ 119.6
ἐν οἷς pro Quo tempore, vel Inter hæc 111.1, & 117.5
ἐν pro εἰς 395.40
ἐν pro σὺν, Hebraico more 97.9 ἐν ἐπαγγελίᾳ, pro Cum promissione 401.44
ἐν pro σὺν, vel διὰ 241.26 ἐν ποθήματι pro διὰ ποθήματος 91.1
ἐν pro μετὰ 7.49
præpositionis ἐν vsus obseruādus in hac loquutione, ἐν ἐσθῆτι 4.18
Ἓν διὰ δυοῖν figuræ exempla 69.1, & 235.5
Ἐγκαίνια, festi Iudaici nomen 409.13
Ἔγκλημα, ipsa criminis obiectio 114.14
Ἐγκρατεύεσθαι 264.14
Ἐγκρῖναι pro annumerare 334.31
Ἐνδείκνυσθαι est quasi digito indicare 448.3
Ἔνδειξις & ἔνδειγμα 408.26 & 31
Ἐνδημεῖν & ἐκδημεῖν opposita 317.19, & 318.2
Ἕνεκα pro Quantum attinet ad 310.5
Ἐγκαθέτους 76.21
Ἔννομοι & πεπηγμέναι ἡμέραι 93.15
ἔννομος ἐκκλησία, cui opponitur σύστασις 93.13
Enochi pietas 614.19
Ἐνωτίζεσθαι fictum à Græcis interpretib⁹ pro Hebraico האזין 10.16
Ἐντυγχάνειν pro colloqui 200.24
Ἐπαγγελία ad significandam vltroneam promissionem 466.26
ἐπαγγελία non de quauis promissione, sed de merè gratuita 359.10
Ἐπεισόδιον 518.7
Ἐπεκτείνεσθαι pro contendere, vnde ductum 416.14
Ἐπερωτᾶν & ἐπερώτημα 572.8
Epexegeses quædam frequētissimæ 143.18
ἐφάπαξ 170.44, & 288.37
Ephesi collocata Ionum regia 89.14
Ephesi quidam coguominati reges 89.14
Epheso scripta fuit epistola prior ad Corinthios 298.10, & 300.21, & 307.2
cur de Ephesina Ecclesia potissimùm laborarit Paulus 455.7
Ἐπίλυσις nomen poeticum 580.25
Ἐπὶ vacans, more Hebraico 161.14
Ἐπὶ πᾶσι pro Insuper, vel In primis 403.22
Ἐπιχειρητικία 312.5
Ἐπιχορηγία, & χορηγεῖσθαι 394.20
Ἐπιεικὲς oppositum τῷ ἀκριβοδικαίῳ, item τῷ βιαίῳ 333.13
Ἐπιείκεια 333.12
ἐπίλυσις quid 580.19
Epimenides cur dictus à Paulo propheta Cretensium 487.7
ab Epimenide expiatæ Athenæ 82.35
Ἐπιφαίνεσθαι quæ dicantur 487.5
Ἐπιφανείας appellatio tributa à Paulo aduentui etiam primo Christi 476.30
Ἐπιφανείας nomine Paulus posterioris aduentus Christi iubar maximè illustre oculis nostris vult repræsentare 484.4
Epiphanius acerrimus hæreticorum hostis 607.10
Epiphanius quàm diligens in restituēdis Scripturæ locis quos hæretici deprauarant 465.5
Epiphanius, citans quendam Pauli locum, membrum integrum addit vltra ea quæ in vulgatis exempl. inueniuntur 465.11
Ἐπιποθεῖν idem quod ὁρμᾶσθαι 555.10
Ἐπισκέπτεσθαι, inuisere, pro Curare & pro virili subleuare 548.13
Ἐπισυνάγεσθαι 99.5
Episcoporum nomen vnde ductum 404.12
episcopi, qui & pastores 193.20
episcoporum nomine intellecti pastores, doctores, presbyteri 404.11
episcoporum quanta ambitio qui exemptiones à regibus petierūt 470.26
episcoporum nomen generale est interdum 467.15
episcopi appellatio ad quem fuerit olim restricta 404.17
episcopi vniuersalis nomē quàm falsò tribuatur Romano Pontifici 59.15
eum qui se episcopum vniuersalem vocaret, meritò dixit Gregorius esse Antichristum 381.26
de episcopatu locus Pauli profanatus 461.20
Ἐπιστᾶσθαι 255.15
Ἐπιστρέφεσθαι 365.21
Ἐπισυναγωγὴ, nō congregatio, sed aggregatio 449.7
Epitheton pro substantiuo, ex Hebræorū idiotismo 584.10
¶Erasmus perperam intellexit quod de Apostolis loquentibus variis linguis scriptum est 9.9 Erasmus reprehensus in iis quæ de linguarum dono disseruit 53.3 & 38
Erasmus finem ac scopum præcipuum Baptismi non intellexit 168.25
Erasmus ab Origene fascinatus quædā à Pelagianismo non longissimè remota effudit 164.58
Erasmus passim conatus pro viribus luculentissima & certissima quæque diuinitatis Christi testimonia nobis extorquere 463.40, & 489.14
ab Erasmo detorti loci de diuinitate Christi 409.14, & 410.16
Erasmi interpretatio qua locus Iudæ de Christi deitate deprauatur 611.59
Ἐργάζεσθαι eo sensu quo dicunt Latini Facere argentariam, Facere medicinā 653.15
Ἔρχεσθαι pro Dare se in viam 117.2
ἐρχόμενος præsens positum pro Aoristo 609.12
Eruditionem Paulus vocat quam alibi ædificationem 480.11
¶Esau reprobare cur Deus ab æterno decreuerit 539.18
¶Esse pro in pretio haberi, Nō esse pro Abiectum esse, ideóque nullo loco haberi 233.33
esse pro figurare & adumbrare 368.2
esse pro sacramentaliter significare 266.27
esse in felle, esse in peccatis, Hebraismus plenus emphasi, hoc est, coopertū & oppressum esse peccatis 40.13
¶Et particula variè vsurpata, ex Hebræorum more, Vide καὶ
Et ecce, Hebr. de rebus magnificis, & quæ omnē superēt expectationē 4.15
Ἕτερος pro diuerso ac peregrino 455.15
Ἑτεροδιδασκαλεῖν 455.13
Ἑτεροζυγεῖν 322.35
¶Euangelij definitio ab effectis 135.29
Euangelium κατ' ἐξοχὴν vocatum doctrina & verbum Domini 370.7
Euangelium quo sensu vocetur potentia Dei in salutem 135.47
Euangelium cur sit potentia Dei ad salutem, Lex verò non item 308.57
Euangelii & Legis differentia 309.11
inter Euangeliū & Legē antithesis 51.20
Euangelium nō in tabulis lapideis sed in corde imprimitur 591.41
Euangelium appellatione Spiritus significatum 309.7
Euāgelii prædicationis quàm lati ter-

mini 424.12
Euangelium fuisse superioribus etiam seculis annūtiatū docet Petr⁹ 573.51
Euangelium pro prædicatione Euangelii 437.6
Euāgeliū pro prædicatione Euāgelii & ministerio suo, vsurpat Paulus 451.26
Euangeliū cum Aristotelis & Auerrois similiúmq; placitis permiscet Scholastica matæologia 426.18
qui Euangelii cursum impedit, omniū humani generis hostiū est capitalissimus 440.15
Euangelium Nicodemi quidam ineptè conantur obtrudere Ecclesiæ 481.15
Euangelica doctrina significata metonymicè appellatione fidei 29.16
Euangelica doctrina appellata fidei mysterium 462.8
Euangelica doctrina λόγος dicta κατ' ἐξοχὴν 374.57
Euangelicæ doctrinæ quanta maiestas supra Legem 539.36
Euangelici fœderis conditio qualis ante Christi aduentum 370.20
Euangelistis propositum fuit Christi facta & dicta describere 1.20
Euangelistæ in primis sequuti sunt popularem sermonem 121.39
Euāgelistæ qui vocentur à Paulo 393.4
Εὐαγγελίζειν 81.14
Εὐχαριστεῖσθαι pro Gratiarum actione celebrari 302.34
Εὐδοκία, gratuita beneuolentia, & affectus beneuolus 378.61
Euentus non consilii & voluntatis habetur ratio in quibusdam loquendi generibus 5.45
euentus non consilii & voluntatis habita ratio in verbo Facere 22.11
Εὐλάβεια, & εὐλαβὴς, & εὐλαβεῖσθαι 510.26
Εὐλάβεια pro religione, id est religioso metu 541.24
Εὐλογεῖν, pro ἁγιάζειν & καθιεροῦν 268.5
Εὐλογία pro assentatione 126.16
Εὐοδοῦσθαι 134.1, & 297.40
Εὐπερίστατος ἁμαρτία 538.4
Εὐπρόσεδρον 258.40
Εὐπροσωπεῖν quod Galli dicunt Faire bonne mine 375.21
Εὔψυχος, & εὐψυχία, & εὐψυχεῖν 413.8
Εὑρίσκειν & εὕρημα 154.1
Εὐροκλύδων 122.5
Εὐσχήμονες γυναῖκες 67.27
Εὐσέβεια pro iusto ac legitimo cultu 458.14
Eusebii error 27.4
Εὔσημος λόγος quis sit 283.11
in εὐθυμίας definitione hallucinati philosophi 160.40
¶Ἐξαυτῆς, sub. genitiuo ὥρας 50.7
Excellenter excellenter æternum, geminatio Hebr. vt Ad valde valde 315.27
Excommunicationis ius non penes vnum fuit olim in Ecclesia 245.32
excommunicationis scopus 453.8
Exegetica particulæ frequenter subaudiuntur 379.31
Exhortator à Paulo vocatus qui alibi pastor 209.55
Ἐξισχύειν & ἐξίστασθαι 39.4 & 12
Ἐξορκιστής 89.25
Expiationis festum 110.36
Exterior & vetus homo, idem apud Paulum 178.37

F

Quasi Faces mundo prælucere dicit Paulus Philippēses, sumpta à pharis metaphora 412.24
Factum pro dicto positum 49.16
Fadus Iudææ præses 27.7
Fame ara Athenis 81.22
¶in Felle esse, multo vehementius dictū quàm Fel in aliquo esse 40.15
Felix, frater Pallantis liberti Neronis 112.15
Felix, gurges inexplebilis 110.8
Fermentum apud fideles inueniri, quo sensu dicatur 247.5
Festum expiationis 120.36
¶Fides donum solis filiis peculiare 602.4
fides gratuitum Dei donum 602.3
qui fidem præuisam faciunt electionis causam, refelluntur 67.15
fides ex effectis agnoscitur, vt arbor ex fructibus 548.3
fides ea vera est quæ ex operibus ostendi potest 551.21
fides sine charitate esse non potest 550.57, & 588.37
fidem viuam & verā à mortua & adulterina distinguit charitas 371.30
fides temporaria 464.48
fides sola organum est in hoc mundo nostræ cum Christo coniunctionis 401.17
fidei obiectum Christianis nullū aliud quàm verbum Dei scriptum 136.6
Relatio inter verbum Dei, fidem, & ministrum 29.18
fidei materia Christus 602.37
fidei domestici, qui sint Paulo 375.14
fide iustificari, quid 150.60, & 151.5
fidei & operum antithesis 201.10
vestigiis fidei Abrahæ incedere, quid 157.12
pro fide vsurpata confidentia, nouato perperam vocabulo 474.15
fides implicita, ἀναισθησία est diabolica 136.8
fides diabolorum aut impiorum, fides est per catachresin 601.4
fidei Spiritus pro fide ex Spiritus afflatu & dono 314.55
fides Dei, pro fide à Deo data 147.30
fides Dei passiuè pro fide quæ Deo habetur 436.8
fides nominis passiuè pro fide quæ habetur nomini 18.1
fidei significatio apud Paulum 135.57, vsque ad 136.11
fidei gaudiū quod vocet Paulus 408.9
fides pro sana doctrina quæ est Euāgelica, siue pro verbo Dei 29.16, & 408.17, & 457.11, & 464.31, & 466.19
fidei mysterium pro Euangelica doctrina 462.8
fides συνεκδοχικῶς pro cognitione Dei in Christo, cū donis quæ ex eo manāt in fideles per Spiritū sanctū 108.49
fides pro dono edendorum signorum 280.8
fidei nomen propria & omnibus scriptoribus vsitata significatione sumptum à Paulo 147.30
fidem præstare 84.8
fidelis est is demum qui in Dei promissiones securus incumbit 267.18
fideles quomodo dicantur σύμφυτοι Christo 424.32
fideles qua ratione dicantur templum Domini 387.15
fideles, templum sunt Dei, in quo per Spiritum sanctum residet 219.6
fideles præsidio Angelorum circumsepti 58.9
fidelium timor pius ac tremor, quis 267.20
fidelibus cur tribuatur lucis nomen 398.3
fidelis Deus quo sensu 84.9
vt à Fiducia distingui debet arrogantia, sic religiosus timor à dubitationis ac diffidentiæ metu 204.18
Filius hominis, & filii hominum, Hebr. idem quod homo, homines 388.5, & 620.33
Filii hominis nomen in toto Euangelio nusquam nisi vni Christo tributū 646.2
filii Prophetarum ac pacti, quid sonet Hebræis 19.2
filius mortis, Hebraico more, qui capitalis criminis reus est 385.57
filii iræ, pro Iræ Dei ita deuoti atque obnoxii quasi ad eam rem ab ipsa natura effecti 383.55
filii contumaciæ pro hominibus contumaciæ deditis, & similia, Hebræorū more dicuntur 383.31
filii carnis Hebr. quos natura non promissio efficit 190.2
Finis pro mercede 360.26
¶Flentes Hebr. dicūtur figuratè, aduersis exerciti, quibus opponuntur Gaudentes 257.3
¶Fœdus Abrahami 65.30
fœdus nouum, seu Euāgelium, Legi oppositum 309.20
fœderis Euangelici conditio qualis ante Christi aduentum 370.10
fœderis Veteris cum Nouo collationem luculentissimam, & Noui fœderis veluti singularem quandam promulgationem ac sanctionem habet epistola ad Hebræos 494.10
fœdera pro tabulis fœderis 188.41
Fœnerari Domino qui dicantur 327.1
Forma bona, apud Terentium 33.44
¶Fractio panis, Vide Panis
Franciscus quanta cū blasphemia etiamnum hodie decantetur Iesus typicus 430.38
Fructus ventris Hebraica periphrasi pro liberis 13.14, & 174.41
¶Funccius chronographorum diligētissimus 31.29
Fundasti terram, pro Firmam ac stabilē creasti 497.30
sub Furiarum & Nemesis specie quid repræsentarint poetæ 160.12
furiarum nomine designant Latini poetæ quem Græci ἀλάστορα vocant 267.11
Futurum indicatiui pro imperādi modo 248.1
futurum loco indicatiui & imperatiui ponunt Heb. 596.13

G

Galeni locus egregius de celebratione operum Dei 137.40
Galilei & Hierosolymitani vna eadémque lingua vsi magna ex parte 6.13
Γὰρ illatiuè posita 516.25
γὰρ pro enimuero 161.33
γὰρ pro itaque 220.3, & 568.20
Gaudentes pro illis quibus res prosperæ sunt, Flētes, qui aduersis afflictantur Heb. 257.3
Gaudium quid sit Paulo, peculiari significatione 446.5
gaudiū fidei quod vocet Paulus 4 ? 9
Gaudos insula quæ & Claudos 122.28
Gaza bis expugnata 41.1.3
Gazæorum nauale Maiuma dictū 41.7
גבירה [.i. domina], dicitur Heb. mulier præstantis cuiusdam virtutis 607.35
¶Gellius μυώπια malè Luscitiosum interpretatur 579.10
Gemitus pro intestina quadam querimonia 557.18
Generaliter quædam sententia, ad id tamē de quo agitur accommodanda 456.1
quod generaliter dictū est, ad id de quo agitur restringendum 290.13
Γένεσις pro κτίσις 553.17
Γεννᾶσθαι pro τίκτεσθαι à Matthæo positū 130.25
qui Genios pro Angelis nouè vsurpant, quantum peccent 474.14
Genitiuus, Vide Casus
genitiuus rectus & regens 224.22
genitiuus Hebraico more positus, ὦ βάθος πλούτου, pro ὦ βαθὺν πλοῦτον 207.4
genitiuus substantiuorum, siue appellatiuorū, pro epitheto ponitur apud Heb. 495.58
Gentium vocationis mirificum quoddā fuit orgānū Paul⁹ præ cæteris 424.14
quum in Genere aliquid dictum est, certa aliqua species aut pars quasi ex reliquorum numero eximi solet interdum 437.13
genus vnum interdum pro altero, habita sentētiæ nō vocis ratione 419.50
gen⁹ vnū pro altero, habita ratione nō præcedētis vocis sed sequētis 380.43
Γεώργιον 259.17
Gerundi modus 408.40
gerundi modus à Græcis exprimitur participio 629.9, & 638.9
gerundiis respondentia quædam Hebræorum participia 301.36
Γεύσασθαι videtur accipi posse pro prādere, sicut γεῦμα Eustachius tradit accipi solitum in vulgari sermone pro prandio 49.2
¶Γλεῦκος in genere pro vino dulci & præstanti 10.10
Gloriam dare Deo 60.1
gloria Dei, vltimus & vniuersalis finis omnium humanarū actionū 207.26
gloriam Dei mutare, quid 138.43
gloria Dei pro glorioso Deo 37.19, & 380.24
gloriæ Pater, Heb. pro Pater gloriæ plenus 381.9
gloriæ potentia Heb. pro Potentia gloriosa 421.14
gloriari in hominibus, quid 241.41
de se gloriari quomodo permittat Paulus 374.16
gloriari in Domino, pro exhilarari de beneficiis Dei 204.1
glorificare Deū, vt Deū q̄s dicatur 138.5
¶גם [.i. etiā] pro quo ponitur ו copula, cui respondet ἐ, amplificat 619.40, & 622.7
¶Γνήσιος & νόθος opponuntur, vt germanus & adulterinus 327.20
Gnostici & Caiani 341.40
גוים 275.15, & 385.4
¶Gradus comparatiuus pro superlatiuo 281.20, & 477.16
Græci qua ratione vocentur à Paulo gētiles 135.31
Græca lingua olim in toto Oriente vsitata 524.41
Græcæ linguæ imperitia decepti nonnulli ex veteribus in quodam loco Pauli 309.34
Græca constructio, ὁ κατακύψας τῷ κλεῖ, & ὁ ἀποτμηθεὶς τὴν κεφαλήν 465.46
Græcā Bibliorū editionē multo propi⁹ sequutus est author epistolæ ad Hebræos quàm vel Euāgelistæ, vel Paulus 510.22
Græciæ proconsul, cur proconsul Achaiæ dictus 85.18
à Gratia aduersariis detortus loc⁹ 355.19
[illegible]atia Dei, duplici sensu 87.11
[illegible]e gratia peruersæ opiniones cōfutantur 458.50
gratia pro fonte vnde ipsa χαρίσματα promanant 133.2
gratiæ in solidum, non naturæ donum est mens Deo seruiens 423.49
gratiam habere pro Gratum & acceptū esse 16.2
Gregorii Papæ locus de purgatorio 240.2
Gregorii Papæ testimonio est antichristus qui vniuersalis Episcopi nomen sibi arrogat 59.16, & 381.26
¶Gustare panem .i. vesci, Heb. 48.15
gustare mortem pro sentire 501.19
¶Gymnastarū diæta exquisitissima 164.11

H

ה Articulū emphaticū apud Hebr. Græci sæpe, tanquā radicalem aut formatricem, coniunxerunt cum nominibus locorum & aliis 47.10
הבלים [vanitates] pro idolis siue simulacris 69.13
חכשית 599.8
חדש [.i. nouum] Hebr. opponitur vulgari & triuiali 629.1
Hæredis & hæreditatis appellatio q̄ latè pateat secūdū vsū ling[illegible] Heb. 157.33
hæreditas translatitiè Hebr. dicitur & sors & funiculus 336.36
ad Hæreses omnes refellendas quæ sunt aduersus Christi personam, locus valde illustris 409.25
in hæreticos nullum ius esse magistratui quidam falsò existimant 27.35
ab hæreticis deprauatos Scripturæ locos quàm diligenter Epiphanius restituerit 465.5
ab hæreticis detortus loc⁹ ad statuēdā trium hypostaseων imparitatē 391.30
Halleluia 654.6
¶Hebionis hæresis 130.11
qui Hebræi & qui Ἑλληνισταὶ dicerentur ex Iudæis 494.14
epistolæ ad Heb. author incertus 494.4
ad Hebræos epistola à quopiam egregio ac germano Apostolorum discipulo scripta ex Italia 544.20
epistolā ad Hebræos non esse scriptam Hebraicè 494.7, & 510.23, & 514.35
epistola ad Hebræos Græcè scripta fuit 514.40
ad Heb. epistola in q̄busdā codicib⁹ posteriori ad Thessal. subiecta 454.8
epistolæ ad Hebræos summa 494.17
epistola ad Hebræos quid habeat eximium 494.10
epistolā ad Hebræos tanquā pro Nouatianis facientē, veteres quidā immeritò repudiarūt, præsertim Lat. 513.1
Hebræorum literam gutturalem Græci non possunt exprimere 72.9
Hebræa vocabula in Græcis exēplarib⁹ corruptè admodū scripta sunt 647.2
Hebræi contrarium eius quod negant, fortissimè asseuerant 159.1
Heb. ī vniuersalib⁹ enūtiationib⁹ negāt verbū, posi⁹ q̄ signū vniuersale 355.22
Heb. oppositis verbis idem continuò declarant 4?7.23
Hebræi sæpe bis idem dicunt mutatis tātùm verbis, maioris emphaseως causa 304.34, & 346.15
Heb. modos & tempora & personas frequentissimè permutant 166.47
Heb. verbale nomen subaudiunt 255.11
Hebræi verbale nomen verbo includunt 190.43
Hebræi penè semper relatiuū cum verbo substantiuo subaudiunt 1.47
Hebræi significationis eiusdem particulas congerunt vt plenissimam similitudinem declarent 508.32
Hebræi constructionis diuersæ verba coniungunt 609.1
apud Hebr. futura indicatiui sæpe pro imperandi modo vsurpantur 596.13
Hebræi multis participiis vice nominū vtuntur 353.20
Apud Hebræos quorundam participiorum pleonasmus frequens 571.6
ab Hebræis inter elegantias numeratæ traiectiones 134.25, & 157.6
Hebrææ traiectionis exemplum 437.23
Hebræi ex antecedenti intelligendum consequens relinquūt 51.43, & 107.17
Hebræi rectum in priore membro omissum, in sequente exprimunt 9.40
Hebræi substantiua & adiectiua interdum subticent 615.5
Hebræis vsitata appellatiua pro adiectiuis 187.37, & 193.50
Hebræa synecdoche, Omni animæ pro Omnibus 15.13
ex Hebraicis fontibus deducta scripta Apostolica 54.9
Hebraicæ linguæ ignoratione decepti veteres 42.19
Hebrææ voces vsurpatæ in precibus, quòd fere Ecclesiæ essent ex Hebræis collectæ 185.14
Hebraica nomina corruptè scripta in Græcis exemplaribus 649.2
Hebraica phrasis, Benedicens benedicam, pro Cumulatissimè te beneficiis cumulabo 514.1
Hebraica μείωσις, Nolim vos ignorare, pro Velim vos hoc in primis expendere 265.16
Hebraica ταυτολογία 210.49
quasi forma Hebraicæ coniugationis Hiphil finxit Paulus verba duo, ἱκανῶσαι & χαριτῶσαι 411.20
Hebraicum prouerbium, Nullius capillus ex capite cadet 124.4
Hebraico more dicuntur passiuè spes Christi & fides Dei 436.8
Hebraico genere loquendi gloria Dei dicitur pro Deo glorioso 380.24
Cupiditates deceptionis pro Cupiditates deceptrices 395.42
Promissio Spiritus, pro Spiritu promisso 359.16
Adiunctio spei melioris, pro Adiecta spes melior 518.16
Hebraico more dixit Paulus τὸ ἔργον τῆς πίστεως pro τὸ ἐνεργὲς τῆς πίστεως, vt τὸν κόπον τῆς ἀγάπης pro τὸ κοπιῶσαν ἀγάπην 436.3
Hebraico more ἐν ὑψίστοις [i. in altissimis] pro In locis altissimis 496.9
Hebraismi ignoratio quæ magnum errorem nonnullis obiecit 101.3
Hebraismus triplex in vno vers. 51.48
Hebraismos cur Apostoli permiscuerint suis scriptis 54.30
ad Hebraismos non veniēdum nisi res vrgeat 330.17
Hellenism⁹ à Terēt. vsurpat⁹ 116.7, & 199.9

Her ulem Ægyptii vocabāt Chonē 36.29
Herodes magnus phthiriasi perit 60.7
Herodes moriens de adulatorum vanitate conquestus est 60.3
Herodes qui à Iosepho Agrippa dicitur, Herodis magni nepos ex Aristo bulo 57.8
post Herodis magni mortem veluti interregnum fuit in Iudæa 27.25
Herodotus pleonasmo relatiui gaudet, expresso antecedente 312.32
Herodoti loci 310.7, & 337.20, & 340.9, & 347.13
Herodoto vsitatus quidam pleonasmus 340.14
Hesiodi locus 586.37
Hesiodi verba de virtute 143.21
Hesiodo γεγαῶν ῥεκτῆρες sunt qui à Paulo dicuntur ἁμαρτωλοὶ 456.5
¶ חי אני [.i. viuo ego] formula iurisiurā di qua Deus vtitur 219.1
de cælesti hierarchia quàm confidenter scripserit Pseudodionysius 429.25
hierarchiæ Ecclesiasticæ descriptio 429.18
Hieronymus se Origenis discipulum prodit 53.19
Hieronymo & Origene nihil interdū fieri potest impurius 163.41
Hieronymus non multum à Manichæorum opinione abest in damnando matrimonio 156.37
Hieronymus in Paulo imperitiam Græci sermonis falsò reprehendit 53.20, & 245.21, & 338.13, & 384.11
Hieronymi à seipso dissentientis indicium de Pauli sermone 381.27
Hieronymi dictum quoddam de Paulo non modò absurdum, sed etiam blasphemiæ proximum 359.39
Hieronymi cauillatio circa Pauli locū de coniugio 253.13
Hieronymi sententia matrimonium non inter bona, sed inter minus mala numerantis, quomodo refellatur 542.4
à Hieronymo corruptus locus, ad damnādam matrimonii coniunctionē 251.34 & 45
Hieronymus plurimos Scripturæ locos detorquere ausus 208.43
Hieronymi locus ex Epiphanio translatus 607.11
sub Hieronymi nomine editi commentarii in epist. ad Romanos, Pelagianis alicubi fauent 165.11
Hierosolymorum templum, Vide Templū
Hilarius substantiam vocat ὑπόστασιν, quæ & persona Latinis, ac πρόσωπον itidem Græcis dicta est 495.44
¶ הלך [.i. ambulauit] totā vitæ rationē & cursum declarat, translatitiè sumptum 180.9
¶ Homerus synchysi vsus 134.24
Homerus quantum suo Ioui tribuerit 61.21
Homeri locus 541.25, & 596.11.44, & 609.8
Homeri loci in quibus verbum cognatæ significationis subauditur 465.55
Homeri pia γνώμη 17.11
Homeri dictum egregium 141.25
Hominū excellentia & sublimitas quomodo consideranda 499.10 & 32
hominum cōditio quàm misera per se 499.14
hominem totum extra Christum, nihil minus esse quàm verè hominem, ostendit Paulus 394.48
hominis exitium non aliūde petēdum quàm ab ipsius corruptione & corruptionis fructibus 458.40
hominum damnationis causa 459.6
in homine triplex est dissidium 160.7
in hominibus gloriari, quid 141.41
homo vetus quis vocetur à Paulo 169.64
homo nouus, quem Scriptura Spiritum vocat 160.10
homo interior & nouus, exterior & vetus, eadem apud Paulum 178.37
homo peccati, pro homo ille scelerat⁹, Hebraico more 449.52
homo Dei quis propriè vocetur Hebraico more 472.36, & 481.13
Humana tentatio pro ea quæ ab imbecillitate proficiscitur 267.28
ex humanæ mentis communibus prænotionibus sumpta Pauli disputatio 142.26
Honoris vocabulum apud Hebræos latè patet 278.16
honor Hebr. pro quouis pio officio ac subsidio, & honesta cura ac solicitudine 469.25, & 567.36
honorare vsurpatum vt Heb. כיבר
Hophal passiuum Hebr. non recipit post se obliquum agentis 259.34
¶ חפץ cum volūtate studiū & oblectationem Hebræis declarat 344.11
¶ חרם quod anathema vulgò interpretantur, quid propriè sit Hebr. 188.25
¶ חטאים [.i. peccatores] dicūtur per excellentiam Hebr. qui peccādi veluti artem factitant 530.6
¶ Hymni à Psalmis & canticis quomodo distinguendi apud Paulum 433.8
Hypallages exempla 396.31
hypallagæ Hebraicæ, qualis hæc, Arcus fortium fractorum, pro Arcus fortiū fractus 25.15
hypallage constructionis apud Hebr. frequens 25.16
Hyperbati apud Paulum exemplum 228.9
hyperbata & anantapodota apud Demosthenem etiam & Homerum 54.6
hyperbata multa in communi sermone committuntur 134.21
Hyperbole Paulo vsitata 278.35
hyperbole petita è medio, In toto mundo, pro Passim per omnes Ecclesias 133.25
hyperbolicæ loqutiones plurimæ vulgo sunt vsitatæ 124.2
Hyperduliæ nomine constitutus Mariæ virgini proprius quidā cultus 465.9
ad probandam Hypostaseωn trium paritatem detortus ab hæreticis locus 391.30

I

Iacere & Dormire pro conditum esse sepulchro 444.4
Iacobus cum quot liberis descenderit in Ægyptum 32.8
Iacobus Apostolus in Hierosolymitana Ecclesia eminebat 611.7
Iacobipetæ ementito Iacobi nomine vocati 548.11
Iam primum, in sermonis initio adhibitum 133.14
¶ τὸ ἱκανὸν λαμβάνειν 80.6
יכול potuit & obtinuit, siue vicit 641.2
¶ יד manus, translatitiè de quouis instrumento 35.5
Ἰδεῖν δόξαν pro τὸ ἰδεῖν 65.24
Ἰδιωμάτων κοινωνία, tropus apud theologos 23.45
Ἰδιώτης 338.21
ἰδιῶται, qui etiam οἱ ἀμαθεῖς 20.35, & 21.2
Idiotas quis vocet Cicero 21.2
Idola peculiaria Atheniensibus 81.21
idololatra nomen cur Paulus auaro tribuat 397.25
de idololatris & blasphemis quale supplicium sumi solitum apud Iudæos 358.34
¶ ἰσίωνη appellatione designatum certū tempus 120.35
Ἱερὸς λόχος apud Thebanos 323.25
Ἱερουργία cur vocata sit cœna Domini 61.6
Ἱερουργεῖν respondet Latino Operari, de rebus sacris propriè dicto 222.10
Iesuita 430.37
Iesuitarum conspiratio quæ Bauariam inuasit 515.32
Iesus Christus, Vide Christus
Iesum quo sensu vocarit Petrus Nazarenum 11.2
Iesu typici nomen quāta cum blasphemia hodie Frācisco tribuatur 430.38
Ἡγεμονικὸν philosophicū euertitur 208.7
pro ἡγεμονικῷ à philosophis tantopere celebrato quid tribuat homini Paulus 394.35
¶ Ἰησοῦς vocatus à Græcis Iosue 507.7
¶ Ἱλαστήριον, placamentum 152.10
¶ Imaginis hominis assimilatio, quid 138.42
pro Imperandi modo positum futurum indicatiui 248.1
Impij à Deo iusta pœna affecti 138.51
impietatis meritò coarguimur omnes à Spiritu Dei 138.15
Implere mensuram patrum, & Complere iniquitates suas, quid significent Hebræis 440.17
Impositionis manuum origo 29.10
Impurus Lat. pro scelerato, vt apud Paulum ἀκαθαρσία pro scelere 437.5
¶ In veritate Heb. pro Verè, Sincerè 608.14, & 610.2
in iustitia pro Iustè, Hebr. 490.9
in corruptione seminatur corpus, id est corruptibile 294.16
ministerium in gloria, pro Gloriosum 309.36
in pro Per 2.19, & 318.46
in omnibus bonis pro Ex omnibus bonis, vt ב pro מ 374.42
in Israelem pro De Israele, vt אל pro על 199.45
in animam viuentem, Hebr. id est animal viuens 295.35
in Ægyptum vēditus Ioseph, pro Vt in Ægyptum abduceretur 35.10
particulæ ἵνα traiectio aliquot locis apud Paulum 389.44, & 390.1
ante ἵνα subauditum συμβαίνει, vel ὁρᾶτε 317.12
ἵνα pro ὥστε 643.1
ἵνα interdum pro διότι vel ἐπειδὴ 645.12
ἵνα αἰτιολογικῶς sumptum 645.10
Incedimus ita, pro viuimus 317.36
Incircumcisi corde & auribus 37.10
Indicatiui futurum pro imperandi modo 248.1
qui pro indifferentibus omnia habent, cōfurantur 265.21
Induere Christum quo sensu dicantur fideles 362.27
Induratio reproborum quomodo consideranda 191.55
ad Inferos descendere quid propriè & quid translatitiè 11.25

Infidelibus mortuis nullum relictum pœnitentiæ spatium 573.28
Infinitiuus à Persio vsurpatus more Græco, Scire tuum nihil est 318.1
Ingredi & egredi, vel Intrare & exire, quid sit Hebræis 6.27, & 46.2
Iniquitates suas complere, & Patrum mensuram implere, quid significet Hebræis 440.17
qui Iniuria ferendæ sunt impares, falsò hodie iudicantur fortes & magnanimi 149.16
iniuriam referre, pro iniuriæ suæ mercedem 434.5
Inopia pauciores perdidit quàm copia 419.14
Inordinati milites Liuio, qui stationem non seruant 445.10
Integritas corporis pro valetudine 18.9
integrum corpus & vitiosum, opposita apud Ciceronem 18.7
Intentione bona quiduis quum libuit cōminiscuntur Papistæ 463.19
Inter falcarios venisse Catilinam dicit Cicero pro Circumseptum falcariis 477.21
inter hæc, Liuio quid significet 111.1
Interficere morte, Hebraicus pleonasmus emphasin habens, pro Delere internecione 623.10
Interior homo & nouus, idem apud Paulum 178.37
ex praua Interpretis Veteris interpretatione natus error 401.22
ex loco ab interprete Vetere ambiguè verso, in errorem impulsi nonnulli 309.34
in interpretatione Scripturæ fugiēdæ sunt nouitates vocum 474.15. Earum exempla, Ibidem.
Intrare & exire, vel Ingredi & egredi, quid sonet Hebræis 6.17, & 46.2
Inueniri in laudem, Heb. hoc est, cedere in laudem 560.20
inueniri in Christo, quid 415.19 & 25
Inuocare Deum qui propriè dicantur 229.20
Inuocari nomen alicuius super aliquē, phrasis Hebraica, i. ab eo cognominari 549.18
inuocatio pro toto Dei cultu 229.22
pro inuocatione ponitur à Paulo manuum sublatio 459.53
¶ Ioachimi Vadiani laus 30.29
in Iohannis baptisma baptizari quid 88.15
Iohannes quomodo Christo apparitoris instar fuerit 64.28
Iohannis in scribendo grauitas 54.21
Iohannes præ cæteris Euangelistis delectatur vocabulo veritatis 610.2
Iohāues vnius verbi geminatione gaudet 608.6
Iohannes ab inferioribus solet ad summa contendere 603.21
Iohanni familiare est semel dictū amplificare 592.17
Iohanni peculiare est vsurpare ἵνα pro ὅτι 610.8
Iohanni peculiare per vitam æternam Christum significare μετωνυμικῶς 607.2
Ionium mare 323.12
Ionum regia cur Ephesi collocata 89.14
Iosephi locus suspectæ fidei 13.18
Iosue dictus à Græcis Ἰησοῦς 507.7
¶ Ira Dei pro iis effectis ex quibus iratus esse Deus intelligitur 148.34
Ira Dei pro animaduersione ab irato Deo profecta 397.31 & 437.30
¶ Israelitis cuius rei fuerint sacramentum manna & circuncisio, cuius itē sint nobis 266.37
Isthmus vocatus à Luca τόπος διθάλασσος 125.1
Ἱστορεῖν & ἰδεῖν quomodo distinguantur 351.13
¶ Ἥττημα 249.13
¶ Iubilei Romanensis solennitas 450.9
Iudæa in prouinciæ formam redacta 27.8, & 28
Iudæa innumeris seditionibus exagitata 27.24
Iudæi nihil impatientius ferebāt quàm Romanorum tyrannidem vllo modo confirmari 28.4
Iudæis adempta capitalia iudicia 26.20, & 27.39
Iudæi non ex gente, sed ex religione & origine dicuntur, quum ab illis distinguuntur proselyti 9.24
Iudæorum nomen cōplectens Hebræos & Hellenistas 494.12
Iudæorum duæ species à Paulo constitutæ 37.9
Iudæi vocantem Deum contempserūt 199.24
Iudæi Legem à Christo separatam, seorsim & per se consideratam sibi applicabant 146.15
per Iudæorum contumaciam parta salus Gentibus 206.37
Iudæi qualem Messiam expectarint & hodie expectent 118.17
Iudæi Christum Dominum nostrum תלוי vocant 359.9
Iudæi hodie iniquè despiciūtur à Christianis & vexantur 204.2
Iudæorum dispersio 545.11
pro Iudæis precatio 104.6
Iudæis magis quàm Græcis familiare erat osculum in salutando 300.2
Iudaismi cum Christianismo permistio 426.23
Iudas cur cum hoc additamento Iacobi frater, appellatus 611.
Iudæ perfidiam Deus æterno & immutabili suo consilio in optimum finē definiuit 11.22
Iudas Gaulonites 27.28
Iudicis officium in audiendis accusatoribus 470.10
iudex peruersarum cogitationum ex Hebraismo, est qui ex prauo affectu iudicat 549.10
iudex Hebr. pro quouis etiam præfecto & gubernatore 119.20
inter iudicia Dei & hominum quod sit discrimen 438.9
iudicare iudicium Heb. i. sumere vindictam 654.10
Iulianus apostata erat vnus ex eorū numero pro quibus precandum non erat 458.1
aduersus Iulianum preces Ecclesiæ ab eo oppressæ 458.19
Iulij quarti Romani Pontificis atrox quoddam facinus 581.30
Iurantes soliti olim quoque manus in cælum attollere 637.1
in iureiurando vero, Deus non solùm vt testis, sed etiam vt iudex & vindex periurii aduocatur 192.47, & 305.7
iureiurādo iurare pro Iurando iurare, apud Hebræos repetitio est emphatica 13.30
Iustificare se aut alios quo sensu dicantur homines 147.39
iustificare & condemnare, opposita 147.42
iustificari pro Iustum pronuntiari 144.1
iustificari ex operibus, & cōtrà, Neminē iustificari ex operibus, quo sensu dicantur 148.1
iustificari non semper declarat iustum fieri, sed etiam Debita iustitiæ laude affici, quum iustus comprobatus fueris 464.13
iustificari pro iustificatum declarari 551.42
iustificari quid sophistis 550.61
iustificari à re aliqua, pro Ab ea prorsus liberum & immunem fieri 147.45
iustificati sunt in quibus Deus amorem suum patefecit in Christo 606.45
qui iustificatus, idem & vocatus 579.14
iustificatos hæretici quidam cōstituerunt ἀναμαρτήτους 160.18
iustificatus Spiritu Christus, quo sensu dicatur 147.49
iustificata sapiētia à filiis suis quo sensu dicatur 464.18
iustificata mandata Dei quo sensu dicantur à Dauide 464.16
iustificatio gratuita à Christo per solam fidem apprehensa 142.16, & 579.24 Hæc non excludit bona opera 551.41
in iustificatione gratiam opera præcedere 551.3
iustificationis nomen largè acceptum 490.24
Iustini martyris locus quo ritus antiquus celebrandæ Cœnæ describitur 284.40
Iustitia Dei quomodo opponatur iustitiæ hominum 135.40 Iustitia Dei duobus modis dicitur 547.18 Iustitia Dei, pro fide ac veritate 148.28
iustitia nobis inhærens 151.12
in iustitia non imputata, sed inhærente salutem perperam quærunt nostri Sophistæ & noui Academici 357.16
iustitiam offert Euangelium sub fidei conditione 309.25
iustitiæ nostræ partes, peccatorum expiatio, & obedientiæ Christi imputatio 603.17
iustitiæ significatio multiplex 147.46
iustitia partialis Sophistarum 549.30
iustus in mediis etiam afflictionibus exultat 568.25
iusto legem non esse positam, quo sensu dicat Paulus 455.37
iusti acceperunt non dederunt coronas, dictum insigne Leonis Papæ 424.41

L

ל aut אל pro על, de 200.1
ל sæpius sumitur pro Vice, seu Loco 154.60
ל pro עוד, adhuc 390.24
ל possessiuum 619.7
ל finem denotans, quo modo Paulus vsurparit 387.20
¶ Labiorum vituli, translatitiè 48.8

Laicis nomine apud Paulum religionis tyrocinia significata 563.17
Laici hodie qui à Paulo vocātur idiotæ 285.7
לאמור [.i. dicēdo, aut, vt trāsferūt Græci vbique, λέγων] sæpè subticētur apud Hebræos 197.8
Lapidatos blasphemos & idololatras palo affigebant Iudæi 358.35
Lasos vrbs 110.35
Latinum vocabulum Græca forma vsurpatum, μάκελλον 269.16
Λάτρεις, vnde λάτρεις μισθὸς 133.30
inter latriam & duliam ineptè constituta differentia 133.29
Laudis sacrificium, translatè 48.8
¶ לבש [.i. indui] metaphoricè dicitur de accessione rei qua aut ornamur aut dedecoramur 214.38
¶ in Lectulis meridiabantur sani etiā homines 47.4
Λειτουργεῖν 60.29
Λειτουργία cur vocata sit Cœna Domini 61.6
λειτουργίαι, publica Ecclesiæ munera 332.19
Λειτουργὸς & λειτουργεῖν 224.3
Λειτουργοὶ τοῦ Θεοῦ & διάκονοι pro iisdem 60.31
Leonis nomine designatus Nero 293.35, & 484.10
Leonis Papæ dictū memorabile 424.41
Leuitici sacerdotii abrogatio 516.19
Leuitico sacerdotio quomodo præstātius Melchisedeci sacerdotiū 516.2, & deinceps
Leuiticis sacrificiis opponitur vis perpetua oblationis Christi 170.46
Lex politica Pauli de operiendo & aperiendo capite, pro distinctione locorum & temporum accipienda 271.18
legis membrorū perpetua pugna aduersus legem mentis 554.10
Legem iusto nō esse positam, quo sensu dicat Paulus 455.37
lex in genere pro doctrina quæ aliquid præscribit 151.49
lex ceremonialis & moralis 146.13
Legis ceremoniis Apostoli se quoad eius fieri potuit accommodarūt ad tempus 16.12
sub Lege promissiones erant perobscuræ & ceremoniarum velamine obductæ 364.16
tota Legis œconomia, veluti rudis quædam erat disciplina 364.18
Legis apicem qui transgreditur, Legis totius violatæ reus est 549.28
ex Lege esse, quid vocet Paulus 157.54
Legis partes apud Paulum quæ 188.46
legis opera quæ vocentur à Paulo 150.37
Lex quibus dicatur grauis & quibus leuis 602.18
Lex regia quo sensu vocetur à Iacobo 549.21
inter Legem & Euangelium antithesis 51.20, & 309.11
Lex cur non sit potentia Dei ad salutem sicut Euangelium 308.37
Lex terrens conscientiam, ad Christū adducit 355.37
vt Legi moriamur quomodo efficiat Christus 355.37
lex Christi peculiariter dicitur charitas mutua 374.6
Lex κατ' ἐξοχὴν pro Mosis & aliorum Prophetarum scriptis 149.26
Lex peculiariter pro quinque libris Mosis 367.39
¶ Λίαν Hebræorum more pro σφόδρα & ἐξαιρέτως 338.19
Λιβανωτὸς propriè significat thus 633.7
Librorum quorundam nomina quos ineptiarum & blasphemiarum plenos Ecclesiæ obtrudere quidam conantur 481.14
liber vitæ Heb. de decreto electionis 417.30
Liberi arbitrii fructus nō sunt nisi quatenus à gratia liberatum est 373.3
liberum arbitrium quale habeāt homines 458.50, & 578.13
ad liberum arbitrium astruendum detortus ineptè locus 51.9
ad liberi arbitrii meritum stabiliendū detortus locus 289.3
qui de Libertate sua nihil remittunt vt proximos Domino lucrifaciant, confutantur 265.30
Libertinorum conditio media inter ingenuos & seruos 30.8
Libertinorum nostræ ætatis hæresis 105.28
Libertini hodie Carpocratianorū successores 172.18
Libertini & Anabaptistæ Spiritum perpetuò in ore habent 614.4
à Libertinis & Anabaptistis detortus locus 281.29
Libistini qui etiam Libyes & Libyci 30.1
quod Licet per se, interdum certo respectu est illicitum 150.19
Lictores vnde dicti sint à Græcis ῥαβδοῦχοι 78.6
lictorum & viatorum distincta munia 78.5
Lignea custodia apud Plautum pro numella 77.16
Lignum pro arbore dicunt Hebræi & arborem pro fructu 612.2, & 661.3
Limbus, vide Lymbus
Linacer grammaticorum doctissimus 49.18
Lingua peregrina vtentes apud populū Papistici doctores quàm sint reprehendendi 283.16
lingua omnis pro omni idiomate, id est pro quauis gente, Heb. 411.30
linguarum donum in Apostolis quale putet fuisse Erasmus 53.49
linguarum donum in primis Ecclesiis valde viguit 9.10, & 53.47
doni linguarum abusus apud Corinthios 283.13
Litera pro Lege cuius minister fuit Moses 309.7
literam quid vocet Paulus 175.65
literæ vocabulum Spiritui oppositum quid sonet Paulo 146.8
¶ למען finem declarat Hebræis 148.12
¶ Λόγια & χρησμοὶ quomodo distinguātur 35.16
Λογίζεσθαι 184.6
λογίζεσθαι diuersè sumitur 155.13
λογίζεσθαι pro συλλογίζεσθαι, colligere 153.8
Λογομαχίαι quid vocet Paulus 471.3
κατὰ λόγον 85.21
λόγος pro σύγγραμμα, id est liber 1.18
λόγου triplex significatio apud Paulum 338.32
λόγος pro doctrina Euāgelica, seu prædicatione Euangelii κατ' ἐξοχὴν 51.40, & 374.37
λόγος σοφίας & λόγος γνώσεως pro σοφία & γνῶσις secundum quosdam 276.28
λόγος metonymicè vocatus à Iohanne Filius Dei 486.6
τὸ λοιπὸν pro De cætero, siue Posthac 376.7
Lombardica vocata à Gallis patientia, qualis 411.16
Loquendi formula è medio petita 50.5
loqui ore, Oculis videre, & talia, emphasin magnam habent 151.14
¶ לפני בואך 64.27
¶ Lucas non omnia, sed præcipua duntaxat narrauit 46.1
Lucas non pauciores Hebraismos habet quàm cæteri, exceptis Marco & Petro 53.15
Luscitiosus idem quod Græcis νυκτάλωψ 579.11
Lutetia collegiis à variis gētibus cognominata 29.30
Lux siue lumen pro statu prospero, apud Hebr. vt tenebræ pro calamitatibus 118.22, & 547.4
lux mundi vnde dicatur Christus 311.44
lucis nomen cur fidelibus tribuatur 398.3
in luce incedere quomodo dicantur fideles 590.28
lux pro regno cælesti 421.21
¶ Lycurgus masculorū amores permisit 250.29
ad Lymbi probationem detortus locus 391.14
eorum qui lymbum constituunt opinio refellitur 569.25
Lyrani expositio reprehensa 106.7

M

MAcetiam esse dirutam, quo sensu dicat Paulus 51.13
Μακαρίζειν & μακαρισμὸς 366.11
qui Magistri nostri hodie vocātur, Pharisæos ipsis etiam nominibus referunt 472.14
Magistratus constituti à Domino ad cōseruandam omnium rerū εὐταξίαν 458.9
magistratus pii præsidio ius suum tueri licet, modò vindictæ absit cupiditas 249.24
magistratui debita reuerentia 213.21
magistratui subiectam esse oportet omnem animam in iis quæ ad politiā pertinent 470.24
vbi magistratus est Christianus, non abolenda disciplina Ecclesiastica 470.21
magistratus officium ab officio ministri separandum 491.8
ad magistratus gladio exarmandam Ecclesiam detortus locus 334.2
ad eripiendum magistratui ius in Ecclesiæ perturbatores, detortus locus 27.35
pro magistratibus precantes quid à Deo petere debeamus 458.10
Maiestas Cæsarea pro Cæsare dicitur, sicut ab Hebræis gloria Dei pro Deo 235.41
Maiuma vocatum fuit Gazæorū nauale 41.7
Malleoli αὐτὶ σφυρῶν vnde sint dicti 16.22
Mali dies qui vocentur ab Hebræis 395.6
Μᾶλλον cum comparatiuo, quomodo abundet 408.5
μᾶλλον subauditum 285.10
Malta hodie, olim Melita 125.9
Manere pro habitare, degere, Hebr. 127.12
Mangones & caupones cur semper infames & sordidi sint habiti 307.33 & 34
à Manichæorum opinione non multum abest Hieronymus in damnādo matrimonio 256.37
Manichæorum somnium in traduce diabolorum fingenda 597.36
Manna quo sensu vocetur esca spiritualis 265.47, & 266.1
manna fuit Israelitis sacramentum veri illius panis cælestis, nobis autem typus panis quem frangimus 266.37
Mantum, Gallicè mante, vel manteau 484.7
Manuum impositionis ritus vnde ortus 29.10
manuum sublatio pro inuocatione 459.53
per manum, pro Opera & ministerio 361.40
manus Dei quid sonet Hebræis 22.19, & 62.44
manus, Dei virtutē, præsertim in edendis signis, significat 22.19
manus Domini peculiari significatione quid sit 62.44
manus pro summa virtute, interdum etiam pro ope & subsidio 361.57
Marcionis hæresis 130.20
Marcus & Petrus præ cæteris abundant Hebraismis 53.15
Marco familiaris est multiplex vsus particulæ ὅτι 661.9, Eidem est familiaris etiam enallage temporum, ibidem
Marco cur Apocalypsis etiam tribui possit 661.9
ex Margine in contextum trāslata verba 32.25, & 33.13
per Mariam virginem, tanquam per canalem, quidam falsò crediderunt Christum transiisse 130.39
Maria mater Domini ridiculè, in medio Apostolorum sedens pingitur, tanquam illorum collegii princeps 8.23
Mariæ virgini quæ tribuant Papistæ non sine horrenda blasphemia 465.7
Mariam virginem quàm blasphemis aduersus Christum verbis compellent Papistæ 419.36
Mariæ virgini libum quoddam solenni pompa consecrari solitum à mulierculis tempore Epiphanii 465.10
Mariæ virgini cōstitutus proprius quidam cultus nomine hyperduliæ 465.9
de iis qui Mariam nomine Dominæ nostræ compellant 100.36
Maritum vnum habuisse dicitur quæ etiam secundo nupserit, priore defuncto 468.39
Martialis locus 307.36
Martyrem non facit pœna, sed causa 376.13
martyres peculiari significatione apud Christianos, qui 103.9
martyrum inuicta constantia vnde 510.52
Μαρτυρούμενοι, idoneo testimonio ornati 29.1
Matrimonium sanctè coli debet 567.41
de matrimonio scripta blasphemia in iure canonico 401.35, & 542.6
matrimonii coniunctio falsò inter res per se malas ac vitiosas à Hieronymo numerata 251.35
de matrimonio sententia Hieronymi quàm Apostolicæ doctrinæ repugnet 542.4
in matrimonio damnando non multum à Manichæorum opinione abest Hieronymus 256.37
מאד [i. valde] redundat aliquando 408.6
¶ Mediarum rerum quis rectus sit vsus 250.17, & 30
Μεγαλύνειν, magnificare pro Magnis laudibus efferre 24.15
Μεγαληγορία vnde superbam iactationem significet 321.6
Μείωσις figura vsitata Hebræis 159.2, & 184.15, & 265.17, & 641.6
Melchisedec quo sensu dictus ἀπάτωρ & ἀμήτωρ & ἀγενεαλόγητος 515.37
Melchisedec typus Christi 514.21, & 515.1
Melchisedeci sacerdotium quomodo præstantius Leuitico 516.2, & deinceps
de Melchisedeco commenta 515.17
Melchisedeciani hæretici 515.28
Melitæ insulæ duæ 12.8
Melitæi canes ab vera Melita cognominati sint ambigitur 125.21
Melitine quæ sit Plinio 125.11
Membrorum etiam nomine intelligitur apud Paulum exterior homo 178.43
Μὲν non sequente δὲ 88.47
Menda quædam in libros Noui test. irrepserunt, quorundam partim temeritate, partim ignorantia 33.20
Μένειν pro habitare 592.21
μένειν pro habitare, seu degere 127.12
Mensa pro conuiuio in mensa agitari solito 268.16
Mensis septimus Hebr. ex parte respōdens nostro Octobri 121.1
Messiæ qualē aduentum animo conceperunt olim & etiamnum concipiāt Iudæi 118.17
Mesopotamia comprehendens etiam Babyloniam 30.27
Μετὰ pro διὰ 63.17
Μετάνοια pro μεταμέλεια 539.24
Metathesis particulæ οὐ 37.5
Μετατίθεσθαι pro reuocare & mutare 516.31
Μεταξὺ pro καθεξῆς 66.27
Μεθερμηνεύειν 61.24
à Methodio detortus locus 444.10
Metonymia in singulari numero rarò vsurpata, Circuncisio pro circuncisis 415.1
metonymicè Pascha pro agno Paschæ 246.51
metonymicè vocantur fœdera tabulæ fœderis 188.41
metonymicè ira Dei, pro animaduersione ab irato Deo profecta 397.31
Μετεωρίζεσθαι 509.14
Μέτρον apud Paulum pro διαμέτρησις 336.5
Metropolitani qui postea dicti sunt archiepiscopi 404.10
¶ Μικρῷ τε καὶ μεγάλῳ pro quibusuis 118.4
Militis gregarii stipendiū, denarius 162.25
Μηλωταὶ 537.12
in Ministris Verbi constituendis adhibita olim manuum impositio 29.15
in legitima ministrorum designatione Deus suffragiis Ecclesiæ præest 52.16
ministri, atq; adeo fideles omnes, qua ratione dicantur vngi 304.49
ministri qua ratione dicantur plantare & rigare 169.18
ministri quatenus dicantur se & alios seruare 467.21
inter ministrum, verbū Dei, & fidem, relatio 29.18
ministri officium ab officio magistratus separandum 491.8
ministerio suo authoritatem quomodo afferat Paulus 256.10
Μίμηται 28.8
Missæ oblationis defensores refelluntur 263.31
missatica Christi oblatio pro viuis & mortuis, refellitur 107.40
ad missaticum sacrilegium quàm impudenter detortus epistolæ ad Hebræos locus 515.9
¶ מלא [.i. implēs] de certo tempore, nōdum tamen prorsus expleto, dicitur 8.1
מלא verbo omnis abundantia significatur 23.15
מלא & הרוה synonyma 392.29
¶ Μνησικακία inter aulicorū virtutes hodie numeratur 140.49
¶ Μόχθος aliquid grauius significat q̃ κόπος 439.49
Modos, tempora, personas crebrò commutant Hebræi 166.47
Monachus qui manibus nō laborat similis est prædoni, inquit Socrates in tripart. hist. 452.20
monachorum veterum cœnobia in superstitionum & omnium vitiorum lustra mox degenerarunt 15.48
monastica perfectio quam vocant, quib⁹ nitatur adminiculis 416.22
Morbus peculiari significatione apud Horatium, vt apud Paulum πάθος 431.38
Μόρφωσις 145.11, & 481.4
Morte interficere, Hebraicus pleonasmus, emphasin habens, pro Delere internecione 623.10
mortis corpus pro mole carnea peccato & morti obnoxia 179.17
mortis dolores pro morte dolorum corporis & cruciatus animi plena 12.2
mortis filius Hebræis, qui capitalis criminis reus est 383.57
inter mortem peccati & vitam Spiritus mutua relatio & proportio 169.62
mortem statim consequitur iudicium 570.11
mors prima & secunda, quæ etiam æterna dicitur 383.6
mors spiritualis 383.6
mortuus Christus mortē vicit, vt in æternum cum suis Deo viuat 11.7
mortuorum cultus exempla in Israele ab Epiphanio allata 465.10
mortuorum inuocationi aditum pate-

faciens *μεταφρολογία* Origenis 141.32
mortuū peccatum quid significet Paulo 176.13
se, vbi mortuus fuerit, prohibet spectari Cyrus 194.18
Moses & Iosue ita fuerunt Prophetæ, vt etiam potestate regia sint functi 503.10
finis extern⁹ quò Moses deducebat populum 504.26
Mosis faciei impositum velamen quid adumbraret 310.34
inter Mosis & Christi ministerium antithesis 51.10
in Mosen baptizari, quid sit 88.14
mosaicos ritus quo sensu vocet Paulus elementa mundi 426.23 & 25
משפט [i. iudicium] pro reatu 166.18
¶ de *Mulieris* vero ornatu versus Antiphanis 460.9 De mulieris probæ officio erga maritum, versus Philemonis 460.17
mulierum subiectio & virorum imperium ad vnum scopum, id est ad Dei gloriam referri debent 271.10
Mundi huius quomodo princeps Satan 311.24
mundus pro omnibus quæ nobis hic viuentibus vtenda conceduntur 157.5 & 36
mundus pro omni hominum cæterarùmque rerum splendore 375.30
mundi appellatio tripliciter vsurpata apud Paulum 131.44, & 133.1
mundi nomen pro omniū ætatum, ordinum, locorum fidelibus vsurpatū 591.26
Mutare gloriam Dei, quid 138.43
¶ *Μύωψ* & *μυωπάζειν* 579.12
Myra, vna ex præcipuis Lyciæ vrbibus 120.24
Μυστήριον pro arcano 401.2
μυστήρια Græcis theologis interdum quæ Latini vocarunt sacramenta 579.22

N

N*Anzianzeni* locus 586.36
Ναοὶ & *ναΐδια* 91.7.11
Narrationibus adhiberi solita eclipsis verbi dixit 71.9
in iniquitate *Natum* esse & In peccatis conceptū, quomodo sit accipiendū 40.16
Naturæ nomen pro sensualitate 583.24
naturam cur vocarint nouercam philosophi 499.11
Naues ab insignibus prorarum denominabantur 126.11
Nazaræorum secta 111.46
Iesum Nazarenum quo sensu vocarit Petrus 11.1
¶ *Neapolis* proxima Philippis 76.12
Negationis suæ contrarium fortissimè asseuerant Hebræi 159.1
negante particula quomodo vtantur Hebræi 138.2, & 150.43
Nemesis à Luca vocata *δίκη* 126.1
sub Nemesis & furiarum specie quid repræsentarint poetæ 160.12
Nero leonis nomine designatus 293.35, & 484.20
inter Neronis domesticos (perinde ac in mediis inferis) regnans Deus 410.1
¶ נחלה [i. hæreditas] figuratè dicitur populus electus 576.3
נחלה [i. hæreditas] largius sumitur Hebræis pro quouis gratuito munere 157.33
Nicephorus, ineptus & ridiculus Ecclesiasticæ historiæ scriptor 4.35, & 5.27
¶ *Nicodemus*, Vide Pseudonicodemitæ
Nicodemi Euangelium quidam ineptè conantur obtrudere Ecclesiæ 481.15
Νουμηνία, hodie Gallis *bonasse* 111.7
Nisi apud Terentium pro sed 355.3
¶ *Νοήματα* pro mentibus 310.44
νοήματα in malam partem dictum 306.40
¶ *Nolim* vos ignorare, *μελιτος* Hebraica, pro Velim vos hoc in primis expendere 265.16
Nomina dabantur nauibus à prorarum insignibus 116.11
nomen vnius exprimitur interdum, quum cæteri generali vocabulo cōprehendantur 5.22
nominum multorum vice Hebræi participiis vtuntur 353.10
nomen cognatæ significationis solent Hebræi in omnibus intrāsitiuis verbis subaudire 47.1, & 48.15
nomen verbale sæpe includūt Hebræi in ipso verbo 190.43
in nomine Domini, pro Inuocato nomine Domini 245.30
nomen Christi, Heb. pro Christo, vt Nomen Dei pro Deo 18.2, & 250.9, & 593.25
nomen pro dignitate ac præstantia 496.16
nomen pro authoritate aut vi, vnde dicatur 10.1 & 13
nomen pro fama & celebritate apud Hebræos, & pro rebus omnibus quæ propter excellentiam celebritatem merentur 352.14
Νόμος, id est lex, pro *τάξις*, id est ordinatio 516.32, & 517.14, & 525.17
Non esse dicuntur Hebraico more quæ nullo sunt loco apud homines 233.33
Noscere pro agnoscere, id est approbare & gratum habere 177.41
non nosse seipsum, quorum vitiorum sit fons 548.7
Νοσφίζεσθαι 23.9
Νόθος & *γνήσιος* opponūtur vt adulterinus & germanus 327.20
pro *Nouatianis* facere epistolam ad Hebræos, falsò existimatum 513.2
Noui testamenti loci aliquot deprauati ex quorundam partim temeritate, partim ignorantia 33.20
nouitates vocum in Scripturæ interpretatione non carent offendiculo, & damnum plerunque solidæ doctrinæ adferunt 474.15
nouus homo & interior, idem apud Paulum 178.37
Νυθηπῖν quid sit, & vnde ductum 445.20
¶ נפש [i. anima] pro cadauere hominis mortui 12.53
¶ נחן 615.15
¶ *Nube* vis cælestis Spiritus adumbrata 266.43
Nubere vnde dicantur mulieres quæ in viri potestatem transeunt 272.1
Numerus Apostolorum licet esset diminutus, nihilominus tamē vocabantur *οἱ δώδεκα* 288.22
in numero singulari vsurpata metonymia, Circuncisio pro circuncisо 415.1
numerus pluralis emphaticè vsurpatur pro singulari apud Hebræos 331.23
numerorum mutatio Hebraica 618.33
Numi Atheniēsium & aliorum Græcorū ab effigie animalis illis impressi vocabantur 91.18
Nuptiæ secundæ immeritò damnatæ 468.24
nuptiarum & certorum ciborum prohibitio, & mortuorum cultus, quæ Antichristus inuexit, à Spiritu Dei prædicta 465.25
¶ *Νυκτάλωψ* idem quod Latinis Lusciosus 579.1

O

OBtestationis species, Sanguis vester super caput vestrum 85.2
obtestationis & iurisiurandi differentia 292.45
obtestationes sanctorum quales 478.23
¶ *Ὀκνεῖν* cum infinit. pro cunctari, vel pigrari 47.17
Oculis videre, vt & Ore loqui, & talia, magnam emphasin habent 251.14
in oculis suis prudentes qui dicantur ab Hebræis 111.15
¶ *Odor* mortis, odor vitæ Hebr. pro odore mortifero & vitali 307.10
Ὁδὸς pro *αἵρεσις*, i. secta 43.2
¶ *OEcumenicum* se vocabat Cōstātinopolitanus patriarcha, Romanus item 405.5
¶ *Οἴκημα* pro carcere, vel carceris parte 58.1
ἐν Οἷς pro Quo tempore, vel Inter hæc 111.1, & 117.5
¶ *Oleum* symbolum doni sanationis 558.17
παρ' Ὀλίγον & *ἐν ὀλίγῳ* 119.6
¶ *Ὁμιλίαι κακαί*, commercia mala 293.44
Omnes pro quibusuis 131.34
omnibus offerri quo sēsu dicatur Christus 84.2
Ὁμοιοπαθεῖς 69.9
¶ *Ὄνομα* pro dignitate ac præstantia 496.16
ὄνομα pro dignitate & celebritate nominis, sed cum re ipsa coniuncta 411.15
ὄνομα & *ὀνομαστοί* 382.16
¶ *Opera* sua coronat Deus in nobis 544.4
bona opera gratiam Dei consequuntur 591.37
opera bona non præcedunt iustificandum, sed iustificatum sequūtur 384.39, & 411.37
opera Legis quæ vocentur à Paulo 150.37
operum & fidei antithesis 201.10
opera cum fide concurrere in iustificatione, falsò existimant sophistæ 153.10
ad operum bonorum mercedē detortus à sophistis locus 143.8
ad operum iustitiam stabiliendam detortus locus 142.35 & 41
ad probanda opera præparatoria detortus ineptè locus 51.9
opera præparatoria vel fidem subsequentia refellens locus 152.5
opera præparationis cum gratia conciliari non possunt 133.3
operari salutem nostram qua ratione dicamur 301.27
Ὀφθαλμοδουλεία 401.10
Ὅπως & *ὡς* aduerbia temporis interdū 223.12
ὅπως ἂν pro *ἐπειδὰν*, apud idoneos etiā authores 18.15
Opposita idem enunciāt Hebræi, ad illustrandam sententiam 210.48
Ὀψώνιον 262.24
¶ *πρὸς καιρὸν ὥρας*, vt Horatius dixit, Horæ momento 440.37
Ὥρας subauditum post *ὀψίας* 50.7
Ὀργὴν vel *κρίσιν* subauditum ante *ἵνα* 327.41
Orationis character *ἠθικὸς* 424.14
ab oratione obliqua ad rectam transitio 71.7
Ordines κατ' ἐξοχὴν appellatæ vocationes Ecclesiasticæ 199.19
Ὀρείχαλκος vnde deducatur 611.5
Ὀργυιὰ ab *ὀρέγω*, vt passus à pandendo 123.24
Origenes Alexandriæ docuit 393.18
Origenes reprehensus 129.5, & 41, itē sequentibus paginis, per totam fere epistolam
Origenis perniciosa doctrina 150.45
Origenes quàm sinistrè doctrinam iustificationis explicarit 153.11
Origenis *μεταφρολογίαι* variis errorib⁹ aditum patefacientes 142.31
Origenis impuræ allegoriæ 146.54
Origenis blasphemia 53.10
Origenis in torquendis omnibus Scripturæ locis audacia 148.17
Origenis locus pro Anabaptistis faciēs 213.6
Origene & Hieronymo nihil interdū fieri potest impurius 163.41
de Origene iudicium 129.14
Ὁριστικὸς modus qua ratione dictus à Græcis quem Latini vocant indicatiuum 130.52
Ὁρίζειν & *ὁρίζεσθαι* 130.50 & 53
Ὀρθοτομεῖν τὸν λόγον 479.1
¶ *Ὡς* particula per traiectionem explicanda 52.1
ὡς pro vtpote 562.5
ὡς ἂν pro *ὅταν* 223.13
ὡς & *ὅπως* temporis aduerbia interdū 223.12
Ὡς positum *πηλικῶς* 175.59
Oris & cordis dilatatione vehemētissimus loquentis affectus declaratur 322.3
in ore alicuius ponere verba, quo sensu dicantur homines, & quo sensu Deus 310.15
Osculandi mos olim receptus 116.3
osculatio in salutando vsitata non tantùm Iudæis, sed & aliis gentibus Orientalibus 347.9
osculatio mutua ritui Cœnæ Dominicæ adhiberi solita 300.2
osculum in salutando Iudæis magis q̃ Græcis erat familiare 300.1
Osiandri interpretatio reprehensa 411.16
Osiandri Satanicum dogma 151.14
¶ *Οὐ* positum *εἰδικῶς* 173.4
¶ *Οὐ* particula traiecta 37.5
οὐ γὰρ, subaudito verbo 78.11
οὐ μόνον δὲ præcisum loquendi genus familiare Paulo 160.43
οὐ μόνον δὲ, subaudito pronomine masculino Hic 190.14
οὐ μὴ cum subiunctiuo, pro imperandi modo 372.31
Ouidij loci 398.13 & 15
Ouium & pastorum vocabula sæpissimè ad Ecclesiasticam administrationē transferuntur 6.19

P

De noua *Pactione* ita loquuntur Prophetæ quasi à Christi demum aduentu cœperit 369.12
Πάγος colliculum significat, quum dicitur *ἄρειος πάγος* 82.1
Παιδεύεσθαι vsurpatum peculiari significatione vt Gall. *apprendre* 457.17
Παιδίσκη pro ancillula 76.18
Palestinæ Ecclesiæ ex duobus Iudæorū generibus coactæ, Hebræis & Hellenistis 494.16
Palmitibus qua ratione nos comparet Christus 169.16
Palo affigebāt Iudæi lapidatos blasphemos & idololatras 358.35
Panum forma qualis olim Iudæis 15.8
panis pro omni cibo, Hebr. 15.7
panem frangere pro vesci 15.10, & 48.15
panis fractio pro mutuo conuictu & cōuiuiis quæ vnà agitabant 15.9
Πάντες (id est omnes) pro cuiusuis ordinis hominibus 542.8
πάντες, id est omnes, pro quibusuis 131.34
Papistæ quàm impudenter ad missaticū suum sacrilegium locum epistolæ ad Heb. detorserint 515.9
Papistarum blasphema aduersus Christum verba, quibus matrem eius cōpellant 419.36
Papistici sophistæ in asserendis suis mēdaciis ridiculè assumunt *τὸ κρινόμενον* pro confesso 463.16
Papistici doctores quàm sint reprehendendi quòd peregrina lingua vtantur apud populum 283.16
Papisticus cultus quibus constet 426.22
Papisticarum ceremoniarum magna pars ab illis orta qui Iudaismum cū Christianismo permiscebant 426.23
Παρ' ὀλίγον 119.1
Παρὰ relationem significans 216.14
παρὰ præpositio verbis iuncta non vnam vim habet 167.34
παρὰ quid designet in *παραδιγματίζω* 472.10
παρὰ in vitio ponitur in *παρόρασις*, & *παρεισδύσεις*, & aliis huiusmodi 352.14
Παραβαίνειν 7.15
Παράβασις & *παρέκβασις* pro eodem 7.21
Παραβουλεύεσθαι 414.5
Παρακαλεῖν pro adhortari, vel consolari 74.3
Παράκλητος 306.31
Παρακολουθεῖν 466.20
παρακολουθεῖν translatitiè dictum 481.18
Παρακύπτειν 548.1
Παράδοσις quid veteribus Græcis, & quid Christianis 342.18
paradisi valuæ in Romano iubilæo aperiri solitæ æneo malleo 450.12
Παράδοσις Paulo quid 451.29
Παράγειν 257.14
inter *Παραλαμβάνειν* & *δέχεσθαι* discrimen 439.39
παραλαμβάνειν pro Acceptum trāsferre 4.2
Παραλέγεσθαι 121.19 & 44
Παραγγέλλειν & *ἐπαγγέλλειν* in propria significatione quomodo differant 441.13, & 443.2
Παράπτωμα quomodo ab *ἁμαρτία* distinguatur 165.26
Παραρρυῆναι pro Perfluere, id est Non cōtinere sermonē auditum 498.16
Παρέχειν πίστιν 84.6
Πάρεσις & *ἄφεσις* quid propriè 152.28
πάρεσις pro *ἄφεσις* 152.28
Παρεῖναι 152.26
Παρίστημι 110.10
Παροικίας & *κατοικίας* differentia 317.28
Parascarum nomen vnde ortum 15.38
Παροξυσμὸς 74.20
Participium pro verbo, Heb. more 152.2, & 161.11, & 198.28, & 334.11
participia quædam apud Paulum respondentia Hebræorū infinito modo 308.26, & 408.39, & 433.4
participium pro verbali nomine, more Hebraico 353.19, & 396.37, & 441.19, & 561.1
participia Hebraico more pro participialibus nominibus 355.21, & 540.1
participiis vtuntur Hebræi pro verbis indicatiui modi, præs. temp. subaudientes verbum substantiuum 318.12
participiū Hebraico more additū suo verbo, vt Benedicens tibi benedicā, pro Cumulatissimè te beneficiis cumulabo 514.1
participiorum apud Hebræos pleonasmus 25.10, & 571.6
Parui & magni pro Quibusuis 118.4
Πᾶσα σὰρξ non pro Omnis caro, sed pro Qualibet caro 10.11
πίεσθαι 48.16
Pascha pro agno paschæ 146.51
paschæ ceremoniæ quid adumbrarent 147.2
Passiua significatione dicuntur Dauidis promissiones, & fœdus Abrahami 65.19
passiuè dicitur spes Christi, sicut & fides Dei, Hebraico more 436.8
passus à pandēdo, vt Græcis *ὀργυιὰ* *παρὰ τὸ ὀρέγειν* 123.24
Pastorum & ouium vocabula sæpissime ad Ecclesiasticā administrationem transferuntur 6.19
pastores, Episcopi etiam dicebantur 393.10
pastorum munus quod fuerit 303.20
pastorum munus longè latius patebat quàm doctorum 393.20
pastoribus non licet regum more gregi dominari 576.6
Pastoris librum quidam ineptè conantur obtrudere Ecclesiæ 481.15
Patefierit in gloria, Heb. id est gloriosi 431.32
Pater pro authore, Hebraico more 547.3
Patres & Patriarchæ, Vide paulo pòst
Pathici 431.38
Πάθος, vnde & pathici dicti 431.38
πάθος Cicero morbum interpretatur 443.9
πάθη 69.10
Παθήματα, Ciceroni perturbationes, & morbi animi 373.15
παθημάτων appellatio multo latius patet apud Paulum quàm apud philosophos 174.56

Παθητής 118.13
Patientia à Gallis dicta Lōbardica, qualis 421.16
Patrum menſuram implere, & Complere iniquitates ſuas, quo ſenſu dicantur ab Hebræis 440.17
in Patrum lectione conſeneſcere non debent theologiæ ſtudioſi 163.41
in Patrum quorundam ac præſertim Origenis ſcriptis magno cum iudicio verſandum 164.65
Patrum tacitas quaſdam traditiones ineptè quidam conantur Eccleſiæ obtrudere 481.12
Παρειά variè interpretatum 389.18
Patriarchæ quatuor in Eccleſia conſtituti 405.2
patriarcharum ſepulchra in Sichem 33.2
Paulus quo ſenſu dictus ſit Chriſtū perſequi 424.33
Paulus mirificum quoddam organū præ cæteris vocationis Gentium 424.24
Paulus, decimustertius Apoſtolus peculiariter Gentibus deſtinatus 338.18
Pauli Apoſtoli & Antichriſti antitheſis 243.28
Paulus quatenus ad cœlibatū inclinet 256.34
Paulus vxorem non habuit 417.25
Paulus falſò ab Hieronymo imperitiæ Græci ſermonis accuſatus 53.20, & 384.11
Paulus falſò à Porphyrio ſummæ arrogantiæ & inconſtantiæ accuſatus 350.38
Paulo non defuerunt natiua & germana maſculæ facundiæ ornamenta 338.25
Pauli eloquentia & ſermonis illecebræ 54.18.19
Pauli quanta grandiloquentia, quanta δεινότης, quanta methodus 338.28
Pauli quanta δεινότης in quibuſdam locis, & qualis 54.17, & 231.13
Pauli infinita δεινότης, tot enthymemata vibrantis quot vocabula enuntiat 363.9
Paulus tranſitionibus quibuſdam vti ſolet quæ ſint præfationis inſtar 288.2
Paulus in vtraque ad Corinthios epiſtola, floridum quoddam dicēdi genus ſectatus videtur 308.17
Paulus qualis ſit in tractandis diuinis myſteriis 167.8
Paulus vi Spiritus ad Chriſtum homines rapere, non ſermonis blanditiis allicere voluit 338.26
Paulus principiis cum vera philoſophia communibus ſæpe vtitur 426.12
Pauli doctrina quantum diſtet à philoſophica de fine & virtutis definitione 208.2
Paulus limites Verbi minimè tranſgreditur 155.40
Pauli lex politica de operiendo & aperiendo capite 271.18
Paulus quædam habet ita peculiaria vt mutari nec facilè poſſint, nec certè debeant 167.7
epiſtolarum Pauli ἐπιγραφαὶ inimitabili quadam breuitate totius Euangelici myſterii ſummam complectuntur 475.6
Pauli epiſtolis ſubſcriptiones poſterioribus temporibus à quibuſdam non ſatis conſideratè additæ fuerunt 300.22, & 474.33
Paulū quidam falſò exiſtimant in ſuis epiſtolis rudimenta quædam duntaxat ſcripſiſſe; & perfectiora quædā docuiſſe perfectos 342.36
Paulum probabile non eſt plures epiſtolas tot annis non ſcripſiſſe quàm quot hodie extant 247.9
Pauli mira breuitas in tota epiſtola ad Galatas 354.39
Paulus in epiſt. ad Epheſ. & ad Coloſſ. perpetua quadam oratione periodos inter ſe connectit 424.24
à Paulo enuntiata quædam ſimpliciter quæ κατά τι ſunt accipienda 262.31
Pauli hyperbata qualia 134.12
hæ Paulo familiares formulæ, Crucifigi, cōſepeliri, reſurgere cū Chriſto, Baptizari in ipſius mortem, &c. vnde ſint ortæ 168.46
Paulo familiaris eclipſis quædā 316.36
à Paulo ficta verba ἱκανῶσαι & χαριτῶσαι, quaſi forma Hebraicæ coniugationis Hiphil 421.10
Paulo vſitatæ cōparationes à ſemente 374.45
Pauli doctrinam obſcurare conatus videtur Origenes 53.15
Paulo ſapientiores ſibi viſos eſſe quoſdam, quum is de ſe teſtetur ſe nondum eſſe perfectum 416.10
Pauli locus qui miſerè olim fuit corruptus 418.2
Pauli locus ab Epiphanio citatus, addito integro membro, vltra ea quæ vulgati codices habent 465.11
Pauli aſcenſus, nomen cuiuſdam libri quem Caiani oſtentabant 342.40
פאות [i. anguli] figuratè pro plagis ſeu cardinibus mundi 631.1
Pauperis à mendico diſtinctio, ex Ariſtophane 327.29
Pax Dei, pro concordia auſpiciis Dei inita 432.21
pax Hebr. more, pro felici rerū omniū in Deo ſucceſſu 133.5
pax triplici ſignificatione 159.29
¶ non *Peccare*, quid 597.31
inter peccantes diſtinctio obſeruanda 458.3
peccatum eſt ἀνομία 597.14
inter peccati mortem & vitam Spiritus mutua relatio & proportio 169.62
per peccatum mortua homini omnia 383.40
peccato mortuus quis dicatur, caſu ſexto 168.19, & 171.2
peccato mortuum eſſe, & peccato viuere, quid 168.11
peccatum mortuum, quid ſignificet Paulo 176.23
de peccato loquitur Paulus tanquam de violento quopiā tyranno 171.23
in peccato originali quæ ſint conſideranda, aduerſus recentiores ſophiſtas 163.16
peccati quod actuale vocatur, radix eſt cupiditas 546.20
in peccatis natum eſſe, quo ſenſu dictū ſit 40.17
in peccatis eſſe, pro Sanctificatum non eſſe, nec peccatorum remiſſionem conſequutum 289.15
peccatum in Spiritum ſanctum quod ſit 605.33, & deinceps
peccatum vocant Hebræi victimā peccati 320.25
peccatores vocabantur gentiles omnes, quaſi q̄ nihil aliud poſſēt q̄ peccare, alieni videlicet à Dei fœdere 354.50
ne veſtigium quidem *Pedis*, prouerbiali figura dicunt Hebræi 31.2
apud Pedes Gamalielis nutritus Paulus quo ſenſu dicatur 10.21
Pedum lotionis officio (quod peregre aduenientibus præſtabat) cōprehēſa etiā cætera obſequia à Paulo 468.46
Πειράζεσθαι, i. tentari, pro ad malè agendum ſolicitari 546.15
Πείθειν, allicere 84.13
πείθειν pro eo quod Hebr. dicūt הפתה 599.7
à *Pelagianis* detortus locus ad conſtituendā iuſtitiæ perfectionem 400.16
Pelagiani & Semipelagiani, qui 458.51 Vide Semipelagiani
πένης & πτωχὸς quomodo ab Ariſtophane diſtinguantur 327.29
Perfectos quos vocet Paulus 235.9 & 416.10
Perfluere apud Terentium pro Sermonem auditū non continere 498.16
οἱ περὶ τὸν Παῦλον, quo ſēſu dicātur 62.46
περὶ pro ὑπὲρ 181.46, & 609.7
περιοχὴ pro eo quod Terentius vocat locum 41.19
Periodos inter ſe cōnectit Paulus perpetua quadam oratione in epiſt. ad Epheſ. & ad Coloſſenſes 424.24
Περιούσιος λαὸς & περιουσία 487.42.43
quod Hebræi סגלה Græci interpretes περιούσιον dicunt 564.53
Periphraſis obſeruanda, Nomen Chriſti pro Chriſto, vt nomen Dei pro Deo 18.2
Περιφρονεῖν pro contemnere, & pro circunſpicere 489.52, & 490.2
περιπατεῖσθαι 381.3
περίψημα 244.10
Περισσεύειν pro ὑπερβάλλειν & ὑπερέχειν 442.20
ἐπιορκεῖσθαι & ἐπαινεῖσθαι cōtraria 255.19
tanquā *Periurii* vindex aduocatur Deus in vero iureiurando 292.47
Permiſſionem otioſam in Deo perperam quidam imaginantur 139.13
περπερεύεσθαι 180.28
Perſonas diuerſas cōnectens particula ἐν 29.6
à perſona vna ad alteram tranſitio apud Paulum 220.5
ex perſonæ mutatione obſcuritas 270.3
perſonarum mutationes Hebraicæ 31.17, & 183.15, & 270.3, & 425.21
perſonarum acceptio apud Deum non eſſe, quo ſenſu dicatur 143.35
Petri abnegatio non fuit peccatum in Spiritum ſanctum 605.65
Petrus fuit Babylone circunciſionis Apoſtolus 577.2
Petro peculiare dicendi genus quod πλωτικὸν vocatur 580.5
Petrus & Marcus præ cæteris abundāt Hebraiſmis 53.25
in Petri concionibus ſumma libertas & maieſtas apparet 54.22
Petrum non ſediſſe Romæ 25. annis 59.4, & 60.24, & 435.1
Petri primatus refellitur 386.32
Petri & Pauli ſucceſſorem quàm falſò ſe iactet Antichriſtus 338.16
qui Petri ſucceſſores videri volūt, quū ſe ſeruos ſeruorum vocent, tamen ſanctiſſimi domini ſalutantur 60.40
φαινόλης vocabulum videtur eſſe Romanum, metatheſi literarum corruptum 484.4
Φαντάζεσθαι 540.15
Φαντασία 115.1
Pharaonis induratio 192.35
Pharaonem quo ſenſu dicatur Deus indurare 22.16
Phariſæi vnde dicti 129.45
Phariſæorum ſecta in ſummo pretio erat 415.5
Phariſæos ipſis etiam nominibus referunt qui hodie magiſtri noſtri vocantur 472.14
à *Pharo* ſumpta tranſlatio 412.24
Φέρεσθαι vt Lat. Ferri, pro Cum impetu venire 8.28
Φιλαδελφίας nomen minus latè patet quàm charitatis 579.8
Φιλαυτίας morbus 545.8
Philemonis elegantes verſus de officio probæ matronæ 460.17
Philoſophia quatenus damnetur à Paulo 426.13
quod philoſophia omnis fruſtra pollicita eſt, id vnum gratis in Chriſto vno per fidem adipiſcimur 234.12
philoſophorum doctrina de fine & virtutis definitione, quàm diſſimilis Paulinæ 208.3
philoſophorum doctrinæ περὶ τοῦ τῆς ψυχῆς λογικοῦ & τοῦ ἀλόγου quantum aduerſetur Paulus 423.45
philoſophi in definitione ἀθυμίας hallucinati 160.40
philoſophi omnium gentium, variis nominibus appellati 138.16
philoſophi cur naturā homini nouercam eſſe dixerint 499.21
philoſ. falſò exiſtimarūt homines diligentia habitū virtutis cōſequi 143.22
Philoſophicū ἡγεμονικὸν euertitur à Paulo 208.7
Φιλοτιμεῖσθαι 317.55
Φωνὴ pro rumore 9.5
Φόρος, εἰσφορά, τέλος 213.17
Photius, primi inter Græcos ſcholiaſtas nominis 229.27
Photii interpretatio reprehenſa 238.16
Φρένες 285.30
Φρονεῖν duplici ſignificatione vſurpatū 211.6 & 15
φρονεῖν pro φροντίζειν 418.23
φρονεῖν pro Animū ad aliquid adiicere, & de re quapiā ſeriò cogitare 216.55
Φρόνημα σαρκός, & τοῦ Πνεύματος 179.11, & 185.42
inter Φρόνησις & σοφία diſcrimen 232.7
Φρουρεῖν, præſidio eſſe 418.10
Φθινοπωρινός 614.10
Φθορὰ pro morum corruptela 583.37
Φυλακὴ quid 570.72
¶ *Pietas* vocatur à Paulo legitim⁹ & ſpiritualis cultus 466.23
Pighius reprehenſus 192.53
ad *Pilatum* adductus eſt à Iudæis Chriſtus mirabili Dei conſilio 18.5
Pileus iſigne libertinæ cōditionis 272.1
Πιμπρᾶσθαι 226.6
Pindari locus 233.6
Πήρωσις & πώρωσις malè confundit Eraſmus 394.43
Πιστὰ τὰ ὅσια Δαβίδ 65.31
πίστιν παρέχειν 84.6
πιστὸς pro eo cui fides meritò ſit habenda 256.15
πιστὸς, fidelis, i. verax & conſtans 230.25
πιστὸς & ἄπιστος pro ψευδὴς & ἀληθὴς 478.10
πιστὸς ὁ Θεὸς, iuriſiurādi ſpeciem habet 304.16
πιστοὶ, fideles, i. qui fide ſunt Chriſtū amplexi, paſſim apud Paulum 230.30
Πιθανολογία 425.31
¶ Πλάνα πνεύματα, ſpirit⁹ deceptores vel ſeductores 464.60
Plantare & rigare qua ratione dicantur miniſtri 169.18
Πλατεῖα pro ἀγορά 660.2
Platonica reminiſcentia 381.21
Plenitudo terræ, quid 169.30
plenitudinem temporum quid vocet Scriptura 379.34
Πλεονεκτεῖν de quibus dicatur 443.12
πλεονεκτεῖν τινα 323.19
Πλεονεξία 331.13
Πλήκτης 461.49
Plinij in epiſt. ad Traianum teſtimoniū de Chriſtianis 276.1
Πλήρης pro πλέως 47.16
Πληροφορεῖσθαι 216.36
Πληροφορία 425.22, & 437.15
Πλούσιος pro abundans aliqua re 384.7
Πλοῦτος Hebr. more pro copia ac abundantia 107.6
πλοῦτος, propriè diuitiæ, apud Paulū pro ingenti alicuius rei copia 142.15
πλοῦτος, pro immēſa magnitudine 194.37
Plurali numero victimæ pro vnica Chriſti victima, quòd vna ſit omnium inſtar ~~525.19~~
Plutarchi locus 429.56
¶ Πνεῦμα pro πνοή 8.33
πνεῦμα [i. Spiritus] pro Dei afflatu ac lumine in noſtris mentibus refulgente 446.12
πνεῦμα pro altera Chriſti natura, i. diuina οὐσία 131.34
פנים [i. facies] pro ira figuratè ſumitur apud Heb. 568.31
¶ non *Pœnitendum* munus quid vocent Latini 206.14
Ποιεῖν pro διατρίβειν 86.23
Πολιτεύεσθαι, & πολίτευμα, & πολιτεία 104.5
Polliceri & promittere quomodo differre putentur 14.17
Πῶλοι dicti numi quidam Corinthiorū 91.19
Polygamia quàm vſitata olim in Orienti & tota Græcia 461.35
polygamus non poteſt eſſe vnum cū ſingulis ſuis vxoribus 250.40
polygamorum appellatione qui comprehendantur 461.36
polygami & polygamia 468.35 & 42
Πολυποίκιλος, multiformis 388.28
Ponere inimicos ſcabellum, pro Reddere & efficere, Hebraico more 14.4
Pontificum Romanorum vitæ 461.27
Populi Iſrael plurali numero cur dicantur 22.6
Porphyrius Paulū falſò accuſauit ſummæ arrogantiæ & inconſtantiæ 350.38
Poſtellus hæreſeωn omniū cōſarcinator 515.31
Porés in Scripturis, Heb. q̄s dicatur 87.1
Potētia Dei, quæ & brachiū Dei 135.28
¶ inter *Præceptum* & cōſilium, ſophiſticum & falſum diſcrimen 256.6
decem præcepta Legis à Græcis more Hebraico vocantur δεκάλογος 372.25
Præco iuſtitiæ cur dicatur Noe 582.3
Prædeſtinatio ſubordinata præſcientiæ 186.28
prædeſtinationis ab electione diſcrimen 378.3
Præparationis opera cum gratia conciliari non poſſunt 133.3
Præputium duplici ſignificatione vſurpatum in eadem periodo 145.15
præputium pro Gentiliſmo, vt circunciſio pro Iudaiſmo 145.18
à *Præſcientia* non ſeparandū Dei cōſiliū ac decretum 22.14, & 67.14
Præſens pro præterito, & viciſſim præteritum pro præſenti 502.29
præſentis pro futuro enallage 3.17, & 193.41
Præſtare fidem 84.8
Præſus vel Praſus vrbs quæ & Aſus 121.31
Præteritum pro præſēti, & viciſſim præſens pro præterito 502.19
præteritum imperfectum Græcū ſubauditam habens particulam ἄν 188.7
Prætorium pro Cæſaris regia 406.25
Πρᾶξεις latius patet quàm acta 1.4
quomodo *Precandū* ſit pro principibus & magiſtratibus 457.42, & 458.10
ex illis pro quibus precandum non erat, fuit Iulianus apoſtata 458.1
ad *preces* à ſacrificiis tranſlata quædam loquendi genera 48.7
precibus precari, repetitio Heb. 558.27
Preſbyteri qui 57.3, & 210.4, & 467.15, & 575.18
aduerſus preſbyterum accuſationes quanta cū cautione audiri velit Paulus, & cur 470.2, & 11 & 15
Πρεσβυτέριον quorum cœtum videatur appellaſſe Paulus 467.13
πρεσβυτέριον pro συνέδριον 102.9
prebyterii conſtitutio 245.34
in preſbyterio Epheſino quomodo fuerit antiſtes Timotheus 470.21
Primogenitus omnis rei creatæ, & primogenitus ex mortuis, quo ſenſu dicatur Chriſtus 422.4 & 44
primogenitus quo ſenſu dicatur Chriſtus 436.44
Πρίων à quo καταπρίζεσθαι 6.1
pro *Principibus* & magiſtratibus quomodo precandum ſit 458.10
principum ſymbola quæ à Gallis vocātur *deuiſes* 479.29
Principium ſapientiæ timor Domini quo ſenſu appelletur 505.14
principium pro eo quod primariū eſt, id eſt pro baſi ac fundamēto 505.12
Προχειρίζεσθαι 18.24
Proconſul Græciæ, cur procōſul Achaiæ dictus 85.18
Προκρίνειν & πρόκριμα 470.31
Προδιδόναι nouè poſitū pro Antè dare 207.12
Προεστὼς à Iuſtino vocatus antiſtes 297.31
Προσταμιάζειν, & προορίζειν, & προχειρίζεσθαι ſynonyma ſunt 378.10
Profunditas diuitiarum, ſapientiæ, cognitionis Dei, Hebræis pro abundantia altè defoſſa ſapientiæ, &c. 207.4
Προΐστασθαι καλῶν ἔργων, pro bona opera tueri, id eſt bonis operibus vacare 490.27
Προλαμβάνεσθαι 115.5
Προλήψεις à Deo in hominis natura inſculptæ 141.62
προλήψεις & κοιναὶ ἔννοιαι 148.49
πρόληψις figura 570.71

promissio Spiritus, pro Spiritu promisso 359.16
promissiones Dauid, passiua significatione 65.31
promissiones pro fructu promissionũ 536.12
promittere & polliceri quomodo putentur differre 14.17
Pronomen demonstratiuum positum pro relatiuo 51.44
pronomina composita pro simplicib᷈ 299.11
Pronominum pleonasmus Hebraicus 439.19
Προσεἶζειν 21.20
Prophetæ regibus ac principib᷈ quos arguebant honorem habuerunt 583.6
Prophetarum ἐνθουσιασμὸς multo alius quàm vatum illorum antiquorum 620.19
Prophetarum appellatio in quas species diuidatur 209.45
Prophetarum munus, vnum ex præcipuis 392.58
Prophetæ in Ecclesiis viguerunt tempore Pauli 457.5
prophetia effectum reuelationis 283.7
prophetiæ donum in primis Ecclesiis valde viguit 9.20
in prophetiam & diaconiam diuisæ à Paulo functiones Ecclesiasticæ 209.24
Προφητεῖαι pro interpretationibus verbi Dei, seu Euangelicæ doctrinæ 446.17
Prophetico muneri Mosis & Iosue coniuncta potestas regia 503.10
Proræ nauium insignibus ornabantur 126.11.
οἱ Πρὸς αὐτοῦ vel οἱ πρὸς αἵματος, pro cognatis 149.14
πρὸς ὃ ἔπραξεν, pro Congruenter ad id quod fecerit 318.29
πρὸς τὸ πρεσβυτικὸν, pro κατὰ τὸ πρεσβυτικὸν 354.24
Προσάγειν 123.16
Προσκαρτερεῖν 5.5
Προσκληροῦσθαι pro συγκληροῦσθαι 79.17
Proselyti 9.25 & 42
Προσευχῆς propria significatio 5.9
Πρόσωπον, persona, facies, species, pro diuersa locorum sententia 318.45
πρόσωπον externas qualitates hominũ significat in voce προσωποληψία 143.43
πρόσωπον (q. d. apparentia) oppositum veritati 334.14
πρόσωπα pro ἄνθρωποι 301.26
Προσωποληψία 401.16
Προσήλυτοι qui alio nomine πρόξενοι 225.8
Proteuangelium quidam ineptè conantur obtrudere Ecclesiæ 481.14
Πρόθεσις & πρόγνωσις pro eodem 186.24
Πρῶτον, non sequente alia distributionis parte 133.12
post πρῶτον non semper necesse est sequi δεύτερον, aut τρίτον 147.19
πρῶτον, sicut & πρῶτος & πρώτη, pro primario 147.16
Prouerbialis dicendi figura, Sol ne occidat super iracundiam vestram 396.7
prouerbialis figura Hebr. Ne vestigiũ quidem pedis 31.2
Prouerbium Hebraicum, Nullius capillus ex capite cadet 124.4
Prouidentia Dei cum eiusdem definito consilio ac decreto coniuncta 11.18, & 561.8
prouidentia Dei, minima etiam quæque complectitur 262.30
Prouinciarum præsides ipsis etiam regibus se anteponebant 114.19
¶ Psalmus qui hodie primus, olim pro libri præfatione habitus 64.17
psalmi ab hymnis & canticis quomodo distinguendi apud Paulum 433.8
Pseudapostoli qui vocentur à Paulo 339.13
Pseudodionysii confidentia in scribendo de cælesti hierarchia 429.25
Pseudonicodemitæ quiduis inter ἀδιάφορα numerantes 446.22
Ψεῦδος substantiuum pro ψευδὴς adiectiuo vsurpatum 596.9
Ψεύδεσθαι cum quarto casu 23.18
Ψυχικὸς homo, quis 160.9, & 174.48, & 175.66, & 237.26
ψυχικὸν σῶμα 294.14
¶ Πτωχὸς & πένης quomodo ab Aristophane distinguantur 327.27
Ptolemæus Lathurus, penultimus Ptolemæorum 41.3
Ptolemæus geographus, Antonini temporibus dicitur vixisse 123.14
Ῥητορικὸς character orationis 424.24, & 580.6
¶ Pudoris ara apud Athenienses 81.22
Purgatorio igni aditum patefaciens μετεωρολογία Origenis 142.32
ad purgatorii ignis probationem detortus locus 411.25
Purificare seipsum quis dicatur 606.44
¶ Πύθων dictus Apollo ἀπὸ τοῦ πυνθάνεσθαι 76.19
Πυροῦσθαι respondet Hebræo צרף 626.6

Q

Quadrupedes pro iis tantùm animalibus quæ ad communem vsum hominum aluntur 49.10
Quærere Deum, pro Sperare in Deum 221.13
quærere sibi malum, vel periculum, quo sensu dicatur 5.45
Quies typica terræ Chanaã collata cum quiete vera & æterna per Christum 507.19
Quintus Fab. Max. filium Consulem reueritus 213.22

R

Ῥαβδοῦχοι appellatio vnde data sit lictoribus 78.6
Ῥαδιουργία 62.34
Rahab fides qualis 551.33
ראש & venenũ & fel declarat Heb. 40.8
ראש [.i. caput] translatum sumitur pro præcipua rei cuiusq; parte, quomodo etiam ראשית vsurpatur 386.45
ראשית 505.14
Rasuræ, chrismatis, crucis, & huiusmodi portẽtorũ nulla olim facta fuit mentio 29.15
in Ratione ipsa corruptio illa natiua regnat potissimùm 423.46
¶ ad Rebaptizationis confirmationem detortus locus 88.43
Rectus. Vide Casus
rectum in priori membro omissum, in sequenti exprimunt Hebr. 8.40
Redemptionis nostræ mysteria magnificentissimè & planissimè explicans locus 463.37
Regnum Dei aduenire, qua ratione petamus quotidie 190.29
Relatiuum positũ in eodem genere cum sequenti verbo, non cum antecedente 380.43
relatiuũ penè semper cum verbo substantiuo subaudiunt Hebræi 1.47
relatiui pleonasmus Hebraicus 51.3, & 342.14, & 390.21, & 659.2, & 676.13
relatiui eclipsis Hebraica 334.12, & 384.19
relatiuum remotius antecedens refert nonnunquam apud Hebr. 450.47
relatiuum non expresso antecedente 197.30, & 657.8
relatiuo antecedens subiicitur, pleonasmo Hebraico 387.17
Religio vera κατ᾽ ἐξοχὴν vocatur passim ἀλήθεια, id est veritas 485.11
religionis contemptus, scelerum omnium ac proinde calamitatum primaria origo 139.4
religionum omnium falsarum formæ ad tres species reuocatæ 426.15
Remanere, est quasi retrò manere alio discedente 454.30
in Remissionẽ peccatorũ baptizari, quid 88.20
Reproborum induratio quomodo consideranda 191.53
reprobis nulla venialia peccata 605.25
reprobationis Esau causa ab æterno decretæ 539.18
Requies Dei duobus modis dicta 506.45
Resipiscentia vera à Dei Spiritu manat 606.15
resipiscentiæ Baptismus quis 88.34
Resurrectio figuratè pro liberatione à periculis appellatione mortis significatis 315.7
Reuelationis effectum est prophetia, vt doctrina cognitionis 383.7
Reus criminis capitalis vocatur ab Hebræis filius mortis 383.57
reus corporis Domini teneri quis dicatur 274.18
Rex regum Hebraico more dictum pro summo & potentissimo 475.17
regum monimenta quidam renouata fuisse putant instaurata vrbe Hierusalem 13.17
reges qui exemptiones Episcopis concesserunt, non de suo, sed de iure Dei fuerunt illis liberales 470.26
reges dicti quidam nomine proprio apud Ephesum 89.14
Regia potestas Mosis & Iosue cũ prophetico munere coniuncta 503.10
¶ Rheda quid 653.5
רחמים 326.1, & 406.5
¶ Ῥῆμα Dei pro nutu, voluntate & ordinatione 495.56
¶ Robur fortitudinis, Heb. pro fortissimo robore 381.29
Ῥοῖζος quid 587.16
Romanorum tyrannidem vllo modo confirmari ferebant impatientissimè Iudæi 28.4
ad Romanos epistola Corinthi videtur fuisse scripta 227.16
Romani sunt Paulo quicunque Romæ degebãt, cuiuscunque gentis essent 134.46
Romanum vocabulum videtur esse φαιγόλης, quod tamen negat Athenæus 484.14
qui Romano imperio iam inclinato prouincias descripserunt, inter authores idoneos non numerandi 474.32
Romanus pontifex falsi damnatus in concilio Carthaginensi 405.6
Romano Pontifici quàm falsò tribuatur vniuersalis episcopi nomen 59.15
רצון [.i. beneplacitum] pro gratuita beneuolentia 348.10, & 350.29

S

Σαββάτων μία pro primo die septimanæ 297.36
Sabellici hæresis confutata 410.34
Sacerdotes ac prophetæ, sicut & reges, vngebantur apud Hebræos 52.6
sacerdotibus ex Lege cedebat pars altera victimæ 263.25
ad sacerdotes olim redire solebat pecunia carnium sacrificatarum quæ venales prostabant 269.20
sacerdotium Melchisedeci quomodo præstantius Leuitico 516.2 & deinceps
Sacra quid Lat. peculiari signif. 81.28
Sacramenti appellatiõ quàm imperitè tribuatur matrimonio 401.22
sacramenta duo Christianorum successerunt paschati & cæteris ceremoniis 266.39
cuius rei sacramenta fuerint Israelitis manna & circuncisio, cuius item sint nobis 266.37
sacramentum baptismi, pro baptismo qui est sacramentum 156.22
sacramenti Cœnæ institutio ad quos non pertineat 274.25
sacramenti pars altera malè laicis adempta 274.33
sacramentis alliganda non sunt effecta Spiritus sancti in nobis 51.10
in sacramentis symbolum repræsentat quod verè Deus offert & fides accipit 368.4
Sacrarii & tabernaculi allegorica significatio 519.22, & 523.23
à Sacrificiis solebant veteres solennes epulas auspicari 261.9
sacrificii appellatio translatitia 61.4
à sacrificiis ad preces translata quædã loquendi genera 48.7
sacrificium laudis, translatè 48.8
sacrificium cur appellarint quidã Cœnam Domini 61.6
Sadducæorum error 105.29
שאל באלהים, postulauit in Deo. i. apud Deum, vel Deum 572.10
Sale conditus fidelium sermo 396.20
Salmonium 120.28
Salus à Deo effici in nobis qua ratione dicatur 301.28
salutis nostræ causæ, quæ 559.20
salutem nostram operari, qua ratione dicamur 301.27
in salutando familiare magis erat osculũ Iudæis quàm Græcis 300.2
Samaria metropolis sub nomine Sebastes ab Herode Magno instaurata, toti regioni nomen dedit 38.14
Samuelis dignitas à regia maiestate fuit quodammodo absorpta 64.20
Sanationum donum in primis Ecclesiis valde viguit 9.20
Sancta sanctorum Hebr. pro sacrario sacratissimo 521.36
sanctificare nos quo sensu dicatur Deus 446.24
sanctificatio nostra, quæ, & vnde 571.27 & 574.1, & 579.5, & 597.10, & 603.40
sanctimoniam carnis vniuersam Paulus ad inferos detrudit 141.12
Sanctum, quod Deo separatum est ac cõsecratum 400.3
sanctum osculum quid vocet Paulus 226.4
Sanguis vester super caput vestrum, obtestationis species 85.2
sanguis pro cæde & omni exitii genere apud Hebræos Ibidem, 4
Sanhedrim, συνέδριον 19.17
שאול 16.46, & 297.18
Sapientem qualem constituerint philosophi 160.40
sapientiæ nomen quo sensu vsurpare soleat Paulus 450.33
quod sapientiæ genus excludat Paulus ab Ecclesiastico ministerio 241.17
sapientiæ principium quo sensu dicatur esse timor Domini 505.14
Σαρκασμὸς à Paulo vsurpatus 414.17
Σαρκικοὶ Paulo iidem qui & οἱ κατὰ σάρκα ὄντες 181.68, & 182.1
Σαρκὸς duæ species apud Paulum 383.37
Sardanapali dictum, Lude, bibas, comedas: post mortem nulla voluptas 293.39
Saron tractus quidam regionis non procul Cæsarea 47.14
Satan quomodo huius mundi princeps 312.24
satanæ tradere, quid sit Paulo 246.7
satanæ tradere, pro satanæ mancipare ex Ecclesia eiectos 457.15
vnde Satisfactiones à Papistis inuectæ 608.6
Saulus & Paulus quo differant 61.27
¶ שכב [.i. iacuit] pro condi sepulchro 444.4
שכבה [.i. concubitus] pro semine, etiã sine addito 190.22
Σεῦτλον pro eo quod Galli vocãt La fartie 122.34
Σκόλληκες & σκωληκόβρωτος 60.4.5
Σκόλοψ 343.17
Σκύβαλα 415.13
Σχῆμα speciem vocauit Cicero 257.21
Σχίσμα quid propriè sit 230.39
σχίσμα in genere pro omni dissidii specie 230.44
Scholastica matæologia, Euãgelium permiscens cum Aristotelis & Auerrois similiumque placitis 416.18
apud scholasticæ theologiæ facultates viua sunt exemplaria vanissimarum ἀντιθέσεων quarum meminit Paulus 472.15
Scriba, nomẽ publici muneris: Pharisæi, sectæ 105.33
Scripturæ authoritate salua, non est quòd satanam reformidemus 54.45
Scripturæ locos ab hæreticis deprauatos quàm diligenter restituerit Epiphanius 465.5
Scripturæ interpretatio religiosè tractanda 53.35
à Scripturæ cõsuetis verbis nimium licenter quidam recedunt 53.32
nouatarum in Scripturæ interpretatione vocum exempla 474.15
in Scripturæ testimoniis citandis non solent Apostoli syllabas anxiè numerare 286.22
¶ Σεβάσματα quæ Latinè sacra 81.27
sub Sebastes nomine ab Herode magno instaurata Samaria metropolis toti regioni nomen dedit 38.14
Σεβόμενοι qui sint Lucæ 83.10.
Seculum istud apud Paulum pro hominibus non renatis 208.5
Secundum principem, pro Ex arbitrio principis 38.27
Seipsum dedit Christus, & Christus ipse se dedit, nonnihil differunt 459.11
Semen pro sobole, more Hebr. 130.32, & 340.38
semen Dauid quid vocet Paulus 130.37
à Semente comparationes vsitatæ Paulo 374.45
Σεμνὸν & σεμνότης 418.16
Semicinctia 89.22
Semipelagiani sophistæ huius ætatis 383.41
Semipelagiani, id est qui naturam tantùm (vt aiunt) debilitatam, fingunt à gratia adiuuari 384.37, & 578.56
à Semipelagianis nostri temporis detortus locus ad iustitiam operum cum iustitia fidei conciliandam 355.4
de Seneca quæ feruntur, nimium impudenter sunt conficta 420.2
in suo Sensu abundare qui dicantur 216.42
Sententia quædam generalis, ad id tamẽ de quo agitur accommodanda 456.1
sententiæ interdum non vocis habetur ratio quod ad genus attinet 429.49
sententiæ potius quàm verborum habetur interdum ratio 194.39, & 229.1
Sepulchra regum quidam instaurata vrbe Hierusalẽ fuisse renouata putant 13.17
Sermo κατ᾽ ἐξοχὴν pro Euangelica doctrina 406.27
Seruare se & alios quatenus dicantur ministri Verbi 467.22
Seruatoris nomen quidam falsò existimarunt vnius Christi personæ tribuendum 454.3
Seruos seruorum quàm falsò se vocent qui Petri successores videri volunt 60.40
Serueti hæresis 422.12, & 578.46
שוח 65.22
שגאורות & שגיאות 509.28
סגלה 482.42
¶ in Sichem sepulchra patriarcharum 33.2
Significationis cognatæ verbũ subaudiendum 287.10, & 465.54
significationis cognatæ nomen in omnibus intransitiuis verbis solent Hebræi subaudire 47.1, & 48.15
significationis interdum habetur ratio potius quàm vocis 117.14
significationis eiusdem particulas congerunt Hebræi vt plenissimã similitudinem declarent 508.38
Signum positum pro reipsa, videlicet manuum sublatio pro inuocatione 459.53
signum circuncisionis, pro circuncisione quæ signum est 156.22
Silas, qui & Siluanus 447.13
Σημεῖον pro sacramento 156.23
Σιμικίνθια 89.22
Similitudines non habentes additam accommodationem 478.3
similitudinis redditiua particula, Hebraico more sæpe supprimitur in cõtextu 258.4
Simon videtur à Græcis pro Simeon corruptè dici 72.8
Simplicia verba pro cõpositis apud Heb. 4.30, & 227.37, & 571.22

Simplicitas cordis 15.42
simpliciter enuntiata quædam quæ κατὰ τι sunt accipienda 262.31
Sine 368.17, & deinceps per totam paginam
¶ שמעה [.i. auditus] pro voce audita, siue sermone 199.1
¶ סנהדרין Hebræi magistri vocant synedrium 102.10
¶ *Socrates* publicum errorem sequutus, quum moriens iussit gallum Æsculapio reddi 142.9
Sola apud Terentiũ, eo sensu quo Paulus dixit μεμονωμένη 468.13
Soldurii apud Gallos olim quos Cæsar deuotos interpretatur 323.24
Solis dies à prophanis dictus qui Dominicus à sanctis 295.29
vt *Soluere* dicuntur nautæ profecturi, sic etiam ἀναλῦσαι pro migrare ponitur 407.36
inter Σοφία & φρόνησις discrimen 232.7
Sophistæ qui fuerint dicti 232.9
Σωφρονεῖν oppositum τῷ μαίνεσθαι 476.9
Sortes in sinum, vel in galeam, aut situlam, aut hydriam, aut vrnam conici solitæ 7.26
sortes dicuntur esse illorum super quibus fit sortitio 7.35
Σουδάρια, ex Latina voce Sudaria, quæ sint 89.21
inter Σώζειν & τηρεῖν differentia 606.40
¶ *Speculi* metaphora Paulus dupliciter vsus 311.46
Σπερμολόγος quid & vnde deductum sit 81.31
Σπερμολόγος auis quæ & σπερμολόγος 81.31
Deus *Spei*, Heb. 221.26
spes Christi passiuè, pro Spes in Christo 436.8
spes pro iis quæ sperantur 381.37
Σφυρά, malleoli 16.19
Spiritu præsẽs, id est animo, cogitatione, voluntate 245.10
gratia sit cum spiritu vestro, pro, Animis vestris insideat 376.16
spiritus & anima quomodo à Paulo distinguantur 446.26
spiritus appellatio tribuitur homini nouo, vt carnis appellatio, homini ψυχικῷ 160.9 Spiritus carni oppositus, pro Spirituali efficacia Euangelii 357.12 Spiritu serere, & carni serere, quid sit Paulo 374.49
spiritus, homo interior & nouus, pro eodem 178.37
Spiritus pro animo nostro, cælesti illa sapiẽtia Spiritus sãcti imbuto 603.32 Spiritus pro afflatu quẽ quis à Spiritu accepit, siue pro parte hominis à Spiritu Dei veluti recens animata 281.37, & 272.28 Spiritus pro spiritualibus gratiis, seu donis, & omnibus in genere effectibus Spiritus sancti 356.49, & 374.3, & 574.23 Spiritus sapientiæ pro dono sapientiæ per Spiritũ sanctũ 381.12 Spiritus fidei pro fide ex Spirit⁹ afflatu & dono 314.55 Spiritus intelligẽtiæ, sapiẽtiæ, &c. & contrà spiritus vertiginis, fornicationũ, auaritiæ, &c. qua ratione dicãtur 201.26, & 476.1 Sic Spirit⁹ lenitatis 245.1 Spiritum timiditatis quid vocet Paulus 475.17
spiritu baptizari 88.23
spiritus manifestationem quid vocet Paulus 208.51
Spiritus quo sẽsu dicatur interpellare seu postulare pro sãctis 185.45, & 186.3
Spiritus Dei pro spiritu adoptionis 574.23
Spiritu vinctus, quo sensu dictũ 95.12
per Spiritũ [ad verbũ In Spiritu] pro Spiritus sãcti instinctu & impulsu 90.25
Spiritus sanctus, ab effectu 391.19
Spiritus sanctus est Dei virtus essentialis 594.37
Spiritus ea ipsa est gratia quæ à Patre ac Filio proficiscitur 233.10
Spiritus sanctus est Patri ac Filio ὁμοούσιος 594.38
Spiritui sancto (id est Deo) mẽtiri, quid vocet Petrus 24.5
Spiritus sancti gratiæ quomodo aquæ appellatio tribuatur 529.32
Spiritũ sãctũ & ipsius in nobis effecta ineptè quidã sacramẽtis alligãt 51.10
Spiritus sancti dona interdum in fideles ante baptismum aquæ 88.13
in Spiritus sancti donis cõferendis adhibita impositio manuum 19.14
Spiritus sancti appellatio pro dono linguarum, sanationum, prophetiæ 9.21
in Spiritum sanctum qui peccauerunt, nunquam resipiscunt 606.16
Spiritus nomine in Christo quid significetur 569.14
Spiritus appellatione significatum Euangelium 309.7
spiritus pro afflatibus, vel ipsis rebus quæ à prophetis falsis proponuntur 277.9
spiritus mali vocati Angeli 272.10
spiritus deceptores quid vocet Paulus 464.62
spirituale corpus, & animale corpus 295.1 & 4
spiritualis esca, & spiritualis potus 266.1 & 14
Σπλάγχνα (i. viscera) quæ Hebræi רחמים, pro teneris ac planè maternis affectibus 406.5, & 409.2
Σπλαγχνίζεσθαι 191.49
¶ *Stapulensis* reprehensus 163.29
Σπουδάζεσθαι 322.12
Stephanus manifesta vi à latronibus cæsus 103.11
Stephani (qui de vrbibus scripsit) emendati loci 70.51, & 121.26
Στέργειν plus est quàm φιλεῖν, sicut Latinis amare plus est quàm diligere 210.21
Στίγματα, & serui στιγματίαι 376.8
Stigmata sua quæ vocet Paulus 376.10
Stigmaticum idolum 376.11
contra *Stimulum* calcitrare, vsurpatum ab Æschylo prouerbium 43.6
Stipendium gregarii militis, denarius 261.25
Στοιχεῖν non est simpliciter περιπατεῖν 376.2
Στοῖχος vnde συστοιχία 368.66
Στοιχεῖον appellatio diuersè vsurpata 471.9
Στοργὴ & στοργαί, vnde ἄστοργοι 140.46
Strabo in Tiberii Cæsaris tempora incidit 123.13
Stanchari hæresis euertitur, Polonicarũ Ecclesiarum turbatoris 515.45
¶ *Substantia* Hilario pro ὑπόστασις 495.45
Substantiuum nomen pro adiectiuo, Hebræo more 187.37, & 193.50, & 233.8, & 325.31, & 329.9
substantiuum nomẽ cum præpositione In pro aduerbio, more Hebraico 411.4, & 425.11
substantiui verbi eclipsis, omnium est vsitatissima 178.12
substantiui verbi & relatiui eclipsis 310.27
cum substantiuo verbo Hebræi penè semper relatiuum subaudiunt 1.47
Suetonij locus in Tiberio 455.23
Suffragiis Ecclesiæ præest Deus in legitima ministrorum designatione 52.16
Sum, Vide Esse
Super pro De, vt Græcè ὑπὲρ pro περὶ 343.7
Superlatiuorum loco positi comparatiui 477.16
ad *Superstitionum* suarum confirmationẽ detortus à quibusdam locus 452.3
Suppeditatus apud Ciceronem pro Gallico *fourni* 394.21
Supplicium crucis infame 358.32
supplicii quale genus apud Iudæos in blasphemos & idololatras 358.34
¶ per *Syllepsin* subaudiendum verbum ἀπὸ τοῦ κοινοῦ 143.29
syllepsis per genera 117.13
Συμβιβάζω 45.1, & 76.1
Συμμαρτυρεῖν 183.35
Συμμερίζεσθαι 263.23
Σύμφυτοι, & τὰ σύμφυτα 169.10, & 14 & 21
Σὺν Θεῷ pro Θεοῦ συνθέλοντος 106.6
σὺν τῷ συνεδρίῳ, pro Ex cõsessus voluntate 106.4
Συναλίζειν & συναλίζεσθαι 1.43
Συναναπαύεσθαι 185.23
Συναυλίζεσθαι 1.48
Συγκαταψηφίζεσθαι 7.36
Synchysis in quibusdam versibus Homeri 134.24
Σύγκλητος cõcio quæ extra ordinem aduocabatur 93.15
per *Synecdochen* Hebraicam anima ponitur pro homine 212.1
Synedrium nomen Græcum, suum fecerunt Rabbini 102.10
Συνδοκεῖν 141.15
Συνοικήσεως nomine interdum omnia matrimonii officia significantur 567.21
Synonyma apud Hebr. emphaticõs coniunguntur 378.51, & 381.39, & 547.2
Σύστασις 93.14
Σύστοιχα, & συστοιχίαι, & συστοιχεῖν 368.64, & deinceps, sequente etiam pag.
σύστοιχα & ἀντίστοιχα opponuntur 369.14
Συζητητὴς & συζητεῖν 232.36 & 39
Σύζυγος pro eiusdem consilii socio ac participe 417.27

T

T*abernaculi* & sacrarii allegorica significatio 519.22, & 523.23
Tabulæ lapideæ Legis summam duritiẽ humani ingenii adumbrabant 308.33
Ταλαιπωρίας 649.15
Talentum duplex 649.17
Tamen particula subaudita 127.14
Ταπεινὸς, abiectus, id est qui affligitur 546.5
Ταρταρὸν quid vocarint Græci 581.20
Τάσσειν ἑαυτοὺς εἰς διακονίαν, pro Addicere sese in ministerium 299.16
Tautologia Hebraica 210.49
¶ Τε particula epexegeticè explicanda 137.35
Τεκμήρια 2.24
Τέκνον appellatio blãdior quàm παῖδων 593.19
Τελειοῦν vsurpatum pro eo quod Galli dicunt *mettre en execution* 591.9
Τελείωσις de Baptismo & de martyrio, apud Græcos theologos 501.38
Τέλειος ad ætatem relatum 285.35
Templum Dei polluere qui dicantur à Paulo 241.7
templum Dei sunt fideles 119.6, & 387.15
Tempus finis pro extremo, Hebraico more 560.12
temporum plenitudinem quid vocet Scriptura 379.34
temporum enallage Marco familiaris 661.9
temporis præsentis pro futuro enallage 3.17
Tenebræ pro horrendo illo exitio, vt cõtrà lux pro illo regno cælesti 421.21
Tentare Christum, quid 267.1
tentare Spiritum Domini, quid vocet Petrus 24.6 & 12
Ter pro sæpe 343.48
à *Terentio* vsurpatus hellenismus 116.7, & 299.9
Terra Chanaã cuius requietis typus fuerit 506.32
terra cur dicatur in aquis fundata & stabilita 586.12
in terra benedici, & in cælis benedici, quomodo dicantur homines 377.12
terræ plenitudo quid 269.30
Tertium cælum pro sublimissimo, siue summo 342.16, & 343.48
Tertullianus reprehensus 252.37
Testamentum duodecim Patriarcharum ineptè quidam obtrudere conantur Ecclesiæ 481.14
Testes appellare licet cælum & terram in obtestatione, exemplo Prophetarum 292.45
¶ Θᾶσσον pro ὡς τάχιστα 113.12
Θεᾶσθαι amplius aliquid quàm ἀκούειν 589.10
Θεατρίζεσθαι, quod Paulus dicit θέατρον γίνεσθαι 531.1
Θέλω pro velim, id est optarim 252.37
Θέλειν pro δύνασθαι 10.4
Theodoriti error 519.5
Theologiæ studiosis nõ est in Patrum lectione consenescendum 163.41
theologiæ scholasticæ facultates qua vanitate plenæ 471.13
τῷ Θεῷ, casu instrumenti pro Diuinitus 333.40
Θεραπεύεσθαι pro ἰάσασθαι 83.1
Θεράπων honestius quàm δοῦλος, vt apparet ex θεραπεύειν, quod de ingenuis dicitur 504.4
Theudæ duo diuersi 27.22
κατὰ Θηρία idem sonans quod Gallis ad verbum, *mauuaises bestes* 487.16
Θηρίου appellatio latè patet 125.23
Θηριομαχεῖν 293.17
Θησαυρίζειν 142.21
Θρησκεία vnde deductum 419.18
Θριαμβεύειν 307.12
Θυμὸς, excandescentia, interprete Cicerone 396.44
Θυμιατήριον pro βωμὸς 262.12
¶ Τί à sequẽte verbo distinctum 116.18
Timiditatis spiritũ q̃d vocet Paul⁹ 475.17
timor pi⁹ ac tremor fideliũ quis 204.15 & 267.20
timor Domini quo sensu dicatur principium sapientiæ 505.14
timor Dei Hebr. pro vniuerso Dei cultu 51.5
Timotheus circunciditur vt infirmi ac rudes Iudæi non offendantur 352.22
Timotheus in Ephesino presbyterio προεστὼς, id est antistes 470.20
Τὶς subiunctum nomini proprio 89.9
τὶς pro μέγας 27.31
טובך [.i. beneficentia, seu beneficium tuum] quod Græci tanquam adiectiuum transferunt Bonũ tuũ 493.7
¶ Τολμᾶν respondens Latino verbo Sustinere 222.17
תורה [i. Lex] pro quinque libris Legis 367.19
Τὸν abundans, ex Hebræorum idiotismo 407.32
¶ Τραχηλίζειν, vnde τετραχηλισμένα pro patentia 508.9
Traditio hominum, vna ex tribus falsarum religionum speciebus 426.19
traditiones hominum Euangelicæ doctrinæ repugnantes 541.25
rãcidas quasdam Traditiones Patrum quidam ineptè conantur obtrudere Ecclesiæ 481.12
tradunt se libidinibus constringendos, apud Ciceronem eo sensu quo vsurpat Paulus παραδιδόναι 139.8
Traiectio constructionis exemplum 3.13
traiectio verbi ἔφην, ἔφη, & similium 112.8
traiectio particulæ ὡς 52.1
traiectio particulæ ὅ 37.5
traiectiones quædam Hebræis sunt familiares, & eas inter elegantias numerant 134.25, & 406.22, & 437.23
traiectionum exempla 1.41, & 277.19, & 288.11, & 437.23
per traiectionem explicandus Pauli locus 206.43
Transitionibus vtitur Paulus quæ sunt præfationis instar 188.2
Tristitia secundum Deum, cui opponitur tristitia mundi 314.25
Troas vocata fuit etiam Antigonia & Alexandria 76..0
Τροχὸς pro κύκλος 553.17
Trogyllium Mycales montis promontorium 95.2
¶ תשובה [.i. conuersio] pro resipiscẽtia 95.11
¶ *Tueri* officium suum ac munus, quod Gallis *maintenir, ou entretenir* 490.18
¶ Τυμπανίζεσθαι 537.5
Τύφων & τυφωνικὸς ἄνεμος 122.2
Τύπος pro summa aut compendio 107.23
τύπος in sacris libris quomodo sumatur 571.58
Τύραννοι in genere olim dicti qui postea βασιλεῖς 89.16

V

ו copula pro illatiua particula 279.3, & 413.32
ו pro rationali particula 589.29, & 599.15
ו copula pro aduersatiua particula 31.11, & 248.4
ו pro relatiuo 31.21
¶ *Valentini* hæresis 130.10
Vasa iræ & vasa misericordiæ 194.24
¶ *Velamen* symbolũ subiectionis 171.41, & 311.16
Venditus Ioseph in Ægyptũ, pro Vt in Ægyptum abduceretur 35.10
Veniam frustra speramus nisi per Christum 605.15
Verbis peregrinis apud Christianos falsò existimata fuit subesse religio 195.33
non verborum interdum, sed sententiæ habetur ratio 194.39
non tam verba Prophetæ respicit Paulus, in loco quem adfert, quàm eius mentem 198.11, & 136.16
verba simplicia pro compositis apud Hebræos 197.5
verbi cognatæ significationis subauditi exempla 465.54
verbum substãtiuũ sæpius desideratur in contextu Hebraico 310.27, & 324.1
verba in ore alicuius ponere, quo sensu de hominib⁹, item de Deo dicatur 320.15
Verbum Dei scriptum, fidei Christianorum est obiectum 136.6
inter verbum Dei, ministrum, & fidẽ, relatio 29.18
verbũ Dei quàm religiosè tractandum 515.24
verbum Dei nullam ob causam torqueri debet 252.2
Verbi limites minimè transgressus est Paulus 255.40
qui verbi Dei limites transgreditur, quo lõgius progreditur, eo magis à scopo aberrat 588.29
Verbum qua ratione semini comparetur 169.17
ex verbo Dei apprehenso fide quæ intelligamus & credere nos profiteamur 466.8
verbum κατ' ἐξοχὴν pro promissione gratuitæ in Christo iustificationis & sanctificationis 400.10
Verbale nomen sæpe includunt Hebr. in ipso verbo 290.45, & 255.11
Veritas pro naturali notitia 143.31
veritas à Paulo vocatur quicquid lucis in homine relictum est 137.6
veritas Dei in Ecclesia sola habitat in mundo 463.2
veritas passim vocatur κατ' ἐξοχὴν vera religio 485.11
veritas pro iustitia in genere 280.39
veritatis nomen Hebr. interdum significat vitam integram 610.2
sanctimonia veritatis, Hebr. i. minimè fucata 395.41
ne *Vestigium* quidem pedis, Hebr. pro Ne tantillum quidem 31.1
Vestium prælongarum olim vsus 561.14
Vetus & exterior homo, idẽ Paulo 178.37
¶ *Via* regia incedere, quid 549.24
via Dei pro vía quæ ad Deũ ducit 87.7
vias Domini peruertere 61.3
vias purgare 62.41
via pro vitæ genere & instituto 101.7, & 110.20
via pro vitæ ratione apud Heb. vt Ambulare pro viuere 69.15, & 89.1
via pacis, via salutis, & alia huiusmodi 89.3
via pacis Heb. de pacifica & innocenti vita 149.25 In omnibus viis suis, Heb. i. cogitatis & factis 546.3.11
uiatorum non eadem munia quæ & lictorum 78.5
Victimæ ceremoniales capitalem reatu

testabantur 417.34
victimæ pars vna adolebatur, altera sacerdotibus cedebat, ex Lege 263.24
victimam pro peccato Hebræi vocant peccatum 310.23
qui *Videntur* credere, dicuntur credere, ex communi loquendi vsu 464.56
videre pro pati, dictum more Hebraico 13.6
Vinctus Spiritu, quo sensu dicatur 95.12
Virgilii versus, Troas relliquias Danaûm atque immitis Achilli 5.22
Virgilii loci 74.15, & 113.20, & 432.17, & 268.41, & 367.12
Virginitatem ita laudarunt Clemens, Epiphanius, Augustinus, vt suam quoque nuptiis dignitatem assererent 251.36
Viscera metaphoricè quid, more Hebraico 322.3, & 325.33, & 406.5, & 409.2, & 492.11
Vita hæc à Petro dicta παροικία 317.28
vitæ præsentis benedictiones, quales sint 377.5
vitam expetere, quid 568.23
Vitiosum corpus & integrū, opposita apud Ciceronem 18.7
Vituli labiorum, translatè 48.8
Viuere in carne 355.42 Viuere in carne, quomodo sit distinguendum à Viuere secundum carnem, vel in carne esse 407.18
viuere peccato & iniustitiæ, & Viuere Deo, seu iustitiæ, vel Christo 168.13, & 19. Item 171.1
viuere sibi quis dicatur à Latinis 217.27
¶*Vnctio* pro gratia Spiritus sācti 594.32
ungebantur apud Hebræos reges, sacerdotes ac prophetæ 52.6
vngi à Deo qui dicantur 52.6
vngi à Spiritu Dei qua ratione dicantur ministri, atque adeò fideles omnes 304.49.
Vnigenitus dictus Isaac quòd Ismael nō conferetur in familia 534.31
Vnus pro primo, Heb. 629.12
¶ *Vocare* quæ non sunt, tanquam sint, quo sensu dicatur Deus 258.40
quos vocare dicatur Deus, apud Heb. item qui vocari à Deo 61.12, & 129.22, & 255.11
vocari pro esse, & quidem omnium voce ac consensu 173.28, & 189.50, & 596.43
Vocationis significationes variæ 61.10, & 129.23
ex vocatione Dei Apostolum se quo sensu dicat Paulus 129.18
vocationis vtraque pars à Paulo expressa, vocans Dominus, & minister vocantis Domini organon 451.27
Vocationis Apostolorum prærogatiua 348.4
vocatio Timothei multis insignibus prophetarum oraculis comprobata 457.4
vocatio pro vocatis 233.30

X

XEnophontis locus 347.11
¶Ξύλον pro numella 77.13

Y

YΔροπότης 471.5
¶Ὑπάρξεις & κτήματα quomodo distinguantur 25.18
Ὕπαρξις ad verbum substantia, Fabio, pro bonis & facultatibus 530.10
Ὑπὲρ pro περὶ, vt super pro de 343.7
ὑπὸ præfixa quibusdā verbis, pro ἕνεκα 185.37
Ὑπερεντυγχάνειν pro πρεσβεύειν, teste Nanzianzeno 185.30
Ὑπερηφανίας & ἀλαζονείας discrimen 140.43
Ὑποφορᾶν pro dissimulare 83.12
Ὑπερῷον 4.38
Ὑπόδικος 150.7
Ὑπολαμβάνειν pro ὑφαρπάζειν 4.5
Ὑπωπιάζω 265.1
Ὑποπλέειν 110.1
Ὑποπνέειν 111.15
Ὑπόστασιν quidam malè sunt interpretati [illegible] 495.46
Ὑποτίλλεσθαι qui dicantur 95.8
Ὑπέχεσθαι & ὑπόσχεσις qua ratione dicantur de pollicitatione 99.14
Ὑποζωννύναι τὸ πλοῖον, quid 112.30
¶Ὑστερεῖσθαι 151.52
Ὑστερήματα 424.28

Z

ZElotypia nomen vnde ductum 367.15
zelotypiæ duo genera 366.18
à zelotypis procis sumpta metaphora 366.17
¶Ζηλοῦν, deperire 366.17, & 555.4
Ζῆλος pro inuidia, & præpostera æmulatione & zelotypia 15.8
Ζηλωτὴς pro Accensus zelo 102.4
¶זמר [i. cecinit] & שיר Heb. synonyma 284.31
שִׁיר זמר & נגן quomodo differant 284.31
¶זרע [i. semen] figuratè Hebr. soboles 130.35, & 340.38, & 360.2

TRIA sunt quorū lectorem, ad commodiorem horum indicum vsum, admonendum putauimus. Primum est, eos locos ad quos ipsum remittit numerus paginarum & versuum (vulgò linearum, non autem illorum certorum versuum in quos secta sunt capita) nō esse in illis dūtaxat versibus quærendos, sed aliquos deinceps etiā. Secundū, in Hebraicis & Græcis vocabulis ordine alphabeti collocandis, seriem Latinarum literarum spectatam esse, nullo etiam in Hebraicis habito punctorum respectu. Tertium, non eadem verba interdum, sed diuersis verbis sententiam authoris (idque in Hebraicis vocibus potissimum & Hebraismis) in indicem, prout eius ratio postulabat, nos retulisse.

LOCI PARTIM AB IPSO AVTHORE RECOGNITI, PARTIM À TYPOGRAPHICIS MENDIS PURGATI.

Litera P paginas indicat, V autem versus, non eos quidem in quos sectum est vnumquodque caput, sed qui vulgò lineæ appellantur.

Pagina 3. Versu 13, *Nouæ interpretationis*, ventrem ferre. *Itidem* V.31. *annot.* Ventrem ferre. P.4. V.35, *post verbum* dirimeret, *adde hæc*, Et vxor etiā vocabatur, vt Gen. 29. c. 21. sicut obseruat in hunc ipsum locū Cyrillus Hierosolymitanus, Catechesi duodecima. *Itidem*, V.39, ילד. P.5. V.7, N. *interpr.* vt ei præceperat. *Itidem* V.10, *annot.* Præceperat. *Et* V.12. *Dele*, Quo vno vocabulo, *&c. usque ad finem annotationis.* P.6. V.6, *Post* moror, *adde*, Quanuis non ignorem Hebræis esse duale tātùm hoc nomen. P.10. V.31, ארבה. P.17. v.24, N. *interpr.* Beati *qui sunt* puri corde. P.18. V.40, ירליק. P.25. V.13, N. *interp.* reportare mercedē suam. *Itidem in annot.* Reportare, ἀπολαμβάνειν. P.28. V.6, עש. P.29. V.16, *Post* Tusc. 4, *adde*, μὲν ἐχόμενος (opinor) describentis. P.34. V.12, N. *interpr.* quod præcepit Moses. *Itidem* V.19, *post* paralyticus, *lege*, & vehementer torquetur. P.35. V.12, N. *interpr.* tenebras extimas. *Itidem* V.19, *annot.* Extimas, τὸ ἐξώτερον. id est, longissimè remotas: vt intelligas, *&c.* *Et* V.30, *annot.* חליים. P.37. V.15, N. *interpr.* vt non posset quisquam. *Itidem* V.19, huc vt torqueres nos. P.40. V.14, N. *interpr.* quidam præfectus *synag.* P.43. V.3, N. *interpr.* sanarent quēuis morbum & quemuis languorem. P.44. V.10, *post* vocabulo, *adde*, si verba spectes. P.45. V.4, N. *interpr.* consessus. P.47. V.18, בן. P.48. V.32, *Post* spectemus, *adde*, Et persæpe in his nominibus ambigua est lectio, quæ solis punctis vocalibus distinguitur. P.53. V.10, *Ante* Vide Gal. *adde*, Et 2. Reg. 5. c. 17. P.57. V.28, גבר. P.59. V.9, N. *interpr.* sedit apud mare. *Itidem* V.7, N. *interpr. post* seminaret, *adde*, In viam, παρὰ τὴν ὁδὸν. Vulg. Secus Viam. Eras. Iuxta viam. Ego verò παρὰ non puto aliud declarare quàm ἐπὶ in sequentibus versiculis: vt hoc sit quod vernaculo sermone dicimus, *Le long du chemin.* P.69. V.2, בנרת. P.72. V.16, N. *interpr.* catelli edunt ex micis. *Itidem* V.24, ad mare. *Et* V.27, Tunc venit ad eum. P.76. V.28, מצודה. *Itidem* V.32, יוכלו. P.83. V.12, על-פי. P.86. V.11, חעושה. P.95. V.8, N. *interpr.* domus precationis. P.102. 16, שוט גות. P.109. V.9, שקוץ שומם. P.124. V.36, N. *interpr. repone* accedentes *pro aduenientes.* P.127. V.9, Syriacum, siue Chaldaicum. P.130. V.9, חבל. P.142. V.19, N. *interpr.* quæ præcepit Moses. P.143. V.32, vel Remittantur. P.153. V.2, N. *interpr.* non sit patefaciendum. *Itidem* V.1, *annot.* Non sit patefaciendum, ἐὰν μὴ φανερωθῇ. Vel, Non patefiat. modò, *&c.* P.159. V.1, לבי לשלום. P.167. V.26, N. *interpr.* cor eorum occalluerat. P.173. V. vlt. id est ὑποπιάζω. P.178. V.30, מקץ. P.187. V.23, id est χαλεπωτάτων. P.195. V.12, חידה. *Ibidem* V.13, Misitque seruum ad illos agricolas *suo* tempore, vt ab illis acciperet, *&c.* P.198. V.11, *Gr. contextus*, παλαιᾶς. P.205. V.16, ἐμβριμᾶσθαι vertimus. P.219. V.1, *initio*, pro apparet *repone* appareret. P.221. V.19, *post* ponit, *adde* Et Cyrillus quoque in Apologetico in primum anathematismum. P.222. V.9, מחלוקת. *Ibidem* V.31, חוקים. P.226. V.31, חן. P.231. V.44, עברי. P.232. V.17, בפתח. P.233. V.26, יפקודו. P.234. V.44, בסליחת עונות. P.235. V.10, צמח. *Ibidem* V.15, צמח. *Et* V.36, N. *interpr.* pacis. P.238. V.43, נעבד. P.240. V.10, משיח יהוה. *Et* V.11, כרות. P.241. V.7, להגלות. P.245. V. vlt. N. *interpr.* vt aperiretur cælū. P.247. V.19, ויאמר אליו, vel ויען לו. P.249. V.23, אסורים. *Ibidē* V.16, שלח רצוצים חפשים. *Et* V.32, עינים עורות. *Ibidē* אסיר. P.254. V.4. וי. P.273. V.20, fuisset *pro* fuerat. P.276. V.6, Et per discubitus collocarūt *illos* omnes. *Et dele annotationē in hūc versum.* P.281. V.22, Filius enim hominis. P.291. V.6, cōcameratos. P.299. V.15, succincti. P.301. V.9, Enimuero, γάρ. Vel, Igitur. Sic enim explicanda est hæc particula, coniuncta cum imperandi modo, vt sæpe alibi annotauimus. Da operam, δὸς ἐργ. *&c.* P.302. V.8. N. *interpr.* Aut illos, *&c.* *Ibidem* V.20, vinitori. *Et in annot.* V.7, שלוח. *Ibidem* שלח. P.305. V.12, præponi. P.312. V.37, און. P.314. V.27, רקיע. P.315. V.27, N. *interpr.* Si verò peccauerit. P.326, *annotationi in versum 40, adde hanc, in versum* 38, Rex ille qui venit, ὁ ἐρχόμενος βασιλεύς. Vide Matth. 2. a. 2. P.333. V.12, Virgil. --tu condita, *&c.* P.334. V.13, פי. P.337. V.7, *post* desideraui, *adde*, Solent enim Græci in ista duplicatione Hebræa, infinitum conuertere in nomen verbale. P.360. V.7, המשיח. P.363. V.1, *pro* Lapis, *lege* Petra. *Ibidem*, V.16. *Gr. contextus, distingue post* φωνῆσαι, *non post* συνῆκε.

P.370. V.31, שמח שמחה. P.385. V.30, N. *interpr.* signauit. *Sic & in annot.* P.393. V.16, adhuc fuisse ab interpretibus conuersus. P.414. V.13, N. *interpr.* è loco vbi, *&c.* P.417. V.29, Ἐλήλυθεν. P.418. V.16, Paraphrastes. *Et* V.17, Niphal. P.432. V.42, ac veniet, *&c.* P.441. V.5, *repone* Syriacum *pro* Hebræum. P.450. V.28, quæ si scriberentur, *&c.*

IN ALTERA PARTE HVIVS VOLVMINIS.

P.5. V.40, κατηλέχθη, *&c.* P.6. V.11, isti agro probrosum hoc nomen publicè sit impositum ea ipsa lingua, *&c.* P.12. V.47, iacet. Vnde illud Virgilianum, libro Æneid. 3, --animámque sepulchro Condimus. Vt quod dicit, *&c.* P.18. V.10, *post* videre, *adde*, Opponitur autem ista integritas claudicationi: quoniam qui claudicat, integer homo non est, vel quod ad corporis partes, vel quod ad earū vsum & functionē attinet. *Itidem*, V.32, *post* sæpe, *adde*, Nec digna visa fuisset quam annotarem, nisi quosdam hoc prætextu viderem clarissimum hoc testimonium de corporis Christi à nobis absentia eludere. *Itidem*, V.39, respondet. P.23. V.3, reficit, mutato PE in BETH. Accipio autem δὲ pro οὖν, & inde sequentem sectionem auspicari certè oportuit. P.28. V.31, presbyterio. P.29. V.17, πείθεσθαι. P.30. V.22, *repone* ἐπιστῶναι *pro* ἐφιστάναι. P.33. V.49, גרודה. P.36. V.18, בין. P.48. V.16, חלחם. P.53. V.14, amphiboliis. P.62. V.44. quidem. P.63. V.9, *post* ὑμῶν *adde*, ב pro את, vel אצל, penes vos, vel apud vos. P.64. V.27, לפני. P.65. V.28, חסרים. P.66. V.25. N. *interpr.* exponerentur sibi. *Et* V.9. *annot.* הצדק, id est iustum declarari. siue absolui, ab actiuo הצדיק, cui opponitur, *&c.* P.69. V.11, diuina secernunt.

P.74. V.16, *post* errat, *adde*, Licebit tamen etiā conuertere, Visamus quomodo fratres nostri se habeant. P.79. V.16, Hebr. פושר, id est declarans & explicans. vnde פשר pro declaratione. Vel פותח exordiens. vnde פתח pro exordio, Psal. 119. v. 30. In qua significatione vsitatissimum est Chaldæis & Rabbinis. P.82. V.9, Athenienses omnes, & adu. P.83. V.7, σῶμα. P.85. V.1, ראשכם. P.89. V.33, *post* appellent, *adde*, Alios video Cinctus interpretari vestem infra pectus corpus comprehendentem, quæ à Græcis ζῶμα dicitur, & Semicinctium accipere pro eiusmodi veste arctiore: sicut Semifunium dicitur gracilior funis. P.90. V.10, כסף. P.94. V.18, *Dele annotationem in versum* 11. P.104. V.5, *Gr. contextus, lege* προσέπεσαν, *ut habent aliquot vet. cod.* P.109. V.23, גודים. P.112. V.15, soror, fœmina, *&c.* *Et paulo pòst*, Neronis liberti. P.113. V.13, *post finem annotationis adde*, 12 Consilio, συμβουλίου. Sic vocat eos qui prouincialibus magistratibus in iure dicundo assidebant. Huc autem pertinet quod scribit Paulus Iurisc. lib. Sententiarum 5, cap. 28, Lege Iulia de vi publica damnatur qui aliqua potestate præditus, ciuem Romanum, antea populum, nunc imperatorem appellantē, necarit, necarive iusserit, torserit, verberauerit, condemnauerit, in publica vincula duci iusserit. Lex autē Portia, itémque leges Semproniæ omnibus satis notæ sunt.

P.118.V.21,mortis somno. P.123.V.27,Vne brasse. P.133.V.6,prosperum. P.138.V.6,N.*interpr.*prosterentur. *Sic & in annot.* *Ibidem*,V.17,חבלים. P.142.V.15,*Gr.contextus,distingue cum interprete,post* ἐπιμονὴν, *& post* ἀφθαρσίαν, *non post* ζητοῦσι. P.148.V.38,καὶ ἀνθρώπων. P.149.V.1,N.*interpr.* Ac non *potius dicitur*(sicut de nobis,&c. *Iridem* V.1,*annot. post* sæpe, *adde*, Est autem ecliptica oratio, quam expleui perspicuitatis causa. P.166. V.6, N.*interpr.* Si per vnius offensam. *Ibidem*,V.30,*annotatio quæ incipit* Per vnam offensam,*spectat ad uersum* 18. *Iridem*,V.31,*dele*,proximo versiculo. *Iridem*,V.36,*dele totum illud*,Vel δι' ἑνὸς παραπτώματος, & δι' ἑνὸς δικαιώματος, vt in proximo versiculo. *Iridem*,V.42,*annotatio quæ incipit* Iustitiæ,*spectat ad uersum* 17. P.172.V.18,N.*interpr.repone* Itaque *pro* Nempe. *Iridem*,V.37, Itaque sicut,*pro* Nempe sicut. *Et in fine annotationis adde*, Ponitur autem sæpe pro οὖν, igitur, vt alibi non semel annotauimus. P.174.V.5,*Gr.contextus*,ἐν τοῖς μέλλουσι. P.180.V.16,*dele* per *post* sanctum. P.183.V.17. N.*interpr.post* seruitutis,*adde*,rursus. P.189.V.30,קם.*Et uersu seq.*אבשר. P.191.V. 48, חנן. P.195.V.15, facti fuissemus vt Sodoma. P.198.V.11,חאמין. P.199.V.35,כלא. *Ibidem*,V.43,במצאתי. P.203.V.39,במקומם. P.213. V.2,Sciamus. P.215.V.8,N.*interpr.* habeto. *Et* V.9,condemnato. *Ibidem* V.20, *annot. post* deesse, *adde*, Annotauimus autem huius particulæ eclipsin Hebraicam Matth.2.a.6. *Et* V. 48, Ne condemnato. P.219.V.5,N.*interp.* Deo,& probatus hom. *Ibidem*,11, Dei. P.211.V.10,חרניגו. P.226.V.37,N.*interpr.*& per bland. P.231.V.5,N.*interpr.* vnumquenque. P.234.V.20, ἦλθον οὐ καταγγέλλων. P.241.V.21,*Dele* irretit. P.249.V.5,*Gr.contextus,interrogationis notam adde post* ἀπίστων. *Iridem* N.*interpr.post* infidelibus. P.251.V.7, totum præterea in externum obiectum non feratur. *Et* V.29,36,*pro* 35. P.261.V.24,N.*interpr.* scriptum est,quòd sub spe debeat is, &c. P.266.V.2,manna offerebatur. P.271.V.35,vir operiens caput. P.276.V.41,manifestè accipitur. P.281.V.12,*Vet.interpr.* spiritu. P.283.V.11,sermonem declarat.siue Qui,&c. P.285.V.40,כלענו. P.297.V.14,esse inanem in D. P.298.V.3,rectius εὐδοκῶν. P.300.V.7,Maharmatha. P.304.V.7,*Gr.contextus,adscribe parentheseως notam ante* Ὅσαι, *& post* ἀμήν.*Iridem in Vet.& in noua interpr.ante* Quotquot,*& post* Amen. *Ibidem* V.40,*annot.post* sequamur,*adde*,Sed præstat cum fine præcedentis versiculi ista connectere,& quæ intercedunt parenthesi includere. *Ibidem*,V.41, cum proximè præced. P.308.V.1,χειροκαπήλους & χειρεμπόρους. P.313.V.12,N.*interpr.* virtutis præstantia. P.316. V.21,גרבח. P.342.V.14,*distingue post* ciusmodi. P.350.V.34, עלי. P.351.V.14,N.*interpr.* coram Deo *testor* me non mentiri. P.352.V.21,infirmi. P.356 V.38,oculus. P.365.V.vlt.Id est. P.374.V.49,spiritui serere. P.383. V.40,quod. P.386.V.1,חקים. *Ibidem*,V.11.N.*interpr.* non amplius estis. P.387.V.24, מושב משכן מעון. P.390. V.10,עוד. P.395.V.34,חרשה. P.398.V.11,הובית. P.399.V.5,qua in re dil. P.400.V.15, ἄλλοι. Donatistæ ex hoc. P.403.V.32, suggerat. P.405.V.33,πάντως. P.406.V.2,חתאוח. P.408.V.35,literæ ב Hebræorũ. P.410. V.26,Cõmunicatione virtutis,vel gr. *Ibidem*,34,Sabellius. P.415.V.4,vel דת vocat. P.418.V.5,*Gr.cont.*Μυστήριον. P.422.V.6,N.*interpr.* visibilia & inuisib. P.423.V.46,τοῦ ἀλόγου. P.424.V.48,נבחר. P.430.V.16,sunt superstitiosorum μμ. *Ibidem*,V.45,גרבות. P.432.V.17,N.*interpr.* Liberi ausc. P.466,V.3,N.*interpr.* Hæc si subiect.

P.470.V.40,aliud quàm aduocare. P.481.V.4,μόρφωσις ἀσεβείας,inane,&c. P.488.V.1,ἀδόκιμοι. P.489, V.4,aduentus. P.495.V.52,מכלכל. P.507.V.17, מנוחה. P.521.V.20,N.*interp.* quo *erat* lucerna.*Et* 24.*annot.* nomine τῶν λυχνιῶν (habet enim Vetus interpres Candelabra,quia legit ἐν ᾗ λυχνία,neutro genere, plurali numero) vnicum duntaxat,&c. P.532.V.25,הקדמונים P.537.V.15, cinctus. P.561.V.9,πεδίματι. P.560.V.16, finem & mercedem. P.566.V.7,חבורה. P.570.V.29,*lege*,Vel corporalem præsentiam. *Ibidem lege*, vel efficaciam mortis. P.594.V.10, Qui enim potest. P.596.V.20,ἀπ' αὐτοῦ. Id est, A facie eius. Sic enim loquuntur Hebr.

P.645.V.11,pro לביש. P.647.V.4,כל נפש. P.651.V.vlt.חיל. P.659.V.vlt.חלק.

*In præfationis penult.pag.*V.30,*pro* officio *lege* beneficio.

NVMVS argenteus antiquissimus,& literis quas Samaritanas vocant, insignis, cuius formã hic pingi curauimus,à beatæ memoriæ viro,& fido Ecclesiæ Dei pastore, D.Ambrosio Blaurero (qui hoc ipso tempore quo hæc scribebam , ad Dominum feliciter migrauit) mihi dono datus est : quem quum appendissem, didrachmum esse comperi: & sicli sanctuarii,siue stateris, (vt scribitur Matth.17.d.27) esse dimidiũ. cuiusmodi siclos Iudæ proditori persolutos fuisse verisimile est. Habet autẽ vna ex parte vrnam illam in qua condita erat manna,cum inscriptione שקל ישראל,id est Siclus Israel:ex altera verò, virgam Aaronis florentem, addita itidem inscriptione ירושלם קדושה,id est Hierusalem sancta.

II

~~Cæterùm hinc [illegible] Gregorij Magni [illegible] laudabile est [illegible] esse cum [illegible] Sicut enim [illegible] est culpa [illegible] monsi est præconij hominum etiam [illegible]~~ inuitat Apostolus Philip. 2.16. [illegible] nomine maxima laude dignus, quòd [illegible] abominatus, nedum vt fuerit imitatus. Sed [illegible] & iustè fuit [illegible] quàm multa [illegible] ab ipso statim initio vallis istius [illegible] vbertate vsq. adeò fuit captus, [illegible] quisitione [illegible] statim ad illum [illegible] Cur animaduersa tam nefaria istorũ [illegible] illos, & perpetua cum animi [illegible] cum Abrahami [illegible] consilia saltem [illegible] cessione, [illegible] spectaculo quidem [illegible] gionis, deterrita ad illam ipsam [illegible] facies reflexa. Vnde illa Lothum, intra speluncã, in [illegible] ipso sumendo cibo, potius quàm de [illegible] ad [illegible] subijt? Et quamuis ipsi incogitanti [illegible] filiabus, vinum, cur non illud [illegible] loco, & tempore, venit in mentem, [illegible] credibile est [illegible] ex suis maioribus, [illegible] ipsius filias quis non miretur, [illegible] mortis, ex qua vix enati erant [illegible] vt de sobole, ex ipso etiam patre, [illegible] propaganda, & quidem repetitis vicibus [illegible] deri possit Lothi familia domesticũ exemplũ [illegible] momenti illud Menandri ab ipso Paulo citatũ [illegible] mel inculcauit Dominus, non posse quemquam [illegible] sese addicere, in quo peccans Lothus, [illegible] tum quum suarum opum retinendarum [illegible] tam leuiter [illegible] Abrahami [illegible] discesserat Gen. 13. 10. Viderint [illegible] patrũ exempla nobis ad imitandum [illegible] in opera, quæ vocant etiam ex condigno [illegible] illi, tum sibi ipsis vitam æternam [illegible] ribus, quod ipsis superest meritorum [illegible].

II.

Cæterùm huc spectant ista Gregorij Magni verba; [illegible]
laudabile est bonum esse cum bonis, sed bonum esse [illegible]
Sicut enim grauioris est culpæ natũ esse, cum bonis [illegible]
mensi est præconij bonum etiam inter malos extitisse. [illegible] nos
inuitat Apostolus Philip. 2. 15. Fuerit igitur sanè Lothus hoc
nomine maxima laude dignus, quòd Sodomitarum scelera [illegible]
abominatus, nedum vt fuerit imitatus. Sed hoc ipsius rectè
& iustè factum quàm multa contraria contaminarunt? Cur enim
ab ipso statim initio vallis istius περιχώρου amœnitate &
vbertate usq; adeò fuit captus, vt nulla de incolarũ moribus in-
quisitione facta statim ad illam hospes futurus transijt? Cur
animaduersa tam nefaria istorũ vita, subsistere tamen inter
illos, & perpetua cum animi anxietate perstare maluit, quàm
cum Abrahamo sua consilia saltem conferre, & sibi [illegible] se-
cessione, consulere? Hinc quoq; penè incredibilis illa ipsius uxoris,
ne spectaculo quidem cœlitus tam horribiliter conflagrantis re-
gionis, deterritæ ad illam ipsam regionem, facies reflexa.
Vnde illa Lothum, intra speluncã, in ipsa media morte, vel de
ipso sumendo cibo, potius quàm de suo ad Abrahamũ reditu, cogita-
tio subijt? Et quamuis ipsi incogitanti propinatũ fuerit, à suis
filiabus, vinum, cur non illud degustanti, illo præsertim loco,
& tempore, venit in mentem, quod Noacho contigisse, vix cre-
dibile est illũ ex suis maioribus, non cognouisse? Illas verò
ipsius filias quis non miretur, periculi, vel potius horrendæ
mortis, ex qua vix euaserant, usq; adeò fuisse immemores,
vt de sobole, ex ipso etiam patre, violatis ipsius naturæ legibus,
propaganda, et quidem repetitis vicibus, cogitarint? vt plenè vi-
deri possit Lothi familia domesticũ exemplũ minimè secuta, tanti est
momenti illud Menandri ab ipso Paulo citatũ 1. Cor. 15. 33. & quod non se-
mel inculcauit Dominus, non posse quenquam Deo simul & Mammonæ
sese addicere, in quo peccans Lothus, cum suis à fœdere excidit, iam
tum quum suarum opum retinendarum, vel etiam augendarũ cupiditatem
tam leuiter prætulit Abrahami consortio, quicum tamen ex patria
discesserat Gen. 13. 10. Viderint etiam quid agant, qui verè sanctorum
patrũ exempla nobis ad imitandum proposita eò usq; prouehunt, vt ea
in opera, quæ vocant etiam ex condigno meritoria, transforment, quibus
illi, tum sibi ipsis vitam æternam sint promeriti, tum etiam ipsos imitan-
tibus, quod ipsis superest meritorum largiantur.

II Caeterùm huc spectant ista Gregorij Magni verba: [illegible]
laudabile est bonum esse cum bonis, sed bonum esse cum malis.
Sicut enim pravae actionis est culpa non esse cum bonis: ita im-
mensi est praeconij bonum etiam inter malos extitisse. quo nos
invitat Apostolus Philip. 2. 15. Fuerit igitur sane Lothus hoc
nomine maxima laude dignus, quod Sodomitarum sceleribus [illegible] abo-
minatus, nedum ut fuerit imitatus. Sed hoc ipsum recte
et iuste fuit, non quam multa contraria contaminarunt? Cur enim
ab ipso statim initio vallis istius [illegible] amoenitate et
ubertate usque adeo fuit captus, ut nulla de incolarum moribus in-
quisitione facta statim ad illam hospes futurus transiit? Cur
animadversa tam nefaria istorum vita, subsistere tamen inter
illos, et perpetua cum animi anxietate perstare maluit, quam
cum Abrahamo suo consilia saltem conferre, et [illegible] se-
cessione consulere? Hinc quoque, paene incredibili illa ipsius uxoris
[illegible] spectaculo quidem caelitus tam horribiliter conflagrantis re-
gionis, deterrita ad illam ipsam regionem faciem reflexit,
unde illa Lothum intra speluncam, in ipsa media morte, vel de
ipso sumendo cibo, potius quam de suo ad Abrahamum reditu, cogita-
tio subijt? Et quamvis ipsi incogitanti propinatum fuerit, a suis
filiabus, vinum, cur non illud degustanti, illo praesertim loco,
et tempore, venit in mentem, quod Noacho contigerat, vix cre-
dibile est illud ex suis maioribus non cognovisse. Illud vero
ipsius filias quis non miretur, periculi, vel potius horrendae
mortis, ex quavis evaserant, usque adeo fuisse immemores,
ut de sobole, ex ipso etiam patre, violatis ipsius naturae legibus
propaganda, et quidem repetitis vicibus cogitarint? Ut plane vi-
deri possit Lothi familia domesticum exemplum [illegible]
momenti illud Menandri ab ipso Paulo citatum [illegible] quod non se-
mel inculcavit Dominus, non posse quenquam Deo simul et Mammonae
sese addicere, in quo peccavit Lothus, cum suis [illegible] tan-
tum quam suarum opum retinendarum, vel etiam augendarum cupiditatem
tam leviter praetulit Abrahami consortio, quicum tamen ex patria
discesserat Gen. 13. 10. Viderint etiam quid agant, qui [illegible]
patrum exempla nobis ad imitandum proposita esse praedicant, et ea
in opera, quae vocant etiam ex condigno meritoria, [illegible]
illis, non sibi ipsis vitam aeternam [illegible], sed etiam ipsis credenti-
bus, quod ipsis superest meritorum, largiantur.